

PATRONI
WIELKOPOLSKICH
ULIC

Wojewódzka Biblioteka Publiczna
i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu
BIBLIOTEKA „KRONIKI WIELKOPOLSKI”

PATRONI WIELKOPOLSKICH ULIC

Zebrał i opracował
PAWEŁ ANDERS

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej
i Centrum Animacji Kultury
Poznań 2006

Komitety Redakcyjne Biblioteki „Kroniki Wielkopolski”
Paweł Anders (sekretarz), *Lena Bednarska* (przewodnicząca), *Przemysław Hauser*,
Krzysztof Kasprzak, *Tomasz Naganowski*, *Marek Ziółkowski*

Adres Redakcji:
Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
ul. B. Prusa 3
60-819 Poznań
tel. (61) 664 08 76, 664 08 50
fax (61) 662 73 66
e-mail: wydawnictwo@wbp.poznan.pl

Opiniodawca
Tadeusz Kottowski

Projekt okładki
Anna Schmidt

Fotografie
Paweł Anders, Karol Budziński, Jerzy Miecznikowski, Jerzy Paziewski, Zbigniew Szmidt

Wydano przy pomocy finansowej Ministerstwa Kultury

ISBN 83-87816-76-0

Wydanie I

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury
60-819 Poznań, ul. B. Prusa 3, tel. (61) 664 08 77
www.wbp.poznan.pl

Skład i łamanie
„Acarus”, 60-554 Poznań, ul. Gorzyczewskiego 4a, tel. (61) 841 18 21

Druk
Drukarnia Offsetowa 2K, 93-134 Łódź, ul. Płocka 35-43, tel. (42) 643 03 06

O wielkopolskich ulicach

Ulice są elementem krajobrazu zurbanizowanego. Pojawiły się w ośrodkach miejskich i z miastami są jednoznacznie kojarzone. Dopiero stosunkowo niedawno, gdy standard życia na wsi zaczął się zbliżać do warunków miejskich, również i tam znalazły się elementy typowe dla ulic – rozdzielenie jezdni i chodników, uporządkowana zabudowa, nazwy.

Miasta w Wielkopolsce powstawały od 1 poł. XIII w. Początkowo ulice w nich nie miały nazw. Przy wytyczaniu danego ośrodka najważniejszy i najwcześniej zabudowywany był rynek. Ulice i uliczki wokół niego przewidywano od początku, ale dopiero po osiedleniu się przy nich mieszczan zaczęto odczuwać konieczność jakiegoś ich rozróżniania. Pierwsze nazwy miały charakter zwyczajowy. Najpierw pojawiły się określenia ulic wiodących do bram miejskich (w Poznaniu: Wodna, Wielka, Wroniecka, Wrocławska). Inny typ dawnych nazw wskazywał jaka grupa ludności mieszkała przy danej ulicy (Szewska, Stolarska, Ślusarska, ale i Żydowska).

W czasach dawnej Rzeczypospolitej nazwy ulic były tworzone spontanicznie i nikt nie myślał o nadawaniu im urzędowego charakteru. Sytuacja zmieniła się po rozbiorach, gdy określanie nazewnictwa dla ulic i placów stało się elementem germanizacji czy russyfikacji ziem polskich. O ile nazwy mające za podstawę wyrazy polskie bez przeszkód mogły funkcjonować w różnych wersjach językowych, to upamiętnianie poprzez nazewnictwo niepolskich postaci było dobitnym dowodem na zaanektowanie Wielkopolski przez obce mocarstwa. Za przykłady mogą służyć nazwy alei Wilhelmowskiej i ulicy Fryderykowskiej w Poznaniu czy ulicy cara Aleksandra I w Kaliszu.

Nazwy ulic wywodzące się od osób pojawiły się właśnie po rozbiorach (wcześniej byli nimi jedynie święci – patroni świątyń stojących przy tych ulicach). Pod obcymi rządami nie mogli się znaleźć wśród nich bohaterowie polskiej historii, co najwyżej osoby zasłużone dla miejscowej społeczności i to najlepiej o niepolsko brzmiących nazwiskach. Po odzyskaniu niepodległości nastąpiło więc gruntowne spolonizowanie nazewnictwa, a przy tym i uczczenie bohaterów naszej przeszłości (Kościuszko, Mickiewicz, królowie, święci). Okres okupacji hitlerowskiej był nie tylko powrotem do obcych nazw, ale również do traktowania nazewnictwa jako środka niemczenia zajętych terenów.

Zaraz po II wojnie światowej znów zapanowały polskie nazwy, lecz nie nastąpiło proste przywrócenie dawnych form. Przez cały okres PRL-u polityka w zakresie nazewnictwa (z różnym nasileniem w poszczególnych latach) podporządkowana była rządzącej władzy, a ściślej mówiąc – jej aparatowi propagandy. Pojawili się więc działacze ruchu robotniczego, komuniści z bratnich krajów (przede wszystkim z ZSRR), żołnierze Armii Czerwonej (głównie polegli w 1945 r.). Obok postaci znanych w całym kraju swoje ulice mieli też lokalni bohaterowie tamtej epoki.

Po odzyskaniu suwerenności, ale też – co chyba w tym przypadku ważniejsze – powrocie w 1990 r. samorządności lokalnej, znów nastąpił przełom w zakresie oso-

bowego nazewnictwa ulic (trwa on z malejącym nasileniem do dziś). Dość szybko (tak jak wcześniej J. Stalina) usunięto z tablic informacyjnych nazwiska postaci, co do których panowało powszechne przekonanie o ich negatywnej roli w dziejach narodu (W.I. Lenin, F. Dzierżyński, W. Wasilewska). Pozostały jednak nazwy związane z innymi osobami czczonymi w okresie Polski Ludowej. O te nazwy co rusz toczono spory, co wywołuje protesty – głównie ze strony mieszkańców przywiązanych do nazw swoich ulic, nie zawsze kojarzących nazwisko danego patrona z jego działalnością czy też po prostu obawiających się kosztów wprowadzenia zmian. Pojawiają się też nowe konflikty między grupami osób chcącymi uhonorować taką czy inną postać – na tle politycznym czy też osobistym.

Upamiętnianie osób czy wydarzeń w nazwach ulic jest ważnym elementem zachowywania lokalnych tradycji. Przypomina się w ten sposób o wydarzeniach istotnych dla danej społeczności, wskazuje na jej dorobek, przywołuje konkretne osoby mające być wzorcem dla ludzi żyjących współcześnie. Znakomicie rozumieli to inicjatorzy przyjęcia uchwały Rady Narodowej Poznania z 29 marca 1978 r., którzy w Załączniku nr 2 uzupełnili imionami 173 osobowe nazwy ulic w stolicy Wielkopolski i w ten sposób usunęli możliwość jakichkolwiek pomyłek. Po zupełnie przeciwstawnej stronie stanęli radni Rogoźna, gdy uchwałą z 28 czerwca 2001 r. wykreślali z nazewnictwa wszystkie imiona i spowodowali, że w szeregu przypadkach przestało być wiadome o kogo chodzi. W październiku 2005 r. Rada Miejska usunęła imiona z nazw ulic w Zbąszyniu.

Trzeba niestety stwierdzić, że nadawaniem nazw ulic (nie tylko osobowych) nie rządzi żadne prawidłowość. Dobrze, jeśli samorząd nie zdaje się w tej dziedzinie na przypadek, tylko stosuje jakieś kryteria (za wzór mogą tu posłużyć zasady przyjęte w Poznaniu w okresie międzywojennym). Nowym zjawiskiem, które właściwie pojawiło się po 1990 r., jest brak tylu nowych ulic, ile osób chciano by upamiętnić (najlepiej ważną ulicą, a nie peryferyjnym traktem). Pojawiły się więc nazwy „piętrowe”, np. Rynek im. Władysława Jagiełły w Grabowie n. Prosną, Rynek Marszałka Piłsudskiego w Kobylinie czy pl. Wolności im. Jana Pawła II w Pleszewie. Innym sposobem na uzyskiwanie „godnych” miejsc uczczenia dla zasługujących na to osób czy wydarzeń jest dzielenie ulic na odcinki (w Poznaniu tak podzielono dawniej ul. Dzierżyńskiego, a niedawno ul. Majakowskiego).

Nie wszystkie istniejące nazwy ulic można traktować jako właściwe. Dla przykładu w Kaliszu, w rejonie gdzie upamiętniono dawnych lotników, znajduje się ulica Bolesława Skarżyńskiego, podczas gdy znanym pilotem, w dodatku związanym z Kaliszem, był Stanisław Skarżyński. W Śremie mamy ulicę niezwiązanego zupełnie z Wielkopolską Józefa Dutkiewicza, podczas gdy pierwszym burmistrzem śremskim po odzyskaniu niepodległości został Czesław Dutkiewicz. W Poznaniu ulica Władysława Kotwicza znajduje się w rejonie, gdzie występują nazwy pospolite związane z żeglowaniem (Żeglarska, Masztowa). Na takie niepoprawne sytuacje powinny zwracać uwagę miejscowe środowiska, dobrze orientujące się w przeszłości swego regionu.

Od strony prawnej nadawanie nazw (możliwe jest to tylko w zakresie ulic mających status drogi publicznej) reguluje obecnie ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r. (tekst jednolity Dz.U. nr 142 z 2001 r., poz. 1751), która w art. 18 ust. 2 pkt 13 przekazuje w ręce rad szczebla podstawowego wyłączne kompetencje w tej sprawie. Pomocą służy tu zarządzenie Ministra Gospodarki Mieszkaniowej z 28 czerwca 1968 r. o ustaleniu wytycznych w sprawie nadawania nazw ulicom i placom oraz numeracji nieruchomości (M.P. nr 30 poz. 197).

Układ i zawartość książki

W niniejszej publikacji zawarto informacje o osobach lub grupach osób upamiętnionych w nazwach ulic, placów i parków na terenie Wielkopolski (do opracowania przyjęto historyczny obszar regionu, taki sam jak w publikacjach *Wielkopolska. Słownik krajoznawczy* i *Wielkopolska – nasza kraina*). Kryterium uwzględnienia danej nazwy w książce stanowiła historyczność postaci oraz osobowa forma nazwy od niej się wywodzącej, a więc Jagiellonów – a nie Jagiellońska, św. Jana – ale nie Świętojańska, i Kilińszczaków – a nie 4 Dywizji Piechoty im. Kilińskiego. Pominęto jedynie grupy zawodowe i podobne (np. ulice Metalowców, Geodetów, Działkowców), współczesne rodzaje wojska (Kanonierzy, Przeciwlotnicy), niektóre inne nazwy o charakterze ogólnym (np. Bohaterów, Niezłomnych).

Nie zostały uwzględnione także nazwy wywodzące się od bohaterów literackich; przede wszystkim pojawiają się takie postacie z *Trylogii* H. Sienkiewicza – w kilku miejscowościach, Jurand z Krzyżaków – w Lesznie i Luboniu, również Sienkiewiczowscy Połanieccy – w Lesznie, Stach Wichura (kosynier z powieści *Wiosna Ludów* Macieja R. Wierzbńskiego) – w Książu Wlkp., a także np. Kubuś Puchatek – w Biskupicach k. Pobiedzisk czy Ostrowie Wlkp. Pominęto św. Michała, który nie był postacią historyczną, a także nazwy ulic wywodzące się od dawnych osad (Święty Marcin w Poznaniu i Wilkowicach, Święty Wojciech w Poznaniu i Zbąszyniu).

Danych o nazwach ulic nie można uzyskać z jednego źródła. Ich gromadzenie w celu wykorzystania w książce było prowadzone wielostronnie: poprzez plany miast, książki telefoniczne, penetrację terenową, publikacje urzędowe. Poszukiwania te i aktualizowanie wywołane zmianami w nazewnictwie trwało niemal do samego końca, m.in. uwzględniono w książce zmiany wprowadzone uchwałami rad gmin opublikowanymi w „Dzienniku Urzędowym Woj. Wielkopolskiego” do 20 listopada 2005 r. W sumie odnaleziono 1676 osób pojedynczych i grup postaci w 365 wielkopolskich miejscowościach, występujące w 5326 przypadkach nazewnictwa osobowego. Tak stworzona baza danych przechowywana jest w Redakcji „Kroniki Wielkopolski”.

Publikacji tej nie należy traktować jako pełnego i obiektywnego słownika biograficznego regionu, gdyż nadawaniem nazw ulicom nie rządzą żadne określone reguły. W poszczególnych miejscowościach liczba osobowych nazw ulic jest zróżnicowana, np. w Kaliszu mamy 116 takich nazw (21% wszystkich), a w nieco mniejszym Ostrowie Wlkp. – 175 (38%). Na nazewnictwo ma wpływ presja miejscowych środowisk i indywidualnych osobistości, chęć upamiętnienia określonych wydarzeń bądź wzorców osobowych. Jest to jednak niewątpliwie odzwierciedlenie pamięci zbiorowej Wielkopolan o wydarzeniach i postaciach z przeszłości.

Statystycznie większość osób upamiętnionych nazwami ulic stanowią postacie znaczące dla całej Polski. Wiele z nich zresztą stale lub przelotnie było związanych z naszym regionem. Są też tu jednak w znacznej liczbie bohaterowie znani tylko na swoim terenie: księża, lekarze, nauczyciele, członkowie lokalnych władz. Głównie

dla ich spopularyzowania powstała ta książka – aby nie miały już miejsca sytuacje takie, jak w Drawsku, gdzie po 80 latach nie wiadomo już jak miał na imię zasłużony patron jednej z ulic. Specjalną kategorię stanowią osoby działające gdzie indziej, ale upamiętnione w miejscu swego urodzenia.

Zasadniczą część treści stanowią krótkie biogramy 1595 konkretnych osób. Oprócz tego występuje jeszcze kategoria bohaterów zbiorowych o różnym charakterze; ze względu na nieco odmienny charakter ujęto ich w odrębnym rozdziale, zamieszczonym w dalszej części książki. Pod każdą notką znajduje się informacja o tym, gdzie ulica czy plac o danej nazwie się znajduje. Przyjęto zasadę, że jeśli takich miejscowości jest nie więcej niż 10, to są one wszystkie wymienione; powyżej 10 podaje się jedynie ich liczbę. Przy nazwach wsi dodano skrót powiatu, w którym dana miejscowość leży. W tych notkach wykrzyknikiem w nawiasach kwadratowych [!] zaznaczono zauważone usterki w stosowaniu nazewnictwa (jest ono elementem prawnym i nie może być zmieniane w sposób dowolny).

Informacje biograficzne są z konieczności skrótowe, w zasadzie o zbliżonej objętości haseł niezależnie od dorobku przedstawianej osoby, i służyć mają jedynie zorientowaniu w charakterze danej postaci. Po szersze informacje należy sięgnąć do encyklopedii czy słowników biograficznych. Pewną wskazówką w dalszych poszukiwaniach może być wykaz ważniejszej literatury, zamieszczony na końcu książki. Wybitne osoby doczekały się swoich monografii, o mniej znanych bohaterach wiele informacji zamieszczają prasa lokalna i wydawnictwa regionalne. Jeśli takich publikacji jeszcze nie ma, stanowi to pole do popisu dla środowiska miejscowych historyków, towarzystw regionalnych i redakcji prasy lokalnej.

Ani jedno odnotowane nazwisko nie pozostało nierozpoznane. Nie udało się jedynie ustalić skąd wzięta się ulica Jadwigi w Pszczewie oraz czy ulica Plantaża w Środzie Wlkp. jest nazwą osobową (a jeśli tak, to kogo upamiętnia). Występują natomiast w szeregu przypadkach luki w biografiach, które są spowodowane albo brakiem danych, albo niedotarciem do odpowiednich materiałów. Nie można też wykluczyć braków w penetracji terenowej lub złego przypisania biografii do danej osoby. Za wszystkie zawinione uchybienia inicjatorzy wydania książki przepraszają – licząc zarazem na to, że miłośnicy regionu wkrótce wypełnią owe luki i sprostują błędy.

Książka nie jest ilustrowana wizerunkami opisywanych postaci, zresztą w wielu przypadkach nie byłoby możliwe ich uzyskanie. Fotografie zamieszczone na wkładkach przedstawiają za to pomniki i tablice związane z osobami upamiętnionymi w nazwach ulic. W ten sposób powstała swego rodzaju dokumentacja innego typu pamięci Wielkopolan o bohaterach z przeszłości.

Dla umożliwienia bardziej wszechstronnego wykorzystania danych zawartych w tekście opracowano także skorowidz nazw geograficznych.

Książka ta nie jest dziełem jednego autora. Zestawienie w jednym miejscu informacji o patronach naszych ulic nie byłoby możliwe bez pomocy bardzo wielu osób, które cierpliwie znosiły prowadzone poszukiwania. Byli to urzędnicy samorządowi miast i gmin, pracownicy terenowych instytucji kultury, regionaliści, krajoznawcy. Szczególnie wiele wyczerpujących informacji uzyskano w powiatowych i gminnych bibliotekach publicznych, w ogromnej większości pieczołowicie gromadzących materiały o swojej „małej ojczyźnie”. Osób wspierających powstanie tej pracy było tak wiele, że trudno byłoby je wszystkie tu wymienić. Wydawnictwo i autor składają im za to ogromne podziękowanie.

Inicjatorzy wydania książki liczą na to, że zawarte w niej informacje przysłużą się wszystkim osobom zainteresowanym Wielkopolską, dla radnych zaś i samorządów staną się inspiracją przy tworzeniu polityki nazewnictwa w swoich miejscowościach.

Wykaz skrótów

abp	- arcybiskup	np.	- na przykład
AK	- Armia Krajowa	NRL	- Naczelna Rada Ludowa
al.	- aleja	ob.	- obecnie, obecny
ASP	- Akademia Sztuk Pięknych	ok.	- około
bł.	- błogostawiony	ONZ	- Organizacja Narodów Zjednoczonych
bp	- biskup	os.	- osiedle
dln.	- dolny, dolna	PAN	- Polska Akademia Nauk
DP	- Dywizja Piechoty	PCK	- Polski Czerwony Krzyż
dr	- doktor	PGR	- Państwowe Gospodarstwo Rolne
dr med.	- doktor medycyny	pl.	- plac
ds.	- do spraw	plut.	- plutonowy
gen.	- generał	płd.	- południe, południowy
GG	- Generalne Gubernatorstwo	płk	- pułkownik
gł.	- główny, głównie	płn.	- północ, północny
grn.	- górny	p.n.e.	- przed naszą erą
HCP	- Zakłady im. H. Cegielskiego w Poznaniu	pocz.	- początek
hist.	- historyczny	poł.	- połowa
hitler.	- hitlerowski	por.	- porucznik
im.	- imienia	pow.	- powiat, powiatowy
inż.	- inżynier	POW	- Polska Organizacja Wojskowa
jez.	- jezioro	POW ZP	- Polska Organizacja Wojskowa Zaboru Pruskiego
k.	- koło	pp	- pułk piechoty
KC	- Komitet Centralny	ppłk	- podpułkownik
KPP	- Komunistyczna Partia Polski	ppor.	- podporucznik
ks.	- ksiądz	PPR	- Polska Partia Robotnicza
KUL	- Katolicki Uniwersytet Lubelski	PPS	- Polska Partia Socjalistyczna
LO	- Liceum Ogólnokształcące	prof.	- profesor
maz.	- mazowiecki	PSL	- Polskie Stronnictwo Ludowe
m.in.	- między innymi	PTPN	- Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
mjr	- major	PZPR	- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
MO	- Milicja Obywatelska	r.	- rok
MRN	- Miejska Rada Narodowa	RP	- Rzeczpospolita Polska
MTP	- Międzynarodowe Targi Poznańskie	SDKPiL	- Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy
n.	- nad		
n.e.	- nasza era		
niem.	- niemiecki		
NKWD	- policja polityczna w ZSRR		

SGGW	- Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	w.	- wiek
str.	- stara, stary	wg	- według
śl.	- śląski	włkp.	- wielkopolski
środk.	- środkowy	woj.	- województwo, wojewódzki
św.	- święty	WP	- Wojsko Polskie
świat.	- światowy	WPN	- Wielkopolski Park Narodowy
tamt.	- tamtejszy, tamtejsze	WRN	- Wojewódzka Rada Narodowa
tow.	- towarzystwo	wsch.	- wschód, wschodni
Tryb.	- Trybunałski	zach.	- zachód, zachodni
tw.	- tak zwany	ZAIS	- Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych
UAM	- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	ZG	- Zarząd Główny
UB	- Urząd Bezpieczeństwa Publicznego	ZHP	- Związek Harcerstwa Polskiego
UJ	- Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	ZMP	- Związek Młodzieży Polskiej
ul.	- ulica	ZSL	- Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
UP	- Uniwersytet Poznański	ZSRR	- Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
USA	- Stany Zjednoczone Ameryki Północnej	ZWM	- Związek Walki Młodych

Skróty nazw powiatów

cho	- chodzieski	pil	- pilski
czł	- czarnkowsko-trzcianecki	ple	- pleszewski
gnz	- gnieźnieński	pod	- poddębicki
gor	- gorzowski	poz	- poznański
gos	- gostyński	raw	- rawicki
gro	- grodziski	sie	- sieradzki
ino	- inowrocławski	ślu	- śłupecki
jar	- jarociński	std	- strzelecko-drezdenecki
kal	- kaliski	sza	- szamotulski
kęp	- kępiński	śrd	- średzki
kol	- kolski	śrm	- śremski
kon	- koniński	śwb	- świebodziński
koś	- kościański	tur	- turecki
kro	- krotoszyński	wał	- wałecki
les	- leszczyński	wąg	- wągrowiecki
mch	- międzychodzki	wie	- wieruszowski
mog	- mogileński	wol	- wolsztyński
mrz	- międzyrzecki	wrz	- wrzesiński
nak	- nakielski	wsw	- wschowski
nto	- nowotomyski	zgó	- zielonogórski
obo	- obornicki	złó	- złotowski
ost	- ostrowski	żni	- żniński
osz	- ostrzeszowski		

Hasła biograficzne

A

ABRAHAM Roman (1891-1976), gen. Urodził się we Lwowie, był synem Władysława – prof. prawa kościelnego. Ukończył gimnazjum w Bąkowicach oraz studia prawnicze i ekonomiczne we Lwowie. W okresie I wojny świat. służył w armii austriackiej, w 1918 r. walczył o Lwów. Później był oficerem zawodowym w WP. Od 1937 r. dowodził Wlkp. Brygadą Kawalerii. W 1939 r. kierował jej wypadem na Wschowę, a następnie walczył w bitwie nad Bzurą. Do 1945 r. przebywał w obozie jenieckim, po wojnie był urzędnikiem. Zmarł w Warszawie, pochowany został u boku matki na cmentarzu we Wrześni.

Ulice gen. Romana Abrahama znajdują się w Obornikach, Poznaniu (w Naramowicach) i Wrześni.

ABRAHAM Władysław (1860-1941), prof. Urodził się w Samborze w Galicji. Studiował w Krakowie i Berlinie. Od 1888 r. był prof. prawa kościelnego na uniwersytecie lwowskim. Pisał prace głównie na temat powstania Kościoła polskiego i jego dziejów w średniowieczu. Zorganizował w archiwach watykańskich badania dotyczące Polski. Zmarł we Lwowie. Jego synem był gen. Roman Abraham.

Ulica gen. [!] Władysława Abrahama znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

ADAMANIS Franciszek (1900-62), prof. Urodził się w Libawie na Łotwie w rodzinie robotnika kolejowego. Ukoń-

czył gimnazjum w Homlu. W latach 1923-27 studiował farmację na UP, a następnie pracował w spółce „Akwawit”. W 1932 r. podjął pracę naukową na UP; zajmował się lekami pochodzenia roślinnego i syntetycznego oraz analizą termiczną związków stosowanych w terapii. W latach 1940-45 przebywał w obozie koncentracyjnym w Mauthausen-Gusen. Po powrocie do Poznania był dziekanem i prorektorem Akademii Medycznej, działał też w PTPN. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Franciszka Adamanisa znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

ADAMCZYK Eugeniusz (1937-96). Urodził się w Kramsku k. Konina. W latach 1959-70 pracował w ośrodku zdrowia w Budziszawiu Górnym k. Kleczewa, a następnie w Budziszawiu Kościelnym. Spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Eugeniusza Adamczyka znajduje się w Budziszawiu Kościelnym (kon).

ADAMCZYK Ludwik (1909-56), dr med. Urodził się w Obornikach w rodzinie robotniczej. Ukończył gimnazjum w Chodzieży i studia medyczne na UP. Od 1937 r. prowadził praktykę lekarską w Opalenicy. Zmobilizowany w 1939 r., był ordynatorem w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. W 1945 r. organizował życie w Opalenicy, był radnym, w latach 1945-48 przewodniczącym Rady Miejskiej. Zmarł w Poznaniu, pochowany został na cmentarzu w Opalenicy.

Ulica Ludwika Adamczyka znajduje się w Opalenicy.

ADAMSKI Wacław (1914-42). Urodził się w Zbrudzewie k. Śremu. Ukończył gimnazjum w Śremie i od 1937 r. pracował w tamt. starostwie. W 1930 r. wstąpił do ZHP i był drużynowym drużyny szkolnej oraz założycielem Wodnej Drużyny im. Jana z Kolna. Po wkroczeniu hitlerowców podjął działalność konspiracyjną; m.in. po wykradzeniu powielacza ze starostwa uczestniczył w wydawaniu i kolportażu nielegalnych gazetek. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, był więziony w Forcie VII i Elblągu. Otrzymał wyrok śmierci, został stracony w Poznaniu.

Ulica Wacława Adamskiego znajduje się w Śremie.

ADELT Marcin (1685-1772). Pochodził ze Śmigła. Był tam pastorem, a od 1711 r. również rektorem szkoły luterskiej. Zreformował w niej nauczanie. W 1741 r. wydał w Gdańsku historię arianizmu w Śmiglu.

Ulica Marcina Adelta znajduje się w Śmiglu.

ADWENTOWSKI Karol (1883-1957), chemik. Urodził się w Tarnopolu w rodzinie inżyniera. Studia na UJ zakończył w 1910 r. doktoratem. Pracował jako nauczyciel w Krakowie, Tarnobrzegu i Wierzbniku k. Radomia, a następnie został radcą w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W latach 1921-34 był dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego w Wolsztynie. Później uczył w szkołach w Poznaniu, po II wojnie świat. był adiunktem i docentem Akademii Górniczo-Hutniczej. Zmarł w Krakowie.

Ulica Adwentowskiego znajduje się w Wolsztynie.

AJDUKIEWICZ Kazimierz (1890-1963), prof. Urodził się w Tarnopolu. Ukończył gimnazjum we Lwowie, studiował we Lwowie i Getyndze. Był wykładowcą filozofii i logiki na uniwersytetach

w Warszawie, Lwowie i od 1945 r. w Poznaniu, w latach 1948-53 rektorem UP. Napisał szereg prac z zakresu logiki i metodologii nauki, zajmował się też semantyczną teorią języka. W 1955 r. przeniósł się do Warszawy i tam zmarł.

Ulica Kazimierza Ajdukiewicza znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

AJSCHYLOS (525-456 p.n.e.). Urodził się w Eleusis k. Aten w rodzinie arystokratycznej. Już za życia zyskał wielkie uznanie jako poeta i autor dramatów, uważany jest za twórcę tragedii greckiej. Do dziś zachowało się w całości 7 jego tragedii. Zmarł w Geli na Sycylii.

Ulica Ajschylosa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

ALBERT, brat → Chmielowski Adam, św.

ALDRIN Edwin Eugene (* 1930). Jako kosmonauta amerykański brał udział w locie na statku „Gemini-12” i w pierwszej wyprawie załogowej na Księżyc na statku „Apollo 11”.

Ulica Aldrina znajduje się w Szlichtyngowej.

ALEKSANDER JAGIELLOŃCZYK (1461-1506), król. Był synem Kazimierza Jagiellończyka. Od 1492 r. był wielkim księciem litewskim, który w 1499 r. zawarł unię wileńską, zacieśniającą związki polsko-litewskie. W 1501 r. koronowany został na króla – pierwszego w dziejach wspólnego władcę dla Polski i Litwy. W 1505 r. podpisał uchwaloną w Radomiu konstytucję *Nihil novi*, określającą polityczną rolę szlachty w rządzeniu krajem. Zmarł w Wilnie.

Ulica Aleksandra Jagiellończyka znajduje się w Ostrzeszowie.

ALTER Franciszek Ksawery (1889-1945), gen. Urodził się we Lwowie w rodzinie oficera. Ukończył Korpus Kadetów we Lwowie i wstąpił do wojska austriackiego, od 1918 r. służył w WP. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a następnie kierował różnymi jednostkami wojskowych. Od 1933 r. był dowódcą 14 DP

w Poznaniu, a od 1936 r. – 25 DP w Kaliszu. W wojnie obronnej w 1939 r. walczył nad Bzurą i w obronie Warszawy. Później przebywał w niewoli niem. Zmarł w Garmisch-Partenkirchen, został pochowany w Murnau.

Ulice gen. Franciszka Altera znajdują się w Obornikach i w Poznaniu (między Naramowicami i Piątkowem).

ANDERS Władysław (1892-1970), gen. Urodził się w Błoniu k. Kutna. Studiował na politechnice w Rydze. W I wojnie świat. służył w armii rosyjskiej, w 1918 r. wstąpił do WP. W powstaniu wlkp. był szefem sztabu Armii Wlkp., a następnie dowódcą 1. pułku ułanów. W wojnie obronnej w 1939 r. stał na czele Nowogródzkiej Brygady Kawalerii. Internowany w ZSRR, od 1941 r. tworzył tam armię polską, którą wyprowadził na Bliski Wschód, a po przemianowaniu na 2. Korpus Polski dowodził nim m.in. w walkach o Monte Cassino. Po wojnie pozostał na emigracji i uważany był za lidera polskich sił antykomunistycznych. Zmarł w Londynie, spoczywa na cmentarzu wojсковym pod Monte Cassino. Fot. 1.

Ulice i place gen. Władysława Andersa znajdują się w 11 miejscowościach Wielkopolski.

ANDERSEN Hans Christian (1805-75). Urodził się w Odensee (Dania) w rodzinie szewca. Od 1829 r. publikował poezje i utwory prozatorskie. Stał się sławny na całym świecie jako autor pełnych liryzmu i melancholii zbiorów baśni, w subtelnej formie poruszających istotne problemy filozoficzne, moralne i społeczne. Zmarł w Kopenhadze.

Ulice Hansa Christiana Andersena znajdują się w Lesznie (w Zaborowie), Luboniu, Poznaniu (na os. Bajkowym) i Śremie.

ANDERSOHN Edmund († 1969). Po II wojnie świat. był nauczycielem i kierownikiem szkoły w Puszczykówku. Pełnił także funkcję radnego MRN w Puszczykowie. Jego żoną była **Leokadia** († 1967), również nauczycielka w Puszczykówku. Oboje spoczywają w grobie rodzinnym na cmentarzu w Puszczykowie.

Imieniem Andersonów [!] nazwano uliczkę w Puszczykówku.

ANDRZEJ ŁASKARZ (Laskarus; 1362-1426), bp. Urodził się w Gosławicach k. Konina. Po studiach w Pradze i Padwie był dyplomata królewskim i kanclerzem królowej Jadwigi. Na soborze w Konstancji reprezentował pogląd o wyższości soboru nad papieżem. Zwalczał husytyzm. W 1398 r. nie przyjął wyboru na biskupa włocławskiego, od 1414 r. piastował godność biskupa poznańskiego. W Gosławicach zbudował zamek i kościół. Zmarł w Gosławicach, pochowany został w katedrze poznańskiej.

Ulica Andrzeja Łaskarza znajduje się w Poznaniu (na Komandorii).

ANDRZEJ Z DANABORZA → Danaborski Andrzej.

ANDRZEJEWSKI Antoni (1900-18). Urodził się w Stęszewie w rodzinie szewca. Mieszkał w Poznaniu na Łazarzu i pracował na kolei. Był skautem i członkiem „Sokoła”. W 1918 r. zgłosił się ochotniczo do POW ZP i uczestniczył w konspiracyjnych przygotowaniach do walki o wolność. Raniony w pierwszym dniu powstania wlkp. w czasie szturm na gmach Prezydium Policji, zmarł tego samego dnia. Spoczywa w zbiorowym grobie powstańców na cmentarzu górczyńskim.

Ulice Antoniego Andrzejewskiego znajdują się w Poznaniu (na Górczynie) i w Stęszewie.

ANDRZEJEWSKI Ryszard († 1939). Był poznańskim harcerzem. Ewakuowany po wybuchu II wojny świat., znalazł się w Strzałkowie. Został aresztowany przez hitlerowców, którzy za posiadanie munduru i nożyka harcerskiego rozstrzelali go 13 IX. W 1946 r. jego prochy przeniesiono na cmentarz przy ul. Bluszczonej w Poznaniu.

Ulica Andrzejewskiego znajduje się w Strzałkowie (słu).

ANDRZEJEWSKI Wacław (1879-1919), ppor. Walczył w powstaniu wlkp. w 6. pułku strzelców wlkp. Zginął 2 VII

w potyczce z Niemcami pod Trzebanią. Pochowano go w zbiorowym grobie poległych na cmentarzu w Krzywiniu.

Ulica por. Wacława Andrzejewskiego znajduje się w Lesznie (na pld. wsch. od centrum).

ANGELA MARIA, bł. → Truszkowska Maria.

ANNA (I w. p.n.e./I w. n.e.), św. Pochodziła z rodu Judy, była matką Najświętszej Marii Panny. Według tradycji w starszym wieku wraz z mężem św. Jachimem zamieszkała w Jerozolimie. Na miejscu ich domu w IV w. wzniesiono kościół.

Plac św. Anny znajduje się w centrum Grodziska Wlkp.

ANNA JAGIELLONKA (1523-96), królowa. Urodziła się w Krakowie jako córka Zygmunta Starego i Bony. Była gorliwą katoliczką, zwolenniczką reformacji. W 1576 r. poślubiła Stefana Batorego, a po jego śmierci doprowadziła do wyboru na króla swego siostrzeńca Zygmunta Wazę. Zmarła w Warszawie.

Ulica Anny Jagiellonki znajduje się w Ostrzeszowie.

ANNA MAZOWIECKA (1476-1522). Pochodziła z rodu Radziwiłłów. W 1496 lub 1497 r. poślubiła księcia mazowieckiego Konrada III. Po jego śmierci w latach 1503-19 była regentką Mazowsza, przeciwstawiając się włączeniu go do Korony. Popierała miasta i chłopów, co spowodowało opozycję wobec niej ze strony szlachty. Zmarła w Liwie.

Ulica Anny Mazowieckiej znajduje się w Lesznie (w Gronowie).

ANONIM tzw. Gall → Gall Anonim.

ANTONI Z PADWY (Padewski; ok. 1195-1231), św. Urodził się w Lizbonie jako Ferdynand Boglioni. W wieku 15 lat wstąpił do zakonu kanoników regularnych, a po kilkunastu latach został franciszkaninem we Włoszech. Zasłynął jako teolog, kaznodzieja i cudotwórca. Kanonizowany został w 1232 r. Jego grób w Padwie (gdzie najdłużej mieszkał) stał

się miejscem pielgrzymek. Uznawany jest za patrona ubogich i pomocnika w odnajdywaniu rzeczy zagubionych.

Ulice św. Antoniego znajdują się w Krośnicy, Poznaniu (na Starołęce) i Przeźmierowie (poz).

ARCISZEWSKI Elias († ok. 1630).

Urodził się w Wielkopolsce, jego rodzina pochodziła z Arciszewa pod Gdańskiem. Mieszkał w Rogalinie, ok. 1592 r. przeniósł się do Śmigła. Pod jego patronatem działał w Śmiglu jeden z gł. zborów ariańskich w Polsce. W 1618 r. stracił majątek na rzecz Kaspra Brzeźnickiego, więc przeniósł się do Nietążkowa. Zmarł w zapomnieniu. Jego syn **Krzysztof** (1592-1656) urodził się w Rogalinie. Skazany w 1623 r. na wygnanie za zabójstwo Brzeźnickiego na tle majątkowym, studiował w Holandii inżynierię wojskową i artylerię. Wysłany w 1629 r. do Brazylii, dosłużył się tam stopnia gen. artylerii i admirała. W 1646 r. powrócił do Polski i objął stanowisko gen. artylerii koronnej. W latach 1648-50 brał udział w walkach z Kozakami. Zmarł pod Gdańskiem. Drugi syn **Elias** (ok. 1590-po 1655) również pochodził z Rogalina. Po zabójstwie Brzeźnickiego wyemigrował, służył w wojsku w Holandii i Danii. W 1633 r. wrócił do Polski, był pułkownikiem piechoty i inż. wojskowym. Brał też udział w misjach dyplomatycznych, działał na rzecz równouprawnienia arian.

Ulice Krzysztofa Arciszewskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Górczynie), Rogalinie (poz) i Skwierzynie, ulica Arciszewskich – w Nietążkowie (koś).

ARCT Bohdan (1914-73). Urodził się w Warszawie. Był pilotem. Uczestniczył w wojnie obronnej w 1939 r. W latach 1940-44 służył w lotnictwie polskim w Wlk. Brytanii. Powrócił do kraju w 1947 r. Był pisarzem, autorem powieści o tematyce lotniczej (gł. dla młodzieży) i opracowań na temat dziejów lotnictwa polskiego.

Ulica Bohdana Arcta znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

ARCTOWSKI Henryk (1871-1958). Urodził się w Warszawie w rodzinie Arc-tów. Studiował m.in. w Belgii. W latach 1897-99 brał udział w belgijskiej wyprawy na Antarktydę, po której opublikował szereg prac naukowych. Badał też Spits-bergen. W latach 1921-39 był prof. geofizyki i meteorologii na uniwersytecie we Lwowie. Od 1939 r. przebywał w USA. Pochowany jest na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulica Henryka Arctowskiego znajduje się w Poznaniu (w Marlewie).

ARYSTOFANES (ok. 446-ok. 386 p.n.e.). Był dramatopisarzem, najwybitniejszym twórcą komedii w starożytnej Grecji. Jego wystawiane do dziś dzieła reprezentują przede wszystkim satyrę polityczną i społeczną, poruszają także tematykę antywojenną. Z 44 napisanych przez niego sztuk zachowało się 11.

Ulica Arystofanesa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

ASNYK Adam Prot (1838-97). Urodził się w Kaliszu w rodzinie szlacheckiej (na miejscu domu rodzinnego znajduje się tablica pamiątkowa), tam mieszkał do 1856 r. i ukończył gimnazjum (dziś LO jego imienia). Studiował w Warszawie i Wrocławiu. Brał udział w powstaniu styczniowym i po nim zamieszkał za granicą. W 1867 r. osiadł we Lwowie, a 3 lata później przeniósł się do Krakowa, gdzie został poetą i dramaturgiem. Znany jest przede wszystkim z refleksyjnych wierszy lirycznych, erotyków i poezji poświęconej Tatrom. Zmarł w Krakowie, pochowany jest w kościele na Skałce. Jego żona Zofia spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu.

Ulice i place Adama Asnyka znajdują się w 37 wielkopolskich miejscowościach.

AUGEZDECKI Aleksander → Aujezdecki Aleksander.

AUGUSTYNOWICZ Jan (1919-42). Urodził się w Koninie i tam ukończył gimnazjum. W 1939 r. jako podchorąży uczestniczył w wojnie obronnej. Później działał w konspiracji, był członkiem Komendy Pow. Związku Walki Zbrojnej w Koninie. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, został zamęczony w więzieniu w Inowrocławiu.

Ulica Jana Augustynowicza znajduje się w Koninie (na os. Zemelki).

AUJEZDECKI (Augezdecki) Aleksander († 1577). Był Czechem z Augezda (Ujezda) k. Pilzna. W latach ok. 1535-47 kierował drukarnią w Litomyślu. Jako zwolennik braci czeskich wyemigrował do Polski i prowadził m.in. drukarnię w Królewcu. W latach ok. 1558-61 w Szamotułach opublikował 8 obszernych dzieł, przede wszystkim religijnych, przeznaczonych dla członków Jednoty Braci Ceskich w Wielkopolsce. W 1565 r. powrócił do Litomyśla i tam zmarł.

Ulica Aleksandra Aujezdeckiego znajduje się w Szamotułach.

AWDAŃCY (XI-XIV w.) – wlkp. ród rycerski herbu Abdank, którego dobra znajdowały się w okolicach Kościana, Krzywina i Gostynia. Jego najwybitniejszymi przedstawicielami byli Michał – wg tradycji fundator klasztoru w Lubiniu, inny Michał – biskup poznański i kanclerz oraz Skarbimir – wojewoda Bolesława Krzywoustego.

Osiedle Awdańców znajduje się w Krzywiniu.

BACEWICZ Grażyna (1909-69). Urodziła się w Łodzi. Ukończyła studia muzyczne w Warszawie i Paryżu. Występowała jako skrzypaczka w kraju i za granicą. Jest autorką licznych kompozycji, gł. na skrzypce i orkiestrę, także wokalnych i baletów. Była również wykładowcą uczelni muzycznych w Łodzi i Warszawie. Zmarła w Warszawie.

Ulice Grażyny Bacewicz znajdują się w Kolinie (na Zatorzu), Ostrowie Wlkp. (na Krępie) i Turku.

BACH Johann Sebastian (1685-1750). Urodził się w Eisenach w rodzinie muzyków. Był organistą-wirtuozem i kapelmistrzem dworskim, w 1723 r. objął stanowisko kantora w protestanckim kościele św. Tomasza w Lipsku. Jako autor niezliczonych kompozycji solowych i zespołowych uważany jest za najwybitniejszego twórcę muzyki epoki baroku. Od króla Augusta III otrzymał tytuł „nadwornego kompozytora króla polskiego i elektora saskiego”. Zmarł w Lipsku.

Ulica Jana Sebastiana Bacha znajduje się w Szreniawie (poz).

BACZYŃSKI Krzysztof Kamil (1921-44). Urodził się w Warszawie, był synem publicysty. Od 1936 r. pisał wiersze, gł. liryczne, z których szczególną wartość mają utwory opisujące tragizm okresu II wojny świat. W 1943 r. wstąpił do AK, zginął w walce podczas powstania warszawskiego jako żołnierz batalionu „Parasol”. Spoczywa na cmentarzu powązkowskim.

Ulice Krzysztofa Kamila Baczyńskiego znajdują się w 12 miejscowościach regionu.

BAJAN Jerzy (1901-67), płk. Urodził się we Lwowie. Jako pilot wojskowy zdobył w latach 1932-34 międzynarodowe nagrody lotnicze w Zurychu i Wiedniu

oraz w Challenge'u. W okresie II wojny świat. dowodził oddziałami polskich myśliwców w Wlk. Brytanii. Potem pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie.

Ulica Jerzego Bajana znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

BAJER Ludwik (1916-42). Był mieszkańcem Str. Dymaczewa k. Mosiny, pracował jako robotnik. Udzielił pomocy prowokatorowi, którym okazał się hitlerowiec przebrany w mundur angielski. Został za to aresztowany i 22 V publicznie stracony w swej wsi.

Ulica Ludwika Bajera znajduje się w Str. Dymaczewie (poz).

BALCER Mieczysław (1906-95). Był synem rzeźnika z Krakowa. Ukończył studia biologiczne na UJ i Studium Wychowania Fizycznego w Poznaniu. Był piłkarzem „Wisły” Kraków i reprezentacji Polski, a także w 1931 r. mistrzem kraju w dziesięcioboju. Uczestniczył jako trener w olimpiadzie w Berlinie. W latach 1933-39 był nauczycielem w gimnazjum w Kościanie, założył tam też drużynę hokejową. W latach 1945-71 pracował w Poznaniu na Studium WF, był też trenerem piłkarzy „Warty” i „Lecha”. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Mieczysława Balcera znajduje się w Kościanie.

BALDWIN (XIII w.). Był to mąż rzetelny, któremu Bolesław Pobożny polecił przeprowadzić założenie w majątnościach książęcych w Powidzu osady na prawie niem. o powierzchni 56 łanów. Dokument z 8 VI 1243 r. jest najstarszym z zachowanych przywilejów lokacyjnych dla miast wlkp. Nie wiemy o tej postaci nic więcej; pewną wskazówką może być fakt, że imię Baldwin było częste we Flandrii.

Ulica Baldwina znajduje się w Powidzu (słu).

BALICKI Stefan (1899-1943). Urodził się w Czukwi w Galicji w rodzinie nauczycielskiej. W okresie międzywojennym uczył języka polskiego w gimnazjach w Poznaniu, zajmował się też metodyką nauczania. Pisał powieści o charakterze społecznym i psychologicznym, a także opowiadania z życia młodzieży i recenzje literackie. Aresztowany przez hitlerowców, zmarł w poznańskim Forcie VII.

Ulica Stefana Balickiego znajduje się w Poznaniu (na Edwardowie).

BALLENSTAEDT Lucjan (1881-1958), prof. Urodził się w Poznaniu w rodzinie budowniczego. Ukończył gimnazjum w Gnieźnie i politechnikę w Charlottenburgu. W latach 1906-19 pracował w Berlinie, później uczył w szkołach poznańskich. Od 1945 r. kierował budową mostów w Poznaniu, wykładał też w Szkole Inżynierskiej i na Politechnice. Zaprojektował szereg konstrukcji stalowych i mostów (m.in. mosty Królowej Jadwigi w Poznaniu i na Bernardynce w Kaliszu). Spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Imię Lucjana Ballenstaedta nosi ulica na os. Różany Potok i most autostradowy przez Wartę w Poznaniu.

BAŁUCKI Michał (1837-1901). Urodził się w Krakowie. W 1863 r. uczestniczył w działalności konspiracyjnej, za co był więziony. Później pisał powieści o tematyce pozytywistycznej i sentymentalnej. Stał się znany jako autor wystawianych do dziś komedii z życia mieszczaństwa galicyjskiego, cechujących się różnorodnością zastosowanych środków artystycznych. Napisał też m.in. tekst pieśni *Góralu, czy ci nie żal*. Atakowany za konserwatyzm, popełnił w Krakowie samobójstwo.

Ulica Michała Bałuckiego znajduje się w Pleszewie.

BANACH Stefan (1892-1945), prof. Urodził się w Krakowie. Był matematykiem-samoukiem. W 1920 r. został wykładowcą politechniki we Lwowie, a lata później prof. tamt. uniwersytetu. Zająmo-

wał się gł. analizą funkcjonalną, w ramach której stworzył tzw. przestrzenie Banacha. Wraz ze swymi uczniami należał do słynnej lwowskiej szkoły matematycznej. Zmarł we Lwowie.

Ulica Stefana Banacha znajduje się w Gnieźnie (na Kawiarach).

BAR Ticz → Ticz Bar.

BARANIAK Antoni (1904-77), abp. Urodził się w Sebastianowie k. Książa. Wstąpił do Zgromadzenia Salezjanów, święcenia kapłańskie otrzymał w 1930 r. w Krakowie. Przez 11 lat był sekretarzem kardynała A. Hlonda. W 1951 r. został biskupem sufraganem gnieźnieńskim, a w 1957 r. – arcybiskupem poznańskim. Swą funkcję pełnił w trudnym okresie walki państwa z Kościołem, m.in. organizował obchody milenium chrztu Polski. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w katedrze.

Ulica abp. Antoniego Baraniaka znajduje się w Poznaniu (na Malcie).

BARANOWSKI Ignacy (1833-1919), dr med. Urodził się w Lublinie. Studiował medycynę w Berlinie, Wiedniu i Dorpacie, potem był w Warszawie asystentem T. Chałubińskiego i wykładowcą na uniwersytecie. Pisał prace naukowe, działał także w organizacjach narodowych i społecznych. Gromadził fundusze na budowę sanatoriów w Zakopanem i Rudkach oraz utworzenie Muzeum Tatrzańskiego. We własnym mieszkaniu przez kilka lat kształcił polskie nauczycielki.

Ulica Baranowskiego znajduje się w Nowym Tomyslu.

BARAŃSKI Piotr (1915-71). W 1939 r. jako kapral walczył w obronie polskiej placówki na Westerplatte. Potem przebywał w obozie jenieckim. Po wojnie wygłaszał pogadanki na temat Westerplatte. Zmarł w Koninie.

Ulica Piotra Barańskiego znajduje się w Koninie (na os. Armii Krajowej).

BARBARA (zapewne III/IV w. n.e.), św. Miała być córką zamożnego poganina, która skłaniała się ku wierze chrześcijańskiej. Ojciec zamykał ją w wieży, ale

mimo to otrzymała chrzest. Jako „poślubiona Bogu” nie chciała przyjąć żadnego z kandydatów na męża. Uciekając przed rozjuszonym ojcem, znalazła schronienie w skale, która się przed nią rozstała. Nie wyrzekła się wiary i wg tradycji w 306 r. w Nikomedii po torturach została święta mieczem. Dziś jest patronką górników, przedstawia się ją z wieżą i kielichem.

Ulice św. Barbary znajdują się w Kleczewie, Kłodawie, Lwówku, Poznaniu (na płu. od centrum) i Sompólnie, plac jej imienia – w Odolanowie-Górcie.

BARCISZEWSKI Leon (1883-1939). Urodził się w Tulcach k. Poznania. Od 1905 r. był działaczem polonijnym, założycielem i członkiem władz organizacji społecznych w Berlinie, w latach 1914-20 współwydawcą „Dziennika Berlińskiego”. Od 1920 r. pełnił funkcję konsula w Essen, opiekował się też francuskimi robotnikami w Zagłębiu Ruhry. W latach 1925-33 był prezydentem Gniezna, a następnie prezydentem Bydgoszczy; dbał o rozwój gospodarczy i kulturalny obu miast. Został zamordowany w Bydgoszczy przez hitlerowców.

Ulica Leona Barciszewskiego znajduje się po wsch. stronie centrum Gniezna.

BARDOWSKI Piotr (1846-86). Urodził się w Petersburgu. Był Rosjaninem, który od 1868 r. pracował jako sędzia w Płocku, a od 1880 r. w Warszawie. Współpracował tam z kierownictwem I Proletariatu i z jego ramienia utrzymywał kontakty z rewolucjonistami rosyjskimi. Aresztowany w 1884 r. przez władze carskie, został stracony wraz z 29 proletariackimi na stoku Cytadeli warszawskiej.

Ulica Piotra Bardowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

BARTECKI Wojciech (1855-1919). Urodził się w Bystrzycy k. Mogilna w rodzinie robotniczej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i studia prawnicze we Wrocławiu. Od 1884 r. mieszkał w Nowym Tomyślu i był tam sędzią, a następnie adwokatem i notariuszem. Nazywano go *duszą polskiej agita-*

cji, był pod stałym nadzorem policyjnym. W czasach kulturkampfu doprowadził do budowy w mieście kościoła katolickiego. Wspierał też naukę studentów narodowości polskiej.

W centrum Nowego Tomyśla znajduje się ulica Wojciecha Barteckiego i tablica jemu poświęcona.

BARTLITZ Edmund Stanisław (1891-1940), dr med. Urodził się w Gruszczynie k. Swarzędza. Od 1923 r. był lekarzem w Pobiedziskach. Zmobilizowany w 1939 r., walczył w wojnie obronnej. Dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w obozie w Starobielsku. Zginął rozstrzelany pod Charkowem.

Ulica mjr. Bartlitza znajduje się w Pobiedziskach.

BARTOSZ z Odolanowa († 1393). Pochodził ze starego rodu łżyckiego Wezenborgów herbu Tur. Od 1369 r. był właścicielem Koźminka, w Odolanowie mieszkał od 1372 r. W latach 1374-77 jako starosta kujawski był przeciwnikiem Andegawenów na tronie polskim. Pozbawienie go za to godności starosty stało się jedną z przyczyn wojny domowej Grzymalitów z Nałęczami. Później pogodził się z królem i w 1387 r. został wojewodą poznańskim.

Ulica Bartosza znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zaciszu), ulica Bartosza z Odolanowa – w Odolanowie.

BARTOSZ Franciszek (1885-1967). Urodził się w Błękwie k. Złotowa. W okresie międzywojennym był działaczem narodowym i społecznym w Złotowie, a także członkiem polskich organizacji robotniczych. Należał też do złotowskiego chóru „Cecylia”.

Ulica Franciszka Bartosza znajduje się w Złotowie.

BARTOSZ Wojciech → Głowacki Bartosz.

BARTOSZEK Franciszek Józef (1910-43). Urodził się w Pieraniu k. Inowrocławia w rodzinie nauczycielskiej. Młodość spędził w Czarnkowie. Studiował malar-

stwo w ASP w Warszawie, a później tworzył w ramach grupy „Czapka Frygijska”. Malował kompozycje figuralne i pejzaże. W okresie II wojny świat. był działaczem PPR i ppłk. Gwardii Ludowej. Poległ w czasie jednej z akcji partyzanckich w Warszawie.

Plac płk. Bartosza znajduje się w centrum Czarnkowa.

BARTSCH Maksymilian (1892-po 1945), kapitan. Urodził się w Bartodziejach k. Wągrowca. Ukończył gimnazjum w Wągrowcu. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. Po wybuchu powstania wlkp. dowodził 2. kompanią wągrowiecką, a następnie odcinkiem gołanieckim. Od 1922 r. gospodarował na roli w Ochodzy k. Wągrowca. Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., a następnie w konspiracji AK. Zaginął po wojnie.

Ulica Maksymiliana Bartscha znajduje się w Wągrowcu.

BARWICKI Kazimierz Tomasz (1871-1931). Był synem stolarza z Witaszyc. W latach 1889-1907 prowadził warsztat stolarski w Jarocinie, potem był agentem ubezpieczeniowym w Poznaniu. Jednocześnie działał w ruchu śpiewaczym – w 1891 r. założył kółko śpiewu w Jarocinie, dyrygował chórmi w Poznaniu. W latach 1908-31 pełnił funkcję sekretarza generalnego Związku Kół Śpiewackich w Poznaniu, był też redaktorem pisma „Śpiewak”. Zmarł w Poznaniu, spoczywa ob. na cmentarzu junikowskim.

Ulica Kazimierza Tomasza Barwickiego znajduje się w Jarocinie, skwer jego imienia – w Witaszyczach (jar).

BARZYŃSKI Michał Wincenty (1838-99), ks. Urodził się w Sulisławicach k. Sandomierza. Uczestniczył w powstaniu styczniowym, po którym wyemigrował i w Paryżu wstąpił do Zgromadzenia Zmartwychwstańców. W 1874 r. wyjechał do USA i tam został prowincjałem zgromadzenia. Zakładał parafie polskie, szkoły, stowarzyszenia, prowadził działalność charytatywną wśród Polonii, wydawał prasę. Zmarł w Chicago.

Ulica Michała Barzyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Jeżycach).

BATORY Stefan → Stefan Batory.

BĄCZKIEWICZ Feliks (1883-1965). Urodził się w Kleszczewie k. Poznania w rodzinie kowala. Pracował jako nauczyciel w Sowach i Izbicach, a następnie w Rawiczu. Od 1922 r. był także członkiem rady nadzorczej rawickiej spółdzielni mieszkaniowej, w latach 1935-39 pełniąc społecznie funkcję jej prezesa. Działał także na polu kulturalnym i w Bractwie Kurkowym. W okresie okupacji hitler. prowadził tajne nauczanie. Po wojnie nadal uczył i do 1958 r. działał w spółdzielczości mieszkaniowej. Zmarł w Rawiczu.

Ulica Feliksa Bączkiewicza znajduje się w Rawiczu.

BĄCZKOWSKI Piotr (1841-94), ks. Urodził się w Nowym Belęcinie k. Gostynia, był synem wójta. Po ukończeniu gimnazjum w Krotoszynie wstąpił do seminarium duchownego i w 1868 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Grodzisku Wlkp., a od 1870 r. w Kościanie, gdzie działał również w polskich organizacjach gospodarczych. Popadł w konflikt z władzami i za karę przez rok mieszkał w Strumborku na Śląsku. Powrócił do Kościana, a w 1889 r. objął tamt. parafię. Odrestaurował kościół farny w Kościanie. Spoczywa na starym cmentarzu przy ulicy jego imienia.

Ulica ks. Bączkowskiego znajduje się w Kościanie.

BAK Wojciech (1907-61). Urodził się w Ostrowie Wlkp. Ukończył gimnazjum w Ostrowie i polonistykę na UP. W latach 1929-39 pracował jako nauczyciel w Poznaniu, jednocześnie tworząc wiersze (gł. liryki religijno-filozoficzne), opowiadania, dramaty i eseje. Okres okupacji hitler. spędził w Warszawie, skąd przez obóz pracy w Cottbus wrócił do Poznania. W latach 1946-47 był kierownikiem literackim Teatru Nowego. Otrzymał szereg nagród literackich. Zmarł w Poznaniu.

Upamiętnia go popiersie przed LO w Ostrowie. Fot. 2.

Ulice Wojciecha Bąka znajdują się w Ostrowie Wlkp. (po płn. stronie centrum) i w Poznaniu (na Edwardowie).

BAKOWSKI Jacek (1942-95), dr med. Urodził się w Kuźnicy k. Konina. Po ukończeniu Akademii Medycznej w Poznaniu uzyskał specjalizację z zakresu higieny, pediatrii i patomorfologii. Pracował w Kościelcu i Kole, gdzie zdobył uznanie za swą ofiarność i zaangażowanie. Zmarł w czasie wycieczki do Nepalu; urnę z jego prochami pochowano na cmentarzu w Kole.

Ulica Jacka Bąkowskiego znajduje się w Kole.

BEDNARKIEWICZ Stanisław (1879-1941), ks. Urodził się w Ziminie k. Kórnik w rodzinie kowala. Uczył się w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i w seminarium duchownym, święcenia kapłańskie przyjął w 1905 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Kościanie, Żytowiecku, Jankowie Zalesnym i Czempiniu, w 1919 r. został proboszczem kościarskim. Aktywnie działał społecznie, uczył także w szkołach. Zainicjował budowę nowego gmachu gimnazjum. Aresztowany w 1940 r. przez hitlerowców, przez Fort VII trafił do obozu w Dachau, gdzie zginął.

Ulica ks. Stanisława Bednarkiewicza znajduje się w Kościanie.

BEKKER Mieczysław Gregory (1905-89), prof. Urodził się w Strzyżowie k. Hrubieszowa. Od 1910 r. mieszkał w Goławicach k. Konina, ukończył konińskie gimnazjum. Po studiach mechanicznych na Politechnice Warszawskiej pracował od 1931 r. naukowo w Instytucie Badań Inżynieryjnych. W 1939 r. wyjechał na Zachód. Osiadł w USA i wykładał na uczelniach technicznych. Uczestniczył w programie badań kosmicznych, stworzył koncepcję pojazdu księżycowego. Zmarł w Santa Barbara w Kalifornii.

Ulica Mieczysława Bekkera znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

BĘŁZA Władysław (1842-1913). Urodził się w Warszawie. Przez pewien okres mieszkał w Poznaniu, gdzie m.in. założył patriotyczny „Tygodnik Wielkopolski”. W 1871 r. został wydalony przez władze pruskie. Przeniósł się do Lwowa, gdzie rozwinął działalność literacką (gł. wiersze społeczne i patriotyczne) i publicystyczną, był też współzałożycielem Macierzy Szkolnej i Towarzystwa Literackiego. Szczególnie znany jest jego wiersz *Kto ty jesteś – Polak mały*. Zmarł we Lwowie.

Ulica Władysława Bęły znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

BEM Alfred Brunon (1900-40). Urodził się w Łodzi w rodzinie pochodzenia niem. Ukończył gimnazjum w Gostyninie, następnie studiował prawo w Warszawie i Poznaniu. W 1920 r. założył w Poznaniu marksistowską organizację młodzieżową, potem działał w KPP, za co był kilkakrotnie aresztowany i sądzony. W 1927 r. utworzył wlkp. komórkę PPS-Lewicy. W 1929 r. wyjechał do ZSRR, gdzie pracował w międzynarodowych organizacjach związków zawodowych. Zginął podczas czystek stalinowskich.

Ulica Alfreda Bema znajduje się w Gnieźnie (na Piekarach).

BEM Józef Zachariasz (1794-1850), gen. Pochodził z Tarnowa, ukończył szkołę artylerii i inżynierii. W okresie napoleońskim brał udział w wyprawie na Moskwę i w obronie Gdańska. Później zajmował się teorią i konstrukcją rakiet. W 1822 r. za działalność patriotyczną został wydalony z wojska. W powstaniu listopadowym odznaczył się jako oficer artylerii. Potem przebywał na emigracji. W 1848 r. uczestniczył w rewolucji na Węgrzech i doszedł do stanowiska naczelnego wodza. Po jej upadku schronił się w Turcji i przeszedł na islam. Zmarł na malarię w Aleppo w Syrii, w 1929 r. jego prochy sprowadzono do Tarnowa.

Ulice gen. Józefa Bema znajdują się w 22 miejscowościach Wielkopolski.

BEMBNISTA Edmund (1883-1955). Urodził się w Nowym Mieście Lubaw-

skim. Mieszkał w Środzie i tu uczył się zawodu kupca. W latach I wojny świat. służył w armii niem. Po powrocie wstąpił do POW ZP, w powstaniu wlkp. organizował oddziały powstańcze. W okresie międzywojennym prowadził skład żelaza i materiałów budowlanych, działał też w organizacjach społecznych i kulturalnych. W okresie okupacji hitler. ukrywał się. Zmarł w Środzie, spoczywa w grobowcu rodzinnym.

Ulica Edmunda Bembnisty znajduje się w Środzie Wlkp.

BENEDYKT Z BENEWENTU → Bracia Międzyrzeccy, św.

BENEDYKT Z KOŹMINA (1497-1559). Urodził się w Koźminie w rodzinie mieszczańskiej. W latach 1520-25 studiował na Akademii Krakowskiej, a następnie był wykładowcą, dziekanem i wicekanclerzem na tej uczelni. Zajmował się teologią oraz badaniem twórczości autorów starożytnych, sam także pisał wiersze i poematy łacińskie. Zasłynął jako znakomity kaznodzieja. Swoją majątek przeznaczył na cele charytatywne w Krakowie i Koźminie. Jest pochowany w kościele Dominikanów w Krakowie.

Ulica Benedykta z Koźmina znajduje się w Koźminie Wlkp.

BENESZ Andrzej (1918-76). Był działaczem społecznym i politycznym. Od 1945 r. należał do Stronnictwa Demokratycznego, wchodził w skład jego władz, od 1973 r. pełnił funkcję przewodniczącego. Był też posłem na Sejm, kierował Klubem Poselskim SD, w latach 1971-76 był wicemarszałkiem Sejmu.

Ulica Andrzeja Benesza znajduje się w starej części Konina.

BENIOWSKI Maurycy August (ok. 1746-86). Urodził się w Werbowie na Słowacji w szlacheckiej rodzinie węgiersko-słowackiej. Wziął udział w konfederacji barskiej i, ujęty przez Rosjan, został w 1770 r. zesłany na Kamczatkę. Uciekł stamtąd i przez Chiny dotarł do Paryża, skąd w 1773 r. wysłano go na Madaga-

skar, który podbił i przez 3 lata rządził nim w imieniu Francji. Potem służył w armii austriackiej i podróżował do Ameryki. Zginął w potyczce, gdy powrócił na Madagaskar. Pozostawił pamiątki, będące źródłem wiedzy o tej wyspie.

Ulica Maurycego Beniowskiego znajduje się w Rydzynie.

BEREK JOSELEWICZ (1764-1809), płk. Urodził się w Kretyndze na Litwie, był Żydem. Od 1788 r. mieszkał w Warszawie. W powstaniu kościuszkowskim zorganizował konny pułk żydowski. Potem służył w Legionach Dąbrowskiego i walczył w wojnach napoleońskich. Zginął pod Kockiem w potyczce z Austriakami.

Ulice Berka Joselewicza znajdują się w Kaliszu (w centrum) i Kole.

BERGER Gotthilf (1794-1874). Urodził się w Poznaniu w pochodzącej ze Skwierzyny niem. rodzinie kupieckiej. W latach 1824-55 prowadził firmę ojca. Był działaczem społ. i politycznym, radnym miejskim, w latach 1859-70 posłem do sejmu pruskiego. Część zgromadzonego majątku przeznaczył na budowę szkoły średniej i przytułku dla starców, które później nosiły jego imię. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Gotthilfa Bergera znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

BERLING Zygmunt (1896-1980), gen. Urodził się w Limanowej. Podczas I wojny świat. służył w Legionach Polskich, a następnie był zawodowym oficerem WP. W latach II wojny świat. przebywał w ZSRR i tam w 1943 r. został dowódcą 1 DP im. Kościuszki, a następnie I Armii WP. W latach 1949-53 był komendantem Akademii Sztabu Generalnego. Potem działał w środowisku kombatanckim. Zmarł w Konstancinie k. Warszawy.

Ulice gen. Zygmunta Berlinga znajdują się w Brzezinach (kal), Koninie (na os. Armii Krajowej), Obornikach, Ostrzeszowie, Poznaniu (na os. Wilczy Młyn), Rawiczu, Słupcy i Środzie Wlkp.

BERNARD Z WĄBRZEŻNA (Błażej Pęcherek; 1575-1603), benedyktyn. Był

synem burmistrza Wąbrzeźna. Uczył się w kolegium jezuickim w Poznaniu. W 1599 r. wstąpił do zakonu benedyktynów, w następnym roku przyjął święcenia kapłańskie. Przypisuje mu się liczne łaski, legenda wiąże z jego osobą odkrycie w Grodzisku Wlkp. źródła doskonałej wody („studnia św. Bernarda” na Starym Rynku). Zmarł w opinii świętości, spoczywa w kaplicy kościoła klasztorne-go w Lubiniu. Od 4 wieków jest w toku jego proces beatyfikacyjny.

Ulica św. [!] Bernarda znajduje się w Grodzisku Wlkp.

BERWIŃSKI Ryszard Wincenty (1819-79). Urodził się w Polwicy k. Zaniemyśla w rodzinie administratora majątku. Ukończył gimnazjum w Lesznie, studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Berlinie. Brał udział w przygotowaniach do powstania w 1846 r., za co więzili go Austriacy i Prusacy. W 1848 r. był członkiem władz powstańczych w Wielkopolsce. Pisał poezję, zbierał pieśni i baśnie ludowe. W 1854 r. wyjechał przez Paryż do Turcji, gdzie wstąpił do wojska Sadyka Paszy. Zmarł w Konstantynopolu. Jego brat **Teofil** Nepomucen (1823-65) również urodził się w Polwicy. Do gimnazjów uczęszczał w Lesznie, Poznaniu i Wrocławiu, studiował filologię i historię we Wrocławiu i Berlinie. Następnie uczył w gimnazjach św. Marii Magdaleny w Poznaniu i Trzemesznie. Pisał rozprawy hist. i podręczniki szkolne. Zmarł w Poznaniu na tyfus, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Fot. 3.

Ulica Berwińskich znajduje się w Lesznie (na Podwalu), ulice Ryszarda Berwińskiego – w Kępnie, Kościanie, Poznaniu (na Łazarzu), Puszczykówku, Ślesinie, Środzie Wlkp. i Wschowie, a pl. Berwińskiego – w Kargowej i Zaniemyślu (śrd).

BEUTLER Zdzisław (1885-1940), por. Urodził się w Jarocinie. Ukończył gimnazjum we Wschowie i szkołę rolniczą w Bojanowie. W I wojnie świat. służył w wojsku niem. W powstaniu wlkp. doprowadził zorganizowanym przez siebie

oddziałem ochotników z Nekli. Zwolniony w 1921 r. z wojska, gospodarował na roli w Zalasewie, pełniąc również urząd wójta gminy Swarzędz. Ok. 1930 r. przeniósł się na Pomorze, w okolice Tucholi. Hitlerowcy aresztowali go za udział w powstaniu i rozstrzelali.

Ulica Zdzisława Beutlera znajduje się w Nekli.

BIĄTEK Stanisław (1914-84), ks. Urodził się w Linden w Westfalii. Ukończył gimnazjum w Kępnie. W 1939 r. otrzymał święcenia kapłańskie i został wikariuszem w Piłce k. Wielenia. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, przez Fort VII w Poznaniu trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie przebywał do 1945 r. W następnym roku wrócił do Kępna, potem był administratorem parafii w Prochach k. Wielichowa i proboszczem w Święciechowie. Od 1971 r. pełnił funkcję proboszcza w Trzcinicy k. Kępna. Rozbudował kościół w Wodziejnej, wznosił kościół w Piotrówce. Spoczywa przy kościele w Trzcinicy.

Ulica ks. Białka znajduje się w Trzcinicy (kęp).

BIĄŁKOWSKI Alfons Klemens (1814-63). Pochodził ze Śremu. Uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Potem był działaczem narodowym w pow. średzkim, m.in. w 1845 r. założył Tow. Łowieckie, które konspiracyjnie przygotowywało przyszłych powstańców. Został za to skazany przez sąd pruski. Zmarł w swoim majątku w Pierzchnie k. Środy.

Ulica Alfonsa Białkowskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

BIĄŁOBOK Stefan (1909-92), prof. Urodził się w Czernichowie k. Krakowa w rodzinie nauczycielskiej. Mieszkał w Puławach. Ukończył SGGW w Warszawie, a następnie pracował w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Od 1938 r. był nauczycielem w szkole ogrodniczej w Poznaniu. W 1945 r. został kierownikiem Ogrodów Kórnickich

i doprowadził do nadania im w 1975 r. statusu Instytutu Dendrologii PAN. Napisał szereg prac naukowych i podręczników, był wykładowcą Uniwersytetu i Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, członkiem towarzystw naukowych. W 1980 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł w Poznaniu.

Osiedle Białoboka znajduje się w Kórniku.

BIAŁY Kazimierz (1 poł. XX w.), dr med. Mieszkał w Stęszewie, gdzie był znanym lekarzem, zwłaszcza wyróżniającym się położnikiem. W 1918 r. reprezentował miasto w Pow. Radzie Ludowej. Po II wojnie świat. przeniósł się do Poznania.

Ulica Kazimierza Białego znajduje się w Stęszewie.

BIBERON Michel Charles (2 poł. XIX w.). Mieszkał w Paryżu, był rzeźbiarzem. Na zaproszenie Izabeli Czarotorskiej kilkakrotnie w latach 1877-86 przyjeżdżał na dłuższe pobyty do Gołuchowa, gdzie wykonywał różne prace kamieniarskie w zamku.

Ulica Charlesa Biberona znajduje się w Gołuchowie (ple).

BIEDRZYCKI Adam Paulin († 1583). Urodził się w Pobiedziskach. Był doktorem filozofii i medycyny, a także wydawcą i mecenasem drukarstwa poznańskiego. Przez pewien czas pełnił funkcję burmistrza Poznania.

Ulica Adama Biedrzyckiego znajdują się w Pobiedziskach i Poznaniu (na Łazarzu).

BIEGAŃSKI Władysław (1857-1917), dr med. Urodził się w rodzinie kowala z Grabowa n. Prosną (na jego domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Od 1862 r. mieszkał w Piotrkowie Tryb., gdzie ukończył gimnazjum, a następnie studiował w Warszawie, Berlinie i Pradze. Był lekarzem, logikiem i filozofem, jednym z pierwszych metodologów wiedzy lekarskiej. Od 1883 r. do śmierci mieszkał w Częstochowie i oprócz praktyki medycznej prowadził także działalność naukową i społeczną. Opublikował

prace na temat chorób zakaźnych, klasyfikacji chorób i diagnostyki. Poświęcona mu ekspozycja znajduje się w muzeum w Grabowie.

Ulice Władysława Biegańskiego znajdują się w Grabowie n. Prosną i w Poznaniu (na Piątkowie).

BIERNACKI Cezary Augustyn (1827-96). Urodził się w Kaliszu w rodzinie urzędniczej. Uczęszczał do szkół w Kaliszu, Warszawie i Radomiu, potem pracował jako urzędnik w Warszawie. Napisał szereg prac historycznych, w znacznej części poświęconych Kaliszowi, opracowywał teksty do *Encyklopedii Orgelbranda* i *Słownika geograficznego*, gromadził dane do bibliografii druków kaliskich. Zgromadzony księgozbiór przekazał Bibliotece Publicznej w Warszawie.

Ulica Cezarego Biernackiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

BIERNACKI Idzi (1801-57). Od 1827 r. mieszkał w Dobrzycy, gdzie był rolnikiem i obywatelem miejskim. W 1848 r. wszedł w skład Komitetu Narodowego. Zmarł w czasie epidemii cholery.

Ulica Biernackiego znajduje się w Dobrzycy (ple).

BILSKI Jan (1884-1939), por. Urodził się w Żninie. Powołany w 1914 r. do armii niem., zdezerterował i ukrywał się w Holandii. Po powrocie do kraju walczył w powstaniu wlkp. w rejonie Szubina. Potem był właścicielem fabryki octu w Gnieźnie. Od 1925 r. kierował tam Związkiem Powstańców Wlkp. W 1939 r. odbył przeszkolenie w zakresie dywersji pozafrontowej. Walczył z wkraczającymi wojskami hitler. jako zastępcą komendanta Straży Obywatelskiej. Zginął 9/10 IX w potyczce pod Oborą k. Gniezna.

Ulice por. Jana Bilskiego znajdują się w Gnieźnie (na os. Tysiąclecia) i Powidzu (słu).

BISKUPSKI Antoni (1890-1930), mjr. Urodził się w Rogoźnie. Ukończył gimnazjum w Rogoźnie i szkołę dramatyczną w Warszawie, a następnie pracował w firmie handlowej ojca. W latach I wojny

świat. służył w armii niem. i był trzykrotnie ranny. W powstaniu wlkp. zorganizował batalion rogoziński i następnie nim dowodził. Potem był zawodowym oficerem piechoty. Zmarł w Gdyni, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Rogoźnie.

Ulica mjr. Antoniego Biskupskiego znajduje się w Rogoźnie.

BLIŹIŃSKI Wacław (1870-1944), ks. Urodził się w Warszawie. Ukończył gimnazjum w Warszawie i seminarium duchowne we Włocławku, gdzie w 1892 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem parafii w Cieszęcinie k. Wieruszowa i katedralnej we Włocławku. W 1900 r. objął probostwo w Liskowie. Przy współpracy parafian stworzył zespół organizacji gospodarczych, oświatowych i kulturalnych, dzięki którym Lisków rozwinął się i zyskał miano „wzorowej wsi”. Pełnił także szereg funkcji w organizacjach społecznych i samorządowych. Po wybuchu II wojny świat. ukrywał się w Chotomowie k. Warszawy, a następnie w Częstochowie, gdzie zmarł. W 1947 r. jego prochy przeniesiono do Liskowa i wystawiono tam pomnik.

Imię ks. Wacława Bliźińskiego nosi gł. ulica Liskowa (kal).

BŁASZAK Kazimierz (1919-42). Pochodził ze Ślesina. Był absolwentem gimnazjum w Koninie. W 1939 r. walczył w składzie 25 DP i został ranny podczas obrony Warszawy. Po powrocie do Konina podjął działalność konspiracyjną, m.in. jako komendant obwodu Związku Walki Zbrojnej. Aresztowało go gestapo w 1941 r. Otrzymał wyrok śmierci, wykonany w więzieniu w Inowrocławiu.

Ulica Kazimierza Błaszaka znajduje się w centrum Konina.

BŁĄŻEJEWSKI Michał (1855-?), dr med. Urodził się w Stęszewie. Studia medyczne odbył we Wrocławiu, potem służył w wojsku pruskim w Poznaniu. Zajmował się też historią Stęszewa, szczególnie bractwa strzeleckiego.

Ulica Błażejewskiego znajduje się w centrum Stęszewa.

BNIŃSCY – rodzina szlachecka, a następnie hrabiowska. Od XVII w. posiadali majątki m.in. w okolicach Gostynia i Kostrzyna. W okresie zaborów zasłużyła się w działalności patriotycznej. Najbardziej znanym jej przedstawicielem był **Adolf Rafał** (1884-1942), urodzony w Kosowie k. Gostynia. Ukończył gimnazjum w Inowrocławiu, a po studiach rolniczych w Krakowie, Monachium i Halle zarządzał majątkami. Od 1918 r. pracował w administracji państwowej, m.in. jako komisarz w Łodzi i okolicznych powiatach, starosta w Środzie (1919-20) i wojewoda poznański (1922-28). Działał też w Wlkp. Izbie Rolniczej i Akcji Katolickiej. W latach 1935-39 był senatorem. Od 1940 r. pełnił funkcję delegata rządu dla ziem zach. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, został rozstrzelany prawdopodobnie k. Stęszewa. Fot. 4.

Ulica Adolfa Bnińskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn), park jego imienia – w Gułtowach (poz). Imieniem Bnińskich nazwano ulicę w Pile (na Koszycach).

BOBROWSKI Stefan (1841-63). Urodził się w Terechowej na Ukrainie. Podczas studiów na uniwersytecie w Petersburgu nawiązał kontakt z organizacjami konspiracyjnymi. Ścigany przez policję uciekł do Paryża, gdzie kontynuował działalność niepodległościową. Po wybuchu powstania styczniowego wszedł w skład jego kierownictwa, a potem mianowano go naczelnikiem Warszawy. Uwikłany w spory między stronnictwami „białych” i „czerwonych”, zginął w pojedynku w lesie pod Żylicami k. Rawicza. Pochowano go przy kościele w Łaszczynie.

Ulica Stefana Bobrowskiego znajduje się w Rawiczu.

BOCHEŃSKI Tadeusz (1900-68). Był lektorem i recytatorem o charakterystycznej barwie głosu. W 1926 r. został pierwszym spikerem Polskiego Radia w Warszawie i pracował tam przez wiele lat.

Ulica Tadeusza Bocheńskiego znajduje się w Pile (na pfn.wsch. od centrum).

BOCIAŃSKI Ludwik (1892-1970), płk. Urodził się w Pleszewie, był synem rolnika. Uczył się w gimnazjach w Pleszewie, Ostrowie Wlkp. i Kępnie. W Pleszewie zorganizował drużynę skautową. W latach I wojny świat. służył w artylerii niem. W 1918 r. przewodniczył Radzie Żołnierskiej w Pleszewie i tworzył tam oddziały powstańcze. Później był m.in. organizatorem pułku strzelców w Grudziądzu, attaché wojskowym w Maroku, dowódcą jednostek wojskowych w Mołodeczynie i Baranowiczach oraz komendantem Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Maz. Od 1935 r. pełnił funkcję wojewody wileńskiego, a od 1939 r. poznańskiego i po wkroczeniu hitlerowców kierował ewakuacją władz z Wielkopolski. Później przebywał na emigracji. Zmarł w Londynie.

Imię Ludwika Bociańskiego nosi osiedle w Pleszewie.

BOGUMIŁ († ok. 1204), bł. Pochodził z rycerskiego rodu Leszczyńców, z gałęzi posiadającej dobra w okolicach Koła. Uczył się w Gnieźnie i Paryżu. Zastąpił jako kaznodzieja. W latach ok. 1180-91 był arcybiskupem gnieźnieńskim, ale zrezygnował z funkcji i resztę życia spędził jako pustelnik na wyspie na Warcie w okolicach Dobrowa. Otoczony kultem miejscowej ludności, został w 1925 r. beatyfikowany, a w następnym roku jego relikwie powróciły do kościoła w Dobrowie.

Ulice bł. Bogumiła znajdują się w Kole i Uniejowie.

BOGUSŁAWSKI Wojciech Romuald (1757-1829). Urodził się w nieistniejącej już wsi Glinno k. Poznania. W 1778 r. debiutował w Warszawie jako aktor i dramaturg. Prowadził teatry m.in. w Warszawie, Lwowie, Poznaniu i Wilnie; nazwano go „ojcem teatru polskiego”. Dbał o narodowy i stały charakter teatrów, tłumaczył i przerabiał dla nich sztuki obce. Prowadził też szkołę dramatyczną. Ze swym warszawskim zespołem w latach 1800-23 przyjeżdżał na cieszące się powodzeniem występy w Kaliszu. Zmarł

w Warszawie. Jego imię nosi teatr w Kaliszu.

Ulice Wojciecha Bogusławskiego znajdują się w Kramsku (kon), Pile (na Górnym), Pleszewie, Poznaniu (na Łazarzu), Suchym Lesie (poz), Szamotułach i Włoszakowicach (les), plac jego imienia – w centrum Kalisza.

BOGUSZ Marian (1920-80). Urodził się w Pleszewie. W 1939 r. brał udział jako ochotnik w kampanii wrześniowej, a potem był więźniem obozów hitler. Od 1945 r. mieszkał w Warszawie, gdzie ukończył studia plastyczne. Uprawiał malarstwo, grafikę i rzeźbę, projektował scenografie teatralne i wystrój pawilonów wystawowych. Organizował też życie artystyczne, był publicystą. Zmarł w Warszawie. Jego imię nosi dom kultury w Pleszewie.

Ulica Mariana Bogusza znajduje się w Pleszewie.

BOHUSZEWICZÓWNA Maria (1865-87). Urodziła się w Cepercach na Białorusi. Pracowała w Warszawie jako nauczycielka. Podjęła tam działalność w ruchu robotniczym, była członkiem I Proletariatu, pomagała więźniom politycznym. Uwięziona przez władze rosyjskie, zmarła w drodze na zesłanie na Syberii.

Ulica Marii Bohuszeviczówny znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

BOJANOWSKI Edmund (1814-71), bł. Urodził się w Grabonogu k. Gostynia w rodzinie ziemiańskiej. Studiował we Wrocławiu i Berlinie. Prowadził szeroką działalność charytatywną i oświatową, był członkiem Tow. Pomocy Naukowej i PTPN. Zakładał ochronki dla dzieci wiejskich, a dla ich prowadzenia powołał w 1858 r. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Maryi. Zmarł w Górcie Duchownej. W 1999 r. został beatyfikowany. Pochoowany jest ob. w Luboniu, w kaplicy jednego z Domów Generalnych założonego przez siebie zgromadzenia. Fot. 7.

Ulice bł. Edmunda Bojanowskiego znajdują się w Borku Wlkp., Gostyniu, Krzywiniu, Lesznie (na Zatorzu), Pępowie (gos), Piaskach (gos) i Pleszewie, plac jego imienia – w Luboniu.

BOJANOWSKI Gustaw (1889-1958), literat. Urodził się w Gołuchowie w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Krakowie i studiował prawo na UJ. W 1914 r. zamieszkał w Ostrowie Wlkp., gdzie pracował w administracji (w latach 1935-39 był wicestarostą). Okres II wojny świat. spędził w Rumunii, po czym powrócił do Ostrowa. Od 1920 r. zajmował się też pisanie popularnych powieści oraz publicystyką. Najbardziej znane są apokryficzne powieści *Rękopis dla wnuków* i *Tydzień w Antoninie*, opisujące pobyt w Wielkopolsce A. Mickiewicza i F. Chopina. Zmarł w Ostrowie.

Ulica Gustawa Bojanowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na płn. od centrum).

BOJANOWSKI Karol (1835-98), dr med. Urodził się w Grudziądzu. Studiował medycynę w Gryfii jako stypendysta PTPN. Od 1862 r. prowadził praktykę lekarską w Nakle, a następnie w Kościanie. Był też działaczem narodowym i gospodarczym. W 1868 r. założył Bank Ludowy i prezesował mu przez 30 lat. Kierował strażą ogniową i Tow. Przemysłowym, w 1896 r. został pierwszym prezesem Tow. Gimnastycznego „Sokół”. Pochowany został w cmentarzu w Kościanie.

Ulica Karola Bojanowskiego znajduje się w Kościanie.

BOJANOWSKI Stefan (ok. 1605-60). Urodził się prawdopodobnie w Gołaszynie k. Rawicza. Uczęszczał do gimnazjum w Toruniu. Był cześnikiem, a następnie podkomorzym poznańskim. Często uczestniczył w sejmikach, gdzie aktywnie działał na rzecz luteranizmu. W 1638 r. założył miasto (Nowe) Bojanowo i 3 lata później ufundował w nim zbór. Podczas potopu walczył przeciwko Szwedom. Zmarł w Poznaniu, został pochowany w Bojanowie.

Ulica Stefana Bojanowskiego znajduje się w Bojanowie.

BOLESŁAW I CHROBRY (ok. 967-1025), król z dynastii Piastów. Był synem i od 992 r. następcą Mieszka I. Popierał

misję św. Wojciecha, a potem jego kanoizację. Wzmocnił niezależność Polski, czego wyrazem był Zjazd Gnieźnieński w 1000 r. i utworzenie arcybiskupstwa w Gnieźnie. Odbывał wyprawy wojenne na teren Miłska, Miśni, Łużyc, Rusi i Czech, w 1005 r. odparł najazd niem. W 1025 r. koronował się na pierwszego króla Polski. Pochowany jest w katedrze poznańskiej. Fot. 5.

Ulice Chrobrego i Bolesława Chrobrego znajdują się w 38 miejscowościach Wielkopolski, w Poznaniu zaś jest osiedle jego imienia (na Piątkowie) i most przez Wartę.

BOLESŁAW II ŚMIAŁY (Szczodry; ok. 1040-81), król. Był synem Kazimierza Odnowiciela. Objął rządy w 1058 r. Uniezależnił się od cesarza niemieckiego, co zaowocowało w 1076 r. koronacją na króla Polski. Organizował wyprawy na Czechy, Węgry i Ruś. Popadł w konflikt z biskupem krakowskim Stanisławem i został obwiniony o jego śmierć, a w 1079 r. zmuszony do ucieczki na Węgry. Ma być pochowany w Osjaku w Karyntii. Fot. 5.

Ulice Bolesława Śmiałego znajdują się w Jarocinie, Koninie (w Nowym Dworze), Mosinie, Ostrzeszowie, Pleszewie i Żninie, osiedle jego imienia – w Poznaniu (na Piątkowie).

BOLESŁAW III KRZYWOUSTY (1085-1138), książę. Był synem Władysława Hermana. W 1102 r. objął władzę w Polsce. W 1109 r. obronił kraj przed najazdem niem. (stoczył bitwy pod Głogowem i na Psim Polu). Później poddał swej władzy Pomorze Gdańskie i Zach. W testamencie podzielił Polskę między synów, co zapoczątkowało okres rozbitcia dzielnicowego. Pochowany został w katedrze w Płocku.

Ulice Bolesława Krzywoustego znajdują się w Jarocinie, Kaliszu (na Czaszkach), Koninie (w Nowym Dworze), Kostrzynie, Mosinie, Pleszewie, Poznaniu (na Nowym Mieście), Szamotułach, Trzciance i Złotowie.

BOLESŁAW POBOŻNY (ok. 1224-79), książę piastowski. Był synem Władysława Odonica, po którego śmierci wraz z bratem → Przemysłem I rządził

w Wielkopolsce. W poł. XIII w., po podziale dzielnic, został księciem kaliskognieźnieńskim, w latach 1257-73 panował w całym regionie. Zakładał miasta, fundował kościoły i klasztory, w 1264 r. zezwolił na osiedlanie się Żydów w Polsce. Ze zmiennym szczęściem prowadził walki z Brandenburczykami o Santok i Drezdenko. Jego żoną była bł. Jolanta. Zmarł w Kaliszu.

Ulica Bolesława Pobożnego znajduje się w Kaliszu (na Zawodziu).

BOLEWSKI Jan Władysław (1878-1963), dr med. Urodził się w Jarocinie. Uczęszczał do gimnazjów w Nakle i Krotoszynie, a następnie studiował medycynę w Krakowie, Wrocławiu i w Niemczech. Od 1904 r. prowadził praktykę lekarską w Krotoszynie, uczestniczył też w działalności niepodległościowej. W I wojnie świat. służył w armii niemieckiej. W powstaniu wlkp. był czołowym działaczem Pow. Rady Ludowej i komendantem kompanii Straży Ludowej. Później pracował jako chirurg w szpitalu w Krotoszynie, działał też społecznie. Wysiedlony przez hitlerowców do GG, prowadził m.in. szpital partyzancki na Kielecczyźnie. W 1945 r. powrócił do Krotoszyna i mieszkał tu do śmierci. Spoczywa na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej.

Ulica Władysława Bolewskiego znajduje się w Krotoszynie.

BOŁTUĆ Mikołaj (1893-1939), gen. Urodził się w Petersburgu. W latach I wojny świat. służył w armii rosyjskiej. W 1918 r. wstąpił do WP, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Później był dowódcą różnych jednostek piechoty. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził grupą operacyjną w ramach Armii „Pomorze”. Poległ pod Łomiankami, gdy przebijał się na pomoc oblężonej Warszawie.

Ulica gen. Mikołaja Bołtucia znajduje się w Obornikach.

BONA Sforza d'Aragona (1494-1557), królowa. Urodziła się w Vigevano k. Me-

diolanu. W 1518 r. została drugą żoną króla Zygmunta Starego. Szybko uzyskała duży wpływ na politykę królewską, co spotkało się z niezadowoleniem szlachty. Była protektorką kultury i zwyczajów włoskich w Polsce. Po śmierci męża, pokłócona z synem Zygmunt Augustem, wyjechała w 1556 r. do Bari, gdzie wkrótce została otruta przez agenta Habsburgów.

Ulica królowej Bony znajduje się w Ostrzeszowie.

BOROWSKI Aleksander (1908-90), dr med. Urodził się w Białymstoku. Ukończył gimnazjum w Oszmianie na Wileńszczyźnie, a w 1936 r. studia lekarskie na uniwersytecie w Wilnie, następnie pełnił funkcję lekarza kolejowego w Kopyczyńcach k. Tarnopola. W 1945 r. przeniósł się do Trzemeszna i przez 45 lat był tu lekarzem rejonowym. W latach 1980-90 był też radnym miejskim.

Ulica Aleksandra Borowskiego znajduje się w Trzemesznie.

BOROWSKI Klemens (1864-1953). Urodził się w Kucharkach k. Pleszewa w rodzinie ziemiańskiej. Z wykształcenia był nauczycielem. Pracował jako kowal w Gołuchowie, wykonał m.in. prace artystyczne dla tamt. zamku i oficyny oraz bramę do parku. Zmarł w pobliskim Czerminiku.

Ulica Borowskiego znajduje się w Gołuchowie (ple).

BORTNOWSKI Władysław (1891-1966), gen. W 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich, a następnie był zawodowym wojskowym. Stał na czele oddziałów, które w 1938 r. zajmowały Zaolzie. W 1939 r. dowodził Armią „Pomorze”, został ranny w bitwie nad Bzurą. Do 1945 r. przebywał w niewoli niem., a następnie mieszkał na emigracji. Zmarł w Nowym Jorku.

Ulica Władysława Bortnowskiego znajduje się w Poznaniu (w Naramowicach).

BORUTA Tomasz († 1657). Był kuźnikiem w Kobylinie. Zmarł w czasie epidemii po „potopie” szwedzkim. W testamencie

pozostawił hojne zapisy dla kościoła i szpitala w Kobylinie oraz klasztorów w Kobylinie, Lubiniu i Miejskiej Górze.

Ulica Boruty znajduje się w centrum Kobylina.

BOSCO Jan (1815-88), św. Urodził się w Castelnovo k. Turynu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1841 r. Powołał do życia Zgromadzenie Salezjanów. Zakładał szkoły dla młodzieży, oparte na zasadach wzajemnego zaufania i współpracy. Był też autorem opracowań hist. i redaktorem czasopism. Został kanonizowany w 1934 r.

Ulica św. Jana Bosco znajduje się w centrum Piły.

BOY-ŻELEŃSKI Tadeusz → Żeleński Tadeusz.

BOZNAŃSKA Olga (1865-1940). Urodziła się w Krakowie. Studiowała malarstwo w Krakowie i Monachium. Była wybitną malarką, przedstawicielką impresjonizmu. Jej dzieła to przede wszystkim utrzymane w indywidualnym stylu portrety, studia figuralne, kwiaty i pejzaże, malowane z zastosowaniem delikatnych, jasnych barw. Od 1893 r. do śmierci mieszkała i tworzyła w Paryżu.

Ulice Olgi Boznańskiej znajdują się w Kolinie (w Niesłuszu) i Ostrowie Wlkp. (na Krępie), zaulek jej imienia – w centrum Śremu.

BÓR-KOMOROWSKI Tadeusz → Komorowski Tadeusz, gen.

BRACIA MIĘDZYRZECCY († 1003), św. Pięciu zakonników z klasztoru benedyktynów założonego pod Międzyrzeczem (być może we wsi Święty Wojciech) zostało zamordowanych przez nieznaną sprawców szukających skarbów. Byli to Włosi z klasztoru na Monte Cassino: Benedykt z Benewentu i Jan z Wenecji oraz Polacy: Izaak, Mateusz i służący Krystyn. Wkrótce potem zostali kanonizowani. *Żywot Pięciu Braci*, napisany przez św. Brunona z Kwerfurtu w 1006 lub 1008 r., był zapewne pierwszym utworem literackim powstałym w Wielkopolsce. Gł. ośrodkami kultu Pięciu Braci Męczenników

są ob. Międzyrzecz i Kazimierz Biskupi. Fot. 8.

Ulica św. Braci Międzyrzeckich znajduje się w Międzyrzeczu.

BRAILLE Louis (1809-52). Był Francuzem. Od 3. roku życia był ociemniałym. Pracował jako nauczyciel w zakładzie dla niewidomych w Paryżu. Stworzył powszechnie dziś stosowany system pisma dla niewidomych, opartego na układzie wypukłych punktów odczytywanych opuszkami palców.

Ulica Ludwika Braille'a znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

BRANDOWSKI Roch Alfred (1835-88), prof. Urodził się w Wilkowie k. Jarocina w rodzinie nauczycielskiej. Gimnazjum ukończył we Wrocławiu, studia filologiczne odbył we Wrocławiu i w Berlinie. Później był nauczycielem w Berlinie, Wałczu i Poznaniu. Od 1865 r. wykładał filologię klasyczną na UJ. Pisał prace z zakresu filologii klasycznej i literatury polskiej, był członkiem PTPN. Zmarł w Krakowie.

Ulica Alfreda Brandowskiego znajduje się w Jarocinie.

BRANDSTAETTER Roman (1906-87). Urodził się w Tarnowie w rodzinie żydowskiej. Do gimnazjów uczęszczał w Tarnowie i Krakowie, a w latach 1924-28 odbył studia polonistyczne na UJ i rozpoczął twórczość literacką. Od 1931 r. mieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako dziennikarz i nauczyciel. Po wybuchu II wojny świat. wyjechał przez Litwę do Palestyny. W 1946 r. przeniósł się do Rzymu i tam przeszedł na katolicyzm. W latach 1948-50 i 1958-87 mieszkał w Poznaniu. Pozostawił liczne poezje, 30 dramatów, powieść *Jezus z Nazarethu*, przekłady. Spoczywa na cmentarzu miłostowskim.

Ulica Romana Brandstaettera znajduje się w Poznaniu (na Winogradach).

BRANIEWICZ Stanisław (1875-1945). Urodził się w Bytniu. Pracował w różnych miejscowościach Wielkopolski w ad-

ministracji terenowej, w latach 1906-15 był kasjerem Banku Ludowego w Gębicach k. Czarnkowa. W 1928 r. został mianowany sekretarzem starostwa w Wyrzysku, w latach 1935-39 pełnił z wyboru funkcję wójta gminy Białośliwie. W okresie okupacji hitler. był dwukrotnie więziony. W 1945 r. ponownie objął obowiązku wójta. W pierwszym dniu urzędowania został postrzelony przez radziecki oddział rozpoznawczy i wkrótce zmarł.

Ulica Stanisława Braniewicza znajduje się w Białośliwiu (pil).

BRAT ALBERT → Chmielowski Albert, św.

BREUGNOT Louis Joseph (1834-92). Urodził się we Francji. Działał początkowo w Paryżu jako malarz i dekorator. W 1874 r. przyjechał do Gołuchowa, gdzie powierzono mu realizację wystroju zamku, a później także wykonywanie projektów architektonicznych. Dwa lata później osiedlił się tu na stałe i założył rodzinę. Zmarł w Gołuchowie; w zamku przechowywana jest płyta z jego grobu.

Ulica Louisa Breugnota znajduje się w Gołuchowie.

BRONIEWSKI Władysław (1897-1962). Urodził się w Płocku. Od 1915 r. był żołnierzem Legionów Polskich, a następnie uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej. Później został działaczem komunistycznym, a także poetą, przedstawicielem liryki rewolucyjnej. Po wybuchu II wojny świat. przebywał we Lwowie, a następnie w ZSRR, gdzie został niesłusznie aresztowany. Po zwolnieniu do 1946 r. przebywał na Bliskim Wschodzie. Pozostawił liczne wiersze, a także przekłady z literatury rosyjskiej. Zmarł w Warszawie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim. Jego żoną była urodzona w Kaliszu Janina z Kunigów.

Ulice Władysława Broniewskiego znajdują się w 26 miejscowościach Wielkopolski.

BRONIKOWSKI Antoni (1817-84). Urodził się w Golejewku k. Rawicza w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum

w Lesznie i studia filologiczne we Wrocławiu. Podjął pracę nauczyciela w poznańskim gimnazjum św. Marii Magdaleny, ale za patriotyczną postawę został w 1846 r. usunięty. W latach 1851-83 uczył języków w gimnazjum w Ostrowie Wlkp., jednocześnie tłumaczył utwory autorów starożytnych. Publikował też poezję. Zmarł w Ostrowie.

Ulica Antoniego Bronikowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

BRONISZ Jan Chryzostom (1867-1939), ks. Urodził się w Brzezinach k. Chełmna w rodzinie ziemiańskiej. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1891 r. po studiach w Poznaniu i Münster. Był wikariuszem w Nakle n. Notecią, w 1895 r. został administratorem parafii w Krotoszynie, a w 1900 r. objął probostwo w Rozdrażewie. Działał też w organizacjach społecznych i narodowych, m.in. założył kółko rolnicze i Bank Ludowy w Rozdrażewie. Zginął w czasie ewakuacji po wybuchu II wojny świat., prawdopodobnie podczas bombardowania Warszawy. Upamiętnia go epitafium na kościele w Rozdrażewie.

Ulica ks. Jana Bronisza znajduje się w Rozdrażewie (kro).

BROSS Kazimierz (1894-1939), dr med. Urodził się w Witkowie. Maturę zdał w Gnieźnie, a następnie studiował medycynę we Wrocławiu, Monachium i Berlinie. W latach 1916-18 służył w armii niem. Po zwolnieniu z wojska prowadził praktykę lekarską w Opalenicy. W powstaniu wlkp. walczył w kompanii opaleńskiej, a następnie pełnił funkcję lekarza w różnych jednostkach powstańczych i na froncie litewsko-białoruskim. Po wystąpieniu w 1921 r. z armii, zamieszkał w Poznaniu, gdzie był adiunktem na UP, członkiem PTPN i wydawcą czasopism. Napisał szereg prac naukowych. Wcielony w 1939 r. do wojska, zginął w czasie bitwy nad Bzurą.

Ulica Kazimierz Brossa znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

BROWNSFORD Kazimierz (1856-1925). Urodził się w Lubowiczkach k. Kiszkowa w rodzinie dzierżawcy majątku. Uczęszczał do gimnazjów w Poznaniu i Śremie, potem zajmował się administracją majątków. Zaangażował się w działalność kółek rolniczych, od 1899 r. wydawał „Poradnik Gospodarski” i „Kalendarz Rolniczy”, propagował spółdzielnie rolnicze i banki ludowe. Zajmował się też akcją charytatywną. W latach 1919-25 był posłem na Sejm, od 1925 r. pełnił funkcję patrona wlkp. kółek rolniczych. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Kazimierza Brownsforda znajduje się w Wieleniu.

BRUDZEWSKI Wojciech → Wojciech z Brudzewa.

BRYLIŃSKI Paweł (1813-90). Urodził się w Wieruszowie, przez wiele lat mieszkał w Masanowie k. Ostrowa. Był rzeźbiarzem ludowym, samorodnym talentem. Tworzył przede wszystkim słupy i krzyże przydrożne o wysokości do kilkunastu metrów, pokryte polichromowanymi rzeźbami. Kilkanaście z nich zachowało się do dziś w okolicach Odolanowa, Kalisza i Pleszewa.

Ulica Pawła Brylińskiego znajduje się Masanowie (ost), ulica [błędnie W.] Brylińskiego – w Ołoboku (ost).

BRYZA Józef (1914-99), ks. Urodził się w Tarnowie Podgórnym. Studiował w seminarium duchownym w Wilnie, święceń kapłańskie przyjął po II wojnie świat. w Gnieźnie. W 1964 r. powrócił do Tarnowa i pełnił posługę kapłańską w tamt. parafii. Spoczywa na cmentarzu w Tarnowie Podgórnym.

Ulica ks. J. Bryzy znajduje się w Tarnowie Podgórnym (poz).

BRZECZWA (Lesman) **Jan** (1900-66). Urodził się w Żmerynce na Podolu, był kuzynem B. Leśmiana. Pracował jako radca prawny, w latach 1957-62 pełnił funkcję przewodniczącego ZAIKS. Stał się znany jako poeta i satyryk; debiutował

w 1918 r., pisał wiersze nastrojowe i refleksyjne i teksty do kabaretów. Szczególną popularnością cieszą się jego wiersze i opowieści fantastyczne dla dzieci (m.in. *Akademia pana Kleksa*). Zmarł w Warszawie.

Ulice Jana Brzechwy znajdują się w 11 miejscowościach regionu.

BRZEZIŃSKI Marian („Topór”; 1912-42). Urodził się w Strzałkowie. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej jako podoficer artylerii. Następnie podjął w Poznaniu działalność konspiracyjną w Wlkp. Organizacji Wojskowej. Aresztowany przez hitlerowców w 1940 r. i wielokrotnie brutalnie przesłuchiwany, został skazany na karę śmierci. Wyrok wykonano w więzieniu w Berlinie-Plötzensee.

Ulica Brzezińskiego znajduje się w Strzałkowie (słu).

BRZEZIŃSKI Władysław (1922-98), dr. Był synem rolnika z Podróżnej k. Złotowa (na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Uczęszczał do gimnazjów w Bytomiu i Kwidzynie. Lata II wojny świat. spędził na wysiedleniu w Str. Korytnicy k. Kalisza Pomorskiego. Po powrocie ukończył gimnazjum w Złotowie i studia polonistyczne na UP. W latach 1952-60 był nauczycielem liceum w Złotowie, a następnie pracownikiem naukowym w Słupsku. Zasłużył się przede wszystkim jako autor słownika gwary rodzinnej wsi. Zmarł w Kołobrzegu, spoczął na cmentarzu w rodzinnej wsi. Fot. 6.

Ulica Władysława Brzezińskiego znajduje się w Złotowie.

BRZEŻAŃSKI Augustyn (1789-1855), płk. Urodził się w Starych Oborzyskach k. Kościana. Od 1806 r. służył w wojsku, brał udział w wojnach napoleońskich. Potem gospodarował w Gorzykowie i Czachurkach k. Gniezna. W powstaniu listopadowym dowodził pułkiem jazdy poznańskiej, za co był więziony przez władze pruskie. W 1848 r. w okresie Wiosny Ludów walczył pod Miłostawiem i Sołotwem, potem zmuszony sytuacją pod-

pisał kapitulację oddziałów powstań-
czych. Zmarł w Gnieźnie.

Ulica płk. Brzeżańskiego znajduje się w So-
kołowie (wrz).

BRZÓSKA Stanisław (1834-65), ks.
Pochodził z Dokudowa k. Białej Podla-
skiej. Będąc wikariuszem w Łukowie pro-
wadził agitację antyrosyjską. Wziął udział
w powstaniu styczniowym i został ranny.
Rząd Narodowy mianował go generałem
i naczelnym kapelanem powstania. Zor-
ganizowany przez niego oddział walczył
do końca 1864 r. Ujęty przez Rosjan,
został stracony w Sokołowie Podlaskim.

Ulica ks. Stanisława Brzóska znajduje się
w Poznaniu (na Świerczewie).

BRZUCHALSKI Kazimierz (1765-
-1836). Pochodził z ówczesnego woj. ka-
liskiego. Studiował w Krakowie, Wiedniu
i Wilnie. Od 1810 r. był wykładowcą
matematyki w Szkole Głównej Krakow-
skiej. Pracował też jako archiwista Uj i wi-
zytator szkół początkowych.

Ulica Kazimierza Brzuchalskiego znajduje
się w Złotowie.

BUCZEK Karol (1902-83), prof. Uro-
dził się w Kaszowie k. Krakowa. Był hi-
storykiem i geografem hist. Od 1927 r.
pracował w Bibliotece Czartoryskich
w Krakowie. W okresie okupacji hitler.
uczestniczył w konspiracji, a potem był
działaczem PSL. W 1946 r. został skaza-
ny za działalność polityczną na więzie-
nie. Od 1957 r. był prof. Instytutu Histo-
rii PAN. Zajmował się gł. dziejami Polski
średniowiecznej i rozwojem sieci osadni-
czej na ziemiach polskich oraz historią
kartografii. Zmarł w Krakowie.

Ulica Karola Buczka znajduje się w Pozna-
niu (na Świerczewie).

BUCZEK Marian (1896-1939). Uro-
dził się w Nurzynie k. Łukowa. W 1915 r.
wstąpił do Legionów Polskich, w 1918 r.
organizował Milicję Ludową na Lubelsz-
czyźnie. Od 1916 r. był członkiem PPS,
a potem działaczem komunistycznym,
wielokrotnie aresztowanym i więzionym.
W 1939 r. wydostał się z więzienia

w Rawiczu i zginął w walce z Niemcami
pod Ożarowem k. Warszawy.

Ulica Mariana Buczka znajdują się w Cho-
dzieży, Kole, Luboniu, Mieścisku (wąg), Opa-
tówku (kal), Ostrzeszowie, Pile (w centrum)
i Tuliszkowie.

BUDNIAK Roman (1913-2004), ks.
Urodził się w Boroszowie k. Olesna. Ukoń-
czył gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Świę-
cenia kapłańskie przyjął w 1938 r., a na-
stępnie był wikariuszem w Inowrocławiu.
Aresztowany w 1939 r., okres II wojny
świat. spędził w obozach hitler. W 1945 r.
był duszpasterzem wysiedlonych w We-
insbergu k. Stuttgartu. W tym samym roku
został proboszczem w Wysokiej i pełnił
tę funkcję przez 41 lat, do przejścia na
emeryturę. Od 1961 r. był także dzieka-
nem dekanatu białoslińskiego.

Ulica ks. Romana Budniaka znajduje się
w Wysokiej.

BUDZYŃSKI Józef (1777-1856), ks.
Urodził się w Opieczkach k. KłECKA.
Uczestniczył w powstaniu kościuszkow-
skim i został ranny pod Łabiszynom. Świę-
cenia kapłańskie przyjął w 1800 r., a na-
stępnie był wikariuszem w Pobiedziskach.
W latach 1805-55 pełnił funkcję probosz-
cza w Marzeninie, gdzie wybudował
szkołę i murowany kościół. W 1848 r.
zorganizował oddział powstańczy. Za
pomoc uczestnikom powstania został
skazany przez sąd w Bydgoszczy. Zmarł
w Marzeninie i tam został pochowany.

Ulica ks. Budzyńskiego znajduje się w Ma-
rzeninie (wrz).

BUJARSKI Wiktor (1908-2000), dr
med. Urodził się w Próchnowie k. Margo-
nina. Ukończył gimnazjum w Rogoźnie,
a następnie studia lekarskie na UP, gdzie
potem był asystentem. Od 1946 r. pełnił
funkcję lekarza w Mieścisku, a od 1948 r.
– w KłECKU. Jego żona **Helena** z Domań-
skich (1917-99), również dr med., była
córką kłECKIEGO lekarza. Maturę uzyskała
w Gnieźnie, a studia lekarskie odbyła na
UP, po czym pracowała w KłECKU. Zaj-
mowała się także badaniem i popularyzo-
waniem dziejów miasta. Z jej inicjatywy

opracowano wydaną w 1983 r. monografię Kłęcka. Oboje spoczywają na cmentarzu w Kłęcku.

Ulica Heleny i Wiktora Bujarskich znajduje się w Kłęcku.

BUJNICKI Ignacy Adam (1891-1939). Z zawodu był inżynierem. Zasłużył się przy budowie podstaw energetyki w Kaliszu. W latach 1937-39 pełnił funkcję prezydenta miasta. Został 13 X wraz z żoną aresztowany przez hitlerowców i osadzony w więzieniu, skąd miesiąc później wywieziono go w nieznanym kierunku.

Ulica Ignacego Bujnickiego znajduje się w Kaliszu (na Dobrcu).

BUKOWIECKA Aleksandra z Dzierżycra-Morawskich (1890-1940). Urodziła się w Oporowie k. Leszna w rodzinie ziemiańskiej. Maturę uzyskała w Kołomyi. Po wyjściu za mąż za gen. Mieczysława Bukowieckiego mieszkała w Cichowie k. Krzywina. Od 1917 r. tworzyła stowarzyszenia oświatowe, w 1918 r. organizowała rady ludowe i oddziały powstańcze w Krzywiniu i Cichowie, pomagała w zaopatrzeniu wojska w żywność i paszę dla koni. Aresztowana w 1939 r. przez hitlerowców, zmarła w Forcie VII w Poznaniu. Jej symboliczny grób znajduje się na cmentarzu w Lubiniu.

Ulica Aleksandry Bukowieckiej znajduje się w Kościanie.

BUKOWIECKI Maciej (1832-96), ks. Urodził się w Bugaju k. Miłosławia w rodzinie młynarza. Ukończył gimnazjum w Trzemesznie i po studiach w seminarium duchownym otrzymał w 1856 r. święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz w Bydgoszczy, a następnie od 1860 r. administrator parafii farnej w Wągrowcu i od 1866 r. jej proboszcz. Był gorliwym kapłanem, a także aktywnym działaczem narodowym i społecznym. Za swą działalność był dwukrotnie skazany przez sąd pruski. Zmarł w Wągrowcu i spoczywa na tamt. cmentarzu starofarnym.

Ulica ks. Bukowieckiego znajduje się w Wągrowcu.

BULSIEWICZ Alfred (1898-1982), dr med. Urodził się w Samborze w Galicji. W okresie I wojny świat. służył w armii austriackiej, podczas wojny polsko-bolszewickiej organizował zaplecze sanitarne. Studia medyczne odbył we Lwowie. Od 1927 r. pracował jako lekarz w Krobi, a następnie w Zdunach, Chodzieży i Dobrzycy. Zmobilizowany w 1939 r., był w randze kapitana lekarzem w szpitalu wojskowym w Warszawie. Powrócił do Dobrzycy i podczas okupacji hitler. pomagał Polakom. W latach 1945-47 ponownie służył w wojsku. Później organizował dobrzycki ośrodek zdrowia.

Ulica Bulsiewicza znajduje się w Dobrzycy (ple).

BULHAKOW Michaił A. (1891-1940). Urodził się w Kijowie i tam ukończył studia medyczne. Był rosyjskim prozaikiem i dramaturgiem. Uznanie zyskał przede wszystkim jako autor utworów poruszających zależność ludzi od władzy, filozoficzno-groteskowych (m.in. *Mistrz i Małgorzata*) oraz opowieści biograficznych. Zmarł w Moskwie.

Ulica Michaiła Bułhakowa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

BUNIN Iwan A. (1870-1953). Pochodził z Woroneża. Był rosyjskim poetą i pisarzem. Szczególną wartość mają jego realistyczne opowiadania ukazujące upadek życia na wsi. Zajmował się także przekładami, m.in. literatury polskiej. Po rewolucji bolszewickiej wyemigrował na Zachód, zmarł w Paryżu. W 1933 r. otrzymał literacką nagrodę Nobla.

Ulica Iwana Bunina znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

BUNSCH Karol (1898-1987). Urodził się w Krakowie. W 1920 r. ukończył studia prawnicze na UJ. Pracował jako adwokat, sędzia i radca prawny. W 1941 r. rozpoczął działalność pisarską; stworzył cykl powieści historycznych opisujących czasy piastowskie, a także powieści o starożytnej Grecji. Zmarł w Krakowie.

Ulica Karola Bunscha znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

1. Kamień z 1992 r. w Wyrzysku, poświęcony gen. Władysławowi Andersowi, który odwiedzał mieszkającego tu swego ojca

2. Popiersie Wojciecha Bąka, odsłonięte w 1998 r. przed LO w Ostrowie Wlkp. – siedzibą gimnazjum, do którego uczęszczał

3. Pomnik Ryszarda Wincentego Berwińskiego na placu jego imienia w Zaniemyślu (śrd)

4. Tablica ku czci Adolfa Bnińskiego, odsłonięta w 1990 r. na pałacu w Gultowach (poz)

5. Tablica z 1995 r. w katedrze w Gnieźnie, upamiętniająca koronowanych w niej władców Polski

6. Tablica na domu rodzinnym Władysława Brzezińskiego w Podróżnej (złoto)

7. Pomnik bł. Edmunda Bojanowskiego w Pępowie (gos)

8. Obraz Pięciu Braci Męczenników (św. Braci Międzyrzeczkie) w klasztorze pobernardyńskim w Kazimierzu Biskupim (kon)

BURSCHE Juliusz (1862-1942), bp. Urodził się w Kaliszu w rodzinie pastora. Ukończył gimnazjum w Warszawie, a następnie studiował teologię na uniwersytecie w Dorpacie. W 1883 r. został duchownym ewangelickim. Był wikariuszem w Warszawie i Wiskitkach k. Żyrardowa oraz pastorem zboru warszawskiego. W 1905 r. objął urząd superintendenta kościoła ewangelicko-reformowanego w Królestwie Polskim. Po odzyskaniu niepodległości zorganizował nową strukturę tego kościoła w Polsce (od 1937 r. był jego biskupem), działał też na rzecz ekuumenizmu. W 1919 r. stanął na czele plebiscytowego Komitetu Mazurskiego. Po wybuchu II wojny świat. potępił agresję Niem. na Polskę, za co został aresztowany. Zmarł w więzieniu w Berlinie.

Ulica Juliusza Bursche znajduje się w Kaliszu.

BURSZA Józef (1914-87), prof. Urodził się w Grodzisku Dln. k. Leżajska. Był etnografem i socjologiem, badaczem zagadnień wsi wlkp. W latach 1959-74 kierował Katedrą Etnografii UAM. Pod jego kierownictwem ukazała się 3-tomowa *Kultura ludowa Wielkopolski*, redagował także *Dzieła wszystkie* O. Kolberga. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulica Józefa Burszty znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

BURZYŃSKI Zbigniew (1902-71). Urodził się w Żółkwi. Był wybitnym pilotem balonowym. Ustanawiał rekordy międzynarodowe (m.in. w 1936 r. osiągnął w balonie wysokość 10 853 m), w latach 1933 i 1935 zdobył puchar Gordona-Benneta.

Ulica Zbigniewa Burzyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Woli).

BUSZA Ignacy (1880-1920), kapitan. Urodził się w Pogorzeli. Po ukończeniu w 1900 r. seminarium nauczycielskiego w Kcyni pracował jako nauczyciel w Głogowej k. Raszkowa i Rogożewie k. Rawicza. W 1915 r. został wcielony do armii Niem. Po powrocie do domu uczestniczył w działalności konspiracyjnej, a następnie organizował oddziały powstańcze w Miejskiej Górcie i został komendantem Straży Ludowej na pow. rawicki. W wojnie polsko-bolszewickiej został ranny w bitwie warszawskiej i zmarł w szpitalu w Ostrołęce. Jego grób znajduje się na cmentarzu w Rawiczu.

Ulice Ignacego Buszy znajdują się w Miejskiej Górcie i Rawiczu.

BUSZCZAK Franciszek (1 poł. XX w.). W okresie międzywojennym był robotnikiem w fabryce fajansu w Chodzieży, jednocześnie działaczem PPS, a potem KPP. Organizował strajki robotników chodzieskich w latach 1931 i 1933.

Ulica Franciszka Buszczaka znajduje się w centrum Chodzieży.

CALLIER Edmund (1833-93), płk. Urodził się w Szamotułach, był synem urzędnika. Uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu. Walczył w wojnach szlacheckiej i krymskiej, a potem służył w Legii Cudzoziemskiej na Krymie i w Afryce. Od 1859 r. był nauczycielem w Poznaniu. W powstaniu styczniowym został ranny w bitwie pod Olszakiem, potem mianowano go naczelnikiem woj. mazowieckiego. Aresztowany po powstaniu przez Prusaków, odbył karę więzienia w Grudziądzu. Po powrocie w 1866 r. podjął aktywną działalność naukową i publicystyczną, gł. w zakresie historii i etnografii. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulice Edmunda Calliera znajdują się w Poznaniu (na Łazarzu) i Szamotułach.

CEGIELSKI Gaspar Hipolit (1813-68), dr. Urodził się w Ławkach k. Trzemeszna (przy domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Do gimnazjów uczęszczał w Trzemesznie i Poznaniu. Po studiach filologicznych w Berlinie uczył w latach 1840-46 języków w gimnazjum św. Marii Magdaleny. Usunięty przez władze pruskie, zajął się handlem, a następnie w 1855 r. założył fabrykę narzędzi i maszyn rolniczych, która rozwinęła się w wielkie zakłady metalowe dziś jego imienia. Działał też na polu społecznym i narodowym, wydawał polskie gazety. Zmarł w Poznaniu, jego symboliczny grób znajduje się na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Fot. 11.

Ulice Hipolita Cegielskiego znajdują się w Mogilnie, Murowanej Goślinie, Poznaniu (na Starym Mieście) i Zdunach, osiedle jego imienia – w Swarzędzu.

CELICHOWSKI Zygmunt (1845-1923). Urodził się we Wronkach. Uzy-

skął doktorat z prawa na uniwersytecie w Lipsku. Pracował w Kórniku jako sekretarz J. Działyńskiego, potem bibliotekarz i wydawca źródeł, a od 1875 r. zarządca całości dóbr kórnickich. Zasłużył się jako propagator nowoczesnego ogrodnictwa i sadownictwa oraz postępu organizacyjnego w rolnictwie. Był również działaczem narodowym i organizatorem polskich towarzystw gospodarczych. Zmarł w Kórniku. Jego syn **Witold** (1874-1944), dr prawa, urodził się w Kórniku. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował prawo i ekonomię we Wrocławiu i w Niemczech. W 1900 r. otworzył w Poznaniu kancelarię adwokacką. W 1918 r. współpracował z NRL, z ramienia której objął stanowisko prezesa prowincji poznańskiej, a w latach 1919-23 był pierwszym po odzyskaniu niepodległości wojewodą poznańskim. W okresie okupacji hitler. mieszkał w Warszawie i działał w Radzie Głównej Opiekuńczej. Zmarł w Warszawie, później jego prochy ekshumowano na cmentarz junikowski w Poznaniu. Drugi syn, **Stanisław** (1885-1947), również był dr. prawa. Urodził się w Bninie, ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, studia odbył w Niemczech. W 1918 r. kierował Radą Żołnierską w Kórniku, stworzył kórnicką kompanię powstańczą i na jej czele brał udział w walkach w Poznaniu, pod Zbąszyniem i Rawiczem. Od 1920 r. był adwokatem w Poznaniu, działał też w Stronnictwie Narodowym. W 1939 r. został aresztowany we Lwowie, po zwolnieniu osiedlił się w Anglii. Zmarł w Londynie i tam został pochowany. Epitafia Celichowskich znajdują się na grobowcu rodzinnym w Bninie.

Ulica Celichowskich znajduje się w Poznaniu (na Morasku), ulica Zygmunta Celichowskiego – w Kórniku.

CEPURSKI Kazimierz (1900-86). Pochodził z Brodów na Podolu. Tam ukończył gimnazjum i podjął pracę nauczyciela, najpierw w Orzegowie k. Rudy Śl., potem w Kcyni. Od 1926 r. uczył przysposobienia obronnego i wychowania fizycznego w gimnazjum w Rawiczu. Był także trenerem i sędzią lekkiej atletyki, wychował wielu znakomitych zawodników. Studia na warszawskiej AWF ukończył w 1952 r. W 1971 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł w Rawiczu i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Kazimierza Cepurskiego znajduje się w Rawiczu.

CHAŁUBIŃSKI Tytus (1820-89), dr med. Urodził się w Radomiu. Studiował w Wilnie, Dorpacie i Würzburgu, a następnie był lekarzem i wykładowcą medycyny w Warszawie. W 1869 r. ustąpił ze stanowiska profesora w proteście przeciw rusyfikacji szkolnictwa. Od 1873 r. propagował walory klimatyczne i lecznicze Zakopanego, popularyzował Tatry, rozwijał działalność społeczną na rzecz Podhala. Zmarł w Zakopanem i tam został pochowany.

Ulice dr. Tytusa Chałubińskiego znajdują się w Pile (na Zamościu) i Śremie.

CHEŁKOWSKI Józef (1868-1954). Urodził się w Starym Gródku w rodzinie ziemiańskiej. Po ukończeniu gimnazjum w Ostrowie Wlkp. zajmował się administracją majątków, działał też w polskich organizacjach. Powierzono mu funkcję pierwszego starosty powiatu koźmińskiego po odzyskaniu niepodległości. Później mieszkał w Śmiełowie, gdzie upowszechniał pamięć o wizycie A. Mickiewicza. Przez hitlerowców został wysiedlony do GG, po wojnie mieszkał w Krakowie. Zmarł w Batowicach k. Krakowa. Upamiętnia go tablica na LO w Koźminie.

Ulica Józefa Chełkowskiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

CHEŁMOŃSKI Józef (1849-1914). Urodził się w Boczka k. Łowicza. Studiował malarstwo w Warszawie i Monachium. W latach 1875-87 mieszkał w Paryżu. W 1889 r. osiadł w Kuklówce k. Grodziska Maz. Malował sugestywne pejzaże, realistyczne sceny wiejskie i obrazy pokazujące związki człowieka z przyrodą. Tworzył też litografie. Zmarł w Kuklówce.

Ulice Józefa Chełmońskiego odnaleziono w 20 miejscowościach regionu.

CHŁAPOWSKI Dezydery (1788-1879), gen. Urodził się w Śmiglu lub Turwi. Służył w armii pruskiej, a następnie francuskiej (był adiutantem Napoleona I). W powstaniu listopadowym walczył pod Grochowem i na Litwie, za co Prusacy przez 2 lata więzili go w Szczecinie. Był pionierem postępowej gospodarki rolnej. W Turwi stworzył wzorowy majątek, w którym szkolił młodych Polaków. W okolicach tej wsi pierwszy na kontynencie europejskim sadił pasy wiatrochronne, podnoszące plony i poprawiające estetykę krajobrazu. Działał też na polu narodowym i kulturalnym. Zmarł w Turwi, spoczywa w grobie rodzinnym przy kościele w Rąbinu.

Ulice gen. Dezyderego Chłapowskiego znajdują się w 12 miejscowościach Wielkopolski.

CHŁAPOWSKI Michał (1800-48). Był właścicielem majątku w Sośnicy k. Pleszewa. W okresie Wiosny Ludów pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Narodowego na pow. krotoszyński. Brał udział 22 IV w obronie Koźmina przed atakiem wojsk pruskich i wkrótce zmarł z odniesionych wówczas ran. Upamiętnia go epitafium w kościele w Sośnicy.

Ulica Michała Chłapowskiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

CHŁOPICKI Józef (1771-1854), gen. Urodził się w Kapustynie na Wołyniu. Walczył w wojsku polskim, w powstaniu kościuszkowskim, Legionach Dąbrowskiego i w wojnach napoleońskich. W 1818 r. wystąpił z armii Królestwa Polskiego. Po

wybuchu powstania listopadowego ogłosił się jego dyktatorem. Odznaczył się w bitwie pod Grochowem, w której został ranny. Później do śmierci mieszkał w Krakowie i nie skorzystał z amnestii ogłoszonej przez cara.

Ulice gen. Józefa Chłopickiego znajdują się w Okonku i Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

CHMIELEWSKI Adam (imię zakonne **Albert**; 1845-1916), św. Urodził się w Igołomi k. Krakowa. Brał udział w powstaniu styczniowym, w którym stracił lewą nogę. Później (po studiach w Warszawie i Monachium) był znanym malarzem, prowadził też działalność charytatywną. W 1887 r. wstąpił do zakonu franciszkanów. Od 1888 r. tworzył w Galicji liczne zakłady charytatywne, zajmujące się ubogimi, kalekami i sierotami. Założył zgromadzenia albertynów i albertynek. Spoczywa w kościele karmelitów bosych w Krakowie. Został kanonizowany w 1989 r.

Ulice św. Brata Alberta znajdują się w Lesznie (na Zatorzu), Posadzie (kon) i Wrześni.

CHOCIESZYŃSCY – zaśluzona rodzina rzemieślników, wywodząca się spod Kobyliny i od XIX w. mieszkająca w Grodzisku Wlkp. **Antoni** uczestniczył w powstaniu Wiosny Ludów, za co odbył karę więzienia w twierdzy w Głogowie. Potem był działaczem polskich organizacji. Jego syn **Józef** (1832-?) brał udział w powstaniu styczniowym i został ranny w bitwie pod Ignacem. Również musiał odsiedzieć karę w pruskim więzieniu. Wnuk **Kazimierz** (1891-1919) w powstaniu wlkp. był plutonowym w kompanii grodzkiej i raniony pod Miedzichowem, został dobity przez żołnierzy niem. Wszystkich trzech upamiętnia tablica na grobowcu rodzinnym w Grodzisku Wlkp.

Imię Powstańców Chocięszyńskich nosi jedna z gł. ulic Grodziska Wlkp.

CHOCISZEWSKI Józef Roman (1837-1914). Urodził się w Chełście k. Wielunia w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum w Trzemesznie, a potem dzia-

łał jako księgarz i wydawca oraz działacz narodowy i społeczny. Prowadził księgarnię w Chełmnie (1866-93) i Poznaniu (1869-93). W odpowiedzi na działania germanizacyjne wydawał czasopisma i tanie książki dla ludności polskiej, w tym własnego autorstwa. Nazywano go „najpracowitszym Wielkopolaninem”. Zmarł w Gnieźnie i został pochowany na cmentarzu Świętego Krzyża.

Ulice Józefa Chociszewskiego znajdują się w Gnieźnie (w centrum), Kościanie, Lesznie (na Leszczynku) i Poznaniu (na Łazarzu).

CHODKIEWICZ Jan Karol (1560-1621). Urodził się w Chocimiu. Studiował w Wilnie i Ingolstadt, potem służył w wojsku. W 1600 r. został hetmanem polnym, a 5 lat później hetmanem wlk. litewskim. Odznaczał się wybitnym talentem strategicznym i organizatorskim. Najświetniejszym jego zwycięstwem była bitwa pod Kircholmem w 1605 r. Brał udział w wyprawach na Smoleńsk i Moskwę. Zmarł podczas obrony Chocimia przed Turkami.

Ulice Karola Chodkiewicza znajdują się w Mosinie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Pile (na pfn.wsch. od centrum).

CHODYŃSKI Adam Antoni (1832-1902), historyk. Urodził się w Kaliszu w rodzinie urzędnika sądowego. Po ukończeniu gimnazjum w Kaliszu studiował prawo w Warszawie. W latach 1856-76 pracował w sądach w Warcie i Kaliszu, potem był notariuszem w Słupcy i Uniejowie, ale powrócił do rodzinnego miasta. Badał jego przeszłość, publikował na ten temat książki i liczne artykuły. W 1870 r. był współzałożycielem i pierwszym redaktorem zaśluzonej dla miasta gazety „Kaliszanin”. Zmarł w Kaliszu, jego epitafium znajduje się w tamt. katedrze.

Ulica Adama Chodyńskiego znajduje się w centrum Kalisza.

CHOPIN Fryderyk Franciszek (1810-49). Urodził się w Żelazowej Woli k. Sochaczewa. Od 1816 r. mieszkał w Warszawie, gdzie pobierał lekcje muzyki. Wcześniej ujawnił wybitne zdolności jako

kompozytor i pianista. W latach 1827 i 1829 przebywał w Strzyżewie i Antoninie k. Ostrowa, w 1828 r. koncertował w Poznaniu. W 1829 r. gościł w Żychlinie k. Konina na ślubie Melanii i Wiktora Kuratowskich. W 1830 r. wyjechał z kraju i osiadł w Paryżu. Stworzył wiele utworów o trwałej wartości, zwłaszcza na fortepian. Spoczywa na paryskim cmentarzu Père-Lachaise, jego serce umieszczono w kościele Świętego Krzyża w Warszawie. Fot. 9.

Ulice i place Fryderyka Chopina (Szopena) odnotowano w 48 miejscowościach regionu.

CHRAMIEC Andrzej (1859-1939), dr med. Urodził się w Zakopanem. Ukończył gimnazjum w Wadowicach i w 1885 r. studia medyczne na UJ. Był pierwszym góraliem podhalańskim z wyższym wykształceniem. W Zakopanem prowadził zakład wodoleczniczy, był lekarzem klimatycznym, w latach 1902-06 pełnił funkcję wójta Zakopanego, w 1912 r. wybrano go marszałkiem pow. nowotarskiego. Od 1916 r. mieszkał w Wadowicach, a później w Brodach na Podolu. W latach 1924-32 był lekarzem pow. w Międzychodzie (rozpoczął tam urządzenie uzdrowiska), a potem do 1936 r. – we Wrześni. Zmarł w Katowicach. Spoczywa w grobie rodzinnym w Zakopanem.

Ulica Andrzeja Chramca znajduje się w Międzychodzie.

CHROBRY Bolesław → Bolesław Chrobry, król.

CHRZANOWSKI Bernard (1861-1944). Urodził się w Wojnowicach k. Opalenicy jako syn administratora majątku. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, a następnie studiował na UJ i w Berlinie. W latach 1890-1910 był adwokatem w Poznaniu, a jednocześnie działał na niwie narodowej i społecznej, m.in. jako prezes związku „Sokoła” w zaborze pruskim. W 1913 r. był współzałożycielem i pierwszym prezesem Tow. Krajoznawczego w Poznaniu. W latach 1922-28 kierował okręgiem szkolnym w Poznaniu. Należał do pionierów turystyki na Pobrzeżu Kaszubskim, z jego inspiracji

powstały utwory Stefana Żeromskiego o tematyce morskiej. Zmarł na wysiedleniu w Konstancinie k. Warszawy. Od 1986 r. jego prochy spoczywają na cmentarzu oksywskim w Gdyni.

Ulica Bernarda Chrzanowskiego znajduje się w Opalenicy.

CHRZANOWSKI Wojciech (1793-1861), gen. Urodził się w Biskupicach w Małopolsce. Służył w wojsku Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. W powstaniu listopadowym był szefem sztabu przy gen. Skrzyneckim, a następnie gubernatorem Warszawy. Później przebywał na emigracji we Francji i Turcji. W 1849 r. dowodził armią piemoncką w wojnie włosko-austriackiej. Był też topografem, pod jego kierunkiem opracowano we Francji szczegółową mapę Polski. Zmarł w Paryżu.

Ulica gen. Wojciecha Chrzanowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

CHUDOBA Stanisław Wojciech (1913-43). Urodził się w Chrzanowie w rodzinie prawnika. Od 1921 r. mieszkał w Śremie i tam w 1931 r. ukończył gimnazjum, a następnie studiował prawo na UP. Był działaczem socjalistycznym, od 1932 r. członkiem PPS. Od 1937 r. działał na Pomorzu i w Warszawie. W 1939 r. walczył w obronie Warszawy, potem uczestniczył w konspiracji. Aresztowany przypadkowo w czasie łapanki, został rozstrzelany w Warszawie.

Ulice Stanisława Chudoby znajdują się w Gnieźnie (na płn.wsch. od centrum) i Środzie Wlkp.

CHUDZICKI Jakub (1856-1913). Urodził się w Głuszynie k. Poznania. Prowadził gospodarstwo rolne w Luboniu, był tam też działaczem narodowym. Pochowany został na cmentarzu w Wirach. Po jego śmierci grunty gospodarstwa podzielono na działki, a dla uczczenia tego jedną z ulic nazwano jego nazwiskiem.

Ulica Chudzickiego znajduje się w Luboniu.

CHWIAŁKOWSKI Marcin (1885-1938). Urodził się w Wojnowie k. Murowaniej Gośliny w rodzinie robotnika

rolnego. Od 1900 r. był robotnikiem w Poznaniu, w latach 1912-18 pracował w Westfalii. W 1918 r. brał udział w rewolucji w Berlinie, po powrocie w następnym roku do Poznania został działaczem komunistycznym, a potem członkiem KPP. Kilkakrotnie odbywał za to kary więzienia. Zmarł w szpitalu więziennym w Grudziądzu.

Ulica Marcina Chwiałkowskiego znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

CHYBICKI Wawrzyniec (1832-1900), ks. Urodził się w Tarnówku k. Czarnkowa w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu wstąpił do seminarium duchownego i w 1857 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Krobi, Wirach i Łowcu, w 1866 r. objął parafię w Stęszewie. Tu brał aktywny udział w różnych dziedzinach życia narodowego. Później pełnił też funkcję dziekana bukowskińskiego.

Ulica ks. Chybickiego znajduje się w Stęszewie.

CHYLIŃSKI Melchior (imię zakonne **Rafał**; 1694-1741), bł. Urodził się w Wysocku k. Buku w rodzinie szlacheckiej herbu Jastrzębiec. Uczył się w kolegium jezuickim w Poznaniu, w latach 1712-15 służył w chorągwi pancerniej. W 1715 r. wstąpił w Krakowie do zakonu franciszkanów, święcenia kapłańskie przyjął w 1717 r. w Poznaniu. Przebywał w wielu klasztorach na terenie Polski, gdzie spowiadał, głosił kazania, służył ubogim, rozwijał praktyki pokutnicze. Grał na bandurze i cytarze. Zmarł w opinii świętości w Łagiewnikach (obecnie w granicach Łodzi), spoczywa w krypcie tamt. kościoła klasztornego. W 1991 r. został beatyfikowany. Upamiętnia go tablica przy kościele farnym w Buku.

Ulica o. Rafała Chylińskiego znajduje się w Buku.

CIASTOWICZ Wincenty (1910-45). Urodził się w Tulcach k. Poznania. Z zawodu był ślusarzem. W okresie okupacji hitler. pracował w Skokach jako palacz

w tartaku. Zginął 17 II w lasach k. Dzwonowa podczas potyczki z niedobitkami Wehrmachtu. Spoczywa na cmentarzu w Skokach.

Ulica Wincentego Ciastowicza znajduje się w Skokach.

CICHOŃSKA Zofia → Ryblewska-Cichońska Zofia.

CIECHAŃSKI Adam Bronisław (1882-1957), prof. Był synem organisty z Sulmierzyc (na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Po studiach w zakresie gry na kontrabasie w Hanowerze i Berlinie oraz pracy w orkiestrach na terenie Niemiec i Rosji osiadł w Poznaniu, gdzie był koncertmistrzem i wykładowcą w konserwatorium. Wykładał też na uczelniach w Bydgoszczy i we Wrocławiu. Popularnie zwany ABC, stworzył polską szkołę kontrabasową i wychował kilka pokoleń kontrabasistów. Zmarł w Poznaniu, został pochowany w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego. Fot. 10.

Osiedle Adama Bronisława Ciechańskiego znajduje się w Sulmierzycach.

CIELECKI Franciszek (1892-1919). Mieszkał w Wolwarku k. Szubina. Wziął udział w powstaniu wlkp. i zginął 2 I. Był pierwszym powstańcem poległym w rejonie Szubina.

Osiedle Cieleckiego znajduje się w Szubinie.

CIESIELSKI Teofil Ludwik Józef (1846-1916), prof. Urodził się w Grabowie n. Prosną w rodzinie nauczyciela. Uczył się w gimnazjach w Ostrowie Wlkp. i Śreńm, a następnie studiował nauki przyrodnicze w Berlinie i Wrocławiu. Od 1872 r. był wykładowcą botaniki na uniwersytecie we Lwowie; prowadził tam badania nad pszczołami i podniesieniem poziomu pszczelarstwa. Skonstruował typ ula, nazwanego słowiańskim. Zmarł we Lwowie. Poświęcona mu ekspozycja znajduje się w muzeum w Grabowie.

Ulica Teofila Ciesielskiego znajduje się w Grabowie n. Prosną.

CIESIELSKI Władysław (1845-1901). Urodził się w Mogilnie. Uczył się w gimnazjum w Trzemesznie, ale wziął udział w powstaniu styczniowym i musiał emigrować. Po studiach w Paryżu został malarzem; tworzył gł. pejzaże, portrety i miniatury. Ok. 1882 r. założył też pracownię fotograficzną. Brał udział w życiu emigracji polskiej. Spoczywa na cmentarzu w Montmorency.

Ulica Władysława Ciesielskiego znajduje się w Mogilnie.

CIESZKOWSKI August (1814-94), hrabia. Urodził się w Suchej k. Siedlec. Studiował filozofię w Krakowie i Berlinie. Był przedstawicielem filozofii narodowej, twórcą tzw. filozofii czynu (gł. dzieło *Ojczyzna nasza*). Od 1843 r. mieszkał w Wierzenicy i tu gościł swego przyjaciela Zygmunta Krasieńskiego. Prowadził też aktywną działalność narodową i społeczną, m.in. był współzałożycielem i prezesem PTPN. W jego majątku w Żabikowie k. Poznania w 1870 r. powstała Szkoła Rolnicza im. Haliny. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w krypcie kościoła w Wierzenicy. Fot. 12.

Ulice Augusta Cieszkowskiego znajdują się w Gnieźnie (na Konikowie), Luboniu, Poznaniu (na Podolanach) i Swarzędzu.

CIESZYŃSKI Dionizy (1851-1917). Urodził się w Koźminie i prowadził tam gospodarstwo rolne odziedziczone po ojcu. Był też działaczem społ. i radnym miejskim. W 1875 r. założył kółko rolnicze, popierał strajk szkolny w 1906 r. Zmarł w Koźminie.

Ulica Dionizego Cieszyńskiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

CIOŁKOWSKI Konstantin E. (1857-1935). Był rosyjskim uczonym i wynalazcą, synem polskiego zesłańca politycznego. Z zawodu nauczyciel, pracował nad konstrukcjami samolotów i teorią lotu rakiet. Stworzył podstawy astronautyki, przewidział rolę stacji kosmicznych.

Ulica Konstantego Ciołkowskiego znajduje się w Pleszewie.

CISZAK Antoni (1897-1977). Pochodził z Michałowa k. Gostynia. W latach

1916-18 służył w armii niem., a potem wziął udział w powstaniu wlkp. i został ranny pod Zbąszyniem. Następnie był żołnierzem zawodowym we Wrześni. W 1939 r. został ranny w bitwie nad Bzurą. W wojsku służył do 1950 r. Był organizatorem i od 1960 r. pierwszym kustoszem muzeum we Wrześni. Pisał także opracowania historyczne.

Ulica Antoniego Ciszaka znajduje się we Wrześni.

CISZAK Leon (1910-62). Urodził się w Czachu k. Śmigła w rodzinie ogrodnika. Ukończył gimnazjum w Kościanie i studia prawnicze na UP, a następnie pracował jako sędzia w Kościanie, Lesznie i Poznaniu. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej jako dowódca zwiadu konnego w 55 pp, a potem działał w konspiracji, m.in. jako komendant kościańskiego obwodu AK. Aresztowany w 1944 r. przez hitlerowców, był więziony w Żabikowie i Bergen-Belsen, a w czasie transportu do Dachau zdołał zbiec. W 1946 r. wrócił do Kościana. W okresie stalinowskim był represjonowany. Od 1950 r. przewodził kościańskiej organizacji kombatanatów. Spoczywa na cmentarzu w Kościanie.

Ulica Leona Ciszaka znajduje się w Kościanie.

CIŚWICCY – rodzina możnowładcza herbu Wieniawa. Od 1613 do 1706 r. byli właścicielami dóbr zbąszyńskich. Kasztelan śremski Abraham Ciświcki w latach 1613-27 przekształcił zamek w Zbąszyniu w założenie obronno-reprezentacyjne.

Ulica Ciświckich znajduje się w Zbąszyniu.

COFALSKI Józef (1903-74). Urodził się w Józefowie na Śląsku. Wziął udział w powstaniach śl., a następnie pracował w Kopalni „Wujek”. Od 1945 r. mieszkał w Odolanowie. W 1948 r. z ramienia PPR został burmistrzem miasta, w latach 1950-69 pełnił funkcję przewodniczącego MRN. Zasłużył się jako dobry gospodarz, m.in. uporządkował place w mieście i założył pierwsze przedszkole w Odolanowie.

Ulica J. Cofalskiego znajduje się w Odolanowie.

CULIC Stanisław († 1964), mjr. W okresie międzywojennym był zawodowym oficerem. W 1939 r. dowodził batalionem w składzie stacjonującym we Wrześni 68 pp i brał udział w bitwie nad Bzurą. Objął 19 IX dowództwo nad przebijającymi się przez Puszcę Kampinoską niedobitkami pułku, ale 4 dni później dostał się do niewoli niem. Po wojnie mieszkał w Warszawie i tam zmarł.

Ulica mjr. Stanisława Culica znajduje się we Wrześni.

CURIE-SKŁODOWSKA Maria → Skłodowska-Curie Maria.

CYBIS Jan (1897-1972), prof. Urodził się we Wróblinie na Opolszczyźnie. Studiował malarstwo we Wrocławiu, Krakowie i Paryżu. W 1934 r. zamieszkał w Krakowie, w latach 1937-39 uczył w liceum w Krzemieńcu. Od 1945 r. wykładał na ASP w Warszawie. Był przedstawicielem koloryzmu, członkiem grupy kapistów. Tworzył gł. pejzaże i martwe natury.

Zaulek Jana Cybisa znajduje się w centrum Śremu.

CYBULSKI Wojciech (1808-67), prof. Urodził się w Koninie k. Lwówka. Studiował w Berlinie. Uczestniczył w powstaniu listopadowym i dostał się do niewoli rosyjskiej. Później był historykiem literatury i sławistą, w latach 1842-60 wykładowcą na uniwersytecie w Berlinie i następnie we Wrocławiu. Zajmował się gł. poezją romantyczną, zwłaszcza twórczością A. Mickiewicza, którego znał osobiście. Zmarł we Wrocławiu.

Ulica Wojciecha Cybulskiego znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

CYBULSKI Zbigniew (1927-67). Urodził się w Książach k. Stanisławowa. W 1953 r. ukończył szkołę teatralną w Krakowie. Był aktorem teatralnym (m.in. współtwórcą studenckiego teatru „Bim-Bom” w Gdańsku) i jednym z najpopularniejszych polskich aktorów filmowych (np. gł. rola w *Popiele i diamencie*).

Występował także w teatrze telewizyjnym. Zginął pod kołami pociągu na dworcu we Wrocławiu. Pochowany został na cmentarzu przy ul. Sienkiewicza w Katowicach.

Ulica Zbigniewa Cybulskiego znajduje się we wsch. części Leszna.

CYMS Paweł Kazimierz (1894-1949), kapitan. Urodził się w Pawłowie k. Gniezna w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum w Gnieźnie. W latach 1915-18 służył w armii niem. W 1918 r. wstąpił do POW ZP. Uczestniczył w oswobodzeniu Gniezna, a następnie na czele oddziału powstańczego odbył wyprawę na Mogilno i Inowrocław. Potem dowodził pułkiem, uczestniczył też w III powstaniu śl. Później mieszkał m.in. w Gdańsku, Warszawie i na Śląsku, gdzie był działaczem narodowym. W 1939 r. walczył w grupie „Polesie”. Od 1941 r. przebywał w Kalwarii Zebrzydowskiej i działał w AK. Po wojnie mieszkał w Gnieźnie, Szczecinie i Grn. Bystrej k. Bielska-Białej, gdzie zmarł i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulice Pawła Cymasa znajdują się w Gnieźnie (na os. Grunwaldzkim) i Poznaniu (na Świerczewie).

CYWIŃSKI Anastazy Bernard (1824-71). Urodził się w Nakle. Ukończył gimnazjum w Trzemesznie i studia filologiczne we Wrocławiu. Od 1850 r. był nauczycielem w gimnazjum w Lesznie, w 1855 r. przeniósł się do Ostrowa Wlkp. Opublikował kilka prac z dziedziny filologii klasycznej i słowiańskiej. Zmarł w Ostrowie.

Ulica Anastazego Cywińskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

CZAJKA Wawrzyniec (1883-1974). Urodził się w Kobylnikach k. Kościana. W 1909 r. otworzył w Kościanie sklep kolonialny, a potem hurtownię, prowadził też wytwórnię soków i wódek. Był również działaczem społecznym, radnym miejskim i pow., od 1933 r. prezesem Zrzeszenia Kupców Polskich. Po upaństwowieniu jego firmy pracował w latach 1952-58 jako kierownik Zrzeszenia Pry-

watnego Handlu i Usług. Pochowany został w Kościanie.

Ulica Wawrzyńca Czajki znajduje się w Kościanie.

CZAJKOWSKI Piotr I. (1840-1893). Urodził się w Wotkińsku w Udmurcji. Zdobył wykształcenie prawnicze, ale poświęcił się muzyce. Był wybitnym kompozytorem, czołowym przedstawicielem klasycznej muzyki rosyjskiej, autorem często wykonywanych do dziś oper (m.in. *Dama pikowa*), baletów (*Jezioro łabędzie*), symfonii, koncertów i utworów kameralnych. Zmarł w Petersburgu.

Ulice Piotra Czajkowskiego znajdują się w Lesznie (na wsch. od centrum) i Mosinie.

CZAPSKI-HUTTEN Bogdan Franciszek (1851-1937), hrabia. Urodził się w Smoguleckiej Wsi k. Kcyni w rodzinie ziemiańskiej. Od 1861 r. był ordynatem smoguleckim. Do szkoły średniej uczęszczał w Vevey i Paryżu, następnie studiował prawo w Wiedniu, Berlinie i Heidelbergu. Przez 20 lat służył w kawalerii niem. Od 1895 r. zasiadał w niem. Izbie Panów. W latach 1915-18 był kuratorem Uniwersytetu i Politechniki w zajętej przez Niemców Warszawie, zabezpieczył też tamt. archiw. Dochody ze swych dóbr przeznaczył na rozwój nauki polskiej. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w krypcie kościoła w Smogulcu. Jego krewny i adoptowany syn **Emeryk** (1897-1979) był ostatnim właścicielem dóbr smoguleckich. Urodził się w Stańkowie na Białorusi. Studiował w Ettal w Bawarii i w Petersburgu. W latach 1930-38 był posłem na Sejm. W latach II wojny świat. pełnił funkcję delegata rządu ds. jeńców wcielonych do obcych armii, sprawował też nadzór nad rezerwami złota polskiego, które trafiły do Dakaru. Po wojnie opiekował się żołnierzami pozostałymi na Zachodzie, odnalazł też w Norymberdze ołtarz Wita Stwosza. Zmarł w Rzymie; spoczywa tam na polskim cmentarzu, którego powstanie zainicjował.

Ulica B. i E. Hutten-Czapskich znajduje się w Gołańczy.

CZAPSKI-HUTTEN Franciszek (1873-1953). Urodził się w Cerekwicy. Studiował prawo w Berlinie, Kilonii i Monachium. W latach 1918-21 był pierwszym polskim starostą we Wrześni. Później mieszkał w Bardzie k. Wrześni, skąd wysiedlili go hitlerowcy. Po wojnie osiadł w Gnieźnie i tam zmarł.

Ulica Franciszka Czapskiego znajduje się we Wrześni.

CZARNECKI Władysław (1895-1983), prof. Pochodził ze Lwowa. Po studiach na Politechnice Lwowskiej był architektem i urbanistą. Od 1926 r. pełnił funkcję gł. architekta Poznania; stworzył m.in. plany 4 wchodzących do miasta „klinów zieleni”, zaprojektował też szereg budynków i zespołów obiektów. Walczył w wojnie obronnej w 1939 r., a następnie mieszkał na Zachodzie; m.in. w latach 1942-46 uczył w Polskiej Szkole Architektury w Liverpoolu. Po powrocie do kraju był wykładowcą politechnik we Wrocławiu i Poznaniu, autorem podręczników akademickich. Spoczywa na cmentarzu klasztornym w Pniewach.

Park Władysława Czarneckiego znajduje się w Poznaniu (na Świętym Rochu).

CZARNIECKA Ewa (1962-81). Urodziła się w Suchym Lesie. *Skromna, mądra i pracowita*, była najlepszą uczennicą w historii sucholeskiej szkoły. Wstąpiła do harcerstwa, pisała też wiersze. Zginęła w wypadku drogowym w Suchym Lesie, gdy wracała z pierwszego zdanego egzaminu na polonistycę na UAM. Pochowano ją na cmentarzu w Morasku.

Ulica Ewy Czarnieckiej znajduje się w Suchym Lesie (poz).

CZARNIECKI Stefan (1599-1665). Urodził się w Czarncy k. Włoszczowy. Przez całe dorosłe życie służył w wojsku, miał opinie doskonałego dowódcy. W okresie wojen kozackich był doradcą króla Jana Kazimierza. Podczas „potopu” szwedzkiego bronił Krakowa, zdobył Warszawę, pokonał armię siedmiogrodzką, odbył wyprawę do Danii. Później walczył przeciwko Moskwie. Od 1657 r.

był wojewodą ruskim, na łożu śmierci otrzymał godność hetmana polnego koronnego. Zmarł w Sokółówce k. Lwowa.

Ulice Stefana Czarnieckiego znajdują się w 15 miejscowościach Wielkopolski.

CZARNKOWSKI (1 poł. XX w.). Był małorolnym chłopem z Drawskiego Młyna k. Wielenia. Brał czynny udział w życiu religijnym swej parafii, zasłużył się w czasie budowy kościoła w Drawsku.

Ulica w Drawsku (czt) prowadząca do kościoła została nazwana imieniem Czarnkowskiego.

CZARNKOWSKI Jan → Janko z Czarnkowa.

CZARTORYSCY – rodzina książęca. **Izabela** z Flemmingów (1746-1835) stworzyła rezydencję w Powązkach k. Warszawy i pierwsze polskie muzeum w Puławach. **Adam** Jerzy (1770-1861) działał początkowo w Rosji, gdzie w latach 1804-06 pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych. W Królestwie Polskim był członkiem władz jako senator-wojewoda, ale w 1825 r. przeszedł do opozycji. Po powstaniu listopadowym mieszkał we Francji i był przywódcą patriotycznego obozu *Hôtel Lambert*. Wspierał literaturę i naukę. Jego córka Elżbieta zwana **Izabela** (1830-99) została żoną Jana → Działyńskiego. Przebudowała zamek w Gołuchowie i stworzyła w nim muzeum zabytkowych wnętrz. Syn **Władysław** (1828-94) przejął po ojcu przewodzenie emigracji, a w 1876 r. założył w Krakowie Muzeum Czartoryskich.

Ulice Czartoryskich znajdują się w Gołuchowie (ple) i Środzie Wlkp., ulica księcia Adama Czartoryskiego – w Krzyszkowie (poz).

CZECHOW Anton P. (1860-1904). Urodził się w Taganrogu nad Morzem Azowskim. Odbił studia lekarskie w Moskwie, ale sławę zyskał jako pisarz, przedstawiciel realizmu psychologicznego, autor nowel, a zwłaszcza dramatów przedstawiających tragizm życia w ówczesnej Rosji. Zmarł na gruźlicę w niemieckim uzdrowisku Badenweiler.

Ulica Antoniego Czechowa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

CZECHOWIC Marcin (1532-1613). Urodził się w Zbąszyniu w rodzinie rzemieślniczej. Kształcił się w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, a potem w Lipsku. Był działaczem ariańskim, jednym z przywódców braci polskich, czynnym w Wielkopolsce (m.in. w Kórniku), w Lublinie i na Litwie. Pisał rozprawy polemiczne i poezje, przetłumaczył na język polski Nowy Testament. Zmarł w Lublinie.

Ulica Marcina Czechowica znajduje się w Zbąszyniu.

CZECHOWSKI Ignacy (1877-1941), ks. Urodził się w Ciechru k. Strzelna. Po uzyskaniu matury w Inowrocławiu wstąpił do seminarium duchownego i w 1901 r. otrzymał w Gnieźnie święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Krostkowie k. Wyrzyska i w parafii katedralnej w Poznaniu, a w latach 1911-24 proboszczem w Chodzieży. Rozwinął tu szeroką działalność społeczną i narodową, za co po wybuchu powstania wlkp. został uwięziony przez Niemców. W 1924 r. objął parafię w Strzelnie. Po wybuchu II wojny świat. dwukrotnie aresztowali go hitlerowcy. Zmarł w Strzelnie i spoczywa na tamt. nowym cmentarzu.

Ulica ks. Ignacego Czechowskiego znajduje się w Chodzieży.

CZEKANOWSKI Jan (1882-1965), prof. Urodził się w Głuchowie k. Grójca. Studiował antropologię w Zurychu, a następnie pracował w muzeum w Berlinie. W 1907 r. wyjechał na wyprawę naukową do środk. Afryki. W latach 1911-13 był kustoszem muzeum w Petersburgu, a później do 1941 r. kierownikiem katedry antropologii na uniwersytecie we Lwowie. W latach 1946-60 wykładał antropologię na UP. Pozostawił prace przede wszystkim na temat etnografii Afryki i genezy Słowian. Zmarł w Szczecinie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulica Jana Czekanowskiego znajduje się w Poznaniu (w Marlewie).

CZERNIK Stanisław (1899-1969). Urodził się w Zochcinie k. Opatowa w rodzinie chłopskiej. Maturę uzyskał w 1920 r. w Olkuszu. Pracował jako nauczyciel w Przedczu, Ożarowie, Bodzanowie i Ostrzeszowie, równocześnie odbywając w latach 1921-25 studia ekonomiczno-polityczne na UP. Później uczył w szkołach średnich w Gostyniu, Koźminie, Grójcu i Ostrzeszowie (tu w latach 1935-39 wydawał czasopismo „Okolice Poetów”). Pisał wiersze, powieści, opowiadania i eseje, publikował antologie. W 1939 r. walczył w kampanii wrześniowej, po czym przedostał się przez Rumunię do Algerii. Przebywał we Włoszech i Wlk. Brytanii, w 1947 r. powrócił do Ostrzeszowa, ale w następnym roku przeniósł się do Warszawy. W 1951 r. zamieszkał w Łodzi i tam zmarł.

Ulice Stanisława Czernika znajdują się w Ostrzeszowie i Poznaniu (na Edwardowie).

CZERWIŃSKI Bolesław (1851-88). Urodził się we Lwowie. Był organizatorem ruchu socjalistycznego w Galicji. Pisał też wiersze rewolucyjne (m.in. tekst pieśni *Krew naszą długo leją katy*), liryki i satyry. Zmarł we Lwowie.

Ulica Bolesława Czerwińskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

CZESŁAW (ok. 1180-1242), bł. Według tradycji urodził się w Kamieniu Śl. k. Opola. Był krewnym św. Jacka Odrowąży, z którym razem w 1220 r. wstąpili we Włoszech do zakonu dominikanów. Przypuszczalnie założył klasztor tego zakonu w Pradze i we Wrocławiu, a potem został jego prowincjałem. Według tradycji w 1241 r. ocalał Wrocław przed najazdem Tatarów. Jego relikwie spoczywają we wrocławskim kościele Dominikanów. Został beatyfikowany w 1713 r.

Ulica św. [!] Czesława znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

CZOCHRAŁSKI Jan (1885-1953), prof. Pochodził z Kcyni, był synem stolarza (na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Wykształcił się sam na meta-

loznawcę. Do 1928 r. pracował w Niemczech w zakładach elektrotechnicznych i metalowych. Później był wykładowcą Politechniki Warszawskiej w dziedzinie krystalografii i chemii metalurgii. Jego prace dotyczą przede wszystkim monokryształów, rekrytalizacji metali, stopów lekkich i zastępczych. Zmarł w Poznaniu. Jego brat **Kornel** (1881-1939) ukończył kcyńskie seminarium nauczycielskie. Był nauczycielem w Goli, a następnie kierownikiem szkoły w Trzemesznie k. Koźmina. W latach I wojny świat. służył w armii niem., w powstaniu wlkp. walczył pod Zdunami. Pomagał okolicznym mieszkańcom, wygłaszał przemówienia, organizował przedstawienia teatru amatorskiego. Aresztowany przez gestapo, został osadzony w więzieniu w Krotoszynie. Zginął 27 XI w poznańskim Forcie VII.

Ulica Jana Czochrańskiego znajduje się w Kcyni, Kornela Czochrańskiego upamiętnia ulica w Rozdrażewie (kro).

CZUBRYJ Stefania z Rożankowskich (1905-83). Urodziła się w Drohobyczu. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego we Lwowie pracowała w szkołach na Kresach. Po II wojnie świat. została z rodziną deportowana do Polski i osiadła w Komornikach, gdzie uczyła języka rosyjskiego, geografii i śpiewu. Była też działaczką społeczną. Zmarła w Komornikach.

Ulica Stefani Czubryj znajduje się w Komornikach (poz).

CZWOJDA Alfons (1908-82), ks. kanonik. Pochodził z Kobyłina. Po I wojnie świat. przeniósł się z rodziną do Krotoszyna i tam ukończył gimnazjum. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1934 r. i pracował na terenie archidiecezji poznańskiej. W okresie okupacji hitler. ukrywał się w Ostrowie Wlkp., gdzie potajemnie organizował życie religijne. Po wojnie został proboszczem w Skalmierzycach (początkowo także w Nowych Skalmierzycach i Ociężu). Rozbudował tamt. Sanktuarium Maryjne i doprowadził do koronacji w 1966 r. obrazu Matki Boskiej. Z jego inicjatywy powstał ośrodek zdrowia

i dom siostr elżbietanek. Pochowany został na cmentarzu w Skalmierzycach.

Ulica ks. Alfonsa Czwojdy znajduje się w Skalmierzycach (ost).

CZYPICKI Czesław (1855-1926). Urodził się w Pakośławiu k. Lwówka w rodzinie leśniczego. Ukończył gimnazjum w Braniewie, a następnie studia prawnicze we Wrocławiu. Osiadł w Koźminie, gdzie pełnił funkcję notariusza i adwokata, stał się też uznawanym przywódcą tu-tejszych Polaków. W 1889 r. założył tu-

tejszy chór (dziś noszący jego imię), kierował też od 1892 r. Związkiem Kół Śpiewaczych całej Wielkopolski. W 1895 r. z jego inicjatywy założono Związek Towarzystw Przemysłowych w Poznańskim. Po I wojnie świat. został pierwszym polskim burmistrzem Koźmina. W 1920 r. przeniósł się do Poznania, gdzie zmarł. Uczczono go tablicą pamiątkową na budynku ośrodka kultury w Koźminie.

Ulica Czesława Czypickiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

ĆWIKLIŃSKA Mieczysława (1880-1972). Urodziła się w Lublinie w aktorskiej rodzinie Trapszów. Od 1900 r. występowała w teatrach warszawskich, a w latach 1945-50 również krakowskich. Często grała także w przedstawieniach

gościnnych i objazdowych. Stworzyła specyficzny styl komediowy, który przyniosła również do filmu. Zmarła w Warszawie.

Ulica Mieczysławy Ćwiklińskiej znajduje się we wsch. części Leszna.

D

DADACZYŃSKI Roman Józef (1889-1940), ks. mjr. Urodził się w Wielowsi k. Ostrowa Wlkp. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., święcenia kapłańskie otrzymał w 1914 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Markowicach, Morzewie, Łabiszynie, Kostrzynie oraz w Miejskiej Górze, gdzie w 1918 r. z jego inicjatywy sformowano oddział Straży Ludowej. Kapelanem jednostek wojskowych był do 1927 r. Następnie został proboszczem w Wyganowie k. Kobyłina, a w 1931 r. w Rakoniewicach. Aresztowany przez hitlerowców w 1939 r. jako powstaniec, przez obóz koncentracyjny w Gusen trafił do Dachau, gdzie zmarł.

Ulica ks. Romana Dadaczyńskiego znajduje się w Rakoniewicach.

DALBOR Edmund (1869-1926), kardynał. Urodził się w Ostrowie Wlkp. i tam ukończył gimnazjum. Święcenia kapłańskie przyjął w 1893 r. w Rzymie. Później był m.in. wykładowcą w seminarium duchownym w Gnieźnie, kanonikiem kapituły w Poznaniu i wikariuszem generalnym archidiecezji poznańskiej. Od 1915 r. piastował godność arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego, w 1919 r. otrzymał kapelusze kardynalski. Jako zwierzchnik Kościoła w Wielkopolsce, a następnie prymas Polski odegrał ważną rolę w okresie odzyskiwania niepodległości. Zmarł w Poznaniu, spoczął w katedrze gnieźnieńskiej.

Ulica kardynała Edmunda Dalbora znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na pld.wsch. od centrum).

DALEKI Andrzej (Jędrzej; 1783-1870). Urodził się w Kołaczkowicach k. Krobi w rodzinie chłopskiej. Od 1806 r. walczył w wojnach napoleońskich, w których był kilkakrotnie ranny. Przebywał w niewoli

u Anglików i Austriaków. Po powrocie do kraju pracował jako stróż w majątku w Pępowie. Ostatnie lata życia spędził u syna, który był proboszczem w Parkowie, i tam zmarł. Pozostawił kilkakrotnie wydawane ciekawe wspomnienia.

Ulica Jędrzeja Dalekiego znajduje się w Pępowie (gos).

DANABORSKI Andrzej (Jędrzej; † ok. 1435). Był starostą nakielskim i wojewodą kaliskim. Od 1420 r. był właścicielem Krajenki i Złotowa. Nadał Krajence prawa miejskie i swój herb Starza, wiąże się z nim budowę tamt. zamku.

Ulica Andrzeja Danaborskiego znajduje się w Krajence.

DANIEL Walerian (1900-19). Urodził się w Kołdrąbii k. Żnina. Walczył w powstaniu wlkp. jako szeregowiec w kompanii janowieckiej i poległ 8 I pod Szubinem. Pochowany jest na cmentarzu w Janowcu Wlkp.

Ulica Waleriana Daniela znajduje się w Janowcu Wlkp.

DANYSZ Anna (1845-1907). Urodziła się w Poznaniu. Pracowała jako nauczycielka w zakładzie dla dziewcząt i od 1871 r. prowadziła go wraz z siostrą Anstazją jako „pensję pp. Danysz”, która była ważnym ośrodkiem polskości. Wykształciło się w niej ponad 3 tys. uczennic. Zmarła w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Anny Danysz znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

DANYSZ Jan (1860-1928), prof. Urodził się w Chylinie k. Turku w rodzinie agnoma. Uczył się w gimnazjum w Ostrowie Wlkp. i w Instytucie L. Pasteura w Paryżu, gdzie w 1893 r. podjął pracę naukową. Prowadził badania nad przyczynami

nowotworów oraz szkodnikami rolniczymi i leśnymi, opublikował prace z zakresu mikrobiologii, immunologii, toksykologii i alergii. Jako ekspert od szkodników odbywał liczne podróże zagraniczne. Opiekował się emigrantami, wspierał polskie organizacje. Zmarł w Paryżu.

Ulica Jana Danysza znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Wenecji).

DASZYŃSKI Ignacy (1866-1936). Urodził się w Zbarażu. Studiował w Krakowie i Zurychu. Był działaczem socjalistycznym na terenie Galicji, jednym z przywódców PPS. W latach 1897-1918 zasiadał w parlamencie austriackim, gdzie zasłynął jako mówca. W 1918 r. był premierem utworzonego w Lublinie pierwszego rządu polskiego po odzyskaniu niepodległości. Później pełnił m.in. funkcje wicepremiera, wicemarszałka i marszałka Sejmu. W 1930 r. wycofał się z życia politycznego. Zmarł w Bystrej na Śląsku.

Ulice Ignacego Daszyńskiego znajdują się w 16 miejscowościach Wielkopolski.

DĄBROWSKA Maria z Szumskich (1889-1965). Urodziła się w Russowie k. Kalisza w rodzinie rządcy majątku. Uczyła się w Kaliszu i Warszawie, studiowała nauki przyrodnicze w Lozannie i Brukseli. W 1917 r. przeniosła się do Warszawy i tu podjęła cieszącą się uznaniem działalność literacką. Zamieszkiwanie w Kaliskiem do 1905 r. wywarło wielki wpływ na twórczość pisarki, zwłaszcza na realistyczną epopeję *Noce i dnie*, gdzie Russów i Kalisz zostały upamiętnione jako *Serbinów i Kaliniec*. Zmarła w Warszawie, została pochowana na Powązkach. Muzeum jej imienia znajduje się w Russowie.

Ulice Marii Dąbrowskiej znajdują się w 26 miejscowościach regionu.

DĄBROWSKI Bronisław Wacław (1916-97), abp. Urodził się w Grodźcu k. Rychwała. Wstąpił do zgromadzenia orionistów. W latach 1962-93 był biskupem sufraganiem warszawskim. Od 1969 r. jako sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski blisko współpracował z prymasami, uczestniczył też

w negocjacjach między „Solidarnością” i rządem. W 1982 r. otrzymał tytuł arcybiskupa. Zmarł w Warszawie. Upamiętniony został epitafium w kościele w rodzinnej wsi.

Ulica ks. abp. Bronisława Dąbrowskiego znajduje się w Grodźcu (kon).

DĄBROWSKI Florian (1798-1848), mjr. Urodził się w Trojanach k. Ozorkowa. Od 1816 r. służył w armii Królestwa Polskiego. Brał udział w spisku podchorążych i w powstaniu listopadowym, po którym przebywał na emigracji we Francji. Po wybuchu powstania Wiosny Ludów przybył do Wielkopolski i został dowódcą obozu w Książu Wlkp. Ciężko ranny w bitwie o Książ, zmarł po kilku dniach w lazarecie w Śremie. Fot. 14.

Ulice Floriana Dąbrowskiego znajdują się w Książu Wlkp. i Śremie.

DĄBROWSKI Jan Henryk (1755-1818), gen. Urodził się w Pierzchowcu k. Bochni, był synem oficera. Od 1771 r. służył w wojsku saskim, a od 1792 r. – w polskim. W powstaniu kościuszkowskim bronił Warszawy, a potem odbył wyprawę do Wielkopolski. W 1797 r. stworzył Legiony Polskie we Włoszech i został upamiętniony w napisanym wówczas tekście Hymnu Narodowego. Brał udział w wojnach napoleońskich, m.in. w 1806 r. wkroczył do Poznania. W Królestwie Polskim otrzymał godność senatora-wojewody. Od 1807 r. mieszkał w Winnej Górze; tam zmarł i został pochowany w miejscowym kościele. Fot. 13.

Ulice gen. Dąbrowskiego znajdują się w 31 miejscowościach Wielkopolski, plac jego imienia – w Rydzynie, osiedle w Krotoszynie, park w centrum Poznania.

DĄBROWSKI Jarosław (1836-71), gen. Urodził się w Żytomierzu w rodzinie szlacheckiej. Uczył się w Korpusie Kadetów w Brześciu i Petersburgu, a następnie w petersburskiej Akademii Sztabu Generalnego. Tam nawiązał kontakt z organizacjami spiskowymi. Przeniesiony w 1862 r. do Warszawy, przystąpił do stronnictwa „czerwonych”, ale został

aresztowany przez Rosjan. W drodze na Sybir zbiegł i przedostał się do Paryża, gdzie przystąpił do lewicy emigracyjnej. W powstaniu Komuny Paryskiej został mianowany naczelnym wodzem. Zginął na barykadzie, spoczywa na cmentarzu Père-Lachaise.

Ulice Jarosława Dąbrowskiego odnaleziono w 15 miastach regionu, Wały J. Dąbrowskiego znajdują się w Rawiczu.

DĄBRÓWKA → Dobrawa, księżna.

DĄMBSKA Izabela (1927-84), prof. Urodziła się w Rudnej Wlk. k. Rzeszowa. W latach 1946-49 studiowała biologię na UP, a potem pracowała naukowo na tej uczelni. Zajmowała się przede wszystkim hydrobotaniką jezior w Wielkopolsce. Działała też na polu ochrony przyrody, w latach 1975-84 kierowała Radą Naukową WPN. Zginęła w wypadku, pochowana została w Rudnej Wlk. Upamiętnia ją głąz w Jeziorach. Fot. 16.

Ulica prof. Izabeli Dąmbskiej znajduje się w Puszczykowie.

DEGA Wiktor Marian (1896-1995), prof. Urodził się w Poznaniu. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny oraz studia medyczne w Warszawie i Poznaniu. Był wybitnym ortopedą, pionierem leczniczego usprawniania narządów ruchu. Wykładał na Akademii Medycznej w Poznaniu, w latach 1959-62 był jej rektorem. Pełnił funkcję eksperta Światowej Organizacji Zdrowia ds. rehabilitacji. Jego imię nosi szpital ortopedyczny na poznańskiej Wildzie i ośrodek rehabilitacyjny w Gościemiu.

Ulica Wiktora Degi znajduje się w Środzie Wlkp., plac jego imienia – w Poznaniu (na os. Różany Potok).

DEKAN Jan († po 1652). Był synem duchownego braci czeskich z Liblic. Od 1626 r. był kantorem, a później wicedyrektorem w gimnazjum w Lesznie. Zajmował się też inżynierią wojskową i mianowicie, przetłumaczył z języka niem. podręcznik artylerii. W latach 1643-52 wchodził w skład rady miejskiej Leszna.

Ulica Jana Dekana znajduje się we wsch. części Leszna.

DEKERT Jan (1738-90). Urodził się zapewne w Bledzewie k. Skwierzyny. Był zamożnym kupcem warszawskim. W 1789 r. wybrano go na prezydenta Warszawy. Odegrał ważną rolę podczas Sejmu Czteroletniego, m.in. zwołał zjazd reprezentantów miast i na czele „czarnej procesji” przedstawił postulaty mieszczan królowi. Zmarł w Warszawie.

Ulice Jana Dekerta znajdują się w Dobrej i Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

DEMBIŃSKI Henryk (1791-1864), gen. Urodził się w Strzałkowie k. Kielc. Uczestniczył jako oficer w wojnach napoleońskich. W powstaniu listopadowym odznaczył się w kilku bitwach, a potem został gubernatorem Warszawy i zastępcą naczelnego wodza. Później przebywał na emigracji. W 1848 r. walczył na Węgrzech i przejściowo był dowódcą wojska węgierskiego. Zmarł w Paryżu, spoczywa na cmentarzu w Montmorency.

Ulice gen. Henryka Dembińskiego znajdują się w Lesznie (na Zatorzu) i Ostrowie Wlkp. (na płn.zach. od centrum).

DEMBOWSKI Edward (1822-46). Urodził się w Warszawie. Był filozofem i krytykiem literackim, a także radykalnym działaczem rewolucyjnym. Włączył się w przygotowania do rewolucji ludowej, więc w 1843 r. musiał uciekać do Poznania. Wydalony w następnym roku, wyjechał do Galicji. W 1846 r. był jednym z przywódców powstania krakowskiego. Zginął w czasie demonstracji w Podgórzu k. Krakowa.

Ulice Edwarda Dembowskiego znajdują się w Lesznie ([gen.!] w Zaborowie), Mosinie, Pile (na Staszycach), Poznaniu (na Podolanach) i Rydzynie.

DEOTYMA → Łuszczewska Jadwiga.

DETTLOFF Szczesny Maksymilian (1878-1961), ks. prof. Urodził się w Nakle n. Notecią, gdzie też ukończył gimnazjum. Świecenia kapłańskie przyjął w 1901 r. w Poznaniu. Do 1910 r. był

kapelanem abp. E. Likowskiego, działał też w organizacjach katolickich. W latach 1910-14 odbył studia w Monachium i Wiedniu w zakresie historii sztuki i muzykologii. Po powrocie do Poznania został wykładowcą w seminarium duchownym i konserwatorem galerii obrazów PTPN. Należał do założycieli UP, a następnie do 1960 r. był wykładowcą UP i UAM. Zajmował się przede wszystkim rzeźbą późnogotycką. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu górczyńskim.

Ulica Szczęsnego Dettloffa znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

DIRBACHOWIE (Dyrbachowie) – zasłużona rodzina polska mieszkająca w Bralinie. Dwaj jej przedstawiciele zostali tam patronami ulicy. **Jan** (1799-1876) był nauczycielem i przyrodnikiem. **DYR-BACH Józef** Walerian („Boruta”; 1915-47) urodził się w Gołkowicach k. Byczyny. Po ukończeniu gimnazjum w Kępnie pracował w Urzędzie Gminy w Bralinie. Podczas okupacji hitler. działał w konspiracji jako dowódca bralińskiej placówki Związku Walki Zbrojnej. Aresztowany w 1944 r. przez gestapo, był więziony w Kaliszu i Łodzi.

Ulica Dirbachów znajduje się w Bralinie (kęp).

DŁUGOSZ Jan (1415-80), ks. Urodził się w Brzeźnicy k. Radomska, ukończył Akademię Krakowską. Był kanonikiem krakowskim, sekretarzem i kanclerzem bp. Z. Oleśnickiego, a potem wychowawcą synów Kazimierza Jagiellończyka. Pozostawił szereg źródłowych prac historycznych, z których szczególne miejsce zajmują *Roczniki czyli kroniki...* w 12 tomach, pierwsza synteza dziejów Polski. Zmarł w Krakowie, od 1880 r. spoczywa w kościele na Skałce.

Ulice Jana Długosza odnaleziono w Gnieźnie (na Pławniku), Kaliszu (w centrum), Kole, Ostrowie Wlkp. (na ptn. od centrum), Pile (na zach. od Górnego), Posadzie (kon), Poznaniu (na Jeźycach) i Wrześni.

DMOWSKI Roman Stanisław (1864-1939). Urodził się w Warszawie, gdzie

ukończył gimnazjum i studiował nauki przyrodnicze. Później działał w Lidze Narodowej i Stronnictwie Narodowo-Demokratycznym. Głosił ideę współpracy z Rosją przeciwko Niemcom. Wybrany w 1907 r. do Dumy Państwowej, był w niej prezesem Koła Polskiego. Od 1915 r. mieszkał na zachodzie Europy, gdzie zabiegał o odbudowę państwa polskiego. Odegrał wybitną rolę podczas konferencji pokojowej w Paryżu, zwłaszcza w zakresie wytyczenia zach. granicy Polski. Później był jednym z gł. ideologów ruchu narodowego. W latach 1922-34 mieszkał w Chłudowie. Zmarł w Drozdowie k. Łomży, spoczywa na cmentarzu bródnowskim w Warszawie.

Ulice Romana Dmowskiego znajdują się w Obornikach i Poznaniu (na Łazarzu), rondo jego imienia – w Turku, ulica i osiedle – w Kolinie (na zach. od Starówki).

DOBACZEWSKA Wanda z Niedziałkowskich (1892-1980). Urodziła się w Twerze nad Wołgą. Od 1920 r. publikowała wiersze i powieści. W 1939 r. otrzymała Nagrodę Filaretów w Wilnie. W okresie okupacji hitler. była więziona w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Po wojnie zamieszkała w Żninie, tam zmarła i została pochowana na cmentarzu parafialnym.

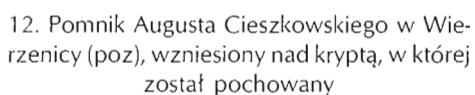
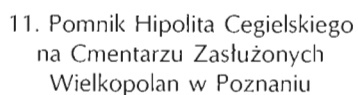
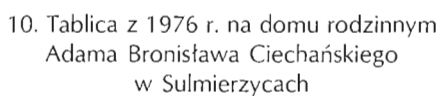
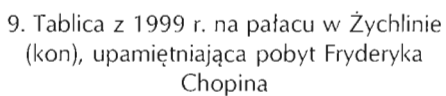
Ulica Wandy Dobaczewskiej znajduje się w Żninie.

DOBRAWA (zwana w Polsce Dąbrówką; † 977), księżna. Była córką księcia Czech Bolesława I. Ok. 965 r. poślubiła Mieszka I, któremu urodziła Bolesława Chrobrego. Miała znacząco zasłużyć się w chrystianizacji Polski. Jest pierwszą znaną w historii żoną polskiego władcy. Fot. 15.

Ulice księżnej Dąbrówki znajdują się w 12 miejscowościach Wielkopolski.

DOBROGOJSKI Ignacy (1772-1825), ppłk. Urodził się w Leśniewie k. Gniezna. Był uczestnikiem powstania kościuszkowskiego i wojen napoleońskich.

Ulica Ignacego Dobrogojskiego znajduje się w Poznaniu (miedzy Winiarami i Piątkowem).

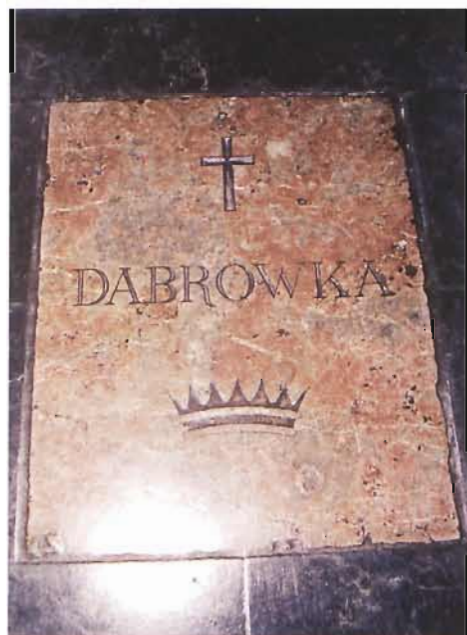

13. Rzeźba gen. Jana Henryka Dąbrowskiego z pomnika w Środzie Wlkp., odsłoniętego w 1997 r.

14. Tablica z 1935 r. ku czci mjr. Floriana Dąbrowskiego w Książu Wlkp.

15. Płyta nagrobna księżnej Dąbrówki (Dobrawy) w katedrze w Gnieźnie, w której została pochowana

16. Głaz z 1995 r. ku czci prof. Izabeli Dąbrowskiej w Jeziorach (poz)

DOBROWOLSKI Antoni Bolesław (1872-1954), prof. Urodził się w Dworzowicach k. Pajęczna. Za działalność w II Proletariacie został zesłany na Kaukaz, skąd zbiegł do Szwajcarii. W latach 1897-99 uczestniczył w belgijskiej wyprawie na Antarktydę. Wrócił do kraju w 1907 r. i pracował jako nauczyciel. W latach 1924-29 kierował Państwowym Instytutem Meteorologicznym, a potem wykładał w Warszawie pedagogikę. Pozostawił szereg prac z dziedziny geofizyki i meteorologii.

Ulica Antoniego Dobrowolskiego znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

DOBROWOLSKI Gieorgij (1928-71), ppłk. Był radzieckim pilotem wojskowym i kosmonautą. Zginął w Kazachstanie podczas lądowania statku kosmicznego „Sojuz-11”.

Ulica Gieorgija Dobrowolskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Kosmonautów).

DOBRZAŃSKI Henryk („Huba”;
1896-1940), mjr. Urodził się w Jasle. W latach I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, potem był zawodowym oficerem WP. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej, przedzierał się z Białostocczyzny do Warszawy. Po wkroczeniu Niemców nie złożył broni i nie zdjął munduru. Zorganizował oddział partyzancki (→ Hubalczycy) i walczył na jego czele w Radomskiem i na Kielecczyźnie. Poległ w starciu pod Anielinem k. Opoczna.

Ulice mjr. Hubala znajdują się w Bielsku (mch), Golinie k. Konina, Koninie (na os. Armii Krajowej), Krotoszynie, Lesznie (na os. Przylesie), Miejskiej Górze, Święciechowie (les), Turku i Wieleniu.

DOBRZYCKI Mikołaj (1793-1848), mjr. Urodził się w Rumiejkach Szlacheckich k. Środy w rodzinie urzędnika dworskiego. W czasie wojen napoleońskich był ranny pod Tczewem i Saragossą, w latach 1809-15 przebywał w niewoli angielskiej. Potem mieszkał w Kaliszu i działał w Wolnomularstwie Narodowym, za co został skazany na więzienie. Walczył w powstaniu listopadowym, odniósł ranę w bitwie

pod Ostrołęką. W powstaniu Wiosny Ludów został mianowany organizatorem oddziałów zbrojnych w pow. obornickim. Zginął dowodząc nieudanym atakiem na Oborniki. Pochowano go w parku w Bąblinie, tablica jemu poświęcona znajduje się w kościele w Winnej Górze.

Ulice Mikołaja Dobrzyckiego znajdują się w Obornikach i Poznaniu (między Winiarami i Piątkowem).

DOMAŃSKA Antonina (1853-1917). Urodziła się w Kamieńcu Podolskim. Była pisarką, przede wszystkim autorką popularnych opowieści historycznych dla młodzieży (m.in. *Historia żółtej cizemki*). Mieszkała w Krakowie i tam zmarła. Uchodzi za pierwowzór Radczyni z Weseła S. Wyspiańskiego.

Ulica Antoniny Domańskiej znajduje się w Koninie (na zach. od Starówki).

DOMAŃSKI Bolesław (1872-1939), ks. dr. Urodził się w Przytarni k. Kościerzyny w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum w Chełmnie i seminarium duchowne w Pelplinie, święcenia kapłańskie przyjął w 1895 r. w Münster. Był wikariuszem w Lubawie, a od 1903 r. proboszczem w Zakrzewie k. Złotowa. Zyskał uznanie jako obrońca praw ludności polskiej. Od 1927 r. pełnił funkcję wiceprezesa, a od 1931 r. – prezesa Związku Polaków w Niemczech. Jego staraniem w 1935 r. zbudowano Dom Polski w Zakrzewie. Zmarł w Berlinie, pochowano go przy kościele w Zakrzewie. Jego brat **Ju-lian** Benedykt (1874-1941), dr med., ukończył gimnazjum w Chełmnie, a następnie studia medyczne w Berlinie. Pracował m.in. w latach 1904-10 jako lekarz i dyrektor szpitala w Chełmnie, potem w Łobżenicy, a od 1912 r. w Kłecku. Był także działaczem narodowym i gospodarczym, m.in. lekarzem w powstaniu wlkp. i kierownikiem miejscowego Banku Ludowego. W 1939 r. podczas obrony Kłocka przed wojskami hitlerowskimi kierował opieką medyczną. Zmarł na wysiedleniu w Krakowie, od 1948 r. spoczywa na cmentarzu w Kłecku. Fot. 17.

Ulice ks. Bolesława Domańskiego znajdują się w Krajence, Wałczu, Zakrzewie (złó) i Złotowie, plac jego imienia w centrum Piły, a osiedle w Trzciance. Imię dr. Juliana Domańskiego nosi ulica w centrum Kłecka.

DOMEYKO Ignacy (1802-89). Urodził się w Niedźwiadce na Białorusi. Podczas studiów w Wilnie należał do filomatów. Wziął udział w powstaniu listopadowym, po którym wyjechał do Niemiec, a następnie Francji. W 1837 r. ukończył studia górnicze w Paryżu, a następnie w Chile badał bogactwa naturalne i odbywał wyprawy w Andy. Od 1846 r. był prof., a następnie rektorem uniwersytetu w Santiago de Chile. Publikacje mineralogiczne przyniosły mu światową sławę. Zmarł w Santiago. Pasma górskie w Andach nosi nazwę *Cordillera Domeyko*.

Ulica Ignacego Domeyki znajduje się w Poznaniu (w Marlewie).

DONDAJEWSKI Wincenty (1870-1918). Urodził się w Słupcy, był synem murarza. Pracował jako szewc w Strzałkowie, a potem we Wrześni. W 1901 r. wyemigrował do Westfalii. W czasie I wojny świat. za pomoc jeńcom alianckim skazano go na karę więzienia. Jesienią 1918 r. zamieszkał w Psarach Polskich. Po wybuchu powstania wlkp. wstąpił do batalionu wrzesińskiego. Zginął pod Zdziechową jako pierwszy powstaniec z Wrześni. Spoczywa w zbiorowym grobie poległych na cmentarzu wrzesińskim.

Ulica Wincentego Dondajewskiego znajduje się we Wrześni.

DORCZYK Stanisław (1907-40), ppor. Pochodził z Żytowiecka k. Krobi. W 1926 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Rawiczu. Od 1933 r. był nauczycielem w Tarnowie Podgórnym. Zmobilizowany w 1939 r., brał udział w wojnie obronnej w składzie Armii „Poznań”. Dostał się do niewoli radzieckiej, przebywał w obozach w Putywlu i Koziełsku. Zginął zamordowany w Katyniu.

Ulica Stanisława Dorczyka znajduje się w Tarnowie Podgórnym (poz).

DOROSZEWSKI Witold Jan (1899-1976), prof. Urodził się w Moskwie, studiował w Moskwie, Warszawie i Paryżu. Od 1929 r. był kierownikiem Katedry Języka Polskiego na Uniwersytecie Warszawskim. Pozostawił liczne prace z dziedziny językoznawstwa i leksykologii, prowadził też popularne audycje radiowe o poprawności języka. Był redaktorem *Słownika języka polskiego* w 11 tomach. Zmarł w Warszawie.

Ulica Witolda Doroszewskiego znajduje się w Ślesinie.

DORSZ Antoni (1903-42). Urodził się w Str. Wiśniewce k. Złotowa. Był działaczem polskim na Złotowszczyźnie. Zasłużył się jako instruktor rolny, propagator uprawy kukurydzy i innych nowych roślin. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, zginął w obozie koncentracyjnym.

Ulica Antoniego Dorsza znajduje się w Złotowie.

DOWBOR-MUŚNICKI Józef (1867-1937), gen. Urodził się w Garbowie k. Załuchowa w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył szkołę wojskową w Petersburgu i od 1888 r. służył w armii rosyjskiej. W 1917 r. objął dowództwo tworzonego w Rosji Korpusu Polskiego (Dowborczyków), z którym w 1918 r. powrócił do Polski. Na pocz. 1919 r. przybył do Poznania i został głównodowodzącym powstania wlkp., a z oddziałów powstańczych stworzył Armię Wlkp. Od 1920 r. mieszkał w majątku w Lusowie, który nazwał Batorowo. Tam zmarł, jego grób znajduje się na cmentarzu parafialnym w Lusowie. Fot. 18.

Ulice gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego znajdują się w Lesznie (na os. Grunwald), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (w centrum), Środzie Wlkp. i Zbąszyniu, plac gen. Muśnickiego – w Lusowie (poz).

DREWNOWSKI Kazimierz (1881-1952), prof. Urodził się w Stanisławowie. Był elektrotechnikiem, specjalistą w zakresie metrologii i wysokich napięć. Po I wojnie świat. organizował wojskowe

służby inżynieryjne, m.in. jako komendant Gł. Szkoły Artylerii i Inżynierii. Od 1925 r. wykładał na Politechnice Warszawskiej. Zmarł w Zakopanem.

Ulica Kazimierza Drewnowskiego znajduje się w Koninie (w Łaskówcu).

DREWS Roman (1908-77), prof. Był synem kowala z Chodzieży. Ukończył gimnazjum w Chodzieży i studia medyczne na UP, gdzie od 1934 r. był asystentem w klinice chirurgicznej. Wysiedlony przez hitlerowców do GG, pełnił funkcję ordynatora w szpitalu w Ostrowcu Świętokrzyskim. Po powrocie do Poznania wykładał na Akademii Medycznej i kierował jej kliniką chirurgiczną. Był autorem szeregu publikacji z niemal wszystkich działów chirurgii. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulice Romana Drewsa znajdują się w Chodzieży i Poznaniu (na os. Różany Potok).

DROBNIK Tomasz Zachariasz (1858-1901), dr med. Urodził się w Pleszewie w rodzinie ziemiańskiej. Do gimnazjów uczęszczał w Ostrowie Wlkp. i Poznaniu, medycynę studiował we Wrocławiu i Würzburgu, potem pracował w klinikach w Niemczech. W 1890 r. zamieszkał w Poznaniu, gdzie zasłynął jako chirurg i działacz społeczny. Publikował prace naukowe z dziedziny medycyny, jako pierwszy na świecie dokonał przeszczepu ścięgien. Był członkiem PTPN. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Jego imieniem nazwano szpital w Pleszewie.

Ulice Tomasza Drobnika znajdują się w Pleszewie i Poznaniu (na Piątkowie).

DROŹDŻYŃSKI Jan (1892-1919). Był mieszkańcem Ponieca. Brał udział w powstaniu wlkp. jako st. szeregowy. Poległ 26 I pod Miechcinem, a na miejscu jego śmierci znajduje się pamiątkowy kamień. Spoczywa w zbiorowym grobie poległych na cmentarzu w Poniecu.

Ulica Jana Drożdżyńskiego znajduje się w Poniecu.

DROŹDZIK Wojciech (1894-1979). Urodził się w Międzybrodziu Bialskim k. Żywca. Po I wojnie świat. objął gospodarstwo rolne w Bninie, był też tam działaczem ludowym i społecznym. W okresie okupacji hitler. przebywał na wysiedleniu w GG, gdzie uczestniczył w podziemnym ruchu ludowym. W 1943 r. przedostał się do Londynu, gdzie został członkiem Rady Jedności Narodowej. Po powrocie do kraju był posłem do Krajowej Rady Narodowej i członkiem naczelnych władz PSL. Spoczywa w grobie rodzinnym na cmentarzu w Bninie.

Ulica Drożdżika znajduje się w Bninie.

DRUCKI-LUBECKI Franciszek → Lubbecki-Drucki Franciszek.

DRUŻBACKA Elżbieta z Kowalskich (ok. 1695-1765). Urodziła się w Wielkopolsce. Była jedną z pierwszych kobiet w literaturze polskiej. Pisała głównie wiersze o tematyce religijnej, odznaczające się prostotą, piękną formą i czystym językiem. Zmarła w Tarnowie.

Ulice Elżbiety Drużbackiej znajdują się w Koninie (na zach. od Starówki) i Poznaniu (na Łazarzu).

DRUŻBICKI Kasper (1590-1662), ks. Urodził się w Drużbicach k. Bełchatowa. Uczył się w Poznaniu i Kaliszu, w 1609 r. wstąpił w Krakowie do jezuitów. Pracował w różnych szkołach jezuickich, m.in. jako rektor kolegiów w Kaliszu i Poznaniu. W latach 1629-33 i 1650-53 był prowincjałem jezuitów w Polsce. Napisał szereg łacińskich dzieł religijnych. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Kaspra Drużbickiego znajduje się w Poznaniu (między Winiarami i Piątkowem).

DRWĘSKI Jarogniew (1875-1921). Urodził się w Glinie k. Skoków w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i studia prawnicze na uniwersytecie w Berlinie. Od 1898 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie prowadził kancelarię adwokacką, działał w organizacjach narodowych i kulturalnych, był też członkiem Rady Miejskiej.

W 1918 r. został mianowany pierwszym polskim prezydentem Poznania. Należał do organizatorów UP, Targów Poznańskich i Związku Miast Polskich. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Jego żona **Izabela** z Amrogowiczów (1886-1964) odbyła studia biologiczne we Fryburgu. W okresie powstania wlkp. prowadziła kuchnię frontową, potem pomagała ofiarom wojny polsko-bolszewickiej. Pełniła funkcję pierwszego prezesa poznańskiego oddziału PCK.

Ulica Jarogniewa Drwęskiego znajduje się w Poznaniu (na starym Piątkowie), park Izabeli i Jarogniewa Drwęskich – na poznańskiej Wildzie.

DRYGAS Arnold (1876-1906). Urodził się w Pile w rodzinie nauczycielskiej. Gimnazjum ukończył w Fuldzie, a następnie studiował medycynę w Monachium, Würzburgu, Giessen i Berlinie. Był asystentem w szpitalu w Poznaniu, prowadził praktykę lekarską w Skokach, potem był internistą w Poznaniu. Jako lekarz okrętowy ok. 1903 r. wyruszył w podróż do Ameryki, Afryki i Indii, gdzie badał zarazki febry. Zmarł w drodze powrotnej w Afryce. Pozostaławił szereg naukowych rozprawek medycznych.

Ulica dr. Drygasa znajduje się po zachodniej stronie centrum Piły.

DRZEWIECCY – czterej bracia, synowie kupca z Kostrzyna Antoniego Drzewieckiego, zamordowani przez hitlerowców w okresie II wojny świat. **Bolesław** (1908-45) był kupcem bławatnym, działaczem harcerskim, śpiewackim i sokolim. Pełnił funkcję zastępcy komendanta AK w Kostrzynie. Aresztowany w 1944 r., zmarł w obozie w Gross-Rosen. **Mieczysław** (1910-42), działacz harcerski i sokoli, od 1933 r. prowadził sklep bławatny w Jaśle. Aresztowany za działalność w Związku Walki Zbrojnej, zmarł w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. **Czesław** (1913-43) również był działaczem harcerskim i sokolim. Posądzony w 1939 r. o pobicie Niemców, przez więzienie we

Wronkach trafił do obozu w Mauthausen, gdzie poniósł śmierć. **Tadeusz** (1921-39) był uczniem gimnazjum. Aresztowany przez hitlerowców za odmowę odpięcia krzyża harcerskiego, został dołączony do kolumny więźniów i zastrzelony k. Skałowa.

Ulica Braci Drzewieckich znajduje się w Kostrzynie.

DRZEWIECKI Stefan (1844-1938). Urodził się w Kunce na Podolu. Był teoretykiem mechaniki i wynalazcą. Od 1877 r. konstruował w Odessie łodzie podwodne, stworzył też metodę obliczania śrub okrętowych. Interesował się również lotnictwem; opracował teorię śmigła i teorię lotu ślizgowego. W końcowym okresie życia mieszkał we Francji, zmarł w Paryżu.

Ulica Stefana Drzewieckiego znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

DRZYMAŁA Michał (1857-1937). Urodził się w Zdroju k. Grodziska w rodzinie chłopskiej. W 1904 r. kupił działkę w Podgradowicach (ob. Drzymałowo), lecz władze pruskie odmówiły mu zezwolenia na budowę domu. Zamieszkał więc w wozie cyrkowym, co odbiło się echem w całej Europie, a sam wóz stał się symbolem walki o prawa Polaków (miejsce tych wydarzeń upamiętniono kamieniem). Po 5 latach Drzymała przeniósł się do Cegielska k. Rakoniewic. Zapomniany, w 1928 r. otrzymał zakupione ze składek społecznych gospodarstwo w Grabównie k. Piły. Tam zmarł, spoczywa na cmentarzu w Miasteczku Krajeńskim. Fot. 19.

Ulice Michała Drzymały znajdują się w 21 miejscowościach Wielkopolski, osiedle Drzymały – w Rakoniewicach.

DUBISKI Aleksander Franciszek (1886-1939), dr med. Urodził się w Gniewkowie k. Inowrocławia. Ukończył gimnazjum w Inowrocławiu, studiował medycynę w Berlinie i Monachium. Później pracował w różnych szpitalach jako chirurg. W 1918 r. był jednym z gł. działaczy niepodległościowych w Ostrowie Wlkp. Po

wybuchu powstania wlkp. organizował służbę sanitarną i kierował szpitalem w Ostrowie. Po powrocie z wojny polsko-bolszewickiej pełnił funkcję dyrektora szpitala ostrowskiego. Uwięziony przez hitlerowców, został rozstrzelany w lasku winiarskim pod Kaliszem. W 1945 r. jego prochy ekshumowano na cmentarz przy ul. Limanowskiego w Ostrowie.

Ulica Aleksandra Dubiskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

DUBOIS Stanisław (1901-42). Urodził się w Warszawie. Był działaczem robotniczym, członkiem organizacji młodzieżowych związanych z PPS, a następnie jednym z przywódców lewicowego skrzydła PPS. Brał udział w III powstaniu śl. W latach 1928-30 był posłem, a potem został skazany w procesie brzeskim. W okresie okupacji hitler. podjął działalność konspiracyjną, za co został uwięziony i rozstrzelany w obozie w Oświęcimiu.

Ulice Stanisława Duboisa znajdują się w Lesznie (na Zatorzu) i Ostrzeszowie.

DUCH Bronisław (1895-1980), gen. Urodził się w Borszczowie k. Tarnopola. W młodości był skautem i członkiem „Sokoła”. W latach I wojny świat. walczył w Legionach Polskich. Później był zawodowym oficerem WP, m.in. w latach 1931-35 zastępcą dowódcy 60 pp w Ostrowie Wlkp. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził oddziałem piechoty. Przedostał się do Francji, gdzie walczył z Wehrmachtem na czele stworzonej przez siebie dywizji grenadierów. Od 1943 r. dowodził dywizją w ramach korpusu gen. Andersa w Palestynie i we Włoszech. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie, spoczął na cmentarzu pod Monte Cassino.

Ulica gen. Bronisława Ducha znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

DUDYCZ Andrzej (1533-89). Urodził się w Budzie na Węgrzech, był synem radcy dworu węgierskiego i Włoszki. Kształcił się we Wrocławiu i na zachodzie Europy, przebywał na dworze króla Ferdynanda w Wiedniu. Był biskupem

w Pięciukościołach na Węgrzech, a także dyplomatą cesarza niem. W okresie reformacji związał się z arianami polskimi. W 1584 r. kupił połowę Śmigła, wybudował też pierwszą świątynię ariańską w mieście. Zmarł we Wrocławiu.

Ulica Andrzeja Dudycza znajduje się w Śmiglu.

DUDZIŃSKI Stanisław (1878-1942), ks. Urodził się w Rakoniewicach w rodzinie kupieckiej. Uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1902 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Kcyni, Mikorzynie k. Kępna, Gostyniu i Borku Wlkp. (kierował tam kółkiem rolniczym). W 1910 r. został proboszczem w Nowym Kramsku, gdzie rozwinął szeroką działalność społeczną i narodową. Był gł. organizatorem powstania wlkp. na terenie Babimojszczyzny. Od 1921 r. pełnił funkcję proboszcza w Ujściu. Po wybuchu II wojny świat. ukrywał się. Zmarł w Drogini k. Myślenic i tam został pochowany.

Ulica ks. Dudzińskiego znajduje się w Nowym Kramsku (zgó).

DUNIKOWSKI Xawery (1875-1964). Urodził się w Krakowie, studia plastyczne odbył w Krakowie i Warszawie. Był rzeźbiarzem i malarzem, prof. szkół plastycznych w Warszawie i Krakowie. Tworzył kompozycje figuralne, religijne i portretowe, a także monumentalne kompozycje pomnikowe, będące połączeniem rzeźby i architektury. Zmarł w Warszawie.

Ulice Xawerego Dunikowskiego znajdują się w Kostrzynie, Lesznie (na Zatorzu), Pile (na Podlasiu), Poznaniu (na Świerczewie) i Ślesinie.

DUTKIEWICZ Józef (1903-68), prof. Urodził się w Krakowie. Był historykiem sztuki i konserwatorem zabytków, a także malarzem. Od 1958 r. wykładał na krakowskiej ASP. Opublikował szereg opracowań na temat zabytków i ich konserwacji. Zginął spadając z rusztowania podczas prac przy konserwacji polichromii w farze w Olkuszu.

Ulica Józefa Dutkiewicza znajduje się w starej części Śremu.

DWERNICKI Józef (1779-1857), gen. Urodził się w Warszawie. Uczestniczył w wojnach napoleońskich, a następnie służył w armii Królestwa Polskiego. W powstaniu listopadowym dowodził w bitwie pod Stoczkiem i kierował wyprawą na Wołyń. Później był działaczem emigracyjnym we Francji i Anglii. W 1848 r. osiadł w Galicji, zmarł w Łopatynie.

Ulica gen. Józefa Dwernickiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

DWORNIK Józef (1865-1934). Był synem szewca z Ostrowa Wlkp. Pracował w ostrowskiej drukarni, kierował nią w latach I wojny świat. Od 1918 r. redagował „Orędownika Ostrowskiego”, wydawał również kalendarze. Aktywnie działał też w ruchu śpiewaczym; w 1888 r. był współzałożycielem i krótko dyrygentem Tow. Śpiewackiego. Zmarł w Ostrowie i jest pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Józefa Dwornika znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

DWORZACZEK Włodzimierz (1906-88), prof. Urodził się w Mińsku na Białorusi. Studiował historię na UP, a następnie był wykładowcą tej uczelni, w latach 1958-75 kierownikiem Zakładu Historii Kultury Polskiej. Zajmował się historią, heraldyką i genealogią, wydawał dokumenty źródłowe. Pozostawił ogromny zbiór wypisów z akt sądowych, grodzkich i ziemskich, częściowo wydany jako *Teki Dworzaczka*. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Dworzaczka znajduje się w Złotowie.

DYBOWSKI Benedykt Tadeusz (1833-1930). Urodził się w Adamarynie na Białorusi. Studiował medycynę w Dorpacie, Wrocławiu i Berlinie. W 1862 r. został prof. zoologii w Szkole Gł. w Warszawie. Za działalność narodową władze carskie zesłały go w 1864 r. na Syberię. Tam podjął szeroko zakrojone badania faunistyczne, m.in. Bajkału. Później, by kontynuować badania, został lekarzem na Kamczatce. W latach 1883-1906 był prof. zoologii na uniwersytecie lwowskim. Zmarł we Lwowie.

Ulice Benedykta Dybowskiego znajdują się w Koninie (w Wilkowie) i Poznaniu (na Wino-gradach).

DYBOWSKI Stefan (1903-70). Urodził się w Kleczewie w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum w Kaliszu i kursy pedagogiczne w Łowiczu, a następnie uczył w szkole powszechnej w Kaliszu i działał w Tow. Przyjaciół Książki. Wsiedlony przez hitlerowców, w latach 1939-42 był kierownikiem szkoły w Udryczach k. Zamościa, a potem walczył w Batalionach Chłopskich. Od 1945 r. pełnił funkcję wojewody w Białymstoku, w latach 1947-52 był ministrem kultury i sztuki. Później wykładał na Uniwersytecie Warszawskim i kierował Ludową Spółdzielnią Wydawniczą. Wchodził też w skład władz ZSL. Zmarł w Warszawie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim.

Ulica Stefana Dybowskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

DYGASIŃSKI Adolf (1839-1902). Urodził się w Niegosławicach k. Jędrzejowa. Studiował nauki przyrodnicze w Warszawie, a potem pracował jako nauczyciel. W latach 1872-77 prowadził księgarnię w Krakowie, później mieszkał w Warszawie. Pisał naturalistyczne powieści i opowiadania, ukazujące zależność człowieka od przyrody oraz analogie między światem zwierząt i ludzi, zajmował się też popularyzacją wiedzy i metodyką nauczania. Zmarł w Grodzisku Maz.

Ulica Adolfa Dygasińskiego znajduje się w Koninie (na Starówce).

DYMARSKI Franciszek (1900-63), ks. kanonik. Urodził się w Nowej Odrze k. Koźmina. W powstaniu wlkp. walczył w obronie Zdun. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie, w 1923 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Lesznie i Krobi, a następnie kapłanem wojskowym w Poznaniu. W latach II wojny świat. przebywał w niewoli, a następnie w obozach w Buchenwaldzie i Dachau. W 1946 r. został proboszczem w Mikorzyńcu k. Kępna, a w następnym roku pierwszym proboszczem parafii św. Antoniego

w Ostrowie Wlkp. (od 1954 r. także dziekanem ostrowskim). Zmarł w Ostrowie i tam został pochowany.

Ulica ks. mjr. Franciszka Dymarskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

DYMEK Walenty (1888-1956), abp. Urodził się w Połajewie, był synem rolnika. Po ukończeniu gimnazjum w Rogoźnie odbył studia teologiczne i w 1912 r. przyjął w Gnieźnie święcenia kapłańskie. Do 1916 r. był wikariuszem w Ostrzeszowie, gdzie rozwinął szeroką działalność społeczną i narodową. Następnie pełnił funkcje kościelne w Poznaniu, m.in. od 1929 r. biskupa pomocniczego, a od 1946 r. arcybiskupa. W okresie okupacji hitler. pozostał w Poznaniu i choć nie mógł wypełniać swych funkcji, był autorytetem moralnym dla Polaków. Później odbudował katedrę ze zniszczeń wojennych. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w podziemiach katedry.

Ulica abp. Walentego Dymka znajduje się w Poznaniu (na Nowym Mieście).

DYRBACH → Dirbachowie.

DZIAŁYŃSCY – rodzina ziemiańska zasłużona na polu narodowym. Adam **Tytus** (1796-1861) urodził się w Poznaniu. Kształcił się w Berlinie, Paryżu i Pradze. Podróżując w latach 1817-23 po Europie, zgromadził zbiór książek, rękopisów i rycin, który stał się podstawą utworzenia Biblioteki Kórnickiej. Walczył w powstaniu listopadowym. Przebudował zamek w Kórniku na romantyczną rezydencję, zamienił park kórnicki w arboretum. Był również działaczem narodowym, m.in. współtwórcą i prezesem PTPN. Jego siostrą była Klaudyna → Potocka. **Jan** Kanty (1829-80), jedyny syn Tytusa, urodził się w Kórniku. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, a następnie studiował w Berlinie i Paryżu. Aktywnie działał na rzecz pomocy dla powstania styczniowego, więc potem przez 6 lat musiał przebywać na emigracji w Paryżu. Po powrocie do kraju kontynuował działalność ojca. Obaj pocho-

wani są w mauzoleum rodzinnym w Kórniku. Żoną Jana była Elżbieta **Izabela** (1830-99), urodzona w Warszawie córka księcia Adama Czartoryskiego. Kolekcjonowała dzieła sztuki, przebudowała zamek w Gołuchowie i stworzyła w nim muzeum zabytkowych wnętrz. Dla ich zabezpieczenia utworzyła w 1893 r. ordynację gołuchowską. Zmarła w Mentonie k. Nicei, pochowana została w kaplicy w Gołuchowie. Fot. 20.

Ulice Działyńskich znajdują się w Gołuchowie (ple), Kórniku, Lesznie (w Zatorzu), Środzie Wlkp. i w centrum Poznania. Imieniem Tytusa Działyńskiego nazwano osiedle w Swarzędzu i ulicę w Śremie. W Kórniku ulica Jana Kantego upamiętnia Jana Działyńskiego.

DZIECIUCHOWICZ Stanisław (1907-72), dr med. Urodził się we Wrześni. Studia medyczne odbył w latach 1927-33 na UP. Pracował w Poznaniu, Sierakowie i Szamotułach, w 1937 r. ukończył Szkołę Higieny w Warszawie. W latach 1937-39 i 1945-50 pełnił funkcję lekarza pow. w Rawiczu. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu na Kielecczyźnie, m.in. działając w AK i prowadząc szpital dla rannych w powstaniu warszawskim. W latach 1950-54 organizował służbę zdrowia w woj. zielonogórskim, po czym powrócił do Rawicza na stanowisko pow. inspektora sanitarnego. Był też radnym pow. i działaczem społ. Z jego inicjatywy powstał Dom Seniora, dziś noszący jego imię. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Stanisława Dzieciuchowicza znajduje się w Rawiczu.

DZIERŻON Jan (1811-1906), ks. Urodził się w Łowkowicach na Opolszczyźnie w rodzinie chłopskiej. Ukończył teologię na uniwersytecie wrocławskim, a potem do 1869 r. był proboszczem w Karłowicach k. Opola. Położył wielkie zasługi dla rozwoju pszczelarstwa poprzez wieloletnie badania nad hodowlą pszczoł. Skonstruował nowy typ ula szafkowego. Zmarł w rodzinnej wsi. Na jego cześć miasto na Dln. Śląsku nazwano Dzierżoniowem.

Ulica Jana Dzierżona znajduje się w Koninie (w Wilkowie).

DZIERŻYKRAJ-MORAWSKI Franciszek → Morawski Franciszek Dzierżykraj.

DZIKOWSKI Franciszek († po 1967). Był nauczycielem, od 1923 r. uczył w szkole w Str. Tomyślu. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu. Po powrocie w 1945 r. został kierownikiem tamt. szkoły. Przeszedł na emeryturę w 1967 r.

Ulica Franciszka Dzikowskiego znajduje się w Str. Tomyślu (nto).

DZIKOWSKI Kazimierz (1897-1979). Urodził się w Środzie. Wziął udział w powstaniu wlkp., a następnie pracował jako blacharz i ślusarz. Okres II wojny świat. spędził na wysiedleniu w GG, uczestniczył w powstaniu warszawskim. Po po-

wrocie pracował w średzkiej cukrowni. Działał w straży pożarnej, z jego inicjatywy powstała młodzieżowa drużyna pożarnicza. Służył też pomocą tamt. kolegiacie. Zmarł w Środzie i został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Ulica Kazimierza Dzikowskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

DZIUBIŃSKI Feliks (1885-1955). Urodził się w Brzezinach k. Łodzi. Od 1914 r. mieszkał w Opatówku. Był działaczem PPS, w 1931 i 1936 r. gł. organizatorem strajków w Opatówku. W 1944 r. współtworzył tamt. komórkę PPR. W następnym roku został pierwszym po wojnie wójtem Opatówka. Pochowano go na miejscowym cmentarzu.

Ulica Feliksa Dziubińskiego znajduje się w Opatówku (kal).

E

EICHLER Henryk (1922-98). Urodził się w Poznaniu. Mieszkał w Obornikach, gdzie naukę w gimnazjum przerwała mu II wojna świat. Z zawodu blacharz; pracował w zakładzie ojca, który potem przejął. Był też działaczem społ., radnym powiatowym i miejskim, w latach 1978-98 starszym Cechu Rzemiosł Różnych. Spoczywa na cmentarzu w Obornikach.

Ulica Henryka Eichlera znajduje się w centrum Obornik.

ENGESTRÖM Benzelstjerna Wawrzyniec (1829-1910). Urodził się w Poznaniu w rodzinie pochodzenia szwedzkiego. Studiował we Wrocławiu i Berlinie. Za udział w powstaniu Wiosny Ludów odbył karę więzienia. W latach 1852-70 mieszkał w Królestwie Polskim i we Lwowie. Potem przebywał w Ostrowiecku k. Dolska, a od 1878 r. w Poznaniu, gdzie był działaczem społ. i narodowym. W latach 1882-1907 pełnił funkcję sekretarza PTPN i uporządkował jego zbiory. Pisał także wiersze, obrazy hist. i reportaże, zajmował się tłumaczeniami. Zmarł w Gryżynie, spoczywa w grobowcu rodzinnym w Ceraadzu Kościelnym.

Ulica Wawrzyńca Engeströma znajduje się w Poznaniu (na Ogrodach).

ENGLERT Józef (1903-po 1945). Urodził się w Murzynowie Kościelnym k. Miłostawia. Ukończył gimnazjum w Rogoźnie i studia medyczne na UP. W latach 1928-34 pracował w szpitalu im. Strusia w Poznaniu, a następnie był asystentem i dyrektorem Szpitala Miejskiego w Rawiczu. W 1941 r. hitlerowcy wysiedlili go do Włocławka. Za działalność w AK i leczenie żołnierzy podziemia został w 1944 r. aresztowany i osadzony w obozie w Radogoszczu k. Łodzi. Ewakuowany wraz z transportem dzieci trafił pod Katowice,

skąd władze radzieckie skierowały go do ZSRR. Dalsze jego losy są nieznane (podobno przebywał w obozie w Workucie).

Ulica Józefa Englerta znajduje się w Rawiczu.

ESSE Stefania (1874-1959). Pochodziła z Konina. Ukończyła Instytut Kształcenia Nauczycieli w Petersburgu, po którym pracowała w Koninie, a w latach 1901-09 – w Kaliszu. Po I wojnie świat. do przejścia w 1933 r. na emeryturę uczyła w konińskim gimnazjum. Zasłużyła się jako pedagog oraz działaczka organizacji narodowych i kulturalnych. Organizowała m.in. koncerty i występy teatru amatorskiego. Choć była pochodzenia niem., w okresie okupacji hitler. odmówiła podpisania volkslisty.

Ulica Stefanii Esse znajduje się w Koninie (na os. Zemelki).

ESTKOWSKI Ewaryst (1820-56). Urodził się w Drążgowie k. Kostrzyna, był synem rządcy majątku. Ukończył seminarium nauczycielskie w Poznaniu, następnie uczył w Wojciechowie k. Jarocina i Mikstacie. Po studiach odbytych w latach 1844-46 we Wrocławiu był nauczycielem prywatnym. W powstaniu Wiosny Ludów pełnił funkcję komisarza obwodowego w Strzałkowie, przez co stracił prawo wykonywania zawodu. Założył więc pierwsze w Polsce Tow. Pedagogiczne, opracowywał podręczniki, redagował czasopisma, co spowodowało kolejne restrykcje władz. Zmarł w Bad-Soden k. Frankfurtu n. Menem i tam został pochowany.

Ulice Ewarysta Estkowskiego znajdują się w Gułtowach (poz), Jarocinie, Kępnie, Kostrzynie, Lesznie (po wsch. stronie centrum), Mikstacie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (w centrum) i Środzie Wlkp.

EURYPIDES (ok. 480-407 p.n.e.). Był dramaturgiem greckim, twórcą tragedii psychologicznych. Czasem wplatał w nie elementy komiczne, dając początek tragikomedii. Występował w obronie zagrożonej demokracji ateńskiej. Zmarł w Pelli w Macedonii. Z ok. 90 napisanych przez niego sztuk zachowało się 17.

Ulica Eurypidesa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

EZOP (VI w. p.n.e.). Pochodził z Frygii w Azji Mniejszej, był postacią na poły legendarną. Uważany jest za twórcę bajki – utworu o charakterze umoralniającym lub satyrycznym, w którym ludzie najczęściej przedstawiani są pod postacią zwierząt. Jego dzieła nie zachowały się w formie oryginalnej; przypisywano mu później szereg utworów różnego pochodzenia.

Ulica Ezopa znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

F

FABIAŃCZYK Edward (1913-42). Urodził się w Eickel w Westfalii w rodzinie emigrantów, która w 1916 r. zamieszkała w Kościanie. Tam ukończył gimnazjum, a następnie studiował prawo i ekonomię na UP. Od 1933 r. pracował w kościańskiej firmie W. Czajki, był też działaczem Stronnictwa Narodowego. W okresie okupacji hitler. kierował inspektoratem Narodowej Organizacji Bojowej na pow. kościański. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, był więziony w Forcie VII i stracony w Poznaniu.

Ulica Edwarda Fabiańczyka znajduje się w Kościanie.

FAŁAT Julian (1853-1929). Urodził się w Tuligłowach k. Przemyśla. Studiował malarstwo w Krakowie i Monachium. W latach 1886-95 mieszkał w Berlinie, gdzie m.in. był współautorem panoramy *Przejście przez Berezynę*. Następnie do 1910 r. kierował Szkołą Sztuk Pięknych w Krakowie, którą przekształcił w ASP. Tworzył pejzaże, widoki, realistyczne sceny rodzajowe, obrazy o tematyce myśliwskiej. Zmarł w Bystrej k. Bielska-Białej.

Ulice Juliana Fałata znajdują się w Koninie (w Niesłuszu), Lesznie (na Zatorzu), Pile (po zach. stronie centrum) i Trzciance.

FAUSTMAN Jan (1904-44). Był mieszkańcem Lasku k. Poznania. W okresie międzywojennym wstąpił do KPP, podczas okupacji hitler. został członkiem komórki PPR w Luboniu. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w obozie w Gross-Rosen.

Ulica Faustmana znajduje się w Luboniu.

FAUSTYNA, św. → Kowalska Fausty-na, św.

FECHNER Alfons (1916-74). Urodził się w Bochum w rodzinie emigrantów,

która w 1923 r. zamieszkała w Śmiglu. Ukończył seminarium nauczycielskie w Lesznie, od 1938 r. pracował jako nauczyciel w Śmiglu i Czaczu. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej, w okresie okupacji hitler. pracował w zakładach H. Cegielskiego i uczestniczył w tajnym nauczaniu. Po wojnie uczył w Śmiglu śpiewu i gimnastyki, prowadził chór szkolny. Był też działaczem i prezesem Klubu Sportowego „Pogoń”, inicjatorem budowy basenu kąpielowego. Od 1969 r. mieszkał w Poznaniu i tam zmarł.

Ulica Alfonsa Fechnera znajduje się w Śmiglu.

FEDRUS (I w. p.n.e./I w. n.e.). Pochodził z Macedonii, był wyzwoleniec cesarza Oktawiana. Pisał i tłumaczył na łacinę bajki, które dzięki niemu stały się oddzielnym gatunkiem literackim. Był przedstawicielem nurtu plebejskiego w literaturze, występował w obronie uciśnionych. Do dziś zachowało się 135 jego utworów.

Ulica Fedrusa znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

FEDYK Kazimierz (2 poł. XX w.). Urodził się we Wrześni, był synem dyrektora szkoły rolniczej. Po II wojnie świat. pracował jako nauczyciel szkół rolniczych oraz w administracji oświaty.

Ulica Kazimierza Fedyka znajduje się we Wrześni.

FEICHT Hieronim (1894-1967), ks. Urodził się w Mogilnie. Wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy, w 1916 r. przyjął święcenia kapłańskie. Studia muzykologiczne odbył w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu. W latach międzywojennych pracował jako muzykolog i historyk muzyki polskiej we Lwowie, Krakowie

i Warszawie. Od 1946 r. mieszkał we Wrocławiu, gdzie w latach 1948-52 był prof. i rektorem Wyższej Szkoły Muzycznej. Później wykładał na Uniwersytecie Warszawskim i na KUL. Zajmował się przede wszystkim muzyką dawną. Zmarł w Warszawie.

Ulica ks. Hieronima Feichta znajduje się w Mogilnie.

FELICKI Włodzimierz (1891-1957), dr med., mjr. Był synem nauczyciela z pow. średzkiego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Studia medyczne na uniwersytecie w Berlinie przerwało w 1914 r. powołanie do służby medycznej w armii niem. W tej samej roli brał udział w powstaniu wlkp. i wojnie polsko-bolszewickiej. Dyplom lekarza uzyskał w 1920 r. we Lwowie. Od 1922 r. prowadził praktykę lekarską w Pniewach, był tam też działaczem społecznym. Jako lekarz uczestniczył w 1939 r. w wojnie obronnej, po której dostał się do obozu w Starobielsku. Wstąpił do armii gen. Andersa i odbył z nią całą kampanię. W latach 1945-46 był komendantem lazaretu w Loreto we Włoszech. Wrócił w 1947 r. z Anglii do Pniew i był tam m.in. dyrektorem szpitala. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu w Pniewach.

Ulica Włodzimierza Felickiego znajduje się w Pniewach.

FELIŃSKI Zygmunt Szczęśny (1822-95), bł. Urodził się w Wojutynie na Wołyniu. Ukończył studia matematyczne w Moskwie, potem działał na emigracji, brał też udział w powstaniu Wiosny Ludów w Wielkopolsce. Świecenia kapłańskie przyjął w 1855 r. w Petersburgu. Od 1862 r. był arcybiskupem warszawskim. Początkowo przeciwny powstaniu styczniowemu, ostatecznie poparł stronnictwo „białych”. Został za to na 20 lat zesłany do Jarosławia nad Wołgą. Po powrocie do kraju zamieszkał w Galicji. Zmarł w Krakowie. Został beatyfikowany w 2002 r.

Ulica bp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego znajduje się w Szamotułach.

FENRYCH Tadeusz Wiktor (1882-1942), kapitan. Urodził się w Poniatowie k. Żuromina. Uczęszczał do gimnazjów w Trzemesznie i Gnieźnie, studia inżynierskie ukończył w Köthen (Niemcy). Pracował w budownictwie. Podczas I wojny świat. służył w armii niem. W 1918 r. podjął pracę w majątku Opieszyn we Wrześni. Tworzył tam oddziały powstańcze, walczył pod Gnieznem i nad Notecią. Później zajmował się szkoleniem żołnierzy, a w 1926 r. objął kierownictwo powołanej z jego inicjatywy komórki do badań dziejów powstania wlkp. W latach 1931-38 był burmistrzem Krotoszyna. Uczestniczył jako ochotnik w wojnie obronnej w 1939 r., potem mieszkał w Niedomicach k. Tarnowa. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, zmarł w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie.

Ulica Tadeusza Fenrycha znajduje się we Wrześni.

FERFET Franciszek (1890-1960), kapitan. Urodził się w Baborówku k. Szamotuł. Brał udział w powstaniu wlkp. i powstaniach śl., a potem do 1929 r. był oficerem WP. W latach 1932-37 pełnił funkcję burmistrza Zbąszynia, a następnie Kościana. Ewakuowany w 1939 r. na wschód, zamieszkał w Warszawie. Tam włączył się w tajną działalność organizacji „Ojczyzna”, a potem Delegatury Rządu. Po wojnie pracował w administracji państwowej, jednocześnie w latach 1945-46 działając w konspiracyjnej grupie „Warta” w Rawiczu. Zmarł w Obornikach Śl.

Imię Franciszka Furfeta otrzymał most na Obrze w Zbąszyniu.

FERIĆ Mirosław (1915-42), por. Urodził się w Trawniku k. Sarajewa. Po śmierci ojca (Serba) zamieszkał w 1919 r. z matką w Ostrowie Wlkp. i tu w 1935 r. ukończył gimnazjum. Potem wstąpił do szkoły lotniczej w Dęblinie i został pilotem wojskowym. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r., a następnie przedostał się na Zachód. Walczył we Francji i w 303. dywizjonie w Wlk. Brytanii, odnosząc wiele

sukcesów. Zginął w czasie lotu treningowego. Spoczął na cmentarzu w Northwood.

Ulica Mirosława Ferićia [!] znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na płn.zach. od centrum).

FERRARI Pompeo (ok. 1660-1736). Urodził się zapewne w Rzymie i tam studiował architekturę. Sprowadzony w 1696 r. przez Leszczyńskich do Wielkopolski, stworzył tu szereg wysokiej klasy barokowych budowli sakralnych (m.in. w Gnieźnie, Gostyniu, Łądzie, Lesznie, Obrzycku, Osiecznej, Owińskach, Wschowie) i świeckich (rezydencja w Rydzynie, ratusz w Lesznie). Tworzył też rzeźby i elementy wystroju architektonicznego. Zmarł w Rydzynie.

Ulica Pompeo Ferrariego znajduje się w Rydzynie.

FIEDLER Arkady (1894-1985), pisarz i podróżnik. Urodził się w Poznaniu i tam ukończył gimnazjum im. G. Bergera. Studiował w Krakowie, Berlinie, Poznaniu i Lipsku. Był członkiem POW ZP, uczestniczył w powstaniu wlkp. Od 1925 r. podejmował podróże zagraniczne, z których publikował reportaże oraz książki podróżnicze i przygodowe. W okresie II wojny świat. przebywał na Zachodzie i był korespondentem wojennym. W 1946 r. powrócił do Polski i kontynuował działalność pisarską; jego książki rozchodziły się w wysokich nakładach i były tłumaczone na wiele języków. W 1973 r. w swym domu w Puszczykówku otworzył Muzeum-Pracownię Literacką. Pochowany został na cmentarzu w Puszczykowie.

Ulice Arkadego Fiedlera znajdują się w Mosinie, Poznaniu (w Strzeszynie), Puszczykówku, Rogalinie (poz.) i Swarzędzu.

FINDER Paweł (1904-44). Urodził się w Bielsku. Z zawodu był inż. chemikiem. Studiował w Wiedniu i Paryżu, gdzie związał się z ruchem rewolucyjnym. Po wydaleniu w 1928 r. z Francji był sekretarzem KPP w kilku miastach Polski. W latach 1934-39 odbył za to karę więzienia. Następnie pracował w Białymstoku, a w 1941 r. wyjechał do Moskwy, skąd wrócił by organizować PPR. Aresztowa-

ny w 1943 r. przez hitlerowców, został rozstrzelany w Warszawie na Pawiaku.

Ulice Pawła Findera znajdują się w Lesznie (na Zatorzu) i Ostrzeszowie.

FIRLIK Franciszek (1909-41). Urodził się w Bronowie k. Pleszewa w rodzinie listonosza. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Poznaniu uczył w szkołach w Zbąszyniu i Poznaniu, a następnie odbył studia biologiczne na UP. W 1921 r. wstąpił do ZHP, pełnił odpowiedzialne funkcje w Komendzie Chorągwi Wlkp. Wywieziony przez hitlerowców do GG, podjął działalność konspiracyjną. W 1940 r. wrócił do Poznania; był tu pierwszym komendantem Szarych Sierógów i rozwijał tajną działalność harcerską. Aresztowany 19 VI przez gestapo, tego samego dnia popełnił samobójstwo.

Ulica Franciszka Firlika znajduje się w Poznaniu (na starym Piątkowie).

FLENS Wincenty (1887-1945). Urodził się w Bninie. W 1918 r. wszedł w skład Rady Robotniczej, a potem przewodził Radzie Ludowej w Bninie. Od 1924 r. był burmistrzem Bnina aż do odebrania mu praw miejskich w 1934 r. Zmarł w Bninie i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Aleja Flensa znajduje się w Kórniku.

FLESZAROWA-MUSKAT Stanisława z Krzyckich (1919-89), pisarka. Urodziła się w Siennowie k. Przemyśla w rodzinie nauczycielskiej. Od 1923 r. mieszkała w Kole, gdzie ukończyła szkołę średnią, a następnie studiowała prawo na UP. Jej ojciec był w latach 1924-27 burmistrzem Koła, a brat po II wojnie świat. dyrektorem tamtejszego LO. Wywieziona przez hitlerowców na roboty do Rzeszy, później mieszkała we Lwowie. W 1945 r. zamieszkała w Gdyni, a potem w Sopocie, gdzie stała się znaną autorką powieści i dramatów, m.in. o tematyce morskiej i okupacyjnej. Zmarła w Sopocie.

Ulica Stanisławy Fleszarowej-Muskat znajduje się w Kole.

FLORCZAK Józef (1887-1943), ks. Urodził się w Brzykowie k. Sieradza. Świę-

cenia kapłańskie otrzymał w 1910 r. Studiował w Petersburgu i Rzymie, uzyskując doktoraty z prawa kanonicznego i teologii. Potem pełnił różne funkcje w Watykanie. W 1931 r. został proboszczem, a potem dziekanem w Turku. Odremontował kościół i ozdobił go polichromią oraz witrażami J. Mehoffera. Aresztowany w 1942 r. przez hitlerowców, przez obóz w Oświęcimiu trafił do Dachau, gdzie zmarł.

Ulica ks. Józefa Florczaka znajduje się w Turku.

FLORIAN († 304), św. Urodził się w Cetii (dziś Zeiselmauer w Dln. Austrii). Był wysokim oficerem lub urzędnikiem rzymskim. Gdy cesarz Dioklecjan rozpętał prześladowania chrześcijan, ujął się za uwięzionymi 40 żołnierzami, których chciano torturami zmusić do oddania czci bóstwom rzymskim. Został za to rzucony z kamieniem młyńskim do rzeki Anizy (Enns). Jego relikwie spoczywają w klasztorze w Lorch k. Linzu. Od XVI w. uznawany jest za patrona strażaków. Fot. 21.

Ulice św. Floriana znajdują się w Dusznikach (sza), Poznaniu (na Jeżycach), Świecy II (ost) i Żninie, plac jego imienia – w Lewkowie (ost).

FOCH Ferdinand (1851-1929). Urodził się w Tarbes. Był zawodowym wojskowym we Francji. W I wojnie świat. dowodził korpusem, w 1917 r. został szefem sztabu generalnego, a następnie naczelnym dowódcą sił sprzymierzonych. Otrzymał tytuł marszałka Francji, Wlk. Brytanii i Polski. Zmarł w Paryżu.

Ulica Ferdynanda Focha znajduje się w Poniecu.

FORNALSKA Małgorzata („Jasia”; 1902-44). Urodziła się w Fajstawicach k. Lublina. Ewakuowana w czasie I wojny świat. do Rosji, została działaczką komunistyczną. Od 1920 r. mieszkała w Białymstoku, a następnie w Lublinie. W latach 1926-34 pracowała w Międzynarodówce Komunistycznej w Moskwie. Po powrocie do kraju była funkcjonariuszką KPP, za co została uwięziona. Po wybu-

chu II wojny świat. mieszkała w Białymstoku, a następnie w Moskwie. Zrzucona w 1942 r. na spadochronie, organizowała PPR. Aresztowana przez hitlerowców, została rozstrzelana w Warszawie na Pawiaku.

Ulice Małgorzaty Fornalskiej znajdują się w Kole i Luboniu.

FRANCISZEK Z ASYŻU (ok. 1181-1226), św. Urodził się w Asyżu jako Giovanni Bernardone, syn bogatego kupca. Z racji zamiłowania po matce Francuzce do języka francuskiego nazywano go Francesco. W wieku 25 lat porzucił dom rodzinny. Został kaznodzieją i misjonarzem, który za naczelną cnotę uważał ubóstwo. Założył zakony franciszkanów i klarysek oraz tzw. trzeci zakon. Ostatnie lata życia spędził w pustelni. Pochowano w bazylice w Asyżu. Został kanonizowany w 1228 r. Niedawno uznano go za patrona ekologii. Fot. 22.

Ulica św. Franciszka z Asyżu znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

FRANKIEWICZ Edward Paweł (1905-90), franciszkanin. Urodził się w Chrzęszczycach k. Opola. Był dr. filozofii i historykiem sztuki. W latach II wojny świat. przebywał w obozach hitler. w Sachsenhausen i Dachau. Później pełnił funkcję przełożonego klasztoru w Osiecznej. Pochowany został w Opolu.

Ulice o. Edwarda Frankiewicza znajdują się w Lesznie (po płn. stronie centrum) i Osiecznej.

FRĄSZCZAK Kazimierz (1933-69). Urodził się w Ostrowie Wlkp. Grał w koszykówkę, w latach 1951-53 reprezentował występujący w I lidze klub „Ostrowia”. Od 1953 r. studiował we Wrocławiu. Tam założył sekcję piłki ręcznej w klubie „Śląsk”, był zawodnikiem i trenerem, występował też w reprezentacji Polski.

Ulica Kazimierza Frąszczaka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na pld.-wsch. od centrum).

FREDRO Aleksander (1793-1876). Urodził się w Surochowie k. Jarosławia w rodzinie szlacheckiej. Służył w armii Księstwa Warszawskiego, uczestniczył

w kampaniach napoleońskich. W 1822 r. uzyskał tytuł hrabiowski. Był najwybitniejszym polskim komediopisarzem, autorem często jeszcze dziś wystawianych komedii i fars, przede wszystkim barwnie przedstawiających życie szlachty. Pisał także wiersze, pozostawił pamiętnik *Trzy po trzy*. Zmarł we Lwowie. Fot. 23.

Ulice Aleksandra Fredry znajdują się w 18 miejscowościach regionu.

FREUDENREICH Czesław (1873-1939). Urodził się w Kole. Szkołę średnią ukończył w Kaliszu, a następnie studiował w Warszawie. Po ojcu i dziadku był właścicielem kolskiej fabryki fajansów. Działał też w organizacjach społecznych i narodowych, był radnym miejskim. Został aresztowany przez hitlerowców i rozstrzelany 10 XI w Koninie wraz z 23-letnią córką Krystyną. Jego symboliczny grób znajduje się na cmentarzu przy ul. Poniatowskiego w Kole.

Ulica Czesława Freudenreicha znajduje się w Kole.

FRYCZ-MODRZEWSKI Andrzej (ok. 1503-73). Urodził się w Wolborzu k. Tomaszowa Maz. w rodzinie szlacheckiej. W latach 1517-22 studiował na Akademii Krakowskiej. Po przyjęciu niższych święceń pracował w kancelarii prymasowskiej, odbył też wiele podróży zagranicznych. Od 1543 r. był publicystą, przedstawicielem postępowego humanizmu renesansowego, cenionym również za granicą. Reprezentował nowoczesne poglądy na państwo i prawo (gł. dzieło *O poprawie Rzeczypospolitej*). Przywiózł do Polski bibliotekę Erazma z Rotterdamu. Od 1554 r. był wójtem w Wolborzu i tam zmarł.

Ulice Andrzeja Modrzewskiego i Frycza-Modrzewskiego znajdują się w Lesznie (na Przylesiu), Ostrowie Wlkp. (po płn. stronie centrum), Pleszewie i Śremie.

GABRIEL Antoni (1911-91). Urodził się w Mnichowicach k. Kępna w rodzinie rolnika. Z wykształcenia był kowalem. W 1936 r. samodzielnie skonstruował samolot „Śląsk” i odbywał na nim loty w okolicach Bralin i Kępna. W 1939 r. dostał się do niewoli radzieckiej. Opuścił ZSRR z armią gen. Andersa, był pilotem w Indiach i Republice Półd. Afryki. Od 1944 r. przebywał w Anglii, gdzie uzyskał tytuł inżyniera mechanika. W 1947 r. wyjechał do Brazylii i zajmował się tam konstruowaniem różnych urządzeń technicznych. Zmarł w Rio de Janeiro.

Ulica Antoniego Gabriela znajduje się w Bralinie (kęp.).

GABSZEWICZ Aleksander Klemens (1911-83), gen. Urodził się w Szawłach na Żmudzi. Od 1934 r. był pilotem wojskowym. W wojnie obronnej 1 IX 1939 r. dokonał nad Warszawą pierwszego strącenia samolotu niem. (łącznie do 1943 r. strącił ich 10). Od 1940 r. walczył we Francji i Anglii, gdzie m.in. był dowódcą 316. dywizjonu lotniczego i komendantem Szkoły Myśliwców. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Hanley Swan w Wlk. Brytanii.

Ulica Aleksandra Gabszewicza znajduje się w Poznaniu (w Piotrowie).

GAGARIN Jurij A. (1934-69), ppłk. Był radzieckim pilotem wojskowym. W 1961 r. na statku „Wostok-1” odbył pierwszy w dziejach lot człowieka w Kosmosie po orbicie okołoziemskiej. Zginął w katastrofie lotniczej.

Ulice Jurija Gagarina znajdują się w Babińcu, Swarzędzu i Szlichtyngowej, park jego imienia – w Poznaniu (na Winogradach).

GAJEWSKY – rodzina szlachecka, w XVIII w. posiadająca majątki m.in. w pód.-zach. Wielkopolsce. W latach

1728-1890 byli właścicielami Wolsztyna. Dbali o rozwój miasta; w latach 1767-79 z fundacji Rafała i Katarzyny Gajewskich powstał obecny kościół, w 1857 r. Apolinary Gajewski zbudował tam pałac.

Ulica Gajewskich znajduje się w Wolsztynie.

GAJUS (II w. n.e.). Był nieznanym z nazwiska prawnikiem rzymskim, autorem prac na temat ówczesnego prawa, zwłaszcza cywilnego, a także komentarzy do niego. Teksty te są dziś zasadniczym źródłem wiedzy o starożytnym prawie rzymskim.

Ulica Gajusza [!] znajduje się w Kaliszu (w Piwonicach).

GALILEUSZ (Galileo Galilei; 1564-1642). Urodził się w Pizie we Włoszech. Był astronomem, fizykiem i filozofem, prof. na uniwersytetach w Pizie i Padwie. Odkrył prawa ruchu wahadła i swobodnego spadania ciał. Wprowadził obserwacje nieba za pomocą lunety i odkrył m.in. plamy na Słońcu. Za wyznawanie poglądu o ruchu Ziemi wokół Słońca stanął przed sądem inkwizycji. Zmarł w Arcetri.

Ulica Galileusza znajduje się w Poznaniu (na os. Kopernika).

GALIŃSKI Bogdan (1912-39). Był synem właściciela majątku w Łabiszynie k. Gniezna. Poległ na polu koło tej wsi podczas ataku wojsk niem. na Gniezno. Pochowany został na cmentarzu św. Michała w Gnieźnie.

Ulica Bogdana Galińskiego znajduje się w Goślinowie (gnz.).

GALL ANONIM (XI/XII w.). Był nieznanym z imienia benedyktynem, być może czasowo przebywającym w klasztorze w Lubiniu. Napisał po łacinie (prozą rymowaną) najstarszą polską kronikę,

17. Grób ks. Boleśława Domańskiego przy kościele w Zakrzewie (złó)

18. Tablica z 1988 r. na Muzeum Narodowym w Poznaniu ku czci dowódców powstania wielkopolskiego

19. Grób Michała Drzymały na cmentarzu w Miasteczku Krajeńskim (pil)

20. Pomnik Tytusa Działyńskiego przed zamkiem w Kórniku

21. Figura św. Floriana, wystawiona w 2001 r. we wsi Huta (czt)

22. Pomnik św. Franciszka z Asyżu jako patrona ekologii, odsłonięty w 1981 r. przy kościele klasztornym w Osiecznej

23. Pomnik Aleksandra Fredry przed Teatrem jego imienia w Gnieźnie

obejmującą dzieje Polski do 1113 r., szczególnie cenną jako źródło do czasów Bolesława Krzywoustego. Dawniej uważano go za Francuza (stąd przydomek Gall), obecnie jego pochodzenie jest przedmiotem sporów historyków.

Ulice Galla Anonima znajdują się w Kaliszu (w Piwonicach), Luboniu i Poznaniu (na Jeźcach).

GAŁCZYŃSKI Konstanty Ildefons (1905-53). Pochodził z Warszawy. Studiował filologię na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1923 r. publikował utwory poetyckie, cechujące się specyficznym liryzmem, drwiną z tradycyjnych wartości i absurdalnym humorem. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej i po niej przebywał w obozie jenieckim. Powrócił do Polski w 1946 r.; krótko mieszkał w Krakowie i Szczecinie, a potem osiadł w Warszawie i tu zmarł. Muzeum jemu poświęcone znajduje się w leśniczówce Pranie k. Rucianego-Nidy.

Ulice Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego znajdują się w Chodzieży, Kaźmierzu (sza), Mosinie, Pleszewie, Poznaniu (na Edwardowie), Środzie Wlkp., Turku i Wrześni.

GAŁECKI Franciszek Zygmunt (ok. 1645-1711). Był dowódcą oddziałów wojskowych; m.in. brał udział w bitwie pod Wiedniem w 1683 r. i w bitwie pod Oliwą w 1697 r. Piastował godności m.in. starosty bydgoskiego, kuchmistrza koronnego, wojewody inowrocławskiego (1699-1703), kaliskiego i poznańskiego (od 1709 r.). W 1692 r. kupił Krotoszyn i do 1700 r. przebudował tamt. pałac na swą rezydencję.

Ulica Franciszka Gałęckiego znajduje się w Krotoszynie.

GAŁECKI Tadeusz → Strug Andrzej.

GARCZYŃSCY herbu Sas, rozgałęzioną rodziną szlachecką, mieszkającą również w Wielkopolsce. W latach 1706-1848 należały do nich dobra zbąszyńskie. **Stefan** (ok. 1690-1755) był wojewodą poznańskim, dyplomatą i pisarzem politycznym. W gł. dziele *Anatomia Rzeczypospolitej Polskiej* opowiadał się za

wprowadzeniem reform. Jednym z jego 4 synów był Rudolf **Stefan** († 1773), gen.-major wojsk koronnych i adiutant króla Stanisława Augusta, którego portret znajduje się w kościele w Zbąszyniu. Inny syn generała, **Antoni** (1768-1813), walczył w powstaniu kościuszkowskim (m.in. zajął Grodzisk Wlkp.), a w Księstwie Warszawskim był prefektem departamentu kaliskiego. Wnuk **Franciszek** († 1812), płk wojsk koronnych, brał udział w powstaniu kościuszkowskim, a następnie był pruskim oficerem kawalerii. Od 1806 r. uczestniczył w wojnach napoleońskich; stał na czele oddziałów, które zajęły Piłę, brał udział w oblężeniu Gdańska, potem był komendantem garnizonu w Rawiczu. Jego syn **Stefan** Florian (1805-33) urodził się w Kosmowie k. Kalisza. Był poetą romantycznym, przyjacielem A. Mickiewicza. W powstaniu listopadowym pełnił funkcję adiutanta gen. J.N. Umińskiego. Zmarł w Awinionie. **Józef** Bonawentura (1803-61) urodził się w Duranowie k. Sochaczewa, od 1843 r. mieszkał w Mechaczewie k. Kcyni. Za udział w przygotowaniach do powstania w 1846 r. był sądzony. W okresie Wiosny Ludów dowodził zgrupowaniami powstańców w Trzemesznie i Wrześni, został ranny w bitwie pod Miłostawiem. Zmarł w Śmielinie, spoczywa na cmentarzu w Sadkach k. Nakła.

Ulica Garczyńskich znajduje się w Zbąszyniu, Franciszka Garczyńskiego – w Pile (na Podlasiu), a Józefa Garczyńskiego – w Poznaniu (na Wildzie).

GARSTECKI Maksymilian (1888-1959). Był inż., przedsiębiorcą budowlanym. Od 1919 r. prowadził w Poznaniu dużą firmę, czynną szczególnie podczas urządzania Powszechnej Wystawy Krajowej. Zbudował m.in. kamienicę z kinem „Bałtyk”, kaplicę przy ul. Sielskiej i willę dla siebie przy Drodze Dębińskiej oraz kościół w Puszczykowie, odnowił kościół przy ul. Wronieckiej. Działal też w cechu budowlanym „Strzecha” i Stowarzyszeniu Techników. Po II wojnie świat.

reaktywował swe przedsiębiorstwo, które w 1950 r. zostało upaństwowione.

Ulica Maksymiliana Garsteckiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

GAŚSIOROWSCY – patriotyczna rodzina zamieszkała w Wielkopolsce. W nazwie poznańskiej ulicy upamiętniono **Brońsław**a Saturnina i **Helene**. W 1913 r. kosztem 2 mln marek stworzyli oni fundację, dzięki której powstał znajdujący się do dziś przy tej ulicy szpital ortopedyczny.

Ulica Gaśsiorowskich znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

GAŚCZAKÓWNA Maria (1914-43). Urodziła się w Westfalii w rodzinie emigrantów. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Lesznie uczyła w szkole polskiej w Głomsku k. Złotowa (upamiętniono to tablicą na budynku). Założyła tam drużynę harcerską i drużynę siatkówki. Gdy po wybuchu II wojny świat. pracowała w Berlinie przy tłumaczeniu listów przesyłanych z okupowanej Polski do Niemiec, niszczyła kompromitującą korespondencję. Została za to aresztowana i stracona w Plötzensee.

Ulica Marii Gąszczak znajduje się w Złotowie.

GEIST Moryc i Rudolf – przedstawiciele zasłużonej dla Czarnkowa rodziny żydowskiej. Dla wspierania swego miasta założyli fundację. Dla upamiętnienia tej działalności oraz darowizny przekazanej w 1939 r. na Fundusz Obrony Narodowej imieniem tej rodziny nazwano jedną z ulic.

Ulica Geista znajduje się w centrum Czarnkowa.

GERSON Wojciech (1831-1901). Urodził się w Warszawie. Studiował malarstwo w Warszawie i Petersburgu. Jego dziełem są pejzaże, obrazy historyczne i religijne, portrety i sceny rodzajowe. Przez wiele lat uczył rysunków i malarstwa, z jego inicjatywy m.in. powstało w 1859 r. Towarzystwo Zachęty do Sztuk Pięknych. Zmarł w Warszawie.

Ulica Wojciecha Gersona znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

GERWEL Czesław (1909-74), prof. Urodził się w Baranowiczach, był synem kolejarza. Ukończył gimnazjum w Brześciu n. Bugiem, a następnie studiował biologię i medycynę na UP. Od 1941 r. był zatrudniony w Zakładzie Higieny w Warszawie, gdzie m.in. potajemnie produkował szczepionkę przeciw tyfusowi. W powstaniu warszawskim pracował w szpitalu, potem przebywał w obozie jenieckim. Po powrocie do Poznania uzyskał w 1951 r. dyplom lekarza, a następnie pracował naukowo jako parazytolog na Akademii Medycznej i zorganizował tam klinikę chorób pasożytniczych. Był też ekspertem Światowej Organizacji Zdrowia. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Czesława Gerwela znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

GIEBUROWSKI Wacław Kazimierz (1877-1943), ks. kanonik. Urodził się w Bydgoszczy w rodzinie nauczycielskiej. Maturę uzyskał w Drawsku Pomorskim, święcenia kapłańskie otrzymał w 1902 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Wągrowcu, Witkowie i Wylatowie, a następnie administratorem parafii w Dusznem, Kruchowie i Łubowie. Po ukończeniu kursu muzyki kościelnej w Ratyźbonie zamieszkał w 1909 r. w Poznaniu, gdzie został kierownikiem chóru „Lutnia”, a potem dyrygentem chóru katedralnego i wykładowcą w konserwatorium. Chór doprowadził do bardzo wysokiego poziomu. Hitlerowcy go aresztowali, a w 1942 r. nakazali opuszczenie Poznania. Zmarł w Warszawie, spoczywa w krypcie zasłużonych w kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Fot. 24.

Ulica ks. Gieburowskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

GIERYMSKI Maksymilian (1846-74). Urodził się w Warszawie. Wziął udział w powstaniu styczniowym, potem odbył studia plastyczne w Warszawie i Monachium. Malował pejzaże, sceny myśliwskie i obrazy historyczne z powstań narodowych. Zmarł w Reichenhall w Bawarii. Jego brat **Aleksander** (1850-1901)

również był wybitnym malarzem. Studiował w Warszawie i Monachium. Tworzył sceny rodzajowe, pejzaże i widoki architektury. Był pionierem impresjonizmu w sztuce polskiej. Zmarł w Rzymie.

Ulice Aleksandra Gierymskiego znajdują się w Masłowie (raw) i Śremie, Maksymiliana Gierymskiego – w Lesznie (na Zatorzu), Pile (na Podlasiu) i Pleszewie. Oba braci uczczono ulicą w Koninie (w Niestuszu).

GILLER Agaton (1831-87). Był synem burmistrza Opatówka. Uczęszczał do gimnazjów w Warszawie i Łomży, studiował na UJ. Za działalność narodową został uwięziony przez Austriaków i wydany Rosjanom, w latach 1853-60 przebywał na zesłaniu na Syberii. W powstaniu styczniowym był jedną z czołowych postaci Rządu Narodowego. Później przebywał na emigracji, m.in. współorganizował legion polski w Turcji. Od 1884 r. mieszkał w Galicji, zmarł w Stanisławowie. Jego brat **Stefan** January (1833-1918) ukończył gimnazjum w Kaliszu. Pracował jako archiwista, a po zdaniu egzaminu nauczycielskiego uczył literatury polskiej w gimnazjach kaliskich. Był uznanym poetą i prozaikiem, pisywał również pod pseudonimem „Stefan z Opatówka”. Organizował też życie kulturalne. Zmarł w Opatówku i spoczywa tam w grobie rodzinnym.

Ulica Braci Gillerów znajduje się w Kaliszu (na Zagorzynku).

GINTER Tadeusz (1919-43), kapitan. Urodził się we Lwówku. Mieszkał w Międzychodzie, gdzie w latach 1936-38 był drużynowym I Drużyny Harcerzy im. Kościuszki przy gimnazjum. Po maturze wstąpił do „szkoły orląt” w Dęblinie. Walczył w polskim lotnictwie w Wielkiej Brytanii (w 301. dywizjonie bombowców). Zginął w katastrofie podczas powrotu z akcji zrzutu broni dla partyzantów francuskich.

Ulica Tadeusza Gintera znajduje się Międzychodzie.

GLABER Andrzej (ok. 1506–72), ks. Urodził się w Kobylinie w rodzinie miesz-

czańskiej. Ukończył w 1531 r. uniwersytet w Krakowie, a następnie do 1542 r. był jego wykładowcą, pionierem upowszechnienia oświaty i nauki, tłumaczem, a także autorem książek medycznych. Należał do zwolenników kształcenia kobiet. Napisał dzieło *O składowości człowieka z 1535 r.* – pierwszy wydany po polsku podręcznik anatomii i fizjologii.

Plac Andrzeja Glabera znajduje się w Kobylinie.

GLABISZ Kazimierz (1893-1981), gen. Urodził się w Odolanowie w rodzinie urzędnika (na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a następnie studiował prawo w Monachium i Wrocławiu. W latach 1915-18 służył w armii niemieckiej, a następnie brał udział w powstaniu wlkp. i III powstaniu śląskim. Pozostał w wojsku jako oficer sztabowy, w latach 1929-35 był jednym z najbliższych współpracowników J. Piłsudskiego. Działał też w sporcie; m.in. w latach 1928-39 przewodniczył Polskiemu Komitetowi Olimpijskiemu. W 1939 r. organizował obronę Kielc, po czym przez Węgry przedostał się na Zachód, gdzie m.in. w latach 1943-45 dowodził dywizją piechoty w Szkocji. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie i tam został pochowany. Fot. 26.

Ulica gen. Kazimierza Glabisza znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

GLABISZ Leonard (1871-1951). Urodził się w Pamiątkowie k. Szamotuł w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Poznaniu, a następnie studiował ekonomię polityczną w Lozannie, Krakowie i Monachium. Praktykę odbywał w bankach w Nowym Jorku i Berlinie, działając jednocześnie w polskich organizacjach. Po I wojnie świat. powrócił do kraju; pracował w przemyśle i bankach, działał też społecznie. W latach 1925-30 był pierwszym dyrektorem Wyższej Szkoły Handlowej i jej wykładowcą. Pełnił też funkcję prezesa Zarządu Uniwersytetów

Ludowych. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu górczyńskim.

Ulica Leonarda Głabisza znajduje się w Szamotułach.

GLICENSTEIN Henryk (Enoch; 1870-1942). Urodził się w Turku w rodzinie żydowskiej. Od 1887 r. mieszkał w Łodzi. Po ukończeniu w 1895 r. studiów rzeźbiarskich w Monachium osiadł w Rzymie. W 1911 r. został prof. w ASP w Warszawie. Po I wojnie świat. wyjechał do Włoch, a w 1928 r. – do USA. Tworzył głównie rzeźby figuralne o cechach naturalistycznych, a później ekspresyjnych. Uprawiał też inne dziedziny sztuk plastycznych. Zginął w wypadku samochodowym w Nowym Jorku.

Ulica Henryka Glicensteina znajduje się w Turku.

GLICZNER-SKRZETUSKI Erazm (ok. 1535-1603). Pochodził z rodziny mieszczańskiej ze Żnina. Uczył się w Żninie, Złotorii, Królewcu i Krakowie. Był duchownym kalwińskim, a potem luteraniskim, w latach 1566-96 zwierzchnikiem kościoła luteranckiego w Wielkopolsce. W latach 1569-89 jako pastor zboru w Grodzisku Wlkp. prowadził drukarnię, szkołę i kursy teologiczne. Zajmował się także teorią wychowania, wydał pierwszy polski traktat pedagogiczny. Od 1591 r. był kaznodzieją w Brodnicy k. Torunia i tam zmarł.

Ulica Erazma Glicznera znajduje się w Żninie.

GŁADYSZ Stanisław Franciszek (1865-1934), ks. kanonik. Urodził się we Włoszakowicach w rodzinie rolnika. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1890 r. przyjął w Gnieźnie święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Dolsku, Wieleniu, Potulicach k. Rogoźna, Kościanie i Poznaniu, a od 1896 r. administratorem parafii w Krobi. Od 1900 r. pełnił funkcję proboszcza w Komornikach, jednocześnie od 1925 r. – dziekana stęszewskiego. Aktywnie działał w polskich organizacjach społecznych i gospodarczych. Rozbudował kościół

w Komornikach, przy którym został pochowany.

Ulica ks. Stanisława Gładysza znajduje się w Komornikach (poz).

GŁOWACKI Aleksander → Prus Bolesław.

GŁOWACKI (Bartosz) Wojciech (ok. 1758-94). Pochodził zapewne z Zakrzowa k. Skalmierza. Był chłopem i mieszkał w Rzędowicach k. Proszowic. Wcielony w 1794 r. do wojska, odznaczył się w bitwie pod Racławicami podczas ataku kosynierów na armaty rosyjskie. Został za to awansowany przez T. Kościuszkę i zwolniony z poddaństwa. Ciężko ranny pod Szczekocinami, zmarł w Kielcach.

Ulice Bartosza Głowackiego znajdują się w 12 miejscowościach Wielkopolski.

GNIEDZIŃSKI Szczepan (poł. XX w.). Mieszkał w Obornikach i pracował tam jako robotnik. W okresie międzywojennym był działaczem socjalistycznym. W latach 1948-50 pełnił funkcję przewodniczącego MRN w Obornikach.

Ulica Szczepana Gniedzińskiego znajduje się w Obornikach.

GODEBSKI Cyprian (1765-1809). Urodził się na Polesiu Wołyńskim w rodzinie szlacheckiej. Zaangażował się w działalność niepodległościową i musiał emigrować. Wziął udział w kampanii napoleońskiej we Włoszech. Po powrocie do kraju pracował jako nauczyciel, pisał też utwory poetyckie i dramatyczne. W 1806 r. przybył do Poznania, by tu tworzyć oddziały polskie. W następnym roku jako płk objął dowództwo legii kaliskiej, a następnie był komendantem Kalisza. Zmarł z ran odniesionych w bitwie pod Raszynem, spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulice Cyprian Godebskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie) i w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

GODLEWSKI Emil (1847-1930), prof. Urodził się w Krasocinie k. Włoszczowy. Studiował w Warszawie, Jenie i Würzburgu. Był fizjologiem roślin, zajmował się

też naukowymi podstawami rolnictwa. W latach 1873-1919 był wykładowcą szkół wyższych we Lwowie i Dublinach, należał do współzałożycieli studiów rolniczych na UJ. Po przejściu na emeryturę od 1919 r. pracował w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Zmarł w Krakowie. Jego syn, również **Emil** (1875-1944), urodził się w Hołosku Wlk. k. Lwowa. Ukończył Wydział Lekarski UJ, następnie studiował w Monachium i Koloszwarcze. Był biologiem i embriologiem, badał fizjologię rozrodu i mechanizmy dziedziczenia, pisał podręczniki. Od 1906 r. był prof. na UJ. Podczas I wojny świat. organizował opiekę medyczną dla ludności cywilnej, w latach 1920-21 był komisarzem rządowym do walki z epidemiami. Zmarł w Krakowie.

Ulica Emiliana Godlewskiego znajduje się w Koninie (w Łaskówcu).

GODLEWSKI Władysław (1885-1960), dr med. Urodził się w Odessie w rodzinie pochodzącej z Wileńszczyzny. Studia medyczne odbył w Rosji i ZSRR. W latach 1937-60 był lekarzem w Grabowie n. Prosną, a także działaczem społecznym. Zasłużył się szczególnie w 1945 r., gdy tworzył polskie władze miejskie i zorganizował mały szpital. Nazywano go „lekarzem biednych”. Zmarł w Wolicy k. Kalisza, spoczywa na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Upamiętniony został tablicą w grabowskim ośrodku zdrowia.

Ulica dr. Wł. Godlewskiego znajduje się w Grabowie n. Prosną.

GOETZENDORF-GRABOWSKI Tadeusz (1883-po 1939), mjr. Urodził się w Nowej Wsi k. Szamotuł. Ukończył gimnazjum w Wągrowcu i studia rolnicze w Lipsku. Gospodarował w majątku w Lechlinie. W I wojnie świat. służył w armii niemieckiej. W powstaniu wlkp. organizował batalion wągrowiecki, a następnie był dowódcą III okręgu wojskowego, szefem sztabu artylerii i komendantem Bydgoszczy. W 1922 r. powrócił do Lechlina. Zaginął po 1939 r.

Ulica Tadeusza Goetzendorfa-Grabowskiego znajduje się w Wągrowcu.

GOGOL Nikołaj W. (1805-52). Urodził się w Soroczyńcach k. Połtawy w rodzinie szlacheckiej. Od 1828 r. mieszkał w Petersburgu. Był autorem powieści, opowiadań i dramatów, realistycznie przedstawiających wady ustroju carskiej Rosji i ówczesnych stosunków pańszczyźnianych. Nierzadko miały one ostrą satyryczną formę (m.in. *Rewizor*). Zmarł w Moskwie.

Ulica Nikołaja Gogola znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

GOGULSKI Stanisław (1889-1919). Był mieszkańcem Borku Wlkp. Uczestniczył ochotniczo w powstaniu wlkp. w składzie batalionu gostyńskiego. Poległ 10 I w czasie walk pod Osieczną. Pochowano go przy kościele w Borku na Zdzieżu.

Ulica Stanisława Gogulskiego znajduje się w Borku Wlkp.

GOJ Stanisław (1925-97), ks. Urodził się w Doruchowie k. Ostrzeszowa w rodzinie rolnika. W okresie okupacji hitler. przebywał na robotach przymusowych w Międzyborzu. Maturę zdał w 1948 r. w Ostrzeszowie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1954 r. Był wikariuszem w Czarnkowie, Gostyniu, Środzie i Szamotułach. W 1967 r. objął funkcję pierwszego proboszcza parafii św. Stanisława w Koźminie, w 1988 r. także tamt. dziekana. Odnowił kościół pobernardyński, wybudował plebanię i dom katechetyczny. Spoczywa na cmentarzu w Koźminie. Upamiętniono go tablicą na murze przy kościele. Fot. 25.

Ulica ks. Stanisława Goja znajduje się w Koźminie Wlkp.

GOJAWICZYŃSKA Apolonia (Poła; 1896-1963). Urodziła się w Warszawie w rodzinie robotniczej. W okresie międzywojennym zyskała popularność jako autorka powieści i opowiadań o tematyce społeczno-obyczajowej, cechujących się wnikliwym oddaniem realiów ówczesnego życia i charakterów postaci. Niektóre

z nich zostały sfilmowane (m.in. *Dziewczęta z Nowolipiek*). Zmarła w Warszawie.

Ulice Poli Gojawicyńskiej znajdują się w Koninie (na zach. od Starówki) i Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

GOŁUBIEW Antoni (1907-79). Urodził się w Wilnie. Pracował jako redaktor, gł. w czasopiśmie katolickich. Publikował artykuły o problematyce religijnej i moralnej, a także opowiadania i powieści. Szczególne miejsce zajmuje wśród nich *Bolesław Chrobry* – wielki cykl epicki o czasach piastowskich, napisany archaizowanym językiem. Zmarł w Krakowie.

Ulica Antoniego Gołubiewa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

GOMBROWICZ Witold (1904-69). Urodził się w Małoszycach k. Opatowa. Od 1933 r. publikował utwory prozatorskie, w satyrycznej i groteskowej formie rozprawiające się ze stereotypami i mitami współczesnej historii i kultury. Od 1939 r. przebywał na emigracji w Argentynie, w 1964 r. zamieszkał we Francji. Za życia niezrozumiany i krytykowany, później zyskał uznanie jako jeden z najwybitniejszych pisarzy współczesnych, a jego dramaty są do dziś często wystawiane. Zmarł w Vence k. Nicei.

Ulica Witolda Gombrowicza znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

GOMUŁKA Władysław (1905-82). Urodził się w Krośnie. Od 1922 r. był działaczem związków zawodowych, a następnie partii komunistycznej. W latach 1943-48 pełnił funkcję sekretarza generalnego PPR, później został uwięziony przez władze stalinowskie. Powrócił do władzy w 1956 r. w wyniku przemian październikowych. Objął stanowisko I sekretarza KC PZPR, które utracił po wydarzeniach na Wybrzeżu w 1970 r. Spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulica Władysława Gomułki znajduje się w Ostrzeszowie.

GORCZYCZEWSKI Jan Onufry (1751-1823), jezuita. Urodził się w Lidzbarku Welskim w rodzinie mieszczańskiej.

Uczył się w kolegium jezuickim w Grudziądzu. W 1767 r. wstąpił do tego zakonu w Krakowie, święcenia kapłańskie przyjął w 1775 r. w Poznaniu. Pracował jako nauczyciel, poeta i tłumacz. W latach 1775-1808 był wykładowcą i rektorem szkoły w Kaliszu, którą postawił na świetnym poziomie. W latach 1809-12 kierował gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Zasłużył się jako krzewiciel pięknej polszczyzny, popularyzator twórczości Ignacego Krasickiego. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jana Gorczyckiego znajduje się w Poznaniu (na Jeżycach).

GORGOLEWSKI Walery (1914-44). Pochodził z Ostrzeszowa. W stopniu plutonowego walczył w 2. Korpusie Polskim we Włoszech i poległ bohatersko w bitwie o Monte Cassino.

Ulica Walerego Gorgolewskiego znajduje się w centrum Ostrzeszowa.

GORGOLEWSKI Zygmunt (1845-1903). Urodził się w Solcu Kujawskim. Ukończył gimnazjum w Poznaniu oraz studia architektoniczne w Berlinie i tam w 1877 r. rozpoczął działalność projektową. Był przedstawicielem historyzmu, szeroko stosującym formy znane z dawnych wieków. Zaprojektował szereg obiektów dla Wielkopolski, m.in. przebudowę zamku w Gołuchowie, pałace w Kobylnikach k. Szamotuł, Oporowie k. Wronek, Raszewach k. Żerkowa, Siekowie k. Przemętu. Od 1893 r. do śmierci mieszkał we Lwowie, gdzie stworzył swe najlepsze dzieło – gmach teatru. Spoczywa na cmentarzu łyżczakowskim.

Ulica Zygmunta Gorgolewskiego znajduje się w Gołuchowie.

GORZEŃSKI Zbigniew → Ostroróg-Gorzeński Zbigniew.

GOSIENIECKI Wiktor (1876-1956). Urodził się w Strzelnie, był synem mistrza malarskiego. Po ukończeniu gimnazjum w Gnieźnie odbył studia malarskie w Berlinie i Monachium. Od 1912 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie był m.in. pierwszym

dyrektorem Szkoły Sztuk Zdobniczych. Uprawiał malarstwo i grafikę, w których wykorzystywał motywy regionalne; projektował ilustracje do książek. Wykonał szereg polichromii w kościołach, m.in. w Golinie k. Jarocina, Komornikach, Koziełsku, Ociężu, Strzelcach Wlk. i Wonieściu. Zmarł w Gdańsku.

Ulica Wiktora Gosienieckiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

GOŚLINOWSKI Bonawentura (1793-1849). Był ziemianinem, właścicielem Goślinowa k. Gniezna. Przeprowadził uwłaszczenie wsi.

Ulica Bonawentury Goślinowskiego znajduje się w Goślinowie (gnz).

GÓRCZAK Franciszek (1875-1939). Urodził się w Buku i tam od 1905 r. pracował jako szewc. Jednocześnie działał w organizacjach narodowych i społecznych. Podczas I wojny świat. służył w armii niem., potem uczestniczył w powstaniu wlkp. Następnie był działaczem Stronnictwa Narodowego, posłem na sejm, w latach 1928-34 stał na czele Związku Towarzystw Przemysłowych i Rzemieślniczych w Wielkopolsce. Rozstrzelali go hitlerowcy za udział w powstaniu wlkp. Pochowany został na cmentarzu Świętego Krzyża w Buku.

Ulica Franciszka Górczaka znajduje się w Buku w sąsiedztwie miejsca, gdzie zginął.

GÓRECKI Józef (1875-1944). Urodził się w Ostrzeszowie w rodzinie kupieckiej. W 1898 r. zamieszkał w Lesznie i wraz z bratem założył wytwórnię wódek, win i octu. W okresie powstania wlkp. został internowany przez Niemców, a po zwolnieniu kierował leszczyńską Strażą Ludową. Od 1920 r. był członkiem władz miejskich. Wysiedlony w 1939 r. przez hitlerowców, zmarł w Tomaszowie Maz. W 1946 r. jego prochy przeniesiono do kwatery powstańców wlkp. w Lesznie.

Ulica Józefa Góreckiego znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

GÓRKOWIE – rodzina możnowładcza wywodząca się z (Miejskiej) Górki,

posiadająca m.in. dobra w Kórniku i Szamotułach. **Łukasz** († 1475) działał na dworze Władysława Jagiełły i Władysława Warneńczyka. Uczestniczył w wojnie trzynastoletniej, w bitwie pod Chojnicami dowodził pospolitym ruszeniem. Poszerzył dobra rodziny. Najbardziej znanym z Górków był **Łukasz III** (1482-1542), kasztelan łódzki, od 1508 r. starosta generalny Wielkopolski, a w latach 1535-37 – wojewoda poznański. Swą rezydencję miał w Szamotułach, gdzie przebudował zamek. Jego żoną była → Halszka z Ostroga. W 1538 r. przyjął święcenia kapłańskie i został biskupem kujawskim. Zmarł w Szamotułach, pochowany jest w ufundowanej przez siebie kaplicy w katedrze we Włocławku.

Ulice Górków znajdują się w Miejskiej Górcie, Pile (na Koszycach) i Swarzędzu, ulice Łukasza Górki – w Szamotułach i Środzie Wlkp.

GÓRNY Józef (1882-1941), ks. Był synem rolnika z Czempinia. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1910 r. Był wikariuszem w Lubiniu, Winnej Górcie i Głównej pod Poznaniem, a od 1916 r. proboszczem we Włoszakowicach. Tu wspierał powstanie wlkp., był też prezesem Kółka Rolniczego. Aresztowany w 1940 r. przez hitlerowców, przez obozy w Miejskiej Górcie i Buchenwaldzie trafił do Dachau, gdzie zmarł na gangrenę. Jego brat **Mieczysław** (1897-1982) ukończył seminarium nauczycielskie w Rogoźnie. Od 1921 r. pełnił funkcję kierownika szkoły w Krzycku Wlk. Zajmował się też działalnością kulturalną i społeczną; był dyrygentem chóru, prowadził teatr amatorski, urządzał akademie. Okres okupacji hitler. spędził z rodziną na wysiedleniu w GG. Po powrocie na nowo zorganizował szkołę i koło śpiewu w Krzycku.

Ulica ks. Górnego znajduje się we Włoszakowicach (les), imieniem Mieczysława Górnego nazwano ulicę w Krzycku Wlk. (les).

GRABSKI Władysław (1874-1938), prof. Urodził się w Borowie k. Kutna. Studia historyczne i rolnicze ukończył za granicą. W końcowym okresie zaborów był działaczem społecznym, w latach 1905-12 posłem do Dumy rosyjskiej. Od 1918 r. pełnił funkcję ministra rolnictwa, a potem skarbu w kolejnych rządach polskich, w latach 1920 i 1923-25 – funkcję premiera. W 1924 r. wprowadził złoto jako mocną walutę narodową. Później pracował naukowo, w latach 1926-28 był rektorem SGGW. Zmarł w Warszawie.

Ulice Władysława Grabskiego znajdują się w Kole i Ostrzeszowie.

GRACZ Zygmunt (1923-44). Urodził się w Międzychodzie i tam w 1939 r. ukończył gimnazjum. W 1936 r. wstąpił do ZHP. Na pocz. okupacji hitler. założył drużynę Szarych Szeregów w Międzychodzie, prowadził też tajne nauczanie i działalność kulturalną. Aresztowany w 1943 r., przez poznański Fort VII trafił do obozu w Gross-Rosen, gdzie został zamordowany.

Ulica Zygmunta Gracza znajduje się w Międzychodzie.

GRASZYŃSKI Bonawentura Czesław (1859-1922), romanista. Urodził się w Murowanej Goślinie w rodzinie nauczycielskiej. Po ukończeniu gimnazjum w Lesznie studiował medycynę i filologię w Gryfi. Nie mogąc potem znaleźć pracy, w latach 1887-96 był nauczycielem prywatnym w Kobylnikach k. Szamotuł. Później pracował jako nauczyciel w Galicji. Zajmował się gł. językami starożytnymi, zwłaszcza językiem starogreckim, w którym pisywał artykuły i dramaty. Powrócił do Poznania w 1918 r. i uczył języków w gimnazjum im. K. Marcinkowskiego oraz na UP. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Bonawentury Graczyńskiego znajduje się w Murowanej Goślinie.

GRĄTKOWSKA Anna Antonina (1891-1978). Urodziła się w Kościanie w rodzinie kupca. Maturę uzyskała w Thildonck w Belgii, potem studiowała literaturę na

Sorbonie w Paryżu. Od 1915 r. uczyła w prywatnej szkole w Kościanie, a w latach 1919-39 i 1946-62 w tamt. gimnazjum. Aresztowana w 1939 r. przez władze radzieckie k. Nowogródka, pracowała przy wyrębie lasów pod Archangielskiem i uczyła w ochronce dla sierot. Wróciła do Kościana i tu mieszkała do śmierci. Dom rodzinny zapisała miastu na cele charytatywne.

Ulica Anny Grątkowskiej znajduje się w Kościanie.

GREINERT Bronisław (1869-1942), ks. kanonik. Urodził się w Omiecinach k. Ostrzeszowa. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1895 r. Był proboszczem w Gębicach k. Mogilna, a następnie radcą Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Aresztowany przez hitlerowców w 1941 r., przez więzienie w Łądzie trafił do obozu w Dachau, gdzie zmarł.

Ulica ks. Bronisława Greinerta znajduje się w Gębicach (mog).

GRIMM Wilhelm (1786-1859), prof. Był niemieckim filologiem, zbieraczem podań i baśni. Wykładał na uniwersytecie w Getyndzie, a potem w Berlinie. Wraz z bratem Jacobem opracował wydawany do dziś zbiór bajek, zapoczątkowali także wielotomowy słownik języka niemieckiego.

Ulica Wilhelma Grimma znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

GROBELNY Józef Edward (1873-1949), dr med., gen. Urodził się w Kobylinie w rodzinie nauczycielskiej. Świadcstwo maturalne uzyskał w Greiffenbergu, a następnie odbył studia medyczne na terenie Niemiec, zakończone uzyskaniem doktoratu na uniwersytecie w Rostocku. Do 1908 r. był lekarzem wojskowym, a potem prowadził praktykę w Pniewach. Jako lekarz w armii niem. spędził również okres I wojny świat. Wziął udział w powstaniu wlkp., a następnie był szefem służby sanitarno-medycznej okręgu wojskowego w Poznaniu. W 1922 r. został lekarzem w Buku, gdzie zmarł i pochowano go na tamt. cmentarzu.

Ulice Józefa Grobelnego znajdują się w Bu-ku, Kobylinie i Poznaniu (na Junikowie).

GROCHMALICKI Jan Gabriel (1883-1936), prof. Pochodził z Błazowej k. Rzeszowa. Ukończył gimnazjum w Rzeszowie i studia na uniwersytecie we Lwowie. Był zoologiem, embriologiem i działaczem ochrony przyrody, od 1919 r. wykładowcą na UP. Badał m.in. skorupiaki i mięczaki, szczególnie zasłużył się w restytucji żubrów w Polsce. Zajmował się też historią zoologii. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jana Grochmalickiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

GROCHOWIAK Stanisław Antoni (1934-76). Urodził się w Lesznie (na domu rodzinnym umieszczono tablicę pamiątkową) i tu ukończył liceum. W latach 1953-55 był redaktorem czasopism we Wrocławiu, a następnie w Warszawie. Pisał wiersze, opowiadania, powieści, słuchowiska radiowe, scenariusze filmów i widowisk telewizyjnych. Jego twórczość cechowały ekspresyjna deformacja i groteskowo-ironiczne kontrasty. Zmarł w Warszawie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim. Jego imię nosi Miejska Biblioteka Publiczna w Lesznie.

Ulica Stanisława Grochowiaka znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

GROCHOWSKI Maksymilian (1869-1939), ks. Urodził się w Borzechowie k. Starogardu Gdańskiego. Ukończył seminarium duchowne w Pelplinie. Był wikariuszem na Oksywiu, w Godziszewie i Lutowie, od 1907 r. pełnił funkcję proboszcza w Głubczynie k. Krajenki. Tam był działaczem narodowym, obrońcą praw ludności polskiej, organizatorem uroczystości religijnych i narodowych, autorem patriotycznych artykułów. W latach 1925-39 kierował Tow. Szkolnym na obwód pilski. Uwięziony przez hitlerowców, zmarł w szpitalu w Tucznie. Pochowany został w Głubczynie. Fot. 27.

Ulice ks. Maksymiliana Grochowskiego znajdują się w Krajenie i Złotowie.

GROCHOWSKI Stefan (1899-1945). Był synem fryzjera z Wągrowca. Po ukoń-

czeniu gimnazjum w Wągrowcu wziął udział w powstaniu wlkp. i wojnie polsko-bolszewickiej. Następnie ukończył polonistykę i historię na UP. Od 1922 r. pracował w gimnazjum w Rogoźnie, pisał też prace hist. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a potem przebywał w obozie jenieckim na Węgrzech. Aresztowany w 1944 r. przez hitlerowców, zmarł z wyczerpania w obozie koncentracyjnym w Mauthausen.

Imię Stefana Grochowskiego nadano ulicy w Rogoźnie.

GROT-ROWECKI Stefan → Rowecki Stefan, gen.

GROTTGER Artur (1837-67). Urodził się w Ottyniowicach na Podolu. Malarstwo studiował we Lwowie, Krakowie i Wiedniu. Tworzył obrazy i rysunki przedstawiające głównie sceny batalistyczne i historyczne oraz portrety. Szczególne miejsce zajmują wśród nich patetyczne dzieła przedstawiające wydarzenia z powstania styczniowego i okresu je poprzedzającego. Zmarł w Amélie-les-Bains we Francji.

Ulice Artura Grottgera znajdują się w Lesznie (na Zatorzu), Pleszewie, Poznaniu (na Łazarzu), Śremie, Trzciance i Wrześni.

GRUDZIELSKI Kazimierz (1856-1921), gen. Urodził się w Turwi w rodzinie administratora majątku. Po ukończeniu gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu został w 1878 r. zawodowym oficerem w armii niem. W 1917 r. przeszedł w stan spoczynku i zamieszkał w Sołecznie, a następnie w Opieszynie k. Wrześni. Brał udział w działaniach niepodległościowych, w powstaniu wlkp. był dowódcą frontu płn.-wsch., później gł. inspektorem piechoty i dowódcą twierdzy Toruń. Zmarł w Poznaniu, pochowano go w grobowcu rodzinnym w Gozdowie k. Wrześni.

Ulice gen. Kazimierza Grudzielskiego znajdują się w Krotoszynie i Wrześni.

GRUDZIŃSCY – rodzina możnowładcza herbu Grzymała, posiadająca wielkie

dobra również w Wielkopolsce (Chodzież, Gołańcz, Złotów, Krajenka). **Zygmunt** (ok. 1568-1653), kasztelan biechowski i międzyszecki, od 1621 r. był wojewodą inowrocławskim, a od 1628 r. wojewodą kaliskim. Zgromadził znaczny majątek. Mieszkał na zamku w Kórniku. W 1621 r. pozwolił na osiedlenie się Żydów we wsi Swarzędz, a w 1638 r. wydał przywilej na założenie tam miasta (początkowo nazywano je *Grzymałowem*). Zmarł w Złotowie i tam został pochowany. Jego syn **Andrzej** Karol († 1678) był kasztelanem nakielskim, od 1653 r. wojewodą kaliskim, a od 1661 r. wojewodą poznańskim. Razem z K. Opałińskim poddał w 1655 r. Wielkopolskę Szwedom, ale potem chlubnie walczył z najeźdźcami. Ufundował kościół w Złotowie. Został pochowany w kościele w Rogoźnie.

Ulica Grudzińskich znajduje się w Złotowie, Zygmunta Grudzińskiego upamiętniają ulice w Jasinie (poz) i Swarzędzu.

GRYNIA – rodzina rolników, posiadająca gospodarstwo w Swarzędzu-Wsi (na ich gruntach powstały nowe osiedla mieszkaniowe). Z tej rodziny pochodziło kilku sołtysów. Jednym z nich był **Franciszek** senior (1860-1944), który z żoną **Józefą** (1856-1946) miał trzech synów. **Franciszek** (1891-1961) był nauczycielem, od 1946 r. pierwszym kierownikiem średniej szkoły drzewnej w Swarzędzu. W 1949 r. wszedł w skład władz miejskich PZPR. **Leon** (1895-1939), lotnik, zginął podczas wojny obronnej. **Czesław** (1899-1927) uczestniczył w powstaniu wlkp., a potem był oficerem w 22. pułku ułanów. Wszyscy spoczywają w grobie rodzinnym na cmentarzu przy kościele św. Michała.

Ulica Grynów znajduje się w Swarzędzu.

GRYNICKI (Grynberg) **Nikodem** (poł. XX w.). W 1945 r. pełnił funkcję pierwszego polskiego dyrektora szpitala w Skwierzynie.

Ulica Nikodema Grynckiego znajduje się w Skwierzynie.

GRYSZCZYŃSKI Tomasz (1894-1919). Urodził się w Koźminie Wlkp., był synem bednarza. Pracował jako czeladnik piekarski. W latach 1915-18 walczył w armii niem. na froncie zach., gdzie kilkakrotnie został ranny. Po powrocie do rodzinnego miasta włączył się do działań niepodległościowych. W powstaniu wlkp. walczył na odcinku rawickim. Zmarł w wyniku ran odniesionych 4 II pod Zieloną Wsią k. Rawicza jako pierwsza ofiara z batalionu koźmińskiego. Spoczywa w mogile powstańców na cmentarzu w Koźminie.

Imieniem Tomasza Gryszczyńskiego nazwano ulicę w Koźminie Wlkp., przy której mieszkał.

GRZEGORZ Z SAMBORA (1523-73), ks. Był synem szewca z Sambora. Kształcił się w Przemyślu i na Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, potem był nauczycielem języka łacińskiego i wymowy we Włocławku i Czersku. W 1552 r. podjął studia na Akademii Krakowskiej. Od 1553 r. kierował szkołą katedralną w Przemyślu, a następnie we Lwowie. W latach 1554-60 był rektorem szkoły kolegiackiej w Kłodawie. W latach 1562-63 wykładał na Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, po czym powrócił do Krakowa. W 1569 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1561 r. pisał wiersze łacińskie – sielanki, eklogi, panegiriki, utwory religijne.

Ulica Grzegorza z Sambora znajduje się w Kłodawie.

GRZEGORZ Z SZAMOTUŁ (Snopek; † 1541), ks. Był prawnikiem, autorem prac z zakresu prawa kanonicznego i rzymskiego. W latach 1507-09 kierował szkołą parafialną w Poznaniu. Po ukończeniu w 1512 r. Akademii Krakowskiej uzyskał doktorat we Włoszech i w latach 1517-33 był w Krakowie prof. prawa kanonicznego. Później pełnił funkcję wykładowcy i rektora Akademii Lubrańskiego w Poznaniu. Otrzymał też godności kościelne: w 1520 r. penitencjarza katedry krakowskiej, pięć lat później kanonika

poznańskiego, w 1533 r. został archidia-
konem poznańskim. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Grzegorza Snopka znajduje się
w Szamotułach.

GRZEŚKIEWICZ Adam (1851-?). Uro-
dził się w Tuliszowie. Był działaczem
ruchu robotniczego, czynnym w organi-
zacjach socjalistycznych w Poznaniu. Kil-
kakrotnie za to został uwięziony i skazany.

Ulica Adama Grześkiewicza znajduje się
w Poznaniu (na Świerczewie).

GRZMOT-SKOTNICKI Stanisław →
Skotnicki-Grzmot Stanisław.

GRZYMSKI Józef (1901-44). Urodził
się w Białkowie k. Koła. Wstąpił do POW
i w 1918 r. rozbrajał Niemców w Kole.
Potem uczestniczył w wojnie polsko-bol-
szewickiej. W latach 1927-39 pełnił funk-
cję sekretarza magistratu Kłodawy.
W okresie okupacji hitler. był żołnierzem
AK i związku „Grom”, pomagał też Ży-
dom. Aresztowany w 1943 r. przez gesta-
po, przez więzienia w Koninie i Inowro-
cławiu trafił do więzienia w Zwickau. Ska-
zany na śmierć, został stracony w Dreż-
nie.

Ulica Józefa Grzymskiego znajduje się
w Kłodawie.

GUROWSKI Rafał (1716-97). Urodził
się w Kościelcu k. Koła. Piastował wiele

godności, m.in. kasztelana gnieźnieńskie-
go (od 1783 r.), starosty wschowskiego,
starosty kolskiego (1783-92) i ostatniego
kasztelana poznańskiego (1791-92). Od
1787 r. miał tytuł hrabiego pruskiego. Był
posłem na sejm, pisarzem, mecenasem
sztuki. W 1760 r. dobudował nawę do
kościół w Kościelcu, z jego fundacji
w 1782 r. wzniesiono kościół w Wyszy-
nie (tam zachował się jego portret tru-
mienny). Zmarł w Dryżynie, spoczywa
w krypcie rodzinnej w kościele pobernar-
dyńskim we Wschowie. Zachowały się
wiersze nagrobne jego autorstwa na epi-
tafiach w Kole, Obrze i Wschowie.

Ulica Gurowskiego znajduje się w Wyszy-
nie (tur).

GUSTOWSKI Antoni (1837-1914), ks.
Urodził się w Rudzie k. Krotoszyna w ro-
dzinie nauczycielskiej. Ukończył gimna-
zjum w Lesznie, a następnie wstąpił do
seminarium duchownego i w 1861 r. przy-
jął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem
w Wolsztynie i Tuchorzy, a od 1867 r.
proboszczem w Kopanicy. W 1889 r.
objął parafię w Opałenicy. Rozwinął tu
aktywną działalność społeczną i narodo-
wą, patronował polskim organizacjom.
Spoczywa na cmentarzu w Opałenicy.

Ulica ks. Antoniego Gustowskiego znajdu-
je się w Opałenicy.

HABER-WŁYŃSKI Adam (1883-1921), lotnik. Urodził się w Hołdowcu k. Kazimierzy Wlk. (Kieleckie). W 1910 r. uzyskał we Francji dyplom pilota, a następnie był pilotem, instruktorem i oblatywaczem w Rosji. Zyskał opinię asa wyższego pilotażu. W 1919 r. został instruktorem w szkole lotniczej w Ławicy k. Poznania. Był też pilotem doświadczalnym i akrobacyjnym. Zginął pod Lublinem podczas próbnego lotu samolotem myśliwskim.

Ulica Adama Habera-Włyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Woli).

HALKA-LEDÓCHOWSKI Mieczysław → Ledóchowski Mieczysław, kardynał.

HALLER de Hallenburg Józef (1873-1960), gen. Urodził się w Jurczycach k. Skawiny. Studiował na akademii wojсковej w Wiedniu. Był prawniczym działaczem niepodległościowym, w 1914 r. dowódcą II Brygady Legionów Polskich. W 1918 r. wyjechał do Francji i stanął na czele stworzonej tam armii polskiej („hallerczyków”, „błękitnej armii”), z którą powrócił do kraju. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a potem do 1926 r. był generalnym inspektorem artylerii. W latach 1926-31 mieszkał w Poznaniu. Od 1939 r. przebywał na emigracji, zmarł w Londynie. Fot. 28

Ulice gen. Józefa Hallera znajdują się w 12 wielkopolskich miastach.

HALSZKA (Elżbieta) **Z OSTROGA** (1539-82). Urodziła się w Ostrogu na Ukrainie. Była córką kniazia Ilji Ostrogskiego, dziedziczką wielkich dóbr na Wołyniu i Ukrainie. Wbrew woli matki Beaty z Kościeleckich w 1553 r. poślubiła Dymitra Sanguszkę, a po jego śmierci

została w 1555 r. żoną Ł. → Górki. I to małżeństwo matka próbowała uznać za nieważne. Górka dopiero w 1559 r. przywiózł żonę do Szamotuł i przez 14 lat więził w wieży, zwanej dziś „basztą Halszki”. Na wpół obłąkana, zmarła prawdopodobnie w Dubnie na Ukrainie.

Ulice Halszki znajdują się w Poznaniu (w Radojewie) i Szamotułach.

HANKIEWICZ Baltazar (1837-1927), por. Był szewcem w Pakości. Przyłączył się do grupy ochotników, którzy nielegalnie przekroczyli granicę zaborów i wzięli udział w powstaniu styczniowym. Został ranny pod Nową Wsią k. Radziejowa. Powrócił do Pakości dopiero po ogłoszeniu amnestii dla powstańców.

Ulica Hankiewicza znajduje się w Pakości.

HAŃCZA Władysław (1905-77). Urodził się w Łodzi i tam ukończył gimnazjum. Od 1924 r. studiował na UP i był prezesem tamt. koła polonistów. Od 1927 r. występował w Teatrze Polskim, jednocześnie studiując sztukę aktorską. Od 1930 r. grał w teatrach w Katowicach, Toruniu, Łodzi, Poznaniu (1933-37) i Krakowie. Od 1948 r. występował w Warszawie. Popularność zyskał dzięki znakomitym rolom filmowym, zwłaszcza w *Chłopach* oraz cyklu filmów o Kargulach i Pawlakach. Występował w telewizji, był też reżyserem teatralnym. Zmarł w Warszawie.

Ulica Hańczy znajduje się w Godzieszach Wlk. (kał).

HASIOR Władysław (1928-99). Urodził się w Nowym Sączu. Studia plastyczne odbył w Zakopanem i Warszawie. Zyskał rozgłos dzięki ekspresyjnym rzeźbom, pomnikom i kompozycjom przestrzennym o metaforycznej wymowie, do których tworzenia używał rozmaitych,

często zaskakujących materiałów. Zmarł w Krakowie.

Ulica Władysława Hasiora znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

HEL SZTYŃSKI Stanisław (1891-1986), prof. Urodził się w Kosowie k. Gostynia w chłopskiej rodzinie Skorupków. Studiował teologię na UJ, a następnie anglistykę w Münster, Monachium i Poznaniu. W latach 1922-39 pracował jako nauczyciel w Warszawie. Później był historykiem literatury (gł. badaczem okresu Młodej Polski), od 1951 r. prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Pisał także powieści hist. o wydarzeniach rozgrywających się w Wielkopolsce, tłumaczył autorów angielskich. Zmarł w Warszawie; jego symboliczny grób znajduje się na cmentarzu w Str. Gostyniu.

Ulica Stanisława Helsztyńskiego znajduje się w centrum Gostynia.

HENRYK I BRODATY (ok. 1163-1238), książę. Był dziedzicznym władcą Śląska (rządy objął w 1201 r.), od 1232 r. panował także nad Małopolską i Wielkopolską. Wspierał rozwój gospodarczy podległych ziem oraz lokację miast i wsi na prawie niem. W 1233 r. zdobył na zbuntowanym rycerstwie gród w Kaliszu na Zawodziu i w zamian wybudował nowy gród na terenie dzisiejszego śródmieścia. Jego żoną była św. Jadwiga Śl. Zmarł w Krośnie Odrzańskim, pochowany został w ufundowanym przez siebie klasztorze Cystersów w Trzebnicy.

Ulica Henryka Brodatego znajduje się w Kaliszu (na Zawodziu).

HERBERGER Walery (1562-1627). Był synem kuśnierza narodowości niemieckiej ze Wschowy. Ukończył szkołę średnią, a następnie studiował we Frankfurcie n. Odrą i Lipsku. Od 1584 r. był nauczycielem we Wschowie, od 1599 r. pełnił tam też funkcję kaznodziei ewangelickiego. Jako płodny pisarz tworzył poezję, zbiory kazań i komentarzy religijnych, medytacje i rozprawy hist.

Ulica Herbergera znajduje się we Wschowie.

HERBERT Zbigniew (1924-98). Urodził się we Lwowie. Był poetą i eseistą. Tworzył przede wszystkim refleksyjne liryki, podejmujące problematykę ideowo-moralną. Jego twórczość stała się symbolem oporu literatury wobec rzeczywistości Polski Ludowej. Pisał też dramaty i słuchowiska radiowe. Zmarł w Warszawie.

Ulica Zbigniewa Herberta znajduje się w Gnieźnie (na Dziekance).

HERCEN Aleksandr I. (1812-70). Urodził się w Moskwie, studiował nauki przyrodnicze na tamt. uniwersytecie. Zaangażował się w działalność demokratyczną, za co dwukrotnie został skazany na zesłanie. Od 1847 r. przebywał na emigracji, gdzie publikował studia polityczne i wydawał czasopisma. Sformułował doktrynę o specyficznej drodze „rosyjskiego socjalizmu”. Zmarł w Paryżu.

Ulica Aleksandra Hercena znajduje się w Poznaniu (na os. Przyjaźni).

HERTMANOWSKI Bronisław (1847-1918), ks. Urodził się w Krzywiniu w rodzinie rolnika. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1873 r. przyjął święcenia kapłańskie. Skierowany jako wikariusz do Cerekwicy k. Jarocina bez zgody władz, był sądzony i przez kilka lat ukrywał się. Od 1886 r. był wikariuszem w Głuszynie k. Poznania, a w następnym roku został proboszczem w Kiekrzu. W 1896 r. objął parafię w Chojnicy k. Poznania. Był aktywnym działaczem polskich organizacji narodowych i gospodarczych. Zmarł w Chojnicy i tam został pochowany.

Ulica ks. Bronisława Hertmanowskiego znajduje się w Suchym Lesie (poz).

HEWELIUSZ Jan (1611-87). Był astronomem, mieszkającym przez całe życie w Gdańsku. W stworzonym na dachu swego domu obserwatorium, do którego w większości sam wykonał instrumenty, prowadził badania przede wszystkim Księżyca. Odkrył też 9 komet, opracował katalog 1564 gwiazd, zbudował największy wówczas teleskop o długości 50 m,

wynalazł śrubę mikrometryczną. Zajmował się również magnetyzmem ziemskim.

Ulice Jana Heweliusza znajdują się w Koninie (w Laskówcu) i Poznaniu (na Grunwaldzie).

HEZJOD (VIII/VII w. p.n.e.). Był poetą greckim wywodzącym się z Askry w Beocji. Według tradycji współzawodniczył z Homerem i w opozycji do niego pisał w stylu ludowym. Stworzył nowe formy poematów: dydaktycznego, kosmogonicznego (o powstaniu świata) i genealogicznego.

Ulica Hezjoda znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

HIBNER Władysław (1893-1925). Urodził się w Łodzi. Był działaczem robotniczym, od 1912 r. członkiem PPS-Lewicy, a później KPP. Za działalność rewolucyjną był skazany na więzienie. W latach 1921-24 przebywał w ZSRR. Po powrocie do kraju wziął udział w nieudanym zamachu na prowokatora, za co został postawiony przed sądem doraźnym i rozstrzelany na stokach Cytadeli w Warszawie.

Ulica Władysława Hibnera znajduje się w Luboniu.

HIRSZFELD Ludwik (1884-1954), prof. Urodził się w Warszawie. W latach 1907-15 przebywał w Niemczech i Szwajcarii, gdzie m.in. był współtwórcą nauki o grupach krwi i badał choroby tarczycy. Podczas I wojny świat. zwalczał epidemie w Serbii (odkrył wówczas pałeczkę duru, nazwaną jego nazwiskiem). Powrócił do kraju w 1920 r. i współorganizował Państwowy Zakład Higieny, a potem był wykładowcą Uniwersytetu Warszawskiego. W 1945 r. zorganizował wydział lekarski na Uniwersytecie Wrocławskim i wykładał tam mikrobiologię. Zmarł we Wrocławiu.

Ulica Ludwika Hirszfelda znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

HLOND August (1881-1948), kardynał. Urodził się w Brzęczkowicach k. Myśłowic w rodzinie kolejarza. Wstąpił do

Zgromadzenia Salezjanów, święcenia kapłańskie przyjął w 1905 r. w Krakowie. Pracował jako wychowawca i nauczyciel w Oświęcimiu, Krakowie, Przemyślu i Lwowie, od 1919 r. był prowincjałem salezjanów na Austrię i Węgry. W 1924 r. został pierwszym biskupem katowickim, w 1926 r. mianowany został arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim oraz prymasem Polski. W następnym roku otrzymał kapelusze kardynalski. Unowocześnił działanie Kościoła w Polsce, dbał o Polaków na obczyźnie. Okres II wojny świat. spędził w Rzymie, Francji i Niemczech. Powrócił do kraju w 1945 r., zorganizował administrację kościelną na Ziemiach Odzyskanych. Od 1946 r. był arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim. Zmarł w Warszawie, spoczywa w tamt. katedrze.

Ulica prymasa Augusta Hlonda znajduje się w Poznaniu (na Nowym Mieście).

HŁASKO Marek (1934-69). Urodził się w Warszawie w rodzinie adwokata. Był prozaikiem, autorem współczesnych opowiadań o tematyce obyczajowej i moralnej. Łączył w nich brutalny autentyzm z elementami romantyzmu. Ponieważ zarzucono mu tendencje pesymistyczne i oszczerczą wizję rzeczywistości, w 1958 r. wyjechał na Zachód. Zmarł w Wiesbaden, w 1975 r. jego prochy sprowadzono na cmentarz powązkowski w Warszawie.

Ulica Marka Hłaski znajduje się w Środzie Wlkp.

HOENE-WROŃSKI Józef Maria (1776-1853). Urodził się w Wolsztynie, był synem budowniczego (na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Uczestniczył w powstaniu kościuszkowskim, był ranny pod Maciejowicami. Od 1797 r. studiował prawo i filozofię w Halle i Getyndze. W 1800 r. przeniósł się do Francji. W pracach filozoficznych reprezentował mesjanizm. Zajmował się też analizą matematyczną i teorią równań różniczkowych (wprowadził rodzaj wyznacznika nazwanego „wrońskianem”). Zmarł w Neuilly (Francja). Fot. 30.

Ulica Józefa Wrońskiego znajduje się w Poznaniu (na Górczynie), ulica J. Hoene-Wrońskiego – w Wolsztynie.

HOŁOGA Kazimierz (1913-58), dr med. Urodził się w Poznaniu. Do gimnazjów uczęszczał w Lesznie i Gnieźnie, a następnie ukończył szkołę podchorążych. Studia medyczne w Warszawie przerwało w 1939 r. zmobilizowanie do kolumny sanitarnej, z którą dotarł aż do Łucka. Potem w Warszawie konspiracyjnie uzyskał w 1941 r. dyplom lekarza. Został aresztowany przez hitlerowców, ale zbiegł i ukrywał się w Krakowie i Lublinie. Był lekarzem w II Armii WP, a potem chirurgiem w Poznaniu. W latach 1951-58 pełnił funkcje dyrektora szpitala w Nowym Tomyślu i przeprowadził remont jego obiektów.

Ulica dr. Kazimierza Hołogi znajduje się w Nowym Tomyślu.

HOMER (VIII w. p.n.e.). Według tradycji był ślepym poetą i śpiewakiem wędrownym, prawdopodobnie pochodzącym z Azji Mniejszej. O jego pochodzenie toczyło spór 7 miast. Uważany jest za twórcę *Iliady* i *Odysei* – dwóch wielkich poematów starożytnych, które wywarły wielki wpływ na ukształtowanie się religii i poczucia wspólnoty Grecji.

Ulica Homera znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

HORACY (Quintus Horatius Flaccus; 65-8 p.n.e.). Urodził się w Wenuzji (dziś pld. Włochy) jako syn wyzwolenca. Kształcił się w Rzymie i Atenach. Był jednym z najwybitniejszych poetów rzymskich, pod opieką Mecenasa tworzył liryki, satyry i pieśni. Jego *Sztuka poetycka* stała się podstawą teorii tradycyjnej poezji europejskiej, a ody były wzorem uprawiania liryki.

Ulica Horacego znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

HORST Józef (1914-43). Urodził się w Zakrzewie k. Złotowa w patriotycznej rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Bydgoszczy

powrócił do Zakrzewa, ale nie otrzymał pracy. Rozwinął szeroką działalność społeczną, m.in. zakładał polskie drużyny harcerskie (był komendantem hufca w Złotowie, z grupą harcerzy uczestniczył w 1935 r. w zlocie w Spale). W latach 1934-36 uczył w szkole w Świętej, a następnie służył w armii niem. Po powrocie znów nie otrzymał pracy, więc działał wśród Polaków w Bochum i Dortmundzie. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, został stracony w więzieniu w Brandenburgu.

Ulica Józefa Horsta znajduje się w Złotowie.

HRYNAKOWSKI Konstanty (1878-1938), prof. Urodził się w Rzepiasznej na Ukrainie. Gimnazjum i studia ukończył w Kijowie. Był chemikiem, krystalografem i technologiem środków farmaceutycznych. Napisał szereg prac naukowych, badał właściwości leków, rozwinął m.in. analizę termiczną mieszanin związków chemicznych. Od 1920 r. był wykładowcą na UP. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Konstantego Hrynakowskiego znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

HUBAL → Dobrzański Henryk, mjr.

HUBE Michał (1779-1840). Urodził się w Złotowie, gdzie jego ojciec był burmistrzem. Nauki pobierał w Poznaniu, Wałczu i Warszawie. Był urzędnikiem w Królestwie Polskim, m.in. referendarzem Rady Stanu. W okresie powstania listopadowego kontrolował tajne dokumenty rosyjskie. Później przebywał na emigracji i działał tam w organizacjach narodowych. Zmarł w Paryżu.

Ulica Michała Hubego znajduje się w Złotowie.

HUBERT (ok. 655-727), św. Urodził się w Gaskonii, pochodził z królewskiego rodu Merowingów. Jego pasją było polowanie. Gdy w 695 r. polował nawet w Wielki Piątek, zobaczył białego jelenia z krzyżem między rogami, a głos Boga skarcił go za folgowanie niepoahamowanej żądzy. Udał się więc do biskupa Maastricht–Tores (ob. w Holandii), gdzie

zdołał wiedzę teologiczną, która pozwoliła mu po 10 latach samemu objąć to biskupstwo. Wkrótce po śmierci został kanonizowany, od XVIII w. jest patronem myśliwych. Spoczywa obecnie w kościele w Saint-Hubert koło Liège. Fot. 29.

Ulice św. Huberta znajdują się w Dąbrowce Leśnej (obo), Lesznie (w Gronowie) i Sierakowie.

HULEWICZOWIE – trzech bracia pochodzący z rodziny ziemiańskiej z Kościank k. Słupcy. **Bohdan** Józef (1888-1968) uczył się w gimnazjach w Trzemesznie i Lesznie, a następnie studiował we Wrocławiu i w Niemczech. Podczas I wojny świat. służył w wojsku niem. Zdezerterował i brał udział w wydarzeniach poprzedzających wybuch powstania wlkp., był oficerem sztabowym w oddziałach powstańczych. Później m.in. w latach 1924-26 był attaché wojskowym w Madrycie i Waszyngtonie. W 1939 r. przedostał się do Rumunii, ale w 1941 r. trafił do niem. obozu jenieckiego. Do Polski powrócił w 1948 r. i zamieszkał w Gdańsku, gdzie zmarł. Spoczywa na cmentarzu w Graboszewie k. Słupcy. **Jerzy** (1886-1941) uczęszczał do gimnazjum w Trzemesznie, ale wydalony za działalność konspiracyjną przeniósł się do Lwowa. Studiował malarstwo (również za granicą), pisał wiersze, dramaty i powieści. Brał udział w przygotowaniach do powstania wlkp., w których reprezentował opozycję związaną z J. Piłsudskim. Działał na rzecz środowiska artystycznego (m.in. był redaktorem tygodnika ekspresjonistów „Zdrój”). Od 1926 r. mieszkał w Warszawie i tam zmarł. **Witold** Grzegorz (1895-1941) ukończył gimnazjum w Śremie. Okres I wojny świat. spędził w wojsku niem. Wziął udział w powstaniu wlkp. w oddziałach telegrafistów. W 1925 r. ukończył uniwersytet w Wilnie, a następnie mieszkał w Warszawie. Był poetą, publicystą, wydawcą, tłumaczem, pracował w radiu. Został aresztowany w 1940 r. przez hitlerowców i rozstrzelany w Palmirach.

Ulice Hulewiczów znajdują się w Poznaniu (na Piątkowie) i w Strzałkowie (słu).

HUMERCZYK Zygmunt (1926-2003), ks. Urodził się w Terespolu k. Opatowic w rodzinie rzemieślniczej. Ukończył LO w Sulechowie i szkołę podoficerską w Międzyrzeczu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1956 r. w Poznaniu. Był wikariuszem w Krobi i Poznaniu, w latach 1968-97 pełnił funkcję proboszcza w Ceradzu Kościelnym. Dbał o porządek w wioskach parafii, zainicjował szereg przedsięwzięć (m.in. budowę szkoły w Ceradzu), wybudował kaplicę w Gaju Wlk. i Grzebienisku, gromadził zbiory regionalne. Tworzył nowoczesne w formie i wyrazie przestrzenne kompozycje religijne. W 2000 r. został kanonikiem kolegiaty szamotulskiej. Zmarł w Grodzisku Wlk. i tam został pochowany w grobie rodzinnym.

Ulica ks. Zygmunta Humerczyka znajduje się Gaju Wlk. (sza).

HUNDT Stanisław (1875-1946), ks. Urodził się w Sławsku Wlk. k. Kruszwicy. Uczęszczał do gimnazjów w Inowrocławiu i Chełmnie, święcenia kapłańskie przyjął w 1902 r. Był wikariuszem w Miłostawiu, od 1904 r. administrował parafią w Donaborowie. W 1910 r. został proboszczem w Siemianicach, a w 1924 r. – w Baranowie. Przez cały czas aktywnie działał w organizacjach narodowych i społecznych. W latach 1941-45 był jedynym kapłanem w okolicach Kępna i Ostrzeszowa. Zginął zamordowany przez nieznaną sprawców.

Plac ks. Stanisława Hundta znajduje się przy kościele w Baranowie (kęp).

HUTTEN-CZAPSKI → Czapski-Hutten.

HYNEK Franciszek (1897-1958), płk. Pochodził z Krakowa. Był pilotem balonowym, w latach 1933 i 1934 zdobywcą pucharu Gordona-Bennetta. Po II wojnie świat. organizował w Polsce sport balonowy. Zginął podczas lotu w Szatarnach k. Kościerzyny.

Ulice płk. Franciszka Hynka znajdują się w Poznaniu (na Woli) i Witkowie.

24. Tablica na domu przy ul. ks. Posadzego 5 w Poznaniu, w którym mieszkał ks. Wacław Gieburowski

25. Płyta z 1998 r. upamiętniająca ks. Stanisława Goja na murze otaczającym kościół pobernardyński w Koźminie Wlkp.

26. Tablica z 1997 r. na domu rodzinnym gen. Kazimierza Głabisza przy Rynku w Odolanowie

27. Grób ks. Maksymiliana Grochowskiego przy kościele w Głubczynie (złoto)

28. Tablica z 2005 r. na domu przy ul. Słowackiego 19/21 w Poznaniu, w którym mieszkał gen. Józef Haller

29. Płaskorzeźba sprzed kościoła poreformacyjnego w Woźnikach (gro), przedstawiająca św. Huberta

30. Tablica z 1976 r. na domu rodzinnym Józefa Hoene-Wrońskiego w Wolsztynie

31. Tablica z 1883 r. ku czci Jana III Sobieskiego na kościele w Jaraczewie (jar)

ICZEK Wincenty (1886-1939). Urodził się w Mnichach k. Międzychodu. Od 1921 r. pracował jako woźny w szkole powszechnej w Międzychodzie. Aresztowany przez hitlerowców za rzekome posiadanie broni, został 12 XI rozstrzelany. Spoczywa na cmentarzu komunalnym w Międzychodzie.

Imię Wincentego Iczka nosi ulica w centrum Międzychodu, przy szkole, w której pracował.

IDZI († ok. 712), św. Pochodził prawdopodobnie z Prowansji. Założył klasztor w Saint-Gilles k. Nîmes we Francji. Później wybrał życie w samotności i zamieszkał w pustelni, ale zasłynął dokonanymi cudami. Zgromadził wokół siebie kilku uczniów, którzy później przyłączyli się do benedyktynów. W średniowieczu był jednym z najpopularniejszych świętych.

Ulica św. Idziego znajduje się w Krobi.

IDZIKOWSKI Ludwik (1891-1929), mjr. Urodził się w Warszawie. Od 1915 r. był rosyjskim pilotem wojskowym, a od 1918 r. – polskim. W latach 1921-23 pracował jako instruktor w Wyższej Szkole Pilotów w Grudziądzu. Zginął wraz z Kazimierzem Kubalą w wypadku lotniczym na wyspie Graciosa na Azorach podczas próby przelotu przez Atlantyk.

Ulice Ludwika Idzikowskiego znajdują się w Kaliszu (na Tyńcu) i Poznaniu (na Woli).

ILCZYSZYN Michał (1899-1981), dr med. Przez wiele lat był lekarzem w Skulsku. Zasłużył się w pamięci mieszkańców okolicy, którym służył pomocą w ciągu całej doby.

Ulica dr. Michała Ilczyszyna znajduje się w Skulsku (kon).

IŁŁAKOWICZÓWNA Kazimiera (1892-1983). Urodziła się w Wilnie. Ma-

turę uzyskała w Petersburgu, następnie studiowała anglistykę i polonistykę na UJ. Była poetką, przede wszystkim autorką wierszy lirycznych, łączących konkrety psychologiczne i wnikliwą obserwację z fantastyką i balladowością. Zajmowała się również tłumaczeniami utworów literackich. W latach 1926-35 pełniła funkcję sekretarki J. Piłsudskiego. W 1947 r. osiadła w Poznaniu (w jej mieszkaniu znajduje się obecnie izba muzealna). Zmarła w Poznaniu, pochowana została na Powązkach w Warszawie.

Ulice Kazimierzy Iłłakowiczówny znajdują się w Koninie (na zach. od Starówki), Ostrowie Wlkp. (na Krępie) i Poznaniu (na Grunwaldzie).

IRZYKOWSKI Karol (1872-1944). Urodził się w Błazkowej k. Jasła. Studiował germanistykę na uniwersytecie we Lwowie, gdzie rozpoczął też działalność publicystyczną. Od 1908 r. mieszkał w Krakowie. Był przede wszystkim krytykiem literackim, a także pierwszym polskim teoretykiem filmu. Pisał też powieści (m.in. eksperymentalna *Pałuba*) i dramaty. Po I wojnie świat. przeniósł się do Warszawy, gdzie w latach 1919-33 pracował w Sejmie. Zmarł w Żyrardowie w wyniku ran odniesionych w powstaniu warszawskim.

Ulica Karola Irzykowskiego znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

IWASZKIEWICZ Jarosław (1894-1980). Urodził się w Kalniku na Ukrainie. W latach 1912-18 studiował w Kijowie, gdzie też rozpoczął twórczość literacką. Później mieszkał w Warszawie, w 1928 r. osiadł w dworze „Stawisko” w Podkowie Leśnej. Pisał wiersze, opowiadania, powieści i dramaty, zajmował się też tłumaczeniami. Wiele jego utworów zostało sfilmowanych. Był współzałożycielem

grupy poetyckiej „Skamander”. Zmarł w Warszawie.

Ulica Jarosława Iwaszkiewicza znajdują się w Kościanie, Lesznie (na Zatorzu), Ostrowie

Wlkp. (na płn. od centrum), Posadzie (kon), Strzałkowie (stł), Ślesinie, Śmiglu i Żerkowie.

IZAAK → Bracia Międzyrzeccy, św.

JABŁKOWSKI Ludwik (1802-65), mjr. Uczęszczał do Korpusu Kadetów w Warszawie, a następnie służył w oddziałach grenadierów. W powstaniu listopadowym brał udział w ataku na Belweder, pod Olszynką Grochowską został ranny. Od 1840 r. mieszkał w Poznaniu, w 1845 r. objął funkcję gospodarza kasyna w Bazarze. W powstaniu Wiosny Ludów dowodził kosynierami w bitwach pod Miłosławiem i Sokołowem, za co musiał odbyć karę więzienia. Później pracował w Ziemstwie Kredytowym. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica mjr. Jabłkowskiego znajduje się w Sokołowie (wrz).

JABŁKOWSKI Wojciech (1885-1906). Był synem piekarza z Kalisza. Należał do PPS i wstąpił do jej Organizacji Bojowej. W 1905 r. brał czynny udział w demonstracji w Kaliszu na Zawodziu i aby uniknąć aresztowania, wyjechał do Warszawy. W następnym roku wykonał w Kaliszu wyrok śmierci wydany przez PPS na prowokatora carskiego. Ujęty przez policję, został osądzony i stracony w więzieniu kaliskim. Pochowany jest na cmentarzu przy ul. Górnośląskiej.

Ulica Wojciecha Jabłkowskiego znajduje się w centrum Kalisza.

JABŁOŃSKI Ludwik (1847-1934). Był nauczycielem, w latach 1872-1927 kierownikiem szkoły w Skalmierzycach. Mimo nacisku germanizacyjnego działał na rzecz polskości. Był również organizatorem w tamt. kościele i obok pieśni religijnych uczył także pieśni patriotycznych. Pochowany został na cmentarzu w Skalmierzycach.

Ulica Jabłońskiego znajduje się w Skalmierzycach (ost).

JABŁOŃSKI Tadeusz (1922-95), ks. dr. Urodził się w Pożarowie k. Wroniek. Ukończył gimnazjum w Czarnkowie, święcenia kapłańskie przyjął w 1952 r. Był wikariuszem w Swarzędzu i Poznaniu, w latach 1955-59 studiował na KUL. Po powrocie do Poznania pracował w katedrze, w latach 1968-82 pełnił funkcję kanclerza Kurii Metropolitalnej. W 1982 r. został proboszczem w Kórniku. Wybudował kościół w Pierzchnie. Zmarł w Śremie, spoczywa na cmentarzu w Kórniku.

Ulica ks. Tadeusza Jabłońskiego znajduje się w Kórniku.

JACEK (Hiacynt; ok. 1183-1257), św. Urodził się w Kamieniu Śl. k. Opola, zapewne w rodzie Odrowążów. Był kanonikiem krakowskim, który w 1220 r. wraz z bł. Czesławem wstąpił w Rzymie do zakonu dominikanów. W 1223 r. założył w Krakowie pierwszy polski klasztor dominikański i z niego organizował misje do krajów nadbałtyckich oraz na Ruś (nazywano go „apostosem Północy”). Zmarł w Krakowie, pochowano go w kaplicy przy kościele Świętej Trójcy. W 1594 r. został kanonizowany.

Ulica św. Jacka znajduje się w Poznaniu (na Ostrowie Tumskim).

JACHIMEK Józef (1902-82), nauczyciel. Urodził się w Dobromilu na Ukrainie. Gimnazjum ukończył w Samborze. Po studiach na UP uzyskał w 1928 r. tytuł dr. filozofii. Pracował jako nauczyciel – od 1922 r. w Grodzisku Wlkp., a od 1926 r. w Ostrowie Wlkp. Szczególnie zaangażował się w prowadzenie teatru szkolnego. W okresie okupacji hitler. zajmował się tajnym nauczaniem, za co był aresztowany. Potem zamieszkał w Koninie. W latach 1945-48 był pierwszym po wojnie dyrektorem LO w Ostrowie. Zmarł

w Ostrowie, spoczywa na cmentarzu przy ul. Bema.

Ulica prof. Józefa Jachimka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na pł.zach od centrum).

JACHOWICZ Stanisław (1796-1857). Urodził się w Dzikowie k. Tarnobrzegu. Od 1818 r. pracował jako nauczyciel w Warszawie, prowadził też działalność charytatywną. Pisał cieszące się dużą popularnością wiersze (m.in. *Pan kotek był chory*) i powiastki dla dzieci, był też autorem prac z teorii wychowania. Zmarł w Warszawie.

Ulica Stanisława Jachowicza znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

JACHOWSKI Tomasz (1861-1934). Był mistrzem piekarskim i kupcem w Jarocinie, a zarazem działaczem narodowym i gospodarczym, m.in. prezesem Tow. Przemysłowego. W latach 1919-31 pełnił funkcję pierwszego po odzyskaniu niepodległości przewodniczącego Rady Miejskiej. Zajmował się też historią regionalną.

Ulica Tomasza Jachowskiego znajduje się w Jarocinie.

JACKOWSKI Maksymilian (1815-1905). Urodził się w Słupi k. Jarocina, był synem rządcy majątku. Uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Od 1842 r. zarządzał dobrami na Podolu, w latach 1850-85 mieszkał w Pomarzanowicach. Uczestniczył w powstaniu styczniowym, za co odbył karę więzienia w Berlinie. Zasłużył się jako działacz społeczny i gospodarczy, zajmował się też publicystyką. Szczególnie wspierał zakładanie i działalność kółek rolniczych, w latach 1873-1900 był ich „patronem” w Wlk. Księstwie Poznańskim. Zmarł w Poznaniu, spoczywa przy kościele we Wronczynie k. Pobiedzisk. Fot. 32.

Ulice Maksymiliana Jackowskiego znajdują się w Lesznie (na Przylesiu), Lipnie (les), Obornikach, Pobiedziskach, Poznaniu (na Jeżycach), Puszczykówku, Środzie Wlkp. i Zanieмысле (śrd).

JACOLIK Feliks (1911-42). Urodził się w Ruminie k. Konina. Po ukończeniu gim-

nazjum konińskiego pracował na pocztach w Koninie i Sochaczewie. W okresie okupacji hitler. zorganizował w Koninie obwód Związku Walki Zbrojnej i był jego komendantem. Mimo ucieczki do Kalisza został w 1941 r. aresztowany przez gestapo. Zginął w publicznej egzekucji w Zgierzu.

Ulica Feliksa Jacolika znajduje się w Koninie (na os. Zemełki).

JACORZYŃSKI Włodzimierz (1901-72). Urodził się w Łanczynie na Ukrainie. W 1924 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Stanisławowie i podjął pracę w szkole powszechnej w Pleszewie. Był także działaczem kulturalnym, animatorem amatorskiego ruchu teatralnego i reżyserem przedstawień, współzałożycielem i solistą chóru „Harmonia”. Spoczywa w Pleszewie na cmentarzu przy kościele św. Floriana.

Ulica Włodzimierza Jacorzyńskiego znajduje się w Pleszewie.

JADWIGA (ok. 1374-99), królowa, św. Jako córka Ludwika Węgierskiego objęła w 1384 r. tron polski, a 2 lata później poślubiła Władysława Jagiełłę (doprowadziło to do unii Polski i Litwy). Przyczyniła się do odnowienia Akademii Krakowskiej, dzięki czemu uważa się ją za współzałożycielkę Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1997 r. została kanonizowana.

Ulice królowej (św.) Jadwigi znajdują się w 24 miejscowościach Wielkopolski.

JAEGER Franciszek (1922-45). Na pocz. 1945 r. w Obornikach wstąpił ochotniczo do MO. Brał udział w walkach z żołnierzami hitler., którzy uciekli z poznańskiej Cytadeli, i poległ w rejonie Lulina. Pochowano go na cmentarzu w Obornikach.

Ulica Franciszka Jaegera znajduje się w Obornikach.

JAGIEŁŁO → Władysław Jagiełło, król.

JAGŁA Michał (1915-81). Urodził się w Bożacinie k. Krotoszyna w rodzinie chłopskiej. W czasie nauki w gimnazjum

w Krotoszynie zajmował się etnografią, przygotował również 2 widowiska prezentujące kulturę ludową. Był też działaczem Wlkp. Związku Młodzieży Wiejskiej. Studia polonistyczne na UP prze-rwał w 1939 r. udział w wojnie obronnej. Podczas okupacji hitler. uczestniczył w konspiracyjnym ruchu ludowym i pracach Delegatury Rządu. Po wojnie pracował w wydawnictwach. Działał w PSL, a następnie ZSL, ale za opozycyjną postawę został z niego w 1977 r. usunięty. Zmarł w Warszawie po jednym z przesłuchań przez Służbę Bezpieczeństwa.

Ulice Michała Jagły znajdują się w Bożancinie (kro) i Krotoszynie.

JAN – imię wielu świętych. Najbardziej znani są **św. Jan Chrzcziciel** († ok. 32 n.e.), pustelnik i prorok, zapowiadający przyjście Chrystusa, którego ochrzcił w Jordanie, zmarły śmiercią męczeńską, a także **św. Jan Ewangelista** (ok. 10-ok. 98 n.e.), początkowo rybak w Galilei, potem najmłodszy z apostołów i umiłowany uczeń Jezusa, autor Ewangelii, 3 listów i *Apokalipsy św. Jana*.

Ulice św. Jana znajdują się w Gnieźnie (w centrum), Kościanie, Opatówku (kal), Pakości i Trzemesznie, place św. Jana – we Wschowie i Żebowie (nto), a ulica św. Jana Chrzcziciela – w Lasocicach (les).

JAN I OLBRACHT (1459-1501), król z dynastii Jagiellonów. Urodził się w Krakowie, był synem Kazimierza Jagiellończyka. Otrzymał staranne wykształcenie pod kierunkiem J. Długosza i F. Kallimacha. W 1490 r. został obrany królem węgierskim, ale nie zdołał objąć rządów. W 1492 r. koronowano go na króla Polski. Kontynuował proces jednoczenia ziem polskich. Odbił nieudaną wyprawę na Mołdawię. W 1496 r. wydał tzw. konstytucje piotrkowskie, ograniczające prawa chłopów i mieszczan. Zmarł w Toruniu, pochowany został w katedrze wawelskiej.

Ulica Jana Olbrachta znajduje się w Ostreszowie.

JAN II KAZIMIERZ (1609-72), król z dynastii Wazów. Urodził się w Krako-

wie jako syn Zygmunta III. Królem Polski został obrany w 1648 r. i koronowany w następnym roku. Na okres jego panowania przypadły wojny z Kozakami, Rosją, Tatarami i Brandenburgią, a także „potop” szwedzki. W ich wyniku m.in. utracił zwierzchnictwo nad Prusami Książęcymi i rzekł się roszczeń do tronu szwedzkiego. Nie mogąc zrealizować planowanych reform, w 1668 r. abdykował. Zmarł w Nevers we Francji, pochowany został na Wawelu.

Ulice króla Jana Kazimierza znajdują się w Kaszczorze (wol), Lesznie (w Gronowie), Rakoniewicach, Rawiczu i Zdunach, Wały Jana Kazimierza – w Międzychodzie.

JAN III SOBIESKI (1629-96), król. Urodził się w Olesku na Ukrainie. Kształcił się w Akademii Krakowskiej, a następnie na zachodzie Europy. Od 1648 r. uczestniczył w wielu kampaniach wojennych, m.in. na czele własnej chorągwi, a zdobyte doświadczenie pozwoliło mu stać się wybitnym wodzem. Otrzymał kolejno godności marszałka wlk. koronnego, hetmana polnego i hetmana wlk. W 1674 r. został królem Polski. Starał się ograniczyć samowolę magnatów i wzmocnić władzę królewską. W 1683 r. odniósł swe największe zwycięstwo, pokonując Turków pod Wiedniem. Jego żoną była → Maria Kazimiera. Zmarł w Warszawie. Fot. 31.

Ulice Jana III Sobieskiego znajdują się w 26 miejscowościach regionu, osiedla jego imienia – w Poznaniu (na Piątkowie) i Trzcielu.

JAN XXIII (Angelo Giuseppe Roncalli; 1881-1963), papież. Urodził się w Sot-tol Monte k. Bergamo w rodzinie rolnika. Po przyjęciu święceń kapłańskich pełnił funkcję sekretarza biskupa Bergamo i wykładowcy seminarium duchownego. Mianowany w 1925 r. biskupem, działał w dyplomacji watykańskiej. Od 1953 r. był patriarchą Wenecji i kardynałem. Pięć lat później został wybrany papieżem. Zainicjował reformy w Kościele, zwołał Sobór Watykański II.

Ulice Jana XXIII znajdują się w Skwierzynie i Wałczu.

JAN PAWEŁ II (Karol Wojtyła; 1920-2005), papież. Urodził się w Wadowicach, był synem oficera. W okresie okupacji hitler. pracował jako robotnik w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1944 r. Po studiach na UJ kształcił się w Rzymie, Belgii i Francji. W latach 1954-78 wykładał na KUL. Od 1958 r. był biskupem krakowskim, od 1964 r. – arcybiskupem, od 1967 r. – kardynałem. W 1978 r. został wybrany papieżem. Odbił liczne podróże zagraniczne (w Wielkopolsce był w Gnieźnie, Kaliszu, Poznaniu i Starym Licheniu). Zmarł w Watykanie i tam został pochowany. W toku jest jego proces beatyfikacyjny. Fot. 33.

Ulice, aleje, place, ronda, parki, skwery i planty Jana Pawła II znajdują się w 47 wielkopolskich miejscowościach, osiedla jego imienia – w Czarniejewie, Kępnie, Ostrowie Wlkp. (na Krępie) i Śmiglu. Ulica Karola Wojtyły znajduje się w Trzciance.

JAN Z CZERNINY († 1423). Urodził się w możnej rodzinie wywodzącej się z Wierzbna k. Świdnicy. W 1393 r. kupił Dąbcze k. Leszna, później stał się właścicielem kilkunastu wsi w okolicy. W 1395 r. ufundował kaplicę w Rydzynie, przed 1407 r. nadał tej osadzie prawa miejskie. Jego płyta nagrobna zachowana w kościele w Rydzynie jest cennym zabytkiem sztuki gotyckiej.

Ulica Jana z Czerniny znajduje się w Rydzynie.

JAN Z LUDZISKA (ok. 1400-po 1447). Urodził się w Ludzisku k. Inowrocławia. Studiował filozofię i teologię w Akademii Krakowskiej, a następnie medycynę w Padwie. W 1440 r. został prof. retoryki w Krakowie. Uznawany jest za jednego z prekursorów humanizmu w Polsce. W głośnej mowie do Kazimierza Jagiełłończyka w obronie chłopów wystąpił z tezą o naturalnej równości ludzi.

Ulica Jana z Ludziska znajduje się w Janikowie.

JAN Z SZAMOTUŁ → Paterek Jan, ks.

JAN Z WENECJI → Bracia Międzyrzeccy, św.

JANASIK Szczepan Edmund (1889-1976), ks. kanonik. Urodził się w Poznaniu. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, święcenia kapłańskie otrzymał w 1913 r. Był wikariuszem w Ostrowie Wlkp. i Poznaniu, a od 1915 r. kapłanem w armii niem. W powstaniu wlkp. doszedł do stanowiska naczelnego kapłana w randze majora. W latach 1925-67 był proboszczem w Bninie. Słynął jako kaznodzieja. Działał też w Bractwie Kurkowym i organizacjach kombatanckich. Na pocz. okupacji hitler. został aresztowany, a po uwolnieniu wstąpił do konspiracji. Zmarł w Bninie, spoczął na tamt. cmentarzu. Jego imię nosi dziś kórnickie Bractwo Kurkowe.

Ulica ks. Sz. Janasika znajduje się w Bninie.

JANEK Jacenty (1881-1919). Pochodził z Przyprostyni k. Zbąszynia. Był kolejarzem zatrudnionym na stacji w Zbąszyniu. W czasie ataku powstańców wlkp. tak poustawiał wagony, aby ułatwić Polakom zajęcie tamt. dworca. Został za to 11 I rozstrzelany przez Niemców. Pochowany jest na cmentarzu w Zbąszyniu, a na miejscu egzekucji przy ulicy nazwanej jego imieniem znajduje się pamiątkowy głąz.

Ulica Jacentego Janka znajduje się w Zbąszyniu.

JANICKI Klemens (Janicius; 1516-43), ks. Był synem chłopca z Januszkowa k. Żnina. Uczył się na Akademii Lubrańskiego w Poznaniu i uniwersytecie w Padwie. Otrzymał niższe święcenia kapłańskie. Jest autorem łacińskich wierszy refleksyjnych, lirycznych i satyrycznych, spisał też popularne żywoty królów polskich. Uważa się go za najwybitniejszego poetę humanistycznego w XVI w. Od 1540 r. był proboszczem w Gołaczewach k. Olkusa. Zmarł w Krakowie.

Ulice Klemensa Janickiego znajdują się w Janowcu Wlkp., Lesznie (na Zatorzu), Poznaniu (na Jeżycach) i Żninie.

JANICKI Stanisław (1894-1940), ks. dr. Urodził się w Buku. Świecenia kapłańskie

otrzymał w 1916 r. w Gnieźnie i został wikariuszem w Swarzędzu. W latach 1919-20 uczestniczył w akcji plebiscytowej na Warmii. Potem był katechetą w Poznaniu i studiował w Rzymie. W latach 1927-30 przebywał w USA, po powrocie pracował w kancelarii kardynała A. Hłonda. Od 1936 r. pełnił funkcję proboszcza w Środzie Wlkp. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, trafił do Fortu VII, gdzie został rozstrzelany. Upamiętnia go epitafium w kolegiacie średzkiej.

Ulica ks. Stanisława Janickiego znajduje się w Środzie Wlkp.

JANISZEWSKI Antoni (1909-85). Od 1929 r. był dyrygentem różnych orkiestr, m.in. w latach 1937-39 kierował orkiestrą kolejarzy w Zbąszyniu. Od 1945 r. podjął pracę na kolei w Zbąszynku i prowadzenie tamt. orkiestry. Jednocześnie działał społecznie w Zbąszyniu, gdzie m.in. w 1950 r. założył Ognisko Muzyczne. Po 10 latach przekształcił je w szkołę muzyczną (nauczano w niej m.in. gry na instrumentach ludowych) i przez 25 lat był jej dyrektorem. Pełnił też funkcję kierownika artystycznego Stowarzyszenia Muzyków Ludowych, założonego w 1959 r. w Zbąszyniu.

Ulica Antoniego Janiszewskiego znajduje się w Zbąszyniu.

JANISZEWSKI Józef Konstanty (1855-98). Urodził się w Grodzisku Wlkp. Z zawodu był drukarzem. W czasie pobytu w Szwajcarii nawiązał kontakt z socjalistami. Po powrocie w 1881 r. do kraju zakładał kółka socjalistyczne w zaborze pruskim, za co został uwięziony. W latach 1885-86 był przywódcą organizacji robotników polskich w Berlinie. Później prowadził tam drukarnię, w której wydawał pisma robotnicze i socjalistyczne. Zmarł w Berlinie.

Ulica Józefa Janiszewskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

JANKE Stefan (1925-93), ks. Urodził się w Poznaniu, Święcenia kapłańskie przyjął w 1952 r. w Gorzowie Wlkp. i pra-

cował w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Był wikariuszem w Szczecinku, a następnie przez 25 lat proboszczem w Krmarzynach k. Bytowa. W latach 1981-91 przebywał na placówce misyjnej w Argentynie. Po powrocie zamieszkał w Bogucinie k. Poznania. Posiadany grunt ofiarował pod budowę kościoła w Bogucinie.

Ulica ks. S. Janke znajduje się w Bogucinie (poz).

JANKO Z CZARNKOWA (ok. 1320-ok. 1387), ks. Był archidiakonem gnieźnieńskim, a w latach 1366-71 podkanclerzem koronnym i bliskim współpracownikiem Kazimierza Wielkiego. W latach 1376-87 powstała jego kronika, napisana po łacinie z pasją i świetnym językiem, będąca cennym źródłem do dziejów Polski w XIV w.

Ulice Janka z Czarnkowa znajdują się w Czarnkowie i Wieleniu.

JANKOWSKI Tadeusz (1914-90), dr med. Urodził się w Sokołowie na Podolu w rodzinie lekarza. Studia medyczne ukończył w 1939 r. w Warszawie. W tym samym roku brał udział w wojnie obronnej, a potem był dowódcą kompanii i lekarzem w AK. W 1945 r. osiadł w Ostrowie Wlkp., gdzie pełnił funkcję lekarza kolejowego i ordynatora w szpitalu, a także radnego miejskiego. Był powszechnie szanowanym i cenionym autorytetem medycznym i obywatelskim. Zmarł w Ostrowie i tam został pochowany.

Ulica dr. Tadeusza Jankowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

JANKOWSKI Walenty (1886-1940), dr med. Urodził się w Sannikach k. Goścynina, był synem dyrektora cukrowni. Ukończył gimnazjum w Warszawie, studia medyczne odbył we Fryburgu i Krakowie. W latach I wojny świat. pracował w szpitalu w Kijowie i jako lekarz w armii rosyjskiej, a następnie polskiej. Od 1925 r. pełnił funkcję dyrektora lecznicy dla płucnochorych w Kowanówku k. Obornik. Zmobilizowany w 1939 r., w wojnie obronnej był lekarzem w szpitalu

polowym. Dostał się do niewoli radzieckiej i przebywał w obozie jenieckim w Kozelsku. Zginął rozstrzelany w Katyniu. Fot. 34.

Ulica por. dr. Walentego Jankowskiego znajduje się w Kowanówku (obo).

JANUS Jan (1913-74). Urodził się w Essen w rodzinie polskiego emigranta, która po I wojnie świat. osiedliła się w Nowym Tomysłu. Od 1936 r. pracował tam w spółce „Żar”, którą w 1943 r. przekształcono w wytwórnię narzędzi medycznych (późniejszą „Chifę”). Jemu zakład zawdzięcza swój rozwój; w latach 1945-49 pełnił w nim funkcję przewodniczącego Rady Zakładowej, a w latach 1951-54 i 1957-74 – dyrektora. Był także działaczem harcerskim; m.in. rozpoczął budowę bazy obozowej w Prądnicy k. Trzciela.

Ulica Jana Janusa znajduje się w Nowym Tomysłu.

JANUSZ Z KALINOWEJ (z Tuliszkowa; † po 1426). Pochodził z możnego rodu Zarembów. Od 1403 r. był kasztelanem kaliskim. Pełnił funkcję dyplomaty królewskiego, m.in. w latach 1408-09 uczestniczył w poselstwach do Krzyżaków, a potem był starostą w Gdańsku. Uczestniczył w soborze w Konstancji. Brał udział w rozwiązywaniu sporów granicznych polsko-węgierskich na Spiszu.

Ulica kasztelana Zaremby znajduje się w Tuliszkowie.

JANUSZEWSKA-MOSZYŃSKA Hanna (1905-80). Urodziła się w Warszawie. Pisała wiersze i powieści. Znana była przede wszystkim jako autorka popularnych książek dla dzieci i młodzieży. Zajmowała się także pisaniem utworów scenicznych i przekładami z języków obcych. Zmarła w Warszawie.

Ulica Hanny Januszewskiej znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

JAŃSKI Benedykt (1873-1947). Był rolnikiem i rzemieślnikiem w Bralinie, a także działaczem narodowym i mówcą na wiecach. W 1918 r. aktywnie za-

biegał o włączenie Bralina w granice odrodzzonego państwa polskiego.

Ulica Jańskiego znajduje się w Bralinie (kęp).

JARACZ Stefan (1883-1945). Urodził się w Starych Żukowicach k. Tarnowa w rodzinie nauczycielskiej. Od 1904 r. był aktorem kolejno w Krakowie, Poznaniu (1908-11), Łodzi i Warszawie, gdzie od 1930 r. prowadził też znakomity teatr „Ateneum”. Występował także w filmach i w słuchowiskach radiowych. W latach 1941-45 przebywał osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Zmarł w Otwocku.

Ulica Stefana Jaracza znajduje się w Poznaniu (na Ławicy).

JARMICKI Stefan (1897-1981). Pochodził z Gołuchowa. W latach I wojny świat. służył w armii niem. Wziął udział w powstaniu wlkp. w Ostrowie Wlkp. W okresie międzywojennym pracował w drogownictwie, był też działaczem związkowym. Aresztowany w 1939 r., został wywieziony na roboty do Eberswalde. Po wojnie pracował w Żarach w branży węgla brunatnego. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jarmickiego znajduje się w Gołuchowie (ple).

JAROCHOWSKI Kazimierz (1829-88). Urodził się w Małych Sokolnikach k. Szamotuł. Uczęszczał do gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, gdzie należał do konspiracyjnej organizacji i za to był sądzony. Studia prawnicze odbył w latach 1847-50 w Berlinie, przerwane udziałem w powstaniu Wiosny Ludów. Następnie był sędzią w Poznaniu i (w latach 1880-82) Sulęcinie. Zajmował się również badaniami hist., zwłaszcza dziejów Polski w czasach saskich, a także wydawaniem źródeł. Pisał również artykuły do czasopism. Zmarł w Poznaniu. Jego brat **Cyprian** (1831-98) był księdzem. Za wspieranie powstania styczniowego odbył w latach 1863-65 karę więzienia. Od 1866 r. pełnił funkcję proboszcza w Pępowie. Został pochowany przy tamt. kościele.

Ulica Kazimierza Jarochońskiego znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu), ulica ks. Jarochońskiego – w Pępowie (gos).

JAROCZYŃSKI Marian (1819-1901). Był synem urzędnika sądowego z Torunia. Ukończył gimnazjum w Toruniu i studia malarskie w Berlinie. Pierwsze prace graficzne stworzył w Kórniku. Od 1849 r. mieszkał w Poznaniu i do 1871 r. prowadził tu zakład litograficzny. Malował sceny hist., religijne i ludowe oraz portrety, tworzył grafiki. Zajmował się także rzeźbą i konserwacją obrazów, uczył rysunków i malarstwa. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Mariana Jaroczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

JAROST (pół. XIII w.). Był średnio-wiecznym możnowładcą. W latach 1245-ok. 1250 piastował godność kasztelana bnińskiego. Jest jedną z pierwszych znanych z imienia osób związanych z Bninem.

Ulica kasztelana Jarosta znajduje się w Bninie.

JASIEK Antoni (1892-1983). Urodził się w Zakrzewie k. Złotowa w rodzinie ostatniego polskiego sołtysa wsi. Był działaczem narodowym na Złotowszczyźnie. Po I wojnie świat. reprezentował złotowską Pow. Radę Ludową w Poznaniu i Paryżu. W latach 1922-32 pracował w Związku Obrony Kresów w Poznaniu, organizował też polskie biblioteki. Napisał kilka publikacji regionalnych, m.in. wydaną w 1928 r. (pod pseudonimem Andrzej Krajna-Wielatowski) monografię ziemi złotowskiej. W okresie okupacji hitler. współpracował z AK na Polesiu.

Ulica Antoniego Jaśka znajduje się w Złotowie.

JASIŃSKI Jakub (1759-94), gen. W latach 1779-83 uczył się w Szkole Rycerskiej, potem był oficerem w wojsku polskim. Należał do jakobinów – zwolenników wprowadzenia ustroju republikańskiego. Pisał także wiersze i poematy sentymentalne i patriotyczne. W 1792 r. odznaczył się w bitwie pod Brześciem, w następnym roku walczył z Rosjanami na Li-

twie. Zginął na Pradze podczas szturmuryjskiego na Warszawę.

Ulica gen. Jakuba Jasińskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

JASIŃSKI Stefan (1885-1962). Urodził się w Grodzisku Wlkp. Ukończył gimnazjum w Lesznie i studia farmaceutyczne we Wrocławiu. Od 1914 r. prowadził aptekę w Rakoniewicach. Odegrał tam istotną rolę w przejęciu władzy w mieście i działaniach w okresie powstania wlkp. W latach 1919-20 był pierwszym polskim burmistrzem Rakoniewic. Działal też w różnych organizacjach społecznych. W 1939 r. aresztowali go hitlerowcy i wysiedlili do GG. Po powrocie nadal prowadził aptekę, którą w 1950 r. upaństwowiono. Zmarł w Rakoniewicach i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Jasińskiego znajduje się w Rakoniewicach.

JASIUKOWICZ Stanisław (1882-1946). Urodził się w Petersburgu, był synem przemysłowca i właściciela Chodowa k. Kłodawy. Studiował ekonomię w Petersburgu i Monachium. Podczas pobytu w Rosji był działaczem polskim. W 1918 r. zamieszkał w Chodowie. W latach 1920-35 pełnił funkcję posła na Sejm. W okresie okupacji hitler. był działaczem konspiracyjnym, m.in. w latach 1943-45 zastępcą delegata rządu na kraj. Aresztowany w 1945 r. przez NKWD, został wywieziony do ZSRR i skazany w tzw. procesie szesnastu. Zmarł w więzieniu w Moskwie lub później w Warszawie. Upamiętniono go epitafium w kościele w Chodowie.

Skwer Stanisława Jasiukowicza znajduje się w starej części Konina.

JASNORZEWSKA-PAWLIKOWSKA Maria (1893-1945). Urodziła się w Krakowie jako córka W. Kossaka. Była poetką i dramatopisarką. Uprawiała subtelną lirykę miłosną, psychologiczną i refleksyjną; jej utwory miały mistrzowską formę, cechowały się dystansem, ironią i humorem. Od 1940 r. mieszkała w Anglii, zmarła w Manchesterze.

Ulice Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej [!] znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie) i Poznaniu (w Strzeszynie)

JAŚKOWIAK Franciszek (1903-83). Urodził się w Glinienku k. Poznania. W 1931 r. ukończył romanistykę na UP, a następnie pracował w instytucjach turystycznych w Poznaniu. Okres II wojny świat. spędził w obozie jenieckim. W latach 1947-69 pracował w Zarządzie MTP. Jednocześnie aktywnie działał w PTTK i Lidze Ochrony Przyrody. Po 1945 r. wydał szereg przewodników i opracowań krajoznawczych o Wielkopolsce. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego. Upamiętniają go głazy w Morasku i nad Jez. Góreckim. Fot. 35.

Ulica Franciszka Jaśkowiaka znajduje się w Poznaniu (między Moraskiem i Radojewem).

JAŚKOWSKI Bolesław (1884-1939), ks. Urodził się w Łobżenicy. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1909 r. Był wikariuszem kolejno w łagiewnikach Kościelnych, Chomiąży Szlacheckiej, Gnieźnie, Strzelnie i Witkowie. W 1918 r. objął funkcję proboszcza w Zdunach, gdzie m.in. zorganizował Straż Ludową, a swą patriotyczną działalnością przyczynił się do włączenia miasta w granice Polski (otrzymał za to honorowe obywatelstwo Zdun). Od 1926 r. był proboszczem parafii św. Mikołaja w Inowrocławiu. Zginął zamordowany przez hitlerowców w lasach pod Gniewkowem. Upamiętniono go epitafium na ścianie kościoła w Zdunach.

Ulica ks. Bolesława Jaśkowskiego znajduje się w Zdunach.

JAŻDŻEWSKI Ludwik Józef (1838-1911), ks. dr. Był synem poznańskiego urzędnika. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, potem studiował teologię w Poznaniu i Monachium. W 1861 r. przyjął święcenia kapłańskie, a następnie przebywał w Warszawie, Paryżu, Londynie i we Włoszech. W latach 1866-90 pełnił funkcję proboszcza w Zdunach, a następnie w Środzie Wlkp. W latach 1872-1911

był posłem do sejmu pruskiego i parlamentu Niemiec, gdzie często występował w obronie praw narodu i Kościoła. Zmarł w Berlinie, spoczywa na cmentarzu w Środzie.

Ulica ks. Ludwika Jażdżewskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

JERZY († 303), św. Według tradycji pochodził z Kapadocji w Azji Mniejszej. Był żołnierzem rzymskim i trybunem (dowódcą oddziału). Ochrzczony, nie chciał oddawać czci bożkom pogańskim. Zginął śmiercią męczeńską podczas prześladowań chrześcijan za czasów cesarza Dioklecjana. Został patronem rycerstwa i jednym z największych świętych prawosławia. Przedstawiany jest zwykle w scenie walki ze smokiem.

Ulica św. Jerzego znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

JEZIERSKI Wincenty (1874-1945), prof. Był synem kupca z Pleszewa. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., studia medyczne odbył we Wrocławiu, Heidelbergu i Fryburgu. Od 1909 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie m.in. był członkiem PTPN. Od 1919 r. organizował Wydział Lekarski UP i był jego wykładowcą, pracował także w szpitalu. Napisał szereg prac naukowych, zwłaszcza dotyczących chorób zakaźnych. Wysiedlony przez hitlerowców, w latach 1939-45 pracował jako lekarz w Słupcy. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Wincentego Jezierskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

JEŻYK Mieczysław (1920-45). Mieszkał w Wągrowcu w okresie międzywojennym był tam harcerzem. Na pocz. 1945 r. wstąpił do MO. Zginął 17 II w lasach k. Dzwonowa w walce z niedobitkami niemieckimi. Spoczywa w zbiorowym grobie na nowym cmentarzu farnym Wągrowca.

Ulica Mieczysława Jeżyka znajduje się w Wągrowcu.

JĘDRZEJEWSKI Dominik (1886-1942), ks., bł. Urodził się w Kowalu k. Włocławka, był synem rolnika. Uczęsz-

czał do seminarium nauczycielskiego w Łęczycy i gimnazjum w Kaliszu, a następnie do seminarium duchownego we Włocławku. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1911 r. Pracował jako wikariusz w Zadzimiu k. Sieradza, Poczesnej k. Częstochowy i Kaliszu, gdzie pełnił też obowiązki kapelana więziennego. W latach 1920-25 był prefektem w Turku, a potem proboszczem w Kokaninie. W 1928 r. objął parafię w Gosławicach. W 1940 r. aresztowali go hitlerowcy, przez Szczeglin i Sachsenhausen trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł z wycieńczenia. Został beatyfikowany w 1999 r. wśród 108 męczenników za wiarę.

Ulica bł. Dominika Jędrzejewskiego znajduje się w Koninie-Gosławicach.

JOANNA, siostra → Soczka Joanna.

JOLANTA (Jolenta), Helena; ok. 1244-ok. 1305), bł. Urodziła się prawdopodobnie w Ostrzyhomiu. Była córką króla węgierskiego Beli IV i siostrą bł. Kingi. W 1258 r. poślubiła księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego. Wyróżniała się religijnością, popierała fundacje klasztorów (zwłaszcza franciszkanów). Po śmierci męża wstąpiła do klasztoru Klarysek w Starym Sączu, od 1287 r. do śmierci mieszkała w Gnieźnie. Została beatyfikowana w 1827 r. Jej relikwie spoczywają w ołtarzu kaplicy Klarysek przy gnieźnieńskim kościele Franciszkanów.

Ulice bł. Jolenty znajduje się w Gnieźnie (po płn.-wsch. stronie centrum), księżnej Jolanty – w Kaliszu (w Piwonicach).

JONSCHER Karol (1889-1955), prof. Urodził się w Łodzi w spolonizowanej rodzinie lekarza niem. Ukończył gimnazjum w Łodzi, studiował w Jenie, Monachium i Wrocławiu. Był lekarzem pediatrą; pracował na uniwersytecie w Warszawie, pisał prace naukowe i podręczniki. Od 1922 r. wykładał na UP, a później na Akademii Medycznej w Poznaniu. Zajmował się głównie zwalczaniem chorób zakaźnych, choroby Heinego-Medina, gruź-

licy, chorobami wcześniaków i noworodków. Napisał szereg prac naukowych. Zmarł w Poznaniu, spoczął na cmentarzu junikowskim. Jego imię nosi szpital dziecięcy przy ul. Szpitalnej.

Ulicę w Kicinie (poz), przy której mieszkał K. Jonscher, nazwano jego imieniem.

JONSTON Jan (1603-75). Urodził się w Szamotułach, był synem Szkota i Niemki. Uczył się w Ostrorogu, Bytomiu Odrzańskim i Toruniu, filozofię, teologię i medycynę studiował w Szkocji i Holandii. W latach 1625-29 mieszkał w Lesznie, od 1636 r. pełnił tam funkcję lekarza miejskiego. W 1656 r. przeniósł się na Śląsk, zmarł w Skłodowicach k. Lubina. Pozostawił szereg łacińskich dzieł i podręczników, dotyczących m.in. medycyny, przyrodoznawstwa, filozofii oraz pedagogiki.

Ulica Jana Jonstona znajduje się w Szamotułach, park jego imienia – po pld.-wsch. stronie centrum Leszna.

JORDAN Henryk (1842-1907), prof. Urodził się w Przemyślu. Był lekarzem, od 1895 r. wykładowcą na UJ, autorem prac z dziedziny ginekologii i położnictwa. Zajmował się też pracą wśród młodzieży, należał do pionierów wychowania fizycznego. W 1888 r. założył w Krakowie pierwszy w Polsce park zabaw i gier dla dzieci; wkrótce zaczęły powstawać następne i nazwano je „ogrodami jordanowskimi”. Zmarł w Krakowie.

Ulice dr. Henryka Jordana znajdują się w Jarocinie i Poznaniu (na Łęgach Dębińskich).

JOSELEWICZ Berek → Berek Joselewicz.

JÓZEF (I w. p.n.e./I w. n.e.), św. Pochodził z rodu króla Dawida, miał urodzić się w Betlejem. Z zawodu był cieślą. Poślubił Marię, matkę Jezusa Chrystusa, a przez to uznawano go za prawnego ojca i opiekuna Jezusa. W 1870 r. został ogłoszony patronem Kościoła Powszechnego, jest też czczony jako patron robotników i patron Kalisza.

Ulice św. Józefa znajdują się w Bojanowie, Lesznie (na Zatorzu) i Wyszynie (tur), aleja jego

imienia – w Krzyczku Małym (les), plac – w centrum Kalisza.

JÓZEFIAK Kazimierz (1942-96), ks. Urodził się w Szkaradowie k. Jutrosina. Uczył się w niższym seminarium i LO w Wolsztynie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1968 r. Był wikariuszem w Kicinie, gdzie pomagał budować kościół w Czerwonaku. W 1975 r. został przeniesiony do Chodzieży. Tam budował kościół Nawiedzenia NMP i od 1993 r. pełnił funkcję pierwszego proboszcza utworzonej przy nim parafii. Zmarł w Chodzieży, spoczywa przy swoim kościele parafialnym.

Ulica Józefiaka znajduje się w Chodzieży.

JÓŻWIAK Wacław (1919-2000), ks. dr. Urodził się w Rogoźnie w rodzinie, która potem zamieszkała w Goślinowie k. Gniezna. Gnieźnieńskie gimnazjum ukończył w 1937 r., studia w seminarium duchownym przerwała II wojna świat. Świecenia kapłańskie przyjął w 1947 r. Był wikariuszem w Nakle n. Notecią i Gnieźnie, krótko administrował parafią w Szadłowicach k. Inowrocławia. W latach 1950-54 studiował prawo kanoniczne na KUL. Potem przez 41 lat pracował w Trybunale Metropolitalnym. Od 1973 r. organizował też Muzeum Archidiecezji i skarbiec katedralny. Zmarł w Gnieźnie.

Ulica ks. kanonika Wacława Józwiaka znajduje się w Goślinowie (gnz).

JUJKA Franciszek (1906-44). Urodził się w Ratajach k. Rakoniewic. W 1925 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Rogoźnie. Był nauczycielem w Kiełkowie i Żodyniu, w latach 1930-36 prowadził polskie szkoły w pow. sztumskim, a potem uczył języka polskiego w Meklemburgii. Badał folklor nadwiślański, publikował wiersze pod pseudonimem Lech Malbor. Napisał tekst do *Hymnu Rodła*, wykonanego w 1938 r. na kongresie Związku Polaków w Niemczech. W 1939 r. został kierownikiem szkoły w Kębtowie. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji w Ostrowie Wlkp.

Aresztowany w 1943 r. przez gestapo, zginął w obozie w Żabikowie.

Ulica Franciszka Jujki znajduje się w Wolsztynie.

JURASZ Antoni Tomasz (1847-1923), prof. Urodził się w Spławiu k. Poznania w rodzinie nauczycielskiej. Po ukończeniu poznańskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny studiował medycynę na terenie Niemiec. Był laryngologiem, wykładowcą uniwersytetów w Heidelbergu (1880-1906), Lwowie (1906-20) i Poznaniu (od 1920 r.). Należał do twórców polskiej laryngologii, był twórcą metod operacyjnych i autorem prac naukowych. Zmarł w Poznaniu. Jego syn Antoni **Tomasz** (1882-1961) urodził się w Heidelbergu. Był chirurgiem, autorem nowych metod operacyjnych. W latach 1920-39 jako prof. UP kierował kliniką chirurgiczną. W 1939 r. był lekarzem w wojnie obronnej, a potem organizował Polski Wydział Lekarski w Edynburgu. Od 1949 r. prowadził praktykę lekarską w Nowym Jorku i tam zmarł.

Ulica Juraszów znajduje się w Poznaniu przy Szpitalu Wojewódzkim.

JURCZYK Emil (1900-53). Urodził się w Dziedzicach (ob. Czechowice-Dziedzice). Uczęszczał do seminarium nauczycielskiego w (Bielsku-)Białej i wraz z innymi uczniami tej szkoły w 1918 r. brał udział w walkach o Lwów. Potem był nauczycielem w Damasławku i Mieścisku. W latach 1925-39 i 1945-53 pełnił funkcję kierownika Szkoły Powszechnej w Kcyni. Był również działaczem społecznym. W 1938 r. wybrano go radnym miejskim.

Ulica Emila Jurczyka znajduje się w centrum Kcyni.

JUREK Józef (1888-1967). Był synem rolnika z Krępy k. Ostrowa Wlkp. Ukończył szkołę rolniczą w Poznaniu. Był działaczem kulturalnym i społecznym w swej wsi. Brał udział w powstaniu wlkp. w Ostrowie. Potem był działaczem ludowym, założycielem Zjednoczenia Włościan w Poznaniu – pierwszej partii chłop-

skiej. Założył i redagował dziennik „Włościanin”. Później był członkiem PSL i ZSL, uczestniczył w pracach Polskiego Tow. Ludoznawczego. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Józefa Jurka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

JUSZCZAK Franciszek (1889-1976). Urodził się w Baranowie k. Kępna w rodzinie rolnika. W Gostyniu wyuczył się krawiectwa. Powołany po wybuchu I wojny świat. do armii niem., został w 1915 r. ranny pod Zamościem i stracił nogę. Zamieszkał we Wrocławiu, gdzie prowadził zakład krawiecki, działał także aktywnie w organizacjach polskich. W 1945 r. wszedł w skład Zarządu Miejskiego, a potem był wiceprezesem i prezesem Izby

Rzemieślniczej, współzałożycielem Zakładu Doskonalenia Rzemiosła. Spoczywa w alei zasłużonych cmentarza osobowickiego.

Ulica Juszczaaka znajduje się w Baranowie (kęp).

JUWENALIS (Decimus Iunius Iuvenalis; ok. 60-po 127 n.e.). Urodził się w Aquinum k. Rzymu. Pisał utwory wyśmiewające wady i sposób życia ówczesnych Rzymian. Zachowało się 5 ksiąg z 16 jego satyrami. Wiele zawartych tam powiedzeń cytowanych jest do dziś (np. w *zdrowym ciele zdrowy duch*). Był także krasomówcą i deklamatorem.

Ulica Juwenalisa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

KACZMAREK Franciszek (1905-40).

Był synem sołtysa z Krzycka Wlk. i tam prowadził gospodarstwo odziedziczone po ojcu. Działał w kółku rolniczym w Gołanicach, prowadził działalność instruktazową wśród okolicznych rolników. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, przebywał w więzieniach w Żaganiu i Norymberdze. Zmarł w Krzycku w kilka miesięcy po uwolnieniu.

Ulica Franciszka Kaczmarka znajduje się w Krzycku Wlk. (les).

KACZMAREK Ignacy Dawid (1888-1975). Urodził się w Komornikach k. Poznania w rodzinie rolnika. W latach 1902-14 pracował w przedsiębiorstwie mierzniczo-melioracyjnym w Poznaniu, krzewił też polskość na Mazurach i Warmii. W okresie I wojny świat. służył w armii niemieckiej. Od 1922 r. kierował Miejskim Urzędem Pomiarów w Poznaniu, prowadził też szeroką działalność społeczną (m.in. w związkach śpiewaczych). W latach 1946-51 znów kierował Wydziałem Pomiarów. W latach 1948-60 pełnił funkcję prezesa Tow. Miłośników m. Poznania. Zmarł w Poznaniu, pochowany został na cmentarzu sołackim.

Ulice Ignacego Kaczmarka znajdują się w Komornikach (poz) i Poznaniu (na Podolanach).

KACZMAREK Marian → Turwid Marian.

KACZMAREK Stanisław (1890-1945). Urodził się w Orli k. Koźmina. W okresie międzywojennym mieszkał w Mokrczu pod Międzychodem i pełnił funkcję strażnika na granicy polsko-niemieckiej. Po II wojnie świat. wstąpił do MO. Zginął w okolicach Radosza w starciu z oddziałem podziemia zbrojnego.

Ulica Kaczmarka znajduje się w Międzychodzie.

KACZOROWSKI Teofil (1830-89), dr med. Urodził się w Ostaszewie k. Torunia. Po ukończeniu gimnazjum w Chełmnie studiował medycynę w Gryfii, Królewcu i Berlinie. Praktykę lekarską rozpoczął w Golubiu. Szykanowany za pomoc powstańcom styczniowym, przeniósł się do Poznania, gdzie był członkiem PTPN i od 1865 r. ordynatorem w szpitalu Przemienienia Pańskiego. Pisał także medyczne prace naukowe. Zmarł w Poznaniu, spoczywa ob. na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Teofila Kaczorowskiego znajduje się w Swarzędzu-Nowej Wsi.

KADŁUBEK Wincenty → Wincenty zwany Kadłubkiem.

KAJA Jan (1900-42), ks. Urodził się w Gotta (Niemcy). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1923 r. Pełnił funkcję proboszcza w Ostrorogu. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, przez poznański Fort VII trafił do obozu w Dachau, gdzie zginął.

Ulica ks. Jana Kaji znajduje się w Ostrorogu.

KAJKA Michał (1858-1940). Urodził się w Skomacku Wlk. k. Ełku w rodzinie chłopskiej. Z zawodu był cieślą, ale gospodarował na roli. Jednocześnie prowadził szeroką działalność społeczną, publicystyczną i oświatową skierowaną przeciwko germanizacji ludności polskiej na Mazurach. Pisał także wiersze patriotyczne, obyczajowe i religijne. Zmarł w Orzyszu.

Ulice Michała Kajki znajdują się w Kole i Poznaniu (na Ogrodach).

KALETKA Mieczysław (1926-95), płk. Pochodził z Kielecczyny. Jako nastolatek walczył w Batalionach Chłopskich

w rejonie Nowego Korczyna i Skalbmierza, a potem z II Armią WP przeszedł szlak bojowy aż do Nysy. Po wojnie uczył się w Oficerskiej Szkole Artylerii, w 1957 r. ukończył Akademię Sztabu Generalnego. Od 1965 r. był dowódcą jednostki przeciwlotniczej stacjonującej w Skwierzynie, działał też na rzecz miasta. Tu pozostał po przejściu w stan spoczynku. Spoczywa na miejscowym cmentarzu.

Ulica płk. Kaletki znajduje się w Skwierzynie.

KALINA Antoni (1846-1906), prof. Urodził się w Krępie (obecnie w granicach Ostrowa Wlkp.; na domu rodzinnym znajduje się tablica pamiątkowa). Studia odbył we Wrocławiu, Berlinie i Halle. Był językoznawcą, filologiem-slawistą i etnografem, prof. uniwersytetów w Pradze i (od 1877 r.) we Lwowie. W 1894 r. należał do założycieli Tow. Ludoznawczego, redagował jego czasopismo „Lud”. Był też radnym miejskim i działaczem charytatywnym.

Ulica prof. Antoniego Kaliny znajduje się w Ostrowie Wlkp.

KALINOWSKI Józef (imię zakonne **Rafał**; 1835-1907), św. Po ukończeniu Akademii Inżynieryjnej w Petersburgu był w latach 1855-59 jej wykładowcą, a następnie oficerem w wojsku rosyjskim. Prowadził m.in. prace fortyfikacyjne w Brześciu. Za udział w powstaniu styczniowym na Litwie skazano go na 10 lat katorgi. W 1877 r. wstąpił do karmelitów bosych, w 1882 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pełnił funkcję przeora klasztoru w Czernej k. Krzeszowic, a potem w Wadowicach, odnowił działalność zakonu w Polsce. Zmarł w Wadowicach. Został kanonizowany w 1991 r. Fot. 36.

Ulica św. Rafała Kalinowskiego znajduje się w Pile (na Koszycach).

KAŁUŻA Józef (1907-44), ks. Urodził się w Jabłonowie Pomorskim. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1931 r. Był administratorem parafii w Biadkach k. Krośszyna i podjął budowę kościoła dla niej. Aresztowany w 1940 r. przez hitlerow-

ców, przez obóz w Bruczkowie i poznański Fort VII trafił do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, a następnie do Dachau, gdzie zmarł.

Ulica ks. Kałuży znajduje się w Biadkach (kro).

KAMIŃSKI Aleksander (1903-78). Urodził się w Warszawie. Studiował historię i archeologię na Uniwersytecie Warszawskim. Był także pedagogiem oraz działaczem harcerskim, twórcą metody pracy z zuchami. W latach 1933-39 kierował szkołą instruktorów ZHP. W okresie okupacji hitler. należał do organizatorów Szarych Szeregów i opisał ich działalność (*Kamienie na szaniec*). W latach 1945-48 był wiceprzewodniczącym ZHP, w latach 1956-58 przewodził Naczelnej Radzie Harcerskiej. Od 1962 r. pracował naukowo na uniwersytecie w Łodzi.

Ulice Aleksandra Kamińskiego znajdują się w Ostrzeszowie, Szamotułach i Środzie Wlkp.

KAMIŃSKI Franciszek (1902-2000), gen. Urodził się w Mikułowicach. W latach międzywojennych był działaczem stronnictw ludowych. W latach 1940-44 pełnił funkcję komendanta gł. Batalionów Chłopskich (m.in. organizował obronę wysiedlanej ludności Zamojszczyzny), potem walczył w AK (m.in. w powstaniu warszawskim). Po wojnie działał w PSL. W latach 1951-56 był więźniem politycznym. W 1990 r. nadano mu godność honorowego prezesa odbudowanego PSL. Zmarł w Warszawie.

Rondo gen. Franciszka Kamińskiego znajduje się w Koninie (między osiedlami Zemełki i Armii Krajowej).

KAMIŃSKI Michał (1872-1919). Prowadził praktykę lekarską w Rakoniewicach, swą ofiarnością zasłużył sobie na wdzięczność mieszkańców. Został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica dr. Kamińskiego znajduje się w Rakoniewicach.

KAMIŃSKI Stanisław (1879-1919), por. Urodził się w Gnieźnie. Prowadził w Rawiczu warsztat stolarski. W latach

1915-18 służył w Rawiczu w armii niem. Po wybuchu powstania włkp. zdezerterował i był dowódcą batalionu słupskiego. Poległ 3/4 II od wybuchu granatu. Na miejscu jego śmierci w lesie przy szosie z Rawicza do Jutrosina znajduje się pamiątkowy kamień.

Ulice Stanisława Kamińskiego znajdują się w Miejskiej Górze i Rawiczu.

KANIKOWSKI Stanisław (1914-99). Od 1937 r. mieszkał w Przeźmierowie. Po II wojnie świat. był tam działaczem społecznym i kulturalnym. Przewodził komitetowi budowy domu kultury, uzyskał zezwolenie na budowę boiska sportowego, doprowadził do uruchomienia połączenia autobusowego z Poznaniem. Zorganizował drużynę piłkarską w Przeźmierowie, przez wiele lat był jej opiekunem i trenerem.

Park Stanisława Kanikowskiego znajduje się w Przeźmierowie (poz).

KANTAK Kazimierz (1824-86). Urodził się w Poznaniu. Uczęszczał do gimnazjów w Poznaniu i Chełmnie, gdzie za działalność konspiracyjną został aresztowany. Brał udział w powstaniu Wiosny Ludów, a następnie był działaczem politycznym, od 1862 r. posłem do sejmu pruskiego, a następnie parlamentu niem. Często zabierał głos w sprawach Polaków i języka polskiego. W latach 1853-62 gospodarował w Dobieszewku k. Gołańczy. Popularyzował w Wielkopolsce Tatry, co zostało upamiętnione tablicą w Dolinie Kościeliskiej. Zmarł w Poznaniu. Upamiętnia go tablica przy ul. Garbary.

Ulice Kazimierza Kantaka znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na pld. od centrum) i w Poznaniu (w śródmieściu).

KANTY Jan → Działyński Jan Kanty.

KAPICA Władysław (1897-1945). Urodził się w Kadłubie k. Wielunia. Pracował jako robotnik w Łodzi, gdzie wstąpił do PPS, oraz na Śląsku. W 1913 r. został malarzem w Kłodawie, gdzie również był działaczem socjalistycznym. Założył spółdzielnię spożywców, doprowa-

dził do uruchomienia cegielni polowej, pomagał bezrobotnym. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji. Aresztowany w 1943 r. przez gestapo, był więziony w Koninie, Poznaniu, Berlinie i Zwickau. Skazano go na pobyt w obozie koncentracyjnym w Sztutowie, gdzie zginął podczas próby ucieczki.

Ulica Wł. Kapicy znajduje się w Kłodawie.

KAPUŚCIŃSKI Maciej (1811-73), dr med. Pochodził z Czeladzi k. Sosnowca. Ukończył gimnazjum w Krakowie, studia na UJ przerwało mu powstanie listopadowe, w którym był oficerem sztabowym gen. J. Krukowieckiego. W latach 1832-36 odbył studia medyczne we Wrocławiu, a następnie pracował jako lekarz w Poznaniu i Miłosławiu. Od 1840 r. mieszkał w Środzie Wlkp. W okresie Wiosny Ludów był członkiem Komitetu Narodowego i współorganizatorem szpitala powstańczego w Miłosławiu. Zmarł w Środzie podczas epidemii cholery, pochowany jest na tamt. cmentarzu.

Ulica dr. Kapuścińskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

KARALUS Stanisław (1911-84). Urodził się w Konarskim k. Kórnik. Ukończył seminarium nauczycielskie w Koźminie. W 1935 r. został nauczycielem, a potem kierownikiem szkoły w Siekierkach Wlk. k. Kostrzyna. W okresie okupacji hitler. pracował w zakładach HCP. Po wojnie powrócił do Siekierk i doprowadził tam do wybudowania w 1960 r. nowej szkoły. Działał też w ruchu ludowym. Zmarł w Siekierkach i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Karalusa znajduje się w Siekierkach Wlk. (poz.).

KARAŚ Kazimierz (1711-75). W młodości służył na dworze Stanisława Poniatowskiego (ojca króla). Od 1765 r. był generalnym administratorem poczt w Polsce, w następnym roku mianowano go marszałkiem dworu królewskiego. Zajmował się także tworzeniem manufaktur wełnianych. Zmarł w Warszawie.

32. Grób Maksymiliana Jackowskiego we Wronczynie (poz)

33. Pomnik papieża Jana Pawła II na Ostrowie Tumskim w Poznaniu, odsłonięty w 2000 r.

34. Tablica z 1993 r. upamiętniająca dr. Walentego Jankowskiego na ścianie lecznicy w Kowanówku (obo)

35. Głaz pamięci Franciszka Jaśkowiaka, odsłonięty w 2003 r. w sąsiedztwie Jez. Góreczkiego w WPN (poz)

36. Figura św. Rafała Kalinowskiego przed kościołem karmelitów bosych na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu

Ulica Kazimierza Karasia znajduje się w Lesznie (na Podwalu).

KARBOWIAK Antoni (1856-1919), prof. Urodził się w Dąbrowie k. Koźmina w rodzinie chłopskiej. Studiował teologię w Würzburgu, a następnie filozofię na UJ, gdzie uzyskał doktorat, habilitację i profesurę. Uczył też w gimnazjach w Krakowie i Wadowicach. Był jednym z pionierów historii wychowania; jego gł. dzieło to *Dzieje wychowania i szkół w Polsce* w 3 tomach. Zajmował się też bibliografią pedagogiki. Zmarł w Makowie Podhalańskim.

Ulica Antoniego Karbowiaka znajduje się w Krotoszynie.

KARCZEWSKI Stefan (1872-1925). Mieszkał w Pleszewie, gdzie był kupcem, a następnie właścicielem fabryki kilimów. W 1919 r. objął funkcję pierwszego polskiego burmistrza w Pleszewie.

Ulica Stefana Karczewskiego znajduje się w Pleszewie.

KARGE Józef (1823-92), gen. Urodził się w Terespotockich k. Opalenicy. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W latach 1846-48 służył w armii pruskiej, ale zdezerterował i został za to skazany na więzienie. W 1851 r. uciekł z niego i wyemigrował do USA. W latach 1861-65 walczył jako kawalerzysta w wojnie secesyjnej; dosłużył się stopnia generała brygady i stał się sławny jako jeden z najzdolniejszych dowódców. Od 1871 r. był profesorem językoznawstwa i literatury na uniwersytecie w Princeton, gdzie też zmarł.

Ulica Józefa Kargego znajduje się w Opalenicy.

KARŁOWICZ Mieczysław (1876-1909). Urodził się w Wiszniewie na Białorusi, był synem Jana, językoznawcy i etnografa. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Berlinie. Był wybitnym kompozytorem, związanym z grupą Młodej Polski, autorem przede wszystkim kompozycji orkiestrowych w stylu neoromantycznym. Działał także jako taternik i jeden z pierw-

szych polskich narciarzy. Od 1901 r. mieszkał w Warszawie, w 1907 r. przeniósł się do Zakopanego. Zginął pod lawiną w Tatrach.

Ulice Mieczysława Karłowicza znajdują się w 11 wielkopolskich miejscowościach.

KAROLCZAK Michał (1 poł. XX w.). On i M. Marciniak byli pierwszymi mieszkańcami przy nowej ulicy, którą po 1920 r. wytyczono w Witaszycach na gruntach zakupionych od Ignacego Reszelskiego. Od dwóch Michałów powstała nazwa tej ulicy.

Ulica Michała znajduje się w Witaszycach (jar).

KARPIŃSKA Aleksandra Kazimiera (1882-1953). Była córką urzędnika sądowego z Leszna. Ukończyła gimnazjum w Poznaniu i archeologię na UP. Pracowała w Muzeum Wlkp., z ramienia którego prowadziła szereg badań wykopaliskowych w Wielkopolsce, na Wołyniu i Pomorzu. Aresztowana w 1940 r. przez hitlerowców, do 1945 r. przebywała w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Po wojnie uczyła w polskim gimnazjum w Lubce i tam zmarła.

Ulica Aleksandry Karpińskiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

KARPIŃSKI Bolesław Anzelm (1879-1939). Urodził się w Wadowicach. Po studiach filologicznych na UJ został nauczycielem. Podczas I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, brał też udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Od 1921 r. uczył języka polskiego i łaciny w gimnazjum w Lesznie, prowadził też teatr szkolny i występował jako prelegent. Pisał także wiersze, bajki i fraszki. Zginął z rąk hitlerowców, rozstrzelany w Lesznie w publicznej egzekucji.

Ulica Bolesława Karpińskiego znajduje się w Lesznie (na Przylesiu).

KARŚNICKI Feliks (1 poł. XX w.). Pochodził ze znanej rodziny ziemiańskiej. W latach 1918-45 był ostatnim prywatnym właścicielem majątku w Majkowie k. Kalisza.

Ulica Feliksa Karśnickiego znajduje się w Kaliszu (na Majkowie).

KARŚNICKI Karol (1804-70). Urodził się w Siemkowicach k. Pajęczna. Kształcił się w Wieluniu i Krakowie, w Warszawie wstąpił do szkoły podchorążych. Od 1821 r. służył w wojsku Królestwa Polskiego. Brał udział w spisku niepodległościowym i walczył w powstaniu listopadowym jako oficer inżynierii. Później pracował w górnictwie w Hiszpanii i przy budowie kolei we Francji. W 1838 r. uzyskał w Paryżu dyplom inż. chemika i pracował w angielskiej kompanii instalującej oświetlenie gazowe w miastach europejskich. W 1853 r. powrócił do kraju i kupił majątek w Mystkach. Był działaczem narodowym, m.in. prezesem Tow. Rolniczego we Wrześni, członkiem PTPN i Tow. Pomocy Naukowej. Zmarł w Mystkach, został pochowany na cmentarzu w Targowej Górze.

Ulica Karola Karśnickiego znajduje się w Targowej Górze (wrz).

KARWOWSKI Adam (1814-86). Walczył jako podchorąży w powstaniu listopadowym, a później był nauczycielem matematyki i języka polskiego w gimnazjum w Lesznie. Należał do Tow. Słowiańskiego we Wrocławiu. Jego syn **Stanisław** (1848-1917) urodził się w Lesznie. Po ukończeniu leszczyńskiego gimnazjum studiował na uniwersytetach we Wrocławiu i Berlinie. W 1870 r. uzyskał w Halle doktorat z filozofii. W latach 1872-74 był nauczycielem w Ostrowie Wlkp., skąd musiał odejść za odmowę nauczania religii po niemiecku. Pracował w gimnazjach w Żaganiu i Głubczycach. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w 1907 r. w Poznaniu, gdzie aktywnie włączył się w działalność społeczną i narodową (był m.in. wiceprezesem PTPN). Z jego prac hist. najważniejsze są *Historia Wlk. Księstwa Poznańskiego* oraz monografie Jarocina i Leszna. Zmarł w Berlinie, pochowany został na cmentarzu świętomarcimskim w Poznaniu.

Ulica Karwowskich znajduje się w Lesznie (na Podwalu), Stanisława Karwowskiego upamiętniają ulice w Jarocinie i Poznaniu (na Łazarzu).

KASIŃSKA Maria (1915-2002). Pochodziła z Lubstowa k. Koła. Ukończyła szkołę ogrodniczą w Poznaniu, potem była tam asystentką, podobnie jak w szkole rolniczej w Środzie Wlkp. W latach 1945-56 uczyła botaniki i zoologii w szkole rolniczej w Powierciu k. Koła, a następnie w Kościelcu. W 1951 r. uzyskała dyplom SGGW. Działała też w organizacjach zawodowych i społecznych. W 1974 r. przeszła na emeryturę.

Ulica Marii Kasińskiej znajduje się w Kościelcu (kol).

KASPROWICZ Jan (1860-1926). Był synem ubogiego chłopca z Szymborza k. Inowrocławia. W 1884 r. ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował w Lipsku i Wrocławiu. Od 1887 r. mieszkał we Lwowie, gdzie był dziennikarzem i krytykiem, a następnie prof. literatury i rektorem uniwersytetu. Należał do czołowych poetów polskich. Tworzył wiersze i poematy, początkowo w duchu naturalizmu, a później modernizmu i ekspresjonizmu. Był także autorem dramatów i tłumaczem. W 1923 r. zamieszkał w swojej willi na Harendzie k. Poronina i tam zmarł.

Ulice Jana Kasprowicza odnotowano w 26 miejscowościach Wielkopolski, w Poznaniu znajduje się park jego imienia.

KASPRZAK Marcin (1860-1905). Urodził się w Czołowie k. Kórnika w rodzinie robotnika rolnego. Z zawodu był dekarzem. W latach 1880-84 pracował w Berlinie i tam związał się z ruchem socjalistycznym. W Warszawie w latach 1888-91 współtworzył II Proletariat. Aresztowany w 1893 r. podczas nielegalnego przekraczania granicy w Szczypiornie, spędził 3 lata w więzieniu. Później działał na terenie Poznania. W 1904 r. w tajnej drukarni w Warszawie zastrzelił policjanta, który przyszedł go aresztować, za co został stracony na stokach Cytade-

li. Jego pomnik znajdujący się w Poznaniu przeniesiono do Czołowa.

Ulice Marcina Kasprzaka znajdują się w 14 miejscowościach Wielkopolski.

KASSYUSZ Jan Wilhelm (1787-1848). Urodził się w Poznaniu w rodzinie kalwińskiej pochodzenia czeskiego. Był filologiem i teologiem po studiach we Frankfurcie n. Odrą i Heidelbergu. Brał udział w życiu politycznym Wielkopolski, zabiegał o język polski w szkolnictwie. Pełnił też funkcję duchownego kalwińskiego w Orzeszkowie k. Kwilcza. W 1848 r. był członkiem Komitetu Narodowego. Zmarł w Chobienicach, spoczywa na cmentarzu w Orzeszkowie.

Ulica Jana Kassysusa znajduje się w Poznaniu (na Jeźcach).

KASZYŃSKI Stanisław (1927-88), prof. Urodził się w Warcie k. Sieradza. Już w szkole był reżyserem teatru amatorskiego. Studiował na uniwersytecie w Łodzi, a następnie pracował naukowo na tej uczelni. Zajmował się teorią teatru, studiami nad dramaturgią i historią teatru. Opracował dzieje teatru w Kaliszu w latach 1800-1970. Pisał też i tłumaczył wiersze, adaptował utwory literackie na potrzeby radia i teatru.

Ulica Stanisława Kaszyńskiego znajduje się w Kaliszu (na Majkowie).

KATARZYNA Z SIENY (ok. 1347-80), św. Była Włoszką, urodziła się w Sienie w rodzinie farbiarza. W wieku 18 lat wstąpiła do zakonu dominikanek. Jako teolog, mistyczka i stygmatyczka wywierała duży wpływ na papieży Grzegorza XI i Urbana VI. Pozostawiła ok. 375 listów do dostojników kościelnych i świeckich oraz szereg pism ascetycznych. Została uznana za doktora Kościoła, a także patronkę Włoch.

Ulica św. Katarzyny znajduje się w Rozdrażewie (kro).

KAUS Jan (1892-1919). Urodził się w Mogilnie. W 1905 r. brał udział w strajku szkolnym, za co został wydalony z gimnazjum. Od 1912 r. służył w armii niem.

W powstaniu wlkp. był dowódcą drużyny uczestniczącej w wyzwoleniu rodzinnego miasta. Zginął 5 I w czasie ataku na dworzec w Inowrocławiu jako pierwszy poległy powstaniec mogileński. Spoczywa w zbiorowym grobie powstańców na cmentarzu w Mogilnie.

Ulica Jana Kausa znajduje się w Mogilnie.

KAWCZYŃSKI – był właścicielem folwarku k. Zbąszynia, który rozparcelowano prawdopodobnie w końcu XIX w. Po włączeniu tego terenu w granice miasta powstała tu kolonia domów jednorodzinnych, która nosi potoczną nazwę „osiedle Kawczyńskie”.

Ulica Kawczyńskiego znajduje się w Zbąszyniu.

KAZIMIERZ I ODNOWICIEL (1016-58), książę z dynastii Piastów. Był synem Mieszka II. Rządy objął zapewne w 1034 r. Wskutek powstania ludowego i najazdu księcia czeskiego Brzetysława Wielkopolska została zniszczona, więc przeniósł gł. ośrodek władzy do Krakowa i stamtąd próbował przezwyciężyć częściowy rozpad państwa. Odzyskał Śląsk i Mazowsze, nie udało się to w przypadku Pomorza. Miał założyć Pobiedziska i ufundować klasztor w Mogilnie.

Ulica Kazimierza Odnowiciela znajduje się w centrum Pobiedzisk.

KAZIMIERZ III WIELKI (1310-70), ostatni król Polski z dynastii Piastów. Urodził się w Kowalu na Kujawach, był synem Władysława Łokietka. Koronowany został w 1333 r. Działał na rzecz konsolidacji ziem polskich i znacznie rozszerzył ich granice (m.in. w 1343 r. przyłączył ziemię wschowską). Zakładał i obwarowywał miasta, budował zamki, fundował kościoły (*zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną*). Założył pierwszy w Polsce uniwersytet. We Wschowie w 1364 r. wziął ślub z księżniczką żagańską Jadwigą. Zmarł w Krakowie, spoczywa w katedrze wawelskiej. Upamiętnia go m.in. pomnik w Golinie k. Konina. Fot. 37.

Ulice i plac króla Kazimierza Wielkiego znajdują się w 20 miejscowościach regionu.

KAZIMIERZ IV JAGIELLOŃCZYK (1427-92), król polski i włk. książę litewski. Był synem Władysława Jagiełły. Koronowany został w 1447 r. Pokonał Krzyżaków w wojnie trzynastoletniej, przyłączył do Polski Pomorze Gdańskie, Warmię, część Mazowsza i księstwo oświęcimskie. Dążył do centralizacji państwa. Swego syna Władysława osadził na tronie czeskim i węgierskim. Zmarł w Grodnie.

Ulice Kazimierza Jagiellończyka znajdują się w Jarocinie, Ostrzeszowie i Powidzu (słu).

KAŻMIERCZAK Antoni (1921-95). Urodził się w Cichowie k. Krzywina, był synem leśnika. W 1945 r. zdał maturę w Liceum Pedagogicznym w Lesznie i pracował w szkołach w Lubiniu, Jerce i Czaczu. W 1948 r. wstąpił do ZSL. Zaoczne studia biologiczne odbył w Łodzi i Poznaniu. Był też działaczem społecznym, radnym pow. i gromadzkim, wiceprzewodniczącym Pow. Rady Narodowej w Kościanie, w latach 1974-86 wiceprezesem Tow. Miłośników Ziemi Kościańskiej. Opracowywał również publikacje o tematyce przyrodniczej. Zmarł w Kościanie.

Ulica Antoniego Kaźmierczaka znajduje się w Kościanie.

KAŻMIERCZAK Józef (1900-19). Urodził się w Morownicy k. Śmigła. Był robotnikiem rolnym. W okresie I wojny świat. walczył w armii niem. W powstaniu włkp. wstąpił do Straży Ludowej, a następnie do kompanii śmigiełskiej. Zginął 12 I pod Lipnem k. Leszna od kul samolotu niem. Pochowano go w mogile powstańców na cmentarzu parafialnym w Śmiglu.

Ulica Józefa Kaźmierczaka znajduje się w Morownicy (koś).

KĄCKI Marcin → Kątski Marcin, gen.

KĄCZKOWSKI Stanisław (1891-1918). Urodził się w Niżnym Nowogrodzie w Rosji, był synem urzędnika. Studiował w Rosji i w Krakowie, gdzie działał w Związku Strzeleckim. Następnie pracował w Tow. Gimnastycznym „Sokół” w Łodzi. Po wybuchu I wojny świat.

zorganizował tajną szkołę podoficerską. Od 1915 r. był nauczycielem fizyki w gimnazjum w Turku, rozwinął tam też działalność kulturalną i założył drużynę skautową. Zginął 11 XI jako jedyna ofiara rozbijania stacjonujących w mieście żołnierzy niem. Pochowany został na cmentarzu w Turku. Upamiętnia go epitafium w tamt. kościele.

Ulica Stanisława Kączkowskiego znajduje się w Turku.

KĄTSKI Marcin Kazimierz (1636-1710), gen. Urodził się w Kątach k. Krakowa. Studia w zakresie wojskowości odbył we Francji, potem brał udział w wojnach ze Szwedami, Rosją, Tatarami i Turkami. W latach 1667-1710 pełnił funkcję generała artylerii koronnej i rozwinął ten rodzaj broni. W 1692 r. rozpoczął budowę Okopów Św. Trójcy – warowni u ujścia Zbrucza do Dniestru. Był też kasztelanem lwowskim i krakowskim oraz wojewodą kijowskim i krakowskim.

Ulica gen. Marcina Kąckiego [!] znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

KEGEL Teofil (1819-91), ks. Był wikariuszem w Środzie Wlkp. W okresie Wiosny Ludów popierał działalność powstańczą. Po zniesieniu murów obronnych i zasypaniu fosy zainicjował założenie plant (upamiętnia to jego pomnik na plantach). Później pełnił kolejno funkcję proboszcza w Trzemesznie oraz Gąsawie i nadal prowadził tam działalność narodową. Zmarł przypuszczalnie w Gąsawie.

Ulica ks. Teofila Kęgla znajduje się w centrum Środy Wlkp.

KEPLER Johannes (1571-1630). Urodził się w Weil der Stadt w Wirtembergii. Był astronomem i matematykiem, propagatorem teorii Kopernika. Pracował w Grazu, Pradze, Linzu, Ulm i Żaganiu. Odkrył eliptyczny kształt ruchu ciał niebieskich i opracował „prawa Keplera” dotyczące krążenia planet. Był też autorem prac z dziedziny matematyki i fizyki. Zmarł w Regensburgu.

Ulica Jana Keplera znajduje się w Poznaniu (na os. Kopernika).

KĘDZIERSKI Stanisław Franciszek (1901-19). Urodził się w Czaczu. Pracował jako ślusarz-kotlarz. Po wybuchu powstania wlkp. wstąpił ochotniczo do kompanii śmigielskiej. Poległ 12 I pod Lipnem k. Leszna w czasie ataku samolotu niemieckiego. Pochowano go w mogile powstańców na cmentarzu parafialnym w Śmiglu.

Ulica Stanisława Kędzierskiego znajduje się w Śmiglu.

KĘSICKI Wojciech († 1647), ks. Był proboszczem w Pakości. Założył tam w 1628 r. drugą w Polsce Kalwarię, w której na długości 4 km znajdowały się drewniane krzyże, a potem kaplice (z pierwotnych zachowały się do dziś dwie). Dla opieki nad Kalwarią w 1631 r. sprowadził do Pakości reformatów i osiedlił ich w przerobionym na klasztor dawnym zamku.

Plac ks. Wojciecha Kęsickiego znajduje się w Pakości.

KIEDACZ Zbigniew (1911-44), ppłk. Urodził się w Drohobyczu w rodzinie urzędnika. Od 1919 r. mieszkał w Poznaniu i tu ukończył gimnazjum im. Marcinkowskiego. Został zawodowym oficerem kawalerii. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r., a potem przebywał w ZSRR, który opuścił z armią gen. Andersa. Reaktywował w niej 15. Pułk Ułanów Poznańskich, brał z nim udział w bitwie o Monte Cassino. Zginął od wybuchu miny w Rumunii we Włoszech.

Ulica Zbigniewa Kiedacza znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

KIEŁCZEWSKI Karol (1867-1932), ks. Urodził się w Obornikach. Święcenia kapłańskie przyjął w 1893 r. Od 1901 r. był proboszczem w Cempiniu. Dokończył tam budowę kościoła, rozwijał stowarzyszenia katolickie. Zainicjował utworzenie Banku Ludowego i prowadził go w latach 1906-20. Założył spółdzielnię „Rolnik” i chór „Lutnia”, działał w kółku rolniczym. Był też członkiem PTPN. W latach 1918-19 kierował Radą Ludową w Cempiniu.

W 1930 r. został sędzią Sądu Metropolitalnego w Gnieźnie. Spoczywa w podziemiach katedry gnieźnieńskiej.

Ulica Karola Kiełczewskiego znajduje się w Cempiniu.

KIENIEWICZ Bolesław (1907-69), gen. Urodził się w Dworcu k. Pińska. Był zawodowym oficerem Armii Czerwonej. W 1943 r. skierowano go do armii polskiej w ZSRR; m.in. pełnił funkcję dowódcy 4 DP im. J. Kilińskiego, która walczyła na Wale Pomorskim. Potem był dowódcą Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (w latach 1945-46) i okręgu wojskowego w Krakowie (1950-54). Później przebywał w ZSRR. Zmarł w Warszawie.

Ulica gen. Bolesława Kieniewicza jest jedną z gł. ulic Jastrowia.

KIEPURA Jan (1902-66). Urodził się w Sosnowcu. Od 1923 r. był śpiewakiem operowym (tenorem) w Warszawie, występował też często za granicą. Zyskał międzynarodową sławę jako znakomity interpretator ról lirycznych i bohaterkich. Występował też w operetkach i w filmach. Od 1939 r. mieszkał na Zachodzie. Zmarł w Harrison w USA, spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulice Jana Kiepurę znajdują się w Lesznie (we wsch. części miasta) i Pleszewie.

KIERZKOWSKI Michał (1881-1940). Urodził się w Dziankowie k. Gostynina. Potem mieszkał w okolicach Skulska. W okresie okupacji hitler. rzucono na niego podejrzenie o zamordowanie 4 Niemców. Aresztowany, nie zdradził prawdziwych sprawców morderstwa i miejsca pochowania zwłok. Uchronił w ten sposób od spalenia wieś Lisewo i Przytubie k. Ślesina. Zmarł wskutek tortur w więzieniu w Koninie.

Ulica M. Kierzkowskiego znajduje się w Skulsku (kon).

KIJAK Jan († 1940). Pracował jako woźny w szkole przy ul. Kolskiej w Koninie. Znany był z lewicowych poglądów. Po wkroczeniu hitlerowców za patriotyczną postawę został aresztowany. Przez obóz

koncentracyjny w Dachau trafił do Oranienburga, gdzie zginął. Jego żona **Bronisława** († 1942) została aresztowana pod zarzutem pobicia Niemki i skazana na karę śmierci. Wyrok wykonano w więzieniu w Inowrocławiu.

Ulica Bronisławy i Jana Kijaków znajduje się w Koninie (na os. Zemełki).

KILIŃSKI Jan (1760-1819). Urodził się w Trzemesznie w rodzinie mieszczańskiej. Od ok. 1780 r. mieszkał w Warszawie, gdzie był mistrzem szewskim i radnym miejskim. W 1794 r. stanął na czele mieszkańców Warszawy, przyczyniając się do oswobodzenia miasta od Rosjan. Mianowano go za to pułkownikiem. W dalszych walkach został dwukrotnie ranny. Po upadku powstania był dwukrotnie więziony przez władze carskie. Ok. 1798 r. powrócił do swojego warsztatu. W okresie Księstwa Warszawskiego znów był radnym miejskim. Zmarł w Warszawie. Fot. 38.

Ulice i place Jana Kilińskiego znajdują się w 57 miejscowościach Wielkopolski.

KINGA (Kunegunda; 1224-92), bł. Była córką króla węgierskiego Beli IV i siostrą bł. Jolanty. W 1239 r. poślubiła księcia krakowskiego i sandomierskiego Bolesława Wstydliwego. Ufundowała klasztor Klarysek w Starym Sączu, do którego wstąpiła w 1289 r., w 10 lat po śmierci męża. Legenda przypisuje jej odkrycie złóż soli w Bochni i sprowadzenie górników z Węgier. Została beatyfikowana w 1690 r.

Ulice św. [!] Kingi znajdują się w Kleczewie i Poznaniu (w Antoninku).

KIRCHNER Bronisław Brunon (1885-1946). Urodził się w Poznaniu i tam od 1910 r. był kierownikiem drukarni „Kurieria Poznańskiego”. W 1914 r. został zmobilizowany do armii niem. Gdy w 1918 r. służył w pułku piechoty w Jarocinie, należał do założycieli tamt. Rady Robotników i Żołnierzy. Po wybuchu powstania wlkp. został dowódcą batalionu jarocińskiego, później walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W wojsku po-

został do 1929 r. W okresie II wojny świat. ukrywał się przed aresztowaniem. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Bronisława Kirchnera znajduje się w Jarocinie.

KIRKOR Franciszek (1799-1865). Urodził się w Czerkasach na Ukrainie. Był zawodowym oficerem. Od 1820 r. służył w armii Królestwa Polskiego. Wziął udział w powstaniu listopadowym, następnie przebywał na emigracji. W 1848 r. w powstaniu Wiosny Ludów był dowódcą ułanów w obozie w Pleszewie; na ich czele walczył w bitwach pod Miłostawiem i Sokołowem. W wojnie krymskiej dowodził pułkiem kozaków otomańskich. Zmarł w Monasterze w Macedonii.

Ulica mjr. Kirkora znajduje się w Sokołowie (wrz).

KIRKOR Stanisław (1905-63), prof. Urodził się w Zasławiu na Wołyniu. Był lekarzem weterynarii, specjalistą w zakresie hodowli pszczół. W 1946 r. stworzył w Gorzowie Wlkp. Zakład Badania Chorób Owadów Użytkowych, przeniesiony w 1956 r. do Swarzędza (przy nim utworzył skansen uli). Od 1954 r. pracował w Instytucie Weterynarii. Napisał pierwszy polski podręcznik chorób pszczół. Zmarł w Swarzędzu.

Ulica prof. Stanisława Kirkora znajduje się w Swarzędzu.

KISIELEWSKI Stefan (1911-91). Urodził się w Warszawie. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Paryżu. Był kompozytorem, autorem kompozycji neoklasycystycznych i nowoczesnych, a także krytykiem muzycznym, publicystą (znane były zwłaszcza felietony w „Tygodniku Powszechnym”) i powieściopisarzem. W latach 1957-65 zasiadał w Sejmie z ramienia katolickiej grupy „Znak”, a później zwalczał obowiązujące poglądy społeczne i gospodarcze, stając się symbolem poglądów odmiennych od narzucanych przez komunistyczną władzę. Zmarł w Warszawie.

Ulica Stefana Kisielewskiego znajduje się w Pleszewie.

KISZMANOWICZ Leon (1936-93), płk. Urodził się w Kobryniu na Białorusi. Po II wojnie świat. mieszkał w Międzyrzeczu i od 1954 r. był mechanikiem w tamt. straży pożarnej. W 1957 r. podczas gaszenia pożaru uległ wypadkowi, ale mimo amputacji nogi i palców u rąk nie odszedł ze straży. Ukończył szkołę oficerską, w latach 1959-92 pełnił funkcję komendanta pow. i rejonowego. Jego imię nosi Lubuskie Muzeum Pożarnictwa w Kęszycy Leśnej.

Ulica L. Kiszmanowicza znajduje się w Międzyrzeczu.

KITA Aleksander (1912-52), ppłk. Urodził się w Annopolu. Był zawodowym oficerem. Po II wojnie świat. pracował w Sztabie Generalnym WP. Stamtąd skierowano go do Oficerskiej Szkoły Samochodowej w Pile, gdzie był kierownikiem cyklu ogólnowojskowego, a potem zastępcą komendanta. Aresztowany pod zarzutem rzekomego spisku, został skazany na śmierć i rozstrzelany w więzieniu mokotowskim w Warszawie. W 1956 r. został zrehabilitowany.

Ulica ppłk. Aleksandra Kity znajduje się w Pile (między Zamościem i Podlasiem).

KLEEBERG Franciszek (1888-1941), gen. Urodził się w Tarnopolu. Od 1908 r. był oficerem zawodowym, początkowo w armii austriackiej, potem w Legionach Polskich, a następnie dowódcą dywizji i okręgu korpusu w WP. W wojnie obronnej w 1939 r. zorganizował grupę operacyjną „Polesie” i na jej czele stoczył bitwę pod Kockiem. Zmarł w Dreźnie w niewoli niem.

Ulice gen. Franciszka Kleeberga znajdują się w Golinie k. Konina, Obornikach, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (w Narzowicach).

KLEMCZAK Edmund (1886-1939). Urodził się w Miejskiej Górze, był synem kupca. Kształcił się na kucharza, prowadził hotel we Wrocławiu, a następnie w Opalenicy. W okresie I wojny świat. w armii niem. dosłużył się stopnia kaprała. W 1918 r. sformował kompanię po-

wstańczą w Opalenicy i walczył na jej czele pod Zbąszyniem. Od 1922 r. mieszkał w Nowym Tomysłu, a następnie w Poznaniu. W 1939 r. uczestniczył w wojnie obronnej i zginął w obronie Warszawy.

Ulica ppor. [!] Edmunda Klemczaka znajduje się w Zbąszyniu.

KLEMCZAK Józef (1876-1930). Urodził się w Wilkowicach k. Leszna. Od 1896 r. mieszkał w Krotoszynie i pracował tam w kancelarii adwokackiej. Był też działaczem społecznym, m.in. prezesem miejscowego „Sokoła”. W latach 1919-30 pełnił funkcję pierwszego polskiego burmistrza Krotoszyna. Zasłużył się jako dobry gospodarz.

Ulica Klemczaka znajduje się w Krotoszynie.

KLONOWIC Sebastian Fabian (ok. 1545-1602). Urodził się w Sulmierzycach jako syn młynarza Jana Klona. Był poetą, najwybitniejszym przedstawicielem literatury mieszczańskiej okresu odrodzenia. Pisał także pod pseudonimem „Acernus Sulmiricensis”. Najbardziej znanym jego dziełem jest poemat *Flis*, opisujący podróż Wisłą z Warszawy do Gdańska. Od 1574 r. mieszkał w Lublinie, przez pewien czas pełnił tam funkcję radnego i burmistrza. Pochowany jest w katedrze lubelskiej. W Sulmierzycach wystawiono mu pomnik. Fot. 39.

Ulice Klonowic(z)a znajdują się w Krotoszynie, Lesznie (w śródmieściu), Ostrowie Wlkp. (na pld. od centrum), Poznaniu (na Łazarzu) i Sulmierzycach.

KLOSE Bernard → Kłos Bernard, ppor.

KŁOCZEK Mikołaj († ok. 1442). Był proboszczem w Zbąszyniu, który ok. 1435 r. pod opieką Abrahama Zbąskiego został kaznodzieją i „mistrzem” duchownych husyckich. Uwięziony za to w 1440 r. przez bp. poznańskiego Andrzeja z Bnina i postawiony przed sądem, nie odstąpił od nowej wiary, więc został przypuszczalnie spalony na stosie. Wśród husytów był później czczony jako męczennik.

Ulica Kłoczka znajduje się w Przyprostyni (nto).

KŁOPOTOWSKI Leon (1921-39). Urodził się w Chicagu w rodzinie emigranta wywodzącego się z Kłopotów k. Siemiatycz. Od ok. 1923 r. mieszkał w Goślinowie k. Gniezna, gdzie jego ojciec kupił gospodarstwo ponemieckie. Został ranny 4 IX koło tej wsi podczas ataku niemieckiego i wkrótce zmarł w szpitalu w Gnieźnie.

Ulica Leona Kłopotowskiego znajduje się w Goślinowie (gnz).

KŁOS (Klose) Bernard (1901-40), ppor. Urodził się w Popowie k. Szamotuł. Pełnił funkcję sekretarza Zarządu Gminy w Murowanej Goślinie. Zmobilizowany w 1939 r., uczestniczył w wojnie obronnej, a następnie dostał się do radzieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku. Został zamordowany w Katyniu.

Imię Bernarda Kłosa nadano ulicy w Murowanej Goślinie.

KŁOSSOWSKI Tomasz († 1848). Urodził się w Izabelinie k. Konina. Z zawodu był kowalem. Uczestniczył w wojnach napoleońskich; gdy ciężko ranny w 1813 r. w bitwie pod Lipskiem modlił się do Matki Boskiej, ta ukazała mu się i przepowiedziała, że naród polski będzie czcił jej wizerunek. W 1838 r. przywiózł z pielgrzymki do Częstochowy obraz przedstawiający taką właśnie Matkę Boską i przechowywał w swym domu, a 8 lat później umieścił go w kapliczce k. Grąblina. Pochowany został na cmentarzu w Str. Licheniu. Dziś wspomniany obraz jest czczony w sanktuarium w Licheniu.

Ulica Tomasza Kłosowskiego [!] znajduje się w Str. Licheniu (kon).

KMITA Mateusz (1 poł. XVI w.), ks. Pochodził z Szamotuł. Od 1513 r. studiował na Akademii Krakowskiej, kształcił się także we Włoszech. W latach 1521-33 wykładał w Krakowie prawo kościelne. Od 1525 r. był także kanonikiem poznańskim i prof. na Akademii Lubrańskiego. Sławny się stał jego spór z Jakubem z Obornik, również kanonikiem i prof. Akademii, o możliwość głoszenia w Poznaniu nauk M. Lutra.

Ulica Mateusza Kmity znajduje się w Szamotułach.

KNAPOWSKI Stanisław (1853-1905). Był synem poznańskiego robotnika. Wykształcił się na drukarza, od 1886 r. prowadził własną drukarnię i wydawnictwo w Poznaniu. Wydawał pismo „Postęp” poświęcone sprawom gospodarczym, pisywał artykuły do czasopism, działał w organizacjach gospodarczych i społecznych, przemawiał na zgromadzeniach. Założył także sklep strojów damskich. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Stanisława Knapowskiego znajduje się w Poznaniu (na Górczynie).

KNIAZIEWICZ Karol Otton (1762-1842), gen. Urodził się w Assiten w Kurlandii. Studiował w korpusie kadetów w Warszawie, a następnie służył w wojsku. W powstaniu kościuszkowskim był szefem sztabu, walczył w obronie Warszawy i pod Maciejowicami. W 1797 r. wstąpił do Legionów Dąbrowskiego, potem dowodził Legią Naddunajską. W 1812 r. wziął udział w wyprawie na Moskwę i został ranny nad Berezyną. W 1817 r. wyjechał do Dreżna. W okresie powstania listopadowego był reprezentantem Rządu Narodowego we Francji. Zmarł w Paryżu.

Ulica gen. Kniaziewicza znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

KNIEWSKI Władysław (1902-25). Urodził się w Grodzisku Mazowieckim. Pracował jako robotnik, uczestniczył w młodzieżowym ruchu rewolucyjnym. W latach 1923-25 był więziony za działalność komunistyczną. Za próbę zamachu na prowokatora został postawiony przed sądem doraźnym i rozstrzelany na stokach Cytadeli w Warszawie.

Ulica Władysława Kniewskiego znajduje się w Witaszycach (jar).

KNOLL-KOWNACKI Edmund (1891-1953), gen. Urodził się w Pomiechówku k. Nowego Dworu Maz. Ukończył szkołę rolniczą w Moskwie. W latach I wojny świat. walczył w Legionach Polskich,

a następnie był zawodowym oficerem WP. W 1919 r. zorganizował w Poznaniu Szkołę Podchorążych Artylerii, w latach 1921-22 i 1935-39 pełnił funkcję dowódcy poznańskiego okręgu wojskowego. W 1939 r. w bitwie nad Bzurą dowodził gł. uderzeniem Armii „Poznań”. Okres II wojny świat. spędził w obozie jenieckim, a potem pozostał na Zachodzie. Zmarł w Llangefenni w Walii.

Ulica Edmunda Knolla-Kownackiego znajduje się w Poznaniu (w Naramowicach).

KOCH Robert (1843-1910), prof. Urodził się w Clausthal (środk. Niemcy). Studia medyczne odbył w Getyndze. Od 1869 r. prowadził praktykę w Rakoniewicach, a po 3 latach objął funkcję lekarza pow. w Wolsztynie. Tu dokonał pierwszych okryć, m.in. opisał laseczki węgliką i zarodniki gronkowca. W 1880 r. osiadł w Berlinie i był profesorem bakteriologii na tamtejszym uniwersytecie. W 1882 r. odkrył zarazek gruźlicy, nazwany prątkiem Kocha. W 1905 r. otrzymał nagrodę Nobla. Badał też choroby tropikalne. Zmarł w Baden-Baden.

Ulice dr. Roberta Kocha znajdują się w Poznaniu (na Świerczewie), Rakoniewicach i Wolsztynie.

KOCHANOWSKI Jan (1530-84). Urodził się w Sycynie k. Radomia w rodzinie szlacheckiej. Studiował w Krakowie, Królewcu i Padwie. Od 1559 r. był poetą na dworach możnowładców, a potem sekretarzem króla Zygmunta Augusta. Od ok. 1571 mieszkał w Czarnolesie k. Radomia. Uznawany jest za najwybitniejszego polskiego poetę renesansowego. Pisał wiersze polityczne i liryczne, satyry, fraszki, treny; jest też autorem tragedii *Odprawa posłów greckich*. Zmarł w Lublinie, spoczywa w kościele w Zwoleniu. Fot. 40.

Ulice Jana Kochanowskiego znajdują się w 36 wielkopolskich miejscowościach.

KOCIK Jan Kanty (1900-92). Urodził się w Hertem w Westfalii w rodzinie kołarza. Maturę zdał w 1924 r. w Recklinghausen. Działał w organizacjach narodo-

wych i społecznych, m.in. w Związku Polaków w Niemczech, z którego poręki w 1927 r. został dyrektorem Banku Ludowego w Złotowie. Był też działaczem społecznym i radnym miejskim. W latach II wojny świat. przebywał w obozie w Sachsenhausen. W latach 1945-48 pełnił funkcję burmistrza Złotowa. W 1959 r. przeszedł na emeryturę i zajął się działalnością regionalną. Pochowany został na cmentarzu komunalnym w Złotowie.

Ulica Jana Kocika znajduje się w Złotowie.

KOCIŃSKI Franciszek (1791-1865), ks. Urodził się w Odolanowie. Ukończył szkołę wojewódzką w Kaliszu, w 1829 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Pobiedziskach i Doruchowie, a następnie przez ponad 20 lat proboszczem w Dobrzycy. Zasłynął jako kaznodzieja, pisał także poezje. Wspierał działalność narodową w okresie Wiosny Ludów, był sądzony za udział w polskiej akcji wyborczej. Od 1859 r. pełnił funkcję proboszcza i dziekana w Koźminie, gdzie m.in. zorganizował uroczystości w okresie powstania styczniowego.

Ulica Kocińskiego znajduje się w Dobrzycy (ple).

KOCJAN Antoni (1902-44). Urodził się w Skalskiem k. Olkusza. Był pilotem i konstruktorem szybowców. W 1929 r. wraz z F. Żwirką ustanowił samolotowy rekord wysokości. W 1943 r. uczestniczył w zdobyciu przez AK planów hitler. wytwórni pocisków V-1 w Peenemünde. Aresztowany, został zamordowany w Warszawie na Pawiaku.

Ulica Antoniego Kocjana znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

KOKOCIŃSKI Wacław (1886-1965). Urodził się w Kępnie. Pracował jako urzędnik w Kępnie i Rawiczu, jednocześnie działając w organizacjach narodowych i społecznych (m.in. był prezesem okręgu „Sokoła”). W 1918 r. został naczelnikiem kępińskiej Straży Ludowej. W latach 1923-38 pełnił funkcję burmistrza Kępna. Był też działaczem kulturalnym

i regionalistą, autorem opracowań hist. o Kępnie. Zmarł w Kępnie i spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Wacława Kokocińskiego znajduje się w Kępnie.

KOKOWSKI Teofil (1910-76). Urodził się w Kleszczynie k. Złotowa. Był działaczem narodowym na Złotowszczyźnie, m.in. długoletnim kierownikiem chóru „Cecylia”. W latach 1933-37 stał na czele Tow. Młodzieży Polskiej w Złotowie. W okresie okupacji hitler. był więźniem obozów koncentracyjnych. Po wojnie pełnił funkcję prezesa złotowskiej spółdzielni „Rolnik”.

Ulica Teofila Kokowskiego znajduje się w Złotowie.

KOLBE Rajmund (imię zakonne **Maksymilian**; 1894-1941), św. Urodził się w Zduńskiej Woli, później mieszkał w Łodzi i Pabianicach. Wstąpił do zakonu franciszkanów i w 1918 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Stworzył ośrodek duszpastersko-wydawniczy w Niepokalanowie k. Sochaczewa. W latach 1930-36 organizował placówkę misyjną w Nagasaki w Japonii. Uwięziony przez hitlerowców, wraz z innymi zakonnikami z Niepokalanowa przebywał jesienią 1939 r. przez 6 tygodni w Ostrzeszowie. Zginął w obozie w Oświęcimiu, gdzie dobrowolnie poszedł do celi śmierci za innego więźnia. W 1982 r. został kanonizowany.

Ulice św. Maksymiliana Kolbego znajdują się w Koninie (w centrum), Lesznie (w Gronowie), Ostrzeszowie, Pile (po ptn. stronie centrum), Skwierzynie i Świeciechowie (les).

KOLBERG Oskar (1814-90). Pochodził z Przysuchy. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Berlinie. Początkowo był muzykiem i kompozytorem. Później przez 50 lat we wszystkich 3 zaborach (również w Wielkopolsce) zbierał materiały dotyczące życia, zwyczajów, kultury i twórczości ludowej, wydawane do dziś w monumentalnym dziele *Lud*. Stworzył nim podstawy polskiej etnografii. Zmarł w Krakowie.

Ulice Oskara Kolberga znajdują się w Krotoszynie, Poznaniu (na Świerczewie) i Śremie.

KOŁŁATAJ Hugo (1750-1812), ks. Urodził się w Derkałach Wlk. na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej. Studiował w Krakowie i we Włoszech, gdzie uzyskał doktoraty z filozofii i teologii. Od 1774 r. działał w Komisji Edukacji Narodowej; m.in. zreformował UJ i w 1782 r. został jego rektorem. W 1786 r. osiadł w Warszawie i był aktywnym stronnikiem reform, publicystą, twórcą Kuźnicy Kołłątajowskiej i współautorem Konstytucji 3 maja. Później był aresztowany i więziony przez Austriaków i Rosjan. Zmarł w opuszczeniu w Warszawie.

Ulice Hugona Kołłątaja znajdują się w 20 miejscowościach regionu.

KOŁODZIEJ Roman (1898-1942). Urodził się w Dużej Cerkwicy k. Kamienia Krajeńskiego. Ukończył seminarium nauczycielskie w Chojnicach i szkołę dla organistów w Pelplinie. Od 1920 r. pełnił funkcję organisty w Złotowie. Był jednocześnie działaczem Związku Polaków w Niemczech, pełnił funkcję członka zarządu i od 1933 r. prezesa spółdzielni „Rolnik” w Złotowie, od 1920 r. do wydalenia z granic Niemiec w 1939 r. dyrygował chórem „Cecylia”. Przebywał w obozach koncentracyjnych w Sachsenhausen i Flossenbурgu, gdzie zmarł.

Ulica Romana Kołodzieja znajduje się w Złotowie.

KOMEDA-TRZCIŃSKI Krzysztof (1931-69), muzyk. Urodził się w Poznaniu. Okres okupacji hitler. rodzina spędziła na wysiedleniu w GG, a po niej mieszkała w Wałbrzychu i Ostrowie Wlkp. Po maturze w gimnazjum ostrowskim odbył studia lekarskie na Akademii Medycznej w Poznaniu, jednocześnie kształcąc się muzycznie i grając w zespołach jazzowych. W latach 1957-59 mieszkał w Krakowie, a następnie w Warszawie. Stał się znanym pianistą; koncertował w wielu krajach, komponował utwory jazzowe i muzykę filmową. W 1968 r. wyjechał na kontrakt do Hollywood. Uległ tam tragicznemu wypadkowi.

Zmarł w Warszawie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim. Jego imieniem nazwano kino w Ostrowie.

Ulica Krzysztofa Komedy-Trzcńskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na płn.zach. od centrum).

KOMEŃSKI Jan Amos (Comenius; 1592-1670). Urodził się w Niwnicach na Morawach. Był nauczycielem i duchownym braci czeskich, który wobec prześladowań musiał opuścić Czechy. W latach 1628-55 mieszkał w Lesznie. Stworzył podstawy nowożytnej pedagogiki; był propagatorem nauki poprzez jednolity system klas i lekcji, zwolennikiem nauczania poglądowego. Pisał sztuki dla leszczyńskiego teatru szkolnego. Po „potopie” szwedzkim wyjechał z Polski. Zmarł w Amsterdamie, pochowany został w kościele w Naarden. Fot. 43.

Plac Jana Amosa Komeńskiego znajduje się w centrum Leszna.

KOMOROWICZ Maurycy (1881-1923). Urodził się w Kijowie. Studiował w Monachium i Charlottenburgu. Organizował wyprawy badawcze na wyspy Oceanu Atlantyckiego, Islandię, Saharę, był geologiem w Dżakarcie. W 1912 r. obronił doktorat z wulkanologii na uniwersytecie w Berlinie i przez 6 lat był jego wykładowcą. Komponował również utwory na głos z fortepianem. Ciężko chory na chorobę tropikalną, zamieszkał u wuja w Gorzycach k. Czempania. Pochowany został na cmentarzu w Czempaniu.

Ulica Maurycego Komorowicza znajduje się w Czempaniu.

KOMOROWSKI Tadeusz („Bór”; 1895-1966), gen. Urodził się w Chorobrowie we wsch. Galicji. Był oficerem w armii austriackiej, a od 1918 r. w WP. Uczestniczył w wojnie obronnej w 1939 r., a następnie działał w konspiracji. W latach 1943-44 pełnił funkcję komendanta gł. AK. Wydał rozkaz rozpoczęcia powstania warszawskiego. Później przebywał w niewoli niem. Po wojnie zamieszkał w Wlk. Brytanii, gdzie m.in. w latach 1947-49 był

premierem rządu emigracyjnego. Zmarł w Bletchley.

Ulice gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego znajdują się w Obornikach, Śremie i Środzie Wlkp.

KOMPAŁŁA Jan (1776-1844), ks. Urodził się w Jeżowej k. Lublińca w rodzinie chłopskiej. Ukończył gimnazjum w Jemielnicy, a następnie studiował we Wrocławiu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1799 r. Był wikariuszem w Trębaczowie i Ostrzeszowie, proboszczem w Bukownicy (1801-29) i Świeciechowie (1829-31). W 1831 r. objął funkcję proboszcza w Ostrowie Wlkp., gdzie był także działaczem narodowym i oświatowym. Wybudował budynki szkoły katolickiej i gimnazjum. W latach 1826-29 i 1834-44 był też dziekanem ostrzeszowskim.

Ulica ks. Jana Kompałły znajduje się w centrum Ostrowa Wlkp.

KONARSKI Adam (1518-74), bp. Urodził się w Kobylinie, był synem wojewody kaliskiego. Kształcił się w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu, we Frankfurcie n. Odrą, Wittenberdze i Padwie. W latach 1548-62 był sekretarzem i dyplomatą króla Zygmunta Augusta. W 1562 r. został biskupem poznańskim, ale nie porzucił służby dla króla. W 1573 r. stał na czele poselstwa udającego się do Francji w sprawie objęcia tronu polskiego przez Henryka Walezego. Zmarł w Ciężeniu, pochowany został w katedrze poznańskiej.

Ulica Adama Konarskiego znajduje się w Kobylinie.

KONARSKI Stanisław (1700-73), ks. Urodził się w Żarczycach Dużych k. Jędrzejowa. W 1718 r. wstąpił do zakonu pijarów. Był pisarzem politycznym, publicystą, poetą i pedagogiem. W 1740 r. założył w Warszawie Collegium Nobilium – nowoczesną uczelnię. Jako prowincjał pijarów gruntownie przekształcił szkoły zakonne. Popierał reformy króla Stanisława Augusta. Zmarł w Warszawie.

Ulice ks. Stanisława Konarskiego znajdują się w Kole, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie),

Pile (na Górnym), Poznaniu (na Komandorii), Trzciance i Wrześni.

KONARZEWSKI Daniel (1871-1935), gen. Urodził się w Petersburgu. Ukończył Korpus Kadetów w Moskwie oraz szkołę oficerską w Petersburgu i do 1907 r. był zawodowym oficerem w armii rosyjskiej. Potem studiował w Petersburgu archeologię i prawo. Powołany do wojska po wybuchu I wojny świat., od 1917 r. służył w korpusie Dowborczyków. Od 1919 r. dowodził różnymi jednostkami wojskowymi w Wielkopolsce, walczył też w wojnie polsko-bolszewickiej. Później pełnił różne funkcje w WP, m.in. wiceministra spraw wojskowych i inspektora armii. Zmarł w Warszawie, pochowano go w grobowcu rodzinnym w Punżankach k. Świećian.

Ulica Konarzewskiego znajduje się w Lubiniu.

KONATKOWSKA Gertruda (1895-1966), prof. Urodziła się w Berlinie w rodzinie ślusarza i działacza polonijnego. Uczyła się w Berlinie i Krakowie, studiowała w konserwatorium berlińskim. Była pianistką, występującą w wielu miejscowościach w kraju i za granicą. Od 1920 r. mieszkała w Poznaniu, gdzie wykładała też w konserwatorium. W okresie okupacji hitler. uczestniczyła w tajnym nauczaniu i życiu artystycznym. Potem do 1965 r. była prof. Wyższej Szkoły Muzycznej. Zmarła w Poznaniu, została pochowana na cmentarzu junikowskim.

Ulica Gertrudy Konatkowskiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

KONDRATOWICZ Ludwik → Syromla Władysław.

KONIECZYŃSCY – rodzina zamieszkała w Rogoźnie. **Jan** (1883-1919) w okresie I wojny świat. służył jako marynarz w armii niem. Po powrocie wziął udział w powstaniu wlkp. Zginął 8 I w pierwszej fazie walk o Chodzież. Pochowany jest w mogile powstańców na cmentarzu rogozińskim. Jego bratanek **Stanisław** (1920-44) był synem stolarza. W okresie

międzywojennym kształcił się na księgowego i pracował w biurze notariusza. Działał też w harcerstwie. W 1939 r. został wcielony do kompanii Obrony Narodowej. Po powrocie do Rogoźna podjął działalność konspiracyjną w Szarych Seregach. Aresztowany przez hitlerowców, przez Żabikowo i Dom Żołnierza w Poznaniu trafił do obozu w Gross-Rosen, gdzie zmarł.

Ulica Koniecznińskich znajduje się w Rogoźnie.

KONOPNICKA Maria z Wasiłowskich (1842-1910). Urodziła się w Suwałkach w rodzinie prawnika. Dzieciństwo i młodość spędziła w Kaliszu (na domu, w którym mieszkała, umieszczono tablicę pamiątkową). W latach 1862-72 mieszkała w Bronowie i Gusinie k. Poddębic. Od 1870 r. publikowała cieszące się powodzeniem wiersze, a później nowele i utwory dla dzieci. Jej twórczość, łącząca romantyzm z pozytywizmem, zawiera też akcenty patriotyczne (np. *Rota*) i społeczne. W latach 1878-90 mieszkała w Warszawie, a później za granicą. W 1903 r. przeniosiła się do ofiarowanego jej dworu w Żarnowcu k. Krosna. Zmarła we Lwowie. Upamiętniają ją pomniki w Kaliszu i Wrześni. Fot. 42.

Ulice Marii Konopnickiej odnaleziono w 88 miejscowościach Wielkopolski.

KONSTANCJA AUSTRIACZKA (1588-1631), królowa. Pochodziła z arcyksiążęcego odłamu rodu Habsburgów. W 1605 r. poślubiła Zygmunta III Wazę. Protegowała w Polsce Habsburgów, wpływała na obsadę urzędów. Przyczyniła się do odbudowy Piły po jej wlk. pożarze w 1626 r. Jest pochowana w kaplicy Wazów na Wawelu. Jednym z jej 7 dzieci był król Jan Kazimierz.

Ulica Królowej Konstancji znajduje się w Pile (na Koszyczach).

KOPA Andrzej (1879-1946), płk. Urodził się w Trzcielinie k. Stęszewa. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, potem prowadził majątek rodzinny w Trzcielinie. W 1914 r. został

zmobilizowany do armii niem. W 1918 r. tworzył Straż Ludową w pow. poznańskim, dowodził atakiem powstańców na lotnisko w Ławicy, a następnie zorganizował pułk strzelców, który skierowano na zach. front walk. Później walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1921 r. odszedł z wojska i powrócił do pracy na roli. Zmarł w Chomędicach, pochowany jest w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Konarzewie k. Poznania.

Ulice płk. Andrzeja Kopy znajdują się w Poznaniu (na Woli) i w Trzcielinie (poz).

KOPCZYŃSKI Jan (1871-?). Był malarzem, wykształconym m.in. w Paryżu. Od ok. 1884 r. pracował w Gołuchowie, gdzie wykonał dekoracje malarskie przy urządzeniu wnętrz oficyny oraz polichromię w kaplicy grobowej Czartoryskich. Wykonywał również prace rzeźbiarskie. Później pracował w tamtejszym majątku jako konserwator.

Ulica Jana Kopczyńskiego znajduje się w Gołuchowie.

KOPCZYŃSKI Onufry (1735-1817), ks. Urodził się w Czarniejewie. Uczył się w Warszawie i Krakowie. W 1754 r. wstąpił do zakonu pijarów. Był językoznawcą i pedagogiem, nauczycielem szkół pijarskich i Collegium Nobilium. Dla Komisji Edukacji Narodowej opracował elementarz oraz pierwszy podręcznik gramatyki języka polskiego. Za udział w powstaniu kościuszkowskim i kontakty z emigracją Austriacy więzili go przez 3 lata. Od 1802 r. był członkiem warszawskiego Tow. Przyjaciół Nauk. Zmarł w Warszawie. Upamiętnia go pomnik przy kościele w Czarniejewie.

Ulica ks. Onufrego Kopczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie), plac jego imienia – w centrum Czarniejewa.

KOPERNICKI Franciszek (1824-92), płk. Urodził się w Czyżówce na Ukrainie w rodzinie dzierżawcy majątku. Ukończył gimnazjum w Winnicy, a następnie w latach 1843-62 służył w armii rosyjskiej. Wziął udział w powstaniu styczniowym, był oficerem sztabu gen. Taczanowskie-

go, uczestniczył w bitwie pod Nieznaniacami, a potem pełnił funkcję naczelnika woj. kaliskiego. Po powstaniu wyjechał za granicę, przebywał w Mołdawii, a w 1869 r. zamieszkał w Galicji. Zmarł w Stanisławowie.

Ulica Franciszka Kopernickiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

KOPERNIK Mikołaj (1473-1543), ks. kanonik. Urodził się w Toruniu w rodzinie kupca wywodzącego się ze Śląska. Studiował w Krakowie, Bolonii i Padwie. Na podstawie poczynionych obserwacji astronomicznych sformułował heliocentryczną teorię budowy świata (*wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię*). Zajmował się też matematyką i ekonomią (podał, że lepszy pieniądz jest wypierany z obiegu przez gorszy). Od 1510 r. mieszkał we Fromborku, gdzie zmarł i został pochowany.

Ulice i place Mikołaja Kopernika odnotowano w 62 miejscowościach Wielkopolski, osiedle jego imienia – w Poznaniu.

KOPERNIK Stanisław († 1928), ks. W latach 1897-1914 pełnił funkcję proboszcza w Wągrowcu i tamt. dziekana. Działał także na polu społecznym i narodowym, m.in. w 1906 r. wspierał strajk dzieci szkolnych, był pierwszym prezesem Tow. Czytelni Ludowych na terenie powiatu i w latach 1900-12 przewodniczącym Pow. Komitetu Wyborczego. W latach 1914-23 był proboszczem w Strzelnie i tam aktywnie popierał powstanie wlkp.

Ulica ks. Stanisława Kopernika znajduje się w Wągrowcu.

KORCZ Teodor (1903-81), ks. Urodził się w Poznaniu. Gimnazjum ukończył w Gostyniu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1932 r. w Poznaniu, po czym pracował jako wikariusz w Międzychodzie i Poznaniu. W latach 1936-50 był pierwszym proboszczem parafii w Gorzycach Wlk. k. Ostrowa Wlkp., gdzie wybudował kościół. Aresztowany przez hitlerowców, w latach 1941-45 był więźniem obozu w Dachau. Od 1950 r. pełnił funkcję

proboszcza parafii św. Mikołaja w Lesznie, a od 1965 r. także dziekana leszczyńskiego. Zmarł w Lesznie, spoczął na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulice ks. Teodora Korcza znajdują się w Gorzycach Wlk. (ost) i Lesznie (na pld.wsch. od centrum).

KORCZAK Janusz (Henryk Goldszmit; 1878-1942), dr med. Urodził się w Warszawie w rodzinie żydowskiej. Był lekarzem, a także pedagogiem i pisarzem (m.in. autorem powieści dla dzieci *Król Maciuś I*). Należał do założycieli domów sierot w Warszawie i Pruszkowie, dla których opracował oryginalny system wychowania internatowego. Zginął w obozie hitler. w Treblince, do którego dobrowolnie wyjechał wraz z dziećmi z getta warszawskiego.

Ulice i place Janusza Korczaka znajdują się w 17 miejscowościach Wielkopolski, osiedla jego imienia – w Krotoszynie i Wschowie.

KORDECKI Klemens (imię zakonne **Augustyn**; 1603-73), paulin. Urodził się w Iwanowicach k. Kalisza jako syn burmistrza. W 1633 r. wstąpił do zakonu paulinów, 2 lata później przyjął święcenia kapłańskie. Był przeorem klasztorów w różnych miejscowościach, pełnił także funkcję prowincjała. W 1655 r. przewodził obronie Jasnej Góry przed Szwedami (opisał to w pamiętniku). Zmarł w Wieruszowie, spoczywa na Jasnej Górze. Upamiętnia go pomnik w Szczytnikach. Fot. 41.

Ulice o. Augustyna Kordeckiego znajdują się w Białośliwiu (pil), Godzieszach Wlk. (kal), Kaliszu (na Czaszkach), Lesznie (w Gronowie), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Górczynie), plac Kordeckiego – w Iwanowicach (kal).

KORFANTY Wojciech (1873-1939). Urodził się w Sadzawkach k. Siemianowic Śl. Uczęszczał do gimnazjum w Siemianowicach, a następnie studiował w Berlinie i Wrocławiu. W 1901 r. podjął działalność narodową na Grn. Śląsku, w latach 1904-12 był posłem do sejmiku pruskiego. W 1918 r. brał udział w obradach Sejmu Dzielnicego w Poznaniu

i wszedł w skład Komisariatu NRL. Później był komisarzem plebiscytowym na Grn. Śląsku i przywódcą III powstania śl. W 1923 r. w rządzie W. Witosy pełnił funkcję wicepremiera. Zmarł w Katowicach i tam został pochowany. Fot. 44.

Ulice Wojciecha Korfanteo znajdują się w Chodzieży, Lesznie (na Podwalu), Obornikach, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na os. Powstańców Śl.).

KORSAK Julian (1806-55). Urodził się w Słonimie na Białorusi. Studiował na uniwersytecie w Wilnie i tam zaprzyjaźnił się z A. Mickiewiczem. Pisał wiersze i poematy w duchu neoklasycyzmu i romantyzmu, tłumaczył utwory innych poetów (m.in. pierwszy w Polsce przełożył w całości *Boską komedię* Dantego). Zmarł w Nowogródku.

Ulica Juliana Korsaka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

KOSICKI Kazimierz († 1920). Pochodził ze Stęszewa. Był żołnierzem 55 pp. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej i poległ śmiercią bohatera 4 VIII pod Cieleśnicą k. Terespoła.

Ulica Kosickiego znajduje się w centrum Stęszewa.

KOSIDOWSKI Zenon (1898-1978). Urodził się w Inowrocławiu. W 1916 r. ukończył gimnazjum w Poznaniu i został powołany do armii niem. W latach 1919-22 studiował na UP i UJ. Od 1919 r. pracował jako dziennikarz, m.in. w poznańskim radiu. Pisał też wiersze, szkice i artykuły krytyczne. W latach 1939-51 mieszkał w USA. Wielką popularność zyskały jego książki popularyzujące w nowym świetle starożytne cywilizacje i kultury. Zmarł w Warszawie.

Ulica Zenona Kosidowskiego znajduje się w Poznaniu (na Edwardowie).

KOSIŃSKI Antoni „Amiklar” (1769-1823), gen. Pochodził spod Drohiczy na Podlasiu. Uczył się w szkołach pijarskich, potem był zawodowym oficerem. Walczył w powstaniu kościuszkowskim i w Legionach Dąbrowskiego we Włoszech, w latach 1806-12 uczestniczył

w kampaniach napoleońskich, a następnie został dowódcą wojska w Lublinie i Siedlcach. Zmarł w swej posiadłości w Targowej Górcie, od 1923 r. spoczywa w krypcie zasłużonych w kościele św. Wojciecha w Poznaniu.

Ulice Antoniego Kosińskiego znajdują się w Nekli, Poznaniu (na Wildzie), Targowej Górcie (wrz) i Wrześni.

KOSIŃSKI Karol (1887-1940), dr med. Urodził się w Wilnie. Po ukończeniu gimnazjum w Wilnie studiował medycynę w Krakowie i Moskwie. W okresie I wojny świat. był lekarzem wojskowym w armii rosyjskiej i korpusie Dowborczyków, a następnie do 1929 r. pracował naukowo jako anatom na uniwersytecie w Wilnie. W 1932 r. przeniósł się do Liskowa, gdzie został kierownikiem ośrodka zdrowia, włączył się też do działalności społeczno-kulturalnej. W 1939 r. pracował w szpitalu wojskowym w Białowieży. Zginął zamordowany w Katyniu, jego symboliczny grób znajduje się na cmentarzu liskowskim.

Ulica dr. Karola Kosińskiego znajduje się w Liskowie (kal).

KOSIŃSKI Maksymilian (1812-1907). Będąc uczniem gimnazjum leszczyńskiego wziął udział w powstaniu listopadowym, po którym został zesłany na Kamczatkę. Uciekł stamtąd i przez Genuę powrócił do Polski. Osiedlił w Szamotułach, a w 1855 r. przeprowadził się do Drawsku, gdzie cieszył się sławą bohatera narodowego. Tam zmarł, a na miejscowym cmentarzu znajduje się głaz jemu poświęcony.

Ulica Maksymiliana Kosińskiego znajduje się w Drawsku (czł).

KOSIŃSKI Władysław Euzebiusz (1814-87). Urodził się w Targowej Górcie, był synem gen. Antoniego. Uczył się w Gdańsku, Królewcu i Gąbinie, a następnie studiował historię i ekonomię w Berlinie. Był działaczem narodowym i publicystą. W 1846 r. uczestniczył w przygotowaniach do powstania, za co został skazany na śmierć. W okresie Wiosny Ludów wszedł w skład Komitetu Narodowego i brał udział w bitwie pod Miłosławiem.

Za poparcie powstania styczniowego skazano go na więzienie. Był członkiem PTPN, w latach 1866-73 kierował „Dziennikiem Poznańskim” Zmarł w Rydzynie.

Ulica Władysława Kosińskiego znajduje się w Puszczykówku.

KOSIŃSKI Wojciech (1897-1976). Urodził się w Kotlinie w rodzinie o tradycjach patriotycznych. W 1907 r. uczestniczył w strajku szkolnym. W latach 1916-18 służył w armii niem.; zbiegł z niej w Rawiczu i walczył w powstaniu wlkp., a następnie w powstaniach śl. Potem pracował jako nauczyciel w Borku Wlkp. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji i prowadził tajne nauczanie. Po wojnie nadal pracował w Borku, gdzie również prowadził teatr amatorski i był działaczem społecznym. Został pochowany na cmentarzu w Kotlinie.

Ulica Wojciecha Kosińskiego znajduje się w Kotlinie (jar).

KOSMOWSKA Irena (1879-1945). Urodziła się w Warszawie. W latach 1905-08 studiowała we Lwowie i tam związała się z ruchem ludowym. Pracowała jako nauczycielka, zakładała pierwsze szkoły rolnicze. W latach 1915-18 przebywała na zesłaniu w Rosji. W okresie międzywojennym była działaczką PSL-Wyzwolenie i Stronnictwa Ludowego. W okresie okupacji hitler. uczestniczyła w konspiracji, za co była więziona w Warszawie i Moabie. Zmarła w Berlinie.

Ulica Ireny Kosmowskiej znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

KOSMOWSKI Michał Mateusz herbu Kościesza (1725-1804), bp. Urodził się w Słowikowie k. Trzemeszna w rodzinie dzierżawcy majątku. Kształcił się u jezuitów w Toruniu, a następnie wstąpił do klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie i w 1752 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1762 r. został opatem tego klasztoru. Przebudował kościół, założył Akademię Trzemeszeńską i ufundował przy niej alumnat. Wybudował szpital św. Łazarza w Trzemesznie i kościół w Szydłowie. Od 1791 r. był biskupem

sufraganem gnieźnieńskim. Zmarł w Trzemesznie, jego nagrobek znajduje się w tamt. kościele.

Plac Michała Kościeszy-Kosmowskiego znajduje się w centrum Trzemeszna.

KOSSAK Juliusz (1824-99). Urodził się w Wiśniczu w Małopolsce. Studiował prawo i malarstwo we Lwowie. Był znakomitym malarzem i ilustratorem, piewą dziejów Polski i życia szlachty. Szczególnie ceniono go za sceny batalistyczne i rodzajowe z udziałem koni. Zmarł w Krakowie. Jego syn **Wojciech** (1857-1942) urodził się w Paryżu. Na malarza kształcił się w Krakowie, Monachium i Paryżu. Pracował w Krakowie i Berlinie, od 1916 r. wykładał w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Tworzył sceny hist. i batalistyczne, portrety, przedstawienia koni. Był współtwórcą wielkich kompozycji, m.in. Panoramy Racławickiej. Zmarł w Krakowie.

Ulice Juliusza Kossaka znajdują się w Kaliszu (na Majkowie), Krotoszynie, Lesznie (na Zatorzu), Pile (na Podlasiu), Pleszewie i Poznaniu (na Łazarzu). Wojciech Kossak ma swoje ulice w Masłowie (raw), Miłosławiu, Swarzędzu, Śremie i Wrześni. Obydwu malarzy upamiętniono ulicą w Koninie (w Niestuszu). Ulice Kossaka [bez wskazania imienia] znajdują się w Międzyrzeczu i Posadzie (kon).

KOSSAK-SZCZUCKA (Szatkowska) **Zofia** (1890-1968). Urodziła się w Kołminie k. Dębina. Była znaną pisarką katolicką, autorką przede wszystkim powieści hist. Tworzyła także utwory dla dzieci i młodzieży. W okresie okupacji hitler. działała w konspiracji, za co była więziona w obozie w Oświęcimiu. W latach 1945-56 mieszkała w Wlk. Brytanii. Zmarła w Bielsku-Białej.

Ulica Zofii Kossak znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

KOSTKA Andrzej (1907-85), ks. prałat. Urodził się w Brzozowie na Rzeszowszczyźnie. Święcenia kapłańskie przyjął w Przemyślu, a następnie był katechetą w Samborze i kapłanem w wojsku. W okresie okupacji hitler. wstąpił do

AK, prowadził też tajne nauczanie, opiekował się potrzebującymi. W 1946 r. objął parafię we Wschowie. Tam odremontował kościół farny, wspierał działalność gospodarczą i kulturalną, należał do założycieli Banku Spółdzielczego. Zmarł we Wschowie, spoczywa w grobowcu rodzinnym na str. cmentarzu w Rzeszowie.

Ulica ks. Andrzeja Kostki znajduje się we Wschowie.

KOSTKA Stanisław (1550-68), św. Urodził się w Rostkowie k. Przasnysza w rodzinie magnackiej. W latach 1564-67 kształcił się w kolegium jezuickim w Wiedniu. Odnaczał się głęboką religijnością, co zaowocowało doznaniem mistycznym. Wbrew woli ojca, kasztelana zakroczymskiego Jana Kostki, wstąpił w 1567 r. w Rzymie do nowicjatu zakonu jezuitów. Wkrótce zmarł tam na malarie. Jego relikwie znajdują się w kościele św. Andrzeja w Rzymie. Został kanonizowany w 1726 r. Uznawany jest za patrona polskiej młodzieży.

Ulica św. Stanisława Kostki znajduje się w centrum Rakoniewic.

KOSTKA-NAPIERSKI Aleksander Leon (ok. 1620-51), ptk. Wychowywał się na dworze Kostków, przez pewien czas był też paziem królowej. W wojnie 30-letniej służył jako kapitan w armii szwedzkiej. Od 1648 r. działał w Polsce, m.in. podróżował w misjach dyplomatycznych. Po porozumieniu się z Bogdanem Chmielnickim w 1651 r. wywołał powstanie chłopskie na Podhalu i stanął na jego czele. Schwyty w Czorsztynie, został stracony na Krzemionkach pod Krakowem.

Ulica Kostki Napierskiego znajduje się w Mogilnie.

KOSTRZEWSKI Józef (1885-1969), prof. Urodził się w Węglewie k. Pobieździsk. Uczęszczał do gimnazjów w Ostrowie Wlkp., Gnieźnie i Poznaniu, studiował we Wrocławiu, w Krakowie, Londynie i Berlinie. W 1912 r. zapoczątkował swe badania archeologiczne wykopaliskami w Siedleminie, Przygodzicach i Sadowiu. W latach 1920-39 i 1945-60 był

37. Pomnik króla Kazimierza Wielkiego, odświeżony w 1989 r. na placu jego imienia w Golinie k. Konina

38. Pomnik Jana Kilińskiego z 1960 r. na placu jego imienia w Trzemesznie

39. Pomnik Sebastiana Fabiana Klonowica z 1862 r. (zrekonstruowany w 1962 r.) w Sulmierzycach

40. Obelisk ku czci Jana Kochanowskiego z 1889 r. (zrekonstruowany w 1984 r.) na Ostrowie Tumskim w Poznaniu

41. Pomnik o. Augustyna Kordeckiego z 1982 r. w Szczytnikach (kal)

42. Rzeźba Marii Konopnickiej z pomnika odsłoniętego w 1979 r. we Wrześni

43. Popiersie Jana Amosa Komeńskiego z 1898 r. na placu jego imienia w Lesznie

44. Tablica na domu przy ul. Fredry 8a w Poznaniu, w którym mieszkał Wojciech Korfanty

wykładowcą na UP i UAM. Jednocześnie kierował działem archeologicznym Muzeum Wielkopolskiego, prowadził też wiele prac wykopaliskowych (najbardziej znane w Biskupinie). Stworzył teorię o tubylczości przodków Słowian w dorzeczu Wisły i Odry. W okresie okupacji hitler. ukrywał się w Małopolsce. Zmarł w Poznaniu, pochowany jest na cmentarzu w Krzyżownikach.

Ulice prof. Józefa Kostrzewskiego znajduje się w Gnieźnie (w zach. części miasta), Pobiedziskach, Poznaniu (na Piątkowie) i Zalesiu (poz).

KOSTRZEWSKI Leon (1906-45). Urodził się w Międzychodzie k. Dolska. Ukończył seminarium nauczycielskie w Wolsztynie i od 1926 r. pracował w szkołach w pow. śremskim. Od 1930 r. był kierownikiem szkoły w Rogalinie. Podczas okupacji hitler. podjął działalność konspiracyjną. Aresztowany w 1943 r., przez Fort VII w Poznaniu trafił do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie 15 IV został zamęczony. Upamiętniono go na pomniku ofiar wojny przy kościele w Rogalinie.

Ulica Leona Kostrzewskiego znajduje się w Rogalinie (poz).

KOSZEWSKI Stanisław (1866-1928). Urodził się w Czachu k. Śmigła. Od 1884 r. pracował w magistracie w Kościanie, w 1896 r. mianowano go sekretarzem miasta. W latach 1919-28 pełnił funkcję pierwszego polskiego burmistrza Kościana. Spoczywa na tamt. starym cmentarzu.

Ulica Stanisława Koszewskiego znajduje się w Kościanie.

KOSZUTSKA Maria (1876-1939). Urodziła się w Głównicy k. Błaszka. Była działaczką międzynarodowego ruchu robotniczego (pseudonimy „Wera”, „Kostrzewa” i inne), współzałożycielką PPS-Lewicy, a później jednym z przywódców KPP. Organizowała też oświatę robotniczą. Od 1930 r. przebywała w ZSRR. Zginęła w czasie czystek stalinowskich.

Ulica Marii Koszutkiej znajduje się w Kaliszu (na Dobrcu).

KOSZUTSKI Bronisław Romuald (1875-1952). Urodził się w Imbramowicach k. Miechowa w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Kielcach, a następnie medycynę na UJ. Od młodości działał w organizacjach młodzieżowych, m.in. w SDKPiL. Od 1902 r. był lekarzem w Zakopanem, w 1907 r. wyjechał do Moskwy. Od 1909 r. pracował jako okulista w Kaliszu. W okresie międzywojennym był aktywnym członkiem PPS, po wojnie – PPR i PZPR. Działał także w Kaliskim Tow. Lekarskim. W latach 1945-47 pełnił funkcję pierwszego po wojnie prezydenta Kalisza. Zmarł w Warszawie, pochowany został w Kaliszu. Jego imię nosi Szpital Przeciwgruźliczy w Wolicy k. Kalisza.

Ulica Bronisława Koszutskiego znajduje się w Kaliszu (na Majkowie).

KOSZYCA Edward (1883-1939). Urodził się w Łowczówku k. Tarnowa. Po ukończeniu w 1906 r. seminarium nauczycielskiego w Tarnowie pracował jako nauczyciel w różnych miejscowościach w Galicji. W 1919 r. przybył do Wielkopolski. Uczył w Wiórku k. Poznania, a potem był kierownikiem szkół powszechnych w Spławiu k. Poznania (1920-31) i Krzyszkowie k. Rokietnicy (1931-39). Prowadził też działalność społeczną i kulturalną. Aresztowany przez hitlerowców, został rozstrzelany w Forcie VII w Poznaniu.

Ulice Koszyca znajdują się w Krzyszkowie (poz) i Rokietnicy (poz).

KOŚCIELSKI Józef (1845-1911). Urodził się w Służewie k. Aleksandrowa Kujańskiego w rodzinie ziemiańskiej. Uczył się w gimnazjach w Poznaniu i Braniewie, studiował prawo w Berlinie i Heidelbergu. Był działaczem politycznym, w latach 1884-94 posłem do parlamentu niem. Zajmował się też pisanie poezji i dramatów, prowadził działalność oświatową i kulturalną. W 1895 r. nabył dobra w Miłosławiu, gdzie przebudował pałac i w 1899 r. ufundował pomnik J. Słowackiego. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w grobowcu rodzinnym w Miłosławiu.

Ulica Józefa Kościelskiego znajduje się w Poznaniu (na Ogrodach).

KOŚCIUSZKO Tadeusz Andrzej (1746-1817), gen. Pochodził ze średniej szlachty z Mereczowszczyzny na Wołyniu. Uczył się u pijarów w Lubieszowie, warszawskiej Szkole Rycerskiej i w Paryżu. W latach 1775-83 walczył o wolność Stanów Zjednoczonych. Po powrocie do kraju brał udział w wojnie z Rosją. W powstaniu kościuszkowskim został jego naczelnikiem i ogłosił Uniwersał Połaniecki. Do 1796 r. przebywał w niewoli rosyjskiej, a następnie na emigracji wspierał polskie dążenia niepodległościowe. Zmarł w Solurze w Szwajcarii, spoczywa w podziemiach katedry wawelskiej. Kopce ku jego czci usypano w Krakowie i w parku w Objezierzu, pomniki wystawiono m.in. w Mosinie i Poznaniu. Fot. 45.

Ulice, place i parki Tadeusza Kościuszki odnotowano w 122 miejscowościach regionu.

KOTARBIŃSKI Tadeusz (1886-1981), prof. Urodził się w Warszawie, był synem malarza. Studiował na uniwersytecie we Lwowie. Był filozofem i logikiem. W latach 1919-61 wykładał na Uniwersytecie Warszawskim, pełnił też funkcje rektora uniwersytetu w Łodzi (1945-49) i prezesa PAN (1957-62). Był pionierem prakseologii polskiej (m.in. *Traktat o dobrej robocie*), zajmował się też etyką i wychowaniem moralnym. Zmarł w Warszawie.

Ulice Tadeusza Kotarbińskiego znajdują się w Poznaniu (na Świerczewie) i Ślesinie.

KOTKOWIAK Stanisław (1894-1919). Urodził się w Pogorzeli. Pracował jako stolarz. W powstaniu wlkp. walczył ochotniczo w oddziale pogorzelskim w składzie 2. kompanii koźmińskiej. Zginął 6 II pod Dąbrówką na odcinku rawickim jako pierwszy poległy powstaniec z Pogorzeli. Spoczywa w zbiorowym grobie powstańców na cmentarzu w Pogorzeli.

Ulica Stanisława Kotkowiaka znajduje się w Pogorzeli.

KOTKOWIAK Tomasz (1909-96). Urodził się w Siedlcu k. Wolsztyna w rodzinie chłopskiej. Od 1945 r. mieszkał

w Zbąszynku i pracował na kolei. Zajmował się też muzyką, budował instrumenty ludowe. W 1960 r. założył kapelę koźlarską i w niej grał. Wykształcił 130 adeptów muzyki ludowej. Upamiętnia go pomnik w Zbąszynku. Fot. 46.

Skwer Tomasza Kotkowiaka znajduje się w Zbąszynku.

KOTWICZ Władysław (1872-1944). Urodził się w Ossowie na Wileńszczyźnie. Ukończył studia filologiczne na uniwersytecie w Petersburgu. Badał języki mongolskie, tunguskie i tureckie. W latach 1920-22 pełnił funkcję pierwszego dyrektora Instytutu Języków Wsch. w Leningradzie, od 1923 r. był prof. uniwersytetu we Lwowie. Zmarł w Czarnym Borze k. Wilna.

Ulica Władysława Kotwicza znajduje się w Poznaniu (na Starołęce).

KOWALIK Piotr (1903-79), dr med. Urodził się w Osinach k. Żnina w rodzinie chłopskiej. Uczył się w gimnazjum w Wągrowcu i tam pomagał powstańcom wlkp. Wstąpił do ZHP i był komendantem Hufca w Wągrowcu. Studia medyczne odbył w latach 1923-29 na UP. Od 1933 r. prowadził praktykę lekarską w Gołańczy. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej i został ranny pod Iłowem. Po powrocie do Gołańczy działał w konspiracji, m.in. jako komendant tamt. placówki AK. Aresztowany w 1944 r., przebywał w obozach hitler. Potem do 1974 r. był kierownikiem ośrodka zdrowia w Gołańczy, działał też w organizacjach społecznych i w środowisku kombatanckim. Spoczął na cmentarzu w Gołańczy.

Ulica dr. Piotra Kowalika znajduje się w centrum Gołańczy.

KOWALÓWKA Henryk (1897-1944), ptk. Był synem rolnika z Brzezinki k. Wadowic. Uczęszczał do seminarium nauczycielskiego w Krakowie. W latach I wojny świat. służył w Legionach Polskich, a następnie był zawodowym oficerem WP. W 1939 r. walczył w Armii „Kra-ków”, a następnie podjął działalność konspiracyjną. Był komendantem Związku

Walki Zbrojnej w Zagłębiu Dąbrowskim, w 1942 r. objął komendę AK w Wielkopolsce (w Ostrowie Wlkp.). Aresztowany w Poznaniu w wyniku prowokacji, został rozstrzelany w obozie w Żabikowie.

Ulica Henryka Kowalówki znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

KOWALSKA Maria Helena (imię zakonne: **Faustyna**; 1905-38), św. Urodziła się w Głogowcu k. Łęczycy. W 1925 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia. Pełniła podrzędne funkcje w klasztorach w Warszawie, Wilnie, Płocku i Krakowie. Była mistyczką obdarzoną darem kontemplacji, jej objawienia stały się podstawą kultu Miłosierdzia Bożego. Zmarła na gruźlicę w Krakowie-Łagiewnikach i w tamt. sanktuarium przechowywane są jej relikwie. Pozostawiła *Dzienniczek*. Została kanonizowana w 2000 r. W Kiekrzu k. Poznania, gdzie w 1929 r. miała doznać objawień, urządzono Drołę Krzyżową jej poświęconą.

Ulica Siostry Faustyny znajduje się w Lubiniu.

KOWALSKI Aleksander (1908-51). Urodził się w Warszawie. Z zawodu był ślusarzem. Od 1927 r. działał w komunistycznych organizacjach młodzieżowych, a później w związkach zawodowych. W latach 1939-42 przebywał w ZSRR. Przerzucony do Polski, wszedł w skład kierownictwa PPR. W latach 1945-48 pełnił funkcję przewodniczącego ZWM, był też pośtem. Później represjonowany, zaangażował się działalnością związkową. Zmarł w Warszawie.

Ulica Aleksandra Kowskiego znajduje się w Ostrzeszowie.

KOWALSKI Franciszek (1897-1984). Urodził się w Berlinie, był synem polskiego kolejarza. Ukończył seminarium nauczycielskie w Liebenthal. Pracował w szkołach w Berlinie, a od 1920 r. w Krępie i Ostrowie Wlkp. W latach 1952-62 był dyrektorem ostrowskiego LO. Przez wiele lat działał w amatorskim ruchu śpiewaczym, m.in. jako współzałożyciel i dyrygent chórów Nauczycielskiego i „Echo”

w Ostrowie oraz „Harmonia” w Pleszewie. Założył koło Tow. im. F. Chopina, czynił starania o remont pałacu w Antoninie, organizował tam koncerty. Zmarł w Ostrowie.

Ulica Franciszka Kowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na póln. zach. od centrum).

KOWALSKI Włodzimierz (1889-1969), ppłk. Urodził się w Marszałkach k. Ostrzeszowa w rodzinie nauczycielskiej. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Kcyni pracował w szkołach w okolicach Witkowa i Gołańczy. W I wojnie świat. służył w armii niem. Po wybuchu powstania wlkp. zorganizował w Gołańczy kompanię ochotników, walczył o Kcynię i Chodzież, a następnie pełnił funkcję dowódcy odcinka frontu póln. Potem był zawodowym wojskowym (z przerwą w latach 1922-28, gdy prowadził gospodarstwo w Krokówku k. Mroczy), od 1933 r. komendantem Korpusu Kadetów w Rawiczu. W 1939 r. ewakuował szkołę do Lwowa i walczył w obronie miasta. Następnie przebywał w obozie jenieckim. Zmarł w Rawiczu i tam został pochowany.

Ulice Włodzimierza Kowskiego znajdują się w Gołańczy i Wągrowcu, plac jego imienia – w Rawiczu.

KOWALSKI-WIERUSZ Alfred Jan (1849-1915). Urodził się w Suwałkach, był synem prawnika. Od 1863 r. mieszkał w Kaliszu i tu uczęszczał do gimnazjum. Studia malarskie odbył w Warszawie, Dreźnie i Monachium. Od 1873 r. przebywał w Monachium i był jednym z najbardziej znanych malarzy polskich. Tworzył sceny hist., rodzajowe (zwłaszcza zimowe z udziałem wilków), dworskie, widoki małych miasteczek, portrety. Od 1905 r. był właścicielem Mikorzy na k. Konina. Zmarł w Monachium.

Ulica Alfreda Wierusz-Kowskiego znajduje się w Koninie (w Niesłuszu).

KOWNACKA Maria Ludwika (1894-1982). Urodziła się w Słupie k. Kutna. Była pisarką – autorką bajek, utworów scenicznych i słuchowisk radiowych. Dużą popularność zyskały jej wiersze

i książki dla dzieci (m.in. *Plastusiowy pamiętnik*). W 1928 r. była współzałożycielką teatryku kukiełkowego „Baj”. Zmarła w Warszawie.

Ulica Marii Kownackiej znajduje się w Koninie (po zach. stronie Starówki).

KOZAK Antoni (1898-1919). Urodził się w Mirosławkach k. Stęszewa. Po wybuchu powstania wlkp. wstąpił do kompanii opalenickiej i zginął w walce o Zbąszyń. Był pierwszym poległym powstańcem z Opalenicy. Spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Powstańca Kozaka znajduje się w centrum Opalenicy.

KOZAK Roman Marian (1907-70), prof. Urodził się w Poznaniu w rodzinie pocztowca. Uczył się w poznańskim gimnazjum im. Bergera i na Politechnice Warszawskiej. Od 1938 r. pracował w Zarządzie Miejskim w Poznaniu. Po II wojnie świat. odbudowywał mosty poznańskie i organizował Politechnikę (był jej pierwszym rektorem w latach 1955-62). Prowadził badania materiałów budowlanych (zwłaszcza betonów), a także sposobów konstrukcji i fundamentowania, pisał podręczniki. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulica Romana Kozaka znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

KOZAL Michał (1893-1943), bł. Był synem robotnika rolnego z Nowego Folwarku k. Krotoszyna. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie i po studiach w seminarium duchownym otrzymał w 1918 r. w Gnieźnie święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Pobiedziskach i Krostkowie, a następnie prefektem w Bydgoszczy i wykładowcą w Seminarium Duchownym w Gnieźnie (w latach 1929-39 jego rektorem). W 1939 r. został biskupem sufraganiem we Włocławku. Hitlerowcy go aresztowali i osadzili w obozie w Łądzie, a potem w Dachau, gdzie zmarł w opinii świętości. W 1987 r. został beatyfikowany. Upamiętniają go tablice na domu rodzinnym i w farze krotoszyńskiej.

Ulice bł. Michała Kozala znajdują się w Janikowie i Krotoszynie, a plac jego imienia – w Wągrowcu.

KOZIELSKI Jan († 1608). Od 1546 r. studiował we Frankfurcie n. Odrą, potem został duchownym luterańskim. Od 1560 r. był pastorem w Międzyrzeczu, od 1565 r. przełożonym kościoła protestanckiego w Wielkopolsce. Wkrótce został kalwinem i w latach 1566-88 pełnił funkcję pastora kalwińskiego w Międzyrzeczu. Następnie przeszedł na arianizm i został duchownym gminy w Śmiglu. Jego zmiany wyznania były szeroko krytykowane. Zginął zamordowany.

Ulica Jana Kozielskiego znajduje się w Śmiglu.

KOZIEROWSKI (Dołęga-Kozierowski) **Stanisław** (1874-1949), ks. prof. Urodził się w Trzemesznie w rodzinie rzemieślniczej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1899 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem we Wronkach, Gostyniu i Ostrzeszowie, a następnie proboszczem w Siemianicach (1905-10), Skórczewie (1910-29) i Winnej Górze (1929-49). Zastąpił się jako historyk, badacz nazw miejscowych. Należał do założycieli UP i od 1921 r. był jego wykładowcą. Opracował wielotomową pracę o nazwach topograficznych w Wielkopolsce, jego publikacje były podstawą przywracania słowiańskich nazw na Ziemiach Odzyskanych po 1945 r. Zmarł w Winnej Górze, spoczywa w grobowcu rodzinnym w Trzemesznie.

Ulica ks. Stanisława Kozierowskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

KOZIETULSKI Jan Leon (1781-1821), płk. Urodził się w Skierniewicach. Uczył się w Korpusie Kadetów w Warszawie. Od 1806 r. służył w wojsku polskim, brał udział w kampaniach napoleońskich. Zyskał sławę w bitwie o Somosierrę w 1808 r., w której dowodził zwycięską szarżą kawalerii. W 1811 r. otrzymał tytuł barona. Od 1815 r. w armii Królestwa Polskiego dowodził jednostkami ułanów. Zmarł w Warszawie.

Ulica Jana Leona Kozińskiego znajduje się w Krzyszkowie (poz).

KOZIŃSKI Władysław (1897-1944). W okresie międzywojennym mieszkał w Luboniu. Stworzył komórkę KPP w tamt. zakładach ziemniaczanych i był jej sekretarzem w latach 1930-38. Opiekował się też lubońskim „czerwonym harcerstwem”. W 1943 r. organizował komórkę PPR. Aresztowany przez hitlerowców, przez obóz w Żabikowie trafił do Gross-Rosen i tam zginął.

Ulica Kozińskiego znajduje się w Luboniu.

KOZŁOWSKI Władysław Mieczysław (1858-1935), prof. Urodził się w Kijowie w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Nowocerkasku, studiował w Kijowie i Dorpacie. Był przyrodnikiem i filozofem, autorem prac z historii filozofii, socjologii i metodologii nauki. Uprawiał też publicystykę i popularyzację nauki. Wykładał na uniwersytetach w Brukseli i Genewie. W latach 1919-28 był prof. teorii i metodologii nauk na UP. Zmarł w Konstancinie k. Warszawy.

Ulica Władysława Kozłowskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

KOŹLIK Michał (1811-74). Mieszkał w Dobrzycy k. Pleszewa. Trudnił się garmcarstwem i wytwarzaniem szkudeł. W 1848 r. został członkiem Komitetu Narodowego. Później był robotnikiem na folwarku plebańskim.

Ulica Koźlika znajduje się w Dobrzycy (ple).

KRAJEWSKA Helena (po poł. XX w.). Pracowała jako nauczycielka w Skwierzynie. W latach 1959-69 pełniła funkcję dyrektora tamt. LO. Była też regionalistką, zbierała eksponaty do planowanego muzeum. W 1967 r. zainicjowała założenie Tow. Miłośników Skwierzyny i kierowała nim do 1973 r.

Ulica Heleny Krajewskiej znajduje się w Skwierzynie.

KRASICKI Ignacy (1735-1801), abp. Urodził się w Dubiecku k. Przemyśla w rodzinie szlacheckiej. Uczył się we Lwowie,

Warszawie i Rzymie. W 1759 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był bliskim współpracownikiem króla Stanisława Augusta. W 1766 r. został biskupem warmińskim, od 1795 r. piastował godność arcybiskupa gnieźnieńskiego. Był najwybitniejszym pisarzem polskiego oświecenia, autorem poematów, bajek, satyr, komedii i powieści. Zmarł w Berlinie, spoczywa w katedrze w Gnieźnie.

Ulice Ignacego Krasickiego znajdują się w 14 miejscowościach regionu, ulica i osiedle – w Kórniku.

KRASICKI Jan (1919-43). Urodził się w Limanowej. Od 1937 r. studiował prawo na uniwersytecie warszawskim, był też działaczem Organizacji Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. W latach 1939-42 przebywał w ZSRR. Przerzucony przez linię frontu do kraju, został członkiem władz PPR, a po śmierci H. Sawickiej przewodniczącym ZWM. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w Warszawie podczas próby ucieczki.

Ulice Janka Krasickiego odnotowano w 17 wielkopolskich miejscowościach.

KRASIŃSKI Zygmunt (1812-59). Urodził się w Paryżu w rodzinie hrabiowskiej. Był poetą romantycznym i dramaturgiem, jednym z 3 wieszczów narodowych. W literaturze polskiej stworzył typ dramatu historiozoficznego (m.in. *Nie-Boska komedia*), pozostawił też wiele ciekawych listów. Zaprzyjaźniony z A. Cieszkowskim, czterokrotnie odwiedzał go w Wierżni. Zmarł w Paryżu, spoczywa w mauzoleum rodzinnym w Opinogórze k. Ciechanowa.

Ulice Zygmunta Krasińskiego znajdują się w Chodzieży, Golinie k. Konina, Lesznie (w centrum), Międzyrzeczu, Pile (na Górnym), Poznaniu (na Jeżycach), Uniejowie i Żninie.

KRASZEWSKI Józef Ignacy (1812-87). Urodził się w Warszawie w rodzinie szlacheckiej. Studiował na uniwersytecie w Wilnie. Za udział w konspiracji odbył tam karę więzienia. Był najbardziej płodnym polskim pisarzem, przede wszystkim autorem powieści hist., politycznych i spo-

łeczno-obyczajowych (ok. 400 utworów). Zajmował się także publicystyką, redagowaniem czasopism, malarstwem i komponowaniem. Od 1863 r. mieszkał w Dreźnie. Zmarł w Genewie, spoczywa w grobach zasłużonych na Skałce w Krakowie. Pamiątki po nim przechowywane są w Muzeum-Pracowni w Poznaniu.

Ulice Józefa Ignacego Kraszewskiego odnaleziono w 27 miejscowościach Wielkopolski.

KRAUSE Edmund → Krauze Edmund, por.

KRAUTHOFER-KROTOWSKI Jakub (1806-53). Urodził się w Bninie. Prowadził w Poznaniu kancelarię adwokacką. Choć był Niemcem, działał jako rzecznik praw ludności polskiej. Zmienił nazwisko rodowe na polsko brzmiące. W okresie Wiosny Ludów wszedł w skład Komitetu Narodowego, a potem organizował oddziały zbrojne i na ich czele ogłaszał niepodległość Polski (m.in. w Kórniku i Mosinie). Został za to uwięziony przez Prusaków. W 1849 r. został wybrany posłem do sejmu pruskiego. Zmarł w Berlinie.

Ulica Krauthofera-Krotowskiego znajduje się w Bninie, Krauthofera – w Poznaniu (na Górczynie), a Krotowskiego – w Mosinie.

KRAUZE Edmund (1879-1919), por. Urodził się w Poznaniu. W 1918 r. dowoził kompanią Służby Straży i Bezpieczeństwa, a po wybuchu powstania wlkp. brał udział w oswobodzeniu Poznania. Później walczył na froncie zach. jako dowódca batalionu. Ciężko ranny podczas walk pod Grójcem Wlk., odebrał sobie życie. Spoczywa w zbiorowym grobie powstańców na cmentarzu w Nowej Wsi Zbąskiej.

Ulica por. Edmunda Krausego [!] znajduje się w Zbąszyniu.

KRAWCZYKOWSKI Franciszek (1902-43). Urodził się w Przystajni k. Kalisza. Pracował jako nauczyciel w Poznaniu, organizował tam międzyszkolne zespoły taneczne, napisał podręcznik do wychowania fizycznego. W 1939 r. po wkrocze-

niu hitlerowców powrócił do rodzinnego domu. Podjął tu działalność konspiracyjną w AK. Aresztowany w związku z planowanym zrzutem broni z samolotu angielskiego w okolicach Wielowsi Klasztornej, został zamordowany przez gestapo.

Ulica Franciszka Krawczykowskiego znajduje się w Brzezinach (kal).

KRECHUNOWICZ Zbigniew Marian (1910-78). Pochodził z rodziny ziemiańskiej, która była właścicielem majątku w Kościelnej Wsi. Prowadził tu wzorowe gospodarstwo rolne, hodował szlachetne rasy bydła i koni. W 1945 r. został wywłaszczony z majątku przez władze państwowe. Spoczął w grobowcu rodzinnym na tamt. cmentarzu.

Ulica Zbigniewa Kreczunowicza znajduje się w Kościelnej Wsi (ple).

KREMER Antoni (1821-93). Z zawodu był nauczycielem, pracował w Rogoźnie i Buku. Od 1850 r. uczył w Środzie Wlkp. Był też propagatorem pszczelarstwa; prowadził kursy, pisał książki i artykuły z tej dziedziny, skonstruował ul bramiak. Zmarł w Środzie, spoczął na tamt. cmentarzu.

Ulica Antoniego Kremiera znajduje się w Środzie Wlkp.

KROTOSKI Kazimierz → Szkaradek Kazimierz.

KROTOSZYŃSKI Wierzbęta → Wierzbęta z Krotoszyna.

KROTOWSKI Jakub → Krauthofer-Krotowski Jakub.

KRUCZKOWSKI Leon (1900-62). Urodził się w Krakowie. Z wykształcenia był chemikiem. Związany z organizacjami lewicowymi, od 1919 r. zajmował się publicystyką i literaturą. Pisał powieści i utwory sceniczne, zaliczane do nurtu społecznego i ideowo-moralnego. Okres II wojny świat. spędził w obozie jenieckim, m.in. w Kłominie. Po jego opuszczeniu znalazł się w Jastrowiu, a rozgrywające się tam wówczas wydarzenia posłużyły za kanwę dramatu *Pierwszy dzień wolności*. W latach

1949-56 był prezesem Związku Literatów Polskich. Zmarł w Warszawie. Fot. 47.

Ulice Leona Kruczkowskiego znajdują się w Jastrowiu, Kaliszu (na Majkowie), Kłodawie, Kościanie, Lesznie (na Zatorzu), Słupcy, Ślesinie, Środzie Wlkp. i Wrześni, a os. Kruczkowskiego – w Chodzieży.

KRUPPIK Edmund (1910-82), dr med. Urodził się w Komornikach k. Poznania w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i w 1934 r. studia medyczne na UP. Od 1936 r. prowadził praktykę lekarską w Obrzycku. Był też działaczem społecznym i radnym gromadzkim. Został pochowany przy kościele w Obrzycku.

Ulica dr. Edmunda Kruppika znajduje się w Obrzycku.

KRUSZEWSKI Klemens (1908-88). Urodził się w Bochum w Westfalii w rodzinie stolarza wywodzącego się z Grudziądza. Studiował filologię klasyczną na UP. Od 1932 r. był nauczycielem w gimnazjum w Kościanie, działał też społecznie. W 1937 r. został komendantem kościańskiego Hufca ZHP. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej, a potem przystąpił do konspiracyjnej AK. Aresztowany w 1944 r., był więziony w obozach hitler. Wrócił do Kościana, w latach 1959–67 był dyrektorem tamt. LO. Działał w organizacjach kombatanckich i regionalnych, w kole pszczelarzy. Zmarł w Kościanie.

Ulica Klemensa Kruszeńskiego znajduje się w Kościanie.

KRUSZKA Antoni (1890-1940), dr med. W okresie międzywojennym był działaczem politycznym, organizował w Obornikach Obóz Zjednoczenia Narodowego. W 1939 r. w wojnie obronnej uczestniczył jako lekarz wojskowy w randze majora. Trafił do obozu w Starobielsku, zginął w rozstrzelany pod Charkowem. Jego symboliczny grób znajduje się na cmentarzu w Obornikach.

Ulica Antoniego Kruszki znajduje się w Obornikach.

KRUSZYŃSKI Leon Lubomir (1857-1935). Urodził się w Łowiczu. Pracował

w Turku jako weterynarz, ale był także regionalistą i społecznikiem. Zainicjował powstanie szkoły średniej, należał do założycieli straży ogniowej, teatru amatorskiego i klubu sportowego „Tur”. Wydawał „Echo Tureckie” i pisał do niego artykuły. Opracował kilka publikacji o mieście i jego historii. Zmarł w Turku, został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Ulica Leona Lubomira Kruszyńskiego znajduje się w Turku.

KRYBUS Maksymilian (1894-1970), dr med. Urodził się w Makowie k. Raciborza. Ukończył gimnazjum w Głubczycach. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. Studia medyczne odbył w Monachium, Heidelbergu, Wrocławiu i Poznaniu. Od 1926 r. prowadził praktykę lekarską w Książu Wlkp., był też tam działaczem społecznym i radnym miejskim. Dzięki jego zabiegom w 1936 r. wybudowano w Książu nową szkołę. W wojnie obronnej w 1939 r. był lekarzem wojskowym, a następnie przebywał w GG. Po powrocie do Książa znów był radnym, doprowadził też do wybudowania w 1950 r. ośrodka zdrowia.

Ulica dr. Maksymiliana Krybusa znajduje się w Książu Wlkp.

KRYŁÓW Iwan A. (1769-1844). Urodził się w Moskwie. Był poetą, nowelistą, satyrykiem i komediopisarzem, tworzącym w duchu epoki oświecenia. Szczególnie znane stały się jego bajki, czerpiące z mądrości ludowej, zawierające krytykę przywar ludzkich i wad funkcjonowania społeczeństwa. Zmarł w Petersburgu.

Ulice Iwana Kryłowa znajdują się w Lesznie (w Zaborowie) i Poznaniu (na os. Bajkowym).

KRYSIEWICZ Bolesław (1862-1932), dr med. Urodził się w Czarnkowie w rodzinie kupieckiej. Ukończył poznańskie gimnazjum św. Marii Magdaleny, studia medyczne odbył we Wrocławiu, Würzburgu, Lipsku i Gryfii. Od 1887 r. był lekarzem w Poznaniu. W latach 1893-1932 pełnił funkcję naczelnego lekarza szpitala

dziecięcego, dla którego w 1907 r. zbudowano wg jego wskazówek nowoczesny gmach. Był także działaczem narodowym i społecznym, członkiem PTPN, nadzorował wydawanie czasopism. Odegrał ważną rolę w okresie odzyskania niepodległości. Zmarł w Poznaniu, spoczywa ob. na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica w centrum Poznania, przy której mieści się szpital dziecięcy, nosi imię Bolesława Krysiewicza.

KRYSTYN → Bracia Międzyrzeccy, św.

KRYSTYNA → Poniatowska Krystyna.

KRZYCKI Andrzej (1482-1537), prymas. Urodził się w Krzycku Małym k. Leszna. Po studiach w Krakowie, Bolonii i Paryżu został sekretarzem królowej Barbary, a następnie króla Zygmunta Starego. Od 1522 r. był biskupem przemyskim, od 1527 r. płockim, w 1535 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim. Pisał poezje łacińskie, m.in. panegiriki dworskie, satyry polityczne, elegie miłosne, utwory religijne. Zmarł w Krakowie, spoczywa w katedrze w Gnieźnie. Na kościele w rodzinnej miejscowości znajduje się poświęcona mu tablica pamiątkowa. Fot. 48.

Ulice prymasa Andrzeja Krzyckiego znajdują się w Krzycku Wlk. (les) i Lesznie (na Zatorzu).

KRZYMIŃSKI Ludwik (po poł. XX w.).

Był właścicielem gruntów w Chocicz k. Jarocina, na których w latach ok. 1960-70 powstało osiedle domów jednorodzinnych.

Jedną z ulic na osiedlu w Chocicz (śrd) nazwano imieniem Ludwika Krzymińskiego.

KRZYSZTOF († ok. 250), św. Wg legendy był żołnierzem rzymskim. Miał mieć olbrzymi wzrost i wykorzystywał go przy przenoszeniu ludzi przez rwącą rzekę. Wśród tych osób było Dzieciątko Jezus, co utrwalono w imieniu świętego (*Christoforos* = niosący Chrystusa). Zmarł śmiercią męczeńską na terenie dzisiejszej Turcji podczas prześladowań chrześcijan za panowania cesarza Decjusza. Uznawany jest za patrona podróżujących.

Ulica św. Krzysztofa znajduje się w Lesznie (w Gronowie).

KRZYŚ Stanisław (1903-82), dr med. Urodził się we Lwowie, był synem urzędnika pocztowego. Ukończył w 1921 r. gimnazjum w Rzeszowie i w 1928 r. studia na UJ. Od 1931 r. prowadził praktykę lekarską w Głogowie Małopolskim. W okresie okupacji hitler. współpracował z AK, za co był poszukiwany przez UB i NKWD. Po wojnie przeniósł się do Łabiszyna, a w latach 1946-71 był lekarzem i kierownikiem ośrodka zdrowia w Barcinie. Działał tam w organizacjach społecznych, był radnym miejskim. Po przejściu na emeryturę zamieszkał u syna w Grudziądzu i został tam pochowany na cmentarzu farnym.

Ulica dr. Stanisława Krzysia znajduje się w Barcinie.

KRZYWICKI Ludwik Joachim (1859-1941), prof. Urodził się w Płocku. W latach 1878-84, gdy studiował w Warszawie matematykę i medycynę, związał się z działalnością socjalistyczną. Pracował naukowo jako socjolog i ekonomista, był zwolennikiem marksizmu i materializmu hist. Wykładał na uczelniach warszawskich, w latach 1921-39 kierował Instytutem Gospodarstwa Społecznego. Działał też na rzecz oświaty robotniczej. Zmarł w Warszawie.

Ulica Ludwika Krzywickiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

KRZYWOUSTY Bolesław → Bolesław Krzywousty, książę.

KRZYŻANIAK Walenty (1886-1939). Urodził się w Orzechowie k. Miłosławia w rodzinie robotniczej. Pracował w kopalni w Westfalii i jednocześnie działał tam w polskich organizacjach. W 1920 r. zamieszkał w Rawiczu, a od następnego roku był działaczem związków zawodowych w Rogoźnie. Pełnił funkcję radnego miejskiego i powiatowego oraz członka Sejmiku Woj., działał w organizacjach społecznych. Aresztowany przez hitlerowców, został zamordowany

przypuszczalnie w lesie pod Kobylnikami k. Szamotuł.

Ulica Walentego Krzyżaniaka znajduje się w Rogoźnie.

KRZYŻANOWSKI Jan (1837-1924), mjr. Był kuśnierzem z Pakości. Przyłączył się do grupy ochotników, którzy nielegalnie przekroczyli granicę zaborów, i wziął udział w powstaniu styczniowym.

Ulica J. Krzyżanowskiego znajduje się w Pakości.

KRZYŻANOWSKI Włodzimierz Bonawentura (1824-87), gen. Urodził się w Rożnowie k. Obornik. Uczestniczył w powstaniu krakowskim w 1846 r., po którym wyjechał do USA. W wojnie secesyjnej zorganizował pułk cudzoziemców, a następnie był dowódcą brygady. W 1863 r. wyróżnił się w bitwie pod Gettysburgiem. Później zajmował wysokie stanowiska, m.in. był pierwszym gubernatorem Alaski. Działał też na rzecz Polonii amerykańskiej. Zmarł w Nowym Jorku.

Ulica Włodzimierza Bonawentury Krzyżanowskiego znajduje się w Rożnowie (obo).

KSYCKI Jan (1919-90), ks. kanonik. Urodził się w Budzynie. Uczęszczał do gimnazjów we Wrześni, Międzychodzie i Chodzieży. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1948 r. w Poznaniu. Był wikariuszem w Kępnie i Ostrzeszowie oraz katechetą w Kościanie. Od 1957 r. administrował parafią w Wyszanowie k. Wieruszowa, a od 1964 r. – w Wirach k. Poznania. W latach 1971-86 pełnił funkcję proboszcza w Chodzieży. Podjął tam budowę kościoła Nawiedzenia NMP i został potem przy nim pochowany.

Ulica ks. kanonika Jana Ksyckiego znajduje się w Chodzieży.

KUBACKI Ludwik (1892-1968). Urodził się w Poznaniu. Z zawodu był bednarzem. W 1932 r. kupił działkę we wsch. części Suchego Lasu i jako pierwszy w tej części wsi zbudował dom. Był też działaczem społecznym. Działał jako strażak, pełnił funkcję prezesa koła ZSL i radnego gromadzkiego, współtworzył Gminną

Spółdzielnię. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu w Morasku.

Ulica L. Kubackiego znajduje się w Suchym Lesie (poz)

KUBACKI Teodor (1861-1918), dr med. Był synem rolnika ze Śmigła. Ukończył w 1882 r. gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował medycynę w Berlinie. Od 1889 r. mieszkał w Pleszewie, gdzie był lekarzem oraz działaczem narodowym i społecznym. W latach 1894-1918 zasiadał w radzie miejskiej. Zmarł w Pleszewie, spoczywa na cmentarzu przy ul. Kaliskiej.

Ulica Teodora Kubackiego znajduje się w Pleszewie.

KUBALSKI Tadeusz (1903-63). Pochodził z Będzina. Studiował architekturę na Politechnice Warszawskiej, a potem pracował jako architekt i urzędnik. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej. Okres okupacji hitler. spędził w obozie jenieckim w Murnau, gdzie stworzył teatr obozowy. Po powrocie do kraju grał w teatrach w Warszawie i Kielcach. Od 1957 r. był dyrektorem teatru im. W. Bogusławskiego w Kaliszu, w którym realizował ambitny i ciekawy program. Należał do inicjatorów Kaliskich Spotkań Teatralnych.

Ulica Tadeusza Kubalskiego znajduje się w Kaliszu (na Majkowie).

KUBASZEWSKI Adam (1848-1927). Był ogrodnikiem. W latach 1876-95 zajmował się urządzaniem wg własnych planów parku w Gołuchowie, a następnie administrował całą gospodarką ogrodniczą i leśną tamt. majątku. Jego dziełem jest też rozplanowanie ogrodu przy Domu Parafialnym w Pleszewie. Spoczywa na cmentarzu w Gołuchowie. Fot. 49.

Ulica Adama Kubaszewskiego znajduje się w Gołuchowie (ple).

KUCZMEROWICZ Stanisław (1886-1919). Urodził się w Czempiniu. Z zawodu był kołodziejem. Brał udział w powstaniu wlkp. na odcinku leszczyńskim i poległ 11 I pod Zbarzewem. Spoczywa

na cmentarzu parafialnym w rodzinnym mieście.

Ulica Stanisława Kuczmerowicza znajduje się w Czempiniu.

KUDELLA Mieczysław (1900-98). Urodził się w Warszawie w rodzinie rolnika. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, następnie zdał maturę i studiował sztuki piękne oraz śpiew. Brał udział w powstaniu warszawskim. Od 1945 r. mieszkał w Lesznie, gdzie był instruktorem plastyki oraz działaczem społecznym i politycznym. W latach 1960-71 pełnił funkcję kierownika leszczyńskiego Domu Kultury. Pozostawił liczne obrazy i trochę rzeźb. Zmarł w Lesznie, spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulica Mieczysław Kudeli (!) znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

KUDLIŃSKI Józef (1 poł. XX w.), ppor. Był mieszkańcem Zbąszynia. Brał udział w powstaniu wlkp., dowodził kompanią chobienicką. W okresie II wojny świat. był żołnierzem polskich sił zbrojnych na Zachodzie. Potem pozostał w Anglii. Do rodziny mieszkającej w Zbąszyniu powrócił ok. 1960 r.

Ulica Józefa Kudlińskiego znajduje się w Zbąszyniu.

KUIK Marian (1925-44). Był mieszkańcem Trzebawia k. Stęszewa. Padł ofiarą prowokacji – podał chleb i ubranie hitlerowcowi przebranemu w mundur jeńca radzieckiego. Uwięziony został w obozie w Żabikowie i 27 IX stracony publicznie w Trzebawiu.

Ulica i pomnik Mariana Kuika znajdują się w Trzebawiu (poz).

KULCZYŃSKI Stanisław Leon (1895-1975), prof. Urodził się w Krakowie. Z wykształcenia botanik, w latach 1924-41 był wykładowcą na uniwersytecie we Lwowie, a od 1945 r. prof. i rektorem uniwersytetu we Wrocławiu. Zajmował się również działalnością polityczną: jako członek władz Stronnictwa Demokratycznego (w latach 1956-69 jego przewodni-

czący), poseł na Sejm, w latach 1957-69 wiceprzewodniczący Rady Państwa.

Ulica Stanisława Kulczyńskiego znajduje się w Ostrzeszowie.

KULESZA Leon Ignacy (1911-40), ppor. Urodził się w Woli Szydłowieckiej k. Łowicza. W 1931 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Słupcy, a następnie pracował w szkołach w Skoczylasach k. Pajęczna i od 1936 r. w Żarowie k. Przedcza, gdzie jego rodzice mieli majątek. Uczestniczył w zajęciu Zaolzia, w wojnie obronnej w 1939 r. walczył w składzie 14 pp. Dostał się do radzieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku. Zginął rozstrzelany w Katyniu.

Ulica Leona Kuleszy znajduje się w Przedczu.

KULIŃSKI Stanisław (1885-1938), dr med., ppłk. Urodził się w Unistawiu k. Krotoszyna. Uczył się w gimnazjach w Krotoszynie (gdzie brał udział strajku szkolnym) i Międzyrzeczu, a po studiach medycznych we Wrocławiu i Fryburgu zamieszkał w Wągrowcu. Po wybuchu I wojny świat. został zmobilizowany do armii niem. Po powrocie do Wągrowca włączył się w przygotowania do walki o niepodległość, później był lekarzem wojskowym w powstaniu wlkp. i wojnie polsko-bolszewickiej. W 1921 r. powrócił do Wągrowca i pełnił tam różne funkcje (m.in. dyrektora szpitala i przewodniczącego Rady Miejskiej). Pochowany jest na tamt. cmentarzu.

Ulica Stanisława Kulińskiego znajduje się w Wągrowcu.

KULISIEWICZ Tadeusz (1899-1988). Urodził się w Kaliszu. Był wybitnym grafikiem i rysownikiem, od 1946 r. prof. ASP w Warszawie. Początkowo jego dziełami były przede wszystkim drzeworyty, po 1945 r. tworzył rysunki tuszem o syntetycznej i precyzyjnej kresce. W Kaliszu znajduje się galeria rysunków jego autorstwa.

Ulica Tadeusza Kulisiewicza znajduje się w Kaliszu (na Korczku).

KUNICKI Stanisław (1861-86). Urodził się w Tyflisie w Gruzji, był synem lekarza emigranta. W 1879 r. ukończył gimnazjum w Tyflisie i rozpoczął studia w Petersburgu. Tam wstąpił do organizacji socjalistycznej „Narodnaja Wola”, współpracował też z polskimi studentami-socjalistami. Od 1882 r. współpracował w Warszawie z I Proletariatem, w latach 1883-84 był jego przywódcą. Schronił się przed aresztowaniem w Paryżu. Powrócił po 2 latach, ale został aresztowany przez władze carskie, skazany w procesie 29 proletariatańców i stracony na stokach Cytadeli warszawskiej.

Ulice Stanisława Kunickiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Świerczewie).

KURANT Stanisław (1939-98), ks. kanonik. Urodził się w Brześciu Kujawskim. Uczęszczał do LO we Włocławku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1963 r., studiował na KUL. Był wikariuszem w Lipnie, Błazkach, Kaliszu, Słupcy i Turku. Od 1982 r. pełnił funkcję proboszcza w Kościelcu k. Koła, a od 1994 r. także dziekana kolskiego. Podjął rozbudowę tamt. kościoła, urządził kaplicę w Trzęśniewie.

Ulica ks. St. Kuranta znajduje się w Kościelcu (kol).

KURATOWSKI Kazimierz (1896-1980), prof. Pochodził z Warszawy. Był matematykiem, od 1927 r. wykładowcą uniwersytetu we Lwowie, a od 1934 r. Uniwersytetu Warszawskiego. Napisał szereg prac z dziedziny topologii, teorii mnogości i logiki matematycznej. Należał do zagranicznych towarzystw naukowych, redagował też czasopisma matematyczne. Zmarł w Warszawie.

Ulica Kazimierza Kuratowskiego znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

KURKIEWICZ Ludwik (1906-98), prof. Urodził się w Łubnicy k. Wielichowa. Ukończył konserwatorium w Poznaniu i studia muzyczne w Paryżu, następnie od 1928 r. grał w orkiestrach w Poznaniu i od 1934 r. w Warszawie. Po II wojnie świat.

był wykładowcą i prorektorem warszawskiej Wyższej Szkoły Muzycznej. W 1967 r. z J. Młodziejowskim zainicjował konkursy młodych instrumentalistów we Włoszakowicach i przewodniczył ich jury. Był też współzałożycielem Tow. Muzycznego im. K. Kurpińskiego; ufundował pomnik kompozytora we Włoszakowicach. Zmarł w Warszawie.

Ulica Ludwika Kurkiewicza znajduje się we Włoszakowicach (les).

KURON Jacek (1934-2004). Pochodził ze Lwowa. Był działaczem ZMP, usunięty z niego w 1953 r. za krytykę organizacji. W następnym roku należał do organizatorów drużyn Walterowców (tzw. czerwonego harcerstwa). Za napisanie z K. Modzelewskim w 1965 r. listu do członków PZPR został uwięziony. W 1968 r. był jednym z gł. celów ataków władz i prasy. Później został działaczem opozycji antykomunistycznej. Od 1980 r. był doradcą „Solidarności”, w latach 1989-2001 posłem, w latach 1989-90 i 1992-93 ministrem pracy. Zmarł w Warszawie.

Rondo Jacka Kuronia znajduje się w centrum Piły.

KUROWSKI Aleksander (1892-1939). Prowadził restaurację w Koninie, był też działaczem społecznym i niepodległościowym. W okresie I wojny świat. wstąpił do POW i w 1918 r. rozbrajał Niemców. W latach międzywojennych był radnym miejskim i działaczem straży pożarnej. Aresztowany po wkroczeniu Niemców jako zakładnik, został 22 IX rozstrzelany na pl. Wolności w pierwszej publicznej egzekucji w Koninie.

Ulica Aleksandra Kurowskiego znajduje się w Koninie (na os. Zemelki).

KUROWSKI Ignacy († 1944). Mieszkał w Luboniu. W 1943 r. został członkiem tamt. Komitetu Dzielnicowego PPR. Tworzył zbrojne struktury ruchu komunistycznego (późniejszą Gwardię Ludową). Aresztowany przez hitlerowców, zginął w obozie w Mauthausen.

Ulica Ignacego Kurowskiego znajduje się w Luboniu.

KURPIŃSKI Karol (1785-1857). Był synem organisty z Włoszakowic (na tamt. kościele znajduje się tablica pamiątkowa). W latach 1797-1800 był organistą w Sarnowej k. Rawicza. Następnie mieszkał w Małopolsce, a od 1810 r. w Warszawie, gdzie prowadził szkołę muzyczną, był dyrygentem opery i wydawcą „Tygodnika Muzycznego”. Komponował opery (m.in. *Krakowiacy i Górale*), balety, msze, utwory symfoniczne, tańce, pieśni (*Warszawianka*). Uznano go za reprezentanta stylu narodowego w muzyce. Zmarł w Warszawie. Fot. 50.

Ulice Karola Kurpińskiego znajdują się w 17 miejscowościach Wielkopolski.

KURZAWSKA Maria (1922-44). Pochodziła z Ostrzeszowa. Wstąpiła do Szarych Szeregów i jako łączniczka „Anna” walczyła w powstaniu warszawskim. Ranna koło barykady na rogu ul. Książęcej i Nowego Świata, zmarła po kilkunastu dniach w szpitalu powstańczym. W 1950 r. jej prochy ekshumowano do grobu rodzinnego na cmentarzu w Ostrzeszowie.

Ulica Marii Kurzawskiej „Anki” znajduje się w centrum Ostrzeszowa.

KUSOCIŃSKI Janusz (1907-40). Urodził się w Ołtarzewie k. Warszawy. Był biegaczem na długich dystansach, rekordzistą świata w biegu na 3 km. Na olimpiadzie w 1932 r. zdobył złoty medal w biegu na 10 km. Po wkroczeniu hitlerowców działał w konspiracji. Zginął rozstrzelany w podwarszawskich Palmirach.

Ulice Janusza Kusocińskiego znajdują się w 12 miejscowościach Wielkopolski.

KUSZ Józef (1896-1919). Był mieszkańcem Ponieca. Wziął udział ochotniczo w powstaniu wkp. i jako szeregowiec walczył na odcinku leszczyńskim. Poległ 19 I pod Waszkowem, pochowano go w mogile powstańców na cmentarzu w Poniecu. Na miejscu jego śmierci znajduje się tablica pamiątkowa.

Ulica Józefa Kusza znajduje się w Poniecu.

KUTRZEBA Tadeusz (1885-1947), gen. Urodził się w Krakowie. Był zawodowym wojskowym w armii austriackiej, a od 1918 r. w WP. Zajmował się także historią wojskowości. W latach 1928-39 pełnił funkcję komendanta Wyższej Szkoły Wojennej. W wojnie obronnej w 1939 r. stał na czele Armii „Poznań”, a następnie dowodził armiami „Poznań” i „Pomorze” w bitwie nad Bzurą i brał udział w obronie Warszawy. Później przebywał w obozie jenieckim. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie.

Ulice gen. Tadeusza Kutrzeby znajdują się w 13 miejscowościach regionu.

KUŹMA Zbigniew (1923-97). Urodził się w Wągrowcu, był krawcem. Po II wojnie świat. osiadł w Amsterdamie. Zgromadził cenną kolekcję numizmatyczną (monety od końca XV w. do 1945 r. oraz monety i medale związane z Janem Pawłem II), którą w 1992 r. podarował muzeum w Wągrowcu. Utrzymywał kontakty z rodzinnym miastem, został jego honorowym obywatelem.

Ulica Zbigniewa Kuźmy znajduje się w Wągrowcu.

KWASEK Stefan Kazimierz (1889-1948), dr med. Urodził się w Żądowie k. Szubina. W latach 1919-39 i 1945-48 pełnił funkcję dyrektora szpitala w Czarnkowie. Spoczywa tam na cmentarzu przy ul. Kościuszki.

Ulica dr. S. Kwaska znajduje się w Czarnkowie.

KWAŚNIEWSKI Stanisław (1885-1940). Był stolarzem w Swarzędzu. W czasie I wojny świat. służył w marynarce niem. W 1918 r. umieścił na ratunku swarzędzkim polską flagę, a następnie stanął na czele oddziału ochotniczego, który wyruszył do Poznania. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w poznańskim Forcie VII.

Ulica Stanisława Kwaśniewskiego znajduje się w Swarzędzu.

KWIATKOWSKI Eugeniusz Felicjan (1888-1974). Pochodził z Krakowa. Był

inżynierem chemikiem, m.in. dyrektorem zakładów azotowych w Chorzowie i Mościcach. Jako minister przemysłu i handlu (1926-30) oraz wicepremier i minister skarbu (1935-39) realizował budowę portu w Gdyni i Centralnego Okręgu Przemysłowego. W latach II wojny świat. był

internowany w Rumunii, a potem do 1947 r. pełnił funkcję delegata rządu ds. odbudowy wybrzeża. Był też autorem prac dotyczących gospodarki i przemysłu chemicznego.

Ulice Eugeniusza Kwiatkowskiego znajdują się w Koninie (w pld.-zach. części miasta) i Poznaniu (na Świerczewie).

LANC Jerzy (1901-32). Urodził się w Kostkowicach k. Cieszyna. Ukończył seminarium nauczycielskie w Cieszynie. Od 1922 r. był kierownikiem szkoły w Szklarce Śl. k. Odolanowa, rozwijał tam też działalność kulturalną i społeczną. Później przeniósł się do Prus Wsch. i tam prowadził podobną działalność w jedynej na Mazurach polskiej szkole w Piasutnie k. Szczytna. Został zamordowany przez nacjonalistów niem. Pochowano go na cmentarzu w Sośniach, a pogrzeb zamienił się w patriotyczną manifestację.

Ulica Jerzego Lanca znajduje się w Sośniach (ost).

LANGE Julian Bolesław (1873-1954), płk. Urodził się w Chełmnie na Pomorzu. W latach 1890-1910 mieszkał w Berlinie, gdzie uzyskał wykształcenie techniczne, brał też udział w życiu narodowym. Od 1910 r. kierował fabryką HCP w Poznaniu. W okresie I wojny świat. prowadził wojskową bazę samochodową. W 1918 r. został komendantem Straży Ludowej w Poznaniu, później pełnił funkcję inspektora obrony krajowej. Wziął udział w III powstaniu śl. W latach 1921-30 znów był kierownikiem w HCP, a potem prokurentem w dyrekcji tramwajów. Mieszkał w Puszczykowie i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Juliana Langego znajduje się w Puszczykówku.

LANGE Oskar (1904-65), prof. Urodził się w Tomaszowie Maz. Studiował na UJ, a następnie w USA i Wlk. Brytanii. W latach 1938-45 był prof. ekonomii i statystyki w Chicago, a następnie do 1948 r. ambasadorem Polski przy ONZ. Później wykładał na uczelniach warszawskich. Napisał szereg prac z dziedziny ekonomii politycznej, ekonometrii, statystyki

i socjologii, był też ekspertem międzynarodowym. Zmarł w Londynie.

Ulica Oskara Langego znajduje się w Ślesinie.

LANGIEWICZ Marian (1827-87), gen. Był synem lekarza z Krotoszyna (na miejscu jego domu rodzinnego znajduje się tablica pamiątkowa). Jako uczeń gimnazjum w Trzemesznie wziął udział w powstaniu Wiosny Ludów. Studiował filologię we Wrocławiu i Pradze. W 1859 r. walczył w powstaniu Garibaldiego we Włoszech. Brał udział w powstaniu styczniowym i krótko był jego dyktatorem, ale nie odniósł oczekiwanych sukcesów. Po upadku powstania został aresztowany przez Austriaków, potem mieszkał w Szwajcarii, w końcu osiadł w Turcji, by organizować legion polski. Zmarł w Konstantynopolu i tam został pochowany na cmentarzu angielskim.

Ulice Mariana Langiewicza znajdują się w Kobylinie, Krotoszynie, Ostrowie Wlkp. (na pld. od centrum), Poznaniu (na Wildzie) i Trzemesznie.

LANGOWICZ Stanisław → Łangowicz Stanisław.

LASKOWSKI Jan Dąbrowa (1872-1939), ks. Urodził się w Psarskiem k. Pniew. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie, w 1896 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Wieleniu, skąd został usunięty za nauczanie języka polskiego. W latach 1898-1902 przebywał we Wrześni, gdzie stał się duchowym przywódcą strajku szkolnego. Odwołany w wyniku interwencji władz pruskich, został proboszczem w Konarzewie k. Poznania i kontynuował tam działalność patriotyczną. Zmarł w Konarzewie i został pochowany na tamtejszym cmentarzu.

Ulica ks. Jana Laskowskiego znajduje się w centrum Wrześni.

LASKOWSKI Jan → Ludyga-Laskowski Jan.

LATWIS Stanisław (1906-35), por. Urodził się w Stanisławowie k. Witebska. Maturę otrzymał w Wilnie i tam podjął studia. W 1929 r. ukończył szkołę saperów, ale został pilotem wojskowym w pułku lotniczym w Warszawie. Napisał muzykę do bardzo popularnego *Marsza lotników*, który stał się hymnem lotnictwa polskiego. Zginął w Dęblinie podczas szkolenia pilotów.

Ulica Stanisława Latwisa znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Włkp.).

LAUBITZ Antoni (1861-1939), bp. Urodził się w Pakości, był synem właściciela browaru. Uczęszczał do gimnazjów w Trzemesznie i Poznaniu, studia teologiczne odbył w Würzburgu i Gnieźnie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1888 r. w Poznaniu. Był wikariuszem i katechetą w Inowrocławiu, a od 1895 r. tamt. proboszczem (od 1916 r. także dziekanem). Wybudował kościół Zwiastowania NMP, odrestaurował sąsiadujący kościół romański. Zajmował się też działalnością charytatywną i społeczną, m.in. jako prezes kółka rolniczego w latach 1909-13. W 1918 r. był wiceprzewodniczącym Pow. Rady Ludowej. Od 1920 r. pełnił funkcję proboszcza parafii katedralnej i prepozyta kapituły w Gnieźnie, w 1924 r. został tam biskupem sufraganiem. Zreorganizował administrację archidiecezji gnieźnieńskiej. Spoczywa w krypcie katedry.

Ulica bp. Antoniego Laubitza znajduje się w Gnieźnie (na os. Ustronie).

LEDÓCHOWSKA Julia Maria (imię zakonne **Urszula**; 1865-1939), św. Urodziła się w Austrii w rodzinie ziemiańskiej, która w 1883 r. zamieszkała w Lipnicy Murowanej k. Bochni. W 6 lat później wstąpiła do zakonu urszulanek i zajęła się gł. pracą pedagogiczną. W latach 1904-07 była przełożoną klasztoru w Krakowie. Od 1907 r. działała w Rosji, Finlandii, Szwecji i Danii. W 1920 r. założyła w Pniewach Zgromadzenie Urszulanek

Serca Jezusa Konającego (tzw. szarych), zajmujących się wychowywaniem i kształceniem dziewcząt. Zmarła w Rzymie; w 1989 r. jej relikwie sprowadzono do Pniew. Została kanonizowana w 2003 r. W Pniewach znajduje się jej pomnik. Fot. 51.

Ulice św. Urszuli Ledóchowskiej znajdują się w Otorowie (sza), Pniewach i Poznaniu (na Podolanach).

LEDÓCHOWSKI (Halka-Ledóchowski) **Mieczysław** (1822-1902), kardynał. Urodził się w Górkach k. Sandomierza w rodzinie ziemiańskiej. Kształcił się w Radomiu i Warszawie, święcenia kapłańskie przyjął w 1845 r. w Rzymie. Był urzędnikiem i dyplomatą papieskim, m.in. w latach 1861-66 nuncjuszem w Brukseli. W 1866 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim. Wdał się w konflikt z władzami pruskimi, gdy sprzeciwił się nauce religii po niemiecku, za co lata 1874-76 spędził w więzieniu w Ostrowie Włkp. Mianowany w 1875 r. kardynałem, po uwolnieniu ustąpił z arcybiskupstwa. Resztę życia spędził w Rzymie i tam zmarł. Od 1927 r. spoczywa w katedrze poznańskiej. Upamiętnia go pomnik przy konkatedrze w Ostrowie, blisko miejsca uwięzienia. Fot. 52.

Ulice kardynała Mieczysława Ledóchowskiego znajdują się w Grabowie n. Prosną i w centrum Ostrowa Włkp.

LELEWEL Joachim (1786-1861). Urodził się w Warszawie. Studiował na uniwersytecie w Wilnie, a następnie w latach 1815-24 był tam wykładowcą historii. Później mieszkał w Warszawie. W powstaniu listopadowym był członkiem rządu, a potem przebywał na emigracji we Francji i Belgii, gdzie działał w organizacjach demokratycznych. Zasłużył się jako wybitny historyk dziejów Polski; zajmował się też geografią hist. i numizmatyką. Zmarł w Paryżu.

Ulice Joachima Lelewela znajdują się w Gnieźnie (na Konikowie), Krotoszynie, Pile (na Podlasiu), Poznaniu (na Świerczewie), Szamotułach i Trzciance.

LEMAŃSKI Józef (1891-1969). Był działaczem ruchu robotniczego, od 1927 r. członkiem Komunistycznej Partii Francji. W 1935 r. osiadł w Luboniu. Pełnił funkcję sekretarza komórek KPP w Luboniu i Żabikowie. Od 1943 r. należał do PPR. W latach 1945-57 był członkiem lubońskich władz PPR i PZPR. Zmarł w Luboniu.

Ulica Józefa Lemańskiego znajduje się w Luboniu.

LENARTOWSKI Jerzy (1934-97). Pracował na kierowniczych stanowiskach w HCP, m.in. jako kierownik kuźni, zastępca dyrektora, kierownik Odlewni Żeliwa w Śremie. Był pierwszym dyrektorem Tłoczni Metali „Pressta” w Bolechowie, równocześnie założył Spółdzielnię Mieszkaniową „Zielone Wzgórza” w Murowanej Goślinie i był jej pierwszym prezesem. Pełnił też funkcję prezesa Klubu Sportowego „Warta” w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu w Przeźmierowie.

Ulica Jerzego Lenartowskiego znajduje się w nowej części Murowanej Gośliny.

LENNÉ Peter Joseph (1789-1866). Był Niemcem pochodzenia francuskiego. Po studiach w Bonn i Paryżu zajmował się zakładaniem parków i ogrodów, m.in. w Wiedniu, Poczdamie, Berlinie, Lipsku i Wrocławiu (Park Szczytnicki). W Wielkopolsce zaprojektował parki w Jarocinie, Owińskach, Radojewie i Złotowie.

Ulica Petera Josepha Lenné znajduje się w Złotowie.

LEŃSKI Julian → Leszczyński Julian.

LEONARD († ok. 550), św. Pochodził ze szlacheckiego rodu. Wychował się u św. Remigiusza w Reims, potem był pustelnikiem k. Limoges (ob. środk. Francja). Założył klasztor w Saint-Leonard-de-Noblac i był jego pierwszym opatem. Zasłynął z cudów. Jest patronem chorych, a także bydła i koni.

Ulica św. Leonarda znajduje się w Poznaniu (na Winiarach).

LERMONTOW Michaił J. (1814-41). Urodził się w Moskwie w rodzinie ziem-

iańskiej, tam studiował prawo i literaturę. Od 1828 r. publikował wiersze liryczne, patriotyczne i filozoficzne oraz poematy romantyczne i o motywach ludowych, był także autorem dramatów. Jego twórczość nasycona była ideami wolnościowymi. Zginął w Piatigorsku w pojedynku inspirowanym przez władzę carską.

Ulica Michaiła Lermontowa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

LESZCZYŃSCY – rodzina możnowładcza herbu Wieniawa, posiadająca m.in. dobra w Gołuchowie, Lesznie i Rydzynie. **Rafał** († 1560), kasztelan przemęcki, w 1549 r. nadał Lesznu prawa miejskie. Inny **Rafał** (ok. 1526-92), wojewoda brzeski, zbudował renesansowy zamek obronny w Gołuchowie. Jego syn **Wacław** (ok. 1576-1628), wojewoda kaliski i kanclerz włk. koronny, przebudował ten zamek na wielkopańską rezydencję. **Rafał Wacław** (1650-1703) był starostą generalnym Wielkopolski, ojcem króla → Stanisława Leszczyńskiego. Rozpoczął barokową przebudowę zamku w Rydzynie. On i jego brat **Bogusław** (1645-91), biskup łucki, mają wspiane nagrobki w leszczyńskiej farze. **Maria Leszczyńska** (1703-68), córka króla, była od 1725 r. żoną Ludwika XV i królową Francji.

Ulice Leszczyńskich znajdują się w Kobylinie, Lesznie (w centrum) i Środzie Wlkp.

LESZCZYŃSKI (Leński) **Julian** (1889-1939). Urodził się w Płocku. Studiował na UJ. Był członkiem organizacji socjalistycznych, za co władze carskie go uwięziły. Od 1915 r. przebywał w Rosji; tam wziął udział w rewolucji październikowej i kierował biurem spraw polskich w partii komunistycznej. W 1924 r. wrócił do Polski i wszedł w skład kierownictwa KPP. Później przebywał w ZSRR, gdzie m.in. był członkiem władz Międzynarodówki Komunistycznej. Aresztowany w 1937 r., zginął w ramach represji stalinowskich.

Ulica Juliana Leńskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Przyjaźni).

45. Popiersie Tadeusza Kościuszki z 1962 r.
w Tuliszkwie

46. Pomnik Tomasza Kotkowiaka,
odsłonięty w 1997 r. na skwerze
jego imienia w Zbąszynku

47. Tablica na domu w Jastrowiu, w którym
w 1945 r. mieszkał Leon Kruczkowski

48. Tablica z 2002 r. ku czci prymasa
Andrzeja Krzyckiego na kościele
w Krzycku Małym (Iles)

49. Rzeźba przedstawiająca Adama Kubaszewskiego z jego grobu na cmentarzu w Gołuchowie (ple)

50. Tablica z 2000 r. ku czci Karola Kurpińskiego na kościele we Włoszakowicach (les)

51. Pomnik św. Urszuli Ledóchowskiej w klasztorze ss. Urszulanek w Pniewach

52. Pomnik kardynała Mieczysława Ledóchowskiego, odsłonięty w 1984 r. przy konkatedrze w Ostrowie Wlkp.

LESZCZYŃSKI Leon (1880-1950). Był mistrzem malarskim z Pakości. W 1918 r. przewodniczył tamt. Radzie Robotniczo-Żołnierskiej, organizował kompanię powstańczą i został komendantem miasta. Potem był naczelnikiem miejscowego „Sokoła”, kierował też kołem Tow. Powstańców i Wojaków.

Ulica Leona Leszczyńskiego znajduje się w Pakości.

LESZEK BIAŁY (1186-1227), książę, syn Kazimierza Sprawiedliwego. Od 1194 r. był księciem sandomierskim i krakowskim (z przerwami spowodowanymi walkami z innymi książętami). Próbował objąć swym panowaniem Ruś Halicką. Zatakowany podczas zjazdu książąt w Gąsawie, zginął w Marcinkowie Grn. (znajduje się tam jego pomnik). Fot. 53.

Ulice Leszka Białego znajdują się w Gąsawie (żni), Mogilnie i Żninie.

LESZEK CZARNY (ok. 1240-88), książę, brat Władysława Łokietka. Od 1260 r. był księciem łęczyckim i sieradzkim, a od 1279 r. także krakowskim i sandomierskim. Dążył do wzmocnienia władzy książęcej, opierając się na mieszczaństwie i drobnym rycerstwie, co wywołało bunt wielmożów (stłumione przy pomocy wojsk węgierskich). Musiał odpierać także najazdy Litwinów i Tatarów. Zmarł w Krakowie.

Ulica Leszka Czarnego znajduje się w Koninie (w Nowym Dworze).

LEŚMIAN (Lesman) Bolesław (1877-1937). Urodził się w Warszawie. Studia prawnicze ukończył w Kijowie, później pracował w teatrach w Warszawie i Łodzi. W latach 1918-34 był notariuszem w Hrubieszowie, Zamościu i Iłży. Jednocześnie tworzył wiersze i poematy o oryginalnym charakterze, zaliczane do symbolizmu. Cenione są zwłaszcza jego liryki, erotyki, ballady i baśnie nawiązujące do folkloru. Zmarł w Warszawie.

Ulice Bolesława Leśmiana znajdują się w Kole, Kórniku, Luboniu, Mosinie, Posadzie (kon), Poznaniu (na Edwardowie), Środzie Wlkp. i Wrześni.

LEŚNIAK Edmund (1917-40). Urodził się w Obornikach. W okresie nauki w tamt. Szkole Wydziałowej działał w ZHP. Służył w Marynarce Wojennej; był członkiem załogi okrętu podwodnego „Orzeł”, przeszedł z nim słynną drogę ucieczki z internowania w Tallinie i zatonął z całą załogą na Morzu Północnym.

Ulica bosmana Edmunda Leśniaka znajduje się w Obornikach.

LEŚNIEWSKI Stanisław (1886-1939), prof. Urodził się w Sierpuchowie w Rosji, był synem inżyniera. Szkołę średnią ukończył w Irkucku, potem studiował w Lipsku, Zurychu, Heidelbergu i Lwowie. Zajmował się logiką i filozofią matematyki, badał m.in. teorię mnogości, sformułował teorię kategorii semantycznych. Stworzył własny system podstaw logiki i matematyki. Od 1919 r. był wykładowcą na Uniwersytecie Warszawskim. Zmarł w Warszawie, spoczywa na Powązkach.

Ulica Stanisława Leśniewskiego znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

LEWANDOWSKI Baltazar (1903-45). W młodości pomagał powstańcom wlkp. Od 1929 r. był nauczycielem polskich szkół na terenie Niemiec, m.in. ostatnim przed II wojną świat. kierownikiem szkoły w Str. Wiśniewce k. Złotowa. Działał też w Związku Polaków w Niemczech, organizował życie kulturalne. Podczas okupacji hitler. był żołnierzem AK. Po wojnie objął funkcję kierownika szkoły w Morasku k. Poznania. Zginął jesienią 1945 r. zamordowany przez oddział podziemia.

Ulica Baltazara Lewandowskiego znajduje się w Poznaniu (w Morasku).

LEWANDOWSKI Aleksander Henryk (1900-40), kapitan. Urodził się w Woli Stanomińskiej k. Inowrocławia. W okresie międzywojennym mieszkał w Poznaniu. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a następnie trafił do radzieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku. Zginął rozstrzelany w Katyniu.

Ulica kapitana Lewandowskiego znajduje się w Pobiedziskach.

LEWANDOWSKI Szczepan (1899-1919). Pochodził z Krzywina. Po wybuchu powstania wlkp. wstąpił do ochotniczej kompanii krzywińskiej i brał udział w walkach pod Leszmem. Został 11 I ranny podczas „bitwy pod wiatrakami” i tego samego dnia zmarł w szpitalu w Osiecznej. Spoczywa w zbiorowej mogile powstańców na cmentarzu w Krzywiniu.

Ulica Powstańca Lewandowskiego znajduje się w Krzywiniu.

LEWANDOWSKI Władysław (1891-1919). Urodził się w Żninie. Pracował jako robotnik. Uczestniczył ochotniczo w powstaniu wlkp. i poległ 1 I w czasie walk na ulicach Żnina. Był pierwszą ofiarą powstania z terenu miasta. Spoczywa w grobie powstańców na żnińskim cmentarzu.

Ulica Lewandowskiego znajduje się w centrum Żnina, w sąsiedztwie upamiętnionego tablicą miejsca gdzie poległ.

LEWANDOWSKI Włodzimierz Aleksander (1894-1940). Urodził się w Ostrowie Wlkp. w rodzinie rzemieślniczej. Tam ukończył gimnazjum i był współzałożycielem tajnej drużyny harcerskiej. Rozpoczął studia, ale w 1915 r. został wcielony do armii niem. W 1918 r. w Ostrowie aktywnie uczestniczył w wydarzeniach poprzedzających wybuch powstania wlkp. W 1927 r. obronił doktorat z filologii polskiej. Później zbierał i publikował materiały do historii powstania, działał też w organizacjach kombatanckich. Walczył jako kapitan w wojnie obronnej w 1939 r. Dostał się do niewoli radzieckiej, zginął zamordowany w Katyniu.

Ulica Włodzimierza Lewandowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

LIBELT Karol Fryderyk (1807-75). Był synem szewca z Poznania. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, a następnie studiował w Berlinie i Paryżu. Za to, że brał udział w powstaniu listopadowym, nie mógł zostać nauczycielem. Był filozofem, starającym się pogodzić różne prądy i kierunki umysłowe. Zasłużył się też jako działacz narodowy i społeczny.

Uczestniczył w przygotowaniach do powstań w latach 1846 i 1848, potem włączył się w nurt pracy organicznej. W latach 1859-70 posłował do sejmu pruskiego, gdzie przewodniczył kołu polskiemu. Był współtwórcą Tow. Pomocy Naukowej i PTPN (jego prezesem w latach 1868-75). Zmarł w Brdowie k. Gołańczy, spoczywa w kościele w Czeszewie.

Ulice Karola Libelta znajdują się w 13 miejscowościach regionu.

LIDMANOWSKI Konstanty Kwiryn (1865-1943), dr med. Był lekarzem i społecznikiem. Przez wiele lat mieszkał i działał w Zagórowie, gdzie założył m.in. ochotniczą straż pożarną, orkiestrę dętą, bank spółdzielczy i przedszkole. W 1906 r. z jego inicjatywy powstała polska szkoła. Od 1910 r. do śmierci prowadził w Zagórowie prywatny szpitalik. Uczczono go tablicą pamiątkową wmurowaną na tamt. domu kultury.

Ulica dr. Konstantego Lidmanowskiego znajduje się w Zagórowie.

LIMANOWSKI Bolesław (1835-1935). Urodził się w Podgórzu na Łotwie. Studiował na uniwersytetach w Moskwie i Dorpacie, gdzie nawiązał kontakt z rewolucjonistami rosyjskimi. Za działalność patriotyczną w latach 1861-67 przebywał na zesłaniu. Później mieszkał w Warszawie i Lwowie, a w latach 1878-1907 na emigracji. Był teoretykiem działalności socjalistycznej, jednym z założycieli PPS. Zajmował się też publicystyką i historią demokracji. W latach 1922-35 pełnił funkcję senatora z listy PPS. Zmarł w Warszawie.

Ulice Bolesława Limanowskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (w centrum), Pile (na Staszycach), Poznaniu (na Łazarzu) i Środzie Wlkp.

LIMBACH Mikołaj († po 1442). Był proboszczem w Przyprostyni k. Zbąszynia, który ok. 1435 r. pod opieką Abrahama Zbąskiego stał się jednym z 13 duchownych husyckich w Wielkopolsce. W 1442 r. przed sądem biskupim w Poznaniu wyrzekł się nowej wiary, ale pod karą ekskomuniki zabroniono mu opuszczać Ostrów Tumski.

Ulica Limbacha znajduje się w Przyprosty-
ni (nto).

LINDE Samuel Bogumił (1771-1847). Urodził się w Toruniu w rodzinie pochodzenia niem. W latach 1791-1804 był lektorem na uniwersytecie w Lipsku, później zajmował się organizacją placówek oświatowych w Warszawie. Zakładał bibliotekę przy Uniwersytecie Warszawskim, był członkiem towarzystw naukowych. Jego gł. dziełem jest wysoko ceniony 6-tomowy *Słownik języka polskiego*. Zmarł w Warszawie.

Ulica Samuela Bogumiła Lindego znajduje się w Poznaniu (na Ogrodach).

LINKE Gerard (1910-39). Urodził się w Krosinie k. Czarnekowa w rodzinie nauczycielskiej. W 1930 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Rogoźnie, a następnie pracował w szkołach w Ziminie, Nekielce i Kostrzynie. Od 1934 r. był nauczycielem w Nekli, gdzie również rozwijał działalność harcerską. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w publicznej egzekucji na rynku w Kostrzynie.

Ulica Gerarda Linkego znajduje się w Nekli.

LIPSKI Józef Egidiusz (1769-1812), gen. Był synem generała, właściciela Czerniejewa. W powstaniu kościuszkowskim zajął Gniezno i został generał-majorem milicji gnieźnieńskiej, a następnie odbył kampanię w korpusie J.H. Dąbrowskiego. Po upadku powstania wyemigrował do Francji i udzielał tam pomocy Polakom. Od 1809 r. zasiadał w radzie departamentu poznańskiego Księstwa Warszawskiego.

Ulica gen. Józefa Lipskiego znajduje się w Czerniejewie.

LISIECKI Arkadiusz Marian (1880-1930), bp. Urodził się w Poznaniu, był synem mistrza malarskiego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, w 1904 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1905-10 był wikariuszem w Ostrowie Wlkp., gdzie rozwinął szeroką działalność, głównie w Tow. Czytelní Ludowych – tworzył biblioteki, wygłaszał odczyty, publikował broszury. Od 1910 r. był kano-

nikiem kolegiaty poznańskiej, a w latach 1916-24 proboszczem w Bninie, jednocześnie działał w Narodowej Demokracji. W 1926 r. został biskupem śląskim. Zmarł w Cieszyźnie, spoczywa w katedrze w Katowicach.

Ulica bp. Arkadiusza Lisieckiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

LISOWSKI Zygmunt (1880-1955), prof. Był synem adwokata z Krakowa. Ukończył gimnazjum w Krakowie, studiował na UJ, w Paryżu i Lipsku. Od 1919 r. był prof. prawa rzymskiego na UP, w latach 1923-24 pełnił funkcję rektora uczelni. Badał gł. historię prawa. Działał też w PTPN, jako jego sekretarz generalny (od 1927 r.) i prezes (od 1945 r.). Zmarł w Poznaniu.

Ulica Zygmunta Lisowskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

LISZYK Jan († 1945), ppor. Był dowódcą kompanii piechoty w składzie 4 DP im. Kilińskiego, która walczyła na Wale Pomorskim. Zginął 2 II w czasie ataku na stację kolejową w Jastrowiu.

Ulica ppor. J. Liszyka znajduje się w Jastrowiu.

LOGA Adam (1800-31), ks. Urodził się w Rynkówce k. Grudziądza w rodzinie szlacheckiej pochodzenia szwedzkiego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował w Berlinie i Bonn. Należał do organizacji niepodległościowej „Polonia”, za co został uwięziony przez Prusaków. Święcenia kapłańskie przyjął w 1827 r. w Gnieźnie i został wikariuszem w Poznaniu. Później pełnił funkcję katechety w gimnazjum św. Marii Magdaleny. Wraz ze swymi uczniami wyruszył do powstania listopadowego, walczył m.in. pod Grochowem i na Litwie. Zginął 9 VII przy zdobywaniu umocnień pod Szawłami.

Ulica Adama Logi znajduje się w Poznaniu (na Górczynie).

LUBECKI-DRUCKI Franciszek Ksawery (1779-1846), ksiądz. Urodził się w Połhoście na Polesiu w rodzinie magnackiej.

Ukończył korpus kadetów w Petersburgu, ale wystąpił z wojska. Wchodził w skład rządu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, m.in. jako minister skarbu w latach 1821-30 przyczynił się do rozwoju gospodarczego ziem polskich. Reprezentował poglądy konserwatywne, wzmacniał związki z Rosją, gdzie widział rynki zbytu dla Polski. W czasie powstania listopadowego wyjechał do Rosji i został tam członkiem Rady Państwa. Zmarł w Petersburgu.

Ulica Franciszka Lubeckiego znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

LUBIŃSKI Józef (1886-1919), por. Urodził się w Kłecku. W powstaniu wlkp. był dowódcą kompanii kłeckiej i walczył na froncie płn. Zginął 8 I podczas walk na ulicach Wysokiej (upamiętniono go tam na pomniku powstańców). Spoczywa w mogile poległych na cmentarzu w Kłecku.

Ulica por. Józefa Lubińskiego znajduje się w centrum Wysokiej.

LUBRAŃSKI Jan (1456-1520), bp. Pochodził z Lubrańca na Kujawach. Studiował w Krakowie, Bolonii i Rzymie. Od 1497 r. był biskupem płockim, a od 1499 r. – poznańskim. Zainicjował przebudowę katedry, otoczył murem Ostrów Tumski, fundował kościoły (m.in. w Kazimierzu Biskupim), spisał uposażenie biskupstwa. W 1519 r. założył w Poznaniu szkołę wyższą, nazwaną Akademią Lubrańskiego, wystawił też budynek Psalterii. Był również dyplomata królewskim. Zmarł w Buku, pochowany został w katedrze poznańskiej.

Ulica Jana Lubrańskiego znajduje się w Poznaniu (na Ostrowie Tumskim).

LUDGARDA (ok. 1261-83), księżna. Była córką księcia meklemburskiego Henryka I Pielgrzyma. Wychowywała się w Szczecinie. W 1273 r. poślubiła księcia Przemysła II. Okoliczności jej śmierci nie są znane; utrwaliła się tradycja, że została uduszona w Gnieźnie na polecenie małżonka, gdyż nie mogła mu dać po-

tomka (znalazło to oddźwięk w utworach literackich).

Ulica Ludgardy znajduje się w centrum Poznania.

LUDWICZAK Antoni (1878-1942), ks. Urodził się w Kostrzynie. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, święcenia kapłańskie przyjął w 1903 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Lubasz, Buku, Ostrzeszowie i Ostrowie Wlkp., a od 1912 r. proboszczem w Pniewach, gdzie w okresie powstania wlkp. przewodniczył Radzie Ludowej, tworzył oddziały zbrojne i był ich kapłanem. Rozwijał też działalność społeczno-oświatową; w latach 1917-33 kierował Tow. Czytelników Ludowych, w latach 1921-38 prowadził założony przez siebie uniwersytet ludowy w Dalkach k. Gniezna. Uwięziony w 1939 r. przez gestapo, przebywał w obozach w Sztutowie, Sachsenhausen i Dachau. Zginął w komorze gazowej w Hartheim w Austrii.

Ulica ks. Antoniego Ludwiczaka znajduje się w Gnieźnie (na Dalkach).

LUDWIK I WIELKI (Węgierski; 1326-82), król z dynastii Andegawenów. Był wnukiem Władysława Łokietka. Od 1342 r. zasiadał na tronie węgierskim, od 1370 r. był królem polskim. Dążył do umocnienia Węgier, był protektorem Kościoła, budowniczym klasztorów i świątyń, dbał o miasta (m.in. nadał prawa miejskie Wągrowcowi). W Polsce popierali go możnowładcy małopolscy, przeciwni byli panowie w Wielkopolsce. W 1374 r. w Koszycach nadał przywileje szlachcie. Zmarł w Nagyszombat. Jego córka Jadwiga poślubiła Władysława Jagiełłę.

Ulica Ludwika Węgierskiego znajduje się w Wągrowcu.

LUDYGA-LASKOWSKI Jan Józef (1894-1956), mjr. Był synem górnik z Bytomia-Rozbarku. W 1909 r. zapisał się do drużyny sokolej i był m.in. naczelnikiem „Sokoła” w Bytomiu. W okresie I wojny świat. służył w armii niem., ale w 1915 r. zdezerterował do Francji. Wstąpił tam do

oddziałów polskich, kierował szkołą podoficerską w Le Mans, walczył w kompanii strzelców. Wrócił do Polski w 1919 r. jako adiutant gen. Hallera, w następnym roku został szefem sztabu POW na Grn. Śląsku. Uczestniczył w powstaniach śl., m.in. w bitwie o Górę św. Anny. Potem działał w organizacjach kombatanckich. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r., przebywał w obozie koncentracyjnym, a następnie osiadł we Francji. Zmarł w Paryżu.

Ulica Jana Łudygi-Laskowskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Powstańców Śl.).

LUKRECJUSZ (Titus Lucretius Carus; ok. 95-ok. 55 p.n.e.). Był rzymskim poetą i filozofem. Jego gł. dziełem był obszerny poemat *O naturze wszechrzeczy*, w którym zawarł i spopularyzował zasady epikureizmu (dążenia do życia szczęśliwego).

Ulica Lukrecjusza znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

LUMUMBA Patrice (1925-1961). Urodził się w Kasai w Kongu. Był działaczem

niepodległościowym w Kongu Belgijskim, więzionym za działalność przez władze kolonialne. W 1960 r. stanął na czele pierwszego rządu niepodległego Konga. Po zamachu stanu został uwięziony i zamordowany przez przeciwników politycznych. Stał się symbolem radykalnych dążeń wyzwoleniczych w krajach afrykańskich.

Ulica Patrice Lumumby znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

LUTOSŁAWSKI Witold (1913-94). Urodził się w Warszawie, gdzie też odbył studia pianistyczne i kompozytorskie. Był twórcą muzyki nowoczesnej o światowej sławie, autorem utworów symfonicznych, koncertów, utworów instrumentalnych i wokalnych. Niektóre z nich były inspirowane folklorem. Komponował także muzykę teatralną i filmową. Otrzymał wiele nagród i wyróżnień międzynarodowych. Zmarł w Warszawie.

Ulice Witolda Lutosławskiego znajdują się w Gnieźnie (we wsch. części miasta), Kępnie, Lesznie (na Zatorzu) i Turku.

ŁAKIŃSKI Franciszek Jerzy (1768-1845), rotmistrz. Pochodził ze Szczerbina k. Łobżenicy. W okresie napoleońskim walczył w wojsku polskim. Od 1830 r. mieszkał w Wągrowcu. W testamencie hojnie uposażył służbę, dał fundusze na szpital, dom sierot i obuwie dla biednych dzieci, a także pieniądze dla 6 par biorących ślub w dniu jego imienin. Pochowany został przy szosie do Gniezna w grobowcu-piramidzie, który sam zaprojektował.

Ulica Franciszka Łakińskiego znajduje się w Wągrowcu.

ŁANGOWICZ Stanisław (1 poł. XX w.). Pracował jako rzemieślnik w Międzychodzie. W okresie międzywojennym był tam działaczem socjalistycznym, a po II wojnie świat. objął przewodnictwo PPS i aktywnie uczestniczył w tworzeniu polskich władz.

Ulica Langowicza [!] znajduje się w centrum Międzychodu.

ŁASKARZ Andrzej → Andrzej Łaskarz.

ŁASKI Jan (1456-1531), abp. Urodził się w Łasku w rodzinie szlacheckiej. W 1502 r. został sekretarzem królewskim, w latach 1503-10 pełnił urząd kanclerza włk. koronnego. Z jego inicjatywy spisano prawa i przywileje, tzw. Statut Łaskiego. Od 1510 r. był arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Uporządkował administrację podległych dóbr, działał przeciwko Krzyżakom i Habsburgom. Zmarł w Kaliszu.

Ulica kanclerza Jana Łaskiego znajduje się w centrum Gniezna.

ŁAZAREWICZ Franciszek (1900-78), dr med. Urodził się w Grudziądzu. Studiował medycynę na UP, a następnie pracował w szpitalach poznańskich. W latach

międzywojennych pełnił funkcję dyrektora Zakładu Wodolecznictwa w Miłowdach k. Obornik. W 1943 r. podjął działalność konspiracyjną w ramach AK. W 1944 r. uciekł przed aresztowaniem i ukrywał się w leśniczówce w Niemieczkowie. Po wojnie w latach 1945-48 był dyrektorem szpitala pow. w Obornikach. Spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Franciszka Łazarewicza znajduje się w Obornikach.

ŁEPKOWICZ Wacław (1895-1920). Urodził się w Śmiglu. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. Na pocz. 1919 r. wstąpił do oddziału powstańców wlkp., potem dowodził plutonem w składzie 6. Pułku Strzelców Wlkp. (60 pp). W 1920 r. brał udział w przejściu Pomorza przez Polskę, potem walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Poległ pod Szczarą podczas odwrotu.

Ulica Wacława Łepkowicza znajduje się w Śmiglu.

ŁĘGOWSKI Józef (1852-1930). Urodził się w Michorowie k. Sztumu w rodzinie chłopskiej. Do gimnazjów uczęszczał w Pelplinie i Chełmnie, a następnie studiował filologię i historię we Wrocławiu i Królewcu. Potem pracował jako redaktor w Toruniu oraz nauczyciel w Wejherowie i Arnsberg w Westfalii. W latach 1893-1905 uczył języka polskiego w gimnazjum w Wągrowcu, a następnie do 1915 r. w Poznaniu. Od 1919 r. organizował polskie szkolnictwo na Pomorzu i Grn. Śląsku. Opublikował szereg prac z zakresu przeszłości, geografii, języka i folkloru Pomorza. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Józefa Łęgowskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

ŁOKIETEK → Władysław Łokietek, król.

ŁOPATYŃSKI Konstanty (1892-1948), prof. Był synem księdza greko-katolickiego ze Stanisławowa. Studiował weterynarię we Lwowie, a następnie pracował tam naukowo. Od 1925 r. wykładał na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w latach 1931-32 był dziekanem Wydziału Weterynarii. W latach 1942-46 przymusowo przebywał we Lwowie, a potem powrócił do Warszawy. Był wybitnym internistą weterynaryjnym, autorem prac z tej dziedziny.

Ulica Konstantego Łopatyńskiego znajduje się w Obornikach.

ŁOPIŃSKI Roman (1851-1905). Z zawodu był historykiem. Pracował jako nauczyciel, pełnił m.in. funkcję dyrektora szkoły agronomicznej w Szamotułach. Jako pierwszy spisał dzieje miasta. Zajmował się też działalnością społeczną, m.in. w latach 1887-93 wchodził w skład rady nadzorczej szamotulskiego Banku Ludowego.

Ulica Romana Łopińskiego znajduje się w Szamotułach.

ŁOPUSKA Izabela (1908-44), dr med. Urodziła się w Koninie w rodzinie lekarskiej. Uczęszczała do gimnazjum w Koninie i działała tam w harcerstwie. W latach 1927-33 odbyła studia medyczne w Warszawie, a następnie pracowała tam w szpitalu. W okresie okupacji hitler. działała w konspiracji AK; była kurierem, prowadziła wywiad i dywersję psychologiczną wśród żołnierzy i cywilnej ludności niemieckiej. Aresztowana przez gestapo, została rozstrzelana 26 VII w ruinach getta w Warszawie.

Ulica Izabeli Łopuskiej znajduje się w Koninie (na os. Zemełki).

ŁOPUSZAŃSKI Tadeusz (1874-1955), prof. Urodził się we Lwowie. Do gimnazjum uczęszczał w Krakowie, matematykę i fizykę studiował na UJ. Był pedagogiem, zajmował się zwłaszcza szkolnictwem średnim. W latach 1919-20 pełnił funkcję ministra, a potem do 1926 r. – wiceministra wyznań religijnych i oświe-

cenia publicznego. Stworzył eksperymentalne gimnazjum w Rydzynie i był jego dyrektorem w latach 1928-39. Okres II wojny świat. spędził w GG. Od 1949 r. mieszkał w Gliwicach i tam zmarł. Spoczywa na cmentarzu w Rydzynie. Fot. 54.

Ulica Tadeusza Łopuszańskiego znajduje się w Rydzynie.

ŁOWIŃSKI Antoni Kalikst (1824-98). Urodził się w Fordonie k. Bydgoszczy. Ukończył gimnazjum w Chełmnie, studiował filologię klasyczną i historię na uniwersytecie w Bonn. Od 1849 r. uczył języków (również polskiego) w Chełmnie. W latach 1866-90 był dyrektorem gimnazjum w Wałczu, gdzie wybudował aulę i salę gimnastyczną, opiekował się też uczniami narodowości polskiej. Pisał prace naukowe na temat literatury antycznej. Zmarł w Wałczu, zachował się jego nagrobek na tamt. cmentarzu katolickim.

Ulica prof. A. Łowińskiego znajduje się w Wałczu.

ŁOWMIAŃSKI Henryk (1898-1984), prof. Urodził się w Daugudzie na Litwie. Uczęszczał do gimnazjów w Wilnie i Czernichowie, studia hist. odbył w Kijowie, Wilnie i Paryżu. Od 1934 r. był wykładowcą na uniwersytecie wileńskim. W 1945 r. osiedlił się w Poznaniu; był tu prof. UP i UAM. Specjalizował się w badaniach wczesnych dziejów państw słowiańskich i Litwy, napisał szereg prac na ten temat o fundamentalnym znaczeniu (gł. dzieło *Początki Polski*). Zginął tragicznie w Poznaniu.

Ulica Henryka Łowmiańskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

ŁUBIEŃSKI Maciej (1572-1652), abp. Pochodził z Łubnej k. Błazsek. Kształcił się w kolegiach jezuickich w Sieradzu, Kaliszu i Poznaniu, studiował w Krakowie, Rzymie i Niemczech. Świecenia kapłańskie przyjął w 1602 r. W 1616 r. wstąpił do klasztoru Bożogrobców w Miechowie i pełnił tam funkcję proboszcza. Od 1621 r. był biskupem chełmskim, w latach 1627-31 – poznańskim, a potem kujawskim. W 1641 r.

został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Opiekował się jezuitami, odbywał dysputy z innowiercami. Sprawował rządy w kraju po śmierci Władysława IV. Zmarł w Łowiczu, pochowany jest w kaplicy Łubieńskich w katedrze w Gnieźnie.

Ulica ks. prymasa Macieja Łubieńskiego znajduje się w centrum Gniezna.

ŁUCZAK Czesław (1922-2002), prof. Urodził się w Kruszwicy. W 1939 r. ukończył gimnazjum w Trzemesznie, w latach 1945-49 studiował na UP. Był wykładowcą na UAM, od 1962 r. prorektorem, w latach 1965-72 rektorem uczelni. Badał historię gospodarczą Polski w XIX i XX w., stosunki polsko-niem. i przeszłość regionu. Działal w towarzystwach naukowych, redagował czasopisma. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu jeżyckim.

Ulica prof. Czesława Łuczaka znajduje się w Mogilnie.

ŁUKASIEWICZ Ignacy Łada (1822-82). Urodził się w Zadusznikach k. Tarnobrzega. Był aptekarzem we Lwowie. W 1852 r. przeprowadził pierwszą destylację ropy naftowej i wydzielił z niej naftę, w następnym roku skonstruował lampę naftową. W Bóbrce k. Krosna założył najstarszą na ziemiach polskich kopalnię ropy naftowej, a pod Jasłem pierwszą rafinerię. Zmarł we Lwowie.

Ulice Ignacego Łukasiewicza znajdują się w Chodzieży, Koninie (w Łaskówcu), Krotoszynie, Pniewach, Szamotułach i Turku, skwer jego imienia – w Poznaniu (na Grobli).

ŁUKASIŃSKI Walerian (1786-1868). Pochodził z Warszawy, był oficerem. W 1819 r. należał do założycieli Wolnomularstwa Narodowego, a dwa lata później – Tow. Patriotycznego. W swej działalności kontaktował się z A. Kosińskim w Targowej Górcie. W 1822 r. został aresztowany przez władze rosyjskie i skazany na więzienie. Za zorganizowanie buntu w twierdzy w Zamościu karę zwiększono. Do końca życia przebywał uwięziony w Szlisselburgu. Stał się symbolem więźnia politycznego.

Ulice Walerego Łukasiewicza znajdują się w Choczcu (ple), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Targowej Górcie (wrz).

ŁUKASZEWICZ Józef (1799-1873). Urodził się w Krąplewie k. Stęszewa w rodzinie ziemiańskiej. Maturę uzyskał w Kaliszu, następnie studiował historię i filologię na UJ. Przez 23 lata pełnił funkcję kierownika poznańskiej Biblioteki Raczyńskich. Zarządzał także archiwum miejskim, był autorem prac hist. oraz wydawcą źródeł, redagował czasopisma, pisał wiersze. Od 1852 r. mieszkał w Targoszycach k. Kobyłina i tam zmarł. W 1961 r. jego prochy przeniesiono na Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. Fot. 55.

Ulice Józefa Łukasiewiczza znajdują się w Kobylinie, Poznaniu (na Łazarzu), Puszczykówku i Stęszewie.

ŁUKOMSKI Stanisław Andrzej (1874-1948), bp. Urodził się w Leśniczówce Borek k. Nakła. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie. W 1898 r. otrzymał w Poznaniu święcenia kapłańskie, po których był kapelanem abp. F. Stablewskiego. Był działaczem społecznym i niepodległościowym. W 1906 r. objął probostwo w Koźminie, opracował też dzieje tego miasta. Od 1916 r. pełnił funkcję kanonika i proboszcza katedry w Poznaniu. Zasłużył się podczas polonizowania szkolnictwa po odzyskaniu niepodległości i tworzenia UP. Od 1920 r. był biskupem sufraganiem poznańskim, a od 1926 r. ordynariuszem w Łomży. Pełnił także funkcję sekretarza Episkopatu Polski. Zmarł w Warszawie, spoczywa w katedrze łomżyńskiej.

Ulica ks. Stanisława Łukomskiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

ŁUKOMSKI Zbigniew (1902-39). Urodził się w Śmiglu w rodzinie budowniczej. W 1918 r. był tam organizatorem i drużynowym tajnej drużyny skautowej, szkolił gońców i sanitariuszy. Później wszedł w skład Pow. Rady Ludowej. Po odzyskaniu niepodległości działał w harcerstwie, w latach 1928-35 był pierwszym

komendantem śmigielskiego Hufca ZHP. Zginął rozstrzelany przez hitlerowców 23 X w publicznej egzekucji na rynku w Śmiglu.

Ulica harcmistrza Z. Łukomskiego znajduje się w Śmiglu.

ŁUKOWSKI Zbigniew (1923-44). Urodził się w Witkowie w rodzinie właściciela restauracji. Uczęszczał do gimnazjum w Gnieźnie. On i brat **Alfred** (1928-44) działali w harcerstwie. Po wkroczeniu hitlerowców zostali wysiedleni do GG. Obaj wzięli udział w powstaniu warszawskim i zginęli prawdopodobnie w obronie poczty dworcowej. Ich grób (Alfreda

symboliczny) znajduje się na cmentarzu w Witkowie.

Ulica Braci Łukowskich znajduje się w Witkowie.

ŁUSZCZEWSKA Jadwiga (Deotyma; 1834-1908). Urodziła się w Warszawie w rodzinie wywodzącej się z Łuszczewa k. Skulska. Była poetką i pisarką, znana jest przede wszystkim jako autorka powieści hist. (m.in. *Panienka z okienka*). Od 1863 r. towarzyszyła ojcu na zestrzeleniu. W latach 1865-1905 prowadziła salon literacki, w którym występowała z improvizacjami. Zmarła w Warszawie.

Ulica Deotymy znajduje się w Koninie (na zach. od Starówki).

MACHNIKOWSKI Sylwester (1903-39). Urodził się w Turzy k. Damasławka w rodzinie rolnika. Ukończył gimnazjum w Wągrowcu i historię na UP. Od 1927 r. był nauczycielem w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a od 1930 r. – w gimnazjum w Lesznie. Pisał prace z dziejów regionu. Był też działaczem Polskiego Związku Zachodniego; za to został aresztowany przez hitlerowców i rozstrzelany w poznańskim Forcie VII.

Ulica Sylwestra Machnikowskiego znajduje się w Lesznie (na Przylesiu).

MACIASZCZYK Klemens (1922-67). Urodził się w Gnieźnie. Po II wojnie świat. był zawodnikiem, działaczem i trenerem Ludowego Klubu Sportowego w Rogowie. Stworzył tam drużynę hokeja na trawie, którą wprowadził do I ligi. Wyszkołał wielu znakomitych zawodników, reprezentantów Polski i olimpijczyków.

Ulica Klemensa Maciaszczyka znajduje się w Rogowie (żni).

MACIEJ Z KOBYLINA (Kobeliński; ok. 1425–92). Pochodził prawdopodobnie z rodziny mieszczańskiej z Olkusza, która eksploatowała szyb górniczy Kobiełe. W latach 1441-49 studiował na uniwersytecie w Krakowie, a później uczył w szkołach krakowskich. Od 1452 r. był prof. logiki i teologii na uniwersytecie, a jako jego dziekan i dziewięciokrotnie rektor dbał o rozwój uczelni. Przyjmował na nią Mikołaja Kopernika.

Ulica Rektora Macieja znajduje się w Kobylinie.

MACIEJEWSKI Jarosław (1924-87), prof. Urodził się w Poznaniu. Był historykiem literatury polskiej, badaczem zwłaszcza okresu romantyzmu, a także życia literackiego i teatralnego w Wielkopolsce. Od 1973 r. wykładał na UAM. W 1981 r. był

współredaktorem pierwszej książki o Poznaniu Czerwcu. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jarosława Maciejewskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

MACIEJEWSKI Marian (1926-98), ks. Urodził się w Poznaniu w rodzinie kupieckiej. Maturę zdał w 1947 r., w 1953 r. przyjął w Poznaniu święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Rogoźnie, Gostyniu i Poznaniu (wtedy też kapłanem bp. F. Jedwabskiego). Od 1965 r. pełnił funkcję proboszcza w Pniewach, od 1968 r. także dziekana pniewskiego. Prowadził działalność charytatywną, w 1982 r. przejął kościół ewangelicki, wybudował kościół w Koninie k. Lwówka. Od 1992 r. był kanonikiem poznańskiej kapituły farnej. Spoczywa na cmentarzu w Pniewach.

Ulica ks. Mariana Maciejewskiego znajduje się w Pniewach.

MACZEK Stanisław (1892-1994), gen. Urodził się w Szczercu k. Lwowa. Był zawodowym oficerem w armii austriackiej, a od 1918 r. w WP. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w latach 1938-39 dowodził pierwszą polską brygadą kawalerii zmotoryzowanej. W 1939 r. przedostał się przez Węgry na Zachód i organizował tam polskie oddziały. Na czele dywizji pancerniej w 1944-45 walczył we Francji, Belgii, Holandii i ptn. Niemczech. Po wojnie pozostał na Zachodzie. Zmarł w Edynburgu.

Ulice gen. Stanisława Maczka znajdują się w Obornikach, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Sołaczcu), Ślesinie, Środzie Wlkp., Święciechowie (les) i Turku.

MAĆKOWICZOWIE – rodzina zamieszkała w Świętej k. Złotowa, zasłużona w okresie międzywojennym dla Złotowszczyzny na polu kulturalnym i społecznym. **Izydor** był działaczem narodowym,

m.in. w latach 1922-39 pełnił funkcję kierownika złotowskiej V Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech. **Jan** od 1929 r. uczył w szkole polskiej w Kleszczynie, a od 1937 r. – w Podróżnej, **Władysław** zaś w 1929 r. w szkole w Radawnicy.

Ulica Maćkowiczów znajduje się w Złotowie.

MADALIŃSKI Antoni Józef (1739-1805), gen. Urodził się w Borowie, pochodził ze średniozamożnej szlachty wlkp. Od 1768 r. służył w wojsku. Był uczestnikiem konfederacji barskiej. Przemarsz dowodzonej przez niego kawalerii narodowej z Ostrołęki w kierunku Krakowa był sygnałem do wybuchu powstania kościuszkowskiego. Brał udział w innych działaniach tego powstania (m.in. w wyprawie gen. Dąbrowskiego do Wielkopolski), za co był więziony przez Prusaków. Od 1797 r. mieszkał w Borowem k. Grójca, pochowany został w pobliskim Przybyszewie.

Ulice gen. Antoniego Madalińskiego znajdują się w Krotoszynie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Wildzie), os. jego imienia – w Zdunach.

MAGNUSZEWSKI Marian (1907-85), ks. Pochodził z Dolska. Ukończył gimnazjum w Śremie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1933 r., a po nich był wikariuszem w Koźminie, Gostyniu i Poznaniu oraz sekretarzem bp. Walentego Dymka. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, przebywał w obozach w Mauthausen i Dachau. W latach 1945-83 był proboszczem w Kępnie, a od 1953 r. także tamt. dziekanem. Rozwinął działalność charytatywną i społeczną, wybudował kościół w Hanulinie. W okresie stalinowskim był szykanowany przez władze. Zmarł w Kępnie i tam został pochowany.

Ulica ks. Mariana Magnuszewskiego znajduje się w centrum Kępna.

MAJAKOWSKI Władimir W. (1893-1930). Urodził się w Bagdadach w Gruzji jako syn leśniczego. Podczas nauki w gimnazjum w Moskwie rozpoczął działalność konspiracyjną, za co w 1909 r.

został uwięziony. Później studiował sztuki plastyczne i stał się propagatorem „nowej sztuki”. Tworzył przede wszystkim wiersze i poematy o nowatorskiej formie, będące apoteozą rewolucji i komunizmu. Był także autorem dramatów satyrycznych. Popełnił samobójstwo w Moskwie.

Ulice Włodzimierza Majakowskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (po wsch. stronie centrum) i Poznaniu (w Kobylempolu).

MAJCHEREK Alfons (1910-88), ks. Urodził się w Grodzisku Wlkp. W 1937 r. otrzymał święcenia kapłańskie, po których został wikariuszem w Wierzenicy. Aresztowany w 1940 r., do 1945 r. był więźniem obozów hitler. W latach 1947-86 pełnił funkcję proboszcza w Dopiewie i był budowniczym nowego kościoła (upamiętnia go tam epitafium). Pochowany został na tamt. cmentarzu parafialnym.

Ulica ks. Alfonsa Majcherka znajduje się w Dopiewie.

MAJKOWSKI Leon (1862-1934). Z zawodu był introligatorem, przez wiele lat prowadził jedyną księgarnię w Grodzisku Wlkp. Działał też społecznie; był prezesem bractwa kurkowego i przez 40 lat dyrygentem chóru „Harmonia”. Jego syn **Hilary** (1896-1947) był publicystą, krytykiem, poetą i tłumaczem. Opublikował kilka książek, w tym w 1938 r. publikację o rodzinnym mieście. W 1945 r. został kierownikiem literackim poznańskiego Teatru Wielkiego, przez pewien czas mieszkał w Zielonej Górze. Drugi syn **Edmund** (1892-1951) w 1916 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Działał także jako historyk, bibliotekarz, archiwista, bibliograf i numizmatyk. W 1923 r. należał do współzałożycieli Tow. Bibliofilów Polskich, w latach 1925-33 był dyrektorem Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu. Później administrował parafią w Kopanicy. W latach 1939-40 więzili go hitlerowcy. Od 1945 r. był proboszczem kórnickim. Zmarł w Śremie, został pochowany w Kórniku.

Ulica Majkowskich znajduje się w Grodzisku Wlkp.

MAKLAKIEWICZ Jan Adam (1899-1954). Urodził się w Chojnacie k. Mszczonowa. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Paryżu. Był przede wszystkim kompozytorem, twórcą baletów, utworów symfonicznych i wokalnych. Od 1929 r. wykładał w konserwatorium warszawskim. Po II wojnie świat. był dyrektorem filharmonii w Krakowie i Warszawie oraz prof. Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie. Zajmował się też grą na organach i publicystyką muzyczną. Zmarł w Warszawie.

Ulica Jana Maklakiewicza znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

MAKOWSKI Józef Tadeusz (1882-1932). Urodził się w Oświęcimiu. Studiował w Krakowie i Paryżu, gdzie mieszkał od 1908 r. Był wybitnym malarzem, związanym z kubizmem, a potem z naiwnym realizmem. Tworzył przede wszystkim obrazy z udziałem dzieci, a także pejzaże, sceny rodzajowe i groteski. Zmarł w Paryżu.

Ulica Tadeusza Makowskiego znajdują się w Koninie (w Niesłuszu), Lesznie (na Zatorzu), Pleszewie, Śremie i Wrześni.

MAKUSZYŃSKI Kornel (1884-1953). Urodził się w Stryju na Podolu. Był pisarzem, poetą i krytykiem literackim. Szczególnym powodzeniem cieszyły się jego powieści przygodowe dla młodzieży (m.in. *Szatan z siódmej klasy*), pogodne książeczki dla dzieci (zwłaszcza cykl o Koziołku Matołku) i utwory humorystyczne. Zmarł w Zakopanem i spoczywa tam na str. cmentarzu.

Ulice Kornela Makuszyńskiego odnaleziono w Chodzieży, Gnieźnie (w Skiereszewie), Kaliszu (na Majkowie), Lesznie (w Zaborowie), Luboniu, Ostrowie Wlkp. (na Krępie), Pile (na Górnym), Poznaniu (na os. Bajkowym), Słupcy i Śremie.

MALAPERT Charles (1581-1630), jezuita. Urodził się w Mons Hainaut w Belgii. Do zakonu jezuitów wstąpił w 1600 r., święcenia kapłańskie otrzymał w 1609 r. Do Polski przybył ok. 1610 r., w latach 1613-17 wykładał matematykę w kole-

gium jezuickim w Kaliszu. Prowadził tam też obserwacje plam słonecznych, po raz pierwszy w Polsce używając lunety. Ogłosił w Kaliszu zbiór wierszy łacińskich, dedykowany królewiczowi Władysławowi. Później przebywał w Belgii, Szkocji i Hiszpanii. Zmarł w Katalonii.

Ulica Karola Malaperta znajduje się w Kaliszu (na Zagorzyńku).

MALCZEWSKI Jacek (1854-1929). Pochodził z Radomia. Studiował w Krakowie i Paryżu. W 1886 r. osiadł w Krakowie. Był wybitnym malarzem okresu Młodej Polski, tworzącym realistyczne, symboliczne i fantastyczne obrazy w specyficznym, melancholijnym stylu. W latach 1897-1900 i 1912-21 wykładał na krakowskiej ASP. Zmarł w Krakowie, spoczywa w kościele na Skałce. Największy zbiór jego dzieł znajduje się w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

Ulice Jacka Malczewskiego znajdują się w 12 miejscowościach regionu.

MALEPSZY Tomasz (1910-71), ks. kanonik. Urodził się w Bukówcu Grn. k. Leszna. Ukończył gimnazjum w Lesznie, święcenia kapłańskie przyjął w 1935 r. Był wikariuszem w Krotoszynie i Poznaniu. Okres okupacji hitler. spędził w Leżajsku, gdzie brał udział w konspiracji. Po powrocie objął parafię św. Rocha w Poznaniu, a w 1946 r. – w Ostrorogu. Od 1955 r. był proboszczem w Chodzieży. Przeprowadził remont kościoła i plebanii, uporządkował cmentarz, a ogród i grunty kościelne przekazał miastu.

Ulica ks. dr. Tomasza Malepszego znajduje się w Chodzieży.

MALINOWSKI Bronisław (1884-1942), prof. Urodził się w Krakowie. Studiował w Krakowie, Lipsku i Londynie. Był antropologiem, etnologiem i socjologiem. Badania, przeprowadzone w latach 1914-18 na Nowej Gwinei, przyniosły mu światową sławę. Od 1924 r. wykładał na uniwersytecie w Londynie, a od 1938 r. – na Yale University. Był też kierownikiem Instytutu Polskiego w Nowym Jorku. Zmarł w New Haven w USA.

Ulice Bronisława Malinowskiego znajdują się w Grodzisku Wlkp. i Poznaniu (w Marlewie).

MALINOWSKI Bronisław (1951-81). Urodził się w Nowem n. Wisłą. Był lekkoatletą, biegaczem na długich dystansach, rekordzistą Polski. Trzykrotnie brał udział w igrzyskach olimpijskich; w 1976 r. w Montrealu zdobył srebrny, a w 1980 r. w Moskwie złoty medal w biegu na 3000 m z przeszkodami. W 1979 r. został wicemistrzem świata w biegu przełajowym. Zginął w wypadku samochodowym. Od 1982 r. rozgrywany jest w Grudziądzu memoriał lekkoatletyczny jego imienia.

Ulica Malinowskiego znajduje się w Tuliszkowie.

MALINOWSKI Franciszek Ksawery (1808-81), ks. Był synem burmistrza Golubia. Uczęszczał do gimnazjum pijarów w Warszawie, następnie studiował na tamt. uniwersytecie. Brał udział w powstaniu listopadowym. Świecenia kapłańskie przyjął w 1838 r. w Pelplinie. Był wikariuszem w Czarzu k. Bydgoszczy, a od 1841 r. proboszczem w Wałdowie i nieco później dziekanem w Tucholi. Za obronę praw Polaków został w 1851 r. przeniesiony do Poznania, a po 2 latach otrzymał probostwo w Komornikach. Z zamiłowania był językoznawcą. Należał do współtwórców PTPN. Jego grób i pomnik znajduje się przy kościele w Komornikach. Fot. 57.

Ulica Franciszka Ksawerego Malinowskiego znajduje się w Komornikach (poz).

MALINOWSKI Stefan (1892-1919). Był adiutantem w oddziale powstańców wlkp., który 1 I 1919 r. zajął Jarocin. Wywiesił flagę na tamt. ratuszu. Następnie w składzie batalionu jarocińskiego brał udział w opanowaniu Krotoszyna i walkach na froncie zach. Zginął 11 I pod Zbąszyniem. Spoczywa w grobie poległych powstańców na cmentarzu w Jarocinie.

Ulica Stefana Malinowskiego znajduje się w Jarocinie.

MAŁACHOWSKI Stanisław (1736-1809). Pochodził z rodziny magnackiej.

Wyróżnił się pełniąc funkcję marszałka trybunału koronnego. Jako marszałek Sejmu Czteroletniego (1788-92) był stronikiem reform, popierał rozszerzenie praw mieszczan i oczyszczanie chłopów. Współtworzył Konstytucję 3 maja. W 1807 r. otrzymał tekę premiera rządu Księstwa Warszawskiego. Zmarł w Warszawie.

Ulice Stanisława Małachowskiego znajdują się w Chodzieży i Poznaniu (na Komandorii).

MAŁCUŻYŃSKI Witold (1914-77). Urodził się w Warszawie. Był światowej sławy pianistą, laureatem konkursu chopinowskiego w 1937 r. Ceniono go zwłaszcza jako wykonawcę utworów Chopina. Od 1937 r. mieszkał w Szwajcarii. Zmarł na Majorce.

Ulica Witolda Małcużyńskiego znajduje się w Kępnie.

MAŁECKI Antoni (1821-1913), prof. Urodził się w Objezierzu k. Obornik. Studia odbył w Berlinie. Był literaturoznawcą, historykiem i filologiem, wykładowcą uniwersytetów w Krakowie, Innsbrucku i Lwowie. Stworzył podstawy naukowej monografistyki pisarzy polskich, wydawał dzieła literackie, napisał pierwszą biografię J. Słowackiego. Podręczniki szkolne jego autorstwa używano przez kilkadziesiąt lat. Zmarł we Lwowie.

Ulica Antoniego Małeckiego znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

MAŁKOWSKI Andrzej Juliusz (1888-1919). Urodził się w Trąbkach k. Kutna w rodzinie ziemiańskiej. Uczył się w Warszawie, Tarnowie, Krakowie i Lwowie, gdzie działał w organizacjach młodzieżowych. Od 1909 r. był propagatorem przeszczerpienia skautingu na ziemie polskie, opracował pierwszy polski podręcznik w tej dziedzinie. W okresie I wojny świat. zakładał polskie drużyny skautowe w Anglii i USA, a następnie walczył w armii kanadyjskiej. Zginął w wyniku zatonięcia statku na Morzu Śródziemnym. Jego żoną od 1913 r. była **Olga** z Drahońskich (1888-1979), urodzona w Krzeszowicach. W czasie studiów we Lwowie

zaczęła działać w ruchu skautowym. Lata I wojny świat. spędziła na Zachodzie. Po powrocie do kraju założyła w Sromowcach Wyżnych szkołę prowadzoną metodą harcerską. W okresie II wojny światowej kierowała polskim harcerstwem w Wlk. Brytanii. Zmarła w Zakopanem i tam została pochowana.

Ulica Małkowskich znajduje się w Ostrzeszowie, ulica Olgi Małkowskiej – w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

MANITIUS Gustaw (1880-1940), bp. Urodził się w Konstantynowie Łódzkim, był synem pastora. Studia teologiczne odbył w Dorpacie. Pracował jako pastor w Łodzi, Lipnie, Osówce i Zduńskiej Woli. Od 1924 r. był proboszczem parafii ewangelicko-augsburskiej w Poznaniu, a od 1937 r. seniorem (biskupem) diecezji wlkp.-pomorskiej. Przeciwstawiał się ideologii faszystowskiej, dlatego został uwięziony przez hitlerowców i zginął w Forcie VII. Przypomina go pomnik przy ul. Grunwaldzkiej w Poznaniu.

Park Gustawa Manitiusa znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

MANSFELD Péter (1941-59). Był uczniem, który w 1956 r. wziął udział w wydarzeniach rewolucji węgierskiej i uczestniczył w walkach na pl. Széna w Budapeszcie. Aresztowany 2 lata później i osądzony, został stracony trzeciego dnia po uzyskaniu pełnoletności. Jest odpowiednikiem R. Strzałkowskiego z wydarzeń Poznańskiego Czerwca.

Ulica Petera Mansfelda znajduje się w Poznaniu (na Jeżycach).

MARCHLEWSKI Julian Baltazar (1866-1925). Urodził się we Włocławku. W czasie nauki w gimnazjum nawiązał kontakt z I Proletariatem. Później był działaczem socjalistycznym, jednym z przywódców SDKPiL. Od 1893 r. mieszkał w Szwajcarii i Niemczech. Od 1919 r. przebywał w Rosji, podczas wojny polsko-bolszewickiej przewodniczył komitetowi rewolucyjnemu w Białymstoku. Był przeciwnikiem niepodległości Polski. W 1922 r. założył Międzynarodową Organizację Pomocy

Rewolucjonistom. Zmarł na kuracji we Włoszech, spoczywa w Warszawie na Powązkach.

Ulice Juliana Marchlewskiego znajdują się w Kargowej i Krzyżu Wlkp.

MARCIN Z TOURS (ok. 316-397), św. Pochodził z Panonii (obecnie Węgry). Tak jak ojciec wstąpił do legionów rzymskich, ale po przyjęciu chrztu porzucił wojowanie i został misjonarzem. Później prowadził życie pustelnika, a ok. 371 r. został biskupem w Tours we Francji. Zasłużył się jako założyciel pierwszych klasztorów w zach. Europie. Przedstawiany bywa jako żołnierz oddający połowę swego płaszcza żebrakowi (wg legendy miało się to zdarzyć pod murami Amiens). Fot. 56.

Ulice św. Marcina znajdują się w Bukowcu (nto), Międzychodzie, Piaskach (gos), Swarzędzu i Szubinie.

MARCIN ZE SŁUPCY († po 1456). Był synem mieszczanina ze Słupcy. W latach 1436-41 studiował na uniwersytecie w Krakowie. Później był nauczycielem w Słupcy, ale powrócił do Krakowa i wykładał na uniwersytecie. Zachowały się jego poezje łacińskie: 2 epitafia i wiersz o św. Marcinie.

Ulica Marcina ze Słupcy znajduje się w Słupcy.

MARCINEK Ludwik (XX w.). Przez wiele lat był sołtysem w Bukówcu Grn. W okresie międzywojennym organizował przedstawienia teatralne, działał w straży pożarnej i kole śpiewu. Przyczynił się do podjęcia budowy domu kultury w swej wsi i zmarł podczas pracy przy budowie.

Ulica Ludwika Marcinka znajduje się w Bukówcu Grn. (les).

MARCINIAK Florian (1915-44). Urodził się w Gorzycach k. Czempinia w rodzinie chłopskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu, a następnie studiował prawo na UP. Działał też w harcerstwie. W 1939 r. kierował Pogotowiem Harcerzy podczas oblężenia Warszawy. Później był współzałożycielem i pierwszym naczelnikiem Szarych Szeregów. Aresztowany w 1943 r. przez hitlerowców,

zginął w obozie w Gross-Rosen. Upamiętniają go pomniki w Czempiniu i Gorzycach.

Ulice Floriana Marciniaka znajdują się w Czempiniu, Kościanie, Ostrzeszowie, Poznaniu (na Podolanach) i Śremie.

MARCINIAK Michał (1 poł. XX w.). On i M. Karolczak byli pierwszymi mieszkańcami przy nowej ulicy, którą po 1920 r. wytyczono w Witaszycach na gruntach zakupionych od Ignacego Reszelskiego. Od dwóch Michałów powstała nazwa tej ulicy.

Ulica Michała znajduje się w Witaszycach (jar).

MARCINIAK Sylwester (1906-79), ks. kanonik. Urodził się w Borowie k. Czempinia w rodzinie chłopskiej. Ukończył gimnazjum w Poznaniu i tam w 1931 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem we Lwówku, a od 1932 r. prefektem w gimnazjum w Lesznie. Aresztowany przez hitlerowców, w latach 1940-45 przebywał w obozach w Gusen i Dachau. W 1947 r. powrócił do nauczania w szkołach w Lesznie, gdzie również był kapelanem szpitala ss. Elżbietanek (znajduje się tam tablica pamiątkowa). Spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulica Sylwestra Marciniaka znajduje się na os. Wieniawa w Lesznie.

MARCINIAK Walenty (1904-74), ks. Pochodził z Kościana. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1932 r. w Poznaniu. W latach 1941-45 był więźniem obozu koncentracyjnego w Dachau. Od 1946 r. pełnił funkcję proboszcza w Wieszczyczynie k. Śremu; odnowił tam budynki parafialne, rozwijał życie religijne. Zmarł w Śremie, pochowany został na cmentarzu w Wieszczyczynie.

Ulica ks. Marciniaka znajduje się w Wieszczyczynie (śrm).

MARCINIEC Józef (1890-1971), ogrodnik. Pochodził z Torunia. Maturę uzyskał w Poznaniu. W latach 1911-13 odbył studia ogrodnicze w Bourge-la-Reine pod Paryżem, a po praktyce w Lon-

dynie pracował w ogrodnictwie ojca. W latach 1919-39 i 1945-54 był dyrektorem szkoły ogrodniczej w Koźminie. Spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulicę w Koźminie Wlkp., przy której mieszkał Józef Marciniak, nazwano jego imieniem.

MARCINIEC Stanisław (1898-1942). Urodził się w Nądni k. Zbąszynia. W powstaniu wlkp. walczył na froncie zach. i dostał się do niewoli, ale udało mu się zbiec z więzienia w Brandenburgu. Potem prowadził biuro porad prawnych w Zbąszyniu. Jednocześnie od 1925 r. współpracował z polskim wywiadem oraz – za jego zgodą – z wywiadem niem. Po wkroczeniu hitlerowców ukrywał się, ale w 1940 r. został aresztowany w Częstochowie. Został stracony w więzieniu w Brandenburgu.

Ulica Stanisława Marciniaka znajduje się w Zbąszyniu.

MARCINKOWSKI Karol (1800-46), dr med. Urodził się w Poznaniu. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, studia odbył w Berlinie. Był chirurgiem i położnikiem w Poznaniu, cenionym za wiedzę i pomoc ubogim. Brał udział jako lekarz w powstaniu listopadowym, za co odbył karę więzienia. Później stał się gł. organizatorem nurtu pracy organicznej w Wielkopolsce. Z jego inicjatywy założono Bazar poznański i Tow. Pomocy Naukowej. Zmarł w Dąbrówce Ludomskiej k. Obornik, od 1923 r. spoczywa w poznańskim kościele św. Wojciecha. W Poznaniu uczczono go 2 pomnikami. Fot. 58.

Ulice Karola Marcinkowskiego znajdują się w 26 wielkopolskich miejscowościach.

MARENIUSZ Stanisław → Twardy Stanisław, ks.

MARIA (Maryja, Najświętsza Maria Panna; 1 w. n.e.), św. Była żoną św. Józefa z Nazaretu i matką Jezusa Chrystusa. Jej kult jako Matki Boskiej rozwinął się szczególnie w Kościołach katolickim i prawosławnym, a koncentruje się przede wszystkim w sanktuariach.

Ulica Panny Marii znajduje się w Złotowie.

MARIA KAZIMIERA (Marysienka; 1641-1716), królowa. Urodziła się k. Nevers we Francji, była córką margrabiego d'Arquien. Do Polski przyjechała jako dwórka Marii Ludwiki, żony Władysława IV Wazy. Od 1658 r. była żoną wojewody lubelskiego Jana Zamoyskiego, w 1665 r. poślubiła Jana Sobieskiego. W 1674 r. została koronowana na królową Polski. Była ambitna, wywierała duży wpływ na politykę. Po śmierci króla wyjechała do Rzymu, a potem do Francji. Zmarła w Blois.

Ulice Królowej Marysienki znajdują się w Czerwonaku (poz), Koninie (w Nowym Dworze) i Skwierzynie, os. Marysienki – w Poznaniu (na Piątkowie).

MARIA MAGDALENA (z Magdali; l w.n.e.), św. Była jedną z kobiet stojących pod krzyżem w chwili śmierci Jezusa Chrystusa. Z czasem zaczęto ją utożsamiać z jawnogrzesznicą nawróconą pod wpływem nauczania Jezusa.

Ulica św. Marii Magdaleny znajduje się w centrum Poznania.

MARIAŃSKI Jan → Maryański Jan.

MARKIEWICZ Józef (1907-81). Urodził się w Petersburgu. Ukończył gimnazjum w Wilnie, w latach 1926-30 studiował na uniwersytecie wileńskim. W latach 1932-37 uczył w seminarium nauczycielskim i gimnazjum w Czarnkowie. W 1945 r. był inspektorem szkolnym na pow. czarnkowski, a potem nauczycielem matematyki, fizyki i chemii w LO w Czarnkowie. Tam zmarł i został pochowany na cmentarzu przy ul. Kościuszki.

Ulica Józefa Markiewicza znajduje się w Czarnkowie.

MARKOWSKI Stanisław (1909-96). dr med. Urodził się w Żebrowszczyźnie na Wileńszczyźnie. Uczęszczał do gimnazjum w Oszmianie, studia medyczne odbył w Wilnie. Od 1936 r. pracował w Kutnie, Płocku i Gostyninie. Okres okupacji hitler. spędził w Dąbrowicach k. Krośniewic; w tym czasie pomagał jeńcom-Anglikom z obozu w Kajewie. Od 1946 r. był ordynatorem w szpitalu w Gostyni-

nie. W latach 1948-79 pełnił funkcję kierownika ośrodka zdrowia w Przedczu. Był też działaczem społecznym. Od 1987 r. mieszkał w Danii i tam zmarł. Pochowany jest w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Przedczu. Na domu, gdzie mieszkał (ul. Waryńskiego 11), wmurowano poświęconą mu tablicę.

Ulica Stanisława Markowskiego znajduje się w Przedczu.

MARKUL Jan (1894-1981), ks. kanonik. Urodził się w Warnelach na Wileńszczyźnie. Do 1917 r. był oficerem w armii rosyjskiej, a potem wstąpił do seminarium duchownego. Świecenia kapłańskie przyjął w 1923 r. w Łucku na Wołyniu. W okresie okupacji hitler. był więźniem obozów. W latach 1946-70 pełnił funkcję proboszcza w Kobylej Górze, gdzie odrestaurował kościół i rozwinął życie religijne. Malował też akwarele. Zmarł w Sycowie. Spoczywa na cmentarzu w Kobylej Górze, upamiętniono go epitafium w tamt. kościele.

Ulica ks. Jana Markula znajduje się w Kobylej Górze (osz).

MARSZAŁ Tadeusz (1918-39). Urodził się w Turku. W 1939 r. ukończył turkowskie gimnazjum i podjął studia na Politechnice Warszawskiej. Zginął zamordowany 18 IX przez hitlerowców w Turku. Jego brat **Stanisław Jan** (1920-39) zdał maturę w 1938 r. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. jako podchorąży w 29 pp. Ranny w czasie bitwy nad Bzurą pod Sochaczewem, zmarł w szpitalu w Ożarowie. Obaj spoczywają na cmentarzu w Turku, upamiętniono ich też epitafium w kościele.

Ulica Braci Marszałów znajduje się w Turku.

MARUSARZ Stanisław (1898-1942), ks. Urodził się w Skrzypnej k. Pleszewa. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1925 r. Pełnił funkcję proboszcza w Strzałkowie. Aresztowany przez hitlerowców, przebywał w obozach w Puszczycówku, Dachau i Gusen. Zginął w czasie transportu.

Ulica ks. Marusarza znajduje się w Strzałkowie (słu).

53. Pomnik Leszka Białego z 1927 r. (odtworzony w 1973 r.) w Marcinkowie Górnym (żni)

54. Grób Tadeusza Łopuszańskiego na cmentarzu w Rydzynie

55. Pomnik Józefa Łukaszewicza na miejscu jego pierwotnego pochowania przy kościele w Wyganowie (kro)

56. Pomnik św. Marcina – patrona Odolanowa, odsłonięty w 1999 r.

57. Pomnik na grobie ks. Franciszka Ksawerego Malinowskiego przy kościele w Komornikach (poz)

58. Pomnik Karola Marcinkowskiego, odsłonięty w 2005 r. przy alei jego imienia w Poznaniu

MARYAŃSKI Jan (1744-96). Z zawodu był kowalem. W 1772 r. przybył z Dubna do Warszawy i prowadził tam kuźnię. Był działaczem cechowym, pełnił funkcję starszego cechu. W okresie Sejmu Czteroletniego wspierał reformy i współpracował z J. Kilińskim. W 1794 r. wytwarzał broń na potrzeby powstańców.

Ulica Jana Mariańskiego [!] znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

MARYSIENKA → Maria Kazimiera, królowa.

MASŁOWSKI Karol (1879-1919). Urodził się w Machcinie k. Śmigła. Był mieszkańcem Zdun. W czasie powstania wlkp. pobięty przekazał oddziałom polskim wiadomość o zaatakowaniu miasta. Poległ 6 II na ulicy w Krotoszynie. Pochowano go w grobie powstańców na cmentarzu w Zdunach.

Ulice Karola Masłowskiego znajdują się w Krotoszynie i Zdunach.

MASZTALERZ Franciszek (1899-1919). Urodził się w Kościanie. Od 1915 r. był członkiem drużyny skautowej w tym mieście. W 1917 r. został powołany do wojska niem. i skierowany na front zach. Po powrocie do Kościana wstąpił do POW ZP i w ramach tzw. rezerwy skautowej walczył w powstaniu wlkp. Zginął 11 I pod Tworzankami jako pierwszy poległy kościaniak. Pochowany jest na starym cmentarzu w Kościanie. Uczczono go tablicą na domu rodzinnym przy ulicy, która nosi jego imię.

Ulica Franciszka Masztalerza znajduje się w centrum Kościana.

MATECKI Teodor Teofil (1810-86), dr med. Urodził się w Poznaniu. Uczył się w gimnazjach w Poznaniu i Wrocławiu, a następnie studiował we Wrocławiu i w Berlinie. Od 1838 r. prowadził praktykę lekarską w Poznaniu, gdzie zaangażował się też w działalność narodową. Był więziony za udział w przygotowaniach do powstania w 1846 r., w powstaniach Wiosny Ludów i styczniowym organizował pomoc medyczną. W latach 1847-

-57 był lekarzem zakładu wodoleczniczego w Dębnie n. Wartą. Należał do współtwórców PTPN i Tow. Naukowej Pomocy. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Teofila Mateckiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

MATEJKO Jan (1838-93). Urodził się w Krakowie i tam mieszkał przez całe życie. Studiował malarstwo w Krakowie, Monachium i Wiedniu. Cenił się go przede wszystkim za wielkie kompozycje przedstawiające wydarzenia z dziejów Polski. Tworzył także portrety i rysunki, jest autorem polichromii w kościele Mariackim w Krakowie. Od 1873 r. kierował krakowską Szkołą Sztuk Pięknych. Spoczywa w grobach zasłużonych na Skałce w Krakowie.

Ulice Jana Matejki odnotowano w 39 miejscowościach regionu, Wał Matejki – w Kaliszu.

MATEUSZ → Bracia Międzyrzeccy, św.

MATUSZEWSKI Seweryn (1879-1939), dr med. Urodził się w Śmiglu. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studia medyczne w Niemczech. Od 1903 r. prowadził praktykę lekarską w Śremie, gdzie był też działaczem narodowym i radnym miejskim. W latach 1915-16 służył jako lekarz w wojsku niem. W 1918 r. przewodnicząc Radzie Robotników i Żołnierzy w znacznym stopniu przyczynił się do wyzwolenia Śremu bez przelewu krwi. Później był jedną z czołowych postaci życia społeczno-politycznego miasta. Zginął rozstrzelany 20 X przez hitlerowców na rynku, spoczywa we wspólnej mogile ofiar tej egzekucji. Upamiętnia go tablica przy ulicy jego imienia.

Ulica Seweryna Matuszewskiego znajduje się w centrum Śremu.

MATWIEJEW Oleg (1919-45), kapitan. Był radzieckim pilotem wojskowym, odelegowanym do polskiego pułku „Warszawa”. Gdy 14 II wykonywał lot patrolowy nad Piłą, został uszkodzony jego

samolot Jak-16. Przypuszczalnie ranny, nie mógł wyprowadzić maszyny z lotu nurkowego i skierował ją na kolumnę czołgów niem. Zginął na miejscu.

Ulica Olega Matwiejewa znajduje się w Pile (na Górnym).

MATYŚKIEWICZ Idzi (1875-1942). Urodził się w Krępie k. Ostrowa Wlkp. w rodzinie chłopskiej. Był działaczem ludowym. W 1905 r. założył w swej wsi koło śpiewacze, w latach 1906-20 pełnił funkcję naczelnika gminy Krępa. W 1919 r. utworzył w Poznaniu Związek Włościan – pierwszą samodzielną partię chłopską, która potem weszła w skład PSL. W 1928 r. założył Zjednoczenie Włościan. Zmarł w Ostrowie.

Ulica Idziego Matyśkiewicza znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

MAY Roman (1846-87). Był synem dekarza z Szamotuł. Uczęszczał do gimnazjów św. Marii Magdaleny w Poznaniu (został z niego wydalony za udział w powstaniu styczniowym) i w Głogowie, studiował we Wrocławiu. Był chemikiem-mineralogiem. W 1878 r. założył w Starołęce fabrykę nawozów fosforowych (jej tradycje kontynuują zakłady w Luboniu, dziś imienia R. Maya). Uczył też w szkołach i na kursach, uporządkował zbiory przyrodnicze PTPN. Zmarł w Starołęce, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulice Romana Maya znajdują się w Luboniu, Poznaniu (w Starołęce) i Szamotułach.

MAY Wojciech (1844-1926). Urodził się w Str. Bojanowie w rodzinie patriotycznej. Pracował jako mistrz dekarz w Kościanie, działał też w polskich stowarzyszeniach (m.in. w Bractwie Kurkowym). Na pocz. XX w. podarował miastu grunty, na których powstała nowa ulica – dziś jego imienia.

Ulica Wojciecha Maya znajduje się w Kościanie.

MAZUREK Jan (1904-44). Urodził się w Skrzynkach k. Stęszewa. Z zawodu był kotlarzem, w latach 1921-25 i 1929-33

pracował w zakładach H. Cegielskiego. Od 1929 r. był działaczem KPP i związków zawodowych. W jego mieszkaniu w Luboniu działała tajna drukarnia, a w 1940 r. odbyło się zebranie założycielskie podziemnej organizacji komunistycznej (podjęła ona działania sabotażowe). W 1942 r. został sekretarzem Komitetu Powiatowego PPR, 2 lata później powołał pow. dowództwo Gwardii Ludowej. Aresztowany przez hitlerowców, został rozstrzelany w obozie w Żabikowie.

Ulica Jana Mazurka znajduje się w Luboniu.

MAZURKIEWICZ Stefan (1888-1945), prof. Urodził się w Warszawie. Był matematykiem, od 1919 r. pracował na Uniwersytecie Warszawskim. Należał do założycieli tzw. warszawskiej szkoły topologicznej. Zajmował się też analizą matematyczną i teorią prawdopodobieństwa. Zmarł w Grodzisku Maz.

Ulica Stefana Mazurkiewicza znajduje się w Koninie (w Łaskówcu).

MAĆZKOWSKI Władysław (1911-42), bł. Urodził się w Ociężu k. Ostrowa Wlkp. Ukończył gimnazjum w Ostrowie, w 1937 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Rzadkowie i Szubinie, po wybuchu II wojny świat. administrował parafią w Łubowie k. Gniezna. Aresztowany w 1940 r. przez hitlerowców, przez Sachsenhausen trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł z wycieńczenia. W 1999 r. został ogłoszony błogosławionym wśród 108 ofiar II wojny świat.

Ulica ks. Władysława Maczkowskiego znajduje się w Szubinie.

MEHOFFER Józef (1869-1946). Urodził się w Ropczycach. Studia malarskie odbył w Krakowie, Wiedniu i Paryżu. Był jednym z czołowych twórców Młodej Polski. Malował sceny symboliczne, portrety i pejzaże, tworzył polichromie w kościołach, projektował witraże. Zajmował się też grafiką użytkową. Zmarł w Krakowie. W Wielkopolsce jego polichromia

i witraże znajdują się w kościele w Turku, witraże – w Jutrosinie.

Ulice Józefa Mehoffera znajdują się w Lesznie (na Zatorzu) i Turku.

MEISSNER Janusz (1901-78). Urodził się w Warszawie. Od 1919 r. był pilotem, w latach 1929-46 służył w lotnictwie wojskowym (w okresie II wojny świat. w Wlk. Brytanii). Pisał cieszące się popularnością opowiadania i powieści o tematyce lotniczej i marynistycznej.

Ulica Janusza Meissnera znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

MEISSNER Mieczysław Alfons (1877-1938), ks. Urodził się w Emowie na Mazowszu. Podczas nauki w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu został prezesem organizacji łączącej tajne Towarzystwa Tomasza Zana. Świecenia kapłańskie przyjął w 1903 r. Był wikariuszem w Babimoście i Poznaniu, w 1912 r. został prepozytem kolegiaty w Środzie Wlkp., gdzie był również organizatorem życia narodowego. W powstaniu wlkp. tworzył ochotnicze oddziały batalionu średzkiego i był ich kapłanem, pełnił też funkcję pierwszego polskiego starosty średzkiego. Od 1936 r. mieszkał w Grabowie n. Prosną, gdzie zmarł. Pochowano go na cmentarzu w Środzie – w kwaterze powstańców, która powstała z jego inicjatywy. Upamiętnia go epitafium w kruchcie kolegiaty.

Ulica ks. Mieczysława Meissnera znajduje się w Środzie Wlkp.

MELCER-SZCZAWIŃSKI Henryk (1869-1928). Urodził się w Marclinie k. Warszawy w rodzinie muzyka. Dzieciństwo i młodość spędził w Kaliszu, gdzie jego ojciec był nauczycielem muzyki i burmistrzem. Po studiach muzycznych w Warszawie i Wiedniu pracował w różnych miejscowościach jako kompozytor, dyrygent, pianista i pedagog. Tworzył w stylu neoklasycznym, m.in. koncerty, utwory fortepianowe i kameralne. Najbardziej znanym jego utworem jest *Marsz generalski*. Od 1908 r. kierował Filharmonią Warszawską, a w latach 1922-27 –

Konserwatorium Warszawskim. Zmarł w Warszawie.

Ulica Henryka Melcera znajduje się w Kaliszu.

MEMORATA Anna (ok. 1615-ok. 1645). Urodziła się w Waszkowie k. Poniecia lub w Łobżenicy, była córką duchownego braci czeskich. Od 1622 r. mieszkała w Lesznie. Była starannie wykształconą humanistką. Pisała wiersze łacińskie, m.in. panegiriki poświęcone ówczesnym osobistościom i innym poetom, elegie oraz utwory okolicznościowe.

Ulica Anny Memoraty znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

MERTKA Jan (1899-1918). Urodził się w Przygodzicach. Pracował jako robotnik w Ostrowie Wlkp., a od 1915 r. w Westfalii. Po powrocie do kraju wstąpił do ochotniczego pułku piechoty, który zakwaterowano w Szczypiornie k. Kalisza. Zmarł na kilka godzin przed wybuchem powstania wlkp., śmiertelnie ranny podczas patrolowania granicy polsko-niem. między Boczkiem i Szczypiornem. Spoczywa w grobie poległych na cmentarzu przy ul. Limanowskiego w Ostrowie. Poświęcony mu pomnik znajduje się w Boczku, a tablica – w Przygodzicach. Fot. 59.

Ulice Jana Mertki znajdują się w Nowych Skalmierzycach, Ostrowie Wlkp. (na pld.wsch. od centrum) i Przygodzicach (ost).

METZIG Johann Christian (1804-68). Był synem burmistrza Skwierzyny. Po studiach medycznych w Berlinie pełnił funkcję lekarza wojskowego, m.in. w latach 1831-48 w Lesznie. Na podstawie poczynionych tam obserwacji wydał książkę *Ubiór żołnierza*, za którą został nagrodzony przez króla pruskiego i cara Rosji. Po wydarzeniach Wiosny Ludów wystąpił z armii. Jako przeciwnik germanizacji Polaków był szykanowany przez Niemców. W latach 1863-66 zasiadał w sejmie pruskim, wybrany polskimi głosami. Zmarł w Lesznie, został pochowany przy kościele Świętego Krzyża.

Plac Jana Metziga znajduje się w centrum Leszna.

MIARKA Karol (1825-82). Urodził się w Pielgrzymowicach k. Jastrzębia Zdroju. Był nauczycielem i publicystą. Działal zwłaszcza na rzecz odrodzenia narodowego i podtrzymania języka polskiego na Grn. Śląsku. Wydawał też czasopisma dla ludności polskiej, pisał powieści i utwory sceniczne. Zmarł w Cieszynie.

Ulica Karola Miarki znajduje się w Środzie Wlkp.

MIASKOWSKI Kasper (ok. 1550-1622). Urodził się w Smogorzewie k. Gostynia w rodzinie szlacheckiej. Całe życie mieszkał na wsi. Był poetą renesansowym, pisał wiersze polityczne, liryczne, autobiograficzne i religijne. Należał do zwolenników kontrreformacji. Jego epitafium znajduje się w kościele w Strzelcach Wlk. k. Gostynia.

Ulica Kaspra Miaskowskiego znajduje się w Piaskach (gos).

MICHAŁ → Karolczak Michał, → Marciniak Michał.

MICHAŁOWSKI Piotr (1800-55). Urodził się w Krakowie. Studiował w Krakowie i Getyndze. W latach 1823-30 pracował w Warszawie, po powstaniu listopadowym wyemigrował do Francji. Od 1835 r. mieszkał w Krakowie. Był wybitnym malarzem epoki romantyzmu. Tworzył sceny batalistyczne, portrety, obrazy koni, rysunki. Zmarł w swym majątku w Krzysztoforzycach k. Krakowa.

Ulice Piotra Michałowskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie), Koninie (w Niesłuszu), Pile (na Podlasiu), Pleszewie i Śremie.

MICHAŁOWSKI Stanisław (1903-84). Urodził się w Kórniku. Uczęszczał do gimnazjów w Kościanie, Śremie i Poznaniu. Wziął udział jako ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej, potem założył drużynę harcerską w Kórniku. W latach 1923-28 studiował prawo na UP. Podjął pracę w Grudziądzu, gdzie od 1933 r. był wiceprezydentem miasta. W latach 1935-38 był posłem na Sejm. W okresie okupacji hitler. ukrywał się, działał też w AK, uczestniczył w powstaniu warszawskim.

Po wojnie sądzono go w „procesie szesnastu” w Moskwie. Potem mieszkał w Poznaniu, w latach 1948-52 był więziony z powodów politycznych. W 1980 r. został przewodniczącym „Solidarności” rolniczej w Kórniku. Zmarł w Kórniku.

Ulica Stanisława Michałowskiego znajduje się w Kórniku.

MICKIEWICZ Adam Bernard (1798-1855). Urodził się w Zaosiu k. Nowogrodka. Studiował na uniwersytecie w Wilnie, gdzie za udział w tajnych stowarzyszeniach był więziony. W latach 1824-29 przebywał w Rosji, a potem wyemigrował do zach. Europy. Był najwybitniejszym poetą polskim, przedstawicielem romantyzmu, autorem wierszy, ballad, powieści poetyckich, poematów (m.in. *Pan Tadeusz*), dramatów (*Dziady*). W latach 1831-32 przez 7 miesięcy przebywał w Wielkopolsce (upamiętniają to liczne pomniki i tablice oraz muzeum w Śmiełowie), w Choryni napisał *Redutę Ordona*. Zmarł w Konstantynopolu, gdzie tworzył legion polski. Od 1890 r. spoczywa w Krakowie na Wawelu. Fot. 60.

Ulice i place Adama Mickiewicza odnotowano w 128 miejscowościach Wielkopolski.

MICKIEWICZ Franciszek (1795-1862). Był najstarszym bratem Adama. Od 1823 r. pełnił funkcję rejenta ziemstwa nowogrodzkiego. Uczestniczył w powstaniu listopadowym, początkowo mianowany rządcą Nowogrodka, a potem jako ppor. w 13. pułku ułanów. Internowany przez Prusaków pod Malborkiem, dzięki staraniom brata został uwolniony i zamieszkał w Wielkopolsce (do ok. 1855 r. w Łukowie k. Obornik, a potem w Rożnowie). Spoczywa przy kościele w Rożnowie. Fot. 61.

Ulica Franciszka Mickiewicza znajduje się w Rożnowie (obo).

MICZURIN Iwan W. (1855-1935). Urodził się w Dołgojem k. Riazania. Był sadownikiem, twórcą naukowych metod hodowli roślin. Wyhodował ponad 300 odmian drzew i krzewów owocowych.

Zmarł w Mieczysławsku k. Woroneża, gdzie stworzył instytut naukowo-badawczy.

Ulica Iwana Miczurina znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

MIEDZIŃSKI Józef (1879-1940). Był synem stolarza z Kobyłina. Uczył się w seminariach nauczycielskich w Paradyżu i Rawiczu. Od 1901 r. pracował jako nauczyciel w Gogolewie k. Gostynia. W latach I wojny świat. służył w armii niem., po czym powrócił do Gogolewa. Od 1920 r. był nauczycielem przyrody i matematyki, a później też wicedyrektorem w gimnazjum w Rawiczu. Pełnił też funkcję radnego miejskiego, działał w organizacjach społecznych. Wydał zbiór podań i baśni z okolic Rawicza. Usunięty przez hitlerowców ze szkoły, zamieszkał w Nieparcie i tam po śmierci został pochowany.

Ulica Józefa Miedzińskiego znajduje się w Rawiczu.

MIELCZARSKI Romuald (1871-1926). Urodził się w Bełchatowie. W młodości związał się z ruchem socjalistycznym, za co był więziony przez władze carskie. W latach 1892-1905 przebywał na emigracji. Później był działaczem spółdzielczym, organizował spółdzielnie żywności w zaborze rosyjskim. W 1925 r. został prezesem Związku Spółdzielni Spożywców. Zmarł w Warszawie.

Ulica Romualda Mielczarskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

MIEŁECKI Andrzej Aulok (1864-1920), dr med. Urodził się w Hucisku k. Piotrkowa Tryb., był synem właściciela Koźminka. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a następnie studiował medycynę w Berlinie, Monachium i Lipsku. Od 1899 r. pracował jako ginekolog w Katowicach, ogłaszał także rozprawy naukowe. Był również działaczem narodowym i społecznym. Od 1918 r. uczestniczył w wiecach i manifestacjach, w ramach POW prowadził kursy sanitarne, organizował pomoc dla dzieci, działał w akcji plebiscytowej. Został zamordowany w Katowicach przez bojówkę niem., gdy

udzielał pomocy rannemu, co stało się jedną z przyczyn wybuchu II powstania śl. Pochowano go w grobie rodzinnym w Złotnikach k. Koźminka.

Ulica dr. Andrzeja Miełeckiego znajduje się w Koźminku (kal).

MIEŁECKI Kazimierz (1837-63), płk. Urodził się w Karnej k. Wolsztyna w rodzinie ziemiańskiej. Wychowywał się w Poznaniu, potem zamieszkał w majątku w Nowej Wsi k. Włocławka. W powstaniu styczniowym dowodził jednym z oddziałów walczących we wsch. Wielkopolsce, później był naczelnikiem wojennym woj. mazowieckiego. Ciężko ranny w starciu pod Mikorzynem, zmarł w Mamliczu k. Szubina. Spoczywa na cmentarzu w Łabiszynie.

Ulica Kazimierza Miełeckiego znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

MIEŁŻYŃSCY – zasłużona rodzina ziemiańska, posiadająca m.in. majątki w Chobienicach, Iwnie, Miłosławiu i Pawłowicach. **Józef** Klemens (1729-92) był kasztelanem radziejowskim i kaliskim, od 1763 r. kasztelanem poznańskim, w latach 1782-86 wojewodą kaliskim, a następnie ostatnim przed rozbiorami wojewodą poznańskim. Wybudował pałac i kościół w Chobienicach. W latach 1790-91 rozsądzał spory graniczne w Powidzu.

Maciej Józef (1790-1870) był adiutantem gen. D. Chłapowskiego w powstaniu listopadowym i współpracownikiem K. Marcinkowskiego. W 1848 r. był członkiem Komitetu Narodowego. Należał do twórców Bazaru poznańskiego oraz Tow. Pomocy Naukowej (w latach 1850-70 jego prezesem). **Seweryn** Józef (1804-72) studiował malarstwo w Genewie, potem brał udział w powstaniu listopadowym. Od 1842 r. był właścicielem dóbr miłosławskich, gdzie przebudował pałac i gościł wielu znanych artystów, a także zapewniał schronienie powstańcom i działaczom narodowym. Należał do założycieli Bazaru, Tow. Pomocy Naukowej i PTPN, któremu przekazał budynek w Poznaniu, ekspozyty muzealne i bibliotekę.

Był też malarzem i architektem. **Józef** (1824-1900) prowadził doborową stadnię w Iwnie, zajmował się też hodowlą owiec. Kierował Tow. Pomocy Naukowej i współtworzył muzeum przy PTPN. **Maciej** Ignacy (1869-1944) to artysta malarz, a także działacz narodowy, poseł do parlamentu niem. i dowódca III powstania śl. **Ignacy** Maciej (1871-1938) hodował konie w Iwnie i Chobienicach, był utalentowanym jeźdźcem; zasłużył się w powstaniu wlkp., w którym m.in. dowodził odcinkiem łabiszyńskim, a później uczestniczył w I powstaniu śl. i dowodził pułkiem w wojnie polsko-bolszewickiej. Groby rodzinne Mielżyńskich znajdują się w Iwnie i Woźnikach.

Ulice Mielżyńskich znajdują się w Lesznie (na Zatorzu) i Pawłowicach (les), park Mielżyńskich – w Iwnie (poz). Ulica ppor. Ignacego Mielżyńskiego znajduje się w Zbąszyniu, [Józefa] Mielżyńskiego – w Powidzu (słu), Seweryna Mielżyńskiego – w Miłosławiu i w centrum Poznania. Imię Macieja [Józefa] Mielżyńskiego nosi osiedle w Swarzędzu.

MIEROSŁAWSKI Ludwik (1814-78), gen. Urodził się w Nemours we Francji, był synem oficera polskiego i Francuzki. Ukończył szkołę pijarów w Łomży i Korpus Kadetów w Kaliszu, brał udział w powstaniu listopadowym. Później był działaczem emigracyjnym, którego wyznaczono na wodza przyszłego powstania w kraju. Za przygotowania do niego został w 1846 r. aresztowany przez Prusaków i skazany na karę śmierci. W 1848 r. był naczelnym wodzem powstania Wiosny Ludów. Następnie walczył we Włoszech i w Badenii. W 1863 r. był krótko dyktatorem powstania styczniowego. Zmarł w Paryżu.

Ulice Ludwika Mierosławskiego znajdują się w Dobrzycy (ple), Lesznie (na ptn.wsch. od centrum), Miłosławiu, Śmiglu i Wrześni.

MIESZKO I († 992), książę. Był pierwszym znanym władcą z dynastii Piastów. Zjednoczył pod swym berłem ziemie polskie, toczył walki z Pomorzanami, Wielekami i Niemcami. W 966 r. przyjął

chrzest i rozpoczął budowę organizacji kościelnej, czym wprowadził Polskę do rodziny państw europejskich. Ożenił się z księżniczką czeską Dobrawą, z którą miał syna Bolesława Chrobrego. Pochowany jest w katedrze w Poznaniu.

Ulice Mieszka I odnotowano w 26 miejscowościach Wielkopolski, osiedle jego imienia – we Wronkach.

MIESZKO III STARY (ok. 1121-1202), książę piastowski. Był synem Bolesława Krzywoustego, po którego śmierci objął w 1138 r. dzielnicę wlkp. Przez całe życie zabiegał o panowanie nad pozostałymi ziemiami polskimi, m.in. w latach 1173-77 i 1198-1202 był księciem krakowskim. W wyniku walk dzielnicowych w latach 1177-81 przebywał na wygnaniu; później stopniowo odzyskiwał władzę nad utraconymi terenami. Ufundował klasztor w Łądzie i komandorię joannitów w Poznaniu. Zmarł w Kaliszu, pochowany jest w kolegiacie na Zawodziu.

Ulica Mieszka Starego znajduje się w Kolinie (w Nowym Dworze), ulica Mieczysława Starego – w Kaliszu (na Rypinku).

MIĘKUS Jan (1911-44). Urodził się w Niezychowie k. Wyrzyska. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Czarnkowie był w latach 1933-36 nauczycielem w Parkowie, a następnie w Obornikach. Od 1925 r. działał też w harcerstwie, m.in. jako zastępca komendanta hufca w Czarnkowie i komendant kursów żeglarskich w Kiekrzu. Zmobilizowany w 1939 r., walczył w bitwie nad Bzurą. Po powrocie działał w konspiracji, m.in. jako komendant Szarych Szeregów w Obornikach. Był w 1942 r. aresztowany przez gestapo; po zwolnieniu przeniósł się do Bolechowa. Ponownie uwięziony w następnym roku, trafił do poznańskiego Fortu VII i zginął w nieznanых okolicznościach.

Ulica harcmistrza Jana Miękusy znajduje się w Obornikach.

MIGALLA Zbigniew († 1944). Mieszkał w Żabikowie. W okresie okupacji hitler. był członkiem tamt. komórki PPR. Został za to aresztowany przez hitlerow-

ców. Zginął podczas próby ucieczki z obozu żabikowskiego.

Ulica Migalli znajduje się w Luboniu.

MIKLASZEWSKI Ludwik (1869-1931). Urodził się w Kostrzynie w rodzinie rzemieślniczej. Był działaczem Tow. Młodych Przemysłowców w Berlinie, a następnie w Poznaniu, gdzie prowadził dużą firmę krawiecką i pełnił funkcję cechmistrza Cechu Krawców. W 1918 r. został pierwszym polskim burmistrzem Kostrzyna. Po powstaniu wlkp. jako komisarz poznańskiej Izby Rzemieślniczej przyczynił się do jej spolszczenia. W 1928 r. wybrano go posłem na Sejm. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu w Kostrzynie.

Ulica Ludwika Miklaszewskiego znajduje się w centrum Kostrzyna.

MIKOŁAJ (ok. 270-po345), św. Miał się urodzić w zamożnej rodzinie szlacheckiej. Na pocz. IV w. był biskupem Miry w Azji Mniejszej i brał udział w I soborze w Nicei. Zapamiętano go jako człowieka wielkiej dobroci, pełnego miłosierdzia i przemyślanej troski o innych. Podzielił swój majątek między potrzebujących, m.in. miał potajemnie wspomagać biedne siostry, których ojca nie było stać na posag dla nich. Kupcy włoscy w 1087 r. wykradli jego relikwie i przewieźli do Bari w południowych Włoszech.

Ulice św. Mikołaja znajdują się w Benicach (kro), Ostrzeszowie i Pakości.

MIKOŁAJCZAK Franciszek (1914-98). Mieszkał w Obornikach i był tam działaczem robotniczym. Pochowano go na miejscowym cmentarzu.

Ulica Franciszka Mikołajczaka znajduje się w Obornikach.

MIKOŁAJCZYK Stanisław (1901-66). Urodził się w Halsterhausen w Westfalii, jego rodzice pochodzili z pow. krotoszyńskiego. Po powrocie do kraju mieszkał w Borzęcicach, a od 1910 r. w Strzyżewie k. Pleszewa. Walczył w powstaniu wlkp. w kompanii krotoszyńskiej. Później był działaczem ludowym, m.in. posłem na

sejm, w latach 1943-44 premierem rządu emigracyjnego w Londynie, a potem do 1947 r. wicepremierem Rządu Jedności Narodowej i przywódcą legalnej opozycji antykomunistycznej. Wyjechał potajemnie z kraju, zmarł w Waszyngtonie. W 2000 r. jego prochy złożono na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. Upamiętniają go pomniki w Dobrzycy, Międzylesiu k. Wągrowcu i Poznaniu. Fot. 62.

Ulice Stanisława Mikołajczyka znajdują się w 14 miejscowościach Wielkopolski.

MIKOŁAJEWICZ Stanisław (1901-19). Urodził się w Rawiczu. Brał udział w konspiracji niepodległościowej, a następnie w walkach powstania wlkp. w Poznaniu i na odcinku rawickim. Gdy interweniował w dowództwie niemieckim w sprawie położenia ludności polskiej, został pobity i aresztowany. Zmarł z odniesionych ran w obozie dla internowanych w Żaganiu. Pochowany jest na cmentarzu w Rawiczu.

Ulica Stanisława Mikołajewicza znajduje się w Rawiczu.

MIKSTACKI (Mixtacki) Marcin († 1882). Był synem leśniczego z Koryt k. Raszkowa. Od ok. 1840 r. prowadził gospodarstwo rolne w Strzyżewie k. Pleszewa, później pełnił tam funkcję sołtysa. W 1848 r. wszedł w skład Komitetu Narodowego w Dobrzycy.

Ulica Mikstackiego znajduje się w Dobrzycy (ple).

MILCZYŃSKI Marcin (1883-1961). Urodził się w Dakowach Mokrych. W latach 1900-18 należał do czołowych działaczy polonijnych w Westfalii. Później mieszkał w Poznaniu i tam związał się z Narodową Partią Robotników. W latach 1922-25 był posłem na Sejm, w latach 1933-35 pełnił funkcję marszałka sejmiku wojewódzkiego, W 1939 r. i ponownie w latach 1945-47 był dyrektorem browaru w Poznaniu. Tam też zmarł.

Ulica Marcina Milczyńskiego znajduje się w Opalenicy.

MILESZA Piotr (XIV w.). Był współtwórcą i ścielelem Targowej Górki k. Wrześni.

Otrzymał godność kasztelana radzimskiego. Król Kazimierz Wielki jemu i Dobrogostowi Mileszycowi potwierdził w 1343 r. w Poznaniu prawa miejskie dla Targowej Góry.

Ulica Piotra Mileszy znajduje się w Targowej Górze (wrz.).

MILEWSKI Alfred Teofil (1893-1959), mjr. Urodził się w Kijewie k. Środy. Uczył się w gimnazjum w Trzemesznie, w 1912 r. ukończył szkołę rolniczą w Bojanowie. W okresie I wojny świat. służył w armii niemieckiej. W powstaniu wlkp. był dowódcą kompanii, następnie batalionu średzkiego, a potem baterii artylerii konnej, z którą walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Powrócił do pracy w majątku, w 1933 r. przeniósł się na Polesie. W 1940 r. został aresztowany przez NKWD. Potem wstąpił do armii gen. Andersa i jako jej oficer walczył m.in. o Monte Cassino. Zmarł w Anglii, został pochowany w Leicester. Upamiętnia go tablica w kwaterze powstańców na cmentarzu w Środzie Wlkp.

Ulica Alfreda Milewskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

MILEWSKI Józef (1890-1940), rotmistrz. Urodził się w Bieganowie w rodzinie ziemiańskiej. W okresie międzywojennym był właścicielem majątku w Łopuchówku. Pełnił funkcję wójta gminy Murowana Goślina i prezesa tamtejszego koła rolniczego. W 1939 r. w wojnie obronnej walczył w 25. pułku kawalerii, a następnie przebywał w radzieckim obozie jenieckim w Kozielsku. Zginął zamordowany w Katyniu.

Imię Józefa Milewskiego nadano ulicy w Murowanej Goślinie.

MILEWSKI Wincenty (1868-1927). Urodził się w Wierzchach k. Konina w rodzinie ziemiańskiej. Mieszkał w Turku i prowadził tam zakład wyrobów miedzianych. W latach I wojny świat. był aktywnym członkiem Komitetu Obywatelskiego, który utrzymywał porządek i bezpieczeństwo w mieście. W jego domu prowadzono konspiracyjne szkolenie wojskowe. W latach 1918-27 był radnym miej-

skim, współorganizował Związek Rzemieślników, wspierał działalność kulturalną. Swoją zakład przekazał na rzecz kształcenia uczniów. Pochowany został na cmentarzu w Turku.

Ulica w Turku, przy której mieszkał Wincenty Milewski, nosi dziś jego imię.

MILKOWSKI Julian Karol (1829-78). Był synem literata krakowskiego. Ukończył gimnazjum w Krakowie i studiował na UJ. Pracował jako dziennikarz i tłumacz, pisał komedie i podręczniki szkolne. Od 1853 r. mieszkał na Wileńszczyźnie i w Warszawie. W 1870 r. osiadł w Kaliszu, gdzie był nauczycielem języka francuskiego, działał w ruchu kulturalnym, a w latach 1874-76 redagował „Kaliszanina”. Tam również zmarł.

Ulica Juliana Miłkowskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

MILÓSZ Czesław (1911-2004). Urodził się w Szetelniach na Litwie. Był wybitnym poetą, w okresie międzywojennym członkiem grupy literackiej „Żagary” w Wilnie. Od 1945 r. pełnił funkcję attaché kulturalnego w Waszyngtonie i Paryżu. W 1951 r. mieszkał na emigracji we Francji, a potem w USA, gdzie m.in. był prof. uniwersytetu w Berkeley. Zajmował się także przekładami i publicystyką. W 1980 r. otrzymał literacką Nagrodę Nobla. W 1993 r. zamieszkał w Krakowie. Pochowany został w krypcie zasłużonych w kościele na Skałce.

Ulice Czesława Miłosza znajdują się w Gnieźnie (w Skierszewie), Posadzie (kon), Rokietnicy (poz), Ślesinie i Środzie Wlkp.

MILÓSZEWSKI Mieczysław (1 poł. XX w.), dr med. Był chirurgiem. W latach 1928-39 i od 1945 pełnił funkcję dyrektora szpitala w Wągrowcu.

Ulica Mieczysława Miłoszewskiego znajduje się w Wągrowcu.

MŁODZIEJOWSKA-SZCZURKIEWICZOWA Nuna → Szczurkiewiczowa Maria.

MŁODZIEJOWSKI Jerzy (1909-85). Urodził się w Łubinkach na Wołyniu

w rodzinie ziemiańskiej. Studiował muzykę i geografię w Poznaniu, a następnie był tam nauczycielem, kompozytorem, krytykiem i działaczem muzycznym. Tworzył kompozycje orkiestrowe, kameralne i chórne, a także muzykę teatralną i filmową. Pracował też jako dyrygent orkiestr symfonicznych w Opolu i Poznaniu. W 1967 r. z L. Kurkiewiczem zainicjował konkursy młodych instrumentalistów we Włoszakowicach. Był też miłośnikiem Tatr. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jerzego Młodziejowskiego znajduje się we Włoszakowicach (les).

MŁYNARZ Hipolit (1902-68). Urodził się w Krotoszynie. W 1922 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Koźminie i podjął pracę w Kępnie. W 1926 r. założył chór „Echo” i był jego dyrygentem. W latach 1930-39 kierował szkołą w Podzamczu k. Wieruszowa. W okresie okupacji hitler. działał w AK, za co został w 1944 r. aresztowany i więziony w obozie w Mauthausen, a potem Gross-Rosen. Po powrocie do Kępna objął funkcję nauczyciela, a potem kierownika szkoły podstawowej. Nadal dyrygował chórem, był też radnym miejskim. Zmarł w Kępnie, spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Młynarza znajduje się w Kępnie.

MOCEK Piotr (1897-1919). Urodził się w Mosinie. Wziął udział jako ułan w powstaniu wlkp. i poległ w czasie walk pod Szubinem.

Ulica Mocka znajduje się w Mosinie.

MOCHNACKI Maurycy (1803-34). Urodził się w Bojańcu k. Żółkwi. Od 1821 r. studiował prawo w Warszawie i tam działał w Związku Wolnych Polaków, za co został aresztowany. Później zajmował się lewicową publicystyką rewolucyjną, krytyką literacką, redagował czasopisma polskie. Brał udział w przygotowaniach do powstania listopadowego, w którym uczestniczył jako ochotnik. Potem przebywał na emigracji. Zmarł w Auxerre we Francji.

Ulica Maurycego Mochnackiego znajduje się w Trzciance.

MODRZEJEWSKA Helena (1840-1909). Pochodziła z Krakowa. Od 1861 r. była aktorką, początkowo w Galicji, później w Warszawie, od 1876 r. w USA. Zastępowała przede wszystkim z realistycznie granych ról w tragediach, zwłaszcza szekspirowskich. Uznana została za najwybitniejszą polską aktorkę. Od 1868 r. była żoną Karola Chłapowskiego z Kospaszewa (bratanka Dezyderego). Zmarła w Newport w Kalifornii, pochowana została w Krakowie.

Ulice Heleny Modrzejewskiej znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie), Poznaniu (na Ławicy) i Swarzędzu.

MODRZEWSKI Andrzej Frycz → Frycz-Modrzewski Andrzej.

MOLIŃSKA Julia → Wojkowska Julia.

MONIUSZKO Stanisław (1819-72). Urodził się w Ubielu na Białorusi. Studia muzyczne odbył w Warszawie, Mińsku i Berlinie. Od 1840 r. był organistą, pedagogiem i dyrygentem w Wilnie, rozpoczął tam także działalność kompozytorską. W 1858 r. objął stanowisko dyrygenta opery w Warszawie. Znany jest przede wszystkim jako twórca polskiej opery narodowej (m.in. *Straszny dwór*, *Halka*), a także autor licznych pieśni. Pisał również kompozycje orkiestrowe, kantaty, balety, utwory religijne. Zmarł w Warszawie. Fot. 63.

Ulice Stanisława Moniuszki odnotowano w 43 miejscowościach Wielkopolski.

MORACZEWSKA Bibiana (1811-87). Urodziła się w Zielątkowie k. Poznania w rodzinie ziemiańskiej. Od 1842 r. mieszkała w Poznaniu. Była pisarką i działaczką grupy „entuzjastek”. Pisała powieści i podręczniki historii. W latach 1848 i 1863 organizowała pomoc dla rannych powstańców. Zmarła w Poznaniu. Jej brat **Jędrzej** (1802-55) urodził się w Dusinie k. Gostynia. Uczestniczył w powstaniu listopadowym. Był historykiem i publicystą, m.in. autorem dziejów Polski w 9 tomach, a także propagatorem pracy organicznej. W 1840 r. założył w Szamotułach Tow. Zbieraczy Starożytności Krajowych.

Działał też w organizacjach konspiracyjnych, w 1848 r. wszedł w skład Komitetu Narodowego. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Bibianny Moraczewskiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach), ulica Jędrzeja Moraczewskiego – w Szamotułach, ulica B. i J. Moraczewskich – w Zielątkowie (poz).

MORAWSKI Franciszek Dzierżykraj (1783-1861), gen. Urodził się w Pudliszkach. Uczył się w Bełęcinie i Lesznie, następnie studiował prawo we Frankfurcie n. Odrą. Walczył w wojnach napoleońskich, w 1813 r. został szefem sztabu wojsk polskich. W Królestwie Polskim był oficerem sztabowym i dowódcą brygady. Brał udział w powstaniu listopadowym (był m.in. ministrem wojny), za co przebywał potem na zesłaniu w Wołogdzie. Po powrocie w 1833 r. do kraju osiadł w Luboni, gdzie zajął się działalnością publicystyczną i literacką oraz tłumaczeniami. Należał do założycieli PTPN. Zmarł w Luboni, został pochowany w Oporowie k. Leszna.

Ulice Franciszka Morawskiego znajdują się w Lesznie (na Przylesiu) i w Poznaniu (na Łazarzu).

MORAWSKI Kajetan (1892-1973). Urodził się w Jurkowie k. Krzywina w zasłużonej dla polskośći rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Lesznie, rolnictwo i ekonomię studiował w Lipsku i Monachium. Po odzyskaniu niepodległości organizował Ministerstwo Spraw Zagranicznych. W latach 1924-25 był ambasadorem Polski przy Lidze Narodów, a następnie ministrem w rządzie W. Witosa. W dworze w Jurkowie przyjmował artystów i pisarzy. Od 1939 r. przebywał na emigracji. Pisał książki wspomnieniowe i hist. Zmarł w Lailly-en-Val w środk. Francji i tam został pochowany.

Ulica Kajetana Morawskiego znajduje się w Kościanie.

MORCINEK Gustaw (1891-1963). Urodził się w Karwinie na Zaolziu. Był pisarzem, piewcą Śląska i jego mieszkań-

ców. Jego przesyczone autentyzmem powieści i opowiadania (m.in. *Łysek z pokładu Idy*) zyskały powodzenie i spopularyzowały tematykę śląską w całym kraju. W latach 1939-45 był więźniem obozów hitler., co również znalazło wyraz w jego twórczości. Zmarł w Krakowie.

Ulice Gustawa Morcinka znajdują się w Kaliszu (na Majkowie) i Sompólnie.

MOSSE Rudolf (1843-1920). Był synem lekarza żydowskiego z Grodziska Wlkp. Pracował jako drukarz. W 1867 r. wyjechał do Berlina i tam otworzył biuro ogłoszeń. Stworzył fundację dla rodzinnego miasta, dzięki której przy ulicy noszącej dziś jego imię powstał w 1894 r. szpital, a krótko przed I wojną świat. dom starców. Przed tym budynkiem ustawiono kamień poświęcony ojcu i synowi.

Ulica Rudolfa Mossego znajduje się w Grodzisku Wlkp.

MOTTY Jan Marceli (1818-98). Urodził się w Poznaniu w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, filologię i filozofię studiował w Berlinie. Od 1841 r. pracował w Poznaniu jako nauczyciel. Publikował także prace hist. i filologiczne, tłumaczył poetów starożytnych, działał w PTPN i Tow. Pomocy Naukowej. Szczególną popularność zyskały jego cykle felietonów *Przechadzki po mieście* i *Listy Wojtusia z Zawad*, zawierające wiele cennych o tamtej epoce informacji. Zmarł w Poznaniu. Fot. 65.

Ulica Marcelego Mottego znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

MOTYLEWSKI Stefan (1879-1940), dr med. Prowadził gabinet lekarski w Poznaniu. Od 1934 r. pełnił funkcję burmistrza Murowanej Gośliny. Zmobilizowany w 1939 r., był lekarzem wojskowym w randze porucznika. W czasie odwrotu w kierunku granicy rumuńskiej dostał się do niewoli radzieckiej i przebywał w obozie w Starobielsku. Zginął zamordowany w Charkowie.

Imię Stefana Motylewskiego nadano ulicy w Murowanej Goślinie.

MOZOLEWSKI Józef (1889-1974).

Urodził się w Rogoźnie w rodzinie rolnika. Ukończył szkoły nauczycielskie w Międzychodzie i Paradyżu, od 1918 r. uczył w szkołach na terenie Wielkopolski. W 1930 r. został nauczycielem w Złotowie i inspektorem szkolnictwa polskiego w Niemczech. Uwięziony przez hitlerowców, w latach 1939-45 przebywał w obozie w Sachsenhausen. Po powrocie do Złotowa był założycielem i pierwszym dyrektorem Liceum Pedagogicznego, a następnie do przejścia w 1965 r. na emeryturę pracował w kuratorium w Szczecinie. Spoczywa na szczecińskim Cmentarzu Centralnym.

Ulica Józefa Mozolewskiego znajduje się w Złotowie.

MROTEK Edward (1883-1942), ks.

Urodził się w Trzeboniu k. Łobżenicy. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1911 r. Był proboszczem w Gołańczy, gdzie podjął budowę nowego kościoła. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, przez więzienie w Łądzie trafił do obozu w Dachau, gdzie zmarł. Upamiętniono go epitafium na ścianie zewnętrznej i tablicą w kruchcie kościoła w Gołańczy.

Ulica ks. Edwarda Mrotka znajduje się w Gołańczy.

MŚCIWÓJ II (Mszczuj; przed 1231-

-94), książę piastowski. Od 1266 r. był władcą części Pomorza Gdańskiego. W 1282 r. zawarł w Kępnie umowę z Przemysłem II o wzajemnym dziedziczeniu wszystkich posiadłości („układ na przeżycie”, ważny etap jednoczenia ziem polskich), co zostało zrealizowane po śmierci Mściwoja.

Ulica Mściwoja znajduje się w Kępnie.

MUNK Andrzej (1921-61). Urodził się

w Krakowie. Od 1947 r. był operatorem, a później reżyserem znakomitych filmów dokumentalnych i fabularnych zaliczanych do tzw. szkoły polskiej (m.in. *Człowiek na torze*, *Eroica*, *Zezowate szczęście*), wielokrotnie nagradzanych na festiwalach międzynarodowych. Zginął w katastrofie drogowej.

Ulica Andrzeja Munka znajduje się w Ślesinie.

MUSIAŁ Stanisław (1905-78). Był sy-

nem rolnika i działacza samorządowego z Róży k. Nowego Tomyśla. Ukończył gimnazjum w Śremie i studia na UP, a potem pracował jako nauczyciel. Był założycielem gimnazjum w Nowym Tomyślu (potem LO) i uczył w nim do przejścia na emeryturę w 1968 r. (w latach 1945-50 i 1957-61 był dyrektorem tej szkoły). Przyczynił się do wzniesienia domu dla nauczycieli przy ul. Witosa, który potocznie nazwano „Musiałówką”.

Ulica Stanisława Musiała znajduje się w Nowym Tomyślu.

MUSOLFF Jerzy Niward (1795-1872),

ks. Urodził się w Sławęcinie k. Chojnic. Wstąpił do cystersów, był podprzeorem klasztoru w Wągrowcu. Po kasacie zakonu został tam wikariuszem, a od 1838 r. pierwszym proboszczem parafii poklasztornej. Zajmował się zwłaszcza działalnością charytatywną; założył w 1848 r. przytułek dla starców, a w 1858 r. dom sierot. Był też inicjatorem budowy internatu przy gimnazjum. W 1861 r. otrzymał godność kanonika kolegiaty kruszwickiej. Jego grób znajduje się w starej części cmentarza przy ul. Skockiej.

Ulica ks. Jerzego Musolfa [!] znajduje się w Wągrowcu.

MUSZAK Józef (XX w.). Prowadził

gospodarstwo rolne w Kowanówku i był tam przez wiele lat sołtysem. W latach międzywojennych był aktywnym działaczem społecznym, pełnił też funkcję radnego powiatu obornickiego i wójta gminy Oborniki Północ. Na jego gruntach powstała znaczna część ob. osiedla domów jednorodzinnych w Kowanówku.

Aleja Józefa Muszaka znajduje się w Kowanówku (obo).

MUZYCZKA Ludwik („Sułkowski”;

1900-77), płk. Był działaczem politycznym związanym ze Związkiem Strzeleckim. W latach 1930-33 pracował w Gdańsku na rzecz wzmocnienia środowiska

polskiego. Potem pełnił funkcję starosty pow. dziśieńskiego na Wileńszczyźnie, a 1935 r. – starosty w Wyrzysku. Jednocześnie tajnie przygotowywał dywersję pozafrontową. Po wkroczeniu hitlerowców na krótko objął stanowisko prezydenta Inowrocławia i walczył nad Bzurą. Potem podjął działalność podziemną, m.in. w Organizacji Orła Białego i jako szef Biura Wojskowego w Komendzie Gł. AK. W 1945 r. należał do organizatorów organizacji „Wolność i Niezawisłość”.

Most im. Ludwika Muzyczki znajduje się w centrum Wyrzyska.

MYCIELSKI Ludwik (1837-63), hr. Urodził się w Pępowie w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum we Wrocławiu, a następnie służył w kawalerii pruskiej. Po wystąpieniu z wojska mieszkał w Smogorzewie k. Gostynia. W powstaniu styczniowym organizował od-

ziały jazdy, a następnie dowodził nimi w licznych potyczkach (w jednej z nich został ranny). Zginął w rejonie Bojanówki na Lubelszczyźnie. Został pochowany na miejscu bitwy, a w parku w Gębicach wystawiono mu obelisk.

Ulica Ludwika Mycielskiego znajduje się w Pępowie (gos).

MYCIELSKI Stanisław (1897-1977). Urodził się w Buszewie k. Pniew. Szkołę średnią ukończył w Szwajcarii. W 1920 r. zainicjował utworzenie we Wrześni Legii Ochotniczej do walki z bolszewikami i został jej dowódcą. W latach 1925-38 był dyplomatą. W 1939 r. na krótko aresztowało go gestapo. Od 1950 r. mieszkał w Krakowie, gdzie był m.in. dyrektorem Biura Przebudowy Otoczenia Wawelu, i tam zmarł.

Ulica ppor. Stanisława Mycielskiego znajduje się we Wrześni.

NABZDYK Stanisław (1870-1967). Urodził się w Lutogniewie k. Krotoszyna i tam gospodarował na roli. Był działaczem ludowym i społecznym. Poparł strajk szkolny w 1906 r., przestrzegał przed działalnością Komisji Kolonizacyjnej. W 1913 r. założył w swej wsi kółko rolnicze i przez 18 lat jemu przewodniczył. Wziął udział w powstaniu wlkp. Później działał w PSL, pisał też artykuły do czasopism. Zmarł w Lutogniewie. Uczczono go tablicą na tamt. Domu Ludowym (zbudowanym w 1934 r. z jego inicjatywy).

Ulice Stanisława Nabzdya znajdują się w Krotoszynie oraz w Lutogniewie (kro) – tam, gdzie znajdowało się jego gospodarstwo.

NADSTAWEK Stanisława (1923-45), ppor. Urodziła się w Pępowie w rodzinie urzędniczej. W 1936 r. zamieszkała w Pruzanach na Polesiu i tam uczęszczała do gimnazjum. W 1940 r. rodzinę przesiedlono do Kazachstanu i pracowała tam na kolei. Wstąpiła do 1 DP im. Kościuszki i została skierowana do szkoły oficerskiej w Riazaniu. Zginęła 16 I w Warszawie podczas ostrzału Pragi. Na jej domu rodzinnym w Pępowie, przy ulicy jej imienia (nr 4), wmurowano tablicę pamiątkową.

Ulica Stanisławy Nadstawek znajduje się w Pępowie (gos).

NAGÓRSKI Jan (1888-1976). Urodził się we Włocławku. Był pilotem. W latach 1907-17 służył w armii rosyjskiej. W 1914 r. wziął udział w rosyjskiej wyprawie arktycznej i na wodnosamolocie dokonał pierwszych w świecie lotów polarnych. Zmarł w Warszawie.

Ulica Jana Nagórskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

NAJDA Ludwik (1881-1975). Urodził się w Zbąszyniu. Z zawodu był koleja-

rzem. Uczestniczył w powstaniu wlkp. Od 1925 r. mieszkał w Lesznie, gdzie również był działaczem społecznym. W latach międzywojennych tworzył spółdzielnię mieszkaniową, później organizował także osiedlowe samorządy mieszkańców.

Ulica Ludwika Najdy znajduje się w Lesznie (na os. Grunwald).

NAŁKOWSKA-RYGIER Zofia (1884-1954). Urodziła się w Warszawie, była córką wybitnego geografa. Została pisarką, autorką realistycznych powieści i opowiadań o tematyce psychologicznej i społeczno-moralnej, przedstawiających problemy ludzi uwikłanych w sprzeczności i poddanych fatalizmowi. Prowadziła także wszechstronną działalność społeczną i kulturalną. Zmarła w Warszawie.

Ulice Zofii Nałkowskiej znajdują się w 16 miastach Wielkopolski.

NAMYŚŁ Ludomira (1920-39). Urodziła się w Odolanowie. Uczęszczała do gimnazjum w Ostrowie Wlkp., tam wstąpiła do ZHP. W 1939 r. uczestniczyła w wojnie obronnej jako sanitariuszka PCK przy 60 pp. Zginęła pod Warszawą. W 1947 r. jej prochy przeniesiono na cmentarz w Odolanowie.

Ulica Ludomiry Namysł znajduje się w Odolanowie.

NAMYŚŁOWSKI Karol (1856-1925). Urodził się w Chomęciskach k. Zamościa i tam mieszkał przez całe życie. W 1881 r. założył Orkiestrę Włociańską, która zdobyła wielką popularność. W repertuarze miała utwory oparte na motywach tańców ludowych, w większości przez niego skomponowane lub opracowane.

Ulica Karola Namysłowskiego znajduje się w Pile (na płn. od centrum).

NAPIECEK Leon (1899-1975). Urodził się w Rogoźnie w rodzinie murarza. W latach 1917-18 służył w armii niem. Po powrocie do domu wstąpił do powstańczej kompanii rogozińskiej; zasłużył się w walkach pod Chodzieżą i Budzynie (zdobył samochód pancerny). Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a następnie był podoficerem zawodowym. W kampanii wrześniowej został ranny, ale uniknął niewoli i zaangażował się w działalność AK. Po wojnie pracował w Poznaniu i Warszawie. Zmarł w Poznaniu i tam został pochowany.

Ulica Leona Napiecka znajduje się w Budzynie.

NAPIERAŁA Franciszek (1878-1942), ks. Urodził się w Gorzycach k. Żnina. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1904 r. Był proboszczem parafii św. Michała, a także dziekanem w Gnieźnie. Aresztowany przez hitlerowców w 1940 r., przez Szczeglin i Sachsenhausen trafił do obozu w Dachau. Zmarł w czasie transportu. Upamiętnia go epitafium w kościele św. Michała w Gnieźnie.

Ulica ks. Franciszka Napierały znajduje się w Goślinowie (gnz).

NAPIERSKI Kostka → Kostka Napierowski Aleksander.

NAPOLEON I (Bonaparte; 1769-1821), cesarz. Urodził się w Ajaccio na Korsyce. Był wybitnym wodzem i organizatorem armii. Jako I konsul (od 1799 r.) i cesarz Francuzów (1804-14) prowadził liczne wojny, w wyniku których pod jego wpływem znalazło się wiele państw europejskich. Zapewnił Polsce namiastkę niepodległości pod postacią Księstwa Warszawskiego. Nieudana wyprawa na Moskwę w 1812 r. zapoczątkowała jego upadek. Zmarł w niewoli na Wyspie Św. Heleny. Uczczono go łukiem triumfalnym w Ślesinie i tablicą w Poznaniu. Fot. 66.

Ulica Napoleona znajduje się w Ślesinie.

NARAMOWSKI Adam Aleksander (1661-ok. 1723). Urodził się w Naramowicach k. Poznania w rodzinie szlacheckiej.

Był starostą kościańskim, ujskim i pilskim oraz kasztelanem śremskim. W 1700 r. brał udział w poselstwie Rafała Leszczyńskiego do Turcji. Przez żonę Katarzynę z Grzymułtowskich przeszedł na niego dobra czarnkowskie.

Ulica Naramowskiego znajduje się w Czarnkowie.

NARUSZEWICZ Adam Stanisław (1733-96), bp. Pochodził z Pińczyczyzny, był jezuitą. Studia teologiczne odbył w Lyonie, potem był nauczycielem w kolegium jezuickim w Warszawie. Ok. 1749 r. rozpoczął działalność literacką. Tworzył wiersze i satyry, przekładał utwory łacińskie. Był nadwornym poetą króla Stanisława Augusta. Pisał także dzieła hist., m.in. 6-tomową syntezę dziejów Polski. Od 1775 r. był biskupem smoleńskim, a od 1790 r. – łuckim. Zmarł w Janowie Podlaskim.

Ulica Adama Naruszewicza znajduje się w Szamotułach.

NARUTOWICZ Gabriel (1865-1922), prof. Urodził się w Telszach na Litwie. Po studiach w Petersburgu i Zurychu osiadł w Szwajcarii. Był projektantem i realizatorem wielu elektrowni wodnych w Szwajcarii, Włoszech i Hiszpanii, od 1908 r. wykładał na politechnice w Zurychu. W 1920 r. powrócił do kraju. Był ministrem robót publicznych i spraw zagranicznych, a następnie został wybrany pierwszym prezydentem Polski. Zginął po 7 dniach od wyboru w Warszawie, zastrzelony przez fanatycznego nacjonalistę.

Ulice Gabriela Narutowicza znajdują się w 14 miejscowościach regionu, plac jego imienia – w Kole, a wiadukt – w Poznaniu.

NAWROCKI Telesfor (1871-1919), ks. Był synem cukiernika z Poznania. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1898 r. Pracował jako wikariusz w Kotłowie, Lubiniu i Poznaniu, od 1900 r. pełnił funkcję dyrektora kancelarii w Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu. W 1905 r. został proboszczem w Krzywiniu, gdzie rozwinął działalność narodową i społeczną, m.in. jako dyrektor Banku Ludowego, prezes kółka

rolniczego i inicjator powstania drużyny harcerskiej. W latach 1918-19 przewodził krzywińskiej Radzie Ludowej i polonizował szkolnictwo. Zmarł w Poznaniu, pochowany został w Krzywinu.

Ulica ks. Telesfora Nawrockiego znajduje się w Krzywinu.

NAWROWSKI Ewaryst (1875-1948), ks. Urodził się w Pobiedziskach. Uczęszczał do gimnazjów w Śremie i Poznaniu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1899 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Trzemesznie, Płonkowie i Ostrowie Wlkp., następnie administrował parafiami w Lewkowie i Wójcinie. W latach 1914-18 był proboszczem parafii farnej w Wągrowcu, choć nie uzyskał zatwierdzenia na tę funkcję ze strony władz niem. Od 1918 r. pełnił funkcję proboszcza w Mądrych, a od 1930 r. w Zaniemyślu. W 1941 r. został aresztowany przez hitlerowców i w następnym roku wysiedlony do GG. Pisał wiersze religijne i patriotyczne (anonimowo lub pod pseudonimem), a także pamiętnik poetycki. Był miłośnikiem przyrody i znawcą zabytków. Zmarł w Środzie, pochowany został na cmentarzu w Zaniemyślu.

Ulice ks. Ewarysta Nawrowskiego znajduje się w Wągrowcu i Zaniemyślu (śrd).

NEHRING Władysław Ewaryst (1830-1909), prof. Urodził się w Kłecku w rodzinie nauczycielskiej. Studiował we Wrocławiu, a następnie uczył w gimnazjach w Trzemesznie i św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W latach 1868-1907 był wykładowcą filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim (w latach 1893-94 jego rektorem), współtwórcą historycznych podstaw badań literatury polskiej. Napisał szereg prac naukowych, był członkiem wielu towarzystw naukowych. Działal także w organizacjach polskich. Zmarł we Wrocławiu, spoczywa na cmentarzu osobowickim.

Ulica Władysława Nehringa znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

NENCKI Marcelli (1847-1901), prof. Urodził się w Boczka k. Sieradza. Stu-

diował w Krakowie, Jenie i Berlinie. Był lekarzem i chemikiem. W latach 1877-90 wykładał chemię fizjologiczną na uniwersytecie w Bernie, od 1891 r. kierował zakładem w Instytucie Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu. Jego prace dotyczą chemii organicznej, fizjologii i bakteriologii, m.in. ustalił sposób syntezy mocznika w organizmie. Zmarł w Petersburgu.

Ulice Nenckiego znajduje się w Śremie.

NEWERLY (Abramow) **Igor** (1903-87). Pochodził z Białowieży. Był pedagogiem, w latach 1926-39 współpracownikiem J. Korczaka i wychowawcą w jego sierocińcu. W latach 1943-45 hitlerowcy więzili go w obozach koncentracyjnych. Później tworzył powieści o tematyce moralnej i społecznej, cechujące się realizmem szczegółów i żywą narracją (m.in. *Pamiętka z Celulozy*). Zmarł w Warszawie.

Ulica Igora Newerlego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (po płn. stronie śródmieścia).

NEWTON Isaac (1642-1727). Był wybitnym angielskim fizykiem, astronomem i matematykiem. Studiował na uniwersytecie w Cambridge i później został jego wykładowcą. Sformułował m.in. zasady mechaniki klasycznej, odkrył prawo ciążenia, rozszczepił pryzmatem białe światło na barwne widmo, należał do twórców rachunku różniczkowego i całkowego. Zajmował się też związkami nauki z religią.

Ulica Izaaka Newtona znajduje się w Poznaniu (na os. Kopernika).

NIEDBALSKI Stanisław (1877-1944). Urodził się w Warszawie, był synem robotnika. Z zawodu był ślusarzem. Od 1899 r. pracował w fabrykach poznańskich. Należał do PPS i w latach międzywojennych pełnił kierownicze funkcje w tej partii w Poznaniu. Jednocześnie działał w klasowych związkach zawodowych. W okresie okupacji hitler. należał do konspiracji komunistycznej, od 1942 r. był członkiem PPR. Aresztowany przez gestapo, przez obóz w Żabikowie trafił do Mauthausen, gdzie zginął.

Ulica Stanisława Niedbalskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

NIEDBAŁA Ignacy (imię zakonne **Serafin**; 1921-95), franciszkanin. Urodził się w Suchymlesie k. Krotoszyna. Uczył się w małym seminarium franciszkanów w Kobylinie. Nowicjat w klasztorze w Wieluniu przerwał wybuch II wojny świat. W 1945 r. był nauczycielem w okolicach Krotoszyna, w następnym roku ponownie wstąpił do franciszkanów w Katowicach-Panewnikach, święcenia kapłańskie otrzymał w 1951 r. Od 1959 r. był proboszczem parafii w Chorzowie-Klimzowcu. W 1965 r. został gwardianem klasztoru w Jarocinie. Tu wybudował kościół św. Antoniego i stworzył przy nim parafię, której od 1978 r. był pierwszym proboszczem. Zmarł w Jarocinie i tam został pochowany.

Ulica o. Serafina Niedbały znajduje się w Jarocinie.

NIEDZIAŁKOWSKI Mieczysław (1893-1940). Urodził się w Wilnie. Od 1910 r. był działaczem organizacji niepodległościowych i socjalistycznych. Należał do czołowych aktywistów i teoretyków PPS. W latach 1919-35 był posłem na Sejm. Współtworzył antysanacyjne porozumienie Centrolewu. Działał także jako publicysta i redaktor czasopism PPS. W 1939 r. organizował Robotnicze Bataliony Obrony Warszawy, a potem działał w konspiracji. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w masowej egzekucji w podwarszawskich Palmirach.

Ulice Mieczysława Niedziałkowskiego znajdują się w Poznaniu (na Wildzie), Środzie Wlkp. i Żninie.

NIEGOLEWSKI Andrzej Marcin (1787-1857), płk. Urodził się w Bytniu. Od 1806 r. był szwoleżerem, uczestnikiem wojen napoleońskich. Za udział w słynnej szarży pod Somosierrą w 1808 r., w której został ranny, otrzymał od cesarza Napoleona krzyż Legii Honorowej. Walczył w powstaniu listopadowym, za co Prusacy ukarali go więzieniem. Później był aktywnym działaczem społecznym i narodo-

wym. W Niegolewie utworzył pierwszą ordynację w Wielkopolsce. Pochowany został w Buku, w 1923 r. jego prochy przeniesiono do krypty zasłużonych w kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Jego syn **Władysław** Maurycy (1819-85) urodził się we Włoskiejewkach k. Książa. Studia prawnicze ukończył w Bonn. Brał udział w przygotowaniach do powstań w 1846 i 1848 r., a potem był aktywnym działaczem narodowym. Przez 26 lat pełnił funkcję posła do sejmu pruskiego. W jego mieszkaniu w 1857 r. powstało PTPN. Za udział w powstaniu styczniowym (został ranny pod Ignacewem) skazano go na więzienie. Zmarł w Poznaniu, pochowany został przy kościele w Buku. Fot. 64.

Ulice Andrzeja i Władysława Niegolewskich znajdują się w Buku, Opalenicy i Poznaniu (na Łazarzu), ulica Andrzeja Niegolewskiego – w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

NIEMCEWICZ Julian Ursyn (1758-1841). Urodził się w Skokach k. Brześcia Litewskiego. Uczył się w korpusie kadetów w Warszawie, a potem był aktywnym działaczem społeczno-politycznym. Tworzył także publicystykę i literaturę patriotyczną (m.in. komedię *Powrót pośła*). W powstaniu kościuszkowskim był adiutantem T. Kościuszki i został ranny pod Maciejowicami. W 1826 r. wybrano go pierwszym prezesem Tow. Przyjaciół Nauk w Warszawie. W powstaniu listopadowym wchodził w skład Rządu Narodowego. Później przebywał na emigracji. Zmarł w Paryżu.

Ulice Juliana Ursyna Niemcewicza znajdują się w Kościanie, Mosinie, Pile (po płn. stronie centrum) i Poznaniu (na Ogrodach).

NIEMOJEWSKI Józef (1768-1839), gen. Pochodził z Wielkopolski (zapewne ze Śremu), był właścicielem dóbr opalenickich. Studiował we Wrocławiu, potem służył w wojsku pruskim, a od 1790 r. – w polskim. Walczył w powstaniu kościuszkowskim, Legionach Polskich we Włoszech i w armii Księstwa Warszawskiego. W 1821 r. sprzedał Opalenicę, od 1833 r. mieszkał w Rokitnicy k. Brodnicy

59. Tablica z 2004 r. na dawnej szkole w Przygodzicach (ost), do której uczęszczał Jan Mertka

60. Tablica ku czci Adama Mickiewicza w kruchcie kościoła w Łukowie (obo), którym poeta był na Pasterce w 1831 r.

61. Grób Franciszka Mickiewicza przy kościele w Rożnowie (obo)

62. Tablica z 1997 r. na kościele w Broniszewicach (ple), upamiętniająca Stanisława Mikołajczyka i ks. Józefa Kledzika

63. Pomnik Stanisława Moniuszki
w Chodzieży

64. Epitafium Andrzeja Niegolewskiego
w kościele św. Wojciecha w Poznaniu

65. Tablica ku czci Marcellego Mottego
na kamienicze przy pl. Kolegiackim 5
w Poznaniu

66. Tabliczka na dziedzińcu Urzędu Miasta,
upamiętniająca pobyty w Poznaniu cesarza
Napoleona I

i tam zmarł. Pochowano go na cmentarzu w Świdziebni.

Ulica Józefa Niemojewskiego znajduje się w Opalenicy.

NIEMOJOWSKI Bonawentura (1787-1835). Urodził się w Marchwacu k. Kalisza. Od 1820 r. był posłem na sejm Królestwa Polskiego, gdzie wraz z bratem kierował patriotyczną opozycją (tzw. kaliszczanami). W powstaniu listopadowym stał na czele Rządu Narodowego, a potem przebywał na emigracji. Zmarł w Vanves k. Paryża. Jego brat **Wincenty** (1784-1834) urodził się w Słupi k. Wielunia. Od 1818 r. był posłem na sejm, uprawiał też publicystykę. W powstaniu listopadowym był członkiem Rządu Narodowego. Uwięziony przez Rosjan, zmarł w Moskwie w drodze na Sybir. Oby braci upamiętnia kopiec w parku w Marchwacu. Ich bratanek **Jan Nepomucen** (1803-79) za działalność opozycyjną został wydalony z Królestwa Polskiego i mieszkał w Śliwnikach k. Kalisza, gdzie zbudował pałac. Uczestniczył w powstaniu listopadowym, za co odbył karę więzienia. Potem był działaczem narodowym i gospodarczym. W 1863 r. w swym majątku urządził arsenał broni dla powstańców. Zmarł w Śliwnikach, został pochowany w Skalmierzycach. Fot. 68.

Ulica Niemojowskich znajduje się w Śliwnikach (ost), Braci Niemojowskich – w Kaliżu (na Tyńcu).

NIESIOŁOWSKI Andrzej (1899-1945). Urodził się w rodzinie księgarza w Ostrowie Wlkp., tam ukończył gimnazjum i działał w organizacjach narodowych. Walczył w powstaniu wlkp. Potem studiował w Warszawie i Poznaniu, w 1926 r. uzyskał doktorat z filozofii. Pracował naukowo na UP w zakresie socjologii i teorii pedagogiki, wiele publikował, był też działaczem chadeckim. Od 1938 r. mieszkał w Łodzi. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej i dostał się do niewoli. Zmarł w obozie jenieckim w Dössel.

Ulica Andrzeja Niesiołowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

NIESIOŁOWSKI Kazimierz (1872-1949), ks. Pochodził z Mroczy. Uczęszczał do gimnazjum w Bydgoszczy, w 1896 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Zamieszkał w Pleszewie, gdzie był wikariuszem, od 1900 r. proboszczem, a od 1930 r. dziekanem. Rozwinął tam działalność społeczną, brał czynny udział w przygotowaniach do powstania wlkp. Z jego inicjatywy założono m.in. pierwszy w Wielkopolsce ogród jordanowski. Należał do twórców ruchu walki z alkoholizmem, był pionierem w zakresie wychowania fizycznego dzieci. W okresie okupacji hitler. przebywał na wysiedleniu. Spoczywa na cmentarzu w Pleszewie. Fot. 67.

Ulica ks. Kazimierza Niesiołowskiego znajduje się w Pleszewie.

NIESTRAWSKI Hipolit (1886-1939). Urodził się w Gostyniu, był tam kupcem. W okresie powstania wlkp. pełnił funkcje szefa sztabu Straży Ludowej i sekretarza Pow. Rady Ludowej. Później był działaczem Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. W latach 1920-35 kierował Pow. Kasą Chorych. Opiekował się bezrobotnymi, założył się przy elektryfikacji miasta. W latach 1936-39 pełnił funkcję burmistrza Gostynia. Zginął rozstrzelany w publicznej egzekucji na Rynku w Gostyniu.

Ulica Niestrawskiego znajduje się w Gostyniu.

NIESTRAWSKI Leon (1873-1924). Pochodził z Ostrzeszowa. Od 1919 r. do śmierci był pierwszym polskim burmistrzem Wrześni. Zmarł we Wrześni i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Leona Niestrawskiego znajduje się we Wrześni.

NOGALA Teodor (1909-73), ks. Urodził się w Radłowie k. Ostrowa Wlkp. w rodzinie kolejarza. Ukończył gimnazjum w Ostrowie, święcenia kapłańskie przyjął w 1932 r. Był wikariuszem w Krotoszynie, Rawiczu i Poznaniu. W 1939 r. wziął udział w wojnie obronnej jako kapelan i został ranny pod Ostrołęką. Od

1945 r. był proboszczem parafii św. Jana Bosco w Luboniu. Odbudował od podstaw kościół spalony w czasie wojny, podtrzymywał ducha chrześcijańskiego w trudnych czasach komunistycznych. Spoczywa na cmentarzu w Żabikowie.

Ulica ks. Nogali znajduje się w Luboniu.

NOJI Józef (1909-43). Urodził się w Pęckowie k. Wielenia. Z zawodu stolarz, był biegaczem na długich dystansach, rekordzistą i mistrzem Polski. Na olimpiadzie w Berlinie zajął 5. miejsce w biegu na 5000 m. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji. Został w 1940 r. aresztowany i zamordowany w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Upamiętniają go pomniki w Drawskim Młynie i Dreźnie, jego imię noszą stadiony w Dreźnie i Wieleniu. Fot. 69.

Ulica Józefa Nojego znajduje się w Wieleniu, ulice Noja [!] – w Drawsku (czł) i Pęckowie (czł).

NORWID Cyprian Kamil (1821-83). Urodził się w Laskowie-Głuchach k. Radzymina. Uczył się w Warszawie. Od 1842 r. przebywał na emigracji. Był wybitnym poetą, autorem wierszy lirycznych i patriotycznych o nowatorskiej formie, poematów, utworów dramatycznych i prozatorskich. Zyskały one uznanie dopiero w XX w. Zajmował się też twórczością plastyczną. Zmarł w Paryżu, spoczywa na cmentarzu w Montmorency.

Ulice Cypriana Kamila Norwida odnotowano w 32 miejscowościach Wielkopolski.

NOSKOWSKI Zygmunt (1846-1909). Urodził się w Warszawie. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Berlinie. W latach 1875-80 pełnił funkcję dyrektora tow. śpiewaczego w Konstancji. Od 1881 r. mieszkał w Warszawie, gdzie był pedagogiem, dyrektorem tow. muzycznego, filharmonii i opery. Jako kompozytor tworzył symfonie i inne kompozycje na orkiestrę, utwory kameralne, wokalne i instrumentalne. Pisał także podręczniki muzyczne. Zmarł w Warszawie.

Ulice Zygmunta Noskowskiego znajdują się w Koninie (na Zatorzu), Pile (na płn. od centrum) i Poznaniu (w śródmieściu).

NOWACKI Ignacy (1872-1943), ks. Był synem młynarza z Żernik k. Żnina. Uczył się w gimnazjach w Gnieźnie, Wągrowcu i Lipsku, po studiach w seminarium duchownym otrzymał w 1898 r. święcenia kapłańskie. Od 1901 r. był proboszczem w Kępnie (później także dziekanem); wybudował tam nowy kościół parafialny i Dom Katolicki, prowadził też szeroką działalność społeczną i narodową. W 1918 r. wybrano go prezesem Pow. Rady Ludowej. Za swą postawę był prześladowany przez Niemców: w okresie powstania wlkp. został internowany, w latach 1939-40 był więziony. Usunięty z parafii, zamieszkał w Rypinku k. Kalisza, gdzie zmarł. Od 1947 r. spoczywa na cmentarzu w Kępnie, a na kościele znajduje się jego epitafium.

Ulica ks. Ignacego Nowackiego znajduje się w Kępnie.

NOWACZYK Bronisław (1921-81). Urodził się w Grodzisku Wlkp. Od 1937 r. był tam piłkarzem klubu „Dyskobolia”. Aresztowany przez hitlerowców, był więziony w obozie koncentracyjnym w Mauthausen. Potem wyjechał do Anglii, w 1946 r. powrócił do Grodziska i znów grał w drużynie piłkarskiej (mocno strzelał, zyskał przydomek „Atom”). Pracował w tamt. Zakładach Mięsnych. W latach 1957-76 był trenerem piłkarzy „Dyskobolii”. Pochowano go na cmentarzu grodzkim.

Ulica Bronisława Nowaczyka znajduje się w Grodzisku Wlkp.

NOWAK Alojzy (1894-1939), ppłk. Urodził się w Poznaniu. Ukończył w 1914 r. gimnazjum w Krotoszynie i zaraz został wcielony do armii niem. W 1918 r. stacjonował we Wrześni, gdzie włączył się w działania niepodległościowe i organizował oddziały ochotnicze. W powstaniu wlkp. dowodził batalionem wrześnińskim, a później innymi jednostkami powstańcy-

mi. Walczył także w wojnie polsko-bolszewickiej i w III powstaniu śl. Potem został żołnierzem zawodowym. Poległ w wojnie obronnej podczas walk pod Łomną na przedpolu Warszawy. Od 1952 r. spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulice ppłk. Alojzego Nowaka znajdują się w Poznaniu (na osiedlu Powstańców Śl.) i we Wrześni.

NOWAK Szczepan (1900-80). Urodził się w Lesznie, mieszkał we Włoszakowicach. Choć z I wojny świat. wrócił jako inwalida, brał czynny udział w przygotowaniach do powstania wlkp. Później był współorganizatorem „Sokoła”, działał w organizacjach kombatanckich, uczestniczył w budowie pomnika powstańców pod Zbarzewem.

Ulica Sz. Nowaka znajduje się we Włoszakowicach (les).

NOWAKOWSKI Kazimierz Bonawentura (1881-1952), prof. Był synem kupca z Inowrocławia. Uczęszczał do gimnazjów w Inowrocławiu i Chełmnie, a następnie studiował medycynę we Wrocławiu i w Niemczech. Od 1910 r. był chirurgiem w Poznaniu, działał też w PTPN. W okresie I wojny świat. pełnił funkcję lekarza wojskowego. Po powrocie do Poznania był współzałożycielem PCK i polonizował tutejsze szpitale. W powstaniu wlkp., w którym zorganizował m.in. lazaret w Biedrusku, doszedł do stopnia pułkownika. Później podjął pracę naukową na UP, z przerwą w okresie II wojny świat., gdy był wysiedlony na Kielecczyznę. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Plac Kazimierza Nowakowskiego znajduje się w Poznaniu, gdzie też postawiono poświęcony mu kamień.

NOWAKOWSKI Stanisław (1888-1938), prof. Urodził się w Sosnowce k. Kamieńca Podolskiego. Ukończył gimnazjum w Saratowie i studia ekonomiczne w Kijowie. Potem badał m.in. gospodarkę Japonii i znaczenie Kanału Panamskiego. W 1917 r. objął katedrę geografii

ekonomicznej w Kijowie, wykładał także w Worcester w USA. Od 1924 r. był prof. na UP. Opublikował szereg prac z dziedziny geografii ekonomicznej i regionalnej, napisanych z pozycji marksistowskich. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Stanisława Nowakowskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

NOWIASZEK Edward (1923-45). Był mieszkańcem Rawicza. Poległ w marcu 1945 r. w rejonie Dębna Polskiego w walce z niedobitkami wojsk hitler. Spoczywa ob. w kwaterze zasłużonych na cmentarzu w Rawiczu.

Ulica Edwarda Nowiaszka znajduje się w Rawiczu.

NOWOTARSKI Jan (1869-1939). Urodził się w Posadzie Grn. k. Rymanowa w rodzinie chłopskiej. Był nauczycielem, a także działaczem oświatowym i kulturalnym. Od 1930 r. pełnił funkcję kierownika szkół powszechnej i zawodowej w Kostrzynie. Ukończył też konserwatorium w Poznaniu i dyrygował chórem kostrzyńskiego Koła Śpiewackiego. Był również radnym miejskim. Zadenuncjowany przez miejscową Niemkę, zginął 20 X rozstrzelany przez hitlerowców na Rynku w Kostrzynie.

Ulica Jana Nowotarskiego znajduje się w Kostrzynie.

NOWOTKO Marcele (1893-1942). Urodził się w Warszawie. Z zawodu był ślusarzem. Od 1916 r. był działaczem robotniczym, a od 1922 r. członkiem partii komunistycznej, który za swą działalność był więziony. Od 1941 r. przebywał w ZSRR. Przerzucony do okupowanej Polski, organizował PPR i stanął na jej czele. Zginął w Warszawie, zamordowany w wyniku porachunków wewnętrznych.

Ulice Marcelego Nowotki znajdują się w Dobrej, Międzyrzeczu, Stęszewie, Ziemię (gro) i Żninie.

NOWOWIEJSKI Feliks (1877-1946). Był synem krawca z Barczewa na Warmii. Studiował w Berlinie i Ratybonie. W latach 1909-14 pełnił funkcję dyrektora

Tow. Muzycznego w Krakowie. W 1919 r. osiadł w Poznaniu, gdzie zyskał popularność jako dyrygent, organista i organizator ruchu śpiewaczego. Komponował opery (np. *Legenda Bałtyku*), oratoria, utwory symfoniczne i instrumentalne, pieśni (m.in. *Rotę*). Zmarł w Poznaniu, spoczywa w krypcie zasłużonych kościoła św. Wojciecha.

Ulice Feliksa Nowowiejskiego znajdują się w 17 miejscowościach regionu.

NULLO Francesco (1826-63), gen. Urodził się w Bergamo we Włoszech. W 1848 r. brał udział w walkach włosko-austriackich, od 1859 r. walczył w oddziałach Garibaldiiego. Po wybuchu powstania styczniowego przybył do Polski na czele oddziału ochotników włoskich (garibaldczyków). Przez Rząd Narodowy został mianowany generałem. Poległ w bitwie pod Krzykawką, został pochowany w Olkuszu.

Ulica płk. [!] Francesco Nullo znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

OBST Marian (1911-79), dr. Urodził się w Mosinie. W Poznaniu ukończył gimnazjum i studia muzyczne. Od 1935 r. był kierownikiem działu muzycznego, kapelmistrzem i dyrygentem w Polskim Radiu. Po II wojnie świat. dyrygował orkiestrami w Poznaniu, Szczecinie i Gdańsku, wykładał na uczelniach muzycznych w Poznaniu i Sopocie, prowadził kapelę ludową. Zajmował się też komponowaniem i aranżowaniem utworów na orkiestrę, chór i zespół kameralny oraz stylizacją utworów ludowych.

Ulica Mariana Obsta znajduje się w Mosinie.

OCZAPOWSKI Michał (1788-1854), prof. Pochodził z Pocijek k. Nowogródka. Studiował w Wilnie i Möglin. Administrował majątkami na Litwie i w Polsce, w których wprowadzał nowoczesne metody gospodarowania. W latach 1822-32 wykładał nauki rolnicze na uniwersytecie w Wilnie. W latach 1833-53 jako dyrektor Instytutu Agronomicznego w Marymoncie k. Warszawy znacznie rozwinął jego działalność. Był autorem wielu prac naukowych i podręczników. Zmarł w Warszawie.

Ulica Michała Oczapowskiego znajduje się w Koninie (w Wilkowie).

ODONIC Władysław → Władysław Odonic, książe.

ODROWĄŻ Jacek → Jacek, św.

OGIŃSKI Michał Kleofas (1765-1833). Urodził się w Guzowie k. Żyrardowa w rodzinie arystokratycznej. Był uczestnikiem Sejmu Czteroletniego i dyplomata. W powstaniu kościuszkowskim dowodził oddziałem na Litwie, później wspierał działalność niepodległościową. Zyskał sławę jako kompozytor, autor

przede wszystkim kompozycji fortepianowych (m.in. polonezów) i pieśni. Od 1823 r. mieszkał we Florencji i tam zmarł.

Ulice Michała Kleofasa Ogińskiego znajdują się w Lesznie (we wsch. części miasta), Pile (w centrum), Turku, Włoszakowicach (les) i Wschowie.

OGRODOWSKI Stefan (1888-1942), ks. Urodził się w Kępnie. Uczęszczał do gimnazjum w Krotoszynie, w 1913 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był proboszczem w Krotoszynie. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji i tajnym nauczaniu. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, trafił do obozu w Dachau, gdzie zmarł.

Ulica ks. Stefana Ogrodowskiego znajduje się w Krotoszynie.

OKRZEJA Stefan (1886-1905). Urodził się w Warszawie. Był robotnikiem i działaczem ruchu robotniczego. W 1904 r. wstąpił do PPS i został członkiem jej Organizacji Bojowej. W czasie działań rewolucyjnych w 1905 r. dokonał zamachu bombowego na posterunek policji rosyjskiej na Pradze, za co został skazany i stracony na stokach Cytadeli warszawskiej.

Ulice Stefana Okrzei znajdują się w Chodzieży, Dobrej, Kleczewie, Lesznie (na Zatozru), Luboniu, Ostrowie Wlkp. (na Krępie), Ostrzeszowie, Pile (w centrum), Poznaniu (na Świerczewie) i Środzie Wlkp.

OKULICKI Leopold („Niedźwiadek”; 1898-1946), gen. Urodził się w Okulicach k. Bochni. Był zawodowym oficerem, w czasie I wojny świat. w Legionach Polskich, potem w WP. W okresie II wojny świat. był uczestnikiem konspiracji, a następnie szefem sztabu armii gen. W. Andersa i dowódcą dywizji. Przerzucony w 1944 r. do kraju, wszedł w skład Komendy Gł. AK i walczył w powstaniu

warszawskim. Później był ostatnim komendantem AK. Aresztowany przez NKWD, został przewieziony do ZSRR, skazany w tzw. procesie szesnastu i zamordowany w więzieniu w Moskwie.

Ulice gen. Leopolda Okulickiego znajdują się w Chodzieży, Obornikach, Poznaniu (na Świerczewie), Śremie i Wałczu.

OLEJNICZAK Franciszek (1877-1965), ks. kanonik. Urodził się w Jeżycach k. Poznania, był synem cieśli. Do gimnazjum uczęszczał w Poznaniu i Białogardzie, święcenia kapłańskie przyjął w 1903 r. Pracował jako wikariusz w Łudzisku, Gostyniu i Boruszynie. Od 1919 r. był nauczycielem, a potem dyrektorem gimnazjum w Gostyniu, które z jego inicjatywy otrzymało nowy gmach. W okresie okupacji hitler. został uwięziony. Po wojnie powrócił do Gostynia i zajmował się odbudową gimnazjum. Zmarł w Gostyniu i tam został pochowany.

Ulica ks. Franciszka Olejniczaka znajduje się w centrum Gostynia.

OLGIERD (ok. 1296-1377), książę. Był synem Gedymina, po którym w 1345 r. został włk. księciem litewskim. Prowadził liczne wojny z Moskwą, Tatarami i Polską, dzięki którym blisko dwukrotnie powiększył terytorium Litwy. Pozostawił liczne potomstwo, wśród niego Władysław Jagiełło.

Ulica włk. księcia Olgierda znajduje się w Ostrzeszowie.

OLIŚKIEWICZ Jan (1905-84). Pochodził z pow. wołkowyskiego. Po ukończeniu studiów pracował w Łodzi. W 1938 r. został inspektorem samorządowym w Kole. W latach 1945-48 był pierwszym po wojnie starostą pow. kolskiego, a następnie do 1971 r. wiceprezesem pow. związku „Samopomocy Chłopskiej”. Działał też społecznie na rzecz Koła i powiatu. W latach 1957-61 był posłem na Sejm.

Ulica Jana Oliśkiewicza znajduje się w Kole.

OLSZEWSKI Karol (1846-1915), prof. Urodził się w Broniszowie k. Ropczyc. Był chemikiem i fizykiem, od 1876 r. wykładowcą na UJ. Prowadził prace badawcze

nad niskimi temperaturami, m.in. w 1883 r. wspólnie z Z. Wróblewskim pierwszy w świecie skroplił tlen i azot z powietrza. Skroplił i zestalił argon, ulepszył aparat do skraplania wodoru, badał skraplanie gazów szlachetnych. Zmarł w Krakowie.

Ulice Karola Olszewskiego znajdują się w Koninie (w Laskówcu) i Lesznie (na Zatorzu).

OMAHŃKOWSKA Janina (1859-1927). Urodziła się w Srebrnikach k. Wąbrzeźna w rodzinie nauczycielskiej. Po zdaniu w Bydgoszczy egzaminu nauczycielskiego pracowała jako nauczycielka domowa na terenie Wielkopolski. Jednocześnie działała w tajnym nauczaniu i pisała artykuły do prasy polskiej, wygłaszała odczyty, pomagała zakładać biblioteki. Była redaktorką gazet w Poznaniu (w latach 1897-1903), Bytomiu, Gliwicach i Rybniku, zakładała organizacje kobiece. Pomagała powstańcom śl. i uczestniczyła w akcji plebiscytowej. Zmarła w Chorzowie i tam została pochowana.

Ulica Janiny Omańkowskiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

OPALIŃSCY – rodzina możnowładcza herbu Łódzia, znana w okresie staropolskim. Byli właścicielami m.in. Grodziska Wlkp., Opalenicy i Sierakowa. **Andrzej** (1540-93) i jego syn **Łukasz** (1581-1654) otrzymali godność marszałka włk. koronnego. Drugi syn **Andrzej** (1575-1625) był biskupem poznańskim. **Krzysztof** (1609-55) był od 1637 r. wojewodą poznańskim. Pisał satyry, będące krytyką sytuacji społeczno-politycznej i obyczajowej ówczesnej Polski. W 1655 r. pod Ujściem poddał Wielkopolskę Szwedom. Jego brat **Łukasz** (1612-62) był od 1650 r. marszałkiem nadwornym. Jako pisarz tworzył satyry i pisma krytyczne przeciw prywacie i anarchii. Ostatnim z rodu był **Wojciech** (1708-75), wojewoda mazowiecki i sieradzki. W zamku w Sierakowie znajduje się krypta z barokowymi sarkofagami Opalińskich.

Ulice upamiętniające Opalińskich znajdują się w Lesznie (na Podwalu), Opalenicy, Pile (na Koszycach) i Sierakowie.

OPAŁKO Serafin (1911-86), ks. Urodził się w Jaroszewicach k. Rychwała. Użyłskął maturę w Częstochowie, a w 1937 r. święcenia kapłańskie w Krakowie. W okresie okupacji był kapelanem AK w powiatach radomszczańskim i częstochowskim. Następnie pełnił funkcje proboszcza w Kościelcu k. Koła (1945-48), Ciechocinku (1948-60) i Radziejowie (1960-71), a później był proboszczem parafii farnej i dziekanem w Kole. Wybudował kościoły przy ul. Blizna w Kole i w Ochlach.

Ulica ks. Serafina Opałki znajduje się w Kole.

OPIELIŃSKI Ignacy (1853-1935), dr med. Pracował jako lekarz w Środzie Wlkp. Tu założył pierwszą w Wielkopolsce kasę opieki. Był też działaczem gospodarczym i społecznym, w 1919 r. pełnił krótko funkcję burmistrza. Zmarł w Środzie.

Ulica Ignacego Opieńskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

OPIEŃSKI Henryk (1870-1942). Był synem urzędnika z Krakowa. Tam ukończył gimnazjum, studia muzyczne odbył w Pradze, Berlinie i Paryżu. Komponował opery, poematy symfoniczne, utwory instrumentalne i wokalne, utrzymane w formach neoromantycznych. Należał też do pionierów naukowej muzykologii. W latach 1908-12 pracował jako dyrygent opery i filharmonii w Warszawie. W latach 1920-26 pełnił funkcję dyrektora i wykładowcy konserwatorium w Poznaniu, potem mieszkał w Szwajcarii. Zmarł w Morges.

Ulica Henryka Opieńskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

OPPMAN Artur („Or-Ot”; 1867-1931). Urodził się w Warszawie. Był płk. WP i redaktorem czasopism. Tworzył także wiersze liryczne i poematy hist. Stał się znany jako piewca starej i współczesnej Warszawy, popularyzator podań z nią związanych. Zmarł w Warszawie.

Ulica Artura Oppmana znajduje się w Poznaniu (na os. Bajkowym).

ORCHOWSKI Walenty (1902-42), ppor. Urodził się w Łądku k. Słupcy w ro-

dzinie chłopskiej. Podczas nauki w gimnazjum konińskim brał udział jako ochotnik w obronie Warszawy w 1920 r. Od 1925 r. pracował jako kasjer w mleczarni w Cieninie k. Słupcy, był też jednym z organizatorów kasy oszczędnościowej w Golinie. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji, m.in. jako dowódca golińskiej placówki Komendy Obrońców Polski i w Związku Walki Zbrojnej. Aresztowany w 1941 r., przebywał w więzieniach w Koninie i Inowrocławiu, gdzie został zamordowany podczas przesłuchania.

Ulica Orchowskiego znajduje się w Golinie k. Konina.

ORDON Julian Konstanty (1810-86), mjr. Urodził się w Warszawie. Był zawodowym oficerem. W powstaniu listopadowym dowodził jednym z odcinków obrony Warszawy. Spopularyzował go A. Mickiewicz, który opisał jego rzekomą bohaterską śmierć w wierszu *Reduta Ordona*. Po upadku powstania wyjechał do Szkocji, w latach 1848-49 walczył na Węgrzech, w 1860 r. uczestniczył w wyprawie Garibaldiego na Sycylię. Później osiadł we Florencji i tam popełnił samobójstwo.

Ulica Juliana Ordona znajduje się w Turku.

ORDONÓWNA Hanka (Maria Anna z Pietruszyńskich Tyszkiewiczowa; 1904-50). Urodziła się w Warszawie i tam ukończyła szkołę baletową. Zyskała wielką popularność jako piosenkarka w warszawskich teatrzykach i kabaretach, grała także w filmach. W 1940 r. występowała w Wilnie. Od 1942 r. przebywała na Bliskim Wschodzie jako opiekunka polskich dzieci przybyłych z ZSRR wraz z armią gen. Andersa. Zmarła w Bejrucie.

Ulica Hanksi Ordonówny znajduje się we wsch. części Leszna.

ORKAN Władysław (Franciszek Smreczyński; 1875-1930). Urodził się w Porębie Wlk. k. Rabki w ubogiej rodzinie góralskiej. Był pierwszym polskim pisarzem pochodzenia chłopskiego, piewcą swego

środowiska. Tworzył naturalistyczne powieści i opowiadania z życia wsi, a także dramaty oraz poezję liryczną i refleksyjną. W okresie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, później był działaczem społeczno-kulturalnym, m.in. przewodniczącym Związku Podhalan. Zmarł w Krakowie.

Ulice Władysława Orkana znajdują się w Kobylej Górze (osz), Kole, Krotoszynie, Lesznie (na Zatorzu), Poznaniu (na Świerczewie) i Wrześni.

ORŁOŃ (Wendzonka) **Marian** (1932-90). Urodził się w Ludwinowie k. Krobi w rodzinie urzędnika. Od 1945 r. mieszkał w Pępowie. Po ukończeniu Liceum Pedagogicznego w Krotoszynie uczył w Wilkowie Polskim (1951-52) i Poznaniu (1954-65). W 1964 r. ukończył studia hist. na UAM i pracował jako bibliotekarz w Instytucie Ochrony Roślin. Od 1957 r. publikował cieszące się popularnością wiersze, opowiadania i powieści dla dzieci. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulica Mariana Orłonia znajduje się w Pępowie (gos).

ORŁOWSKI Aleksander (1777-1832). Urodził się w Warszawie. Uczestniczył w powstaniu kościuszkowskim, potem mieszkał na Litwie, w końcu osiadł w Petersburgu. Był malarzem i grafikiem, autorem przede wszystkim scen batalistycznych, a także studiów koni, portretów i pejzaży. W swej twórczości łączył cechy romantyzmu i realizmu. Zmarł w Petersburgu.

Ulica Aleksandra Orłowskiego znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

ORŁOWSKI Zdzisław (1892-1982), płk. Urodził się w Zaworach k. Śremu w rodzinie dzierżawcy majątku. Po ukończeniu gimnazjum w Śremie podjął studia rolnicze w Lipsku, przerwane w 1914 r. powołaniem do armii niem. W 1918 r. uczestniczył w działalności niepodległościowej w pow. czarnkowskim. W powstaniu wkłp. organizował oddziały zbrojne, a następnie był dowódcą nadnoteckiego

okręgu wojskowego. Później walczył w wojnie polsko-bolszewickiej i był generalnym kwatermistrzem III powstania śl. Od 1921 r. pracował jako handlowiec. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r., po czym przedostał się do oddziałów polskich we Francji, a następnie Anglii. Powrócił do kraju w 1947 r. i zamieszkał w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu w Lubaszcu.

Ulice płk. Zdzisława Orłowskiego znajdują się w Czarnkowie i Lubaszcu (człt).

ORNASTOWSKI Józef (1859-1929), ks. Urodził się w Fabiszkach k. Mariampola. Święcenia kapłańskie przyjął w 1883 r. we Włocławku, następnie był wikariuszem w Kłobucku, Przedczu i Sroczku k. Częstochowy. Od 1890 r. pełnił funkcję proboszcza w Racięcicach k. Konina, gdzie wznosił nowy kościół. W 1901 r. został przeniesiony na parafię w Przedczu, gdzie również zbudował kościół. Otrzymał godność kanonika kolegiaty w Kaliszu. Zmarł w Warszawie, pochowany jest na cmentarzu w Przedczu.

Ulica ks. Józefa Ornastowskiego znajduje się w Przedczu.

ORZESZKOWA Eliza z Pawłowskich (1841-1910). Urodziła się w Miłkowszczyźnie k. Grodna w rodzinie ziemiańskiej. Brała udział w powstaniu styczniowym. Była pisarką, autorką realistycznych powieści (m.in. *Nad Niemnem*) i opowiadań o tematyce współczesnej i narodowej, przedstawiającej szeroką panoramę ówczesnych przemian społecznych. Jej twórczość w pełni reprezentuje nurt pozytywizmu. Od 1870 r. mieszkała w Grodnie i tam zmarła.

Ulice Elizy Orzeszkowej znajdują się w 49 wielkopolskich miejscowościach.

OSMAŃCZYK Edmund Jan (1913-89). Urodził się w Jagłach na Dln. Śląsku. W latach 1934-39 kierował centrum prasowym Związku Polaków w Niemczech. Po 1945 r. był korespondentem zagranicznym prasy, radia i telewizji, znanym reportażystą i publicystą, specjalistą do spraw międzynarodowych. Pisał też poezje.

W latach 1952-61 był posłem na Sejm, w 1989 r. został senatorem.

Ulica Edmunda Jana Osmańczyka znajduje się w Zakrzewie (złot).

OSSOLIŃSCY – rodzina możnowładcza, wywodząca się od żyjącego w XIV w. Jana z Ossolina (k. Sandomierza) herbu Topór. Okres jej świetności przypadł na okres od 1 poł. XVII do poł. XIX w. Najbardziej znanym przedstawicielem rodziny był **Jerzy** (1595-1650), kanclerz włk. koronny, bliski współpracownik królów Władysława IV i Jana Kazimierza. Hrabia **Józef Maksymilian** (1748-1826) w 1817 r. założył Zakład Narodowy im. Ossolińskich, działający we Lwowie, od 1947 r. we Wrocławiu.

Ulice Ossolińskich znajdują się w Pile (w centrum) i Środzie Wlkp.

OSSOWSKI Michał (1863-86). Urodził się w Warszawie. Pracował jako szewc. Był działaczem robotniczym, członkiem I Proletariatu. W 1884 r. dokonał zamachu na prowokatora. Skazany na śmierć, został stracony na stokach Cytadeli warszawskiej.

Ulice Michała Ossowskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Świerczewie).

OSTERWA Juliusz (Julian Maluszek; 1885-1947). Pochodził z Krakowa. Był aktorem i reżyserem. Występował w teatrach w Krakowie, Poznaniu, Wilnie i Warszawie, później także był dyrektorem teatrów i wykładowcą szkoły aktorskiej w Krakowie. W 1919 r. założył teatr „Reduta” w Warszawie, w którym realizował nowatorskie rozwiązania inscenizacyjne i aktorskie. Zmarł w Warszawie.

Ulice Juliusza Osterwy znajdują się w Kaliszu (na Majkowie), Lesznie (we wsch. części miasta) i Poznaniu (na Ławicy).

OSTRORÓG Jan (ok. 1436-1501). Urodził się w Ostrorogu k. Szamotuł. Uczył się w Wiedniu, Erfurcie i Bolonii. Piastował różne godności, m.in. kasztelana międzyrzeckiego i poznańskiego, starosty generalnego Wielkopolski i wojewody poznańskiego. Był pisarzem politycz-

nym (gł. dzieło *Memoriał w sprawie urzędzenia Rzeczypospolitej*), zwolennikiem wzmocnienia państwa i uniezależnienia się Polski od papieża, prekursorem reformacji. Fot. 70.

Ulice Jana Ostroroga znajdują się w Lesznie (w Antoninach), Ostrorogu, Poznaniu (na Grunwaldzie), Szamotułach i Śremie.

OSTRORÓG-GORZEŃSKI Zbigniew (1869-1926), mjr. Urodził się w Lgowie k. Żerkowa w rodzinie hrabiowskiej. Po ukończeniu gimnazjum w Jarocinie studiował rolnictwo w Berlinie, a następnie objął majątek w Tarcach. W 1918 r. został dowódcą oddziału Służby Straży i Bezpieczeństwa w Jarocinie, który częściowo sam finansował. Później był dowódcą jarocińskiego okręgu wojskowego. W 1920 r. powrócił do Tarzec i był działaczem organizacji powstańczych. Miał tytuł honorowego obywatela Jarocina. Spoczywa w grobie rodzinnym przy kościele w Lgowie, kamień jemu poświęcony ustawiono przy pałacu w Tarcach. Fot. 71.

Ulice Zbigniewa Gorzeńskiego znajdują się w Jarocinie i Wilkowie (jar).

OTTO Jan (1869-1944). Mieszkał we Włoszakowicach. Z I wojny świat. powrócił jako inwalida. W 1919 r. został dowódcą grupy powstańców włkp., która oswobodziła wieś i walczyła pod Zbarzewem (tam zginął jego syn, również Jan). Potem dowodził miejscową Strażą Ludową. W okresie międzywojennym działał w Tow. Powstańców i Wojaków. Spoczywa na cmentarzu we Włoszakowicach.

Ulica Jana Otto znajduje się we Włoszakowicach (les).

OTWINOWSKI Stefan (1910-76), literat. Urodził się w Pyzdrach jako syn aptekarza. Ukończył gimnazjum im. Asnyka w Kaliszu, a następnie studiował polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim. Pisał opowiadania, powieści psychologiczne i dramaty, występował też w kafeletach i teatrach rewiowych. W okresie okupacji hitler. brał udział w konspiracyjnym życiu literackim. Po przeniesieniu się

do Krakowa był kierownikiem literackim teatrów, a także prezesem oddziału Związku Literatów Polskich. Zmarł w Krakowie, został pochowany na cmentarzu rakowickim.

Ulica Stefana Otwinowskiego znajduje się w Kaliszu (na Dobrcu).

OWIDIUSZ (Publius Ovidius Naso; 43 p.n.e.-ok. 17 n.e.). Był wybitnym po-

etą rzymskim, przede wszystkim autorem elegii miłosnych i o tematyce mitologicznej, a także frywolnego podręcznika *Sztuka kochania*. Za swawolną treść swych utworów został przez cesarza Oktawiana skazany na wygnanie. Zmarł w Tomi (ob. Konstanca w Rumunii).

Ulica Owidiusza znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

P

PACAJEW Wiktor (1933-71). Był kosmonautą radzieckim, inż.-badaczem. Zginął w Kazachstanie podczas lądowania statku kosmicznego „Sojuz-11”.

Ulica Wiktora Pacajewa znajduje się w Poznaniu (na os. Kosmonautów).

PACZKOWSKI Józef (1861-1933), prof. Urodził się w Kawiarach k. Gniezna w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studia w Berlinie i Lipsku. Od 1890 r. pracował jako bibliotekarz i archiwista w Berlinie, Poznaniu i Gdańsku, w latach 1908-19 wykładał historię Polski na uniwersytecie berlińskim. W latach 1920-25 pełnił funkcję dyrektora Archiwum Państwowego w Poznaniu, a następnie wykładał archiwistykę i historię na UP. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Józefa Paczkowskiego znajduje się w Gnieźnie (na os. Tysiąclecia).

PACZOSKI Józef Konrad (1864-1942), prof. Urodził się w Białogrodzie na Wołyniu. Uczył się w gimnazjach w Równem i Humaniu. Po studiach botanicznych we Lwowie był kierownikiem rezerwatu stepowego na Ukrainie, a od 1923 r. nadleśniczym w Białowieży. Od 1925 r. pracował naukowo na UP. Badał zbiorowiska roślinne, należał do twórców podstaw fitosocjologii. W Sierosławiu k. Poznania prowadził od 1932 r. sadownicze gospodarstwo doświadczalne i tam zmarł. Spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Józefa Paczoskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

PADEREWSKI Ignacy Jan (1860-1941). Urodził się w Kuryłówce na Podolu. Studia muzyczne odbył w Warszawie i Wiedniu. Był światowej sławy pianistą, zajmował się także kompozycją

(utwory symfoniczne i fortepianowe, pieśni, opera *Manru*). W 1910 r. ufundował Pomnik Grunwaldzki w Krakowie. Aktywnie działał na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. Jego przyjazd do Poznania przyczynił się do wybuchu powstania wlkp. W latach 1919-20 pełnił funkcję premiera i ministra spraw zagranicznych. Zmarł w Nowym Jorku. Upamiętniają go tablica w Poznaniu i pomnik w Obornikach. Fot. 73.

Ulice, aleje i place Ignacego Paderewskiego znajdują się w 50 miejscowościach Wielkopolski.

PAJZDESKI Nikodem (1882-1940). Urodził się w Łęgu k. Śremu w rodzinie ziemiańskiej. Uczył się w Śremie i we Lwowie, a następnie studiował w Charlottenburgu i Krakowie. W 1909 r. uzyskał doktorat z historii sztuki. Pisał prace dotyczące architektury, malarstwa i konserwacji dzieł sztuki. Od 1912 r. był kustoszem zbiorów w Gołuchowie, jednocześnie od 1919 r. konserwatorem zabytków woj. poznańskiego, a od 1933 r. dyrektorem Muzeum Wielkopolskiego. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, zginął w poznańskim Forcie VII.

Ulica Nikodema Pajzderskiego znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

PALACZ Maciej (1806-85). Urodził się w Górczynie k. Poznania w rodzinie rolnika. Uczył się w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Walczył w powstaniu listopadowym. W latach 1836-46 pełnił funkcję sołtysa Górczyna. W 1846 r. stworzył oddział chłopski, który miał zaatakować Poznań, za co otrzymał karę więzienia. Uczestniczył w powstaniu Wiosny Ludów. W latach 1849-55 był posłem do sejmu pruskiego. Zmarł w Górczynie.

Ulica Macieja Palacza znajduje się w Poznaniu (między Górczynem i Grunwaldem).

PALCZEWSKI Stefan (1885-1944). Urodził się w Środzie Wlkp. i prowadził tam warsztat blacharski. W 1940 r. wstąpił do Narodowej Organizacji Bojowej. Został za to w 1942 r. aresztowany, a następnie więziony w poznańskim Forcie VII i w Rawiczu. Skazano go na karę śmierci, a wyrok wykonano w więzieniu w Poznaniu.

Ulica Stefana Palczewskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

PALINKIEWICZ Lech (1920-45). Urodził się w Środzie Wlkp. i tam w 1939 r. ukończył gimnazjum. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracyjnej Wlkp. Organizacji Wojskowej (potem AK). Uczestniczył m.in. w odbiorze rzutu broni 13/14 IX 1943 r. k. leśniczówki Janowo. Aresztowany w 1944 r., został zamordowany w obozie w Żabikowie.

Ulica Lecha Palinkiewicza znajduje się w Środzie Wlkp.

PALIŃSKI Piotr (1853-1950). Urodził się w Fordonie w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu 1873 r. seminarium nauczycielskiego w Kcyni uczył w szkołach w pñ.-wsch. Wielkopolsce. Usunięty w 1896 r. z zawodu za krytykę państwa pruskiego, pracował jako dziennikarz w Gnieźnie, Gdańsku i Bochum. W latach 1911-19 był działaczem oświatowym wśród Polaków w Holandii. Od 1919 r. uczył w seminarium nauczycielskim w Koźminie, od 1922 r. – w Rawiczu. W 1928 r. zamieszkał w Wągrowcu (na jego domu znajduje się tablica pamiątkowa) i pisał tam publikacje krajoznawcze. Zmarł w Wągrowcu.

Ulica Piotra Palińskiego znajduje się w Wągrowcu.

PALUCH Mieczysław (1882-1942), mjr. Urodził się w Trzemeszalu k. Trzemesznej. Uczył się w gimnazjach w Trzemesznej, Gnieźnie, Wągrowcu i Międzyrzeczu, kilkakrotnie wydalany za działalność niepodległościową. Studia handlowe w Berlinie przerwało w 1913 r. powołanie do

armii niem. W 1918 r. wstąpił w Poznaniu do POW ZP i przygotowywał powstanie. Potem był szefem sztabu frontu pñ. i dowódcą pułku strzelców. W 1920 r. dowodził II powstaniem śl., a potem działał w Komitecie Plebiscytowym w Bytomiu. Od 1923 r. kierował majątkami rolnymi i działał w organizacjach kombatanckich. W 1939 r. przedostał się do Francji, a następnie Wielkiej Brytanii. Pochowany jest w Rothsay w Szkocji. Poświęcona mu płyta znajduje się na cmentarzu w Trzemesznie.

Ulica Mieczysława Palucha znajduje się w Poznaniu (na Woli).

PANEK Jan († ok. 1944). Mieszkał w Luboniu. W latach międzywojennych był członkiem KPP, w czasie okupacji hitler. wstąpił do PPR. Zginął w obozie koncentracyjnym.

Ulica Jana Panka znajduje się w Luboniu.

PANKIEWICZ Józef (1866-1940). Urodził się w Lublinie. Studiował malarstwo w Warszawie, Petersburgu i Paryżu. Tworzył obrazy realistyczne, a potem impresjonistyczne i symboliczne – portrety, pejzaże i kompozycje figuralne. Zajmował się także grafiką. W latach 1906-14 był prof. ASP w Krakowie, w 1925 r. osiadł we Francji. Zmarł w La Ciotat.

Ulica Józefa Pankiewicza znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

PARANDOWSKI Jan (1895-1978). Pochodził ze Lwowa, ukończył tamt. uniwersytet. Od 1913 r. pisał opowiadania i eseje inspirowane kulturą starożytną, powieści i szkice literackie. Zajmował się także tłumaczeniami. Był długoletnim prezesem polskiego PEN-Clubu. Od 1929 r. mieszkał w Warszawie i tam zmarł.

Ulica Jana Parandowskiego znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

PARCZEWSKI Alfons Józef (1849-1933). Urodził się w Wodzieradach k. Łasku. Ukończył gimnazjum w Kaliszu i prawo w Warszawie. Pracował jako notariusz i adwokat (m.in. w Kaliszu), był też historykiem, etnografem i działaczem spo-

łeczno-politycznym. Wspierał Polaków na Mazurach, przyczynił się do rozbudzenia świadomości narodowej Łużyczan. Od 1915 r. wykładał prawo na uniwersytecie w Warszawie, od 1919 r. w Wilnie (w latach 1922-24 był tam rektorem). Zmarł w Wilnie, spoczywa na cmentarzu przy ul. Górnośląskiej w Kaliszu.

Ulica Alfonsa Parczewskiego znajduje się w centrum Kalisza.

PARNICKI Teodor (1908-88). Urodził się w Berlinie. W latach 1911-17 mieszkał w Rosji, do 1928 r. w Mandżurii, potem osiadł we Lwowie. W latach II wojny świat. przez ZSRR i Bliski Wschód trafił do Meksyku. W 1967 r. powrócił do kraju. Był autorem powieści poruszających problemy przełomów kulturowych oraz przenikania narodów, ras i religii, tworzonych niekiedy odmiennie od tradycyjnych wzorców narracji. W dobrach cystersów k. Przemętu toczy się akcja powieści *Tylko Beatrycze*. Zmarł w Warszawie.

Ulica Teodora Parnickiego znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

PARYS Tadeusz Marian (1887-1940), por. Urodził się w Bieżuniu k. Sierpca w rodzinie aptekarza. Studia farmaceutyczne odbył w Warszawie. W latach I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach 1924-27 pełnił funkcję burmistrza Słupcy i dał się tam poznać jako dobry gospodarz. Potem był aptekarzem w Łowiczu i Kowlu. Zmobilizowany w 1939 r., walczył w wojnie obronnej i trafił do radzieckiego obozu jenieckiego w Starobielsku. Zginął zamordowany k. Charkowa.

W Słupcy znajduje się plac Parysa, a przy nim odsłonięto tablicę ku czci T. Parysa.

PASZTA Józef (1875-1930). Pochodził z Zagłębia Dąbrowskiego. Był działaczem socjalistycznym i związkowym w różnych miastach Polski, członkiem PPS, a potem KPP. Po I wojnie świat. działał głównie w Poznaniu i Wielkopolsce, kilkakrotnie więziony i aresztowany. Potem wyjechał do Moskwy i tam zmarł.

Ulica Józefa Paszty znajduje się w Poznaniu (na Ogrodach).

PATEREK Jan (ok. 1480-1519), ks. Urodził się w Szamotułach w rodzinie mieszczkańskiej. W latach 1500-04 studiował na Akademii Krakowskiej. Następnie wstąpił do bernardynów, ale po odbyciu nowicjatu opuścił zakon i został wykładowcą filozofii oraz poetyki. Był też kaznodzieją akademickim. Zachował się rękopis napisanych przez niego 3 *Kazań o Marii Pannie Czystej*, zabytku języka polskiego. Pod koniec życia był proboszczem w Pobiedru k. Wadowic. Został zamordowany w Rusocicach pod Czernichowem w sporze o dziesięcinę z tego kościoła.

Ulica Jana Paterka znajduje się w Szamotułach.

PATRZYKĄT Bartłomiej (1844-1933). Walczył w powstaniu styczniowym w oddziale gen. E. Taczanowskiego, brał udział w bitwach pod Pyzdrami, Rychwałem i Ignacewem. Później był stolarzem w Tuliszkowie. Został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica B. Patrzykąta znajduje się w Tuliszkowie.

PAWLACZYK Antoni (1902-89). Urodził się w Skalmierzycach. Wziął udział w powstaniu wlkp. Później mieszkał we wsi Topola Osiedle i był nauczycielem w szkole w Topoli Małej. Działał też społecznie, m.in. przy elektryfikacji wsi i budowie świetlicy, pomagał potrzebującym. Był członkiem organizacji kombatanckich.

Ulica Antoniego Pawlaczyka znajduje się w Topoli Wlk. (ost).

PAWLIKOWSKA-JASNORZEWSKA Maria → Jasnorzevska-Pawlikowska Maria.

PAWŁOWSKI Ignacy († 1939). Uczestniczył w powstaniu wlkp., potem był oficerem WP i działaczem Polskiego Związku Zach. Z zawodu architekt, w okresie międzywojennym przebudował kościół w Bukówcu Grn. i rozpoczął wznoszenie nowego kościoła w Lesznie. Zginął rozstrzelany przez hitlerowców.

Ulica Ignacego Pawłowskiego znajduje się w Bukówcu Grm. (les).

PAWŁOWSKI Józef (1911-40), por. Urodził się w Wierzbiczanach k. Gniezna. Mieszkał później w Goślinowie i Gnieźnie. Uzyskał wykształcenie mechanika technologa, był zawodowym oficerem WP. W 1939 r. walczył m.in. w obronie Lubelszczyzny. Trafił do radzieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku, zginął rozstrzelany w Katyniu.

Imię por. Józefa Pawłowskiego nosi gł. ulica w Goślinowie (gnz).

PAWŁOWSKI Roman (1878-1939), ks. Urodził się w Warszawie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1903 r., a następnie działał w różnych miejscowościach. Przed II wojną świat. pełnił funkcję administratora parafii w Chocz, był też kanonikiem kolegiaty kaliskiej. Aresztowany przez żołnierzy Wehrmachtu pod zarzutem posiadania amunicji, został rozstrzelany 18 X na pl. św. Józefa w Kaliszu. Na miejscu egzekucji znajduje się tablica pamiątkowa.

Ulica ks. Romana Pawłowskiego znajduje się w Chocz (ple).

PAWŁOWSKI Stanisław (1882-1940), prof. Urodził się w Dębowcu k. Jasła w rodzinie kupieckiej. Uczęszczał do gimnazjów w Samborze i Jasle, studiował w Wiedniu i Lwowie. Był geografem, w latach 1918-19 wykładowcą na uniwersytecie we Lwowie, a od 1919 r. – na UP. Założył Instytut Geograficzny i Tow. Geograficzne, w 1938 r. został wiceprezydentem Międzynarodowej Unii Geograficznej. Pozostawił liczne prace, przede wszystkim z zakresu geografii fizycznej i metodologii geografii. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, zginął w Forcie VII.

Ulica Stanisława Pawłowskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

PEIK Tadeusz (1891-1950), ks. Był synem mistrza rzeźnickiego z Rogoźna. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1919 r., był wikariuszem w Gostyniu i wykładowcą w seminarium nauczycielskim w Lesz-

nie. Potem został proboszczem w Sierakowie, w okresie okupacji hitler. – w Żoniu, po wojnie w Chodzieży. W 1946 r. objął parafię w Kostrzynie. Aresztowany w 1949 r. przez UB, został zamęczony w Poznaniu. Jego pogrzeb stał się manifestacją przeciwko stalinowskiemu bezprawiu.

Ulica ks. Tadeusza Peika znajduje się w Kostrzynie.

PELLOWSKI Leon (1869-1948), ks. Pochodził z Kościerzyny. W 1894 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Chojnicach, a od 1900 r. wykładowcą w seminarium duchownym w Pelplinie. W latach 1903-20 pełnił funkcję proboszcza parafii w Złotowie. Rozwinął tu też działalność narodową i społeczną, m.in. jako dyrektor Banku Ludowego i patron spółdzielni „Rolnik”. W 1918 r. wszedł w skład Pow. Rady Ludowej. W 1920 r. został przeniesiony do Torunia i tam mieszkał do śmierci.

Ulica Leona Pellowskiego znajduje się w Złotowie.

PERZYNA Ludwik (1742-1812), bonifratr. Urodził się w Krakowie. Był lekarzem, należał do twórców polskiej chirurgii. Ok. 1782 r. wstąpił do zakonu bonifratrów. W latach 1788-90 i 1793 pracował w szpitalu w Kaliszu, był też przeorem tamt. klasztoru. W Kaliszu wydał 7 tomów dzieł medycznych. Później działał w Warszawie i Łowiczu. Zmarł w Warszawie. Jego imię nosi szpital w Kaliszu.

Ulica Ludwika Perzyny znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

PEUGEOT Armand (1849-1915). Był francuskim przemysłowcem, kierującym rodzinnym przedsiębiorstwem metalowym. W 1885 r. założył fabrykę rowerów, w 1890 r. skonstruował pierwszy samochód, dla którego 5 lat później wyprodukowano własny silnik benzynowy. Wraz z bratem **Eugène** (1844-1907) założył w 1897 r. w Paryżu fabrykę samochodów, która rozrosła się do wielkiego międzynarodowego koncernu motoryzacyjnego.

Ulica Braci Peugeot znajduje się w Karpiku (wol).

PEWIŃSCY – zaśluzona dla Środy Wlkp. rodzina budowniczych, uczestników walk o wolność. **Władysław** (1867-1943) wznosił wiele średzkich budowli (m.in. szpital, ochronkę, wieżę ciśnień, remontował wieżę kolegiaty). Podczas prac w kościele w Mądrych spadł z rusztowania i stracił słuch, ale odzyskał go po 2 latach (uznano to powszechnie za cud). Jego syn **Czesław** (1898-1946) był uczestnikiem powstania wlkp. Zmarł w Tczewie. Drugi syn **Tadeusz** (1896-1916) został podczas I wojny świat. wcielony do armii niem. i zginął pod Verdun.

Ulica Pewińskich znajduje się w Środzie Wlkp.

PIASECKI Eugeniusz Witold (1872-1947), prof. Był synem lekarza ze Lwowa. Ukończył gimnazjum w Krakowie, studia medyczne odbył we Lwowie i na UJ. Był teoretykiem wychowania fizycznego, które wprowadził na wyższe uczelnie. Propagował także gimnastykę szwedzką. Od 1919 r. wykładał na UP. Należał też do pionierów harcerstwa w Polsce. Pozostawił liczne prace naukowe na temat wf i harcerstwa. Zmarł w Ptaszynie k. Cieplic, spoczywa na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu. Jego imię nosi poznańska AWF.

Ulica Eugeniusza Piaseckiego znajduje się w Poznaniu (na Chartowie).

PIAST (IX w.?). Miał być legendarnym założycielem dynastii Piastów. Wg kroniki Galla Anonima był poddany księcia Popiela, mieszkał na podgrodziu gnieźnieńskim i pracował jako oracz. Jego żoną była Rzepicha. Objął rządy w księstwie po obaleniu Popiela. Później przydano mu zawód kołodzieja, w XIII w. związano jego postać z Kruszwicą.

Aleja Piasta znajduje się w Złotowie, ulice Piasta – w Jasinie (poz), Kostrzynie i Kruszwicy.

PIĄTEK Leon (1908-78). Mieszkał w Sulmierzycach i po II wojnie świat. pracował w tamt. Zarządzie Miejskim. W latach 1945-48 był sekretarzem miejscowe-

go koła PPR, działał też społecznie. Kierował komitetami budowy Domu Ludowego i pomnika S.F. Klonowica, od 1958 r. pełnił funkcję pierwszego prezesa Tow. Miłośników Ziemi Sulmierzyckiej. Zbierał pamiątki i dokumenty z przeszłości swojego miasta, był gł. twórcą muzeum w ratuszu sulmierzyckim i jego pierwszym kustoszem.

Ulica Leona Piątka znajduje się w Sulmierzycach.

PIEKAŁKIEWICZ Jan (1892-1943), prof. Urodził się w Kursku. Z wykształcenia był ekonomistą, działał także jako polityk. Współpracował z komisją plebiscytową w Bytomiu. Od 1924 r. był wykładowcą Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie. Należał do międzynarodowych organizacji statystycznych, pisał prace naukowe z dziedziny finansów i statystyki. W okresie II wojny świat. działał w konspiracji. W latach 1942-43 pełnił funkcję Delegata Rządu na Kraj. Został zamordowany przez hitlerowców.

Ulica Jana Piekałkiewicza znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

PIEKARA Arkadiusz (1904-89), prof. Urodził się w Warszawie. Tam ukończył gimnazjum, w latach 1922-27 studiował fizykę na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1928 r. był nauczycielem w gimnazjum w Rydzynie, prowadził także działalność naukową i popularyzatorską. W okresie okupacji hitler. uczestniczył w tajnym nauczaniu na UJ. Od 1946 r. wykładał na Politechnice Gdańskiej, od 1952 r. na UP, od 1965 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Badał dielektryki, elektro- i magnetooptykę i optykę zjawisk nieliniowych. Zmarł w Warszawie, został pochowany na Powązkach.

Ulica prof. Arkadiusza Piekary znajduje się w Ostrzeszowie.

PIENIĘŻNA Wanda Kazimiera z Dembińskich (1897-1967). Była córką listonosza ze Żnina. Uczestniczyła w powstaniu wlkp. Od 1920 r. mieszkała w Olsztynie, gdzie była działaczką plebiscytową, organizowała towarzystwa

kobiece, redagowała polskie czasopisma. W 1939 r. została aresztowana za pomoc jeńcom wojennym. Po II wojnie świat. nadal działała na Warmii. W latach 1957-61 była posłem na Sejm (należała do koła „Znak”). Zmarła w Olsztynie.

Ulica Wandy Pieniężnej znajduje się w Żnieniu.

PIEŃKIEWICZ (Rustejko-Pieńkiewicz)

Adam (1811-79), dr med. Ukończył liceum w Krzemieńcu i studia medyczne w Wilnie. Prowadził praktykę lekarską w Kłodawie, pisał także wiersze. Zachował się jego nagrobek na cmentarzu w Kłodawie.

Ulica A. Rustejki-Pieńkiewicza znajduje się w Kłodawie.

PIEPRZYK Józef (1901-65). Urodził się w Bninie w rodzinie robotniczej. Pracował na kolei; działał też w związkach zawodowych, był członkiem PPS. W 1942 r. wstąpił do PPR. Po II wojnie świat. był działaczem Związku Zawodowego Kolejarzy, a od 1947 r. posłem na Sejm. W następnym roku wszedł w skład Komitetu Wojewódzkiego PZPR. W latach 1953-56 pełnił funkcję przewodniczącego Prezydium WRN w Poznaniu, a potem przeszedł na emeryturę. Spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulica Józefa Pieprzyka znajduje się w Swarzędzu-Nowej Wsi.

PIETRUSIŃSKI Jan (1864-86). Urodził się w Tomaszowie Maz. Pracował jako tkacz. Był działaczem ruchu robotniczego, członkiem I Proletariatu. Za dokonanie w Zgierzu zamachu na działacza podejrzanego o zdradę został w procesie 29 proletariatchyków skazany na karę śmierci i stracony na stokach Cytadeli warszawskiej.

Ulice Jana Pietrusińskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Świerczewie).

PIETRZAK Włodzimierz (1913-44). Urodził się w Warszawie. Ukończył gimnazjum w Kaliszu. Był poetą, prozaikiem, publicystą i krytykiem literackim. Tworzył liryki refleksyjne i prozę powieściową

o współczesnej problematyce moralnej i filozoficznej. W okresie okupacji hitler. należał do przywódców Konfederacji Narodu Polskiego. Zginął w powstaniu warszawskim. Od 1948 r. przyznawana jest przez stowarzyszenie „Pax” (potem „Civitas Christiana”) nagroda literacka jego imienia. Jego brat **Tadeusz** (1920-42?) urodził się w Kole. Już jako uczeń gimnazjum w Turku był poetą, pisał do „Echa Tureckiego” i gazetki szkolnej „Orzeł i Miecz”. Z walk w wojnie obronnej w 1939 r. pozostawił pamiętnik. Potem podjął działalność konspiracyjną. Aresztowany przez gestapo w Wilnie, zginął w nieznanych okolicznościach.

Ulica Braci Pietrzaków znajduje się w Turku.

PIŁSUDSKI Józef Klemens (1867-1937), marszałek Polski. Urodził się w Żuławie na Litwie. Był działaczem niepodległościowym. Za rzekome przygotowywanie zamachu na cara przebywał w latach 1887-92 na Syberii. Potem wstąpił do PPS, tworzył też w Galicji polskie oddziały wojskowe. W 1914 r. został komendantem Legionów Polskich. W 1917 r. aresztowali go Niemcy i osadzili w Magdeburgu. Po zwolnieniu w następnym roku otrzymał władzę nad odzyskującą niepodległość Polską. Funkcję Naczelnika Państwa pełnił w latach 1919-22, a potem był najbardziej wpływowym polskim politykiem. Zmarł w Warszawie, spoczywa w katedrze na Wawelu. Fot. 74.

Ulice, aleje i place marszałka Józefa Piłsudskiego odnotowano w 34 miejscowościach Wielkopolski, most przez Wartę jego imienia – w Koninie.

PIOTROWSKI Antoni (1894-1962) ks. Urodził się w Czeszewie k. Miłosławia. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1920 r. Od 1939 r. pełnił funkcję proboszcza w Owińskich. W latach 1941-45 był więźniem poznańskiego Fortu VII i obozu hitler. w Dachau. Jego grób znajduje się na cmentarzu przy dawnym kościele parafialnym w Owińskich.

Ulica ks. Antoniego Piotrowskiego znajduje się w Owińskich (poz).

67. Epitafium ks. Kazimierza Niesiołowskiego na kościele w Pleszewie

68. Kamień z 1911 r., upamiętniający Bonawenturę i Wincentego Niemojowskich w parku w Marchwaczu (kal)

69. Tablica z 1986 r. na kościele w Pęcokwie (czt), upamiętniająca Józefa Nojogo

70. Obelisk z 1953 r. ku czci Jana Ostroroga w Ostrorogu

71. Kamień z 1999 r. przy pałacu w Tarcach (jar), przypominający Zbigniewa Ostroroga-Gorzeńskiego

72. Tablica z 1999 r. na kościele w Pleszewie, upamiętniająca ks. Jerzego Popiełuskę

73. Tablica z 1928 r. (odtworzona w 1978 r.) ku czci Ignacego Paderewskiego przy ulicy jego imienia w Poznaniu

74. Kamień w parku w Jedlcu (ple), wystawiony przed 1939 r. ku czci Józefa Piłsudskiego

PIOTROWSKI Feliks († 1955?), dr med. Przed i po II wojnie świat. był lekarzem w Zbąszyniu. Lubiany i ceniony przez mieszkańców, należał do najbardziej szanowanych obywateli miasta.

Ulica dr. Feliksa Piotrowskiego znajduje się w Zbąszyniu.

PIOTROWSKI Romuald (1844-1926), dr med. Pochodził ze Skubarczewa k. Witkowa. Uczestniczył w powstaniu styczniowym, a następnie studiował medycynę na Pomorzu. W 1874 r. został lekarzem w Łobżenicy, po roku przeniósł się do Gołańczy. Zasłużył się tu jako ofiarny lekarz i filantrop. Bronił praw Polaków, zasiadał w radzie miejskiej, przez 39 lat był członkiem zarządu tamt. Banku Ludowego. Zmarł w Gołańczy, na tamt. cmentarzu zachował się jego nagrobek.

Ulica w Gołańczy, przy której mieszkał dr Romuald Piotrowski, została nazwana jego imieniem.

PISZCZYGŁOWA Bartłomiej (1887-1942), ks. Urodził się w Lutomku k. Sierakowa. Święcenia kapłańskie przyjął w 1913 r. Był proboszczem w Odolanowie i dziekanem dekanatu ostrowskiego. Aresztowany w 1941 r. przez hitlerowców, trafił do obozu w Dachau, gdzie zmarł. Uczczono go epitafium w kościele w Odolanowie.

Ulica ks. Bartłomieja Piszczygłowy znajduje się w Odolanowie.

PLATER Emilia (1806-31). Urodziła się w Wilnie. W czasie powstania listopadowego walczyła wraz z bratem w oddziale partyzanckim na Litwie, a następnie schroniła się w Prusach Wsch. Wycieńczona trudami wojny, zmarła w czasie drogi do Warszawy. Rozstawiona przez literaturę, stała się symbolem Polek walczących o niepodległość.

Ulice Emilii Plater znajdują się w Chodzieży, Dąbiu, Kole, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Pile (na Podlasiu), Poznaniu (na Świerczewie), Rawiczu, Święciechowie (les), Turku i Wałcu.

PLAUT (Titus Maccius Plautus; ok. 250-184 p.n.e.). Był najwybitniejszym kome-

diopisarzem rzymskim. Pochodził z Sarsiny w Umbrii. Napisał ok. 130 utworów, w większości swobodnych przeróbek sztuk greckich, z których do dziś zachowało się 21. Cechują się one żywą akcją i jedynym, pełnym dowcipu potocznym językiem.

Ulica Plauta znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

PŁACZEK Stanisław (1896-1942), ks. Urodził się w Krone w Niemczech. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1924 r. Był wikariuszem w Pępowie. Aresztowany w 1940 r. przez hitlerowców, przez Fort VII i Buchenwald trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł śmiercią męczeńską. Uczczono go epitafium na cmentarzu w Pępowie.

Ulica ks. Stanisława Płaczka znajduje się w Pępowie.

PNIEWSKI Władysław (1893-1940). Był synem szewca z Gostynia. Do gimnazjum uczęszczał w Ostrowie Wlkp. i Poznaniu, studia na UJ przerwała mu I wojna świat. Ukończył filologię polską na UP, a następnie był nauczycielem w Poznaniu. Od 1924 r. uczył języka polskiego w Gdańsku, gdzie był też działaczem oświatowym. Badał mowę i literaturę kaszubską, zbierał materiały hist., redagował polskie czasopisma, podejmował też tematykę morską. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, trafił do obozu koncentracyjnego w Sztutowie, gdzie został rozstrzelany.

Ulica Władysława Pniewskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

PODBIELSKI Tadeusz (1903-94), dr. Pochodził z Łomży. Studia odbył w Warszawie, następnie był lekarzem weterynarii w Łomży i Kolnie na Kurpiach. Wziął udział w wojnie obronnej w 1939 r., potem mieszkał na Kielecczyźnie. Od 1945 r. mieszkał i pracował w Międzyrzeczu. Stworzył kompozycje preparatów z mikroelementami, stosowane w leczeniu zwierząt i raka u ludzi.

Ulica Podbielskiego znajduje się w Międzyrzeczu.

PODKOWIŃSKI Władysław (1866-95). Urodził się w Warszawie. Studiował w Warszawie i Petersburgu. Był ilustratorem w czasopismach, a potem malarzem. Tworzył impresjonistyczne pejzaże, portrety, kompozycje figuralne. Później malował także obrazy symboliczne. Zmarł w Warszawie.

Ulice Władysława Podkowińskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie) i Lesznie (na Zatorzu).

POHL Stanisław (1895-1979). Urodził się w Nowym Dworcu k. Świebodzina. W latach I wojny świat. służył w armii niem. Walczył w powstaniu wlkp. na froncie zach. W okresie międzywojennym mieszkał w Międzychodzie, gdzie był działaczem związków zawodowych i radnym miejskim. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu w Kursku k. Międzyrzecza. Po powrocie był radnym miejskim i powiatowym, działaczem PPR, organizacji społecznych i kombatanckich.

Ulica Stanisława Pohla znajduje się w Międzychodzie.

POL Wincenty (1807-72). Urodził się w Lublinie. Studia ukończył w 1827 r. we Lwowie. Walczył w powstaniu listopadowym. Był geografem i etnografem, w latach 1849-52 prof. pierwszej w Polsce katedry geografii na UJ. Znany jest przede wszystkim jako poeta, autor romantycznych wierszy patriotycznych (m.in. *Pieśni o ziemi naszej*), a później piewca krajo-brazu, życia ludu polskiego i tradycji szlacheckich. Zmarł w Krakowie, został pochowany w kościele na Skałce.

Ulice Wincentego Pola znajdują się w Pile (po zach. stronie centrum) i Wrześni.

POLANOWSKI Edward (1937-92), prof. Urodził się w Myjomicach k. Kępna. Uczęszczał do gimnazjów w Kępnie i Ostrowie Wlkp., a następnie pracował jako nauczyciel. W latach 1956-60 studiował w Opolu, a następnie pracował tam naukowo. Od 1967 r. wykładał w Studium Nauczycielskim w Kaliszu, gdzie rozwijał też działalność kulturalną. Zainicjował utworzenie muzeum M. Dąbrow-

skiej w Russowie. W 1972 r. przeniósł się na Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Częstochowie (w latach 1984-89 był jej rektorem). W 1987 r. został pierwszym prezesem Kaliskiego Tow. Przyjaciół Nauk. Zmarł w Zgierzu, został pochowany w Częstochowie.

Ulica Edwarda Polanowskiego znajduje się w Kaliszu (na Dobrcu).

POLAŃSKI Stanisław (1925-99). Urodził się w Bziance k. Rymanowa w rodzinie chłopskiej. W okresie okupacji hitler. brał udział w ratowaniu Żydów. Po wojnie musiał przerwać studia na UJ i od 1947 r. był nauczycielem w szkole młynarskiej w Krajence (w latach 1950-91 dyrektorem). Rozbudował ją w Zespół Szkół Zawodowych, urządził internat i gospodarstwo rolne, zmodernizował młyn szkolny. Doprowadził do wybudowania nowoczesnej siedziby szkoły. Był też działaczem społecznym. Zmarł w Krajence, spoczął na tamt. cmentarzu.

Ulica Stanisława Polańskiego znajduje się w Krajence.

POLLAK Roman (1886-1973), prof. Urodził się w Jeleśni k. Żywca w rodzinie kolejarza. Ukończył gimnazjum w Samborze, potem studiował na UJ. W latach I wojny świat. służył w armii austriackiej. Od 1923 r. wykładał literaturę i język polski na uniwersytecie w Rzymie, w latach 1928-60 pracował na UP. Zajmował się przede wszystkim literaturą staropolską, wydawał też jej dzieła. Badał także kontakty polsko-włoskie. W okresie okupacji hitler. był wykładowcą i rektorem tajnego Uniwersytetu Ziemi Zach. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Ulica Romana Pollaka znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

POLSKI Jan (1886-1940). Urodził się w Czarnkowie i tam pracował w biurze adwokackim. W okresie I wojny świat. służył w armii niem., po powrocie do kraju wziął udział w wydarzeniach powstania wlkp. we Wrześni. W latach 1919-39 pełnił funkcję burmistrza Środy Wlkp.,

gdzie zasłużył się jako dobry gospodarz i działacz organizacji społecznych. Aresztowany w 1939 r. przez gestapo, był więziony w Forcie VII w Poznaniu. Zginął w egzekucji, przypuszczalnie w lesie k. Zakrzewa.

W Środzie Wlkp. znajduje się ulica Jana Polskiego i poświęcony jemu głaz.

POMIN Tadeusz (1920-85), ks. Jego rodzice prowadzili gospodarstwo rolne w Goślinowie k. Gniezna. Pełnił funkcję proboszcza w Popowie-Ignacewie k. Gniezna, a następnie parafii św. Michała w Gnieźnie. Wybudował kościół św. Maksymiliana Kolbego przy ul. Kwiatowej. Był kanonikiem kapituły gnieźnieńskiej i członkiem Rady ds. Rodziny przy prezydencie miasta. Zginął w wypadku, spoczywa na cmentarzu Świętego Krzyża.

Ulica ks. kanonika Tadeusza Pomina znajduje się w Goślinowie (gnz).

PONIATOWSKA Krystyna (1610-44). Urodziła się w Leszczynie w rodzinie szlacheckiej. Od 1615 r. mieszkała w Czechach i na Morawach (jej ojciec był rektorem szkoły braci czeskich w Mlada Boleslav). Wskutek prześladowań zamieszkała w Lesznie. Chora psychicznie, doznawała ekstatycznych wizji religijnych, których treść sama spisywała (wydawano je drukiem). Zyskała znaczny rozgłos jako prorokini. Zmarła w Lesznie.

Jedna z gł. ulic w Rakoniewicach, nazwana imieniem Krystyny, jest pamiątką po mieszkających tam od 1628 r. braciach czeskich.

PONIATOWSKI Józef (1763-1813), książę. Urodził się w Wiedniu, był bratanikiem króla Stanisława Augusta. Początkowo służył w armii austriackiej. W 1789 r. przybył do Polski. Dowodził m.in. w bitwach pod Połonnem i Zieleńcami oraz obroną Powązek w powstaniu kościuszkowskim. Później został naczelnym wodzem wojsk Księstwa Warszawskiego i z nimi brał udział w wojnach napoleońskich. Raniony w czasie bitwy pod Lipskiem, utonął w Elsterze. Jest symbolem walki Polaków o wolność na pocz. XIX w.

Ulice księcia Józefa Poniatowskiego znajdują się w 21 miejscowościach regionu, Wały Poniatowskiego – w Rawiczu.

PONIATOWSKI Stanisław (1676-1762). Pochodził z niezamożnej rodziny szlacheckiej. Studiował w Wiedniu, a potem służył w wojsku austriackim. Po powrocie do kraju popierał Szwedów. W bitwie pod Połtawą ocalił życie królowi Karolowi XII. Piastował szereg godności, m.in. od 1731 r. wojewody mazowieckiego i od 1752 r. kasztelana krakowskiego. W latach 1746-57 należała do niego Trzcianka, której nadał swój herb. Był ojcem króla Stanisława Augusta. Zmarł w Rykach k. Dębłina.

Osiedle Stanisława Poniatowskiego znajduje się w Trzciance.

PONIATOWSKI Stanisław August → Stanisław August, król.

POPIEL (IX w.), książę. Miał być legendarnym władcą Gniezna, który za niegodne czyny został pozbawiony tronu i pożarty przez myszy. Jego miejsce zajął Piast, założyciel polskiej dynastii królewskiej. Od XIII w. kroniki przeniosły miejsce tych wydarzeń do Kruszwicy.

Ulice Popiela znajdują się w Kruszwicy i Poznaniu (w Naramowicach).

POPIEŁUSZKO Jerzy (1947-84), ks. Urodził się w Suchowoli k. Białegostoku. Był kapelanem związku zawodowego „Solidarność”. Od 1982 r. odprawiał w Warszawie msze św. za Ojczyznę, w czasie których głosił prawo do wolności, sprawiedliwości i prawdy. Był za to szykanowany przez władze, co przysparzało mu rozgłosu. Zginął k. Włocławka, zamordowany przez oficerów Służby Bezpieczeństwa. Jego grób przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie jest miejscem pielgrzymek. Fot. 72.

Ulice ks. Jerzego Popiełuszki znajdują się w Jarocinie, Koninie (w Morzysławiu), Krotoszynie, Mogilnie, Ostrowie Wlkp. (na Kępnie), Pile (po płu. stronie centrum) i Śremie, aleja jego imienia – w Kaliszu (na Dobrcu), a osiedle – w Poznaniu (na Grunwaldzie).

POPLIŃSKI (Popłomyk) **Antoni** (1796-1868) i jego bliźniaczy brat **Jan** (1796-1839) urodzili się w Popłomyku k. Odolanowa w rodzinie młynarza. Uczyli się w gimnazjach w Ostrowie, Kaliszu i Poznaniu, studia filologiczne odbyli w Berlinie. Antoni uczył potem w gimnazjach we Wschowie i Poznaniu, a od 1852 r. był dyrektorem Biblioteki Raczyńskich. Działał też jako redaktor czasopism, autor podręczników oraz właściciel drukarni i księgarni w Poznaniu. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zastużonych Wielkopolan. Jan pracował jako nauczyciel języka polskiego i łaciny w gimnazjum w Lesznie, opracowywał podręczniki szkolne. Działal również na polu narodowym i kulturalnym, m.in. w 1834 r. założył znakomite czasopismo „Przyjaciel Ludu”. Zmarł w Lesznie.

Ulica Jana Poplińskiego znajduje się w Lesznie (na pld. od centrum), ulica Poplińskich – w Poznaniu (na Wildzie), a ulica Popłomyków – w Gorzycach Wlk. (ost).

POPŁAWSKI Stanisław (Siergiej Gorochow; 1902-73), gen. Urodził się w Wendyczanach na Podolu w rodzinie narodowości rosyjskiej. Od 1920 r. był zawodowym oficerem Armii Czerwonej. W 1944 r. służył w WP, m.in. jako dowódca II, a potem I Armii, od 1947 r. dowódca wojsk lądowych i od 1949 r. wiceminister obrony narodowej. W 1956 r. powrócił do ZSRR.

Ulica gen. Stanisława Popławskiego znajduje się w Sypniewie (złó).

POPŁOMYK → Popliński.

PORAZIŃSKA Janina (1888-1971). Urodziła się w Lublinie. Była autorką książek dla dzieci – zbiorów wierszy, baśni i opowieści hist. oraz przedstawień teatralnych. Redagowała także czasopisma dla dzieci, należała do założycieli „Płomyka”. Zmarła w Warszawie.

Ulice Janiny Porazińskiej znajdują się w Kolinie (na zach. od Starówki), Mogilnie i Poznaniu (na os. Bajkowym).

POSADZY Ignacy (1898-1984), ks. Urodził się w Szadłowicach k. Inowrocławia

w rodzinie rolnika. Ukończył gimnazjum w Inowrocławiu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1921 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem i katechetą w Poznaniu. Na polecenie kardynała A. Hlonda wizytował ośrodki duszpasterskie na emigracji, a w 1932 r. założył Tow. Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej i do 1968 r. był jego przełożonym. Odbywał liczne podróże, wybudował Seminarium Zagraniczne w Poznaniu. Zmarł w Puszczykowie, spoczywa na cmentarzu miłostowskim w Poznaniu.

Ulica ks. Ignacego Posadzego znajduje się w Poznaniu (na Ostrowie Tumskim) i Puszczykowie.

POTOCKA Klaudyna z Działyńskich (1802-36). Urodziła się w Kórniku. Uczyła się w Konarzewie i Paryżu. Była działaczką charytatywną, m.in. zajmowała się chorymi podczas epidemii cholery. W czasie powstania listopadowego oraz po nim opiekowała się rannymi i emigrantami. Brat T. Działyński wybudował dla niej w prezencie ślubnym zameczek na wyspie na Jez. Góreckim. Zmarła w Genewie.

Ulica Klaudyny Potockiej znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

POTOCKI Wiktor († 1848). Gospodarował w swoim majątku w Słębowie k. Żnina. W okresie Wiosny Ludów był przywódcą społeczeństwa żnińskiego. Zginął 9 IV w starciu z żołnierzami pruskimi.

Ulica Wiktora Potockiego znajduje się w Żninie.

POTULICCY – rodzina możnowładcza herbu Grzymała, posiadająca w XV-XVII w. dobra m.in. w Chodzieży i Złotowie. Jan Potulicki ok. 1619 r. zbudował zamek w Złotowie.

Ulica Potulickich znajduje się w Złotowie.

POTULICKA Teofila → Szołdrska-Potulicka Teofila z Działyńskich.

POTWOROWSKI Gustaw (1800-60). Urodził się w Bielewie k. Gostynia w rodzinie ziemiańskiej. Nauki pobierał

w Warszawie, Poznaniu i w Niemczech. Walczył w powstaniu listopadowym. Później został działaczem społecznym i narodowym, jednym z pionierów pracy organizacyjnej. W 1835 r. należał do założycieli Kasyna Gostyńskiego, od 1846 r. kierował Tow. Pomocy Naukowej. W powstaniu Wiosny Ludów stał na czele Komitetu Narodowego. W 1849 r. został posłem do sejmiku pruskiego. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Gustawa Potworowskiego znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

POTWOROWSKI Tadeusz Piotr (1898-1962). Urodził się w Warszawie. Studia malarskie odbył w Krakowie i Paryżu. Był przede wszystkim pejzażystą, autorem obrazów o dużych walorach kolorystycznych. W latach 1935-39 mieszkał w Grębaninie k. Kępna. Z jego inicjatywy krótko przed II wojną świat. założono muzeum w Kępnie, którego był pierwszym kustoszem. W latach 1939-58 przebywał w Wlk. Brytanii. Później był prof. uczelni plastycznych w Poznaniu i Sopocie. Zmarł w Warszawie.

Ulica Piotra Potworowskiego znajduje się w Kępnie.

PRAŁAT Apolonia z Siudów (ok. 1895-ok. 1965). Urodziła się w Błotnicy k. Przemętu w rodzinie rolnika. W czasie nauki w miejscowej szkole uczestniczyła w strajku dzieci. Brała udział w powstaniu wlkp., m.in. dostarczyła broń z Błotnicy do Włoszakowic, w bitwie pod Zbarzewem opatrywała rannych. Jej brat był dowódcą powstania na odcinku wolsztyńskim. Do śmierci męża (w latach dwudziestych XX w.) mieszkała we Włoszakowicach, potem przeniosła się do Leszna. Zmarła w Gdańsku.

Ulica Apolonii Prałat znajduje się we Włoszakowicach (les).

PRANDOTA herbu Odrowąż. Wg tradycji miał być w XIII w. założycielem wsi Przyprostynia. Na dowód tego przytaczana jest występująca w dokumentach z 1 poł. XIV w. nazwa wsi – *Prendekow* i *Brandotindorf* (wieś Prandoty). Postaci takiej jednak nie odnotowują źródła hist.

Imię Prandoty nosi główna ulica w Przyprostyni (nto).

PRĄDZYŃSKI Ignacy (1792-1850), gen. Urodził się w Sannikach k. Kostrzyna (odsłonięto tam tablicę pamiątkową). Od 1807 r. służył w wojsku Księstwa Warszawskiego. Brał udział w wojnach napoleońskich i dał się poznać jako znakomity strateg. W latach 1822-24 opracował plany Kanalu Augustowskiego i nadzorował jego budowę. W powstaniu listopadowym był szefem sztabu, a następnie kwatermistrzem generalnym. W latach 1832-34 przebywał na zesłaniu w Rosji, a potem udał się na emigrację. Zmarł na wyspie Helgoland; urna z ziemią z miejsca jego pochowania znajduje się w krypcie kościoła św. Wojciecha w Poznaniu. Fot. 75.

Ulice gen. Ignacego Prądzyńskiego znajdują się w Jarocinie, Kostrzynie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Wildzie), Środzie Wlkp., Targowej Górze (wrz) i Wrześni.

PRĘTKOWSKI Józef (1915-45), plutonowy. Pochodził z rodziny robotniczej z Kostrzyna. Był żołnierzem Korpusu Obrony Pogranicza na Wileńszczyźnie. Od 1939 r. służył w pułku lotniczym w Lidzie, gdzie ukończył szkołę pilotażu. Potem dostał się do niewoli radzieckiej i w 1941 r. wstąpił do armii gen. Andersa, skąd skierowano go do 317. dywizjonu myśliwców w Wlk. Brytanii. Między styczniem i kwietniem 1945 r. wykonał 31 lotów bojowych nad zach. Europą. Zginął 12 IV śmiercią lotnika nad Holandią, spoczywa w Abbekerk k. Amsterdamu.

Ulica Józefa Prętkowskiego i tablica ku jego czci znajdują się w Kostrzynie.

PROROK Leszek (1919-84). Urodził się w Warszawie. W okresie okupacji hitler. był żołnierzem AK, brał udział w powstaniu warszawskim. W latach 1945-64 mieszkał w Poznaniu i czynnie uczestniczył w życiu kulturalnym. Jako prozaik pisał powieści psychologiczne, marynistyczne i satyryczne, a także dramaty

i słuchowiska radiowe. Był też krytykiem literackim. Zmarł w Warszawie.

Ulica Leszka Proroka znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

PRÓCHNIK Adam Feliks (1892-1942). Urodził się we Lwowie. Z zawodu był historykiem. Od 1911 r. działał w organizacjach socjalistycznych, w 1919 r. wstąpił do PPS. Kierował jej komórką w Piotrkowie Tryb., w latach 1925-31 przewodniczył tam Radzie Miejskiej. W latach 1928-30 był posłem na Sejm. Od 1934 r. wchodził w skład Rady Naczelnej PPS. Był także działaczem nauczycielskich związków zawodowych i spółdzielczości mieszkaniowej. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji. Zmarł w Warszawie.

Ulica Adama Próchnika znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

PRUS Bolesław (Aleksander Głowacki; 1847-1912). Urodził się w Hrubieszowie, był synem rządcy majątku. Uczestniczył w powstaniu styczniowym, za co został uwięziony. W 1866 r. zdał maturę w Lublinie i podjął studia w Szkole Gł. w Warszawie. Od 1864 r. publikował swe utwory: opowiadania, powieści (m.in. *Laika* i *Faraon*) i felietony w czasopiśmie, które utrzymane były w nurcie pozytywizmu i realizmu krytycznego. Unowocześnił powieść polską. Zmarł w Warszawie.

Ulice Bolesława Prusa odnotowano w 65 miejscowościach Wielkopolski, ulica Aleksandra Głowackiego znajduje się w Śremie.

PRZEMYSŁ I (w Wielkopolsce zwany Przemysławem; ok. 1220-57), książę z dynastii Piastów. Był synem Władysława Odonica. Od 1239 r. wraz z bratem Bolesławem Pobożnym panował w dzielnicy poznańskiej, a od 1244 r. również kaliskiej (zasięg ich rządów kilkakrotnie się zmieniał). Dbał o rozwój osadnictwa (m.in. w 1253 r. lokował lewobrzeżny Poznań) i handlu. Jego syn **PRZEMYSŁ II** (1257-96) od ok. 1273 r. rządził w Poznaniu, a od 1279 r. w całej Wielkopolsce. Jego pierwszą żoną była → Ludgarda. W 1282 r. zawarł w Kępnie układ

z Mściwojem II o wzajemnym dziedziczeniu. W 1290 r. na krótko objął rządy w Krakowie. W 1295 r. koronował się w Gnieźnie na króla Polski. Zginął niedawno Rogoźna, zamordowany przez Brandenburczyków współdziałających z opozycją wewnętrzną. Tarcza z orłem z jego czasów posłużyła za wzór dla herbu Wielkopolski. Fot. 5, 76.

Ulice Przemysława znajdują się w Buku, Gnieźnie (po zach. stronie centrum), Rogoźnie i Żninie, plac Przemysława – w Owińskach (poz), osiedle Przemysława – w Kępnie, ulica Przemysła II – w Czerwonaku (poz), most Przemysła I i ulica Góra Przemysła – w Poznaniu.

PRZERACKI Józef (1889-1939). Urodził się w Golembicach k. Mogilna. W powstaniu wlkp. walczył w okolicach Mogilna i Gniezna. W 1920 r. zamieszkał w Krzycku Wlk., w następnym roku wybrano go sołtysem wsi. Był też członkiem Rady Gminnej i prezesem koła Związku Powstańców. Aresztowany przez hitlerowców, został 21 X skazany na śmierć za *wrogie usposobienie do Niemców* i tego samego dnia rozstrzelany we Włoszakowicach.

Ulica Józefa Przerackiego znajduje się w Krzycku Wlk. (les).

PRZERWA-TETMAJER Kazimierz → Tetmajer Przerwa Kazimierz.

PRZEWOŹNY Jakub (1913-98), ks. Urodził się w Pniewach. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1937 r. w Poznaniu, potem pracował jako wikariusz w Owińskach i Poznaniu. Studia teologiczne odbył na UJ. Podczas okupacji hitler. był kapłanem w AK, za co w 1944 r. trafił do obozu pracy w Heilbronn w Badenii. W latach 1945-88 był proboszczem w Cerekwicy k. Poznania. Zorganizował parafię w Rokietnicy, wybudował kaplicę w Pamiątkowie. Był też sędzią Sądu Metropolitalnego i kanonikiem kolegiaty farnej w Poznaniu Spoczywa na cmentarzu w Cerekwicy.

Ulica ks. Jakuba Przewoźnego znajduje się w Cerekwicy (poz).

PRZYBYLSKI Jakub (1898-1944). Był synem rzemieślnika wiejskiego z Rogalin-ka k. Mosiny. W 1917 r. został powołany do w armii niem. W latach 1918-23 mieszkał w Międzychodzie, a następnie w Poznaniu i pracował na kolei jako ślusarz. Jednocześnie był działaczem związków zawodowych, od 1929 r. członkiem PPS-Lewicy, a następnie KPP (za to został zwolniony z pracy). W okresie okupacji hitler. działał w podziemiu komunistycznym. W 1942 r. w jego mieszkaniu założono Komitet Miejski PPR, którego został sekretarzem. Aresztowany w 1943 r. przez gestapo, przez Fort VII trafił do obozu w Żabikowie, gdzie został rozstrzelany.

Imię Jakuba Przybylskiego nosi ulica w Swarzędzu, Józefa [!] Przybylskiego – w Poznaniu (na Świerczewie).

PRZYBYLSKI Tadeusz (* 1927), salezjanin. Urodził się w Poznaniu. W 1945 r. wstąpił w Krakowie do Zgromadzenia Salezjanów, święcenia kapłańskie przyjął w 1955 r. w Oświęcimiu. Odbił także studia muzyczne i muzykologiczne w Krakowie. W latach 1960-93 był wykładowcą na UJ, od 1978 r. także prof. krakowskiej Akademii Muzycznej. Szczególnie zajmował się osobą i twórczością K. Kurpińskiego, za co nadano mu honorowe obywatelstwo gminy Włoszakowice. Był też wiceprezesem Tow. Muzycznego im. Kurpińskiego.

Ulica ks. Tadeusza Przybylskiego znajduje się we Włoszakowicach (les).

PRZYBYSZEWSKI Stanisław (1868-1927). Urodził się w Łojewie k. Inowrocławia w rodzinie nauczyciela. Maturę uzyskał w 1889 r. w Wągrowcu. Później mieszkał w Berlinie, Krakowie, Warszawie i Monachium. Był pisarzem, tworzył powieści i poematy prozą w duchu naturalizmu i ekspresjonizmu, redagował czasopisma. Wywarł wielki wpływ na literaturę środkowoeuropejską. Po I wojnie świat. pracował krótko w Poznaniu, gdzie pracował nad stworzeniem polskiej terminologii pocztowej. Zmarł w Jarontach, pochowany został w Górze k. Inowrocławia.

Ulice Stanisława Przybyszewskiego znajdują się w Janikowie, Lesznie (we wsch. części miasta), Opalenicy, Pakości, Poznaniu (na Jeźcach), Strzałkowie (słu) i Wągrowcu.

PRZYBYSZEWSKI Zbigniew (1907-52), komandor. Urodził się w Kruszwicy. Był zawodowym oficerem Marynarki Wojennej. W 1939 r. w randze kapitana dowodził baterią artylerii im. H. Laskowskiego na Helu i został ranny. Okres okupacji hitler. spędził w obozie jenieckim. Po wojnie był dowódcą baterii w Gdyni-Redłowie. W 1950 r. zwolniono go z wojska i skazano w sfinansowanym procesie, a następnie rozstrzelano w więzieniu w Warszawie. W 1956 r. został zrehabilitowany.

Ulica komandora Przybyszewskiego znajduje się w Kruszwicy.

PRZYJEMSCY – rodzina możnowładcza herbu Rawa. W latach 1621-99 należały do nich dobra koźmińskie. Najbardziej znany był podstoli koronny **Aleksander** (1650-94), za czasów którego Koźmin bardzo się rozwinął.

Ulica Przyjemskich znajduje się w Koźminie.

PRZYJEMSKI Adam Wojciech (Olbracht; ok. 1590-1644). Był synem marszałka nadwornego. W 1615 r. otrzymał godność starosty kowalskiego, w 1621 r. – oboźnego koronnego. Wybierano go posłem na sejm, uczestniczył w ważnych misjach, m.in. granicznych. Należały do niego m.in. Miejska Górka i Osieczna, do których sprowadził reformatów. W 1638 r. na gruntach należącej do niego wsi Sierakowo założył miasto, które nazwał Rawicz od swego herbu. Od 1640 r. był kasztelanem gnieźnieńskim. Pochowany został w Osiecznej.

Ulica Adama Olbrachta Przyjmy-Przyjemskiego znajduje się w Rawiczu.

PRZYŁUSKI Leon (1789-1865), abp. Urodził się w Strzeszynie k. Poznania w rodzinie ziemiańskiej. Studia teologiczne odbył w Poznaniu, Wrocławiu i Rzymie, święcenia kapłańskie otrzymał w 1813 r. Był proboszczem w Tarnowie

Podgórnym i Śremie, a następnie dziękaniem w Poznaniu i prepozytem w Gnieźnie. W 1845 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim. Wspierał dążenia narodowe Polaków, poparł powstania w latach 1848 i 1863. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w tamt. katedrze.

Ulica Leona Przyłuskiego znajduje się w Poznaniu (między Winiarami i Piątkowem).

PRZYMUSZAŁA Edward (1915-79), rzeźbiarz. Urodził się w Wolsztynie w rodzinie robotniczej. Wykazywał uzdolnienia plastyczne i został uczniem M. Rożka, a następnie dzięki jego poparciu studiował rzeźbę w Poznaniu. Okres okupacji hitlerowskiej spędził na robotach w Przemęcie, gdzie działał w konspiracji. Po wojnie dokończył studia i pracował w Wolsztynie jako rzeźbiarz. Był autorem wielu pomników, figur religijnych, płaskorzeźb i nagrobków.

Ulica Edwarda Przymuszały znajduje się w Wolsztynie.

PSTROWSKI Wincenty (1904-48). Urodził się w Desznie k. Jędrzejowa. Od 1929 r. pracował jako górnik, był też członkiem PPS. W latach 1937-46 przebywał w Belgii, gdzie działał także w organizacjach polonijnych. Po powrocie do kraju był górnikiem w kopalni „Jadwiga” w Zabrze. W 1947 r. zainicjował ruch współzawodnictwa pracy, nagłośniony przez propagandę stalinowską. Zmarł w Krakowie.

Ulice Wincentego Pstrowskiego znajdują się w Gnieźnie (na pld. od centrum) i Poznaniu (na Starołęce).

PTOLEMEUSZ KLAUDIUSZ (ok. 100-ok. 168). Był greckim astronomem, matematykiem i geografem, mieszkał w Aleksandrii. Napisał 13-tomowe dzieło *Almagest*, w którym zawarł ówczesną wiedzę astronomiczną i sformułował geocentryczną teorię budowy Wszechświata. We *Wstępie do geografii* podał zasady tworzenia map i wśród 8 tys. nazw geograficznych wymienił *Kalisę* – utożsamianą z dzisiejszym Kaliszem.

Ulica Ptolemeusza znajduje się w Kaliszu (w Piwonicach).

PUCHALSKI Włodzimierz (1908-79). Urodził się w Mostach Wlk. Był fotografikiem specjalizującym się w fotografii przyrodniczej, autorem popularnych albumów. Zajmował się także kręceniem i reżyserowaniem filmów popularnonaukowych o tej tematyce. Zmarł w czasie wyprawy naukowej na Antarktydę.

Ulice Włodzimierza Puchalskiego znajdują się w Koninie (w Wilkowie) i Śremie.

PUKACKI Franciszek Konstanty (1916-80), mjr. Urodził się w Wyskoci k. Kościana. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie, a następnie wstąpił do WP. W 1939 r. uczestniczył w bitwie nad Bzurą, a potem był oficerem w polskich siłach zbrojnych we Francji i Anglii. Zrzucony w 1942 r. na spadochronie k. Wyszkowa jako cichociemny „Gzysm”, uczestniczył w konspiracji i był dowódcą batalionu w Wołyńskiej Dywizji AK. W latach 1945-48 przebywał w radzieckim więzieniu. Po powrocie do Polski pracował w Warszawie jako prawnik; zajmował się też rzeźbieniem, kolekcjonował militaria. Pochowano go na cmentarzu w Krotoszynie, uczczono go też głazem-pomnikiem przy ul. Raszkowskiej.

Ulica mjr. Franciszka Pukackiego znajduje się w Krotoszynie.

PUŁASKI Aleksander Kazimierz (1800-38), ks. Pochodził z Górek Grubaków k. Węgrowa. Mieszkał w Warszawie, z której został w 1829 r. wydalony za głoszenie patriotycznych kazań. W okresie powstania listopadowego był wiceprezesem Tow. Patriotycznego. Później przebywał na emigracji w Paryżu, gdzie był działaczem narodowym (m.in. założył Tow. Patriotyczne Polskie, wchodził w skład redakcji „Głosu Ludu”). Zmarł w Londynie.

Ulica ks. Aleksandra Pułaskiego znajduje się w Kole.

PUŁASKI Kazimierz (1747-79), gen. Urodził się w Warce. Walczył w konfederacji barskiej i był jednym z najlepszych

jej oficerów. Od 1772 r. próbował tworzyć wojsko polskie w Saksonii, Francji i Turcji. W 1777 r. wyjechał do USA i dowodził tam oddziałami kawalerii. Poległ w czasie oblężenia Savannah. Uznawany jest za amerykańskiego bohatera narodowego i patrona tamt. Polonii. W 2005 r. odnaleziono jego prochy i uroczyste pogrzebano.

Ulice gen. Kazimierza Pułaskiego znajdują się w 23 miejscowościach regionu.

PUSZKIN Aleksandr S. (1799-1837). Urodził się w Moskwie w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Był wybitnym poetą romantycznym, twórcą wierszy lirycznych i epicznych, poematów i ballad, a także nowel, dramatów i bajek. Dał początek nowożytnej literaturze rosyjskiej. Jego utwory stały się tworzywem dla wielu oper, baletów i filmów. Zmarł w Petersburgu.

Ulice Aleksandra Puszkina znajdują się w Luboniu i Poznaniu (w Strzeszynie).

PUTZ Alojzy (1911-82), dr med. Pochodził z Czapli Wlk. k. Miechowa. Studia medyczne odbył na UP, a następnie pracował w Wągrowcu i Smukale k. Bydgoszczy. Okres II wojny świat. spędził w Ostrowitem k. Słupcy. Od 1945 r. był lekarzem w Kleczewie. Zajmował się też numizmatyką i filatelistyką, kolekcjonował książki i pamiątki hist. Zmarł w Kleczewie.

Ulica A. Putza znajduje się w Kleczewie.

PUTZ Narcyz (1877-1942), ks. kanonik, bł. Urodził się w Sierakowie. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1901 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Boruszyńcu i Szamotułach, administratorem parafii we Wronkach, Mądrze, Ludziskach i Bydgoszczy. W 1925 r. został proboszczem parafii św. Wojciecha w Poznaniu. Zajmował się działalnością charytatywną oraz pracą wśród dzieci i młodzieży. Aresztowany przez hitlerowców, przez Fort VII trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł. W 1999 r.

został ogłoszony błogosławionym wśród 108 ofiar II wojny świat.

Ulica bł. Narcyza Putza znajduje się w Sierakowie.

PUTZ Stanisław (1895-1919). Urodził się w Bijankowie w rodzinie kowala. W okresie powstania wlkp. był członkiem Pow. Rady Ludowej w Czarnkowie. Poległ 8 I na ulicy w czasie walk z Niemcami o miasto. Spoczywa w zbiorowej mogile powstańców na cmentarzu przy ul. Kościuszki.

Ulica Stanisława Putza znajduje się w Czarnkowie.

PUŻAK Kazimierz (1883-1950). Urodził się w Tarnopolu. Za działalność narodową w latach 1911-17 więziono go w Rosji. Potem był działaczem socjalistycznym, członkiem władz PPS (w latach 1926-39 jej sekretarzem generalnym). W latach 1919-35 pełnił funkcję posła na Sejm. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji. Po wojnie władze komunistyczne sądziły go w Moskwie i w Polsce. Zmarł w więzieniu w Rawiczu.

Ulice Kazimierza Pużaka znajdują się w Poznaniu (na Świerczewie) i Rawiczu.

QUADRO Giovanni Battista († 1590). Był Włochem, pochodził z okolic Lugano w Szwajcarii. Początkowo działał w Saksonii i w Chojnowie na Śląsku. Od 1550 r. był architektem miejskim w Poznaniu. Jego gł. dziełem jest ratusz poznański, uważany za najlepszą budowlę renesansową na płn. od Alp. Stworzył też kaplicę Świętej Trójcy w katedrze i kilka kamienic. W latach 1569-72 kierował przebudową zamku królewskiego w Warszawie. Zmarł w Poznaniu. Fot. 77.

Uliczna Jana Baptysty Quadro znajduje się w Poznaniu (w obrębie Starego Rynku).

RABES Maksymilian Fryderyk (1868-1944). Urodził się w Szamotułach. Studiował na ASP w Berlinie, a potem był prof. tej uczelni. Malował zwłaszcza pejzaże i widoki, przede wszystkim będące wspomnieniem jego podróży na Bliski Wschód i do płn. Afryki. Tworzył także malowidła ścienne, m.in. w teatrze we Wrocławiu.

Ulica Maksymiliana Rabesa znajduje się w Szamotułach.

RACIBORSKI Józef (1879-1935). Urodził się w Kociołkach k. Błaszczek w rodzinie ziemiańskiej. Maturę uzyskał w Szawłach na Litwie, archeologię studiował w Rzymie. Od 1905 r. inwentaryzował zabytki w Królestwie Polskim, badał także dzieje Kalisza. W latach 1919-20 był konserwatorem zabytków w Kaliszu, a potem do 1923 r. w woj. łódzkim. Później pracował jako kierownik archiwów. Opublikował prace przede wszystkim na temat przeszłości Kalisza i Łodzi. Zmarł w Piotrkowie Tryb. i tam został pochowany.

Ulica Józefa Raciborskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

RACIBORSKI Marian (1863-1917), prof. Urodził się w Brzostowej k. Ćmielowa. Był wybitnym botanikiem i paleobotanikiem. Od 1885 r. pracował na UJ, był też wykładowcą na uniwersytecie we Lwowie i Akademii Rolniczej w Dublanach. Prowadził badania również za granicą, m.in. na Jawie. Należał do pionierów ochrony przyrody w Polsce. Zmarł w Zakopanem.

Ulica Mariana Raciborskiego znajduje się w Koninie (w Wilkowie).

RACZKOWSKI Józef († 1919). Pochodził z Manieczek k. Śremu. Z zawodu był agronomem, pracował jako rządca ma-

jątków. Wybuch powstania wlkp. zastał go w czasie pobytu u krewnych w Chodzieży. Stał na czele ochotniczego oddziału Straży Ludowej i został ranny 8 I w czasie polskiego ataku na miasto. Zmarł 20 dni później. Spoczywa w zbiorowym grobie na chodzieskim cmentarzu. Był pierwszym poległym powstańcem w tym rejonie. Na miejscu jego ranięcia znajduje się tablica pamiątkowa.

Imieniem Józefa Raczkowskiego nazwano ulicę w centrum Chodzieży, gdzie został trafiony.

RACZKOWSKI Leon (1872-1932), ks. Od 1903 r. pracował jako wikariusz w Górcie Klasztornej, później objął funkcję proboszcza w Łobżenicy. Był też działaczem społecznym, współzałożycielem i w latach 1905-14 dyrektorem tamt. Banku Ludowego. W 1906 r. z jego inicjatywy powstała spółdzielnia „Rolnik”.

Ulica ks. L. Raczkowskiego znajduje się w Łobżenicy.

RACZYŃSCY – rodzina hrabiowska, której gł. siedzibą był Rogalin. **Kazimierz** (1739-1824), marszałek nadworny i ostatni przed rozbiorami starosta generalny Wielkopolski, jako przewodniczący Komisji Dobrego Porządku przyczynił się do rozwoju miast Wielkopolski. **Ignacy** (1741-1823) w latach 1805-18 piastował godność prymasa Polski. **Edward** (1786-1845) był działaczem społecznym, mecenasem sztuki i nauki, wydawcą źródeł i prac hist. Ufundował Bibliotekę Raczyńskich i Złotą Kaplicę w katedrze w Poznaniu. Zmarł śmiercią samobójczą na wyspie Edwarda na Jez. Raczyńskim, spoczywa przy kościele w Zaniemyślu. Jego brat **Astanazy** (1788-1874) w swych dobach w Obrzycku stworzył ordynację. Był dyplomatą pruskim i kolekcjonerem

malarstwa europejskiego (jego zbiór przechowuje poznańskie Muzeum Narodowe). **Włodzimierz** († 1939) organizował powstanie wlkp. w ptn. Wielkopolsce i był pierwszym polskim starostą w Czarńkowie. **Edward** Bernard (1891-1993) pełnił funkcję ambasadora przy Lidze Narodów i w Wlk. Brytanii, a w latach 1979-86 był prezydentem Polski na wychodźstwie. Majątek rogaliński i zbiory sztuki przekazał Fundacji im. Raczyńskich. Jego brat **Roger** Adam (1889-1945) pełnił funkcję wojewody poznańskiego i ambasadora w Grecji.

Ulica Raczyńskich znajduje się w Środzie Wlkp. Imieniem Edwarda Raczyńskiego nazwano ulice w Lesznie (na Podwału), Poznaniu (na Podolanach) i Zaniemyślu (śrd) oraz osiedla w Kórniku i Swarzędzu.

RADOMSKI Sylwester Jan (1905-40), ppor. Urodził się w Mogilnie. Pracował jako weterynarz w Murowanej Goślinie. Zmobilizowany w 1939 r., w wojnie obronnej walczył w oddziale kawalerii. Dostał się do niewoli i przebywał w radzieckim obozie jenieckim w Kozielsku. Zginął zamordowany w Katyniu.

Imię Sylwestra Radomskiego nadano ulicy w Murowanej Goślinie.

RADOŃSKI Kazimierz (1733-95), gen. Urodził się w rodzinie szlacheckiej herbu Jesieńczyk. Służył najpierw w wojsku saskim, w 1766 r. został przyjęty do Szkoły Rycerskiej. Uczestniczył w sejmikach, gdzie był wybierany posłem na sejm, wypełniał też misje zlecone przez króla Stanisława Augusta. Od 1773 r. był starostą powidzkim; dbał o jego rozwój gospodarczy, m.in. założył hutę szkła (jej pamiątką jest ob. osada Hutka). Postawił dwór i kaplicę w Gębicach k. Czarńkowa. Opiekował się Wojciechem → Opałińskim, po którego śmierci kupił Grodzisk Wlkp. Tam zmarł i został pochowany w kościele Bernardynów.

Ulica Radońskiego znajduje się w Powidzu (słu).

RADOSZEWSKI Boxa **Józef** (1791-1831). Urodził się w Muchlinie k. Turku

w rodzinie ziemiańskiej. Był aplikantem, a następnie sędzią Trybunału Cywilnego w Kaliszu. Od 1811 r. administrował dobrami gen. J. Zajączka. Równocześnie w latach 1816-26 pełnił funkcję prezesa Komisji Woj. Kaliskiego; zabiegał o rozwój gospodarczy i ożywienie życia kulturalnego. W 1826 r. został po S. Staszicu radcą stanu w Warszawie. W powstaniu listopadowym był członkiem Rady Obywatelskiej Woj. Kaliskiego. Zmarł w Berlinie.

Ulica Józefa Radoszewskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

RADOWSKI Brunon (1910-93). Mieszkał w Bydgoszczy, gdzie w latach 1926-39 uprawiał różne dyscypliny sportu. Po II wojnie świat. osiadł w Złotowie. Był jednym z założycieli Klubu Sportowego „Odra” (od 1952 r. „Sparta”); w latach 1951-76 pełnił funkcję jego prezesa, a potem nadano mu godność honorowego prezesa klubu.

Ulica Brunona Radowskiego znajduje się w Złotowie.

RADWAN Józef Wiktor (1858-1936). Urodził się w Warszawie, gdzie ukończył gimnazjum i uniwersytet. Od 1884 r. mieszkał w Kaliszu, gdzie był sędzią, a potem adwokatem. Pisywał artykuły do czasopism, a od 1899 r. prowadził własną drukarnię i wydawnictwo (wydawał m.in. „Gazetę Kaliską”). Jednocześnie działał w organizacjach społecznych i narodowych. W czasie rewolucji 1905 r. należał do przywódców endecji kaliskiej. W okresie I wojny świat. przebywał w Rosji i działał na rzecz pomocy ofiarom wojny. Zmarł w Kaliszu.

Ulica Józefa Radwana znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

RADZIEJEWSKI Mieczysław (1927-99), ks. kanonik. Urodził się w Poznaniu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1955 r. Był wikariuszem w Międzychodzie, Kościanie, Gostyniu i Wolsztynie. Od 1980 r. pełnił funkcję organizatora i proboszcza poznańskiej parafii Pierwszych Polskich

Męczenników na os. Tysiąclecia, dla której w latach 1980-87 zbudował nowoczesny kościół. W 1990 r. przeszedł na emeryturę.

Aleja ks. Mieczysława Radziejewskiego znajduje się w Poznaniu (na Chartowie).

RADZIWIŁŁÓWNA Barbara (1520-51), królowa. Pochodziła z możnego rodu litewskiego. W 1537 r. poślubiła wojewodę nowogrodzkiego Stanisława Gasztołda. Po 5 latach owdowiła. Od 1547 r. była drugą żoną króla Zygmunta Augusta, w 1550 r. została koronowana. Przyjęta niechętnie przez możnowładców, stała się obiektem intryg. Zmarła w Krakowie, spoczywa w katedrze w Wilnie.

Ulica Barbary Radziwiłłówny znajduje się w Ostrzeszowie.

RAKOWICZ Jan (1851-1926). Urodził się na Ukrainie. Po ukończeniu poznańskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny studiował na politechnice w Charlottenburgu. Od 1891 r. uczył w szkołach budowlanych w Poznaniu, Zgorzelcu i Magdeburgu. Potem był kierownikiem Biura Regulacji Miasta w Krakowie, opracował plany urbanistyczne Krakowa i Sosnowca. W 1919 r. został dyrektorem Szkoły Budownictwa w Poznaniu, jednocześnie pracował jako architekt. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Jana Rakowicza znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

RAPACKI Adam (1909-70). Pochodził ze Lwowa. Z zawodu był ekonomistą. Od 1930 r. działał w lewicowym ruchu młodzieżowym. Walczył w wojnie obronnej w 1939 r., okres II wojny świat. spędził w obozach jenieckich. Od 1945 r. był członkiem władz PPS, a następnie PZPR. Jako minister spraw zagranicznych (w latach 1956-68) zgłosił w 1957 r. plan utworzenia strefy bezatomowej w Europie środk., zwany „planem Rapackiego”. Zmarł w Warszawie.

Ulica Adama Rapackiego znajduje się w Ostrzeszowie.

RAPACKI Wincenty (1840-1924). Urodził się w Lipnie k. Włocławka. Ukończył gimnazjum w Płocku i warszawską Szkołę Dramatyczną. Był wybitnym aktorem, a później także reżyserem teatralnym. W latach 1865-70 występował w Krakowie, a następnie w Warszawie. Ceniony był za realizm gry i sztukę charakteryzacji. Występował również gościnnie, m.in. w Kaliszu. Zajmował się także pisanie powieści i dramatów. Zmarł w Warszawie.

Ulica Wincentego Rapackiego znajduje się w Poznaniu (na Ławicy).

RATAJ Maciej (1884-1940). Urodził się we wsi Chłopy w Galicji. Z zawodu był nauczycielem. Działał w ruchu ludowym. W latach 1919-30 zasiadał w Sejmie (w latach 1922-28 był jego marszałkiem). Od 1926 r. pozostawał w opozycji; był jednym z twórców „Centrolewu”. Po wkroczeniu hitlerowców działał w organizacjach konspiracyjnych. Aresztowany w 1940 r., zginął w masowej egzekucji w podwarszawskich Palmirach.

Ulice Macieja Rataja znajdują się w 11 wielkopolskich miejscowościach.

RATAJCZAK Franciszek (1887-1918), ppor. Urodził się w Śniatych k. Wielichowa (znajduje się tam głąz pamiątkowy). Pracował jako cieśla górniczy w Westfalii i tam zaangażował się w działalność narodową. W I wojnie świat., wcielony do armii niemieckiej, walczył na froncie zach. W 1918 r. przybył do Poznania z grupą uzbrojonych członków „Sokoła” i dowodził plutonem Służby Straży i Bezpieczeństwa. Został śmiertelnie ranny w pierwszym dniu powstania wlkp. podczas szturm na gmach Prezydium Policji. Jako pierwszy poległy stał się symbolem powstania. Pochowano go w mogile powstańców na cmentarzu górczyńskim. Fot. 79.

Ulice Franciszka Ratajczaka znajdują się w centrum Poznania (w miejscu gdzie poległ) oraz w Luboniu, Słupcy, Śniatych (gro) i Środzie Wlkp.

RATAJSKI Cyryl (1875-1942). Urodził się w Zalesiu Wlk. k. Kobylna w rodzinie

karczmarza. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i studia prawnicze w Berlinie. W latach 1906-11 pracował jako adwokat w Raciborzu, był też tam działaczem narodowym. W latach 1922-34 i 1939 pełnił urząd prezydenta Poznania, w latach 1924-25 – ministra spraw wewnętrznych. Zainicjował urządzenie w 1929 r. Powszechnej Wystawy Krajowej. W okresie okupacji hitler. był pierwszym delegatem rządu emigracyjnego na kraj. Zmarł w Warszawie, od 1962 r. spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. Jego pomnik znajduje się w Poznaniu, a tablice pamiątkowe w Poznaniu i Zalesiu Wlk. Fot. 80.

Place Cyryla Ratajskiego znajdują się w Pępowie (gos) i centrum Poznania, a ulice – w Luboniu, Puszczykówku i Środzie Wlkp.

RATUŁD HOŁOBÓG (1 poł. XII w.). Był rycerzem towarzyszącym Bolesławowi Krzywoustemu w wyprawie przeciwko Pomorzanom w 1109 r. Według herbarza B. Paprockiego miał rzucić toporkiem w rzekę w taki sposób, że przepołowił rybę, co książę uznał za wróżbę zwycięstwa. Otrzymał za to dobra w okolicach Ołoboku.

Ulica Rycerza Ratułda znajduje się w Ołoboku (ost).

RAVEL Maurice (1875-1937). Urodził się w Ciboure k. Bayonne. Studia muzyczne odbył w Paryżu. Był kompozytorem, autorem oper, baletów, utworów orkiestrowych (najbardziej znane *Bohero*), fortepianowych i wokalnych. Tworzył początkowo w duchu impresjonizmu, a potem we własnym stylu z udziałem stylizacji i archaizacji. Ceniony jest zwłaszcza za finezyjną instrumentację. Zmarł w Paryżu.

Ulica Maurycego Ravela znajduje się w Szreniawie (poz).

RAWITA-WITANOWSKI Michał → Witanowski Michał Rawita.

REJ Mikołaj (1505-59). Urodził się w Żórawnie k. Halicza, był synem szlachcica z Nagłowic k. Jędrzejowa. Uczył się

w Skalbmierzu, Lwowie i Krakowie. Jako zwolennik reformacji przeszedł na luteranizm, a potem kalwinizm. Tworzył liczne wiersze, traktaty, moralitety, pieśni, epigramaty; udowadniał w nich, że Polacy nie władają *językiem gęsim*. Uznawany jest za „ojca piśmiennictwa polskiego”. Zmarł prawdopodobnie w założonym przez siebie Rejowcu.

Ulice Mikołaja Reja znajdują się w 39 miejscowościach regionu, osiedle jego imienia – w Nowym Luboszu (koś).

REJEK Franciszek (1901-92). Urodził się w Skoraszewicach k. Krobi. Walczył w powstaniu wlkp. na odcinku rawickim, a następnie w wojnie polsko-bolszewickiej. Później był żołnierzem 69 pp w Gnieźnie i Korpusu Ochrony Pogranicza w Augustowie. W 1939 r. uczestniczył w wojnie obronnej. Internowany przez władze radzieckie, został zesłany w okolice Archangielska. Potem wstąpił do armii gen. Andersa i walczył m.in. pod Monte Cassino. W 1947 r. przyjechał z Anglii do Krobi. Pracował w Pudliszkach, działał w organizacjach kombatanckich.

Ulica Franciszka Rejka znajduje się w Krobi.

REJEWSKI Marian (1905-80). Urodził się w Bydgoszczy. Był matematykiem i kryptologiem. Po ukończeniu studiów na UP pracował naukowo na uczelni, a jednocześnie w biurze szyfrów wywiadu wojskowego. W 1933 r. z J. Różyckim i H. Zygałskim złamał niem. sposób szyfrowy i odtworzył konstrukcję maszyny szyfrującej „Enigma”. W okresie II wojny świat. kontynuował prace kryptologiczne i wywiadowcze we Francji i Wlk. Brytanii. Potem powrócił do Polski i w latach 1946-67 był urzędnikiem w Bydgoszczy. Zmarł w Warszawie.

Ulica Mariana Rejewskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

REJTAN Tadeusz (1746-80). Urodził się w Struszowie. Uczestniczył w konfederacji barskiej. W latach 1773-75 był posłem na Sejm z Nowogródka. Usilnie przeciwstawiał się zatwierdzeniu I rozbioru

Polski, a by nie dopuścić postów do sali obrad, zagroził im przejście własnym ciałem (wydarzenie to spopularyzował obraz J. Matejki). Później popadł w chorobę umysłową, popełnił samobójstwo w Gruszowie k. Augustowa.

Ulice Tadeusza Rejtana (Reytana) znajduje się w Krzyżu Wlkp., Luboniu, Murowanej Goślinie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Winiarach), Przedczu, Środzie Wlkp., Zbąszyniu i Zdunach, ulica i osiedle jego imienia – na pld.-wsch. skraju Leszna.

RESPĄDEK Jan (1817-1907), ks. dr. Urodził się w Jeżowie k. Lublińca w rodzinie chłopskiej. Uczył się pod kierunkiem wuja, ks. J. Kompały. Ukończył gimnazjum w Lesznie, studiował teologię we Wrocławiu i Monachium. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1848 r. i został prof. seminarium duchownego w Poznaniu. Wydawał teksty przemówień i kazań, opracował *Katechizm dla szkół...* Od 1854 r. był proboszczem w Poniecu. Przez 3 kadencje zasiadał w sejmie pruskim, gdzie bronił języka polskiego i niezależności Kościoła od państwa. Był członkiem PTPN. Zmarł w Poniecu i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica ks. prof. Jana Respądką znajduje się w centrum Ponieca.

RESZKA Stanisław (1544-1603), ks. Urodził się w Buku. Studiował w Krakowie, Frankfurcie n. Odrą, Wittenberdze i Lipsku. Był doktorem teologii, dyplomatą i publicystą, bliskim współpracownikiem kardynała Stanisława Hozjusza. W 1573 r. pełnił funkcję sekretarza króla Henryka Walezego, od 1583 r. był sekretarzem i dyplomatą Stefana Batorego. Pisał utwory wymierzone przeciwko dysydentom. Wstąpił do cystersów i w 1585 r. został opatem klasztoru w Jędrzejowie. Zmarł w Neapolu.

Plac Stanisława Reszki znajduje się w centrum Buku.

REWERS Stefan (1907-80). Urodził się w Unii k. Słupcy. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego w Rogoźnie od 1926 r. pracował Zbąszyniu i Koninie

k. Lwówka, a od 1936 r. był kierownikiem szkoły w Krzyżownikach k. Poznania. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził plutonem i kompanią w składzie 57 pp, a potem przebywał w obozie jenieckim. Po powrocie do Krzyżownik odbył studia socjologiczne na UP. W latach 1950-72 kierował szkołą w Suchym Lesie. Był też działaczem społecznym i kombatanckim, prezesem Gminnego Komitetu ZSL, radnym gromadzkim, opiekował się miejscami pamięci narodowej. Jego brat **Jan** (1917-2001) urodził się w Sobocie k. Poznania. W 1938 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Rogoźnie. Walczył w wojnie obronnej w 1939 r. i dostał się do niewoli radzieckiej, a potem niem. Do kraju wrócił w 1947 r. i uczył języka polskiego oraz biologii w szkole w Gołęczewie, a następnie do 1977 r. w Suchym Lesie. Tam wspierał budowę nowej szkoły, organizował szkolną izbę pamięci, działał w organizacjach społecznych i kombatanckich, był radnym gminnym. Pisał także opracowania o regionie i artykuły do czasopism. Obaj spoczywają na cmentarzu w Morasku.

Ulica J. i S. Rewersów znajduje się w Suchym Lesie (poz).

REX Stanisław (1908-87). Urodził się w Środzie w rodzinie rzemieślniczej. Pracował w fabryce powozów i cegielni. Od 1920 r. był członkiem ZHP. Po II wojnie świat. należał do odnowicieli średzkiego harcerstwa i do 1949 r. pełnił funkcję komendanta hufca. Reaktywował ZHP także po 1956 r. Działał również w ZSL i organizacjach społecznych, był radnym miejskim. Zmarł w Środzie i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Stanisława Rixa znajduje się w Środzie Wlkp.

REYMONT Władysław Stanisław (1867-1925). Urodził się w Kobielach Wlkp. k. Radomska w rodzinie organisty. Uczył się krawiectwa, pracował w handlu, był kolejarzem, występował jako aktor. Od 1891 r. zajmował się literaturą (najbardziej znane są naturalistyczne powieści *Chłopi*

i *Ziemia obiecana*). W 1920 r. kupił majątek w Kołaczkowie k. Wrześni i często w nim bywał. W 1924 r. otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury. Zmarł w Warszawie, spoczywa na cmentarzu powązkowskim. W Kołaczkowie znajduje się izba muzealna poświęcona pisarzowi oraz pomnik i tablica pamiątkowa. Fot. 78.

Ulice, aleje i place upamiętniające Władysław Reymonta odnaleziono w 58 miejscowościach Wielkopolski, osiedle jego imienia znajduje się w Pyzdrach.

RICHTER Ignacy (1884-1980). Pochodził z Krzywina. Pracował w Kościanie jako mistrz stolarski, a potem przedsiębiorca. Był tam też działaczem sportowym; wspierał kolarstwo, pełnił funkcję prezesa klubu motorowego „Unia”. Zmarł w Kościanie i tam został pochowany.

Ulica Ignacego Richtera znajduje się w Kościanie.

RIVOLI Józef (1838-1926), prof. Urodził się w Nowej Wsi k. Swarzędza w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu i akademię leśną w Tharandt k. Drezna. W latach 1870-76 zarządzał dobrami kórnickimi, potem zajmował się urządzaniem lasów w Wielkopolsce, Królestwie Polskim, w Galicji i na Litwie. Pisał też podręczniki i monografie, założył czasopismo „Przegląd Leśniczy”. W latach 1887-1918 gospodarował na roli w Głuszynie k. Poznania. Potem organizował studia leśne na UP. Zmarł w Poznaniu, spoczywa ob. na cmentarzu sołackim. Upamiętnia go pomnik na Gołęczynie. Fot. 81.

Ulice Józefa Rivoliego [powinno być: Rivolego] znajdują się w Luboniu, Swarzędzu i Zalasewie (poz).

ROBAK Michał (1901-45). Urodził się w Wielowsi k. Inowrocławia. W okresie międzywojennym był członkiem KPP. W 1945 r. walczył w składzie I Armii WP. Zginął w walce o Złotów; spoczywa na tamt. cmentarzu wojennym.

Ulica plut. Michała Robaka znajduje się w Złotowie.

ROBAKOWSKI Franciszek (1914-85), ks. W latach 1950-85 pełnił funkcję dru-

giego w historii proboszcza parafii w Gorzycach Wlk. k. Ostrowa Wlkp.

Ulica ks. Franciszka Robakowskiego znajduje się w Gorzycach Wlk. (ost).

ROCH (ok. 1345-77), św. Urodził się w Montpellier w pld. Francji w zamożnej rodzinie. Rozdał majątek i udał się do Rzymu. Po drodze trafił na epidemię dżumy i zastąpił cudami, gdy niósł pomoc zarażonym. Przez 3 lata opiekował się w Rzymie chorymi i ubogimi. Podczas drogi powrotnej został uznany za szpiega, uwięziony i podczas tortur zmarł w Angere w pfn. Włoszech. Jego relikwie złożono w Wenecji. Jest patronem chorych i bydła.

Ulice św. Rocha znajdują się w Buku, Komornikach (poz) i Mikstacie, w Poznaniu zaś ulica i most przez Wartę.

RODAKOWSKI Henryk (1823-94). Urodził się we Lwowie. Studiował prawo w Wiedniu oraz malarstwo w Wiedniu i Paryżu. Od 1867 r. mieszkał na przemian w kraju i za granicą. Był jednym z najlepszych polskich portrecistów, tworzył także obrazy hist. i sceny o tematyce ludowej. Zmarł w Krakowie.

Ulica Henryka Rodakowskiego znajduje się w Pile (na Podlasiu).

RODZIEWICZÓWNA Maria (1863-1944). Urodziła się w Pieniusze k. Grodna. Była pisarką, autorką poczytnych powieści i opowiadań przede wszystkim o tematyce ziemiańskiej i patriotycznej, opisujących życie na pograniczu białoruskim i litewskim (m.in. *Lato leśnych ludzi*). Zmarła w Żelaznej k. Skierniewic.

Ulice Marii Rodziewiczówny znajdują się w Koninie (po zach. stronie Starówki) i Poznaniu (na Jeżycach).

ROGALIŃSKI Józef (1728-1802), ks. kanonik. Urodził się w Jurkowie k. Krzywina w rodzinie szlacheckiej. W 1746 r. wstąpił w Krakowie do zakonu jezuitów, następnie uczył się w Kaliszu, Rzymie i Paryżu. Był pierwszym polskim fizykiem doświadczalnym, a także astronomem i matematykiem. Uczył w szkołach jezuickich w Brześciu Kujawskim, Toruniu,

Kaliszu i Poznaniu, w latach 1774-80 pełnił funkcję rektora szkoły Komisji Edukacji Narodowej w Poznaniu. Piastował też funkcje kościelne, m.in. w latach 1777-87 był proboszczem we Wschowie. Zmarł w Poznaniu, pochowano go w katedrze.

Ulice ks. Józefa Rogalińskiego znajdują się w Poznaniu (na Łazarzu) i Wschowie.

ROGOZIŃSKI Stefan → Szolc-Rogoziński Stefan.

ROGOZIŃSKI Teodor (1822-96), ks. Urodził się w Ślesinie. Nauki pobierał w Wieluniu, w 1845 r. przyjął we Włocławku święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Koninie, a od 1857 r. proboszczem w Tuliszkowie. Wspierał powstanie styczniowe i zbierał fundusze dla Rządu Narodowego, za co został skazany na śmierć. Karę zamieniono na zesłanie na Syberię. W 1886 r. powrócił do kraju, ale wkrótce został wydalony z granic państwa rosyjskiego. Osiadł w Krakowie, pochowano go na cmentarzu rakowickim.

Ulica ks. Teodora Rogozińskiego znajduje się w Tuliszkowie.

ROLA-ŻYMIERSKI Michał → Żymierski Michał, marszałek.

ROMER Eugeniusz (1871-1954), prof. Pochodził ze Lwowa. Studiował geografię m.in. w Halle, Wiedniu i Berlinie. Badał klimat i geomorfologię gór, pisał podręczniki, był twórcą nowoczesnej kartografii polskiej. W 1921 r. założył wydawnictwo kartograficzne „Atlas”. W latach 1911-31 wykładał na uniwersytecie we Lwowie, w latach 1946-47 na UJ. Zmarł w Krakowie.

Ulice Eugeniusza Romera znajdują się w Koninie (w Laskówcu) i Śremie.

ROOSEVELT Franklin Delano (1882-1945). Urodził się w Hyde Park k. Nowego Jorku. Po ukończeniu studiów był adwokatem, a następnie senatorem. Mimo częściowego sparaliżowania aktywnie działał w polityce. Z ramienia Partii Demokratycznej od 1928 r. pełnił funkcję gubernatora stanu Nowy Jork, a od 1932 r. czterokrotnie wybierano go na

prezydenta USA. Stworzył programy reform politycznych i gospodarczych (*New Deal*), przystąpił do wojny z Niemcami i Japonią, na konferencjach w Teheranie i Jałcie ustalił organizację Europy po II wojnie świat. Zmarł w Warm Springs.

Ulice Roosevelta znajdują się w Gnieźnie (we wsch. części miasta), Jastrowiu, Pile (na Zamościu), Poznaniu (na Jeźcach), Skwierzynie i Trzciance.

ROWECKI Stefan Paweł („Grot”; 1895-1944), gen. Urodził się w Piotrkowie Tryb. w rodzinie urzędnika. Ukończył gimnazjum w Piotrkowie, a potem studiował w szkole technicznej w Warszawie. W okresie I wojny świat. walczył w I Brygadzie Legionów Polskich i trzykrotnie był ranny. Później był zawodowym oficerem, m.in. w latach 1930-35 dowódcą 55 pp w Lesznie. Zajmował się też publicystyką wojskową. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził brygadą pancerno-motorową. Później działał w konspiracji, w latach 1940-42 był komendantem gł. AK. Aresztowany w 1943 r. przez hitlerowców, został zamordowany w obozie w Sachsenhausen. Upamiętnia go pomnik przed kościołami przy ul. Raclawickiej w Lesznie.

Ulice gen. Stefana Grota-Roweckiego znajdują się w Giewartowie (sł), Koninie (na os. Armii Krajowej), Mogilnie, Poznaniu (na os. Wilczy Młyn), Rawiczu, Śremie, Środzie Wlkp. i Świeciechowie (les), a wiadukt i ulica jego imienia – w centrum Leszna. Ulica gen. Roweckiego znajduje się w Obornikach.

ROWIŃSKI Stefan (1875-1943). Urodził się w Mirkowie k. Wieruszowa w rodzinie nauczycielskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Ostrowie Wlkp., gdzie zaangażował się w działalność narodową i był za to aresztowany. Księgarstwa uczył się w Krakowie i Lipsku. W 1903 r. nabył księgarnię i drukarnię „Gazety Ostrowskiej”. Zasłużył się też jako działacz oświatowy i polityczny. W latach 1919-20 był pierwszym polskim burmistrzem Ostrowa, po czym powrócił do działalności wydawniczej. W okresie II wojny świat. związał się z konspiracją i był m.in. delegatem rządu na Wielkopolskę. Zmarł

75. Tablica pamięci gen. Ignacego Prądzyńskiego w Sannikach (poz)

76. Tablica z 1995 r. ku czci króla Przemysła II w kaplicy Królewskiej w katedrze w Poznaniu

77. Rzeźba Jana Baptysty Quadro na kamienicze, w której mieszkał przy Starym Rynku 84 w Poznaniu

78. Tablica z 1967 r. na pałacu w Kołaczkowie (wrz), który był własnością Władysława Stanisława Reymonta

79. Głaz ku czci Franciszka Ratajczaka w Śniatach (gro)

80. Pomnik Cyryla Ratajskiego przy ul. Półwiejskiej w Poznaniu, odsłonięty w 2002 r.

w Ostrowie, pochowany jest w na cmentarzu przy ul. Limanowskiego.

Plac w centrum Ostrowa Wlkp., przy którym mieszkał Stefan Rowiński, nazwano jego imieniem.

ROZDRAŻEWSCY – rodzina szlachecka herbu Doliwa wywodząca się z Rozdrażewa, posiadająca m.in. w XIV-XVII w. dobra w Nowym Mieście n. Wartą i Rozdrażewie oraz Pomianowie Dln. na Śląsku Opolskim. W latach 1574-1692 należał do nich Krotoszyn. **Jan** († 1600) stworzył potęgę rodziny, a w Krotoszynie wystawił dwór i kościół. **Jakub** Hieronim (ok. 1620-61) był starostą odolanowskim, kasztelanem kaliskim i wojewodą inowrocławskim. Brał udział w walkach na Ukrainie, podczas „potopu” organizował działania przeciwko Szwedom. Na dworze w Krotoszynie utrzymywał kapelę i malarzy nadwornych.

Ulice Rozdrażewskich znajdują się w Benicach (kro) i Krotoszynie.

ROZWENC Bronisław (poł. XX w.). Był mieszkańcem Sompolna. Po II wojnie świat. aktywnie tam działał w PPR.

Ulica Rozwenca znajduje się w Sompolnie.

ROŻEK Marcin (1885-1944), rzeźbiarz. Urodził się w Kosieczynie k. Zbąszynia w rodzinie kolejarza. Rzeźby uczył się w Poznaniu, Berlinie, Monachium i Paryżu. W 1916 r. otworzył w Poznaniu własną pracownię. W powstaniu wlkp. walczył na odcinku łabiszyńskim. Zyskał uznanie jako autor szeregu pomników, m.in. Bolesława Chrobrego w Gnieźnie, Serca Jezusowego w Poznaniu i Siewcy w Luboniu. Od 1933 r. mieszkał w Wolsztynie w wybudowanym przez siebie domu (dziś muzeum jego imienia). Po wkroczeniu hitlerowców ukrywał się, ale w 1941 r. został rozpoznany i osadzony w Forcie VII. Za odmowę namalowania portretu Hitlera wywieziono go do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie zmarł. Fot. 105.

Ulice Marcina Rożka znajdują się w Poznaniu (na Podolanach), Rakoniewicach i Wolsztynie.

ROŻEŃSKI Jan (1904-67). Urodził się w Świętej k. Złotowa. Uczył się w seminarium nauczycielskim w Toruniu. Był działaczem polskim na Złotowszczyźnie. W latach 1927-33 organizował tam polskie szkolnictwo i uczył m.in. w Wlk. Buczku, następnie działał w Opolu. Przez wiele lat pełnił funkcję członka zarządu spółdzielni „Rolnik” w Złotowie. W okresie okupacji hitler. był więźniem obozów, służył też w armii niem. Po wojnie pełnił funkcje wicestarosty w Szczecinie i Chorzowie oraz w latach 1949-50 starosty w Wałczu. Powrócił do Złotowa, spoczywa na cmentarzu św. Rocha.

Ulica Jana Rożeńskiego znajduje się w Złotowie.

RÓLSCY – rodzina z Gębic k. Mogilna, której członkowie byli ofiarami hitlerizmu. **Hieronim** (1908-41) zmarł w obozie koncentracyjnym w Mauthausen. Jego brat **Zdzisław** (1921-42) zginął w więzieniu w Rawiczu. Ich kuzyn **Alfons** (1918-39) za to, że był członkiem Straży Obywatelskiej, został rozstrzelany nad jeziorem k. Chabska.

Ulica Braci Rólskich znajduje się w Gębicach (mog).

RÓŻYCKI Jacek (1625-1707). Pochodził spod Łęczycy. Był muzykiem dworskim, od ok. 1662 r. kapelmistrzem królewskim w Warszawie i Dreźnie. Komponował utwory w stylu barokowym, łączące włoskie wzorce z elementami polskimi. Najbardziej znane są koncerty wokalne i instrumentalne i hymny.

Ulica Jacka Różyckiego znajduje się po płn. stronie centrum Piły.

RÓŻYCKI Jerzy (1906-42). Urodził się w Olszanie na Ukrainie. Był matematykiem i kryptologiem. Po ukończeniu studiów na UP pracował naukowo na uczelni, a jednocześnie w biurze szyfrów wywiadu wojskowego. W 1933 r. z M. Rejewskim i H. Zygalskim złamał niem. sposób szyfrowy i odtworzył konstrukcję maszyny szyfrującej „Enigma”. W okresie II wojny świat. kontynuował prace kryptologiczne i wywiadowcze we Francji.

Zginął w katastrofie statku na Morzu Śródziemnym.

Ulica Jerzego Różyckiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

RÓŻYCKI Ludomir (1884-1953), prof. Urodził się w Warszawie w rodzinie prof. konserwatorium. Studia odbył w Warszawie i Berlinie. Komponował przede wszystkim opery i balety (m.in. *Pan Twardowski*), a także utwory symfoniczne i kameralne. W latach 1930-39 wykładał w konserwatorium w Warszawie, a od 1945 r. – w Katowicach, gdzie też zmarł.

Ulice Ludomira Różyckiego znajdują się w Gruszczynie (poz), Koninie (na Zatorzu) i Turku.

RÓŻYCKI Stefan Franciszek (1886-1953), prof. Był synem kolejarza z Warszawy. Ukończył gimnazjum w Parnawie w Estonii i studia medyczne w Dorpacie. Osiadł jako lekarz w Warszawie, pracował także naukowo na uniwersytetach w Warszawie i Lwowie. Od 1922 r. był wykładowcą anatomii na UP. Pisał prace naukowe i podręczniki. Stworzył w Poznaniu jedno z największych muzeów anatomicznych w Polsce. W okresie okupacji hitler. pracował w szpitalu w Warszawie. Zmarł w Poznaniu, został pochowany w Brwinowie.

Ulica Stefana Różyckiego znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

RUDNICKI Lucjan (1882-1968). Urodził się w Sulejowie. Był działaczem robotniczym, członkiem PPS, a potem SDKPiL, wielokrotnie więzionym przez władze rosyjskie i niemieckie. Od 1918 r. poświęcił się pisarstwu i publicystyce. Tworzył powieści i opowiadania przedstawiające sytuację klasy robotniczej (m.in. autobiograficzne *Stare i nowe*). Zmarł w Warszawie.

Ulica Lucjana Rudnickiego znajduje się w Śmiglu.

RUDNICKI Mikołaj (1881-1978), prof. Urodził się w Sokołowie Podlaskim. Ukończył gimnazjum w Krakowie, studiował na UJ i za granicą. Od 1919 r. był

językoznawcą na UP. Badał języki słowiańskie i indoeuropejskie, napisał wiele prac naukowych. W 1921 r. założył rocznik „*Slavia Occidentalis*”. Pisał także utwory literackie i dramaty. W okresie okupacji hitler. wykładał w Warszawie na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zach. Zmarł w Puszczykówku, spoczywa na cmentarzu sołackim w Poznaniu.

Ulica Mikołaja Rudnickiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

RUGE Tadeusz (1887-1939), mjr. Urodził się w Żabnie k. Mosiny. Studiował na politechnikach w Gdańsku i Charlottenburgu. W latach I wojny świat. służył w armii niemieckiej. W powstaniu wlkp. zabezpieczał linie kolejowe, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Od 1926 r. pełnił funkcję kierownika Wydziału Budowlanego w Zarządzie Miasta, potem wiceprezydenta, w latach 1937-39 prezydenta Poznania. Zmobilizowany w 1939 r., walczył w wojnie obronnej. Zginął w niewyjaśnionych okolicznościach w Drużkopolu-Żurawnykach k. Lwowa; ziemię z tamt. cmentarza wmurowano pod tablicą pamiątkową na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. Fot. 82.

Ulica Tadeusza Ruge znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

RUMIŃSKI Bolesław (1907-71). Urodził się w Brzeźnie w Wielkopolsce. W okresie międzywojennym działał w komunistycznych związkach młodzieży. W okresie okupacji hitler. wstąpił do PPR. Pełnił różne funkcje państwowe, m.in. ministra przemysłu rolno-spożywczego (1949-51) i chemicznego (1952-57). Był założycielem i wieloletnim przewodniczącym Naczelnej Organizacji Technicznej, a także posłem na Sejm. Zasłużył się dla kaliskiego włókiennictwa, z jego inicjatywy w latach 1970-73 zbudowano w Kaliszu Dom Technika (przy ulicy nazwanej jego imieniem). Otrzymał tytuł honorowego obywatela Kalisza.

Ulica Bolesława Rumińskiego znajduje się w centrum Kalisza.

RUNGE Stanisław (1888-1953), prof. Urodził się we Lwowie w rodzinie inżyniera, tam ukończył gimnazjum i studia. Był anatomem i lekarzem weterynarii, zajmował się zwłaszcza końmi i bydłem. Od 1920 r. pracował naukowo na UP, w latach 1933-36 był rektorem uczelni. W latach 1940-46 wykładał weterynarię w Edynburgu. Potem powrócił do Poznania. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu sołackim. Nazwę Kolegium Rungego nosi jeden z budynków Akademii Rolniczej na Gołęczynie.

Ulica Stanisława Rungego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

RUNGE Stanisław (1891-1979). Urodził się w Liniach k. Lwówka. Powołany do wojska niem. i wysłany na front wsch., lata 1914-19 spędził w niewoli rosyjskiej. Od 1933 r. mieszkał w Skwierzynie, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Ze względu na znajomość języka rosyjskiego został przez władze radzieckie mianowany pierwszym polskim burmistrzem Skwierzyny. Funkcję tę pełnił tylko od lutego do maja 1945 r., gdyż jako autochton nie zyskał uznania polskich polityków, więc powrócił do gospodarstwa. Został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Runge (!) znajduje się w Skwierzynie.

RUSTEJKO-PIEŃKIEWICZ Adam → Pieńkiewicz Adam.

RUSZCZYŃSKI Adam (1875-1932). Urodził się w Łabiszynie w rodzinie rządcy majątku. Po ukończeniu gimnazjum w Bydgoszczy studiował prawo w Berlinie i Wrocławiu. Od 1903 r. był adwokatem w Lesznie. Działał też w organizacjach niepodległościowych i kulturalnych. W 1918 r. utworzył polską Straż Ludową. Po wybuchu powstania wlkp. był internowany w Głogowie i Żaganiu. Po odzyskaniu niepodległości zorganizował Sąd Okręgowy w Lesznie i w latach 1920-24 nim kierował. Później mieszkał w Toruniu, zmarł w Poznaniu.

Ulica Adama Ruszczyńskiego znajduje się w Lesznie (w Zaborowie).

RUTKOWSKI Henryk (1903-25). Urodził się w Warszawie. Jako działacz komunistycznego związku młodzieży uczestniczył w nieudanym zamachu na konfidenta policji. Został za to skazany na karę śmierci i rozstrzelany na stokach Cytadeli warszawskiej.

Ulica Henryka Rutkowskiego znajduje się w Luboniu.

RUTKOWSKI Jan (1886-1949), prof. Pochodził z Warszawy, był synem chemika. Z powodu udziału w strajku szkolnym musiał opuścić gimnazjum i maturę zdał we Lwowie. Tam też odbył studia hist. Od 1919 r. był wykładowcą na UP. Badał przede wszystkim stosunki na wsi polskiej w XVI-XVIII w. na tle europejskim. Stworzył polską szkołę historii gospodarczej, pisał też podręczniki. Zmarł w Poznaniu.

Ulice prof. Jana Rutkowskiego znajdują się w Jasinie (poz) i Swarzędzu.

RUTKOWSKI Władysław (1916-46). Był mieszkańcem Granowa. Po II wojnie świat. służył w MO w randze kaprała. Poległ 31 VIII w starciu z oddziałem zbrojnego podziemia. Upamiętnia go głąz przed posterunkiem Policji w Granowie.

Ulica Rutkowskiego znajduje się w Granowie (gro).

RYBARK Jan (Hanyś; 1884-1939). Urodził się w Bralinie w rodzinie rolnika. Ukończył średnią szkołę rolniczą w Trzebunicy. Przez wiele lat był sołtysiem w Bralinie i działaczem społeczno-narodowym. Mimo braku odpowiedniego przygotowania zbierał pamiątki i dokumenty z przeszłości, szczególnie dokumentujące polskość okolicy. W 1936 r. wydał książeczkę o Bralinie. W jego domu w 1938 r. otwarto małe muzeum. Zginął we własnym domu zastrzelony przez hitlerowców w pierwszym dniu II wojny świat., a zgromadzone eksponaty rozproszono.

Ulica Jana Rybarka znajduje się w Bralinie (kęp).

RYBLEWSKA-CICHOŃSKA Zofia (1921-85). Urodziła się w Krakowie.

W 1939 r. ukończyła gimnazjum w Tarnowie. W latach 1945-51 odbyła studia medyczne we Wrocławiu i Krakowie. Pracowała w szpitalach w Katowicach, Nowej Hucie i Nowym Targu. Od 1957 r. była ordynatorem oddziału dziecięcego Szpitala Pow. w Rawiczu. Działała też w Polskim Tow. Lekarskim i PCK, była radną miejską. Po przejściu w 1982 r. na emeryturę pracowała w poradni dziecięcej.

Ulica Zofii Ryblewskiej-Cichońskiej znajduje się w Rawiczu.

RYCHLEWSKI Janusz (1915-87). Urodził się w Żninie w rodzinie przemysłowca. Ukończył gimnazjum w Bydgoszczy, potem studiował prawo w Poznaniu, Wilnie i Budapeszcie. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a następnie zbiegł z niewoli i działał w AK. Od 1945 r. został kierownikiem literackim Polskiego Radia w Gdańsku i Teatru Dramatycznego w Sopocie, w następnym roku wytwórni filmowej w Łodzi. Od 1949 r. mieszkał w Warszawie. Pisał powieści i opowiadania, przeważnie o tematyce hist., a także sztuki dla teatrów amatorskich. W latach 1964-73 przebywał na emigracji. Zginął w wypadku drogowym w Radziejowie, spoczywa w grobowcu rodzinnym w Żninie.

Ulica Jana [!] Rychlewskiego znajduje się w Żninie.

RYDEL Lucjan (1870-1918). Urodził się w Krakowie. Był poetą, pisarzem i tłumaczem. Pisał wiersze liryczne, nawiązujące do pieśni ludowych, oraz poematy. Tworzył także utwory dramatyczne (m.in. baśń *Zaczarowane koło*). Jego ślub z córką gospodarza z Bronowic posłużył za kanwę *Wesela S. Wyspiańskiego*. Zmarł w Krakowie.

Ulica Lucjana Rydla znajduje się w Luboniu.

RYDLEWSKI Celestyn Teodor (1875-1940), dr med. Urodził się w Jarocinie, był synem mistrza malarskiego. Ukończył gimnazjum w Poznaniu, medycynę studiował we Wrocławiu i Gryfii. Od 1901 r.

prowadził praktykę lekarską w Poznaniu, działał także na polu narodowym. W 1918 r. był m.in. był przewodniczącym Rady Robotników i Żołnierzy w Poznaniu oraz delegatem na konferencję pokojową w Paryżu. W latach 1919-23 pełnił funkcję polskiego komisarza ds. granic Wolnego Miasta Gdańska. Później powrócił do praktyki lekarskiej i działalności w Stronnictwie Narodowym. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerowców, został rozstrzelany w poznańskim Forcie VII. Jego żona **Maria** z Kasiewiczów (1876-1935) była nauczycielką, działaczką oświatową i niepodległościową, m.in. współzałożycielką Narodowej Organizacji Kobiet. Uczestniczyła w powstaniu wlkp., pełniła funkcję kuriera w okresie plebiscytu na Grn. Śląsku. Zmarła w Poznaniu. Oboje spoczywają na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Marii i Celestyna Rydlewskich znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

RYDYGIER Juliusz Aleksander (1892-1942). Urodził się w Uniejowie. Był działaczem robotniczym, członkiem kolejno PPS, SDKPiL i KPP. Działał w Zagłębiu Dąbrowskim, na Grn. Śląsku i w Lublinie, był wielokrotnie więziony. W 1942 r. należał do organizatorów PPR. Zginął w obozie hitlerowskim w Oświęcimiu.

Imię Juliusza Rydygiera nosi ulica prowadząca do szpitala w Pile.

RYDZYŃSCY – zamożna rodzina szlachecka, wywodząca się z Wierzbna (Werbna). Od 1717 r. byli ostatnimi przed rozbiorami właścicielami Wyrzyska. Najbardziej znany spośród nich był **Wojciech** (ok. 1720-70), stolnik poznański. Dbał o rozwój swoich dóbr, zabiegał o prawa miejskie dla Wyrzyska. Od 1768 r. był marszałkiem konfederacji barskiej w Wielkopolsce. Zmarł na Śląsku.

Aleja Rydzyńskich znajduje się w Wyrzysku.

RYLEJEW Kondratij F. (1795-1826). Był poetą rosyjskim, autorem klasycystycznych wierszy patriotycznych i ideowo-politycznych. Jako pierwszy tłumac-

czył utwory A. Mickiewicza na język rosyjski. Należał do gł. organizatorów powstania dekabrystów w 1825 r., za co został uwięziony i stracony.

Ulica Kondratia Rylejewa znajduje się w Poznaniu (na os. Przyjaźni).

RYLL Franciszek (1878-1928). Urodził się w Poznaniu na Chwaliszewie, był synem tokarza. Uczył się na malarza, od 1896 r. pracował jako goniec w Teatrze Polskim. Wkrótce został tam aktorem, występował też w Wilnie i Królestwie Polskim. W 1912 r. powrócił na stałe do Poznania, gdzie był czołowym aktorem, cenionym za role komediowe i charakterystyczne, wyczucie stylu oraz patriotyczną postawę. Od 1916 r. również reżyserował przedstawienia teatralne. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Franciszka Rylla znajduje się w Poznaniu (na Ławicy).

RYMARKIEWICZ Jan (1811-89). Pochodził z Łobżenicy, był synem szewca. Do gimnazjów uczęszczał we Wschowie i Poznaniu, studia filozoficzne i hist. odbył w Berlinie i Giessen. W latach 1841-76 uczył w szkołach poznańskich. Zajmował się też badaniem literatury, pisanie podręczników i działalnością kulturalną. Był członkiem PTPN i Tow. Pomocy Naukowej. Po przejściu na emeryturę powrócił do Łobżenicy. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Jana Rymarkiewicza znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

RYMARKIEWICZ Stanisław Kostka (1829-1912), ks. Urodził się we Wschowie w rodzinie urzędnika sądowego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1855 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był prefektem w Poznaniu, a od 1858 r. do śmierci proboszczem w Kotlinie. Uczestniczył w powstaniach w 1848 i 1863 r., za co odbył karę więzienia. Był także działaczem patriotycznym i spółdzielczym, członkiem Tow. Pomocy Naukowej i PTPN. W Pleszewie

w 1865 r. założył bank spółdzielczy. Zmarł w Kotlinie i tam został pochowany.

Ulica ks. Stanisława Rymarkiewicza znajduje się w Kotlinie (jar).

RYMER Józef (1882-1922). Urodził się w Zabełkowie k. Raciborza. Od 1898 r. pracował w kopalni węgla w Westfalii, a potem został tam działaczem związkowym. W 1913 r. zamieszkał w Katowicach. W 1918 r. uczestniczył w tworzeniu polskich rad ludowych, był też jednym z wicemarszałków Sejmu Dzielniceowego w Poznaniu. Wszedł w skład Komisariatu NRL, który wysłał go jako eksperta na konferencję pokojową w Paryżu. W 1919 r. został posłem na Sejm Ustawodawczy z pow. mogileńskiego. Później był zastępcą komisarza plebiscytowego na Grn. Śląsku. W 1922 r. jako pierwszy wojewoda śląski wprowadzał tam polską administrację. Zmarł w Katowicach.

Ulica Józefa Rymera znajduje się w Poznaniu (na os. Powstańców Śl.).

RZADKI Antoni (1898-1939), ks. Urodził się w Mirkowie k. Wieruszowa, święcenia kapłańskie przyjął w 1932 r. Był katechetą w Śremie, od 1935 r. kierował tamt. konwiktem arcybiskupim (internatem dla niezamożnych uczniów). Aresztowany po wkroczeniu hitlerowców, został rozstrzelany w publicznej egzekucji na rynku śremskim. Fot. 83.

Ulica ks. Antoniego Rzadkiego znajduje się w Śremie.

RZĄDKOWSKI Ludwik (1885-1939). Urodził się w Przechowie k. Świecia w rodzinie budowniczego. Wydalony z gimnazjum w Toruniu za działalność patriotyczną, zdał maturę we Włoszech. Studiował w Turynie, Rzymie i Kijowie, w 1910 r. uzyskał doktorat z chemii w Berlinie. W 1918 r. dowodził Służbą Straży i Bezpieczeństwa we Wrześni, w powstaniu wlkp. walczył pod Zdziechową i Szubinem, a następnie był komendantem wojskowym w Środzie. W latach międzywojennych pracował jako chemik i redaktor, prowadził w Mosinie laboratorium

chemiczne. Aresztowany po wkroczeniu hitlerowców, został zamordowany w Forcie VII w Poznaniu.

Ulica Ludwika Rządkowskiego znajduje się w Środzie Wlkp.

RZEPECKA Helena (1863-1916). Była nauczycielką w Poznaniu, działała też w ruchu narodowym i społecznym. Od 1894 r. redagowała „Gońca Wlkp.”, pisała też artykuły do innych czasopism. Wygłaszała odczyty, prowadziła tajne nauczanie języka polskiego. W swym domu przy ul. Piekary uruchomiła pierwszą wielką bibliotekę dla dzieci. Zmarła w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Heleny Rzepeckiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

RZEPICHA (Rzepka; IX w.?). Wg kroniki Galla Anonima była żoną → Piasta, legendarnego założyciela pierwszej polskiej dynastii władców.

Ulica Rzepichy znajduje się po zach. stronie śródmieścia Gniezna.

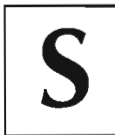
RZEWUSKI Wacław (ok. 1785-1831). Pochodził z rodziny magnackiej. Był

podróżnikiem i orientalistą, przebywał w Turcji i krajach arabskich. W 1820 r. osiadł na Podolu. Pisał wiersze, rozprawy i wspomnienia. Stał się legendarną postacią polskiego romantyzmu, bohaterem wierszy m.in. A. Mickiewicza (*Farys*), J. Słowackiego i W. Pola. W powstaniu listopadowym walczył na czele sformowanego przez siebie oddziału. Zaginął po bitwie pod Daszowem.

Ulica Wacława Rzewuskiego znajduje się w Poznaniu (w Marlewie).

RZYMOWSKI Wincenty (1883-1950). Urodził się w Mławie. Był dziennikarzem, jednym z najwybitniejszych publicystów polskich. Redagował szereg czasopism. Początkowo popierał J. Piłsudskiego, później przeszedł do opozycji i od 1937 r. był jednym z przywódców Stronnictwa Demokratycznego. Od 1944 r. był kolejno ministrem kultury, spraw zagranicznych i ministrem bez teki. Reprezentował Polskę na konferencjach w Poczdamie i Paryżu. Zmarł w Warszawie.

Ulica Wincentego Rzymowskiego znajduje się w Trzciance.

SAFONA (VII/VI w. p.n.e.). Pochodziła z arystokratycznego rodu z wyspy Lesbos. Przebywała przez pewien okres na Sycylii. Była poetką grecką, autorką wierszy lirycznych, weselnych i miłosnych. Przedstawiała w nich m.in. sympatię do dziewcząt z prowadzonej przez siebie szkoły (stąd pochodzi nazwa miłości lesbijskiej). Wg tradycji z powodu nieszcześliwej miłości rzuciła się ze skały na wyspie Leukas.

Ulica Safony znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

SAMULSKI Józef (1891-1974). Urodził się w Rozdrażewie w rodzinie chłopskiej. W 1910 r. wyemigrował do Kanady. W latach 1919-20 walczył w armii gen. Hallera, a potem powrócił do Kanady. W latach 1978 i 1982 opublikowano dwa tomy jego bardzo ciekawych pamiętników, przedstawiających losy polskich emigrantów na obczyźnie.

Ulica Józefa Samulskiego znajduje się w Krotoszynie.

SAWICKA (Szapiro) **Hanna** (1917-43). Urodziła się w Krakowie. Ukończyła prawo na Uniwersytecie Warszawskim. W 1935 r. wstąpiła do komunistycznego związku młodzieży, była także działaczką kulturalno-oświatową. W okresie okupacji hitler. działała w konspiracji. Od 1942 r. wchodziła w skład władz PPR w Warszawie, później została pierwszą przewodniczącą ZWM. Ranna w starciu ulicznym, zmarła w więzieniu na Pawiaku.

Ulice Hanki Sawickiej znajdują się w 11 miejscowościach Wielkopolski.

SCHAEFER Zygmunt (1926-46). Był synem blacharza z Leszna. Od 1945 r. był milicjantem, służył na posterunkach w Lesznie, Rydzynie i Krzemieniewie.

Należał też do PPR. Zginął 28 III w Krzemieniewie podczas starcia z oddziałem zbrojnego podziemia. Pochowano go w Lesznie na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulica Zygmunta Schaefera znajduje się w Lesznie (na Zatorzu).

SCHERWENTKE Józef (1904-39). W okresie międzywojennym był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Rawiczu, uczył także w szkole więziennej. W pierwszym dniu II wojny świat. otworzył bramę więzienia i uwolnił więźniów. Został za to aresztowany przez hitlerowców i 21 IX rozstrzelany „na górkach” k. Rawicza.

Ulica Józefa Scherwentke znajduje się w Rawiczu.

SCHILLER Leon (1887-1954). Urodził się w Krakowie. Studiował na UJ, w Paryżu i Wiedniu. Był przede wszystkim wybitnym reżyserem i dyrektorem teatru, twórcą monumentalnych inscenizacji klasyki polskiej, sztuk współczesnych o zabarwieniu lewicowym i przedstawień muzycznych. W latach 1933-39 kierował stworzonym przez siebie wydziałem reżyserskim w szkole teatralnej w Warszawie, w latach 1946-50 pełnił funkcję jej rektora. Był też krytykiem teatralnym, a początkowo występował także jako piosenkarz. Zmarł w Warszawie.

Ulica Leona Schillera znajduje się w Ślesinie.

SCHMIDT Wincenty (1872-1953). Z zawodu był urzędnikiem skarbowym. W latach 1909-41 pełnił funkcję organisty w kościele w Kępnie. Działał też w tamt. Tow. Śpiewu; w latach 1910-39 był dyrygentem chóru, który odniósł wiele sukcesów. Spoczywa na cmentarzu w Kępnie.

Ulica Schmidta znajduje się w Kępnie.

SCHOLL Konstanty (1874-1930). Urodził się w Czarnotkach k. Zaniemyśla w rodzinie nauczycielskiej. Pracował w administracji samorządowej w Środzie, Szamotułach, Kościanie i Buku. Od 1919 r. pełnił funkcję burmistrza Szamotuł. Dbał o rozwój miasta, które zawdzięcza mu szereg inwestycji. Działal też w różnych stowarzyszeniach i organizacjach społecznych. Zginął w wypadku drogowym k. Manieczek, pochowany został w Szamotułach.

Ulica Konstantego Scholla znajduje się w Szamotułach.

SCZANIECCY – rodzina ziemiańska wywodząca się ze Szczañca k. Świebodzina, posiadająca w XVIII-XX w. majątki w okolicach Jarocina, Lwówka, Opalenicy i Rawicza. Ich gł. siedzibą były Brody k. Lwówka, a potem Wąsowo, w którym pałac zbudował **Sylwester** († 1786). Do rozkwitu majątki doprowadziła wdowa po nim, **Anastazja** ze Skórzewskich (1750-1835). **Ludwik** (1789-1854), płk, walczył w wojnach napoleońskich i w powstaniu Wiosny Ludów, był też działaczem narodowym. Najbardziej znaną przedstawicielką rodziny była **Emilia** (1804-96). Urodziła się w Brodach k. Lwówka. Uczyła się na pensjach w Poznaniu i Dreźnie. Wspierała działalność narodową i niepodległościową, w majątku w Pakosławiu k. Lwówka ukrywała emisariuszy demokratycznych. W powstaniach listopadowym i styczniowym organizowała szpitale dla rannych i pracowała w nich jako sanitariuszka. Utrzymywała kontakty z emigrantami na zachodzie Europy. Zmarła w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu w Michorzewie. Urodzony w Łaszczynie k. Rawicza **Michał** (1910-77) był prawnikiem i historykiem, prof. uniwersytetów w Poznaniu i Warszawie, działaczem PTPN, w latach 1962-64 dyrektorem Instytutu Zachodniego. Fot. 84.

Ulica Sczanieckich znajduje się w Rawiczu. Emilię Sczaniecką upamiętniono ulicami w Kuślinie (nto), Lwówku, Michorzewie (nto), Nowym Tomysłu, Ostrowie Wlkp. (na Krępie), Poznaniu (na Łazarzu) i Środzie Wlkp.

SEMPOŁOWSKA Stefania (1870-1944). Urodziła się w Poleniszu k. Radoomia. Była pedagogiem i działaczką społeczną. Za organizowanie tajnego nauczania i wspieranie w 1905 r. strajku szkolnego więzili ją władze carskie. W 1919 r. wystąpiła z projektem karty praw dziecka i obowiązków państwa wobec niego. Opiekowała się jeńcami Armii Czerwonej i więźniami politycznymi. Była też autorką prac społeczno-oświatowych i opowieści dla młodzieży. Zmarła w Warszawie.

Ulice Stefanii Sempołowskiej znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie) i Poznaniu (na Świerczewie).

SENEKA MŁODSZY (Lucius Annaeus Seneca; ok. 3-65 n.e.). Był rzymskim pisarzem, poetą i filozofem (stoikiem). Pisał epigramy, satyry i tragedie, a także prace z dziedziny etyki, geografii, astronomii i meteorologii. Od 50 r. był wychowawcą Nerona, przez którego uzyskał dostęp do urzędów i majątku. Gdy cesarz skazał go na śmierć, popełnił samobójstwo.

Ulica Seneki znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

SERBEŃSKI Antoni (1886-1957). Urodził się w Potoku Złotym k. Buczacza. Ukończył gimnazjum w Nowym Sączu, studiował we Lwowie. W latach I wojny świat. służył w armii austriackiej. Następnie pracował jako nauczyciel rysunku w Rawiczu, Inowrocławiu, Ostrowie Wlkp., a od 1931 r. – w Ostrzeszowie. Był też malarzem. Na jego twórczość składają się przede wszystkim rysunki, obrazy i drzeworyty przedstawiające okolice Kępna i Ostrzeszowa. Kolekcję jego dzieł przechowuje ostrzeszowskie muzeum, a tamt. dom kultury nosi jego imię. Na domu w Ostrzeszowie, gdzie mieszkał, odślonięto tablicę pamiątkową. Zmarł w Ostrowie, pochowany został w Ostrzeszowie.

Ulice Antoniego Serbeńskiego znajdują się w Kępnie i Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

SEROCKI Kazimierz (1922-81). Urodził się w Toruniu. Był kompozytorem

i pianistą. Pisał utwory symfoniczne, kameeralne, instrumentalne i wokalne, w których wykorzystywał m.in. nowe techniki kompozytorskie. Tworzył też muzykę filmową. Wspólnie z T. Bairdem zainicjował w 1956 r. festiwal muzyki współczesnej „Warszawska Jesień”. Zmarł w Warszawie.

Ulica Kazimierza Serockiego znajduje się w Turku.

SĘDZIWIÓJ Z CZECHŁA († ok. 1476), ks. Pochodził z drobnej szlachty herbu Korab z Czechła k. Kalisza. Był teologiem. Ukończył Akademię Krakowską i potem został na niej wykładowcą astronomii i matematyki. Zajmował się opracowaniami hist., z jego materiałów korzystał J. Długosz. W latach 1432-58 był kanonikiem i wykładowcą szkoły katedralnej w Gnieźnie, wyjeżdżał także w misjach dyplomatycznych. Potem objął godność prepozyta kanoników regularnych w Kłodawie, ufundował tam też szpital i tam zmarł.

Ulica Sędziwoja z Czechła znajduje się w Kłodawie.

SĘDZIWIÓJ Z SZUBINA († ok. 1405). Pochodził z rodu Pałuków. Piastował godności starosty inowrocławskiego i gniewowskiego, wojewody kaliskiego, a potem starosty generalnego Wielkopolski (1372-76 i od 1389 r.) i starosty krakowskiego. Odbывał podróże dyplomatyczne w służbie króla Władysława Jagiełły, później był czołowym stronnikiem objęcia tronu polskiego przez Ludwika Węgierskiego. Działal na rzecz unii polsko-litewskiej i uspokojenia opozycji w Wielkopolsce. Ok. 1365-70 r. przeprowadził lokację Szubina.

Ulica Sędziwoja Pałuki znajduje się w Szubinie.

SIEDLECKI Michał Marian (1873-1940), prof. Urodził się w Krakowie. Był zoologiem, w latach 1912-18 i 1923-39 wykładowcą UJ, a w latach 1919-22 rektorem uniwersytetu w Wilnie. Badał głównie pierwotniaki, odbył liczne podróże zagraniczne. Należał do pionierów morskich badań biologicznych w Polsce, m.in. w zakresie rybołówstwa. Był też propagatorem ochrony przyrody i popularyza-

torem wiedzy. Aresztowany przez hitlerowców, zginął w obozie w Sachsenhausen.

Ulica Michała Siedleckiego znajduje się w Koninie (w Wilkowie).

SIEJAK Tadeusz (1949-94). Urodził się w Poznaniu. Z zawodu był inż. elektrykiem. Debiutował w 1977 r. jako autor reportaży. Pisał powieści, w których w realistyczno-groteskowy sposób przedstawiał sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną w PRL (*Próba* posłużyła za podstawę scenariusza filmu). Był także autorem esejów i opowieści filozoficznych. Mieszkał w Chodzieży i tam zmarł.

Ulica Tadeusza Siejaka znajduje się w Chodzieży.

SIEMIRADZKI Henryk (1843-1902). Urodził się w Białgorodzie na Ukrainie. Studiował w Charkowie, Petersburgu i Monachium. Od 1872 r. mieszkał w Rzymie. Był malarzem, autorem wielkich kompozycji hist. i religijnych gł. o tematyce antycznej, a także pejzaży. Cechowały je klasycyzm połączony z naturalizmem. Stworzył również kurtyny dla teatrów w Krakowie i Lwowie. Zmarł w Strzałkowie k. Radomska, spoczywa w Krakowie w kościele na Skałce.

Ulice Henryka Siemiradzkiego znajdują się w Lesznie (na Zatorzu), Pile (na Staszycach) i Poznaniu (na Łazarzu).

SIEMOWIT (Ziemowit; 2 poł. IX w.?). Legendarny książę Polan, wg Galla Anonima i Wincentego Kadłubka, syn Piasta i Rzepki. Miał objąć władzę w Gnieźnie po obaleniu Popiela lub po śmierci Piasta. Rozszerzył granice swego posiadania i był *zaczynem władcą*.

Ulice Ziemowita znajdują się w Gnieźnie (po zach. stronie centrum), Jasinie (poz), Kruszewicy, Ostrzeszowie i Poznaniu (w Antoninku).

SIENKIEWICZ Henryk (1846-1916). Urodził się w Woli Okrzejskiej k. Łukowa. Uczył się w gimnazjum i Szkole Gł. w Warszawie. W latach 1872-87 był reporterem i redaktorem w prasie warszawskiej. Jednocześnie rozpoczął pisanie powieści i opowiadań, z których największe uznanie

zyskały tworzone z rozmachem opowieści hist. (*Trylogia*, *Krzyżacy*, *Quo vadis*). Pisał reportaże z licznych podróży, często zabierał głos w sprawach publicznych. W 1899 r. przemawiał na uroczystości odsłonięcia pomnika J. Słowackiego w Miłosławiu. W 1905 r. otrzymał literacką Nagrodę Nobla. Zmarł w Vevey w Szwajcarii, od 1924 r. spoczywa w katedrze warszawskiej. Fot. 85.

Ulice i place Henryka Sienkiewicza odnotowano w 94 wielkopolskich miejscowościach.

SIERAKOWSKI Józef (1750-1817), gen. Był synem rzeźnika z Warszawy. Uczył się w warszawskim Korpusie Kadetów. W powstaniu kościuszkowskim dowodził korpusem na Litwie, a po bitwie pod Maciejowicami dostał się do niewoli rosyjskiej. W 1812 r. został zastępcą ministra wojny w rządzie Księstwa Warszawskiego. Od 1815 r. był senatorem-wojewodą.

Ulica Józefa Sierakowskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

SIERAKOWSKI Zygmunt (1827-63). Urodził się w Łyczach na Wołyniu w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. W 1848 r. za próbę przekroczenia granicy został zesłany na Syberię. Potem studiował w Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu, gdzie zawiązał spiskowe koło oficerów polskich i współpracował z rosyjskimi rewolucjonistami. W powstaniu styczniowym dowodził oddziałem na Żmudzi, a potem był naczelnikiem wojennym płn. Litwy i Białorusi. Ujęty przez Rosjan, został stracony w Wilnie.

Ulica Zygmunta Sierakowskiego znajduje się w Kościanie.

SIERPIŃSKI Wacław (1882-1969), prof. Urodził się w Warszawie. Studiował matematykę w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Od 1910 r. był wykładowcą uniwersytetu we Lwowie, a w latach 1918-60 – w Warszawie. Zajmował się gł. teorią mnogości, teorią funkcji rzeczywistych i teorią liczb. Stworzył tzw. warszawską szkołę matematyczną, był członkiem

zagranicznych akademii i towarzystw naukowych. Zmarł w Warszawie.

Ulica Wacława Sierpińskiego znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

SIKATKA Mikołaj (1787-1857). Urodził się w Grąblinie k. Koninia. Pracował w tamt. majątku jako fernal i pasterz. W 1850 r. kilkakrotnie objawiła mu się w pobliskim lesie Matka Boska. Wiadomość o tym szeroko się rozeszła, a pasterz za *sianie niepokoju* trafił do więzienia w Koninie. Zmarł w opinii świętości, pochowano go na cmentarzu w Str. Licheniu. Wydarzenia te były początkiem kultu Matki Boskiej w sanktuarium w Licheniu. Na miejscu objawień wzniesiono kaplicę.

Ulica Mikołaja Sikatki znajduje się w Grąblinie (kon).

SIKORSKI Tomasz (1811-82). Urodził się w Odolanowie w rodzinie rolnika. Przewodził małe gospodarstwo w Myślniewie k. Ostrzeszowa. W okresie Wiosny Ludów był przywódcą buntu chłopów, którzy napadali na okoliczne dwory. Został aresztowany i skazany na 9 lat więzienia w Rawiczu. Później do śmierci mieszkał w Ligocie k. Ostrzeszowa.

Ulica Tomasza Sikorskiego znajduje się w Kobylej Górze (osz).

SIKORSKI Władysław Eugeniusz (1881-1943), gen. Urodził się w Tuszowie Narodowym k. Mielca. Z zawodu był inż. budownictwa wodnego. Tworzył w Galicji organizacje niepodległościowe i wojskowe, w I wojnie świat. walczył w Legionach Polskich. Później był m.in. szefem sztabu generalnego, ministrem spraw wewnętrznych i wojskowych, a w latach 1922-23 premierem. Od 1939 r. pełnił funkcję premiera rządu polskiego na emigracji i naczelnego wodza. Zginął w katastrofie lotniczej k. Gibraltaru.

Ulice gen. Władysława Sikorskiego odnotowano w 51 miejscowościach regionu, plac jego imienia znajduje się w Pyzdrach, a osiedla w pld.-zach. części Konina, w Krotoszynie, Międzyrzeczu i Sierakowie.

SIMONI Bolesław (1 poł. XX w.). Z zawodu był ogrodnikiem, wykształconym

m.in. w Poczdamie. W 1921 r. objął stanowisko kierownika ogrodnictwa miejskiego w Rawiczu. Dzięki jego zabiegom powstały skwery, klomby i zieleńce. Szczególną uwagę poświęcał rawickim plantom, które dzięki umiejętnym nasadzeniom i pielęgnacji stały się ozdobą miasta. W 1938 r. przeszedł na emeryturę.

Ulica Bolesława Simoniego znajduje się w Rawiczu.

SIUDA Lech (1909-97), dr med. Urodził się w Lesznie. Ukończył w 1926 r. gimnazjum w Lesznie i w 1932 r. studia medyczne na UP. Następnie podjął pracę w Buku jako lekarz i organizator służby zdrowia. W okresie II wojny świat. pełnił funkcję lekarza okrętowego na m/s „Sobieski”. Był też znawcą sztuki i kolekcjonerem obrazów. Otrzymał tytuły honorowego obywatela Buku i Wielkopola-
nina Roku 1992. Zmarł w Buku. Fot. 87.

Skwer im. dr. Lecha Siudy znajduje się w Buku.

SKAŁKOWSKI Adam Mieczysław (1877-1951), prof. Urodził się we Lwowie w rodzinie adwokata. Gimnazjum i studia ukończył we Lwowie, a następnie pracował tam jako nauczyciel. Od 1919 r. wykładał historię na UP. Był autorem prac naukowych i wydawnictw źródłowych, poświęconych przede wszystkim politycznym i wojskowym dziejom Polski w XVIII i XIX w. Okres okupacji hitler. spędził w Chrobrzu k. Buska Zdroju, gdzie brał udział w tajnym nauczaniu. Po wojnie powrócił do Poznania i tam zmarł.

Ulica Adama Skalkowskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

SKARBK Fryderyk (1792-1866), hrabia. Urodził się w Toruniu. Studiował ekonomię w Paryżu. W latach 1818-30 był prof. Uniwersytetu Warszawskiego. Stał się czołowym przedstawicielem polskiej myśli ekonomicznej, zwolennikiem liberalizmu w gospodarce. Później pracował w administracji Królestwa Polskiego. Zajmował się również działalnością społeczną, pisał powieści i komedie. Zmarł w Warszawie.

Ulica Fryderyka Skarbka znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

SKARGA (Powęski) **Piotr** (1536-1612), ks. Pochodził z Grójca. Ukończył Akademię Krakowską, w 1564 r. przyjął święcenia kapłańskie. Działalność kaznodziejską rozpoczął w 1565 r. we Lwowie. W latach 1569-71 przebywał w Rzymie i wstąpił do zakonu jezuitów. W latach 1574-84 działał w Wilnie jako rektor kolegium jezuickiego i pierwszy rektor Akademii Wileńskiej. Po przeniesieniu do Krakowa został w 1588 r. kaznodzieją nadwornym. Występował przeciw egoizmowi szlachty i na rzecz wzmocnienia władzy królewskiej, zwalczał reformację. Zmarł w Krakowie.

Ulice i place ks. Piotra Skargi znajdują się w 12 miejscowościach Wielkopolski.

SKARŻYŃSKI Bolesław (1901-63), prof. Urodził się w Warszawie. Był lekarzem i biochemikiem, pisał prace m.in. na temat hormonów i sterydów, a także historii medycyny. W latach 1939-44 pracował na uniwersytecie w Sztokholmie. Od 1948 r. był prof. UJ i Akademii Medycznej w Krakowie. Od 1957 r. pełnił funkcję przewodniczącego Polskiego Tow. Biochemicznego. Zmarł w Krakowie.

Ulica Bolesława Skarżyńskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

SKARŻYŃSKI Stanisław (1895-1972), dr med. Urodził się w Obolu k. Orszys w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Smoleńsku i studia medyczne we Lwowie. Prowadził praktykę medyczną na Śląsku, a od 1930 r. w Krzywiniu i Czempiniu. Od 1936 r. był lekarzem w Śmiglu, przez pewien czas pełnił funkcję dyrektora tamt. szpitala. Tam również zmarł.

Ulica Stanisława Skarżyńskiego znajduje się w Śmiglu.

SKARŻYŃSKI Stanisław (1899-1942), pptk. Urodził się w Warcie k. Sieradza. W latach 1908-14 mieszkał w Kaliszu i tu rozpoczął naukę. W 1916 r. wstąpił do POW, w 1918 r. pełnił w Warcie funkcję komendanta miasta. Potem był zawodo-

wym wojskowym, w 1925 r. wykształcił się w Bydgoszczy na pilota wojskowego. Stał się sławny, gdy w 1931 r. z A. Markiewiczem odbył wyprawę wokół Afryki, a 2 lata później samotnie przeleciał z Senegalu do Brazylii. W latach II wojny świat. walczył w dywizjonach 304. i 305. w Wlk. Brytanii. Zginął nad Morzem Północnym.

Ulica Stanisława Skarżyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Woli).

SKŁADKOWSKA Tomiła (1888-1920).

Urodziła się w Turku, była siostrą późniejszego premiera. Po studiach filologicznych na UJ powróciła do Turku i pracowała jako nauczycielka. Była założycielką i w latach 1912-18 dyrektorką żeńskiej szkoły handlowej. Zajmowała się też działalnością kulturalną i charytatywną. W 1920 r. wstąpiła ochotniczo do wojska i opiekowała się żołnierzami ranionymi w wojnie polsko-bolszewickiej. Zmarła na tyfus, została pochowana na cmentarzu w Turku.

Ulica Tomiły Składkowskiej znajduje się w Turku.

SKŁADKOWSKA Żermińska (1 poł. XX w.). Była żoną gen. Felicjana. W 1937 r. zainicjowała w Turku budowę parku miejskiego z kąpieliskiem i ogródkiem jordanowskim, nazwanego w następnym roku jej imieniem.

Park Żermińskiej Składkowskiej znajduje się w Turku.

SKŁADKOWSKI-SŁAWOJ Felicjan

(1885-1962), gen. Urodził się w Gąbinie k. Kutna (jego ojciec był adwokatem, później mieszkającym w Turku). Z zawodu był lekarzem. Od 1905 r. należał do PPS, działał też w organizacjach niepodległościowych. W okresie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich. Później tworzył służbę sanitarną w WP, w latach 1926-31 był ministrem spraw wojskowych, a w latach 1936-39 – premierem. Internowany w Rumunii, zbiegł i był szefem wojskowych służb sanitarnych w siłach zbrojnych na Zachodzie. Po wojnie pozostał na emigracji, zmarł w Londynie.

Ulica Felicjana Sławoja-Składkowskiego znajduje się w Turku.

SKŁODOWSKA-CURIE Maria (1867-1934), prof. Urodziła się w Warszawie w rodzinie nauczycielskiej. Studiowała w Warszawie i Paryżu. Zajmowała się fizyką i chemią, wykładała na Sorbonie. Należała do twórców nauki o promieniotwórczości, stworzyła pionierskie prace z dziedziny chemii jądrowej. Odkryła pierwiastki polon i rad. W latach 1903 i 1911 otrzymała Nagrodę Nobla. Z jej inicjatywy w 1932 r. otwarto w Warszawie Instytut Radowy. Zmarła w Sancellemoz we Francji.

Ulice i place Marii Curie-Skłodowskiej i Skłodowskiej-Curie znajdują się w 22 miejscowościach Wielkopolski.

SKORACZEWSKI Filip (1838-1910).

Pochodził z Godurowa k. Gostynia. Maturę uzyskał w gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Uczestniczył w powstaniu styczniowym i został ranny w bitwie pod Ignacem, potem był skazany przez sąd pruski. W latach 1864-67 przebywał w Szwajcarii i tam studiował na politechnice w Zurychu. W latach 1868-1909 pełnił funkcję nadleśniczego w dobrach miłosławskich, zajmował się też działalnością społeczną. Był autorem prac z dziedziny leśnictwa i książki hist. o Miłosławiu. Zmarł w Miłosławiu. Został upamiętniony pomnikiem przy leśniczówce w Bagatelce k. Miłosławia.

Ulice Filipa Skoraczewskiego znajdują się w Miłosławiu i Wrześni.

SKORUPIŃSKI Stefan (1907-94).

Urodził się w Holzweissig w Saksonii w rodzinie emigrantów zarobkowych. Wyuczył się w Lesznie zawodu fryzjera i w 1926 r. otworzył własny zakład we Włoszakowicach. Jednocześnie był działaczem straży pożarnej, organizował przedstawienia teatralne i występy kapel ludowych. Po II wojnie świat. założył znany później szeroko zespół regionalny, jednocześnie w latach 1955-70 pełnił funkcję kierownika tamt. domu kultury. Pochowany został na cmentarzu we Włoszakowicach.

Ulica Stefana Skorupińskiego znajduje się we Włoszakowicach (les).

SKORUPKA Ignacy Jan (1893-1920), ks. Uczył religii w szkołach warszawskich. Po I wojnie świat. został kapelanem oddziałów WP. Poległ 14 VIII w wojnie polsko-bolszewickiej pod Ossowem na przedpolach Warszawy, gdy zagrzewał do boju żołnierzy 236 pp. W okresie międzywojennym stał się symbolem walki w obronie niepodległości.

Ulice ks. Ignacego Skorupki znajdują się w Lesznie (w Zaborowie), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Sęszewie.

SKOTNICKI-GRZMOT Stanisław (1894-1939), gen. Urodził się w Skotnikach k. Sandomierza. Szkołę średnią ukończył w Radomiu, a następnie studiował na Akademii Handlowej w St. Gallen w Szwajcarii. W okresie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, potem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach międzywojennych dowodził jednostkami kawalerii, m.in. w latach 1924-27 14. pułkiem ułanów w Poznaniu. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził grupą operacyjną w ramach Armii „Pomorze”. Poległ pod Tułowicami, gdy przebiegał się do oblężonej Warszawy. Spoczywa na cmentarzu wojakowym na Powązkach.

Ulica Stanisława Grzmota-Skotnickiego znajduje się w Poznaniu (w Naramowicach).

SKÓRA Władysław († 1945). Mieszkał w Luboniu i był członkiem tamt. komórki PPR. Aresztowany wraz z synem przez hitlerowców, zginął w obozie koncentracyjnym w Gusen.

Ulica Wł. Skóry znajduje się w Luboniu.

SKRZETUSKI Mikołaj (ok. 1610-73), ptk. Urodził się w Rożnowie k. Obornik, pochodził z drobnej szlachty. Zaciągnął się do wojska; walczył na Ukrainie z Kozakami, Tatarami i Moskwą, uczestniczył w wielu brawurowych akcjach. Stał się sławny, gdy w 1649 r. przedarł się z listami z oblężonego Zbaraża do króla Jana Kazimierza. Jako Jana Skrzetuskiego uwiecznił go w *Trylogii* H. Sienkiewicz. W testamencie kazał pochować się w kościele Karmelitów Bosych w Poznaniu.

Ulica Mikołaja Skrzetuskiego znajduje się w Rożnowie (obo), Jana Skrzetuskiego – w Poznaniu (na Junikowie).

SŁAWIŃSKI Jan (1912-80). Był synem nauczyciela z Czarniejewa. Uczył się w seminariach nauczycielskich w Kcyni i Wągrowcu. Od 1936 r. pracował w szkołach na Kresach. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a następnie przebywał w obozie jenieckim. W 1945 r. został kierownikiem szkoły w Zbrudzewie k. Śremu. Od 1947 r. był członkiem władz PPS, a potem PZPR w pow. śremskim. Pełnił funkcję inspektora i kierownika Wydziału Oświaty, a w latach 1954-72 – przewodniczącego Prezydium Pow. Rady Narodowej w Śremie.

Ulica J. Sławińskiego znajduje się w Zbrudzewie (śrm).

SŁAWOJ-SKŁADKOWSKI Felicjan → Składkowski-Sławoj Felicjan.

SŁAWSKI Roger (1871-1963). Urodził się w Poznaniu w rodzinie prawnika. Studiował na politechnice w Charlottenburgu, potem praktykował na terenie Niemiec. Od 1904 r. był architektem w Poznaniu. Zaprojektował wiele kościołów, pałaców i dworów, był reprezentantem tzw. stylu narodowego. W latach 1927-29 pełnił funkcję naczelnego architekta Powszechnej Wystawy Krajowej. Zajmował się też projektowaniem polichromii i odbudową zabytków. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Ulica Rogera Sławskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

SŁOCIŃSKI Władysław (1899-1983). Urodził się w Koziegłowach k. Częstochowy. Do gimnazjum uczęszczał w Częstochowie. Studia rolnicze ukończył w 1923 r. w Bydgoszczy i po praktyce zagranicznej pracował w administracji państwowej jako agronom. Działał też na rzecz oświaty rolniczej. W 1948 r. kupił grunty w Bogucinie k. Poznania; na ich terenie powstała później duża część obecnego osiedla domów jednorodzinnych. Zmarł w Bogucinie.

Ulica Władysława Stocińskiego znajduje się w Bogucinie (poz).

SŁODKI Mortche (1873-1939). Urodził się w Koninie w rodzinie żydowskiej. Był kupcem tekstylnym. Aresztowany po wkroczeniu Niemców jako zakładnik, został rozstrzelany 22 IX na pl. Wolności w pierwszej publicznej egzekucji w Koninie.

Ulica Mortche Słodkiego znajduje się na os. Zemełki w Koninie.

SŁOMIŃSKI Stanisław (1888-1947), dr med. Pochodził z okolic Żytomierza. Studia medyczne ukończył w Kijowie. Od 1930 r. pracował jako lekarz w Grodzisku Wlkp., w latach 1931-39 pełnił funkcję dyrektora tamt. szpitala. W okresie międzywojennym był działaczem politycznym, a także członkiem Związku Strzeleckiego. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu w Warszawie, wziął udział w powstaniu warszawskim. Po wojnie powrócił do Grodziska i tam zmarł. Spoczywa w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu.

Ulica Stanisława Słomińskiego znajduje się w Grodzisku Wlkp.

SŁOWACKI Juliusz (1809-49). Urodził się w Krzemieńcu na Wołyniu. Ukończył prawo na uniwersytecie w Wilnie. W latach 1829-32 mieszkał w Warszawie, a potem przebywał na emigracji. Był wybitnym poetą, jednym z 3 wieszczów narodowych. Tworzył wiersze liryczne i patriotyczne, poematy, powieści poetyckie, dramaty romantyczne (m.in. *Kordian* i *Baladyna*), w których stosował nowatorskie środki wyrazu. W 1848 r. odwiedził Poznań, chcąc wziąć udział w wydarzeniach Wiosny Ludów. Zmarł w Paryżu, od 1927 r. spoczywa na Wawelu. Fot. 86.

Ulice, aleje i place Juliusza Słowackiego odnaleziono w 96 miejscowościach Wielkopolski, osiedle jego imienia – we Wronkach.

SŁUBICKI Albin (1 poł. XIX w.). Pochodził z rodziny ziemiańskiej herbu Rola, wywodzącej się ze Słubicy k. Warszawy. W 1845 r. stał się właścicielem miasta

Babinek i sąsiednich dóbr Ozorzyn, które kupił od Raczyńskich.

Ulica Słubickiego znajduje się w Babinku (kol).

SMOLUCHOWSKI Marian (1872-1917), prof. Urodził się w Vorderbrühl k. Wiednia. Był wybitnym fizykiem; badał m.in. promieniowanie uranu, kinetykę materii, fluktuację gęstości, ruchy Browna, przepływy cieczy i roztworów. Od 1902 r. wykładał na uniwersytecie we Lwowie, od 1913 r. – na UJ. Zmarł w Krakowie.

Ulica Mariana Smoluchowskiego znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

SMORAWIŃSKI Mieczysław Makary (1893-1940), gen. Urodził się w Kaliszu; był synem właściciela garbarni, który potem działał w Turku. Za działalność niepodległościową w szkole kaliskiej został skazany na zesłanie. Od 1912 r. mieszkał we Lwowie, gdzie uzyskał maturę i rozpoczął studia. W okresie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, a potem uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w której został ranny. Następnie był zawodowym oficerem, m.in. dowódcą okręgów wojskowych w Grodnie i Lublinie. W 1939 r. kierował obroną Lubelszczyzny. Wzięty do niewoli radzieckiej, trafił do obozu w Kozielsku. Zginął rozstrzelany w Katyniu.

Ulica Mieczysława Smorawińskiego znajduje się w Turku.

SNOPEK Grzegorz → Grzegorz z Szamotuł.

SOBCZAK Józef (1902-39), kpt. Był mieszkańcem Kotlina. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej jako dowódca baterii w składzie Armii „Modlin”. Zginął 24 IX w Woli Gułowskiej k. Łukowa i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica kapitana Józefa Sobczaka znajduje się w Kotlinie (jar).

SOBIERAŃSKI Tadeusz (1920-69). Urodził się w Krosinie k. Czarnkowa, był synem nauczyciela. Ukończył seminarium nauczycielskie w Rogoźnie. Po II wojnie

świat. pracował w szkołach w Połajewie i Boruszynie. Od 1951 r. pełnił funkcję przewodniczącego Prezydium Pow. Rady Narodowej w Lesznie. W latach 1954-69 był przewodniczącym MRN w Gnieźnie, gdzie dał się poznać jako dobry gospodarz. Spoczywa na cmentarzu przy ul. Witkowskiej.

Ulica Tadeusza Sobierskiego znajduje się po płn.-wsch. stronie centrum Gniezna.

SOBIESKI Jan → Jan III Sobieski, król.

SOBOLEWSKI Józef (1901-45). Urodził się w Pruścach k. Rogoźna. Wziął udział w powstaniu wlkp. Potem mieszkał w Rogoźnie, w latach 1929-44 był woźnym w tamt. gimnazjum. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji, opiekował się biednymi, ukrywał cenne książki z biblioteki gimnazjalnej. Aresztowany w 1944 r. przez gestapo, zginął w obozie koncentracyjnym w Mauthausen.

Ulica Józefa Sobolewskiego znajduje się w Rogoźnie.

SOCZKA Joanna (1909-99), siostra. Urodziła się w Pamiątkowie k. Szamotuł w rodzinie kolejarza. W 1926 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Dyplom pielęgniarki uzyskała w Katowicach. Od 1936 r. mieszkała w Wągrowcu, gdzie pracowała w szpitalu, jako siostra PCK świadczyła pomoc w domach, przygotowywała zmarłych do pogrzebu. Cieszyła się powszechnym szacunkiem.

Ulica Siostry Joanny znajduje się w Wągrowcu.

SOFOKLES (ok. 496-406 p.n.e.). Urodził się w Kolonosie w Attyce w rodzinie wytwórcy broni. Wchodził w skład władz państwa ateńskiego, pełnił też funkcję kapłana jednego z herosów. Był wybitnym dramatopisarzem, autorem tragedii, w których pokazywał przeżycia postaci i ich wpływ na bieg wydarzeń. Z ok. 120 jego sztuk do dziś zachowało się 7. Zmarł w Atenach.

Ulica Sofoklesa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

SOKOLNICKA Zofia (1878-1927).

Urodziła się w Krakowie. Ukończyła szkołę A. Danyś w Poznaniu, a następnie studia na UJ. Po powrocie do Poznania podjęła działalność w organizacjach narodowych i tajnym nauczaniu. W latach I wojny świat. była łączniczką między Wielkopolską a organizacjami polskimi w Lozannie i Paryżu, później zaś ekspertem na konferencji pokojowej w Paryżu. W 1919 r. została posłanką na Sejm, gdzie współtworzyła ustawy dotyczące szkolnictwa. Zmarła w Poznaniu, spoczywa ob. na cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Zofii Sokolnickiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

SOKOŁOWSKI Jan Bogumił (1899-1982), prof. Urodził się w Dakowach Mokrych w rodzinie administratora majątku. Studia biologiczne odbył na UP. Był wybitnym ornitologiem, pedagogiem i propagatorem ochrony przyrody. W 1951 r. należał do organizatorów Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu i pełnił funkcję pierwszego dziekana jej Wydziału Zootechnicznego. Jako znakomity akwarelista sam ilustrował swoje książki o ptakach ziem polskich, które cieszyły się dużym zainteresowaniem. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu sołackim. Upamiętniono go kamieniem w Porąźnie k. Opalenicy. Fot. 88.

Ulica Jana Sokołowskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

SOLSKI (Sosnowski) **Ludwik** (1855-1954). Urodził się w Gdowie k. Bochni. Był znakomitym aktorem, od 1876 r. występował w wielu miastach (m.in. w Poznaniu). Zajmował się także reżyserią teatralną, od 1905 r. również kierowaniem teatrami. Grał różnorodne role, był mistrzem charakteryzacji. Występował też w filmach. Zmarł w Krakowie, pochowany został w kościele na Skalce.

Ulice Ludwika Sołskiego znajdują się w Kolinie (w centrum), Lesznie (we wsch. części miasta), Luboniu, Pleszewie, Poznaniu (na Ławicy) i Puszczykówku.

SOPAŁOWICZ Kazimierz (1898-1919). Urodził się w Pleszewie. Był plutonowym drużyny skautowej, która walczyła w powstaniu wlkp. Poległ 28 II w walkach pod Zmyśloną Ligocką k. Ostrzeszowa, spoczywa w zbiorowej mogile na cmentarzu w Pleszewie.

Ulica Kazimierza Sopałowicza znajduje się w Pleszewie.

SOSABOWSKI Stanisław (1892-1967), gen. Urodził się w Stanisławowie, tam ukończył gimnazjum i działał w skautingu. Studiował na Akademii Handlowej w Krakowie. Od 1913 r. służył w armii austriackiej, w 1918 r. wstąpił w Lublinie do WP. Później był zawodowym oficerem, m.in. w latach 1929-37 wykładowcą Wyższej Szkoły Wojennej. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził pułkiem piechoty i odcinkiem „Grochów”, a następnie działał w konspiracji. Wyśłany jako emisariusz na Zachód, od 1940 r. tworzył polską brygadę spadochronową, która zasłużyła się podczas operacji pod Arnhem w Holandii. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie, spoczywa na cmentarzu wojskowym na Powązkach.

Ulica gen. Stanisława Sosabowskiego znajduje się w Turku.

SOWIAK Edward (1923-45). Mieszkał w Obornikach. Na pocz. 1945 r. wstąpił tam ochotniczo do MO. Brał udział w walkach z żołnierzami hitler., którzy uciekli z poznańskiej Cytadeli, i poległ w rejonie Lulina. Pochowano go na cmentarzu w Obornikach.

Ulica Edwarda Sowiaka znajduje się w Obornikach.

SOWIŃSKI Franciszek (1898-1919), kapral. Urodził się w Bożacinie k. Krotoszyna. Wziął udział w powstaniu wlkp. i zginął 1 II pod Zdunami. Był pierwszym poległym z Krotoszyna. Pochowano go w kaplicy-mauzoleum pośrodku cmentarza przy ul. Raszkowskiej.

Ulica Franciszka Sowińskiego znajduje się w Krotoszynie.

SOWIŃSKI Józef Longin (1777-1831), gen. Urodził się w Krakowie. Ukończył Szkołę Rycerską w Warszawie. Walczył w powstaniu kościuszkowskim, później służył w pruskiej artylerii konnej. Wziął udział w wojnach napoleońskich, w czasie wyprawy na Moskwę stracił nogę pod Możajskiem. W latach 1815-20 kierował arsenałem Królestwa Polskiego, potem był komendantem Szkoły Aplikacyjnej. W powstaniu listopadowym dowodził artylerią. Zginął na Woli podczas obrony Warszawy.

Ulice gen. Józefa Sowińskiego znajdują się w Koninie (na os. Armii Krajowej), Mosinie, Odolanowie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Pile (na Staszycach) i Poznaniu (na Grunwaldzie).

SÓJKA Franciszek (1898-1919). Urodził się w Odolanowie. Pracował jako kowal. W latach 1916-18 służył w armii niem. Po powrocie w rodzinne strony wstąpił do 1. kompanii odolanowskiej i został śmiertelnie ranny w walkach o Granowiec. Był pierwszym poległym w powstaniu wlkp. z Odolanowa. Pochowano go na cmentarzu przy ul. Chwaliszewskiej.

Ulica Franciszka Sójki znajduje się w centrum Odolanowa.

SPERCZYŃSKI Ludwik (XIX/XX w.), ks. W latach 1885-1924 pełnił funkcję proboszcza w Dobrej. Wybudował tam obecny kościół parafialny. Na tamt. cmentarzu pochowana jest jego matka.

Ulica ks. Ludwika Sperczyńskiego znajduje się w Dobrej.

SROCZYŃSKI Cyryl (1893-1929). Urodził się we Wronkach w rodzinie rzemieślniczej. Od 1912 r. pracował w kancelariach adwokackich w Środzie i Ostrowie Wlkp. W latach 1915-18 służył w wojsku niem., po powrocie wziął udział w powstaniu wlkp. Od 1919 r. pełnił funkcję pierwszego polskiego burmistrza Wroniek. Uporządkował gospodarkę miejską, podjął inwestycje, inicjował tworzenie organizacji społecznych. Był też muzykiem-amatorem. Zmarł we Wronkach.

81. Pomnik prof. Józefa Rivolego
w Poznaniu na Golęcinie

82. Tablica z 2004 r. na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu, pod którą złożono ziemię z miejsca pochowania Tadeusza Rugego

83. Epitafium ks. Antoniego Rządkiego
na kościele farnym w Śremie

84. Popiersie Emilii Szanieckiej przed LO
jej imienia w Pniewach

85. Pomnik Henryka Sienkiewicza z 1985 r.
w Sompolnie

86. Pomnik Juliusza Słowackiego, odsłonię-
ty w 1899 r. w parku w Miłosławiu

87. Tablica ku czci Lecha Siudy na szkole
jego imienia w Szewcach (poz)

88. Kamień z 1999 r. w Porajynie (nto),
poświęcony prof. Janowi Sokołowskiemu

Skwer i kamień ku czci Cyryla Sroczyńskiego znajdują się w sąsiedztwie siedziby władz miejskich we Wronkach.

STABLEWSKI Florian (1841-1906), abp. Urodził się we Wschowie w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Uczęszczał do gimnazjów w Poznaniu i Trzemesznie, studia teologiczne odbył w Poznaniu i Monachium. Święcenia kapłańskie przyjął w 1866 r. Był wikariuszem w Wielichowie i Tarnowie Podgórnym, a od 1873 r. proboszczem we Wrześni. W 1891 r. został arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim. Bronił religii i praw Polaków (m.in. w okresie strajków szkolnych), założył Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w katedrze.

Ulice abp. Floriana Stablewskiego znajdują się w Poznaniu (na Łazarzu) i we Wschowie.

STACHURA Edward (1937-79). Urodził się w Charvein we Francji w rodzinie emigrantów. W Polsce mieszkał od 1948 r. Ukończył filologię romańską na Uniwersytecie Warszawskim, studiował też na KUL. Pisał wiersze liryczne, poematy, powieści obyczajowe i opowiadania, w których przedstawiał lęki wywołujące współczesną cywilizacją. Popularne były piosenki z jego tekstami, początkowo przez niego samodzielnie wykonywane. Zmarł tragicznie w Warszawie.

Ulica Edwarda Stachury znajduje się w Środzie Wlkp.

STAFF Leopold (1878-1957). Pochodził ze Lwowa. Studiował prawo i filozofię we Lwowie. Od 1918 r. mieszkał w Warszawie. Był wybitnym poetą; tworzył wiersze liryczne i refleksyjno-filozoficzne, poematy i dramaty poetyckie. Zajmował się też tłumaczeniami, pracował jako redaktor. Zmarł w Skarżysku-Kamiennej.

Ulice Leopolda Staffa znajdują się w Chodzieży, Kaliszu (na Majkowie), Kole, Koninie (w Gostawicach), Mosinie, Pile (na Górnym), Poznaniu (na Edwardowie) i Wrześni.

STAMM Feliks (1901-76). Urodził się w Kościanie. Był wybitnym trenerem i wychowawcą młodzieży, od 1923 r. instruk-

torem w szkole gimnastyki i sportu w Poznaniu. Jako trener kadry narodowej w latach 1928-71 stał się współtwórcą polskiej szkoły boksu i wielu sukcesów międzynarodowych. Zmarł w Warszawie. Fot. 89.

Ulice Feliks Stamma znajdują się w Kościanie i Ślesinie.

STANCZUKOWSKI Walenty (1807-74). Urodził się w Strzale k. Siedlec. Uczęszczał do szkół pijarskich w Siedlcach i Warszawie, studia medyczne odbył na Uniwersytecie Warszawskim. Brał udział w powstaniu listopadowym jako lekarz wojskowy. Od 1832 r. był lekarzem miejskim w Pyzdrach, od 1834 r. do końca życia pracował w Kaliszu. Działał w organizacjach charytatywnych i społecznych, wspierał uczącą się młodzież, założył księgarnię i czytelnię.

Ulica Walentego Stanczukowskiego znajduje się w Kaliszu (na Korczaku i Ogrodach).

STANIEWSKI Tadeusz (1880-1940). Mieszkał w Swarzędzu. W 1918 r. aktywnie działał na rzecz odzyskania niepodległości, m.in. stał na czele tamt. Rady Ludowej. Później był członkiem władz miejskich i powiatowych, a także działaczem społecznym. W latach 1919 i 1929-39 pełnił funkcję burmistrza Swarzędza. Uwięziony przez hitlerowców, zginął w obozie w Buchenwaldzie.

Ulica Tadeusza Staniewskiego znajduje się w Swarzędzu.

STANISŁAW AUGUST PONIATOWSKI (1732-98), król. Urodził się w Wołczynie na Polesiu. Uczył się w Warszawie, potem odbywał długie podróże zagraniczne. Od 1755 r. był stolnikiem litewskim. W 1764 r. z poparciem Rosji został obrany królem Polski. Wspierał sztukę, literaturę i naukę, wspierał reformę państwa i dążył do wzmocnienia władzy królewskiej, rozwijał szkolnictwo. Poparł Konstytucję 3 maja, ale potem przystąpił do konfederacji targowickiej. Abdykował w 1795 r. po III rozbiore Polski. Zmarł w Petersburgu, spoczywa ob. w katedrze warszawskiej. Fot. 90.

Ulice Stanisława Augusta Poniatowskiego znajdują się w Koninie (w Nowym Dworze) i Pleszewie.

STANISŁAW KOSTKA → Kostka Stanisław, św.

STANISŁAW LESZCZYŃSKI (1677-1766), król. Urodził się w Lwowie w możnowładczej rodzinie → Leszczyńskich, właścicieli m.in. Leszna i Rydzyny. Był starostą odolanowskim, a w latach 1699-1704 – wojewodą poznańskim. Stojąc na czele opozycji przeciwko Augustowi Mocnemu, został przy poparciu szwedzким wybrany w 1704 r. królem Polski. W wyniku wojny domowej (od Sasa do Lasa) schronił się za granicą i w 1712 r. zrzekł się korony. Po śmierci Augusta został w 1733 r. ponownie królem, ale po 3 latach abdykował. Od swego zięcia, króla Francji Ludwika XV, otrzymał księstwa Lotaryngii i Baru, gdzie zasłynął jako dobry gospodarz. Zmarł w Lunéville, spoczywa w kościele w Nancy. Fot. 91.

Ulice króla Stanisława Leszczyńskiego znajdują się w Kostrzynie i Rydzynie.

STANISŁAW ZE SZCZEPANOWA (ok. 1030-79), św. Wg tradycji pochodził ze wsi Szczepanów k. Bochni. Uczył się w szkole katedralnej w Gnieźnie i rzekomo w Paryżu. Zasłynął jako kaznodzieja i misjonarz. Od 1072 r. był biskupem krakowskim. Popadł w zatarg z królem Bolesławem Śmiałym i na jego polecenie został zabity (wg legendy w kościele na krakowskiej Skalce). Został kanonizowany w 1253 r. Jego kult odegrał dużą rolę w okresie jednoczenia ziem polskich w XIII-XIV w. Dziś jest jednym z gł. patronów Polski.

Ulice św. Stanisława znajdują się w Kaliszu (w centrum), Poznaniu (na Winiarach) i Szamotułach, plac jego imienia – we Wrześni.

STANISŁAWSKI Jan (1860-1907). Urodził się w Olszanie na Ukrainie. Studiował w Warszawie, Petersburgu, Krakowie i Paryżu. Był malarzem, przedstawicielem impresjonizmu; tworzył głównie pejzaże. Od 1897 r. wykładał na krakowskiej ASP i wprowadził tam metodę

studiów plenerowych. Zajmował się też litografią. Zmarł w Krakowie.

Ulice Jana Stanisławskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie) i Lesznie (na Zatorzu).

STAŃCZYK Jan (1886-1953). Urodził się w Woli Przemyskiej k. Tarnowa. Był działaczem robotniczym, członkiem władz PPS. Działał też w związkach zawodowych, m.in. górników. W latach 1922-35 był posłem na Sejm. Pełnił funkcję ministra pracy w rządzie emigracyjnym (1939-44) i w Rządzie Jedności Narodowej (1945-46). Od 1949 r. był prezesem Rady Nadzorczej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Zmarł w Warszawie.

Ulica Jana Stańczyka znajduje się w Pile (na Podlasiu).

STARKIEWICZ Szczęśny (1881-1958), ks. Urodził się w Piotrkowie Tryb. Święcenia kapłańskie przyjął w 1904 r. we Włocławku. Był wikariuszem w Truskolach k. Częstochowy, gdzie prowadził także działalność niepodległościową. W wojnie polsko-bolszewickiej służył jako kapelan. W 1918 r. objął parafię w Lubieniu Kujawskim, pełnił też funkcję posła na Sejm Ustawodawczy z okręgu włocławskiego. Od 1926 r. był proboszczem w Grzegorzewie, gdzie m.in. zainicjował budowę Domu Ludowego (ob. Urząd Gminy) i założenie spółdzielni mleczarskiej. Od 1946 r. był proboszczem w Lipnie k. Włocławka i tam zmarł.

Ulic ks. Szczęsnego Starkiewicza znajduje się w Grzegorzewie (kol).

STARZYŃSKI Stefan (1893-1943). Urodził się w Warszawie. Działał w polskich organizacjach niepodległościowych i wojskowych. W latach I wojny świat. walczył w Legionach Polskich. Później pełnił m.in. funkcje wiceministra skarbu i wiceprezesa banku, w latach 1930-33 był posłem na Sejm. Napisał szereg prac z dziedziny ekonomii i finansów. W 1934 r. objął stanowisko prezydenta Warszawy; przygotowywał plany jej rozwoju. Jako komisarz cywilny w 1939 r. stał się faktycznym przywódcą obrony miasta przed wojskami

niem. Uwięziony po wkroczeniu hitlerowców, został rozstrzelany w Dachau.

Ulica Stefana Starzyńskiego znajduje się w Turku.

STASIEWSKI Leon (1903-20). Urodził się w Łagwach k. Opalenicy w rodzinie nauczycielskiej. Uczył się w gimnazjum we Wrześni i był tam drużynowym harcerzy. W 1920 r. wstąpił do Legii Ochotniczej i walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Ciężko ranny pod Horodcem, zmarł w lazarecie w Łodzi. Spoczywa na cmentarzu we Wrześni.

Ulica Leona Stasiewskiego znajduje się we Wrześni.

STASZIC Stanisław Wawrzyniec (1755-1826), ks. Był synem burmistrza Piły. W 1779 r. przyjął w Poznaniu święcenia kapłańskie, następnie studiował w Paryżu. Później pracował jako nauczyciel u Zamoyskich. W Hrubieszowie stworzył Tow. Rolnicze. Od 1788 r. mieszkał w Warszawie. Był współzałożycielem i prezesem Tow. Przyjaciół Nauk w Warszawie, zakładał Uniwersytet Warszawski i inne szkoły, badał skały Tatr, organizował rozbudowę przemysłu polskiego. Uznawany jest za pioniera taternictwa i ojca polskiej geologii. Zmarł w Warszawie. Fot. 92.

Ulice Stanisława Staszica odnotowano w 53 miejscowościach Wielkopolski, plac – w centrum Piły, osiedle – we Wronkach.

STAWICKI Franciszek (1878-1950). Urodził się w Turku w rodzinie piekarza. Pracował w zakładzie ojca. Za działalność patriotyczną odbył w latach 1909-10 karę więzienia w Łęczycy. Krótko prowadził piekarnię w Łodzi, w 1914 r. powrócił do Turku. Działał tam w Radzie Opiekuńczej, w 1917 r. założył Chrześcijański Związek Rzemieślników. Od 1918 r. był radnym miejskim, pracował w handlu, zajmował się też rozwojem oświaty. W latach 1930-36 pełnił funkcję burmistrza Turku.

Ulica Franciszka Stawickiego znajduje się w Turku.

STAWNY Stanisław (1898-1967). Urodził się w Będlewie k. Stęszewa. Po I woj-

nie świat. kupił gospodarstwo poniemieckie w Rosnówku i tam mieszkał. Po 1960 r. część gruntów rozparcelował, a jedną działkę przeznaczył na ulicę (dziś jego imienia). Pod koniec życia powrócił do Będlewa i tam zmarł. Spoczywa na cmentarzu w Łodzi k. Stęszewa.

Ulica Stawnego znajduje się w Rosnówku (poz).

STECKI Zbigniew (1930-94), prof. Urodził się w Warszawie, a wychowywał na Podlasiu, gdzie ojciec był administratorem majątku. Maturę uzyskał w Lublinie, w latach 1948-52 studiował leśnictwo na UP. Od 1955 r. pracował naukowo w Instytucie Dendrologii PAN w Kórniku. Utrzymywał kontakty z całym światem, w latach 1985-88 wykładał na uniwersytecie w Nigerii. Był też działaczem społecznym. W latach 1990-94 pełnił funkcję pierwszego przewodniczącego kórnickiej Rady Miejskiej.

Ulica Zbigniewa Steckiego znajduje się w Kórniku.

STEFAN BATORY (1533-86), król. Urodził się w Somlyó (ob. Simleu w Rumunii). Wykształcenie zdobył na dworze Habsburgów i w Padwie. W wojnie domowej na Węgrzech dał się poznać jako znakomity dowódca. Od 1571 r. był księciem siedmiogrodzkim. W 1575 r. został wybrany na króla Polski. Dążył do wzmocnienia władzy królewskiej. Odzyskał Gdańsk i (po trzech kampaniach przeciwko Moskwie) Inflanty. Dokonał reformy armii, stworzył piechotę wybraniecką, wprowadził mosty pontonowe, założył pierwszy szpital wojskowy. W 1578 r. utworzył Akademię w Wilnie. Zmarł w Grodnie, spoczywa w katedrze wawelskiej.

Ulice Batorego i Stefana Batorego znajdują się w 18 miejscowościach Wielkopolski, osiedla jego imienia – w Nowym Tomyślu i Poznaniu (na Piątkowie).

STEFANIAK Stanisław (1913-89). Był mieszkańcem Lubinia. W 1939 r. uczestniczył w wojnie obronnej, dostał się do niewoli radzieckiej. W 1941 r. wstąpił do armii gen. Andersa i przeszedł z nią cały

szlak bojowy (walczył m.in. o Monte Cassino). W 1947 r. powrócił z Anglii i pracował w cegielni w Krzywiniu. Spoczywa na cmentarzu w Lubiniu.

Ulica Stanisława Stefaniaka znajduje się w Lubiniu (koś).

STEFANOWICZ Edmund (1863-1925), dr med. Przez wiele lat prowadził praktykę lekarską w Obornikach. W 1918 r. Rada Ludowa powołała go na doradcę burmistrza. Spoczywa na cmentarzu w Obornikach.

Ulica Edmunda Stefanowicza znajduje się w Obornikach.

STEFAŃSKI Stefan (1908-60). Urodził się w Ciężeniu k. Słupcy. Ukończył seminarium nauczycielskie w Wągrowcu, następnie pracował jako nauczyciel w Szamotułach, Bobulczynie, Czarnkowie, Pęc-kowie i (w latach 1931-39) w Ostrorogu. Zajmował się też pszczelarstwem. W czasie okupacji hitler. był wysiedlony do GG. Po powrocie ukończył studia na UP pracą z dziedziny zoopsychologii. Działał w Polskim Związku Pszczelarskim i od 1957 r. był jego prezesem. Od 1947 r. mieszkał w Suchym Lesie i tam zmarł. Pochowany został na cmentarzu sołackim w Poznaniu.

Ulica Stefana Stefańskiego znajduje się w Suchym Lesie (poz).

STEFAŃSKI Walenty Maciej (1815-77). Był synem rybaka ze Śródki k. Poznania. Pracował w drukarni. Wziął udział w powstaniu listopadowym, za co stanął przed sądem pruskim. W 1838 r. założył księgarnię, a potem własną drukarnię, w której wydawał wartościowe książki i czasopisma polskie. Brał czynny udział w przygotowaniach do Wiosny Ludów. W 1851 r. władze zamknęły drukarnię, więc zajął się handlem. Od 1864 r. mieszkał w Pelplinie i był tam działaczem społecznym. Tam również został pochowany.

Ulice Walentego Stefańskiego znajdują się w Dobrzycy (ple) i Poznaniu (na Świerczewie).

STEINMETZ Paweł (1876-1940), ks. Urodził się w Kórniku. Uczył się w gim-

nazjach w Poznaniu i Wschowie, święcenia kapłańskie przyjął w 1901 r. Był wikariuszem w Lesznie, a w 1906 r. został proboszczem w Osiecznej, gdzie jednocześnie podjął działalność o charakterze narodowym i kulturalnym. W 1918 r. utworzył Radę Robotniczą i Żołnierską oraz Radę Ludową, a następnie organizował oddziały powstańcze. Brał też udział w tworzeniu polskiej administracji w Lesznie i okolicach. W 1935 r. mianowano go kanonikiem i proboszczem parafii farnej w Poznaniu. W 1939 r. został aresztowany przez hitlerowców i rozstrzelany w lasach podpoznańskich. Na kościele w Osiecznej znajduje się poświęcone mu epitafium.

Ulica ks. Pawła Steinmetza znajduje się w Osiecznej.

STEPCZYŃSKI Kazimierz (1881-1939), ks. kanonik. Święcenia kapłańskie przyjął w 1906 r. W latach 1912-25 był proboszczem w Ryczywole i budowniczym tamt. kościoła, a później proboszczem parafii Najśw. Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy i kanonikiem kapituły gnieźnieńskiej. W 1939 r. został aresztowany przez hitlerowców i rozstrzelany w nieznanym miejscu. Uczczony został epitafium w kruchcie kościoła w Ryczywole.

Ulica ks. Kazimierza Stepczyńskiego znajduje się w Ryczywole (obo).

STĘSZEWSKI Czesław (1893-1973), dr med. Pochodził z Poznania. Studia medyczne odbył we Wrocławiu, Krakowie, Gryfii i Berlinie. W latach I wojny świat. służył jako lekarz w armii niem., potem wziął udział w powstaniu wlkp. i wojnie polsko-bolszewickiej. W latach 1922-34 pełnił funkcję lekarza pow. w Koźminie, a następnie kierownika ośrodka zdrowia. Zmobilizowany w 1939 r., był lekarzem w WP, a następnie przebywał w obozie jenieckim. Po powrocie został ordynatorem oddziału chorób płucnych w szpitalu w Koźminie, do 1969 r. kierował tamt. ośrodkiem zdrowia.

Imię Czesława Stęszewskiego nosi ulica, przy której znajduje się szpital w Koźminie Wlkp.

STOIŃSKI Stefan Marian (1891-1945). Urodził się w Szamotułach. Studia muzyczne odbył w Berlinie. Po I wojnie świat. zamieszkał w Katowicach, gdzie kierował operą, organizował ruch śpiewaczy, wydawał czasopisma muzyczne, założył Instytut Muzyczny i kierował nim w latach 1925-39. Był także autorem kompozycji orkiestrowych, opracowań pieśni i prac z dziedziny etnografii. Zmarł w Bytomiu.

Ulica Stefana Stoińskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

STOIŃSKI Stefan (1904-83), ks. Urodził się we Lwówku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1931 r. w Częstochowie, a następnie pracował jako wikariusz w diecezji częstochowskiej. Od 1938 r. administrował parafią w Chróście k. Wieruszowa, a po II wojnie świat. również parafią w Bolesławcu. W latach 1954-80 pełnił funkcję proboszcza w Laskach k. Kępna. Odremontował tamt. kościoły, rozwijał życie religijne i kulturalne. Pochowany został przy kościele w Laskach.

Ulica ks. Stefana Stoińskiego znajduje się w Laskach (kęp).

STRAŻEWICZ Wacław (1889-1950), prof. Pochodził z Sakniewa na Suwalszczyźnie. Był farmakognostą i botanikiem, autorem prac m.in. z dziedziny roślin leczniczych. Od 1922 r. pracował w Wilnie jako inspektor ogrodu roślin leśniczych uniwersytetu. W 1935 r. został wykładowcą na UP. W 1946 r. utworzył w Poznaniu Instytut Roślin i Przetworów Zielarskich, w następnym roku zorganizował Wydział Farmacji Akademii Medycznej w Gdańsku.

Ulica Wacława Strażewicza znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

STREICH Stanisław (1902-38), ks. Urodził się w Bydgoszczy w rodzinie urzędnika. Tam ukończył gimnazjum, święcenia kapłańskie otrzymał w 1925 r. Został kapłanem w poznańskim klasztorze Elżbietanek, a jednocześnie studiował filozofię na UP. Od 1927 r. był wikariuszem

w Poznaniu i Koźminie. W 1933 r. rozpoczął budowę kościoła św. Jana Bosco w Luboniu i 2 lata później został proboszczem utworzonej przy nim parafii. Zginął zamordowany w kościele z pobudek politycznych, został przy nim pochowany.

Ulica ks. Stanisława Streicha znajduje się w Luboniu – przy kościele, w którym zginął.

STRÓŻYŃSKI Franciszek (1890-1936). Urodził się w Rozdrażewie w rodzinie robotnika rolnego. Pracował jako kowal i hutnik, m.in. w Westfalii. W latach międzywojennych był działaczem PPS i związków zawodowych, m.in. w latach 1932-36 pełnił funkcję sekretarza ZG Związku Zawodowego Robotników Rolnych RP. W 1932 r. należał do założycieli pisma „Wola Ludu” – organu PPS na Wielkopolskę i Pomorze. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Franciszka Stróżyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

STRUG Andrzej (Tadeusz Gałęcki; 1871-1937). Urodził się w Lublinie. Był działaczem niepodległościowym. W 1895 r. został uwięziony za kontakty z PPS i do 1900 r. przebywał na zesłaniu. Uczestniczył w rewolucji 1905 r. w Warszawie. W latach 1907-14 był działaczem socjalistycznym w Paryżu. W okresie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich. Później należał do czołowych działaczy PPS i z jej ramienia w latach 1928-30 był senatorem. Pisał powieści i opowiadania o działalności rewolucjonistów i odzyskaniu niepodległości, uprawiał też publicystykę. Zmarł w Warszawie.

Ulice Andrzeja Struga znajdują się w Chodzieży, Kole i Środzie Wlkp.

STRUGAŁA Franciszek (1904-43), ks. Urodził się w Jaworznie w Małopolsce. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1929 r. w Częstochowie. Był proboszczem w Kraszewicach. Aresztowany przez hitlerowców, przez więzienie w Konstantynowie Łódzkim trafił do obozu w Dachau, gdzie zmarł. Upamiętniony został epitafium na kościele w Kraszewicach

i napisem na pomniku na tamt. cmentarzu.

Ulica ks. Strugały znajduje się w Kraszewicach (osz).

STRUGAREK Stanisław Walenty (1911-65). Urodził się w rodzinie robotniczej w Poznaniu i tam ukończył seminarium nauczycielskie. W wojnie obronnej w 1939 r. walczył nad Bzurą, a potem przebywał w obozie jenieckim. Jeszcze przed wojną nawiązał współpracę z radiem poznańskim, dla którego przygotowywał audycje regionalne. Był także redaktorem czasopism, pisał powieści, opowiadania i felietony, występował w kabaretach. Położył wielkie zasługi dla spopularyzowania gwary poznańskiej. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu górczyńskim.

Ulica Stanisława Strugarka znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

STRUK Eustachy Czesław (1911-85), ks. Pochodził z Dżurynia w Galicji. Studia teologiczne odbył na uniwersytecie we Lwowie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1936 r. we Lwowie, potem był administratorem parafii w Belzie. Od II wojnie świat. do śmierci pełnił funkcję proboszcza w Budzynie, w latach 1945-48 kierując jednocześnie parafią w Wyszynach k. Chodzieży. Otrzymał godność kanonika kolegiaty średzkiej. Zmarł w Kołobrzegu, spoczął na cmentarzu w Budzynie.

Ulica ks. Struka znajduje się w Budzynie (cho).

STRUŚ (Strusiek) **Józef** (1510-68), dr med. Urodził się w Poznaniu w rodzinie zamożnego piwowara. Ukończył Akademię Lubrańskiego, a następnie studia medyczne w Krakowie i Padwie, gdzie w latach 1535-37 był prof. medycyny teoretycznej i prorektorem uniwersytetu. Potem wykładał w Krakowie i był lekarzem na Węgrzech, gdzie nawet zarządzał jedną z prowincji. W 1551 r. wrócił do Poznania jako lekarz rodu Górków. Prowadził badania naukowe, w 1555 r. opublikował swą gł. pracę o tętnie. W latach 1557-59

był burmistrzem Poznania. Spoczął w kolegiacie św. Marii Magdaleny.

Ulica Józefa Strusia znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

STRZAŁKOWSKI Roman (1943-56). Był uczniem poznańskiej szkoły podstawowej. Gdy ukończył właśnie szóstą klasę, wziął udział 28 VI 1956 r. w pochodzie robotników protestujących przeciw komunistycznej władzy i został śmiertelnie postrzelony przy ul. Kochanowskiego. Był najmłodszym z wówczas poległych i z tej racji stał się symbolem Poznańskiego Czerwca.

Ulica Romka Strzałkowskiego znajduje się w Poznaniu (na Jeżycach).

STRZELECKI Paweł Edmund (1797-1873). Urodził się w Głuszynie k. Poznania. Uczęszczał do szkoły pijarskiej w Warszawie, później zarządzał majątkiem na Ukrainie. Brał udział w powstaniu listopadowym, a potem wyemigrował do Anglii i USA. Interesował się geologią, meteorologią i etnografią. W latach 1834-43 odbył szereg podróży po obu Amerykach, przeprowadził też badania gór w Australii (ich najwyższy szczyt nazwał Górą Kościuszki), opisał Tasmanię. Zmarł w Londynie, w 1997 r. jego prochy przeniesiono do krypty zasłużonych w kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Upamiętnia go obelisk w Poznaniu-Piotrowie.

Ulice Pawła Edmunda Strzeleckiego znajdują się w Poznaniu (w Marlewie), Szamotulach i Śremie.

STUCZYŃSCY – rodzina rolników ze Strugi k. Konina. W styczniu 1945 r. hitler. policja oskarżyła ich o współpracę ze zwiadowcami radzieckimi, najechała posiadane przez nich gospodarstwo i podpaliła zabudowania. W ogniu zginęli: Marianna (lat 69), Michalina (lat 41), Eugeniusz (lat 15) i Henryk (lat 5). Na tym miejscu znajduje się pomnik. Następnego dnia w Rzgowie zastrzelono Walentego (lat 58) i Mariana (lat 18).

Plac Stuczyńskich znajduje się w centrum Rzgowa (kon).

STURNY Antoni (1900-40), nauczyciel. Urodził się w Gelsenkirchen (Westfalia) w rodzinie górniczej. Po powrocie do Polski uczestniczył w powstaniu wlkp. w okolicach Wrześni. W 1920 r. ukończył seminarium nauczycielskie w Rawiczu, następnie pracował jako nauczyciel w Koźminie i Rakoniewicach. Od 1927 r. był kierownikiem szkoły w Rostarzewie, a od 1930 r. – w Wolsztynie. We wrześniu 1939 r. walczył nad Bzurą. Dostał się do obozu jenieckiego, ale wskutek zabiegów wolsztyńskich Niemców przewieziono go do więzienia w Kościanie, a następnie do Fortu VII w Poznaniu, gdzie został zamordowany.

Ulica Antoniego Sturnego znajduje się w Wolsztynie.

STWOSZ (Stosz) Wit (ok. 1447-1533). Urodził się w Horb w Wirtembergii. Był wybitnym rzeźbiarzem, malarzem i grafikiem okresu późnego gotyku. Od 1477 r. pracował w Krakowie, gdzie wykonał m.in. ołtarz gł. w kościele Mariackim i nagrobek Kazimierza Jagiellończyka. W 1496 r. osiadł w Norymberdze i tam działał do śmierci. W katedrze w Gnieźnie znajduje się marmurowa płyta nagrobna Z. Oleśnickiego jego autorstwa.

Ulice Wita Stwosza znajdują się w Drezdenu, Krotoszynie, Lesznie (na Zatorzu), Międzyrzeczu, Trzciance i Wrześni.

STYCZYŃSKI Wincenty (1872-1922), dr med. Pochodził z Wielkopolski. Od 1902 r. pracował jako lekarz w Gliwicach, był też społecznikiem. Działał aktywnie w okresie powstań śl. i plebiscytu, współpracował z Naczelną Radą Ludową. Został zamordowany przez nacjonalistów niemieckich. Pochowano go w Poznaniu.

Ulica Wincentego Styczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Powstańców Śl.).

STYKA Jan (1858-1925). Urodził się we Lwowie. Studiował malarstwo w Wiedniu, Rzymie i Krakowie. Tworzył obrazy hist., batalistyczne, religijne i portrety. Był inicjatorem i gł. wykonawcą wielkich panoram, m.in. *Panoramy Racławickiej* (1892-

-94). Od 1900 r. mieszkał w Paryżu. Zmarł w Rzymie.

Ulice Jana Styki znajdują się w Lesznie (na Zatorzu), Masłowie (raw) i Pile (na Podlasiu).

SUCHARSKI Henryk (1898-1946), mjr. Urodził się w Gręboszowie k. Tarnowa. Działał w organizacjach niepodległościowych w Galicji. W latach 1914-18 r. służył w armii austriackiej, potem był zawodowym oficerem WP. W 1939 r. dowodził obroną polskiej składnicy wojskowej na Westerplatte w Gdańsku. Później przebywał w niewoli niem. Po wojnie wstąpił do korpusu polskiego we Włoszech. Zmarł w Neapolu.

Ulice mjr. Henryka Sucharskiego znajdują się w Koninie (na os. Armii Krajowej), Poznaniu (na Świerczewie), Rawiczu, Środzie Wlkp., Święciechowie (les), Turku i Wieleniu.

SULISŁAW (1 poł. XIV w.). Był pierwszym znanym z nazwiska burmistrzem Środy Wlkp. Odnotowany został w aktach sądowych z 1339 r., gdy zeznawał przeciwko Krzyżakom.

Ulica Sulisława znajduje się w Środzie Wlkp.

SULISŁAWSKI Piotr (2 poł. XVI w.). Wywodził się z rodziny, która od XVI do pocz. XVII w. była właścicielem Sulisławic k. Kalisza. Majątek przejął w 1575 r. wraz z bratem Janem. W 1579 r. płacił kościołowi w Dobrcu dziesięcinę z 4,5 łana.

Ulica Piotra Sulisławskiego znajduje się w Kaliszu (w Kolonii Sulisławice).

SULWIŃSKI Leon (1896-1934). Urodził się w Borystawicach k. Błaszek. Po I wojnie świat. sprawował nadzór nad oświatą w Błaszczkach. W latach 1929-33 pełnił funkcję burmistrza miasta.

Plac Sulwińskiego znajduje się w centrum Błaszek.

SUŁKOWSKA Anna Teresa z Przebędowskich (1721-po 1772). Była córką wojewody malborskiego. W 1743 r. w Gdańsku poślubiła księcia Aleksandra Sułkowskiego. Po jego śmierci w 1762 r. objęła dobra w Krajence. Jedno skrzydło

tamt. zamku kazała przebudować na kościół. Gdy Krajenka w I rozbiórce Polski przypadła Prusom, przeniosła się do Warszawy.

Park Miejski w Krajence nazwano imieniem księżnej Anny Sułkowskiej.

SUŁKOWSKI Józef (1773-98). Wychowywał się w Rydzynie u Augusta, kuzyna ojca. W młodości podróżował po Europie, a następnie wstąpił do wojska. Uczestniczył w kampanii litewskiej w 1792 r. i w powstaniu kościuszkowskim. Potem wyjechał do Francji. Od 1796 r. był adiutantem Napoleona Bonapartego w randze kapitana, uczestnikiem kampanii włoskiej i egipskiej. Zginął w Kairze w walce z Arabami. Pozostawił kilka prac o odbytych kampaniach.

Ulice Józefa Sułkowskiego znajdują się w Kaliszu (na Czaszkach) i Odolanowie, w Lesznie zaś (we wsch. stronie miasta) ulica i osiedle jego imienia. Aleja Sułkowskiego znajduje się w Rydzynie.

SUROWIECKI Wawrzyniec (1769-1827). Urodził się w Imielnie k. Gniezna. Był ekonomistą, pedagogiem i historykiem. Od 1807 r. zajmował się szkołami w Księstwie Warszawskim, od 1817 r. wchodził w skład Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Był członkiem Tow. Przyjaciół Nauk w Warszawie. Napisał kilka prac hist., badał też języki słowiańskie. Zmarł w Warszawie.

Ulica Wawrzyńca Surowieckiego znajduje się w Gnieźnie (na Kawiarach).

SURZYŃSKI Franciszek (1826-78). Był organistą w Śremie, w latach 1853-72 w kolegiacie w Środzie, a następnie w Buku, gdzie zmarł. Karierę muzyczną zrobili jego 3 synowie: **Józef** (1851-1919) ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, a następnie studiował w Lipsku i Rzymie, gdzie także w 1879 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1881 r. był organistą i dyrygentem chóru w katedrze poznańskiej. Tworzył kompozycje religijne, badał dawną muzykę polską, wydawał utwory mistrzów i śpiewniki, wykła-

dał także muzykę w seminarium duchownym. W 1894 r. został proboszczem w Kościanie, gdzie też zmarł i został pochowany. **Stefan** (1855-1919) uczył się muzyki w Poznaniu i Ratyzbonie. Po śmierci ojca pełnił funkcję organisty w Buku. Od 1880 r. dyrygował poznańskim chórem „Stella”, z którym przygotował szereg dzieł kantatowo-oratoryjnych. W 1888 r. osiadł w Tarnowie, gdzie był organistą i dyrygentem chóru w katedrze, uczył gry organowej i pełnił funkcję dyrektora artystycznego Tow. Muzycznego. W 1913 r. został organistą i dyrygentem w katedrze lwowskiej. Zmarł we Lwowie. **Mieczysław** (1860-1924) również był organistą. Od 1891 r. prowadził chóry kościelne na Łotwie i w Rosji, w latach 1906-09 kierował chórem Filharmonii Warszawskiej. Później był koncertmistrzem w filharmonii i wykładowcą w konserwatorium. Wspólnie ze Stefanem wydawał kompozycje organowe i chóralnych wokalne. Zmarł w Warszawie. Fot. 93.

Ulica Surzyńskich znajduje się w Środzie Wlkp., ks. Józefowi Surzyńskiemu poświęcono ulicę w Kościanie.

SUSZKO Jerzy (1889-1972), prof. Urodził się w Piasku k. Pszczyny. Ukończył gimnazjum w Cieszynie, a następnie studiował chemię na politechnice w Pradze. W latach 1914-19 służył w wojsku. Od 1919 r. pracował naukowo na UJ, od 1927 r. – na politechnice we Lwowie. W 1930 r. objął Katedrę Chemii Ogólnej na UP. Badał głównie alkaloidy i węglowodory aromatyczne oraz stereochemię związków organicznych. Okres okupacji hitler. spędził w Krakowie, a potem powrócił do Poznania. W latach 1952-56 był rektorem UP. Zmarł w Poznaniu. Spoczywa w alei zasłużonych cmentarza junikowskiego.

Ulica Jerzego Suszki znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

SUWALSKI Marian (1886-1919), sierżant. Był mieszkańcem Margonina. W 1919 r. wszedł tam w skład Rady Ludowej, a następnie wziął udział w po-

wstaniu wlkp. Poległ 15 I w Borowie k. Szamocina w czasie starcia z oddziałem niem. Spoczywa w grobie poległych na cmentarzu w Chodzieży. Na miejscu jego śmierci znajduje się pamiątkowy obelisk. Fot. 94.

Plac Mariana Suwalskiego znajduje się w centrum Margonina.

SWINARSKI Artur Marya (1900-65). Urodził się w Brodnicy k. Torunia. W latach 1918-34 mieszkał w Poznaniu, gdzie studiował germanistykę na UP, pracował jako grafik i projektował scenografie teatralne. Pisał także wiersze, poematy i komedie, występował w kabaretach literackich, tłumaczył literaturę niem. Później przebywał w Krakowie, Gdyni i Warszawie, w 1963 r. wyjechał do Austrii. Zmarł w Szwajcarii.

Ulica Artura Marii Swinarskiego znajduje się w Poznaniu (na Edwardowie).

SYGIETŃSKI Tadeusz (1896-1955). Urodził się w Warszawie w rodzinie literata. Był dyrygentem i kompozytorem. W 1949 r. stworzył zespół pieśni i tańca „Mazowsze”, dla którego opracował szereg utworów ludowych. Zmarł w Warszawie.

Ulice Tadeusza Sygietyńskiego znajdują się w Kępnie, Kramsku (kon) i Lesznie (we wsch. części miasta).

SYLVIUS Aleksander Aleksey (1593-po 1650). Ukończył kolegium jezuickie w Kaliszu. Był matematykiem i astronomem, uczniem K. → Malaperta, dla którego prawdopodobnie skonstruował lunetę i inne przyrządy obserwacyjne. W latach ok.1620-ok. 1644 działał w Douai we Flandrii, gdzie m.in. zbudował planetarium. W 1650 r. skonstruował w Krotośnie peryskop i rodzaj wentylatora.

Ulica Sylwiusza [!] znajduje się w Kaliszu (na Zagorzyńku).

SYNORADZKI Telesfor Józef (1884-1940), dr med. Pochodził z rodziny nauczycielskiej z Michalinowa k. Inowrocławia. W 1912 r. ukończył gimnazjum w Wągrowcu, potem studiował medycy-

nę we Wrocławiu i w Berlinie. W powstaniu wlkp. kierował drużyną sanitarną na froncie ptn., był ranny w wojnie polsko-bolszewickiej. Od 1921 r. mieszkał w Koźminie i pracował w Szpitalu Miejskim (do 1938 r. jako jego dyrektor). Równocześnie działał w organizacjach politycznych, pełnił funkcję członka władz miasta i burmistrza. Zmobilizowany w 1939 r., był lekarzem wojskowym. Trafił do radzieckiego obozu w Kozielsku, zginął zamordowany w Katyniu.

Ulica dr. Telesfora Synoradzkiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

SYPNIEWSKI Marian (1908-40?), kapitan. Urodził się w Czamaninie k. Włocławka. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego od 1930 r. pracował w szkole w Pobiedziskach, gdzie prowadził także drużyny harcerską i zuchową oraz harcerski klub sportowy. Zmobilizowany w 1939 r. do 70 pp, walczył w wojnie obronnej, a następnie został internowany przez wojska radzieckie. Prawdopodobnie zginął w Katyniu.

Ulica Sypniewskiego znajduje się w Pobiedziskach.

SYROKOMLA Władysław (Ludwik Kondratowicz; 1823-62). Urodził się w niezamożnej rodzinie szlacheckiej ze Smolhowa na Polesiu. Mieszkał na Wileńszczyźnie. Był poetą, autorem wierszy lirycznych, utworów obyczajowych i satyrycznych, gawęd i obrazków hist., komedii. Tłumaczył także poetów łacińskich, rosyjskich i ukraińskich. Latem 1858 r. gościł w Wielkopolsce, m.in. w Gnieźnie, Kórniku, Miłostawiu, Mystkach i Objezierzu. Zmarł w Wilnie.

Ulica Władysława Syrokomli znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie), ulica Ludwika Kondratowicza – w Pile (na Górnym).

SZAFRAN Helena (1888-1969). Była córką poznańskiego rzemieślnika. Już będąc nauczycielką ukończyła biologię na UP. Działała też w harcerstwie i na polu ochrony przyrody. W latach 1937-39 i 1945-47 kierowała Liceum Pedago-

gicznym w Inowrocławiu, a potem do 1960 r. pracowała naukowo na UP. Pisała prace na temat ochrony przyrody i historii botaniki, zainicjowała powstanie 2 rezerwatów, w latach 1960-67 przewodniczyła Radzie Naukowej WPN. Zmarła w Poznaniu.

Ulica Heleny Szafran znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

SZAŁ Antoni (1882-1939), kapitan. Urodził się w Lubiniu. Z wykształcenia był fryzjerem, ale odbył też studia muzyczne w Poznaniu. W latach 1906-14 pracował w Tow. Muzycznym w Poznaniu. W okresie międzywojennym był kapelmistrzem orkiestry wojskowej we Wrześni, często nagradzanym na przeglądach i konkursach. W 1935 r. przeniósł się do Skatata k. Tarnopola. Zmarł prawdopodobnie w Grodnie.

Ulica kapitana Antoniego Szała znajduje się we Wrześni.

SZAŁAS Kazimierz (1900-28). Urodził się w Iłowiejskom na Ukrainie. Był lotnikiem i wynalazcą. Zajmował się teorią i praktyką aeronawigacji, należał do pionierów lotów nocnych. Zginął w katastrofie lotniczej podczas lądowania w Bagdadzie.

Ulica Kazimierza Szałasza znajduje się w Poznaniu (na Woli).

SZAMARZEWSKI Augustyn (1832-91), ks. Urodził się w Poczdamie w rodzinie urzędnika pocztowego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w 1859 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako wikariusz w Środzie rozwinął działalność społeczną i gospodarczą. Za udział w powstaniu styczniowym odbył karę więzienia. Potem tworzył system polskich spółdzielni oszczędnościowo-kredytowych, w 1872 r. założył Związek Spółek Zarobkowych i był jego patronem. Od 1886 r. pełnił funkcję proboszcza w Ostrowie Wlkp. Tam zmarł i został pochowany na str. cmentarzu.

Ulice ks. Augustyna Szamarzewskiego znajdują się w Ostrowie Wlkp. (w centrum), Poznaniu (na Jeźcach) i Środzie Wlkp.

SZAMOTULCZYK Wacław → Wacław z Szamotuł.

SZAMOTULSKI Dobrogost († 1464). Pochodził z rodu Świdwów herbu Nałęcz. W młodości był rycerzem, walczył m.in. z Tatarami i w bitwie pod Grunwaldem. Od 1423 r. był podkomorzym kaliskim, w latach 1430-32 – starostą generalnym Wielkopolski, w latach 1436-50 – kasztelanem poznańskim. Posiadał Szamotuły i dobra opalenickie, dzierżawił Wieleń i Wronki. Należał do najbardziej wpływowych możnowładców swej epoki, był dyplomata królewskim.

Ulica Dobrogosta Szamotulskiego znajduje się w Szamotułach.

SZAMOTULSKI Grzegorz → Grzegorz z Szamotuł.

SZANIAWSKI Józef Gabriel (1805-79). Urodził się w Gromadnicach k. Wielunia w rodzinie adwokata. W latach 1826-30 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Później był archiwistą w Warszawie, Sieradzu i od 1851 r. w Kaliszu. Wydawał źródła, pisał prace hist. i artykuły do czasopism. Zajmował się też działalnością społeczną. Zmarł w Kaliszu.

Ulica Józefa Szaniawskiego znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu).

SZCZAWIŃSKI Henryk → Melcer-Szczawiński Henryk.

SZCZEPAN (Stefan, † 36), św. Był jednym z siedmiu pierwszych diakonów chrześcijańskich, którym apostołowie powierzyli działalność charytatywną w tworzącym się Kościele. Gdy postawiony przed sanhedrynem wyznał swą wiarę w Chrystusa, został skazany na ukamienowanie. W ten sposób stał się pierwszym męczennikiem. Jego przechowywane w Jerozolimie relikwie przewieziono najpierw do Konstantynopola, a ok. 555 r. do bazyliki św. Wawrzyńca w Rzymie.

Ulica św. Szczepana znajduje się w Poznaniu (na Dębcu).

SZCZEPANOWSKI Stanisław → Stanisław ze Szczepanowa, św.

SZCZEPANOWSKI (Prus-Szczepanowski) **Stanisław** (1846-1900). Urodził się w Kościanie. Był ekonomistą, pracował w Anglii. Po powrocie do kraju od 1879 r. zakładał kopalnie węgla brunatnego w Galicji i przedsiębiorstwa naftowe w okolicach Kołomyi. Działał na rzecz uprzemysłowienia Galicji i rozwoju szkolnictwa, był też posłem do sejmiku galicyjskiego i parlamentu austriackiego. Zmarł w Nauheim w Niemczech.

Ulice Stanisława Szczepanowskiego znajdują się w Kościanie, Lesznie (na Zatorzu) i Poznaniu (na Ogrodach).

SZCZEPAŃSKI Klemens (1907-64). Urodził się w Kłecku. Ukończył seminarium nauczycielskie w Gnieźnie, od 1929 r. uczył w Szkole Powszechnej w Nekli. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, m.in. w bitwie pod Kockiem, a potem zbiegł z niewoli radzieckiej i wrócił do Wielkopolski. Był żołnierzem AK, w 1943 r. dowodził osłoną odbioru zrzutu broni pod Janowem. W 1944 r. został aresztowany przez gestapo i osadzony w obozie w Mauthausen. Potem do 1947 r. mieszkał w Anglii. W latach 1948-61 był kierownikiem szkoły w Nekli. Działał w organizacjach kombatanckich, kierował komitetem budowy osiedla w Nekli, zabiegał o nową szkołę. Zmarł w Nekli i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulica Klemensa Szczepańskiego znajduje się w Nekli.

SZCZEPAŃSKI Wacław († 1945). Był pierwszym po II wojnie świat. wójtą w Zakrzewie k. Złotowa. Zginął wraz z żoną 6 XII w czasie napadu rabunkowego na budynek zarządu gminy.

Ulica Wacława Szczepańskiego znajduje się w Zakrzewie (złoto).

SZCZUKA Józef Paweł (1917-80). Urodził się w Bydgoszczy w rodzinie kolejarza. Po ukończeniu gimnazjum bydgoskiego studiował w latach 1936-39 na UP. Walczył w wojnie obronnej w 1939 r., a następnie pracował na Pomorzu jako robotnik rolny. Po wojnie został nauczycie-

lem, od 1950 r. był dyrektorem LO w Łobżenicy. Zajmował się też doskonaleniem nauczycieli. Powołał komitet, który opracował monografię Łobżenicy.

Imię Pawła Szczuki nadano ulicy w Łobżenicy.

SZCZURKIEWICZ Bolesław (1875-1933). Pochodził ze Lwowa. Od 1894 r. był aktorem w teatrach galicyjskich, a potem w innych miastach (w Poznaniu w latach 1899-1901 i 1904-05). Zajmował się także reżyserią i prowadzeniem teatrów. W latach 1912-14 i 1918-32 samodzielnie lub z innymi osobami kierował poznańskim Teatrem Polskim, w którym zrealizował szereg ambitnych przedstawień, zwłaszcza polskiej dramaturgii współczesnej. Zmarł w Zakopanem. Jego żona Maria Antonina (**Nuna**) z Młodziejowskich (1884-1958) urodziła się w Żytomierzu w rodzinie ziemiańskiej. Od 1903 r. była aktorką w Krakowie i Poznaniu, w latach 1906-14 prowadziła wraz z mężem teatry w Wilnie i Poznaniu. Była też reżyserem, kierowała szkołą dramatyczną w Poznaniu. Ceniona była za role charakterystyczne i pracę pedagogiczną. Zmarła w Poznaniu. Oboje spoczywają na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Nuni i Bolesława Szczurkiewiczów znajduje się w Poznaniu (na Ławicy).

SZELBURG-ZAREMBINA Ewa (1899-1986). Urodziła się w Bronowicach k. Puław. Z zawodu była nauczycielką. Pisała wiersze, opowiadania i powieści dla dzieci, opowieści o świętych, a także reportaże. Była też redaktorką pism dziecięcych. Jej twórczość, poruszająca ważne sprawy społeczne i obyczajowe, charakteryzowała się humanizmem, liryzmem i fantastyką. Zainicjowała budowę Centrum Zdrowia Dziecka. Zmarła w Warszawie.

Ulica Ewy Szelburg-Zarembiny znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

SZELIGOWSKI Tadeusz (1896-1963), prof. Urodził się we Lwowie w rodzinie urzędniczej. Studia muzyczne odbył we Lwowie i Krakowie, ukończył też prawo

na UJ. W latach 1923-29 był adwokatem w Wilnie, a potem wyjechał na studia kompozytorskie do Paryża. W latach 1931-32 wykładał w konserwatorium w Poznaniu, a następnie w Wilnie. Od 1947 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie wykładał kompozycję, kierował filharmonią (dziś nosi ona jego imię), zainicjował festiwal „Poznańska Wiosna Muzyczna”. Komponował opery, balety, utwory symfoniczne i choralne. Spoczywa w krypcie zasłużonych w kościele św. Wojciecha.

Ulice Tadeusza Szeligowskiego znajdują się w Gruszczynie (poz), Koninie (na Zatorzu) i Poznaniu (na Piątkowie).

SZELUTO (Szeluta) **Apolinary** (1884-1966). Urodził się w Petersburgu. Był kompozytorem i pianistą, jednym z założycieli grupy „Młoda Polska” w muzyce. Tworzył utwory fortepianowe, symfoniczne, kameralne, wokalne, opery – początkowo radykalnie nowoczesne, później bardziej tradycyjne. Pracował jako notariusz, od 1933 r. mieszkał w Słupcy. Zmarł w Chodzieży, spoczywa na cmentarzu w Słupcy.

Ulice Apolinarego Szeluty znajdują się w Kramsku (kon) i Słupcy.

SZEMBEKOWIE – rodzina ziemiańska zamieszkała w pld. Wielkopolsce. **Piotr** (1788-1866), uczestnik wojen napoleońskich i powstania listopadowego, w 1835 r. osiadł w Siemianicach k. Kępna i wznosił tu pałac. Jego wnuk **Stanisław** (1849-91) studiował malarstwo w Monachium i Krakowie, potem mieszkał w Wysocku Wlk. Tworzył pejzaże, widoki i portrety. **Maria** z Fredrów (1862-1937) mieszkała w Siemianicach. Była poetką, gromadziła pamiątki narodowe, brała udział w akcjach patriotycznych w Wielkopolsce i na Śląsku. Jej córki **Jadwiga** (Szeptycka; 1883-1939) i **Zofia** (1885-1974) zebrały na pocz. XX w. i opublikowały bogate materiały etnograficzne z pld. Wielkopolski. Syn **Aleksander** (1886-1928) swą aktywną działalnością w Paryżu wpłynął na przyłączenie do Pol-

ski wielu miejscowości z pogranicza Dln. Śląska.

Ulica Szembeków znajduje się w Siemianicach (kęp), ulica Marii Szembekowej – w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

SZEMPLIŃSKI Leon († 1917). Był dzierżawcą folwarku rządowego w Katarzynie k. Przedcza. Pod koniec życia kupił położone niedaleko Chodcza majątki Strzygi i Gole. Hojnie wspierał budowę kościoła w Przedczu.

Ulica Szemplińskiego znajduje się w Przedczu.

SZENIC Artur (1868-1932). Urodził się w Korzkwach k. Pleszewa w rodzinie ziemiańskiej. Był właścicielem majątku w Korzkwach. Działał aktywnie w kółku rolniczym i polskich organizacjach gospodarczych. W 1918 r. był członkiem Rady Ludowej, w następnym roku objął funkcję pierwszego polskiego starosty pleszewskiego. Zmarł w Korzkwach, spoczywa w grobowcu rodzinnym przy kościele w Czerminie.

Ulica Artura Szenica znajduje się w Pleszewie.

SZENWALD Lucjan (1909-44). Pochodził z Warszawy. Był działaczem komunistycznych związków młodzieży, od 1932 r. członkiem KPP. Pisał wiersze patriotyczne i agitacyjne, poematy, tłumaczył poetów angielskich i rosyjskich. W latach 1939-41 mieszkał we Lwowie, potem wstąpił do Armii Czerwonej. W 1943 r. został żołnierzem i kronikarzem 1 DP im. Kościuszki, walczył też w bitwie pod Lenino. Zginął w wypadku samochodowym pod Kurowem k. Puław.

Ulice Lucjana Szenwalda znajdują się w Chodzieży, Kaliszu (na Majkowie), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Świerczewie) i Szubinie.

SZEPTYCKA Jadwiga → Szembek Jadwiga.

SZERMENTOWSKI Józef (1833-76). Urodził się w Bodzentynie k. Kielc. Studiował malarstwo w Warszawie i Paryżu. Malował realistyczne i nastrojowe pejza-

że, sceny rodzajowe, obrazki z życia wsi. Od 1860 r. mieszkał w Paryżu i tam zmarł.

Ulica Józefa Szermentowskiego znajduje się w Pile (na Podlasiu).

SZEWczyk Antoni (1892-1940). Urodził się w Liskowie. Ukończył szkołę rolniczą w Pszczelinie k. Warszawy. Przez wiele lat pracował w organizacjach spółdzielczych w Liskowie, gdzie odpowiadał za ich stronę finansową. Aresztowany przez hitlerowców, zmarł w obozie koncentracyjnym w Mauthausen. Pochowany jest na cmentarzu w Liskowie.

Ulica Antoniego Szewczyka znajduje się w Liskowie (kal).

SZKARADEK Kazimierz Michał (1860-1937). Urodził się w Zbąszyniu w rodzinie nauczycielskiej. Mieszkał w Krotoszynie (skąd pochodziła jego matka) i tam ukończył gimnazjum. W 1888 r. przyjął nazwisko **KROTOSKI**. Studiował w Krakowie, Lipsku i Monachium, a następnie pracował jako nauczyciel i dyrektor szkół w Galicji. Od 1919 r. uczył w Krotoszynie. Opracował dzieje miasta (ukazał się tylko pierwszy tom). Zmarł w Poznaniu, spoczywa w grobowcu Sobkowskich (rodziny żony) w Str. Gostyniu.

Ulica Kazimierza Krotoskiego znajduje się w Krotoszynie.

SZLAFROK Roman (1893-1919). Urodził się w Środzie Wlkp. Wziął udział w powstaniu wlkp. i poległ 15 II pod Szubinem. Spoczywa w kwaterze powstańców na cmentarzu w Środzie.

Ulica Romana Szlafroka znajduje się w Środzie Wlkp.

SZMALEC (Smalcus) Walenty (1572-1622). Z pochodzenia Niemiec, urodził się w Gotha w Turyngii. Od 1592 r. był ariańskim działaczem religijnym, m.in. rektorem szkoły w Śmiglu, ministrem zborów w Lublinie i Rakowie k. Kielc. Opublikował liczne pisma religijne polskie, łacińskie i niem. Zmarł w Rakowie.

Ulica Walentego Szmalca znajduje się w Śmiglu.

SZOLC-ROGOZIŃSKI Stefan (1861-96), podróżnik. Urodził się w Kaliszu

w polsko-niemieckiej rodzinie fabrykantów. Uczył się we Wrocławiu, a następnie w szkole marynarki wojennej w Kronsztadzie. Jako oficer rosyjski odbył podróż dookoła świata. Od 1882 r. wyjeżdżał do Afryki i prowadził tam prace badawcze, głównie w Kamerunie. Wyniki badań publikował w książkach i prezentował na odczytach w Anglii i we Francji. Jego zbiory afrykańskie trafiły do muzeów w Warszawie i Krakowie. Zmarł w Paryżu wskutek wypadku.

Ulica Stefana Rogozińskiego znajduje się w Kaliszu (na Chmielniku), ulica Stefana Szolca-Rogozińskiego – w Poznaniu (w Marlewie).

SZOŁDRSKA-POTULICKA Teofila z Działyńskich (1714-90). Urodziła się w Kórniku. Krótko była żoną starosty łęczyckiego Stefana Szołdrskiego, potem wyszła za Aleksandra Hilarego Potulickiego. Rządziła samodzielnie dobrami kórnickimi, dbała o swą niezależność. Rozwijała rzemiosło oraz manufaktury sukna i jedwabiu, przebudowała zamek i ogród, postawiła ratusz w Bninie. Spoczywa w kościele w Kórniku. Przedstawiona na znanym portrecie znajdującym się w zamku, nazywana jest „białą damą”.

Ulica Teofili Potulickiej znajduje się w Kórniku.

SZPIŁOWSKI Sylwester (ok. 1790-1832), architekt. Był synem Hilarego, wybitnego architekta warszawskiego. W 1816 r. objął stanowisko zastępcy budowniczego, a następnie budowniczego woj. kaliskiego. Zapoczątkował uporządkowanie i poszerzenie układu przestrzennego Kalisza, stworzył projekty znakomitych budowli w stylu klasycystycznym, częściowo zachowanych do dziś (Szkola Wojewódzka, Trybunał). Za przyczynienie się do katastrofy budowlanej został w 1821 r. przeniesiony do Siedlec, potem mieszkał na Litwie.

Ulica Sylwestra Szpilowskiego znajduje się w Kaliszu (na Dobrcu).

SZTAUDYNGER Jan Izidor (1904-70). Urodził się w Krakowie. Ukończył studia filozoficzne na UJ. Potem pracował jako

nauczyciel w Dębicy, Bydgoszczy i w latach 1930-39 w Poznaniu. Jednocześnie pisał poezję, wiersze dla dzieci, baśnie. Znałe były szczególnie jego fraszki. Zajmował się też teatrem lalkowym. Zmarł w Krakowie.

Ulica Jana Sztaudyngera znajduje się w Poznaniu (na Edwardowie).

SZUMAN Henryk (1822-1910). Urodził się we Władysławowie k. Czarnkowa w rodzinie adwokata. Po ukończeniu poznańskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny studiował prawo we Wrocławiu, Bonn i Berlinie, a następnie pracował jako adwokat. W okresie powstania Wiosny Ludów sformował w Berlinie Legię Akademicką. W latach 1864-1910 był posłem do sejmu pruskiego i przewodniczył tam kołu polskiemu. Działal też społecznie, m.in. w latach 1872-85 kierował Centralnym Tow. Gospodarczym i należał do założycieli PTPN. Zmarł w Swarzędzu, upamiętnia go epitafium na tamt. cmentarzu.

Ulica Henryka Szumana znajduje się w Swarzędzu.

SZUMAN Pantaleon (1782-1849). Urodził się w Pile. Studiował prawo we Frankfurcie n. Odrą, a następnie w latach 1801-06 był pruskim urzędnikiem w Kaliszu. Do 1817 r. pracował w sądownictwie, a następnie osiadł w Kołdrąbii k. Janowca. Za nielegalną działalność narodową został w 1833 r. przesiedlony do Szczecinka. Od 1840 r. mieszkał w Czeszewie k. Gołańczy i prowadził tam aktywną działalność narodową. W 1848 r. wszedł w skład Komitetu Narodowego. Zmarł w Kujawkach k. Gołańczy.

Pasaż Pantaleona Szumana znajduje się w centrum Piły.

SZWEYKOWSKI Zygmunt (1894-1978), prof. Urodził się w Krośniewicach w rodzinie aptekarza. Studiował w Warszawie i Lwowie. Był historykiem literatury, badał polski romantyzm i pozytywizm (zwłaszcza twórczość B. Prusa). Od 1930 r. wykładał w Warszawie, Łodzi i od 1939 r. na UP. W okresie okupacji hitler.

prowadził tajne wykłady w Warszawie i Częstochowie. W 1945 r. powrócił do Poznania. Spoczywa na cmentarzu miłostowskim.

Ulica Zygmunta Szweykowskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

SZYLLING Arnold (1884-1920), płk. Urodził się na Mazowszu, pochodził z rodziny arystokratów niem. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie od 1909 r. służył w armii rosyjskiej. W 1917 r. przeszedł do I Korpusu Polskiego, a w 1919 r. otrzymał zadanie sformowania w Biedrusku 3. Pułku Strzelców Wlkp. (przemianowanego na 57 pp) i został jego dowódcą. Ranny w wojnie polsko-bolszewickiej nad Niemnem, zmarł w szpitalu w Kobryniu. Spoczywa na cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

Ulica Arnolda Szyllinga [!] znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

SZYMANOWSKI Karol (1882-1937). Urodził się w Tymoszwówce na Ukrainie. Studia muzyczne odbył w Jelizawetgradzie i Warszawie. Był członkiem grupy „Młoda Polska” w muzyce, najwybitniejszym polskim kompozytorem w 1 poł. XX w. Pisał opery, balety (m.in. *Harnasie*), pieśni, kompozycje instrumentalne, kameralne i chóralskie, utrzymane w nowoczesnym stylu z udziałem elementów folkloru. Zajmował się też publicystyką muzyczną. Zmarł w Lozannie, spoczywa w Krakowie w kościele na Skałce.

Imię Karola Szymanowskiego nadano ulicom w 19 miejscowościach Wielkopolski.

SZYMAŃSKI Kazimierz Jarosław († 1939). Był działaczem sanacyjnym. Pełnił funkcję wiceburmistrza, a od 1936 r. burmistrza Trzemeszna. Aresztowany przez hitlerowców, został rozstrzelany (prawdopodobnie w Jelonku k. Gniezna). Upamiętnia go tablica na ratuszu w Trzemesznie. Fot. 95

Aleja Kazimierza Jarosława Szymańskiego znajduje się w Trzemesznie.

SZYMAŃSKI Roman (1840-1908), dr. Urodził się w Kostrzynie w rodzinie farbiarza. Ukończył gimnazjum św. Marii

Magdaleny w Poznaniu, a następnie walczył w powstaniu styczniowym. Potem studiował historię i ekonomię we Wrocławiu, Berlinie i Lipsku. Od 1869 r. redagował w Poznaniu czasopisma polskie i pisał do nich artykuły. Występował w obronie praw Polaków i Kościoła, podniesienia świadomości politycznej mieszczaństwa, krytykował politykę pruską. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulice Romana Szymańskiego znajdują się w Kostrzynie, Poznaniu (w centrum) i Śródzie Wlkp.

SZYMAŃSKI Stanisław (2 poł. XIX w.). Pochodził z Kórnika. Wykonywał różne artystyczne prace snycerskie i stolarskie podczas urzędowania wewnątrz zamku w Gołuchowie przez I. Działyńską.

Ulica Stanisława Szymańskiego znajduje się w Gołuchowie.

SZYMAŃSKI Stefan (1876-1942), ks. Pochodził z Wielichowa. Ukończył gimnazjum w Recklinhausen, święcenia kapłańskie otrzymał w 1902 r. w Padeborn. Był wikariuszem w Westfalii i lektorem języka polskiego w seminarium duchownym w Padeborn. W 1911 r. objął parafię w Hoetensleben w Saksonii, w 1921 r. został przeniesiony do Dusznik. Od 1925 r. pełnił funkcję proboszcza, a od 1938 r. także dziekana w Obornikach. Aresztowany w 1939 r. przez hitlerow-

ców, przez obóz w Lubiniu trafił do Dachau; zginął w grupie inwalidów w Linzu. Upamiętnia go epitafium na kościele Wniebowzięcia NMP w Obornikach. Fot. 96.

Ulica ks. Stefana Szymańskiego znajduje się w Obornikach.

SZYMBORSKA Wisława (* 1923). Urodziła się w Kórniku na Prowencje w rodzinie rządcy majątku. Od 1929 r. mieszka w Krakowie. Jest poetką, autorką wierszy lirycznych, psychologicznych i filozoficznych, utrzymanych w specyficznym zwięzłym stylu z zaskakującymi aforyzmami, drwinami i sarkastycznym humorem. W 1996 r. otrzymała literacką Nagrodę Nobla.

Ulica Wisławy Szymborskiej znajduje się w Kościanie.

SZYBERSKI Antoni (1811-76), ks. Urodził się w Samostrzelu k. Nakła. Ukończył gimnazjum w Chojnicach i seminarium duchowne w Poznaniu. Był wikariuszem i katechetą w Krotoszynie. W okresie Wiosny Ludów stanął na czele polskiej akcji niepodległościowej w pow. krotoszyńskim. Od 1850 r. był proboszczem w Kobylinie. Działał jednocześnie na polu narodowym i społecznym, m.in. założył Tow. Pożyczkowe i spółdzielnię „Rolnik”. Zmarł w Kobylinie.

Ulica ks. Antoniego Szyperskiego znajduje się w Kobylinie.

ŚCIBIOR Szczepan (1903-52), ppłk. Pochodził z Uniejowa. W pierwszej kadencji po odzyskaniu niepodległości pełnił tam funkcję ławnika Rady Miejskiej. Działał też w ZHP. W 1939 r. brał udział w wojnie obronnej, a następnie walczył na Zachodzie i trafił do obozu jenieckiego dla żołnierzy alianckich w Żaganiu. Po powrocie do kraju został komendantem Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie. Aresztowany w 1951 r. pod fałszywym oskarżeniem i osadzony, został rozstrzelany w więzieniu mokotowskim w Warszawie. Upamiętnia go tablica w kościele w Uniejowie.

Ulica płk. Ścibiora znajduje się w Uniejowie.

ŚCIEGIENNY Piotr (1801-90), ks. Urodził się w Bilczy k. Kielc w rodzinie chłopskiej. Wstąpił do zakonu pijarów w Warszawie i w 1832 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Wilkołazie k. Kraśnika, a od 1843 r. proboszczem w Chodlu k. Opola Lubelskiego. Założył Związek Chłopski i rozpoczął przygotowania do zbrojnego powstania przeciwko Rosjanom i ziemianom. Zapewne był autorem *Złotej książeczki*, wzywającej do oporu przeciwko wyzyskowi chłopów. Uwięziony przez Rosjan, spędził 25 lat na zesłaniu w Nerczyńsku na Syberii. Zmarł w Lublinie.

Ulice ks. Piotra Ściegiennego znajdują się w Krotoszynie, Międzyrzeczu, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Górczynie) i Wrześni.

ŚLIWA Telesfor (1908-39). Urodził się w Bukówcu Grn. Z zawodu był stolarzem i pracował w Poznaniu; zajmował się też malowaniem obrazów, rzeźbieniem i grą na instrumentach muzycznych. Na pocz. okupacji hitler. został aresztowany na uli-

cy i umieszczony na Golęcinie, a następnie 16 X rozstrzelany.

Ulica w Bukówcu Grn. (les), przy którym znajduje się gospodarstwo rodzinne Telesfora Śliwy, nosi dziś jego imię.

ŚLIWA Tomasz (1892-1976), muzyk. Urodził się w Perzynch k. Zbąszynia. Przez 3 lata pracował na terenie Niemiec i za zarobione pieniądze kupił gospodarstwo rolne w Chrośnicy. Położył wielkie zasługi dla zachowania folkloru w rejonie zbąszyńskim. Wyrabiał instrumenty ludowe, w szkole muzycznej w Zbąszyniu uczył gry na koźle, mazankach, szeszeńkach i skrzypcach. Był przewodniczącym Stowarzyszenia Muzyków Ludowych, założonego w 1959 r. w Zbąszyniu. Spoczywa na cmentarzu komunalnym w Zbąszyniu.

Ulica T. Śliwy znajduje się w Zbąszyniu.

ŚLIWIŃSKI Stanisław Bernard (1883-1941), ppłk. Urodził się w Poniecu w rodzinie mistrza rzeźnickiego (na domu rodzinnym odsłonięto tablicę pamiątkową). Ukończył gimnazjum we Wschowie. Studiował prawo w Berlinie i Wrocławiu, a następnie pracował w sądownictwie. W okresie I wojny świat. służył w armii niemieckiej. Kierował działaniami powstania wlkp. w pow. gostyńskim, później był dowódcą odcinka leszczyńskiego i dowódcą 6. Pułku Strzelców Wlkp., na którego czele objął w 1920 r. przyłączone do Polski okolice Bydgoszczy. Potem uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach 1922-30 był prezydentem Bydgoszczy, a następnie prowadził kancelarię adwokacką w Poznaniu. W 1939 r. walczył nad Bzurą. Zmarł w obozie jenieckim w Neubrandenburgu.

Ulice Bernarda Śliwińskiego znajdują się w Gostyniu i Poniecu.

89. Tablica z 2001 r. ku czci Feliksa Stamma przy pl. Niezłomnych w Kościanie

90. Medalion z 1775 r. z popiersiem króla Stanisława Augusta na dawnym alumnacie w Trzemesznie

91. Pomnik króla Stanisława Leszczyńskiego w parku zamkowym w Rydzynie

92. Pomnik Stanisława Staszica, odsłonięty w 1960 r. w Pile

ŚLÓSARSKI Florian (1903-1969). Urodził się w Ostrowitem k. Witkowa w rodzinie nauczyciela wiejskiego. W latach międzywojennych był zawodowym wojskowym. W okresie okupacji hitler. pracował jako robotnik w Skarżysku-Kamiennym. Od 1945 r. mieszkał w Nowym Tomyślu, najpierw jako wojskowy, a potem pracownik „Samopomocy Chłopskiej”. Od 1951 r. do śmierci był prezesem Pow. Związku Gminnych Spółdzielni. Zasłużył się też jako działacz społeczny, radny i propagator oświaty na wsi.

Ulica Floriana Śłosarskiego znajduje się w Nowym Tomyślu.

ŚMIGIELSKI Radzimir (1935-94), dr med. Urodził się w Poznaniu i tam odbył studia medyczne. Następnie pracował jako ginekolog i położnik we Wrześni i Strzałkowie. W 1971 r. zamieszkał w Skwierzynie. Od 1973 r. był dyrektorem tamt. szpitala (dziś nosi on jego imię), a po przekształceniu go w Zespół Opieki Zdrowotnej – jego pierwszym dyrektorem. Zmarł w Skwierzynie.

Ulica dr. Śmigielskiego znajduje się w Skwierzynie.

ŚMIGIELSKI Walenty (1849-1906), ks. Urodził się w Dolsku. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Studia w seminarium duchownym przezwyciężyło powołanie do wojska pruskiego. Świecenia kapłańskie przyjął w 1875 r. w Pradze. Potem był misjonarzem w Kottowie (początkowo nielegalnie, za co odbył karę więzienia w Ostrowie Wlkp.). Następnie pełnił funkcję proboszcza w Cerekwicy k. Jarocina (1881-86), Mącznikach k. Środy (1886-91) i Wolsztynie. Od 1893 r. był proboszczem w Ostrowie (od 1902 r. także dziekanem). Zbudował tam obecną konkatedrę, w której znajduje się epitafium mu poświęcone.

Ulica ks. Walentego Śmigielskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Krępie).

ŚNIADECKI Jan Chrzyciel (1756-1830), prof. Urodził się w Żninie w rodzinie piwowara. Studiował w Krakowie,

Getyndze i Paryżu. Potem wykładał w Krakowie i na uniwersytecie w Wilnie, którego był rektorem w latach 1807-15. Zajmował się matematyką, astronomią, filozofią, literaturą i organizacją oświaty, był twórcą polskiej terminologii matematycznej i astronomicznej. Zmarł w Jaszunach k. Wilna. Jego brat **Jędrzej** (1768-1838) studiował w Krakowie, Pawii i Edynburgu. Był chemikiem, lekarzem, biologiem i filozofem. Kierował katedrami chemii i medycyny na uniwersytecie w Wilnie. Stworzył polskie słownictwo chemiczne, należał do pionierów nowoczesnej biologii i wychowania fizycznego.

Ulice Śniadeckich znajdują się w 16 wielkopolskich miejscowościach, ulica Jędrzeja Śniadeckiego – w Pniewach, w Śremie zaś ulica Śniadeckiego [bez wskazania imienia].

ŚNIEGOCKI Henryk (1893-1971). Urodził się w Kościanie. Od 1902 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie w 1912 r. był współzałożycielem pierwszej drużyny skautów, a w 1916 r. został komendantem wszystkich drużyn poznańskich. Wstąpił do POW ZP i uczestniczył w początkowych wydarzeniach powstania wlkp. W 1919 r. został naczelnikiem męskich drużyn harcerskich w Wielkopolsce. Później był komisarzem plebiscytowym na Pomorzu i Grn. Śląsku, uczestniczył też w II powstaniu śl. W 1921 r. powrócił do Poznania; pracował w szkolnictwie i działał w harcerstwie. Później przenoszono go do Krobi, na Polesie i do Środy Wlkp. Okres II wojny świat. spędził w GG, a po niej wrócił do pracy nauczycielskiej i działalności w ZHP w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Ulica Henryka Śniegockiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

ŚWIATOPEŁK → Świętopełk Wielki.

ŚWIDERSKI Bronisław (1873-1941), dr med. Urodził się w Jarocinie w rodzinie nauczycielskiej. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a następnie odbył studia medyczne w Niemczech. Od 1900 r. mieszkał w Lesznie i był tam naczelnym

lekarzem szpitala ss. Elżbietanek. Działał w organizacjach niepodległościowych, za co po wybuchu powstania wlkp. został internowany w Żaganiu. Był radnym miejskim, a także członkiem PTPN. W latach 1920-21 wybudował ośrodek leczniczy w Stanisławówce k. Osiecznej. Z jego inicjatywy założono czasopismo „Ziemia Leszczyńska”. Zmarł w Lesznie, obecnie spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulica Bronisława Świderskiego znajduje się w Lesznie (na Przylesiu).

ŚWIERCZEWSKI Karol (1897-1947), gen. Urodził się w Warszawie. Był robotnikiem, który w 1915 r. został ewakuowany do Rosji i tam uczestniczył w rewolucji październikowej. W 1918 r. wstąpił do partii bolszewickiej i Armii Czerwonej (w latach 1929-36 pracował w jej sztabie). W latach 1936-38 jako „gen. Walter” dowodził oddziałami międzynarodowymi w wojnie domowej w Hiszpanii. Później organizował wojsko polskie w ZSRR, m.in. dowodził II Armią WP. Od 1946 r. był wiceministrem obrony narodowej. Zginął pod Baligrodem w Bieszczadach w starciu z nacjonalistami ukraińskimi.

Ulice i place Karola Świerczewskiego odnotowano w 33 wielkopolskich miejscowościach.

ŚWIERKOWSKI Piotr (1838-1929). Urodził się w Kostrzynie i pracował tam jako szewc. Był działaczem niepodległościowym i charytatywnym; organizował wiece, występował przeciwko niemieceni urzędów i szkół. Jego trzej synowie wzięli udział w powstaniu wlkp. **Zygmunt** (1882-1939) był założycielem kostrzyńskiego „Sokoła”, **Ludwik** (1887-1939) organizował oddziały powstańcze, a potem przez 10 lat kierował kołem Związku Powstańców Wlkp. Obaj zostali 20 X rozstrzelani przez hitlerowców w publicznej egzekucji na Rynku w Kostrzynie.

Ulica Świerkowskich znajduje się w Kostrzynie.

ŚWIĘCICKI Heliodor (1854-1923), prof. Urodził się w Śremie, był synem le-

karza. Studiował medycynę we Wrocławiu i w Niemczech. Od 1883 r. był położnikiem w Poznaniu. Działał też w Tow. Pomocy Naukowej i w organizacjach charytatywnych, propagował ochronę zdrowia, był członkiem PTPN (od 1915 r. jego prezesem). Należał do organizatorów UP i został jego pierwszym rektorem. Ogłosił szereg prac naukowych. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w krypcie zasłużonych w kościele św. Wojciecha.

Ulice Heliodora Świącickiego znajdują się w Poznaniu (przy MTP), Szamotułach i Śremie.

ŚWIĘTOPEŁK WIELKI (ok. 1200-66), książę. Od 1220 r. był władcą Pomorza Gdańskiego. Nie uznawał zwierzchnictwa → Leszka Białego i w 1227 r. doprowadził do jego śmierci. W latach 1242-52 toczył wojnę z Krzyżakami, w latach 1255-56 walczył z książętami wlkp. o Nakło. Za jego rządów rozwinął się Gdańsk.

Ulica Świątopełka [!] znajduje się w Poznaniu (w Antoninku).

ŚWIGOŃ Józef (1903-43). Urodził się w Pakawiu k. Wroniek w rodzinie gajowego. Po ukończeniu szkoły leśnej w Margoninie rozpoczął w 1928 r. pracę w lasach Fundacji Kórnickiej. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji; w swej leśniczówce Drapałka I założył tajną organizację (później wcieloną do AK) i drukował gazetkę „Polska Narodowa”. Aresztowany w 1942 r. przez gestapo, został osadzony w poznańskim Forcie VII, a następnie skazany na śmierć i stracony w więzieniu w Dreźnie.

Ulica Józefa Śwignonia znajduje się w Dzieńmierowie (poz).

ŚWISTACKI Stanisław (Stach; 2 poł. XVIII w.). Był chłopem z Zakrzowa k. Wieliczki. Brał udział w powstaniu kościuszkowskim i wstąpił się w bitwie pod Racławicami, w której po B. Głowackim zdobył drugą armatę rosyjską. Później uczestniczył w innych kampaniach. Zginął prawdopodobnie we Włoszech.

Ulica Stanisława Świstackiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

ŚWITALSKI Maciej **Zbigniew** (1889-1978), dr med. Urodził się w Krobi. Uczęszczał do gimnazjów w Gostyniu i Poznaniu, studia medyczne odbył we Wrocławiu, Lipsku, Gryfii i Monachium. W latach I wojny świat. był lekarzem wojskowym, potem pełnił funkcję naczelnego lekarza i komendanta szpitala w obozie jenieckim w Strzałkowie. Od 1923 r. prowadził praktykę we Lwówku, gdzie zyskał uznanie jako trafny diagno-

sta i troskliwy opiekun chorych. Był też tam m.in. prezesem Bractwa Kurkowego i Tow. Tenisowego. Za nielegalną działalność hitlerowcy w latach 1942-45 więzili go w Forcie VII i Miejskiej Górcie. Po II wojnie świat. wystarał się o przekazanie pałacu we Lwówku na ośrodek zdrowia.

Ulica Zbigniewa Świtalskiego znajduje się we Lwówku.

T

TACYT (Publius Cornelius Tacitus; ok. 55-ok. 120 n.e.). Studiował prawo, historię, filozofię i retorykę. Był urzędnikiem rzymskim, m.in. konsulem i administratorem prowincji Azja. Napisał szereg dzieł o przeszłości i współczesności Rzymu i jego prowincji, cechujące się doskonałą charakterystyką postaci i zwięzłością stylu, które dały mu opinię najwybitniejszego historyka starożytności.

Ulica Tacyta znajduje się w Kaliszu (w Piwonicach).

TACZAK Stanisław (1874-1960), gen. Urodził się w Mieszkowie w rodzinie oberżysty. Po ukończeniu gimnazjum w Ostrowie Wlkp. uzyskał we Freibergu dyplom inż. hutnika. Od 1914 r. służył w wojsku niem., po 2 latach wstąpił do Legionów Polskich. Jako kapitan, a potem major był głównodowodzącym w pierwszym okresie powstania wlkp. Potem do 1930 r. był zawodowym oficerem WP, m.in. dowódcą okręgu wojskowego w Lublinie. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, potem do 1945 r. przebywał w obozie jenieckim. Zmarł w Malborku, w 1988 r. jego prochy przeniesiono na Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. Fot. 18, 97.

Ulice gen. Stanisława Taczaka znajdują się w Gnieźnie (na Pławniku), Jarocinie, Koziegłowach (poz), Mogilnie, Obornikach, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (w centrum), Środzie Wlkp. i Zbąszyniu.

TACZANOWSKI Edmund Władysław (1822-79), gen. Urodził się w Wieczynie k. Pleszewa, wychowywał zaś w Choryni. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Uczestniczył w przygotowaniach do powstania w 1846 r., za co był aresztowany. W powstaniu Wiosny Ludów dowodził artylerzystami z Le-

gii Akademickiej, następnie walczył we Włoszech w oddziałach Garibaldiego. Po powrocie do kraju gospodarował w Woli Książęcej k. Jarocina. W 1863 r. był dowódcą oddziałów z woj. kaliskiego i mazowieckiego; stoczył m.in. bitwy pod Pyzdrami i Ignacewem. Po powstaniu wyjechał do Turcji, potem przebywał we Francji. W 1870 r. zamieszkał w Choryni (na fasadzie dworu znajduje się tablica pamiątkowa) i tam zmarł.

Ulice gen. Edmunda Taczanowskiego znajdują się w Brzezinach (kal), Kaliszu (na Tyńcu), Koninie (na os. Armii Krajowej), Kościanie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Poznaniu (na Raszynie), Pyzdrach i Sompólnie. Jego imieniem nazwano też Most Warszawski w Kole.

TAŃSKI Czesław (1862-1942). Urodził się w Pieczyskach k. Grójca. Studiował malarstwo w Warszawie, Monachium i Paryżu. Tworzył głównie sceny batalistyczne i obrazki rodzajowe. Od 1893 r. budował także modele latające (m.in. śmigłowca), szybowce i prototypy samolotów. Zmarł w Olszance k. Skierniewic. Jego imię nosi medal przyznawany za osiągnięcia w szybownictwie.

Ulica Czesława Tańskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

TAREJWO Józef (imię zakonne **Maksymilian**; 1834-64), kapucyn. Urodził się w Prenach k. Augustowa. W 1854 r. wstąpił do klasztoru Kapucynów w Lubartowie. Studiował w Warszawie, Łądzie i Lublinie, święcenia kapłańskie przyjął w 1860 r. Prowadził szeroką działalność patriotyczną, za co w 1862 r. został przeniesiony z Warszawy do Łądu. W powstaniu styczniowym był kapelanem oddziałów E. Taczanowskiego. Skazany przez władze carskie na karę śmierci, został stracony w Koninie.

Wał o. Maksymiliana Tarejwy znajduje się w Koninie.

TATARKIEWICZ Władysław (1886-1980), prof. Urodził się w Warszawie. Studiował w Warszawie, Zurychu, Paryżu, Berlinie i Marburgu. Był wykładowcą filozofii na uniwersytetach w Warszawie, Wilnie, Poznaniu (w latach 1921-23) i znów w Warszawie. Specjalizował się w zagadnieniach estetyki i historii filozofii oraz historii sztuki (zwłaszcza architektury i rzeźby). Zmarł w Warszawie.

Ulica Tatarkiewicza znajduje się w Śremie.

TAYLOR Edward Robert (1884-1964), prof. Urodził się w Kielcach w rodzinie prawnika. Ukończył gimnazjum w Kielcach i prawo na UJ. W latach 1909-17 pracował w biurze patronatu spółek pożyczkowych Wydziału Krajowego we Lwowie. W 1919 r. został wykładowcą ekonomii i finansów na UP (później także na Akademii Handlowej). Był jednym z najwybitniejszych ekonomistów polskich; badał teorię i praktykę ekonomii, procesy inflacyjne, powstawanie i podział dochodu narodowego, skarbowość. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu w GG, a potem powrócił do pracy naukowej. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu sołackim.

Ulica Edwarda Taylora znajduje się w Poznaniu (przy Akademii Ekonomicznej).

TELIGA Leonid (1917-70). Urodził się w Wiaźmie w Rosji. Pracował jako dziennikarz i tłumacz, był również lotnikiem. W latach II wojny świat. walczył w różnych formacjach wojskowych. Zajmował się też żeglarstwem. Już będąc śmiertelnie chory, w latach 1967-69 jako pierwszy z Polaków samotnie opłynął na jachcie „Opty” kulę ziemską. Zmarł w Warszawie.

Ulice Leonida Teligi znajdują się w Koninie (w Nowym Dworze) i Swarzędzu.

TEOKRYT (ok. 310-ok. 250 p.n.e.). Był poetą greckim wywodzącym się z Syrakuz na Sycylii. Pisał utwory zwane ogólnie idyllami i epigramy okolicznościowe,

cechujące się nastrojem i delikatnym kreśleniem charakterystyk postaci. Jest uważany za twórcę sielanki (bukoliki) jako gatunku literackiego.

Ulica Teokryta znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

TETMAJER PRZERWA Kazimierz (1865-1940). Urodził się w Ludźmierzu k. Nowego Targu. Studia humanistyczne odbył w Krakowie i Heidelbergu. Od 1886 r. publikował wiersze i utwory prozatorskie o modernistycznej formie: liryki, erotyki, teksty gwarowe (m.in. *Na skalnym Podhalu*), powieści, dramaty. Był czołowym poetą okresu Młodej Polski, piewcą gór (np. powieść *Legenda Tatr*). S. Wyspiański sportretował go w *Weselu* jako Poetę. Po I wojnie świat. osiadł w Warszawie i tam zmarł.

Ulice Kazimierza Przerwy-Tetmajera znajdują się w Chodzieży, Kobylej Górze (osz), Lesznie (na Zatorzu), Pile (na Górnym) i Trzciance, a plac jego imienia – w Kaźmierzu (sza).

THIEL Antoni (1903-86), ks. Urodził się w Racocie. W okresie okupacji hitler. włączył się w działania konspiracyjne na Lubelszczyźnie i był kapelanem AK w randze majora. W latach 1945-80 pełnił funkcję proboszcza parafii w Czarnkowie. Komunistyczny sąd skazał go w 1952 r. na więzienie za treści głoszone w kazaniach. Zmarł w Czarnkowie, spoczywa w alei zasłużonych na cmentarzu komunalnym.

Ulica ks. kanonika Thiela znajduje się w Czarnkowie.

TICZ BAR (XIV/XV w.). Wywodził się z jednej z rodzin pomorskich osiadłych w Wielkopolsce. Za udział w jednej z wypraw wojennych Władysław Jagiełło wykupił należącą do niego osadę Opalenica i nadał mu ją z powrotem. Później (przed 1405 r.) Ticz Bar założył w Opalenicy miasto i był fundatorem tamt. kościoła.

Ulica Ticza Bara znajduje się w Opalenicy.

TIETZ Oskar (1858-1923). Pochodził z ubogiej rodziny żydowskiej z Międzychodu. Stał się znanym w Europie twórcą

nowoczesnych metod handlu. W 1882 r. założył w Berlinie sieć domów towarowych, działających obecnie pod nazwą „Hertie” (od nazwiska jego wuja Hermana Tietza). W 1910 r. utworzył fundację wspierającą rozwój rodzinnego miasta i подарował mu kupione przez siebie Jez. Miejskie, nad którym wybudował łażenki, promenadę, stadion i salę gimnastyczną. Zmarł w Szwajcarii, pochowany został w Berlinie. Upamiętnia go głaz ustawiony przy promenadzie w Międzychodzie.

Ulicę w centrum Międzychodu, przy której urodził się Oskar Tietz, nazwano jego imieniem.

TOBOŁA Szczepan (1871-1928), ks. Urodził się w Konarskiem k. Śremu w rodzinie chłopskiej. Uczył się w gimnazjum w Śremie i w seminarium duchownym w Gnieźnie. W 1898 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Buku, a od 1900 r. proboszczem w Golinie k. Jarocina. Rozwinął tam szeroką działalność społeczną i gospodarczą, zakładał stowarzyszenia, popierał twórczość ludową. Zmarł w Golinie i został pochowany przy tamt. kościele.

Ulica ks. Szczepana Toboły znajduje się w Golinie (jar).

TOKARZEWSKI-KARASZEWICZ Michał Tadeusz (1893-1964), gen. Urodził się we Lwowie. Ukończył gimnazjum w Drohobyczu, a następnie studiował medycynę na UJ. Działał w Związku Strzeleckim i PPS. W latach I wojny świat. walczył w I Brygadzie Legionów Polskich, został ranny pod Laskami. Później był zawodowym oficerem WP, m.in. w latach 1928-32 dowódcą 25 DP w Kaliszu. W wojnie obronnej w 1939 r. dowodził oddziałami armii „Pomorze” i „Warszawa”. Potem kierował konspiracyjną Służbą Zwycięstwu Polsce. Aresztowany w 1940 r. przez władze radzieckie, trafił do korpusu gen. Andersa, a potem organizował oddziały polskie na Środk. Wschodzie. Zmarł w Casablance, został pochowany w Londynie.

Ulica Michała Tokarzewskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

TOŁSTOJ Lew N. (1828-1910), hrabia. Urodził się w Jasnej Polanie k. Tuły. Studiował w Kazaniu, a potem służył w wojsku (m.in. walczył w wojnie krymskiej). Był wybitnym myślicielem i pisarzem. Tworzył realistyczne powieści (m.in. *Wojna i pokój*, *Anna Karenina*), opowiadania, dramaty i traktaty, które cechowało szerokie tło hist. i obyczajowe, krytyka społeczna oraz pogłębiona psychologia. Zmarł w Astapowie k. Riazania.

Ulica Lwa Tołstoja znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

TOMASZEWSKI Adam (1895-1945). Urodził się w Łopienniu k. Kłecka. Uczestniczył w powstaniu wlkp. Później był językoznawcą i pedagogiem, od 1936 r. wykładowcą na UP. Badał gwary wlkp. i łużyckie. Aresztowany w 1944 r. przez hitlerowców za udział w konspiracji i tajne nauczanie, został zamordowany w Kirchschau w Niemczech.

Ulica Adama Tomaszewskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

TOMASZEWSKI Marian (1918-62). Pochodził ze Skałowa k. Koźmina. Uczył się w koźmińskim gimnazjum i od 1931 r. działał tam w harcerstwie. W 1942 r. zorganizował w Koźminie drużynę Szarych Szeregów i był jej komendantem. Po wojnie odbudował ZHP w Koźminie, a następnie przeniósł się do Milicza.

Ulica Mariana Tomaszewskiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

TOMCZEK Klemens (1860-84), podróżnik. Urodził się w Ostrowie Wlkp. Ukończył gimnazjum w Poznaniu i studia geologiczne we Freibergu. Wziął udział w wyprawie S. Szolca-Rogozińskiego do Afryki Równikowej, gdzie badał tereny Kamerunu; opublikował na ten temat szereg artykułów w prasie polskiej i niem. Zmarł na czarną febrę na wybrzeżu kameruńskim.

Ulica Klemensa Tomczeka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na pld. wsch. od centrum).

TOMIAK Kazimierz (1893-1940). Urodził się w Fabianowie k. Poznania.

Pracował jako robotnik na kolei. Podejrzany przez hitlerowców o posiadanie broni, został publicznie rozstrzelany na rynku w Żabikowie.

Ulica Kazimierza Tomiaka znajduje się w Luboniu.

TOMICKI Piotr (1464-1535), bp. Był synem właściciela Tomic k. Stęszewa. Uczył się w szkole katedralnej w Gnieźnie, a następnie studiował w Lipsku, Krakowie i Bolonii. Był współpracownikiem kardynała Fryderyka Jagiellończyka i bp. J. Lubrańskiego, pracował w kancelarii króla Zygmunta Starego. Świecenia kapłańskie przyjął w 1511 r. Od 1514 r. był biskupem przemyskim, od 1520 r. – poznańskim, od 1524 r. – krakowskim. Wspierał kulturę, zbierał książki, polecił zgromadzić zbiór aktów prawnych (*Acta Tomiciana*), ufundował płyty nagrobne w Szamotułach i Tomicach. Zmarł w Krakowie, spoczął w kaplicy katedry wawelskiej.

Ulice Piotra Tomickiego znajdują się w Poznaniu (na Komandorii) i Stęszewie.

TORTUŃ (Turtoń?) Stanisław (1 poł. XX w.). W latach międzywojennych pracował na kolei. Jednocześnie był działaczem PPS, do 1936 r. członkiem władz partii w Poznaniu. W okresie okupacji działał w konspiracji. Zginął zamęczony przez hitlerowców.

Ulica St. Tortunia znajduje się w Swarzędzu-Nowej Wsi.

TRAUGUTT Romuald (1826-64), gen. Urodził się w Szostakowie k. Hajnówki. W latach 1845-62 służył w armii rosyjskiej. W 1863 r. był dowódcą oddziału na Polesiu, a następnie ostatnim dyktatorem powstania, próbującym zreorganizować siły zbrojne i wprowadzić w życie uwłaszczenie chłopów. Nawiązał też kontakty z ruchami demokratycznymi na Zachodzie. Osamotniony wskutek upadku powstania, został w 1864 r. aresztowany przez Rosjan i stracony na stokach Cyta deli w Warszawie.

Ulice Romualda Traugutta odnaleziono w 20 wielkopolskich miejscowościach, osiedle jego imienia – w Jarocinie.

TRAWIŃSKI Józef (1889-1939), por. Urodził się w Grzymysławicach k. Wrześni. Z zawodu był ślusarzem. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. W powstaniu wlkp. walczył pod Gnieznem i nad Notecią, m.in. jako dowódca kompanii cekaemów, a potem uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach międzywojennych gospodarował w majątku w Gulczewku, był też działaczem organizacji kombatanckich. Po wkroczeniu hitlerowców został aresztowany i zamordowany w nieznanych okolicznościach.

Ulica por. Józefa Trawińskiego znajduje się we Wrześni.

TRĄMPCZYŃSKI Hipolit (1815-67). Był synem dzierżawcy majątku w Bojanicach k. Kłecka. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Po studiach w Tharandt k. Drezna był pierwszym w Wielkopolsce leśnikiem z wyższym wykształceniem, od 1843 r. nadleśniczym w dobrach kórnickich. W 1846 r. wyruszył z oddziałem powstańczym do Poznania i został ciężko ranny na Chwaliszewie, a następnie skazany na więzienie. Od 1848 r. pełnił funkcję nadleśniczego w Zaniemyślu, dzierżawił też Polwice. Napisał też szereg artykułów z dziedziny leśnictwa.

Ulice Hipolita Trąmpczyńskiego znajdują się w Kórniku i Środzie Wlkp.

TRĄMPCZYŃSKI Stefan Wojciech (1860-1953). Urodził się w Dębowie k. Gniezna w rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjów w Trzemesznie i Poznaniu, studiował prawo w Berlinie i Wrocławiu. Był adwokatem i notariuszem w Poznaniu, a także działaczem narodowym i społecznym, w latach 1910-18 posłem do sejmu pruskiego. Uczestniczył w tworzeniu organów państwa polskiego; był naczelnym prezesem prowincji poznańskiej, marszałkiem Sejmu Ustawodawczego, w latach 1922-28 marszałkiem Senatu i do 1935 r. posłem. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulica Wojciecha Trąpczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

TRENTOWSKI Bronisław Ferdynand (1808-69), prof. Urodził się w Opolu. Studiował filozofię w Warszawie, Heidelbergu i Paryżu, w latach 1838-47 wykładał na uniwersytecie we Fryburgu. Był przedstawicielem „filozofii narodowej” okresu romantyzmu. Głosił ideę odrodzenia Polaków przez wykształcenie i wychowanie w duchu patriotycznym (gł. dzieło *Chowanna*). Zmarł we Fryburgu.

Ulica Bronisława Trentowskiego znajduje się w Pile (na Górnym).

TROCZYŃSKI Konstanty Leon (1906-42). Był synem kolejarza z Częstochowy. Ukończył gimnazjum w Poznaniu, a następnie polonistykę i socjologię na UP. Studiował też we Francji i Niemczech. Był teoretykiem i krytykiem literackim, publicystą, organizatorem „czwartków literackich”. Od 1932 r. pełnił funkcję kierownika literackiego Polskiego Radia w Poznaniu, od 1937 r. wykładał na UP. Wyszklony przez hitlerowców, zamieszkał w Krakowie i brał udział w tajnym nauczaniu. W 1942 r. został aresztowany, zginał rozstrzelany w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu.

Ulica Konstantego Troczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

TRUSZKOWSKA Zofia Kamila (imiona zakonne **Maria Angela**; 1825-99), bł. Urodziła się w Kaliszu w rodzinie prawnika (w kolegiacie znajduje się tablica w miejscu, gdzie została ochrzczona). W 1855 r. z bł. Honoratem Koźmińskim założyła w Warszawie Zgromadzenie Sióstr Felicjanek, zajmujące się dziećmi. W okresie powstania styczniowego w ochronkach organizowano szpitale polowe, za co zgromadzenie skasowano. Przeniosła się do Krakowa i założyła je ponownie. Została beatyfikowana w 1993 r.

Ulica bł. Angeli Marii znajduje się w Gębicach (czt).

TRZCIŃSKI Krzysztof → Komeda-Trzeciński Krzysztof.

TRZEBIATOWSKI Włodzimierz (1906-82), prof. Urodził się w Grodzisku Wlkp. Był chemikiem nieorganicznym, badaczem stopów i związków międzymetalicznych oraz własności magnetycznych. Od 1938 r. wykładał na uniwersytecie we Lwowie, a od 1945 r. na politechnice we Wrocławiu. W latach 1972-77 pełnił funkcję prezesa PAN.

Ulica Włodzimierza Trzebiatowskiego znajduje się w Koninie (w Laskówcu).

TUHY Stefan (1911-74). Urodził się w Witoldówce na Wołyniu w rodzinie chłopskiej. W latach 1925-32 uczył się w seminarium nauczycielskim w Ostrogu, a potem pracował jako nauczyciel na Polesiu. W okresie okupacji hitler. działał w AK, a potem przebył szlak bojowy I Armii WP. W 1947 r. został nauczycielem w Strzałkowie, w 1950 r. przeniósł się do Wrześni. W latach 1960-73 był przewodniczącym Prezydium Pow. Rady Narodowej, od 1968 r. pełnił funkcję prezesa powiatowego komitetu ZSL. Spoczywa na cmentarzu komunalnym we Wrześni.

Ulice Stefana Tuhego znajduje się we Wrześni.

TUŁODZIECKA Aniela (1853-1932), działaczka społeczna i oświatowa. Pochodziła ze Starej Dąbrowy k. Wolsztyna. Z jej inicjatywy powstało w Poznaniu w 1894 r. towarzystwo „Warta”, które organizowało tajne szkolnictwo w Wielkopolsce. Była czynna przy tworzeniu przytułków dla dzieci, zakładaniu schronisk i ogródków jordanowskich z dożywianiem. Reprezentowała Wielkopolskę na zjazdach kobiet wszystkich trzech zaborów. Za działalność patriotyczną była szykanowana przez władze pruskie. Zmarła w Poznaniu.

Ulica Anieli Tułodzieckiej znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

TURGIENIEW Iwan S. (1818-83). Urodził się w Orle w Rosji w rodzinie ziemiańskiej. Studiował w Moskwie, Petersburgu i Berlinie. Był pisarzem, przedstawicielem realizmu krytycznego. Tworzył opowia-

dania, powieści (m.in. *Ojcowie i dzieci*) i dramaty, w których przedstawiał życie współczesnego społeczeństwa rosyjskiego i zachodzące w nim przemiany, a także wiersze i poematy prozą. Od 1847 r. mieszkał przeważnie na Zachodzie, zmarł w Bougival k. Paryża.

Ulica Iwana Turgieniewa znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

TURTOŃ → Tortuń Stanisław.

TUROWSKI Władysław (1906-83).

Urodził się w Kępnie, był synem garbarka. Uczęszczał do gimnazjum w Kępnie, gdzie założył zespół wokalny i działał w kółku teatralnym. Później studiował na UP. Od 1937 r. mieszkał w Gdyni-Orłowie. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a następnie przebywał w obozie jeńckim. Po powrocie do kraju od 1946 r. pracował w Funduszu Wczasów Pracowniczych w Jeleniej Górze i Koszalinie. Komponował pieśni i piosenki (m.in. *Hymn Ziemi Koszalińskiej* i hejnał Kępna), prowadził zespoły amatorskie, wydał 3 śpiewniki. Zmarł w Koszalinie, spoczął w alei zasłużonych tamt. cmentarza.

Ulica Turowskiego znajduje się w Kępnie.

TURWID (Kaczmarek) **Marian** (1905-87). Urodził się we Wrześni. Maturę uzyskał w 1926 r. w Gnieźnie, studia plastyczne odbył w Krakowie. Był malarzem, literatem i poetą. Publikował w czasopiśmie, w latach 1931-37 pełnił funkcję redaktora naczelnego miesięcznika „Wici Wielkopolskie”, poświęconego kulturze i sztuce. Po II wojnie świat. był pierwszym przewodniczącym Rady Miejskiej we Wrześni, później przeniósł się do Bydgoszczy. W farze wrzeńskiej znajduje się witraż jego autorstwa.

Ulica Mariana Turwida znajduje się we Wrześni.

TUSZYŃSKI Czesław (1908-82), ks.

Urodził się w Wattenscheid w Westfalii w robotniczej rodzinie emigrantów. Od 1911 r. mieszkał w Krotoszynie, gdzie ukończył gimnazjum. Świecenia kapłańskie przyjął w 1932 r., a następnie był

wikariuszem w Buku, Nieparcie, Środzie Wlkp. i Kórniku. W 1940 r. został proboszczem w Grodzisku Wlkp. Po II wojnie świat. odrestaurował budynki kościelne, przejął też kościół ewangelicki i stworzył w nim ośrodek duszpasterski. Opiekował się biednymi, rozwijał stowarzyszenia parafialne. Zmarł w Grodzisku, pochowany został na tamt. cmentarzu. W 2004 r. wybrano go „Grodziszczaninem 700-lecia”. Fot. 98.

Ulica ks. kanonika Czesława Tuszyńskiego znajduje się w Grodzisku Wlkp.

TUWIM Julian (1894-1953). Urodził się w Łodzi i tam ukończył gimnazjum. Był poetą i tłumaczem. Od 1916 r. mieszkał w Warszawie, gdzie współtworzył grupę poetów „Skamander”, współpracował z czasopismami, pisał teksty do piosenek i kabaretów, opracowywał libretta operetkowe i adaptacje teatralne. Tworzył głównie wiersze liryczne i refleksyjne (np. poemat *Kwiaty polskie*), a także utwory dla dzieci (*Lokomotywa*, *Słoń Trąbalski*). Był także autorem antologii ciekawostek i osobiwości literackich. Zmarł w Zakopanem.

Ulice Juliana Tuwima odnotowano w 25 miejscowościach regionu.

TWARDY Stanisław (ok. 1532-80), ks. Był synem chłopa z Marzenina k. Wrześni. Ukończył Akademię Lubrańskiego w Poznaniu. Od ok. 1552 r. studiował filozofię i teologię na uniwersytecie w Krakowie, a następnie był prof. tej uczelni. Pisał wiersze po grecku i łacinie, używał nazwiska Mareniusz (*Marennius*) od rodzinnej wsi. Zgromadził znaczny księgozbiór, był też znanym kaznodzieją. Dla kościoła w Marzeninie ufundował kielich mszalny. Był kanonikiem kolegiaty św. Florianiana w Krakowie i po śmierci został w tym kościele pochowany.

Imię ks. Twardego nosi gł. ulica Marzenina (wrz).

TWARDOWSKI Samuel Ludwik (przed 1600-61). Urodził się w Lutyni w rodzinie szlacheckiej wywodzącej się ze

Skrzypny k. Pleszewa. Ukończył kolegium jezuickie w Kaliszu, a potem służył w wojsku. Był najwybitniejszym do czasów Kasprowicza poetą wlkp., jednym z najlepszych twórców epoki baroku. Pisał sielanki, satyry, a także poematy panegiryczne i przedstawiające wydarzenia współczesne (m.in. walki z Turkami i Kozakami, w których sam uczestniczył). Od 1639 r. dzierżawił majątki rolne w Wielkopolsce, zmarł w Zalesiu Wlk. k. Kobyлина. Pochowano go w podziemiach kościoła Bernardynów w Kobylinie. Fot. 99.

Ulica Samuela Twardowskiego znajduje się w Kobylinie.

TYC Teodor (1896-1927). Urodził się w Monachium, był synem lekarza. W latach 1916-18 służył w armii niem., następnie brał udział w akcji plebiscytowej w Bytomiu i Sosnowcu. Potem studiował ekonomię i historię na UP i został wykładowcą tej uczelni. Pisał prace na temat stosunków polsko-niem., kolonizacji na prawie niem., początków miast w Polsce. Zainicjował powstanie Instytutu Bałtyckiego (został jego kierownikiem) i Instytutu Śl. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Teodora Tyca znajduje się w Poznaniu (na os. Powstańców Śl.).

TYCZYŃSKI Wojciech Jan (1892-1959), płk. Urodził się w Skolem k. Stanisławowa. Ukończył gimnazjum w Stryju, studiował prawo na uniwersytecie we Lwowie. W okresie I wojny świat. ukończył szkołę oficerską w Grazu i służył w armii austriackiej. W 1918 r. wstąpił do armii gen. Hallera, walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w której został ranny. Później był zawodowym oficerem WP, m.in. od 1933 r. dowódcą 56 pp w Krotoszynie, na którego czele walczył w wojnie obronnej w 1939 r. Okres II wojny świat. spędził w obozie jenieckim. Powrócił do kraju w 1947 r., zamieszkał we Wrocławiu i tam zmarł. Pochowano go na cmentarzu w Krotoszynie.

Ulica płk. Tyczyńskiego znajduje się w Krotoszynie.

TYLMAN Feliks (1918-43). Urodził się w Wągrowcu w rodzinie cieśli. Pracował jako ślusarz i szkutnik. Od 1921 r. był harcerzem, m.in. w 1933 r. założył drużynę żeglarską ZHP w Wągrowcu. W 1939 r. uczestniczył w wojnie obronnej jako podoficer Obrony Narodowej. Po ucieczce z niewoli niem. powrócił do Wągrowca. Potem pracował w Poznaniu, gdzie przystąpił do konspiracyjnej działalności harcerskiej, włączonej potem w skład Szarych Szeregów. Zbierał też informacje wywiadowcze. Zaskoczony w Poznaniu przez agentów gestapo, zginął ostrzeliwując się podczas ucieczki.

Ulica Feliksa Tylmana znajduje się w Wągrowcu.

TYMEK Jadwiga → Tymkówna Jadwiga.

TYMIENIECKI Kazimierz Dionizy (1887-1968), prof. Był synem adwokata z Kielc. Za udział w strajku szkolnym został wydalony z gimnazjum w Kielcach i maturę uzyskał w Warszawie. Historię studiował na UJ, w Lipsku i Paryżu. Od 1913 r. pracował jako archiwariusz w Warszawie. W 1919 r. objął katedrę historii średniowiecznej na UP. Badał przede wszystkim stosunki społeczno-gospodarcze w wiekach średnich, napisał *Historię chłopów polskich*, był współzałożycielem „Roczników Hist.” Wysiedlony przez hitlerowców do GG, brał udział w tajnym nauczaniu. Po wojnie m.in. w latach 1957-61 był prezesem PTPN. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim.

Ulica Kazimierza Tymienieckiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

TYMKOWSKA Elżbieta (1878-1952). Urodziła się w Pacholewie k. Obornik. Uczyła się w Poznaniu. W 1897 r. wstąpiła we Lwowie do Zgromadzenia Franciszkanek. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego we Lwowie była nauczycielką w Samborze i Lwowie. W latach 1920-35 pełniła funkcję kierowniczką

szkoły w Bukówcu Grn. Przez kilka lat prowadziła tam też wieczorową szkołę zawodową, w 1921 r. założyła Kółko Włościanek. Po przejściu na emeryturę wyjechała do Szamotuł. W okresie okupacji hitler. była więziona w Bojanowie, a następnie uczyła w Pustelniku k. Warszawy. Po wojnie powróciła do Szamotuł, tam zmarła i została pochowana na miejscowym cmentarzu.

Ulica Elżbiety Tymkowskiej znajduje się przy starej szkole w Bukówcu Grn. (les).

TYMKÓWNA Jadwiga (1919-44), nauczycielka. Urodziła się w Połajewie. Była nauczycielką gimnastyki w Szkole Powszechniej w Międzychodzie, prowadziła tam też żeńską drużynę harcerską przy gimnazjum. W 1939 r. wysiedlona została do Wręczy k. Mszczonowa, gdzie pod-

jęła działalność konspiracyjną w AK i tajnym harcerstwie. Po aresztowaniu w 1943 r. przez hitlerowców przebywała w Skierniewicach i na Pawiaku w Warszawie. Zmarła w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu.

Ulica Jadwigi Tymek znajduje się w Międzychodzie.

TYSZER Stanisław (1909-94), ks. Urodził się w Chromcu k. Jarocina. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1934 r. Przed II wojną świat. pełnił funkcję proboszcza w Miedzichowie. Aresztowany w 1940 r., do 1945 r. przebywał w obozach hitler. W latach 1947-84 był proboszczem w Lutogniewie i szeroko rozwinął kult Matki Boskiej w tamt. sanktuarium.

Ulica ks. Stanisława Tyszera znajduje się w Lutogniewie (kro).

UŁASZYN Henryk (1874-1956), prof. Urodził się w Lechaczysze na Ukrainie w rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjów w Humaniu, Warszawie i Odessie, następnie studiował w Kijowie, Krakowie, Wiedniu i Lipsku. Był językoznawcą; badał języki słowiańskie i klasyczne, słowotwórstwo, fonetykę, gwary. Prowadził też poradnictwo językowe. Od 1917 r. był wykładowcą w Kijowie, od 1919 r. – na uniwersytecie we Lwowie, od 1922 r. – w Poznaniu. Okres okupacji hitler. spędził na wysiedleniu w GG. Po wojnie był prof. na uniwersytecie w Łodzi i tam zmarł.

Ulica Henryka Ułaszyna znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

UMIŃSKI Jan Nepomucen (1778-1857), gen. Urodził się w Czeluścinie k. Kobyłina w rodzinie ziemiańskiej. Był uczestnikiem powstania kościuszkowskiego i wojen napoleońskich, został ranny pod Gdańskiem. W Smolicach, gdzie mieszkał w latach 1815–26, podniósł poziom rolnictwa i poprawił wygląd miejscowości. Za działalność patriotyczną został w 1826 r. skazany na więzienie. Po powstaniu listopadowym, w którym był jednym z dowódców, nie mógł powrócić do Wielkopolski, więc mieszkał w Brukseli i Wiesbaden, gdzie też zmarł.

Ulice gen. Jana Nepomucena Umińskiego znajdują się w Kobylinie, Krotoszynie, Pępowie (gos) i Poznaniu (na Wildzie).

UMIŃSKI Władysław (1865-1954). Urodził się w Przedczu. Był pisarzem, autorem powieści przygodowych i fantastyczno-naukowych dla młodzieży, w których popularyzował wiedzę przyrodniczą i osiągnięcia techniki (np. *Na drugą pla-*

netę). Pisał też opowieści krajoznawcze, zajmował się tłumaczeniami. Zmarł w Warszawie. Jego imię nosi szkoła w rodzinnym mieście. Fot. 100.

Ulica Władysława Umińskiego znajduje się w Przedczu.

URBANIAK Ildefons (1900-64). Urodził się w Łądzie k. Słupcy. Z zawodu był nauczycielem. W 1930 r. w wyniku konkursu został kierownikiem szkoły w Budziszławiu Kościelnym k. Kleczewa; pełnił tę funkcję do 1939 r. i w latach 1945-64. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a potem przebywał w niewoli niem.

Ulica Ildefonsa Urbaniaka znajduje się w Budziszławiu Kościelnym (kon).

URBANOWICZ Wiktoria Ewa (1893-1979). Pochodziła z Krotoszyna. W latach 1906-07 uczestniczyła tam w strajku szkolnym; wyróżniła się, oświadczając kierownikowi szkoły: *Jeśli nie będziemy walczyć, nie zwyciężymy, a my musimy zwyciężyć*. Zmarła w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu górczyńskim.

Ulica Ewy Urbanowiczówny znajduje się w Krotoszynie.

URBANOWSKA Zofia (1849-1939). Urodziła się w Kowalewku k. Konina w rodzinie dzierżawcy majątku. Uczyła się w Koninie i Poznaniu. Od 1870 r. pisała korespondencje, powieści i opowiadania, także dla dzieci i młodzieży, w których wiele miejsca zajmują realia konińskie. Ok. 1873 r. wyjechała do Warszawy, w 1913 r. wróciła do Konina i tam zmarła. Miasto nadało jej honorowe obywatelstwo i wystawiło pomnik. Fot. 101.

Imieniem Zofii Urbanowskiej nazwano ulicę w starej części Konina, przy której znajduje się jej dworek.

VETULANI Tadeusz Bolesław (1897-1952), prof. Urodził się w Sanoku w rodzinie nauczycielskiej. Do gimnazjów uczęszczał w Sanoku, Cieszynie i Wiedniu, studia filologiczne w Wiedniu przerwała służba w armii austriackiej w latach 1916-18. W 1922 r. ukończył studia rolnicze na UJ i pracował jako zarządca majątków. W latach 1925-31, 1935-39 i 1945-51 był wykładowcą zootechniki na UP. W latach 1931-35 pracował na uniwersytecie w Wilnie, w 1936 r. założył rezerwat tarpanów w Puszczy Białowiejskiej. Od 1951 r. był prof. Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Zmarł w Krakowie i tam został pochowany.

Ulica Tadeusza Vetulaniego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

VIVALDI Antonio (ok. 1678-1741), ks. Urodził się w Wenecji. Był skrzypkiem i kompozytorem. Napisał ogromną ilość utworów symfonicznych, m.in. ok. 460 koncertów na orkiestrę (np. słynne *Cztery pory roku*) i 222 koncerty skrzypcowe, ok. 40 oper, kantaty, sonaty, utwory religijne. Miały one znaczny wpływ na ustalenie form kompozycji, wiele z nich wykonywanych jest do dziś. Zmarł w Wiedniu.

Ulica Antonio Vivaldiego znajduje się w Szreniawie (poz).

VRTEL-WIERCZYŃSKI Stefan → Wierczyński-Vrtel Stefan.

WACHOWIAK Stanisław (1890-1972). Był synem fornała ze Smolic k. Kobylina. Ukończył gimnazjum w Recklinghausen w Westfalii, a następnie studiował prawo i ekonomię w Berlinie, Münster, Strasburgu i Monachium. Od 1915 r. pracował w bankach w Kościanie oraz w Inowrocławiu, gdzie organizował powstanie wlkp. i został pierwszym polskim przewodniczącym Rady Miejskiej. W latach 1920-24 był posłem na Sejm, w latach 1924-26 pełnił funkcję wojewody pomorskiego. Później był jednym z twórców Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu w 1929 r., a potem do 1939 r. zajmował stanowisko dyrektora MTP. Podczas okupacji hitler. mieszkał w Warszawie i był wiceprezesem Rady Gł. Opiekuńczej. Od 1939 r. przebywał na emigracji, zmarł w São Paulo w Brazylii.

Ulica Stanisława Wachowiaka znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

WACHOWIAK Szymon (1896-1939). W 1933 r. został wybrany burmistrzem Wągrowca, ale wobec braku zatwierdzenia przez wojewodę urząd mógł objąć w 1939 r. Zginął w drugim dniu II wojny świat. pod gruzami zbombardowanego przez hitlerowców ratusza. Spoczywa na nowym cmentarzu farnym.

Ulica Szymona Wachowiaka znajduje się w Wągrowcu.

WACHTEL Mariusz Józef (1892-1919). Urodził się w Gnieźnie. Pracował jako sztukator. W latach 1912-18 służył w niem. marynarce wojennej. Po wybuchu powstania wlkp. na czele grupy ochotników zajął koszar dragonów w Gnieźnie, a następnie tworzył oddziały powstańcze. Poległ 18 II pod Rynarzewem w czasie ataku na niem. pociąg panc.

cerny. Pochowano go na cmentarzu św. Piotra i Pawła w Gnieźnie.

Ulica Mariana [!] Wachtla znajduje się w Gnieźnie (na Pławniku).

WACŁAW Z SZAMOTUŁ (po 1520-ok. 1560). Urodził się w Szamotułach. Prawdopodobnie uczył się w Akademii Krakowskiej. Był najwybitniejszym polskim muzykiem renesansowym, autorem utworów polifonicznych, m.in. motetów, pieśni i mszy (do dziś zachowało się 10 jego utworów). W latach 1547-55 był kompozytorem i śpiewakiem kapeli nadwornej króla Zygmunta Augusta, a potem działał na dworze Radziwiłłów. Fot. 102.

Ulica Wacława Szamotulczyka znajduje się w Szamotułach, Wacława z Szamotuł – w Gruszczyźnie (poz).

WALCZAK Leon († 1945). Był mieszkańcem Ostrowa Wlkp. Na pocz. 1945 r. wstąpił do oddziałów ochotniczej obrony miasta. Został 24 I wysłany w patrolu osłaniającym monterów, którzy mieli naprawić stację wodociągową w lesie po wsch. stronie miasta. W drodze powrotnej zostali ostrzelani przez niem. samochód pancerny, jadący szosą od strony Kalisza. Po godzinie atak odparto, ale Walczak, ranny w brzuch, zmarł w drodze do szpitala. Był pierwszą ofiarą walk o oswobodzenie Ostrowa.

Ulica Leona Walczaka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na wsch. od centrum).

WALENDOWSKI Stanisław (1926-75). Urodził się w Żegocinie k. Pleszewa w rodzinie robotnika folwarcznego. Po II wojnie świat. pracował jako robotnik w Poznaniu i tu zaczął działać w ZWM. Potem był przewodniczącym ZMP i komendantem „Służby Polsce” w gminie

Czermin, a następnie pracował w ZMP i Związku Młodzieży Wiejskiej w Jarocinie, Kępnie i Poznaniu. Ukończył technikum rolnicze w Bojanowie, w latach 1961-66 studiował na Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu. Został działaczem spółdzielczości rolniczej, m.in. od 1967 r. prezesem związku spółdzielni woj. poznańskiego. Zainicjował budowę ośrodka szkoleniowego w Mierzynie k. Międzychodu. Przez 3 kadencje był posłem na Sejm.

Ulica Stanisława Walendowskiego znajduje się w Nowym Świecie (ple).

WALENTY († ok. 269), św. Był rzymskim kapłanem, który towarzyszył męczennikom prześladowanym za panowania cesarza Klaudiusza Gota II. Gdy pojmano jego samego, obito go maczugami, a potem ścięto. Uznawany jest za patrona nerwowo chorych. Rozpowszechniony zwyczaj przesyłania w dniu jego święta (14 II) podarków i listów miłosnych jest pamiątką dawnego obyczaju pogańskiego.

Ulice św. Walentego znajdują się w Brodowie (śrd) i Wysokiej.

WALIGÓRA Leon (1914-43). Był synem położnej z Kostrzyna. Działal tam w harcerstwie. Od 1934 r. był zawodowym podoficerem WP w 68 pp w Gnieźnie, a następnie w Korpusie Obrony Pogranicza w Osowcu k. Augustowa. Po wkroczeniu hitlerowców wrócił do Kostrzyna, od 1941 r. mieszkał w GG. Był dowódcą oddziału partyzanckiego AK w okolicach Żyrardowa. Zginął w potyczce w pobliżu leśniczówki Piotrowina.

Ulica Leona Waligóry znajduje się w Kostrzynie.

WALKOWIAK Ludwik (1908-89), ks. kanonik. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp. i Seminarium Duchowne w Poznaniu. Następnie był wikariuszem w Swarzędzu i Poznaniu. W latach 1940-45 przebywał w hitler. obozach koncentracyjnych w Dachau i Gusen, a potem pracował wśród Polonii we Francji. W latach 1947-72 pełnił funkcję proboszcza w Miejskiej Górcie.

Ulica ks. Walkowiaka znajduje się w Miejskiej Górcie.

WANAT Józef (1886-1975). Urodził się w Kaliszu w rodzinie robotniczej. Brał udział w wydarzeniach rewolucyjnych w latach 1904-05, po których schronił się w Łodzi. Następnie przebywał w Brementen i w Szwajcarii, ukończył akademię sztuk pięknych w Wiedniu. Od 1922 r. mieszkał we Francji. Malował pejzaże, kwiaty, martwe natury i portrety. W 1964 r. powrócił do Kalisza i darował kaliskiemu muzeum zbiór obrazów artystów polskich działających we Francji. Otrzymał tytuł honorowego obywatela miasta. Zmarł w Kaliszu.

Ulica Józefa Wanata znajduje się w Kaliszu (na Majkowie).

WAŃKOWICZ Melchior (1892-1974). Urodził się w Kałuzycach na Białorusi. Był reporterem, literatem i publicystą. W 1927 r. założył w Warszawie wydawnictwo „Rój”. W latach II wojny świat. był korespondentem wojennym, do 1958 r. przebywał na emigracji. Jego gł. dzieła to *Na tropach Smętka*, dokumentujące polskość Mazur, monografia *Bitwa o Monte Cassino* oraz zbiory gawęd i wspomnień. W Jerce, gdzie odwiedzał brata, znajduje się tablica pamiątkowa. Zmarł w Warszawie. Fot. 103.

Ulice Melchiora Wańkowicza znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na pfn. od centrum), Poznaniu (w Strzeszynie) i Złotowie, rondo jego imienia – w Jerce (koś).

WAŃSKI Jan (przed 1760-po 1821). Pochodził z Wielkopolski. Był krewnym K. Kurpińskiego. Jako skrzypek i kompozytor działał m.in. w Sarnowie, Świątchowie, Gostyniu i Poznaniu. Pisał opery, symfonie i utwory religijne w stylu klasycznym, z wykorzystaniem motywów ludowych. Z jego kompozycji zachowała się tylko część. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Jana Wańskiego znajduje się w Bukówcu Grn. (les).

WARSZAWSKI Józef (1903-97), ks. Urodził się w Hamburgu w rodzinie kolejarza pochodzącego z Wielkopolski.

W latach 1919-24 uczył się w gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a następnie wstąpił do zakonu jezuitów. W okresie okupacji hitler. działał w ruchu oporu i był kapłanem w AK. Po powstaniu warszawskim trafił do Niemiec, a następnie do Anglii. Od 1950 r. mieszkał w Rzymie, gdzie m.in. wykładał na uniwersytecie Gregorianum i kierował polską sekcją Radia Watykańskiego. Był też autorem opracowań hist. i publicystą. Wrócił do Polski w 1994 r., zmarł w Warszawie.

Ulica ks. Józefa Warszawskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (po ptn. stronie śródmieścia).

WARYŃSKI Ludwik Tadeusz (1856-89). Urodził się w Martynówce na Ukrainie. W latach 1874-75 studiował w Petersburgu, ale został usunięty z uczelni za działalność rewolucyjną. Od 1876 r. pracował w Warszawie jako ślusarz, zakładał też kółka socjalistyczne. W latach 1878-80 działał w Galicji, ale został uwięziony i wydalony stamtąd. W 1882 r. założył w Warszawie I Proletariat – pierwszą polską partię robotniczą. Aresztowany w następnym roku i skazany na katorgę, zmarł w twierdzy w Szlisselburgu k. Petersburga.

Ulice Ludwika Waryńskiego odnotowano w 11 miejscowościach regionu.

WASIAK Kazimierz (1938-93), ks. Urodził się w Sobótce k. Ostrowa Wlkp. W latach 1952-56 uczył się w niższych seminariach duchownych w Gostyniu i Wolsztynie, święcenia kapłańskie przyjął w 1962 r. Był wikariuszem w Dłużynie, Poznaniu, Rawiczu i Zbąszyniu, a od 1978 r. proboszczem kolejno w Drzeczowie i Ruchocicach. W latach 1985-90 kierował parafią w Gorzycach Wlk. Zmarł w Kopanicy, pochowany został na cmentarzu w Sobótce.

Ulica ks. Kazimierza Wasiaka znajduje się w Gorzycach Wlk. (ost).

WASZKIEWICZ Aleksander (1901-45), gen. Był Białorusinem urodzonym w Białowieży. Od 1919 r. służył w Armii Radzieckiej, m.in. dowodził jednostkami

piechoty i wykładał na Akademii Wojskowej im. Frunzego. W 1944 r. został przeniesiony do WP i mianowany dowódcą dywizji w II Armii. Wzięty do niewoli pod Budziszynem, został zamordowany przez hitlerowców koło Tauer.

Ulice Aleksandra Waszkiewicza znajdują się w Międzyrzeczu i Skwierzynie.

WAWRZYNIAK Piotr (1849-1910), ks. Był synem chłopca z Wyrzeki k. Śremu. Ukończył gimnazjum śremskie, studiował teologię w Münster. W 1872 r. przyjął święcenia kapłańskie i został wikariuszem w Śremie. Zasłużył się jako ekonomista, działacz gospodarczy i pionier spółdzielczości kredytowej o wielkim autorytecie. Od 1887 r. był wicepatronem, a od 1891 r. patronem Związku Spółek Zarobkowych. W latach 1894-98 pełnił funkcję posła do parlamentu w Berlinie. Od 1898 r. był proboszczem w Mogilnie. Spoczywa na tamt. cmentarzu. Upamiętniają go pomniki w Mogilnie i Śremie oraz tablica w Śremie na banku, który założył.

Ulice ks. Piotra Wawrzyniaka znajdują się w 22 miejscowościach Wielkopolski. Fot. 104.

WAWRZYNIAK Władysław Jan (1890-1940), płk. Urodził się w Antoninie. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., a po studiach prawniczych w Monachium i we Wrocławiu pracował w ostrowskim sądzie. W okresie I wojny świat. służył jako oficer w armii niem. W 1918 r. został jednym z dowódców tworzących się w Ostrowie polskich oddziałów zbrojnych. Zajął koszary w Szczypiornie, a po wybuchu powstania wlkp. stał na czele jednostek, które zajęły Skalmierzyce i Ostrów. Później dowodził pld. frontem powstańczym. Do 1929 r. był oficerem zawodowym, a następnie działał jako kupiec w Buku. W 1939 r. zgłosił się do wojska, zginął rozstrzelany w Katyniu.

Ulica Władysława Wawrzyniaka znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

WAWRZYNIEC († 258), św. Miał pochodzić z Hiszpanii. Mieszkał w Rzymie. W 257 r. został wyświęcony i mimo młodego wieku został najważniejszym

97. Grobowiec gen. Stanisława Taczaka na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu

98. Kamień w Grodzisku Wlkp., upamiętniający ks. Czesława Tuszyńskiego

99. Tablica umieszczona w 2000 r. w kruchcie kościoła pobernardyńskiego w Kobylinie, wymieniająca m.in. pochowanego tu Samuela ze Skrzypny Twardowskiego

100. Tablica z 1958 r. na budynku szkoły w Przeczcu, upamiętniająca Władysława Umińskiego

101. Pomnik Zofii Urbanowskiej z 1978 r. przed szkołą przy ul. Kolskiej w Koninie

102. Pomnik Wacława z Szamotuł, wystawiony w 1947 r. w Szamotułach

103. Tablica z 1994 r. na przedszkolu w Jerce (koś), upamiętniająca wizyty Melchiora Wańkowicza

104. Tablica ku czci ks. Piotra Wawrzyniaka na kościele Najśw. Serca Pana Jezusa i św. Floriana w Poznaniu na Jeżycach

z diakonów. W obliczu prześladowań ze strony cesarza Waleriana rozdał majątek Kościoła ubogim. Gdy wskutek tego nie mógł wydać skarbów prefektowi Rzymu, stracono go śmiercią męczeńską wskutek przypiekania ogniem na żelaznej kracie. Uznawany jest za patrona m.in. ubogich, kucharzy, pszczelarzy i bibliotekarzy. Fot. 105.

Ulice i place noszące imię św. Wawrzyńca znajdują się w 11 miejscowościach Wielkopolski.

WAWRZYŃCZAK Jan (1911-78). Pochodził ze Skalmierzyc. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Po studiach hist. na UP pracował jako nauczyciel – początkowo w Krotoszynie, a od 1937 r. w Koźminie. W 1939 r. był członkiem Obrony Narodowej. Przebywał w niem. obozie jenieckim w Murnau, a potem uczył we Włoszech i w Wlk. Brytanii. W 1948 r. powrócił do Koźmina. Był działaczem społecznym, napisał publikacje o dziejach Sulmierzyc i Koźmina. Spoczywa na cmentarzu w Koźminie.

Ulica Jana Wawrzyńczaka znajduje się w Koźminie Wlkp.

WEDELICKI (Wedelicjusz) **Piotr** († 1543). Urodził się w Obornikach w rodzinie płóciennika, spolonizowanego Niemca. Studiował w Krakowie i Padwie, potem był od 1521 r. prof. medycyny na Akademii Krakowskiej i dwukrotnie jej rektorem. Tłumaczył dzieła naukowe, pełnił funkcję lekarza króla Zygmunta Starego i jego dzieci, był też rajcą miejskim.

Ulica Piotra Wedelickiego znajduje się w Obornikach.

WEGNER Ignacy (1897-1992), ppłk. Urodził się w Łosińcu k. Skoków w rodzinie nauczycielskiej. W latach 1912-14 uczył się w szkole kadetów w Wołowie. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. i był ranny. Brał udział w powstaniu wlkp. (był dowódcą kompanii wągrowieckiej) i wojnie polsko-bolszewickiej. W wojsku pozostawał do 1939 r., pełniąc

m.in. funkcję komendanta komendy uzupełnień w Kaliszu. Walczył w wojnie obronnej w 1939 r. Od 1945 r. pracował na różnych stanowiskach w administracji w Poznaniu i Gorzowie Wlkp., działał też w organizacjach kombatanckich. Zmarł w Gorzowie Wlkp.

Ulica Ignacego Wegnera znajduje się w Wągrowcu.

WEGNER Witold Józef (1894-1920), ppor. Urodził się w Kaliszankach k. Wągrowca. Uczęszczał do gimnazjów w Wągrowcu i Międzyrzeczu, a następnie został uczniem aptekarskim. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. Powrócił do kraju i po wybuchu powstania wlkp. został dowódcą kompanii bukowskiej oraz komendantem Buku, a następnie komendantem wojskowym pow. grodzkiego. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Znalazł się za linią frontu i zginął rozstrzelany w Holszanach k. Grodna, gdy próbował przedrzeć się do Polski. W 1995 r. na cmentarzu w Buku przy ul. Bohaterów Bukowskich umieszczono epitafium jemu poświęcone.

Ulica Witolda Wegnera znajduje się w Buku.

WERBEL Kazimierz (1901-40), ks. dr. Urodził się w Krobi w rodzinie zegarmistrza. Uczęszczał do gimnazjów we Wrocławiu i Głogowie. Wziął udział w powstaniu wlkp., a potem był radiotelegrafistą w WP. Maturę zdał w 1921 r. w Lesznie, święcenia kapłańskie przyjął w 1926 r. w Gnieźnie. Potem był wikariuszem i nauczycielem w seminarium nauczycielskim w Rogoźnie, jednocześnie w latach 1926-29 odbył studia teologiczne na UP. Działał też w harcerstwie, m.in. jako komendant Hufca ZHP w Obornikach. W 1939 r. wyruszył na front z rogozińską kompanią Obrony Narodowej. Internowany przez hitlerowców, przez Chłudowo, Fort VII w Poznaniu i Dachau trafił do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie zmarł.

Ulica ks. Kazimierza Werbla znajduje się w Rogoźnie.

WERGILIUSZ (Publius Vergilius Maro, 70-19 p.n.e.). Urodził się w Andes k. Mantui. Był wybitnym poetą rzymskim, twórcą m.in. epickich bukolik (sielanek), poematu dydaktycznego o rolnictwie *Georgiki* i eposu narodowej *Eneida* o historii Rzymu. Jego utwory wywarły wielki wpływ na literaturę europejską. Zmarł w Brundisium.

Ulica Wergiliusza znajduje się w Poznaniu (w Strzeszynie).

WEYCHAN Marceł (1796-1890), ks. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1819 r. Od 1830 r. pełnił funkcję proboszcza kolegiaty średzkiej. Odnowił kościół, uporządkował cmentarz, dbał o rozwój muzyki (za jego czasów powstały 2 chóry). Bronił praw Polaków i języka polskiego w szkołach. Zmarł w Środzie, spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica ks. Marcelego Weychana znajduje się w Środzie Wlkp.

WEZENBORG Bartosz → Bartosz z Odolanowa.

WĘCKI Józef (1 poł. XIX w.). Był krewnym J. → Zawadzkiego z Koźmina. Wspólnie z nim prowadził otwartą w 1810 r. w Warszawie filię wileńskiej księgarni i drukarni.

Ulica J. Węckiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

WĘGIERSKI Ludwik → Ludwik I Wielki, król.

WIATROLIK Leopold (1890-1957), dr med. Urodził się w Wilkowicach k. Leszna. Uczęszczał do gimnazjów w Śremie i Poznaniu, studia medyczne odbył w Gryfii, Wrocławiu i Krakowie. W powstaniu wlkp. walczył na froncie zach., potem był lekarzem wojskowym. Od 1922 r. mieszkał w Koźminie i zasłużył się jako ofiarny lekarz-społecznik. W okresie okupacji hitler. współpracował z podziemiem, opiekował się też więźniami koźmińskiego obozu karnego. Spoczywa na cmentarzu Świętego Krzyża w Koźminie.

Ulica Leopolda Wiatrolika znajduje się w Koźminie Wlkp.

WICHERKIEWICZOWA Maria ze Sławskich (1875-1962). Urodziła się w Szamotułach w rodzinie sędziego. Uczęszczała na pensję w Poznaniu. W 1894 r. wyszła za mąż za okulistę Bolesława Wicherkiewicza. Krótco zajmowała się malarstwem, od 1904 r. publikowała poezję i opowiadania, a później także powieści i artykuły prezentujące przeszłość Wielkopolski. Pisała również korespondencje, felietony i recenzje teatralne. Zmarła w Poznaniu, spoczywa ob. na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulice Marii Wicherkiewiczowej znajdują się w Poznaniu (na Podolanach) i Szamotułach.

WICHLIŃSKI Antoni († 1863), ks. Był uczestnikiem powstania styczniowego, kapłanem walczących oddziałów. W czasie bitwy pod Mieczownicą 2 III zarzucał do walki gimnazjalistów z Trzemeszna i udzielał ostatniej posługi umierającym, ale sam poległ od kuli rosyjskiej. Pochowano go w zbiorowej mogile w Mieczownicy k. Słupcy.

Ulica ks. A. Wichlińskiego znajduje się w Giewartowie (sł.).

WIECHOWICZ Stanisław (1893-1963), prof. Urodził się w Kroczycach k. Zawiercia. Ukończył gimnazjum w Krakowie, a następnie studiował muzykę w Krakowie, Dreźnie i Petersburgu. Od 1918 r. był nauczycielem w Charkowie. W 1921 r. został wykładowcą konserwatorium w Poznaniu. Był tu też dyrygentem chórów, recenzentem muzycznym i redaktorem czasopism. Komponował i opracowywał liczne utwory chóralskie. Okres II wojny świat. spędził na wysiedleniu w GG. Od 1945 r. był prof. kompozycji na Akademii Muzycznej w Krakowie. Tam też zmarł.

Ulice Stanisława Wiechowicza znajdują się w Koninie (na Zatorzu) i Poznaniu (na Piątkowie).

WIECIERZYŃSKI Władysław (1894-1983), płk. Urodził się w Suwałkach w rodzinie rzemieślniczej, tam ukończył szkołę handlową. Od 1911 r. służył w armii

rosyjskiej, później był oficerem zawodowym w WP. Od 1935 r. dowodził stacjonującym w Lesznie 55 pp i w wojnie obronnej w 1939 r. przeszedł z nim aż pod Warszawę. Okres II wojny świat. spędził w obozach jenieckich. Nie mogąc wrócić do wojska, był pracownikiem cywilnym w Lesznie. Spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej.

Ulica Władysława Wierczyńskiego znajduje się w Lesznie (na Przylesiu).

WIECZOREK Bolesław (1911-45). Urodził się w Kuźni k. Chocza. Po II wojnie świat. pełnił funkcję komendanta posterunku MO w Choczu. Zginął koło wsi Piła w starciu z oddziałem zbrojnego podziemia.

Ulica Bolesława Wieczorka znajduje się w Choczu (ple).

WIECZOREK Kazimierz (1913-40). Urodził się w Dębnie k. Stęszewa. Mieszkał w Zdunach i tam od 1932 r. pracował w magistracie. Założył drużynę harcerską, działał też w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Polskiej. Został za to aresztowany przez hitlerowców. Przez Fort VII w Poznaniu i obóz w Dachau trafił do Gusen, gdzie zmarł z wycieńczenia.

Ulica Kazimierza Wieczorka znajduje się w Zdunach.

WIENIAWSKI Henryk (1835-80). Pochodził z Lublina. Gry skrzypcowej uczył się w Lublinie i Paryżu. Odbывał liczne podróże koncertowe po Europie i USA (sam lub z bratem Józefem), podczas których zyskał sławę wirtuoza. W latach 1860-71 był nadwornym skrzypkiem cara Rosji, w latach 1874-76 wykładał w konserwatorium w Brukseli. W latach 1850-78 kilkakrotnie koncertował w Wielkopolsce. Pisał także kompozycje na skrzypce solo i z towarzyszeniem orkiestry. Zmarł w Moskwie. Jest patronem Tow. Muzycznego w Poznaniu i międzynarodowych konkursów skrzypcowych, od 1952 r. odbywających się w Poznaniu. Fot. 106.

Ulice Henryka Wieniawskiego odnaleziono w 15 miejscowościach Wielkopolski.

WIERCZYŃSKI-VRTEL Stefan (1886-1963), prof. Urodził się w Hanowcach w Galicji wsch. w rodzinie pochodzącego z Moraw rządcy majątku. W 1905 r. ukończył gimnazjum w Stryju, a następnie studiował filologię na Uniwersytecie Lwowskim. W latach 1909-19 pracował jako nauczyciel we Lwowie, a następnie był bibliotekarzem na uniwersytetach w Krakowie i Lwowie. Od 1927 r. kierował Biblioteką Uniwersytecką w Poznaniu. W latach 1937-39 i 1945-48 był dyrektorem Biblioteki Narodowej, a potem do 1950 r. znów prowadził bibliotekę poznańską i do 1960 r. wykładał na UP. Napisał szereg prac z dziedziny filologii i bibliografii. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu górczyńskim.

Ulica Stefana Vrtela-Wierczyńskiego znajduje się w Poznaniu (na os. Różany Potok).

WIERUSZ-KOWALSKI Alfred → Kowalski-Wierusz Alfred.

WIERUSZOWSKI Michał (1801-71), ks. Pochodził z Kórnika. Był nauczycielem religii w poznańskim gimnazjum św. Marii Magdaleny. Prowadził tajną działalność niepodległościową, za co został w 1833 r. zwolniony z pracy i do 1841 r. więziony w Berlinie. Później popadł w chorobę umysłową. Zmarł w Kownówku k. Obornik.

Ulica Michała Wieruszowskiego znajduje się w Bninie.

WIERZBIĘTA Z KROTOSZYNA († przed 1423). Był rycerzem herbu Łodzia. Prawdopodobnie uczestniczył w bitwie pod Grunwaldem. Wystarał się o przywilej króla Władysława Jagiełły i na jego podstawie w 1415 r. założył miasto Krotoszyn, a 4 lata później ufundował w nim kościół św. Piotra i Pawła.

Ulica Wierzbięty znajduje się w Krotoszynie.

WIERZEJEWSKI Ireneusz (1881-1930), gen. Urodził się w Kozłowie k. Opalenicy w rodzinie leśnika. Ukończył gimnazjum w Poznaniu, a następnie studiował medycynę w Niemczech. W 1911 r. zamieszkał w Poznaniu i objął dyrekcję zakładu

ortopedycznego im. Gąsiorowskich. W okresie I wojny świat. był lekarzem w armii niem. W 1918 r. uczestniczył w polskich działaniach niepodległościowych, a potem został naczelnym lekarzem powstania wlkp. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po przejściu do rezerwy został prof. UP i kierownikiem uniwersyteckiej Kliniki Ortopedii. W 1928 r. wybrano go senatorem RP. Zmarł w Warszawie, od 1962 r. spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

Ulice Ireneusza Wierzejewskiego znajduje się w Opalenicy i Poznaniu (na Junikowie).

WIETRZYKOWSCY – zasłużeni mieszkańcy Podolan, wywodzący się z robotniczej rodziny z Cerekwicy k. Żnina. Byli wśród nich: **Stanisław** (1903-68) – nauczyciel, działacz harcerski, jeden z założycieli osiedla mieszkaniowego w Poznaniu na Podolanach, **Piotr** – kierownik szkoły podstawowej przy ul. Berwińskiego, **Sylwester** – komendant jeżyckiego Hufca ZHP, **Aleksy** – infułat poznańskiej Kurii Metropolitalnej. Ich grób rodzinny znajduje się na cmentarzu sołackim.

Ulica Wietrzykowskich znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

WIEWIÓROWSKI Władysław (1883-1919). Urodził się w Biezdrowie k. Wroniek w rodzinie agronoma. Ukończył gimnazjum w Bydgoszczy i Akademię Leśną w Eberswalde. Od 1909 r. był nadleśniczym w dobrach miłosławskich. W 1918 r. wstąpił do POW ZP i tworzył polskie oddziały zbrojne. Po wybuchu powstania wlkp. dowodził kompanią, która zajęła Wrześnię i Witkowo, a następnie walczyła pod Gnieznem i Szubinem. Ciężko ranny, dostał się do niewoli niem. i zmarł 13 I w szpitalu w Bydgoszczy. Pochowany jest na cmentarzu w Miłosławiu. Został upamiętniony pomnikiem przy leśniczówce w Bagatelce k. Miłosławia.

Ulice Władysława Wiewiórowskiego znajdują się w Krotoszynie, Miłosławiu, Szubinie i Wrześni.

WIĘCKOWSKI (Stefan?; † 1793), kapitan. Był dowódcą 60-osobowego gar-

nizonu polskiego w Kargowej, który 27 I 1793 r. stawiał opór dziesięciokrotnie liczebniejszemu oddziałowi pruskiemu wkraczającemu na ziemie polskie po II rozbiore. Więckowski usiłował powstrzymać konia dowódcy Prusaków i został za to zabity. W odpowiedzi Polacy zaczęli strzelać do najeźdźców. Tablice upamiętniające to wydarzenie znajdują się na ratuszu we Wschowie i w kościele w Kopanicy.

Ulica kapitana Więckowskiego znajduje się w Kargowej.

WIGURA Stanisław (1901-32). Urodził się w Warszawie. Był konstruktorem lotniczym, wspólnie z S. Rogalskim i J. Drzewieckim twórcą samolotów typów RW i RWD. Wraz z F. → Żwirką odbywał długodystansowe loty i startował w konkursach (w 1932 r. zwyciężyli w Challenge'u). Zginęli w katastrofie pod Cierlickiem Grn. na Zaolziu.

Ulice inż. Stanisława Wigury znajdują się w Międzychodzie, Ostrowie Wlkp. (na pld. od centrum), Poznaniu (na Woli) i Zbąszyniu, ulice Żwirki i Wigury – w 21 innych wlkp. miejscowościach.

WILKANOWICZ Roman Tadeusz (1886-1933). Urodził się w Oporowie k. Kutna. Od 1903 r. pracował w zakładach HCP w Poznaniu. W latach 1912-13 studiował na UJ, po powrocie do Poznania został dziennikarzem. Po wybuchu I wojny świat. został zmobilizowany, ale w 1916 r. zdezerterował (za co później go aresztowano). W 1918 r. wstąpił do POW ZP, brał udział w pierwszych wydarzeniach powstania wlkp. Później uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Następnie znów pracował jako dziennikarz i literat. Uważany jest za poetę powstania wlkp. Zmarł w Poznaniu, w 1978 r. jego prochy przeniesiono do kwatery powstańczej na Cytadeli.

Ulica Romana Wilkanowicza znajduje się w Poznaniu (na Edwardowie).

WILKOŃSKI August (1805-52). Urodził się w Kąkolewie k. Leszna w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył gimnazjum w Po-

znaniu, a potem studiował we Wrocławiu. Brał udział w powstaniu listopadowym (był ranny pod Iganiami), za co odbył karę w twierdzy w Głogowie. W latach 1836-51 przebywał w Królestwie Polskim, gdzie m.in. prowadził salon literacki w Warszawie, w którym bywały znakomite osobistości. Pisał opowiadania, humoreski, felietony i komedie. W 1848 r. został aresztowany za utrzymywanie kontaktów z emigrantami. Wysiedlony w 1851 r., zamieszkał w Siekierkach Wlk. k. Kostrzyna. Jego żoną była Cecylia **Paulina** z Lauczów (1809-75), urodzona w Swarzędzu w rodzinie dzierżawcy majątku. Była autorką licznych powieści, opowiadań, komedii i artykułów w czasopismach, wydała też pamiętniki. Zmarła w Poznaniu. Oboje spoczywają w grobowcu rodzinnym przy kościele w Siekierkach.

Ulice Augusta Wilkońskiego znajdują się w Gołańczy, Kąkolewie (les), Kostrzynie i Lesznie (na Podwalu), ulica Pauliny i Augusta Wilkońskich – w Swarzędzu, ulica Wilkońskich – w Poznaniu (na Ogrodach).

WILKOŃSKI Zygmunt (1832-80). Urodził się w Stołęzynie k. Kcyni. Studiował we Wrocławiu, Heidelbergu i Berlinie, gdzie uzyskał tytuł dr. prawa. Pracował w sądach w Poznaniu i Bydgoszczy, następnie zamieszkał w Inowrocławiu. Zainicjował szereg przedsięwzięć gospodarczych (towarzystwo pożyczkowe, młyn w Inowrocławiu, cukrownia w Janikowie), był założycielem uzdrowiska w Inowrocławiu. Pisał też prace naukowe na tematy finansowo-gospodarcze. Zmarł w Inowrocławiu.

Osiedle Wilkońskiego znajduje się w Janikowie.

WILLA Zenon (1925-98), ks. Urodził się w Koźminie Wlkp., był synem architekta. Maturę uzyskał w 1948 r. w Bydgoszczy, święcenia kapłańskie przyjął w 1954 r. w Gnieźnie. Był wikariuszem w Bydgoszczy i Wrześni (tam także od 1960 r. rektorem kościoła Świętego Ducha). W latach 1968-84 pełnił funkcję proboszcza parafii poklasztornej i dyrektora

domu księży emerytów w Wągrowcu, a od 1974 r. również dziekana wągrowieckiego. Popularyzował tradycje cystersów łekneńsko-wągrowieckich. W latach 1984-95 był proboszczem parafii katedralnej w Gnieźnie. W 1990 r. otrzymał godność infulata, w 1993 r. honorowego obywatela Wągrowca. Zmarł w Poznaniu, spoczywa w Gnieźnie na cmentarzu św. Piotra i Pawła.

Ulica ks. Zenona Willi znajduje się w Wągrowcu.

WILSON Thomas Woodrow (1856-1924). Urodził się w Staunton w Wirginii w średniozamożnej rodzinie pochodzenia szkockiego. Ukończył uniwersytet w Princeton, a następnie wykładał prawo w Middletown i Princeton. Od 1910 r. był gubernatorem stanu New Jersey i zdobył popularność jako reformator. W latach 1912-20 pełnił funkcję prezydenta USA. Doprowadził do przystąpienia USA do I wojny świat., w 1918 r. zażądał utworzenia państwa polskiego jako jednego z warunków pokoju w Europie. Był współtwórcą Ligi Narodów. W 1919 r. otrzymał pokojową Nagrodę Nobla. Zmarł w Waszyngtonie.

Park i pomnik Wilsona znajdują się w Poznaniu (na Łazarzu).

WIŁKOMIRSKI Kazimierz (1901-95), prof. Urodził się w Moskwie w rodzinie znanych muzyków. Był wiolonczelistą, dyrygentem i kompozytorem. W latach 1934-39 kierował polskim konserwatorium w Gdańsku. Po II wojnie świat. był rektorem Wyższej Szkoły Muzycznej w Łodzi, dyrektorem opery i filharmonii w Gdańsku, a od 1967 r. wykładowcą Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie. Pisał utwory symfoniczne, instrumentalne, kameralne i kantaty. Zmarł w Warszawie.

Ulica Kazimierza Wiłkomirskiego znajduje się w Kępnie.

WINCENTY À PAULO (1581-1660), św. Urodził się w Ranguine we Francji. Studiował teologię w Tuluzie, a w 1600 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od

1612 r. był proboszczem w Clichy k. Paryża. W swej działalności opiekował się zwłaszcza ubogimi, sierotami, starszymi i więźniami. W 1620 r. założył Tow. Pań Miłosierdzia, w 1625 r. – Zgromadzenie Misjonarzy (lazarystów), a w 1633 r. – siostr szarytek (wincentek), zaprowadził też misje dla ludu. Zmarł w Paryżu. Został kanonizowany w 1737 r.

Ulica św. Wincentego znajduje się w Poznaniu (na Zawadach).

WINCENTY zwany **KADŁUBKIEM** (ok. 1150-1223), bł. Urodził się w Kargowie k. Staszowa w rodzinie możnowładczej. Studiował w Paryżu, a następnie był kapłanem i kancelistą księcia Kazimierza Sprawiedliwego. Napisał kronikę dziejów Polski do 1202 r., ważne źródło do dziejów średniowiecza w Polsce. Od 1207 r. był biskupem krakowskim. Uczestniczył w 1215 r. w IV soborze laterańskim. W 1218 r. wstąpił do klasztoru Cystersów w Jędrzejowie i tam zmarł. W 1764 r. został beatyfikowany.

Ulice Wincentego Kadłubka znajdują się w Gnieźnie (na pld. od centrum), Poznaniu (na Jeźcach) i Wrześni.

WINIARSKI Bohdan Stefan (1884-1969), prof. Urodził się w Bohdanowie k. Łomży. Ukończył gimnazjum łomżyńskie, a następnie studiował prawo w Warszawie, Krakowie, Paryżu i Heidelbergu. Za działalność w tajnych organizacjach akademickich odbył karę więzienia. W latach 1915-17 służył w wojsku rosyjskim, a potem przebywał w Paryżu i wszedł w skład polskiej delegacji na konferencję pokojową. Od 1920 r. wykładał prawo międzynarodowe na UP, pisał też prace naukowe. Wyszedłony przez hitlerowców, przedostał się na Zachód. W latach 1946-67 był sędzią i prezesem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Bohdana Winiarskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

WINKLER Błażej († 1569). Prawdopodobnie ukończył uniwersytet w Krakowie. Przed 1535 r. został pisarzem miejskim

w Poznaniu. Zreorganizował system prowadzenia ksiąg miejskich, doradzał władzom miejskim, wyjeżdżał ze sprawami Poznania do króla i na sejmy. Za zasługi otrzymał m.in. kamienicę przy Starym Rynku.

Ulica Błażeja Winklera znajduje się w Poznaniu (na Łazarzu).

WINOWICZ Franciszek (1899-1966). Urodził się w Koźminie. W 1918 r. brał udział w oswobodzeniu Poznania. Z zawodu był elektromechanikiem, od 1923 r. pełnił funkcję gł. elektryka cukrowni w Kościanie. Grał na mandolinie; w latach 1923-39 i 1947-63 był dyrygentem kościańskiego zespołu mandolinistów „Lira” i odnosił z nim liczne sukcesy. Zmarł w Kudowie Zdroju, spoczywa na cmentarzu w Kościanie.

Ulica Franciszka Winowicza znajduje się w Kościanie.

WIŚNIEWIECKI Jeremi Michał (1612-51), książę. Był synem starosty owruckiego. Studiował we Włoszech i Niderlandach. Stał się największym magnatem na Ukrainie (w 1645 r. miał 38 tys. gospodarstw z 230 tys. ludności). Walczył z Moskwą i Tatarami, tłumił wystąpienia Kozaków. W powstaniu B. Chmielnickiego stracił prawie cały majątek. W 1649 r. dowodził obroną Zbaraża, 2 lata później odznaczył się w bitwie pod Beresteczkiem. Był ojcem króla Michała Korybuta. Spoczywa w klasztorze na Świętym Krzyżu.

Ulica Jaremy Wiśniowieckiego znajduje się w Lesznie (w Gronowie).

WIT (III/IV w. n.e.), św. Pochodził z zaможnej rodziny sycylijskiej. Przejawiał niechęć do okazywania czci bogom rzymskim, potem przyjął chrzest. Uciekł do Włoch, ale został pojmany i w Lukanii poniósł śmierć męczeńską za wiarę (miał być wrzucony do kotła z wrzącym ołowiem). Jego relikwie znajdują się w katedrze św. Wita w Pradze.

Ulica św. Wita znajduje się w Śmiglu.

WITANOWSKI Michał Rawita (1859-1943). Urodził się w Częstochowie w zu-

bożatej rodzinie szlacheckiej. Ukończył gimnazjum w Kielcach i studia farmaceutyczne w Warszawie. Prowadził apteki w Suwałkach, Warszawie na Pradze, w Krakowie, w latach 1890-1907 – w Kłodawie. Zajmował się też historią, archeologią i etnografią, założył w Kłodawie stację meteorologiczną, napisał szereg artykułów do czasopism, wydał monografię Kłodawy (również Koła i Łęczycy). Był m.in. członkiem PTPN. Później mieszkał w Piotrkowie Tryb. i tam zmarł.

Ulice Michała Rawity-Witanowskiego znajdują się w Kłodawie i Kole.

WITASZEK Franciszek Józef (1908-43), dr med. Był synem kupca ze Śmigła. Ukończył gimnazjum w Ostrowie Wlkp., po studiach medycznych na UP został w 1932 r. pracownikiem naukowym tej uczelni. Prowadził też działalność popularyzatorską w zakresie higieny. W 1937 r. założył w Poznaniu pierwszą w Polsce wytwórnię nici chirurgicznych. Od 1941 r. kierował poznańską komórką Związku Odwetu, organizującą akcje sabotażowe i dywersyjne, produkującą związki toksyczne i korozyjne. Aresztowany w 1942 r. przez hitlerowców, został stracony w poznańskim Forcie VII.

Ulice dr. Franciszka Witaszka znajdują się w Pile (w centrum), Poznaniu (na Świerczewie) i Śmiglu.

WITKIEWICZ Stanisław Ignacy (Witkacy; 1885-1939). Urodził się w Warszawie, był synem malarza i pisarza. Studiował malarstwo w Krakowie. W młodości wiele podróżował, w okresie rewolucji październikowej był carskim oficerem. Od 1918 r. mieszkał w Zakopanem. Malował pejzaże, portrety, kompozycje symboliczne i fantastyczne. Pisał powieści i dramaty, przesyczone surrealizmem, groteską, karykaturą i parodią, oparte na stworzonym przez niego pojęciu „czystej formy”. Popętnił samobójstwo w Jeziorach na Wołyniu po wkroczeniu Armii Czerwonej do Polski.

Ulice Stanisława Ignacego Witkiewicza znajdują się w Koninie (w Nieśłuszu), Plesze-

wie, Posadzie (kon), Śremie i Wrześni, ulica Witkacego – w Masłowie (raw).

WITOLD (Vytautas; ok. 1352-1430), książę. Był synem Kiejstuta, kuzynem Władysława Jagiełły. W latach 1382-92 walczył z Jagiełłą, współpracując z Krzyżakami. Po pogodzeniu się otrzymał Grodno i Wilno, a od 1401 r. był włk. księciem litewskim. W walkach z Moskwą rozszerzył granice Litwy na wschód, m.in. o Smoleńsk. W bitwie pod Grunwaldem dowodził wojskami litewskimi. Dążył do wzmocnienia Litwy, zakończył jej rozbić dzielnicowej. Zmarł w Trokach.

Ulica księcia Witolda znajduje się w Lesznie (w Gronowie).

WITOS Wincenty (1874-1945). Urodził się w Wierchosławicach k. Tarnowa w rodzinie małorolnego chłopa. Był samoukiem. Od 1895 r. działał w ruchu ludowym. W latach 1908-18 pełnił funkcję posła do parlamentów galicyjskiego i austriackiego. Był działaczem chłopskim o wielkim autorytecie, wiceprezesem i prezesem PSL-„Piast”, w latach 1919-33 posłem na Sejm. W latach 1920-26 trzykrotnie pełnił funkcję premiera. Będąc przeciwnikiem sanacji, w latach 1933-39 przebywał na emigracji w Czechosłowacji. Później więzili go hitlerowcy. W 1945 r. odmówił współpracy z komunistami. Zmarł w Krakowie, pochowano go w Wierchosławicach.

Ulice Wincentego Witosy odnaleziono w 47 miejscowościach regionu.

WITTMANN Stefan (1899-1919). Był mieszkańcem Lwówka. Wziął udział w powstaniu wlkp. i zginął na zach. froncie walk. Spoczywa w zbiorowym grobie poległych na cmentarzu w Międzyrzeczu.

Ulica Stefana Wittmanna znajduje się we Lwówku.

WLEKLIŃSKI Władysław (1886-1964), mjr. Pracował jako stolarz. W powstaniu wlkp. dowodził ochotniczym oddziałem trzemeszeńskim, m.in. w walkach o Inowrocław. Do 1936 r. był oficerem zawodowym, po czym powrócił do pierwotnego zawodu. Zmarł w Poznaniu,

spoczywa w mogile powstańców na cmentarzu w Trzemesznie.

Ulica Władysława Wlekińskiego znajduje się w Trzemesznie.

WŁAD Franciszek Seweryn (1888-1939), gen. Urodził się w Ottyni k. Stanisławowa. Po ukończeniu gimnazjum we Lwowie wstąpił tam do Korpusu Kadetów. Okres I wojny świat. spędził w armii austriackiej, w 1918 r. został zawodowym oficerem WP. Od 1928 r. był dowódcą piechoty w 25 DP w Kaliszu, następnie od 1930 r. dowódcą 14 DP w Poznaniu. W 1939 r. organizował Wlkp. Brygadę Obrony Narodowej, a następnie walczył nad Bzurą. Zginął w rejonie Januszewa k. Wyszogrodu, spoczywa ob. na cmentarzu wojskowym na Powązkach.

Ulica Franciszka Włada znajduje się w Poznaniu (w Naramowicach).

WŁADYSŁAW I ŁOKIETEK (ok. 1260-1333), król z dynastii Piastów. Po ojcu Kazimierzu odziedziczył księstwa łęczyckie i kujawskie. Całe życie poświęcił stopniowemu jednoczeniu pod swym berłem ziem polskich. W 1320 r. był koronowany w Krakowie na króla Polski. Toczył liczne wojny, m.in. w 1331 r. pokonał Krzyżaków pod Płowcami. Spoczywa w katedrze wawelskiej. Jego synem był Kazimierz Wielki.

Ulice Władysława Łokietka znajdują się w 18 miejscowościach regionu, most jego imienia – w Pile na Gwdzie, a osiedla – w Gnieźnie (na Winiarach), Miłosławiu i Poznaniu (na Piątkowie).

WŁADYSŁAW II JAGIEŁŁO (ok. 1351-1434), król. Był synem księcia Olgierda, w latach 1377-92 wlk. księciem litewskim. W 1385 r. zawarł w Krewie układ z Polską, na mocy którego w następnym roku przyjął chrzest, poślubił → Jadwigę i został koronowany na króla Polski. Zastąpił się jako dobry władca. Walczył z Krzyżakami (w 1410 r. stoczył bitwę pod Grunwaldem), w 1413 r. zawarł unię polsko-litewską w Horodle. Odnosił Akademię Krakowską. Zmarł w Gródku Jagiellońskim, spoczywa w katedrze wawelskiej. Był założycielem dynastii Jagiellonów. Upamięt-

nia go m.in. pomnik w Skwierzynie. Fot. 107.

Ulice Władysława Jagiełły znajdują się w 27 miejscowościach Wielkopolski, rynek jego imienia – w Grabowie n. Prosną, plac – w Pile (na Jadwiżynie), a osiedla – we Lwówku i Poznaniu (na Piątkowie).

WŁADYSŁAW III WARNEŃCZYK (1424-44), król z dynastii Jagiellonów. Był synem Władysława Jagiełły, po którym w 1434 r. objął tron polski. W 1440 r. został koronowany także na króla Węgier. W latach 1443-44 przeprowadził zwycięską wyprawę przeciwko Turkom i zawarł korzystny dla Węgier pokój. Po podjęciu wyprawy na Konstantynopol zginął w bitwie z Turkami pod Warną.

Ulice Władysława Warneńczyka znajdują się w Ostrzeszowie, Pleszewie i Szamotułach.

WŁADYSŁAW IV WAZA (1595-1648), król. Urodził się w Łobzowie k. Krakowa, był synem Zygmunta III. W wyniku polityki ojca wybrano go w 1610 r. carem moskiewskim, ale podejmowane dwukrotnie wyprawy po objęcie tronu nie powiodły się. W 1632 r. został królem Polski. W latach 1632-34 toczył wojnę z Moskwą, stłumił powstania kozackie. Był też tytularnym królem szwedzkim, w ramach przygotowań do wojny o tron stworzył na Wybrzeżu twierdzę Władysławowo i flotę wojenną. Zmarł w Mereczu na Litwie, spoczywa na Wawelu.

Ulice Władysława IV Wazy znajdują się w Pile (na Górnym) i Rawiczu, osiedle jego imienia – w Swarzędzu.

WŁADYSŁAW ODONIC (ok. 1190-1239), książę z dynastii Piastów. Po śmierci ojca Odon w 1194 r. przeszła na niego władza nad Gnieznem (rządy sprawował stryj Władysław Laskonogi). Gdy w 1206 r. zbuntował się, stracił swą dzielnicę, ale 2 lata później otrzymał Kalisz i pld. Wielkopolskę. Później znów toczył walki z Laskonogim, w wyniku których tracił lub odzyskiwał różne części Wielkopolski. Prawdopodobnie brał udział w zamachu na → Leszka Białego. W latach 1229-34 udało mu się panować nad

całym regionem, ale potem część na lewym brzegu Warty objął Henryk Brodacy. Założył klasztory w Kaszczorze i Ołoboku. Spoczął w katedrze poznańskiej.

Ulice Władysława Odonica znajdują się w Gnieźnie (po zach. stronie centrum) i Koźminie Wlkp.

WŁODARCZAK Leon (1887-1919), ppor. Urodził się w Grąbkowie k. Jutrosina. W okresie I wojny świat. służył w artylerii niem. W powstaniu wlkp. był dowódcą kompanii 6. pułku strzelców wlkp. walczącej na odcinku leszczyńskim. Ranny 2 VII w potyczce k. Trzebani, został przez Niemców doarty. Pochowano go na cmentarzu w Żytowiecku k. Krobi.

Ulica Leona Włodarczaka znajduje się po pld.-wsch. stronie centrum Leszna.

WŁODARSKI Marcin (1808-80). Był klerykiem w Wilnie, który wziął udział w powstaniu listopadowym. Skazany na zesłanie, zbiegł do zaboru pruskiego. Od 1832 r. był nauczycielem w Gołuchowie. Zasłużył się jako obrońca polskości i języka. Zmarł w Pleszewie.

Ulica Włodarskiego znajduje się w Gołuchowie (ple).

WŁODKOWIC Paweł (ok. 1370-1435), ks. Urodził się w Brudzeniu k. Płocka. Studiował w Pradze i Padwie. Potem mieszkał w Krakowie, gdzie od 1411 r. był kanonikiem, a także wykładowcą na Akademii Krakowskiej (w latach 1414-15 jej rektorem). Jako prawnik i pisarz polityczny bronił spraw polskich w sporach z Krzyżakami, m.in. będąc w 1415 r. delegatem na sobór w Konstancji. Po 1424 r. został proboszczem w Kłodawie. Zmarł w Krakowie.

Ulica Pawła Włodkowica znajduje się w Poznaniu (na Grunwaldzie).

WODZICZKO Adam Marcin (1887-1948), prof. Urodził się w Słotwinie w Małopolsce. W latach 1906-10 studiował na UJ, a potem pracował naukowo na tej uczelni. Od 1922 r. był wykładowcą na UP. Zajmował się anatomią i cytologią roślin, ochroną środowiska i krajoznawstwem oraz stosunkiem człowieka do przy-

rody. Zainicjował starania o utworzenie 3 parków narodowych: Wielkopolskiego, Słowińskiego i Wolińskiego. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu jeżyckim. Upamiętnia go głaz w WPN.

Ulice Adama Wodziczki znajdują się w Krosinku (poz) i Puszczykowie, park jego imienia – w Poznaniu (na Sołaczku).

WOJCIECH (Adalbert; ok. 955-997), św. Urodził się w Libicach (Czechy), pochodził z książęcego rodu Sławnikowców. Świecenia kapłańskie przyjął ok. 981 r., od 983 r. był biskupem w Pradze. Po kilku latach zrezygnował z tej funkcji, wyjechał do Rzymu i tam wstąpił do zakonu benedyktynów. W porozumieniu z cesarzem Ottonem III w 997 r. przybył do Polski, by stąd wyruszyć na misję wśród Prusów i wkrótce został przez nich zamordowany w okolicach dzisiejszego Elbląga. Jego ciało wykupił Bolesław Chrobry i złożył w katedrze w Gnieźnie. Został kanonizowany w 999 r. Jest jednym z gł. patronów Polski. Fot. 108.

Ulice św. Wojciecha znajdują się w Barcinie, Czerwonaku (poz), Kaszczorze (wol), Kołaczku (nak), Mieścisku (wąg), Trzciance i Wągrowcu, skwer jego imienia – w Mogilnie, a place – w centrum Gniezna i w Strzelnie.

WOJCIECH Z BRUDZEWA (Brudzewski; 1446-95). Urodził się w Brudzewie w Wielkopolsce. Studiował na Akademii Krakowskiej, a potem był tam prof. filozofii, teologii i matematyki. Prowadził badania astronomiczne (jego uczniem był Mikołaj Kopernik), m.in. opracował tablice do obliczania położenia planet. Od 1494 r. był sekretarzem Aleksandra Jagiellończyka. Zmarł w Wilnie. Fot. 109.

Ulice Wojciecha z Brudzewa znajdują się w Brudzewie (tur) i Kaliszu (w Piwonicach).

WOJCIECHOWSKI Jakub (1884-1958). Urodził się w Nowcu k. Dolska w rodzinie robotnika rolnego. W latach 1899-1924 pracował w Niemczech, m.in. w cegielni i kopalni węgla. Później mieszkał w Łabiszynie oraz w Barcinie, gdzie zmarł. Jego *Życiorys własny robotnika* (wydany w 1930 r.), napisany wlkp. gwa-

rą wiejską, otrzymał I nagrodę w konkursie na pamiątki robotników i jest cennym dokumentem socjologicznym z przełomu XIX i XX w. Tom 2 wspomnień ukazał się w 1972 r.

Ulica Jakuba Wojciechowskiego znajduje się w Barcinie.

WOJCIECHOWSKI Leonard (1895-1979). Urodził się w Barze na Podolu w rodzinie ziemiańskiej. Od 1919 r. mieszkał w Ostrowie Wlkp. i pobliskich miejscowościach. Zajmował się malarstwem; tworzył pejzaże i obrazy religijne, odnawiał rzeźby. W 1932 r. został jednym z pierwszych mieszkańców wsi Topola Osiedle, gdzie prowadził gospodarstwo rolne i sadownicze. Był też działaczem społecznym i kulturalnym, członkiem Rady Sołeckiej, radnym gromady Przygodzice.

Ulica Leonarda Wojciechowskiego znajduje się w Topoli Wlk. (ost).

WOJCIECHOWSKI Paulin (1838-1905), ks. Ukończył poznańskie gimnazjum św. Marii Magdaleny. Święcenia kapłańskie przyjął w 1867 r., a następnie był wikariuszem w Śmiglu. W latach 1868-91 pełnił funkcję wikariusza, katechety w gimnazjum i kapelana wojskowego w Krotoszynie, był też działaczem narodowym i społecznym. W 1872 r. został pierwszym prezesem tamt. Banku Ludowego. Usunięty za odmowę uczenia religii po niemiecku, został proboszczem w Benicach, a od 1901 r. – w Krotoszynie. Spoczywa ob. na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie.

Ulica ks. Paulina Wojciechowskiego znajduje się w Krotoszynie.

WOJCIECHOWSKI Piotr (1878-1948), aptekarz. Urodził się w Miechowie k. Krakowa. Ukończył gimnazjum w Sandomierzu i studia na Uniwersytecie Warszawskim. W 1909 r. objął aptekę w Kole, gdzie prowadził również szeroką działalność charytatywną. W okresie I wojny światowej znalazł się w Omsku na Syberii i tam brał udział w rewolucji październikowej.

Powrócił do Koła, był radnym miejskim. Od 1934 r. mieszkał w Warszawie. Od 1945 r. do śmierci pełnił funkcję pierwszego po wojnie burmistrza Koła.

Ulica Piotra Wojciechowskiego znajduje się w Kole.

WOJCIECHOWSKI Stanisław (1869-1953). Urodził się w Kaliszu, był synem strażnika więziennego. Ukończył gimnazjum w Kaliszu, studiował na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1890 r. działał w organizacjach młodzieżowych i robotniczych, później był współzałożycielem PPS. Po 1905 r. poświęcił się działalności spółdzielczej w teorii i praktyce. W latach 1919-20 był ministrem spraw wewnętrznych, w latach 1922-26 pełnił funkcję prezydenta RP. Później do 1939 r. wykładał na SGGW, od 1927 r. był też dyrektorem Spółdzielczego Instytutu Naukowego. Zmarł w Gołąbkach k. Warszawy.

Ulice Stanisława Wojciechowskiego znajdują się w Kaliszu (na Dobrcu) i Sęszewie.

WOJCIECHOWSKI Stanisław Józef (1894-1961). Pochodził z Wysocka Wlk. k. Ostrowa Wlkp. Studia muzyczne odbył w Berlinie i Monachium. W latach I wojny świat. był muzykiem w armii niem. W 1919 r. został organistą w kościele na Jeżycach w Poznaniu. W następnym roku osiedlił się w Kościanie; w latach 1920-39 i 1946-58 był tam organistą i dyrygentem chóru w kościele farnym, do 1931 r. uczył śpiewu w gimnazjum. Zainicjował powstanie chórów „Moniuszko” (w 1921 r.) oraz „Arion” (1924) i kierował nimi. Pisał utwory choralne, fortepianowe i piosenki, w 1935 r. wydał zbiór piosenek harcerek. Zmarł w Kościanie i tam został pochowany.

Ulica Stanisława Wojciechowskiego znajduje się w Kościanie.

WOJCIECHOWSKI Zygmunt (1900-55), prof. Urodził się w Stryju, był synem historyka literatury. Ukończył gimnazjum we Lwowie. W latach 1917-21 służył w wojsku, a następnie studiował filozofię

i prawo na uniwersytecie we Lwowie. Od 1925 r. był wykładowcą historii państwa i prawa na UP, a także autorem licznych prac naukowych. W okresie okupacji hitler. przebywał w Krakowie i Warszawie, brał też udział w tajnym nauczaniu. Dla badania stosunków polsko-niemieckich zainicjował utworzenie w 1945 r. Instytutu Zach., którym kierował do śmierci. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Zygmunta Wojciechowskiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

WOJKIEWICZ Jan (1906-42), płk. Urodził się w Konarskim k. Kórnika w rodzinie rolnika. Ukończył gimnazjum w Śremie, a potem studiował w Poznaniu. Był wtedy także działaczem związków młodzieży pochodzenia chłopskiego. Należał do założycieli Uniwersytetu Ludowego w Nietążkowie k. Śmigła. W 1939 r. walczył w wojnie obronnej, a następnie zbiegł z niewoli. Od następnego roku kierował konspiracyjnym ruchem ludowym w Wielkopolsce i tworzył oddziały Batalionów Chłopskich. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, zmarł w Poznaniu w czasie brutalnie prowadzonego śledztwa. Fot. 110.

Ulica Jana Wojkiewicza znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie), park jego imienia – w Tarnowie Podgórnym (poz), ulica Jana Wójkiewicza [!] – w Bninie.

WOJKOWSKA Julia → Woykowska Julia z Molińskich.

WOJKOWSKI Antoni → Woykowski Antoni.

WOJTCZAK Tadeusz (1915-44). Urodził się w Berlinie, później mieszkał w Buku. Ukończył liceum w Poznaniu i podjął tam studia w zakresie handlu. W 1926 r. wstąpił do ZHP, pełnił m.in. funkcję komendanta pogotowia harcerskiego w Buku. Po wybuchu II wojny świat. włączył się w działalność konspiracyjną, związaną z Szarymi Szeregami. Aresztowany w 1943 r. przez hitlerowców, przez Fort VII trafił do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen, gdzie zginął.

Ulica Tadeusza Wojtczaka znajduje się w Buku.

WOJTKOWIAK Józef (1896-1976). Urodził w Lechlinku k. Skoków. Prowadził zakład fryzjerski w Kłecku, gdzie też był działaczem i komendantem straży pożarnej. W 1939 r. należał do organizatorów obrony Kłecka przed wojskami hitlerowskimi. Zmarł w Gnieźnie.

Ulica Józefa Wojtkowiaka znajduje się w Kłecku.

WOJTYŁA Karol → Jan Paweł II, papież.

WOLNIAKOWSKI Stanisław (1895-1979). Urodził się we Wrześni. W okresie międzywojennym pracował jako administrator majątków. Od 1956 r. pełnił funkcję kierownika PGR w Gaju Wlk. k. Kaźmierza. Dbał o rozwój gospodarstwa, osiągał dobre plony. Zmarł w Poznaniu.

Ulica w Gaju Wlk. (sza) w pobliżu miejsca, gdzie mieszkał Stanisław Wolniakowski, nosi dziś jego imię.

WOŁKOW Władysław († 1971). Był kosmonautą radzieckim, inż. pokładowym statków załogowych. Odbił lot na statku „Sojuz-7”, zginął w Kazachstanie podczas lądowania „Sojuza-11”.

Ulica Władysława Wołkowa znajduje się w Poznaniu (na os. Kosmonautów).

WORCELL Stanisław Gabriel (1799-1857). Urodził się w Stepaniu na Wołyniu. Był działaczem rewolucyjnym, myślicielem i publicystą politycznym. Początkowo działał w Wilnie, w 1831 r. był delegatem na sejm powstańczy. Potem przebywał na emigracji, gdzie współpracował z działaczami polskimi, rosyjskimi i włoskimi. Był zwolennikiem socjalizmu utopijnego. Zmarł w Londynie.

Ulica Stanisława Worcella znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

WOYKOWSKI Antoni (1815-50). Urodził się w Poznaniu, był synem właściciela winiarni. Od 1838 r. wydawał „Tygodnik Literacki”, z którym współpracowało wielu znakomitych autorów. W latach

1842-45 prowadził z żoną salon – miejsce spotkań artystów, literatów i postępowych myślicieli. Później redagował i wydawał inne czasopisma. Zajmował się także publicystyką i muzyką, m.in. popularyzował twórczość F. Chopina i S. Moniuszki. Zmarł w Poznaniu. Jego żona **Julia** z Molińskich (1816-51) urodziła się w Bninie w rodzinie urzędniczej. Uczyła się w Lesznie i Wrocławiu. Była poetką i publicystką, redagowała czasopisma. Pisała wiersze o tematyce ludowej, utwory prozatorskie, podręczniki oświatowe. Zmarła we Wrocławiu.

Ulica Julii Molińskiej-Woykowskiej znajduje się w Bninie, Julię i Antoniego Wojkowskich upamiętnia ulica w Poznaniu (na Piątkowie).

WOŻNA Antonina (1907-89). Urodziła się w Kamieńcu k. Grodziska Wlkp. Po ukończeniu w 1925 r. seminarium nauczycielskiego w Poznaniu podjęła pracę w szkołach w Perzynach, Chraplewie i od 1933 r. w Przyprostyni. Zainteresowała się kulturą ludową; wyszukiwała pieśni, zwyczaje, tańce i podania, stworzyła zespół „Wesele Przyprostyńskie”. Współtworzyła otwartą w 1938 r. w szkole w Przyprostyni pierwszą w Polsce placówkę muzealną działającą na wsi. Okres okupacji hitler. spędziła na wysiedleniu w GG. Po powrocie do Przyprostyni pracowała jako nauczycielka i kierownik szkoły do przejścia w 1968 r. na emeryturę. Zmarła w Kamieńcu i tam została pochowana. Przed szkołą w Przyprostyni odsłonięto jej popiersie.

Ulica Antoniny Woźnej znajduje się w Zbąszyniu.

WOŹNIAK Stanisław (1904-42). Urodził się w Dębogórze k. Poznania. Potem mieszkał w Poznaniu, gdzie ukończył szkołę zawodową. Od 1926 r. był kierownikiem gazowni w Kórniku, odbył też przeszkolenie w zakresie dywersji pozarfrontowej. Po wkroczeniu hitlerowców podjął działalność konspiracyjną, został dowódcą kórnickiej placówki AK i kierownikiem referatu w Inspektoracie Środa.

Zagrożony aresztowaniem, popełnił samobójstwo.

Ulica Stanisława Woźniaka znajduje się w Kórniku.

WÓJKIEWICZ Jan → Wojkiewicz Jan.

WROBIŃSKI Franciszek (1894-1945). Urodził się w Dobrzycy. Z zawodu był stolarzem. Działal też w organizacjach społecznych, m.in. był członkiem „Sokoła” i prezesem koła „Strzelca”. W 1945 r. wstąpił do PPR i pełnił funkcję zastępcy wójta w Dobrzycy. Zginął 10 XI zastrzelony przez nieznaną sprawców.

Ulica Wrobińskiego znajduje się w Dobrzycy (ple).

WROŃSKI Józef → Hoene-Wroński Józef Maria.

WRÓBLEWSKI Antoni (1881-1944). Urodził się w Bykach k. Piotrkowa Tryb. Ogrodnictwa uczył się w Warszawie. W latach 1898-1911 był działaczem PPS i członkiem jej organizacji bojowych, więzionym za działalność niepodległościową. Od 1907 r. pracował w gospodarstwach ogrodniczych i sadowniczych we Francji i Małopolsce. W 1926 r. objął stanowisko dyrektora Ogrodów Kórnickich, które przekształcił w placówkę naukową z najbogatszą w Polsce kolekcją dendrologiczną. Zmarł w Kórniku. Upamiętnia go kamień w parku w Kórniku.

Ulica Antoniego Wróblewskiego znajduje się w Kórniku.

WRÓBLEWSKI Kazimierz (1858-1934), dr med. Urodził się w Bogdanowie k. Gołańczy. Uczęszczał do szkół średnich w Wągrowcu i Rogoźnie, studia medyczne odbył w Gryfii. Od 1885 r. praktykował w Buku, gdzie był też działaczem społecznym i członkiem władz miejskich. Otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Buku. W powstaniu wlkp. kierował Radą Ludową w swym mieście i organizował szpitale wojskowe. W 1934 r. otrzymał honorowy doktorat UP. Zmarł w Poznaniu, pochowany jest na cmentarzu w Buku.

Ulica Kazimierza Wróblewskiego znajduje się w Buku.

WRÓBLEWSKI Walery Antoni (1836-1908), gen. Urodził się w Żołudku na Litwie. W czasie powstania styczniowego organizował oddziały zbrojne, a potem był naczelnikiem wojennym w woj. grodzieńskim i na Lubelszczyźnie. Następnie przebywał we Francji, gdzie działał w organizacjach emigracji polskiej. W latach 1870-71 brał udział w walkach Komuny Paryskiej. Później był działaczem robotniczym w Anglii, Szwajcarii i Francji, m.in. sekretarzem Rady I Międzynarodówki. Zmarł w Querville, spoczywa na cmentarzu Père-Lachaise.

Ulice Walerego (Waleriana) Wróblewskiego znajdują się w Lesznie (w centrum), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Poznaniu (na Świerczewie).

WRÓBLEWSKI Władysław (1879-1959), ks. Urodził się w Mieścisku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1904 r. Od 1918 r. był proboszczem parafii farnej w Wągrowcu. Aktywnie wspierał powstanie wlkp., w latach 1919-21 był radnym miejskim. W okresie okupacji hitler. jako *podżegacz ludności polskiej* był dwukrotnie aresztowany – w Wągrowcu i podczas wysiedlenia do GG w Warszawie. Po wojnie powrócił na probostwo do Wągrowca, tam zmarł i został pochowany na nowym cmentarzu farnym.

Ulica ks. Władysława Wróblewskiego znajduje się w Wągrowcu.

WRÓBLEWSKI Zygmunt Florenty (1845-88), prof. Pochodził z Grodna. Za udział w powstaniu styczniowym przebywał do 1869 r. na zesłaniu na Syberii. Od 1882 r. pracował na UJ. Zajmował się zachowaniem gazów w cieczach i ciałach stałych oraz niskimi temperaturami. Zamroził dwutlenek węgla i alkohol, wraz z K. Olszewskim w 1883 r. skroplił tlen i azot z powietrza. Zmarł w Krakowie.

Ulice Zygmunta Wróblewskiego znajdują się w Chodzieży i Koninie (w Laskówcu).

WRZOSEK Adam (1875-1965), prof. Urodził się w Zagórzku k. Sosnowca w ro-

dzinie przemysłowca. Uczęszczał do gimnazjów w Piotrkowie Tryb. i Łodzi, a następnie studiował medycynę w Kijowie, Zurichu, Berlinie i Krakowie. W 1901 r. rozpoczął pracę naukową na UJ. W 1918 r. przeniósł się na Uniwersytet Warszawski, pracował także w instytucjach ministerialnych. Od 1920 r. był organizatorem i pierwszym dziekanem Wydziału Lekarskiego UP. Był patologiem i antropologiem, zajmował się również historią medycyny. W latach 1935-39 wykładał też na uniwersytecie w Wilnie. W okresie okupacji hitler. przebywał w Warszawie i Krakowie, gdzie brał udział w tajnym nauczaniu. Następnie powrócił na UP. Zmarł w Poznaniu. Fot. 111.

Ulica Adama Wrzosa znajduje się w Poznaniu (na Winiarach).

WUJEK Jakub (1541-1597), jezuita. Był synem mieszczanina z Wągrowca. Uczył się na Śląsku, w Krakowie, Wiedniu i Rzymie. W 1565 r. wstąpił do zakonu jezuitów, święcenia kapłańskie przyjął w 1568 r. w Pułtusku. Piastował funkcję rektora kolegiów jezuickich w Poznaniu, Wilnie i Koloszwarcze. Czynnie zaangażował się po stronie kontrreformacji, napisał wiele dzieł o tematyce religijnej. W dziejach literatury polskiej i Kościoła katolickiego zasłużył się jako autor słynnego przekładu Biblii, dokonanego piękną, renesansową polszczyzną. Zmarł w Krakowie. Upamiętnia go epitafium w farze poznańskiej i pomnik w Wągrowcu.

Ulice ks. Jakuba Wujka znajdują się w Poznaniu (na Wildzie) i w Wągrowcu.

WYBICKI Józef Rufin (1747-1822). Urodził się w Będominie k. Kościerzyny w rodzinie szlacheckiej. Uczył się w kolegium jezuickim w Nowych Szkotach, a następnie odbył praktykę prawniczą w Skarszewach i Poznaniu. Od 1767 r. był posłem na sejm i jednym z czołowych działaczy patriotycznych. Po rozbiorach m.in. organizował Legiony Dąbrowskiego we Włoszech, dla których w 1797 r. w Reggio nell'Emilia napisał słowa pieśni będącej

dziś Hymnem Narodowym. W 1806 r. wywołał powstanie w Wielkopolsce przeciwko Prusakom. W okresie Księstwa Warszawskiego jako senator-wojewoda tworzył polską administrację. Zajmował się również publicystyką i dramatopisarstwem. Od 1780 r. mieszkał (z przerwami) w Manieczkach k. Śremu i tam zmarł. Pochowano go przy kościele w Brodnicy, gdzie zachował się pierwotny grób. W 1922 r. jego prochy przeniesiono do krypty zasłużonych w poznańskim kościele św. Wojciecha. Uczczono go pomnikami w Brodnicy, Manieczkach, Margoninie i Śremie. Fot. 112.

Ulice Józefa Wybickiego znajdują się w 14 miejscowościach Wielkopolski.

WYCZÓŁKOWSKI Leon (1852-1936). Był synem chłopa z Huty Miastkowskiej k. Garwolina. Studiował malarstwo w Warszawie, Monachium i Krakowie. Przez prawie 10 lat tworzył na Ukrainie, następnie w latach 1895-1911 był prof. krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych. W 1922 r. otrzymał dworek w Gościeradzu k. Bydgoszczy, od 1929 r. mieszkał w Poznaniu (na tym domu znajduje się tablica pamiątkowa). Pozostawił krajobrazy i sceny figuralne, widoki miast, portrety, zajmował się też grafiką. Zmarł w Warszawie. Fot. 113.

Ulice Leona Wyczółkowskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie), Lesznie (na Zatorzu), Masłowie (raw), Miłosławiu, Swarzędzu, Śremie i Żninie.

WYDERKOWSKI Donat (1917-44), por. Urodził się w Kępnie w rodzinie urzędniczej. Ukończył gimnazjum w Kępnie, a następnie uczył się w szkole podchorążych w Ostrowi Maz. Od 1939 r. działał w Kępnie w grupie konspiracyjnej, która weszła w skład AK. Pełnił m.in. funkcję szefa łączności okręgu AK w Poznaniu, organizował też obwód AK w Mogilnie. Aresztowany przez gestapo w Poznaniu, został rozstrzelany w obozie hitler. w Żabikowie.

Ulica Donata Wyderkowskiego znajduje się w Kępnie.

WYRZYKOWSKA Stefania (1904-79). Urodziła się na Wileńszczyźnie. Po II wojnie świat. uczyła w szkołach w Nieczajnie i Wargowie k. Obornik, od 1958 r. kierowała szkołą w Zielątkowie. Organizowała też działalność kulturalną na wsi. Pochowana została na cmentarzu junińskim w Poznaniu.

Ulica Stefanii Wyrzykowskiej znajduje się w Zielątkowie (poz).

WYSOCKI Piotr (1797-1874), płk. Urodził się w Warce. Od 1818 r. służył w wojsku. W 1828 r., będąc instruktorem piechoty w Szkole Podchorążych w Warszawie, założył tajny związek patriotyczny. Rozpoczął powstanie listopadowe atakiem na Belweder. Później został ranny, dostał się do niewoli i skazano go na zesłanie na Syberię. Wrócił do kraju w 1857 r. Zmarł w Warce i został pochowany na tamt. cmentarzu.

Ulice Piotra Wysockiego znajdują się w Poznaniu (na Raszynie) i Wieleniu.

WYSPIAŃSKI Stanisław (1869-1907). Urodził się w Krakowie, był synem rzeźbiarza. Ukończył gimnazjum w Krakowie i tam studiował malarstwo. Tworzył neoromantyczne portrety i pejzaże, projekty polichromii, witraży, kostiumów i dekoracji teatralnych, cechujące się specyficzną, giętką linią. Był również jednym z największych polskich dramaturgów, poruszającym w swych nowatorskich dziełach problemy z przeszłości Polski oraz współczesne (np. *Wesele*). Zmarł w Krakowie, pochowany został w kościele na Skałce.

Ulice i place Stanisława Wyspiańskiego odnaleziono w 32 miejscowościach wielkopolskich.

WYSZYŃSKI Stefan (1901-81), kardynał. Urodził się w Zuzeli k. Ciechanowca w rodzinie organisty. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1924 r. we Włocławku, następnie studiował na KUL. W 1930 r. był krótko wikariuszem w Przedczu. W okresie okupacji hitler. przebywał w zakładzie dla ociemniałych w Łaskach k. Warszawy i był kapłanem oddziału AK. W 1946 r.

został biskupem w Lublinie, w 1948 r. – arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim. W 1953 r. otrzymał kapelusz kardynalski. W latach 1953-56 internowały go władze stalinowskie. Odgrywał wybitną rolę w czasach komunistycznych, występując w obronie praw człowieka i działając na rzecz niezależności Kościoła. Nazywano go Prymasem Tysiąclecia. Z jego inicjatywy w 1956 r. złożono Śluby Narodu na Jasnej Górze. Zmarł w Warszawie, spoczywa w tamt. katedrze. Fot. 114.

Ulice, aleje i place kardynała (prymasa) Stefana Wyszyńskiego znajdują się w 36 miejscowościach regionu, osiedle jego imienia – w Lipnie (les).

WYSZYŃSKI Władysław (1869-1912), dr med. Prowadził praktykę w Koźminie, gdzie był też działaczem narodowym i gospodarczym oraz radnym miejskim. Bronił dzieci i młodzież przed germanizacją. Jego żona **Zofia** (1882-1969) była działaczką społeczną. Kierowała Kołem Włościanek i Tow. Czytelni Kobiet, propagowała polskie książki, organizowała kolonie dla biednych dzieci, zbierała fundusze na opiekę nad powstańcami wielkopolskimi.

Ulica Wł. i Z. Wyszyńskich znajduje się w Koźminie Wlkp.

ZABŁOCKI Franciszek (1752-1821), ks. Od 1773 r. mieszkał w Warszawie i działał w Komisji Edukacji Narodowej. Zaangażował się też w prace Sejmu Czteroletniego. Ok. 1780 r. nawiązał współpracę z teatrem – pisał komedie (m.in. *Fircyk w załotach*) i adaptował do polskich realiów utwory francuskie. Cechuje je delikatna ironia i krytyka połączone z trafną obserwacją obyczajową i psychologiczną. Tworzył także wiersze satyryczne. Po 1795 r. przyjął święcenia kapłańskie. Od 1800 r. był proboszczem w Końskowoli k. Puław i tam zmarł. Fot. 115.

Ulica Franciszka Zabłockiego znajduje się w Szamotułach.

ZABŁOCKI Mateusz Jerzy (1887-1939), ks. mjr. Urodził się w Żurawicach k. Włocławka. Uczęszczał do gimnazjów w Trzemesznie i Inowrocławiu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1913 r. w Inowrocławiu. Był wikariuszem w Mogilnie, Kamieńcu k. Trzemeszna, Kruszwicy i Gnieźnie. Został kapelanem POW ZP w Gnieźnie, a później członkiem tamt. Rady Ludowej i kapelanem oddziałów powstańczych. Kapelanem był też w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1921 r. objął probostwo farne w Gnieźnie, a później także funkcję tamt. dziekana. W 1939 r. zorganizował w Gnieźnie administrację zastępczą i Straż Obywatelską. Został ranny w rękę na pld. przedpolu miasta. Rozstrzelano go w więzieniu w Inowrocławiu. W 1945 r. przeniesiono jego prochy na cmentarz św. Piotra i Pawła w Gnieźnie.

Ulice ks. Mateusza Zabłockiego znajdują się w Gnieźnie (na ptn.wsch. od centrum) i Żydowie (gnz).

ZAJĄCZEK Józef (1752-1826), gen. Urodził się w Gródku Podolskim. Był

posłem na Sejm Czteroletni, a potem uczestnikiem powstania kościuszkowskiego (został ranny podczas obrony Warszawy) i wojen napoleońskich. Od 1807 r. mieszkał w Opatówku, w dobrach, które otrzymał w darze od cesarza Napoleona; rozwinął w nich rolnictwo, stworzył przemysł spożywczy i włókienniczy. W latach 1815-26 piastował godność namiestnika Królestwa Polskiego. W 1818 r. otrzymał tytuł książęcy. Zmarł w Warszawie, pochowany jest w kaplicy przy kościele w Opatówku.

Ulica gen. Józefa Zajączka znajduje się w Brzezinach (kał).

ZAKASZEWSKI Czesław (1886-1959), prof. Urodził się w Warszawie. Był hydrotechnikiem, od 1912 r. prowadził biuro melioracyjne w Warszawie. Wykładał także meliorację i miernictwo w szkołach i na kursach, m.in. na UP. Od 1937 r. pełnił funkcję gł. inspektora melioracji w Ministerstwie Rolnictwa. Od 1948 r. był prof. Politechniki Warszawskiej. Pisał także rozprawy naukowe i podręczniki. Zmarł w Warszawie.

Ulica Czesława Zakaszewskiego znajduje się w Międzyrzeczu.

ZAKRZEWSKI Ksawery Faustyn (1876-1915), dr med. Urodził się w Wełnie (ob. Goślinowo) k. Gniezna w rodzinie ziemiańskiej. Uczęszczał do gimnazjów w Trzemesznie i Gnieźnie, studiował medycynę w Lipsku, Würzburgu, Paryżu i Berlinie. Od 1905 r. był dermatologiem i urologiem w Poznaniu. Prowadził też działalność społeczną i oświatową, m.in. jako naczelnik „Sokoła” oraz członek PTPN i Tow. Czytelni Ludowych. Należał do organizatorów tajnego skautingu wlkp. i założycieli polskiego Klubu Wioślarskiego „04”. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na

105. Figura św. Wawrzyńca dłuta Marcina Rożka na Rynku w Gołańczy, odtworzona w 2000 r.

106. Tablica na budynku Arkadii na pl. Wolności w Poznaniu, upamiętniająca koncerty m.in. Henryka Wieniawskiego

107. Pomnik Władysława Jagiełły w Skwierzynie, odsłonięty w 1970 r.

108. Pomnik św. Wojciecha z 1997 r. w Gnieźnie

109. Pomnik Wojciecha z Brudzewa z 1995 r. na rynku w Brudzewie (tur)

110. Kamień ku czci Jana Wojkiewicza, odsłonięty w 1997 r. przy pałacu w Łęknie (śrd)

111. Pomnik ks. Jakuba Wujka z 1973 r. przy farze w Wągrowcu

112. Kamień upamiętniający Józefa Wybickiego, odsłonięty w 1997 r. przy pałacu w Margoninie

Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan. Fot. 116.

Ulice Ksawerego Zakrzewskiego znajdują się w Goślinowie (gnz) i Poznaniu (między Winiarami i Piątkowem).

ZALESKI Zygmunt (1894-1940). Urodził się w Gozdaninie k. Mogilna. Ukończył gimnazjum w Gnieźnie, następnie studiował ekonomię w Kilonii, Wrocławiu i Berlinie. W 1918 r. przyjechał do Poznania i tu brał udział w tworzeniu polskich władz. Od 1920 r. kierował Urzędem Statystycznym w Poznaniu. Był współzałożycielem i długoletnim prezesem Tow. Miłośników m. Poznania oraz redaktorem „Kroniki m. Poznania”. Wydał szereg opracowań dotyczących Poznania, zorganizował Muzeum Miejskie. Od 1931 r. był radcą Zarządu Miejskiego, od 1937 r. – wiceprezydentem. Ewakuowany w 1939 r., zmarł w Mołodze k. Rybińska w Rosji.

Ulica Zygmunta Zaleskiego znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

ZAMEŁKA Jan → Zemełka Jan.

ZAMENHOF Ludwik (1859-1917), dr med. Urodził się w Białymstoku. Był okulistą. Zajmował się też problematyką języków sztucznych. Pod pseudonimem „Doktor Esperanto” stworzył zasady języka międzynarodowego, jego gramatykę i słownik. Przetłumaczył na esperanto szereg utworów z literatury światowej. Zmarł w Warszawie.

Ulice Ludwika Zamenhafa znajdują się w Kępnie, Ostrowie Wlkp. (w centrum), Pile (na Staszycach), Poznaniu (na Ratajach) i Śreńmie, osiedle i ulica jego imienia – w Lesznie (na pld.wsch. od centrum).

ZAMOYSCY – patriotyczna rodzina ziemiańska, posiadająca m.in. dobra kórnickie. Hrabia **Władysław** (1803-68) był generałem, uczestnikiem powstania listopadowego, a potem emigracyjnym działaczem narodowym, jednym z przywódców obozu *Hôtel Lambert*. W 1852 r. poślubił **Jadwigę** (1831-1923), córkę T. Działyńskiego, działaczkę społeczną,

założycielkę szkoły dla kobiet, która w latach 1882-85 istniała w Kórniku, a następnie w Kuźnicach k. Zakopanego. Przez nią na Zamoyskich przeszedł dobra Działyńskich. Ich synem był hrabia **Władysław** (1853-1924), ostatni właściciel Kórnika. W latach 1879-81 odbył podróż do Australii i Oceanii, a przywiezione zbiory umieścił w zamku kórnickim. W 1889 r. kupił dobra zakopiańskie, zainicjował budowę kolei do Zakopanego, uczestniczył w rozstrzygnięciu na korzyść Polski sporu granicznego między Galicją i Węgrami. W 1924 r. utworzył fundację „Zakłady Kórnickie”, przekazując cały swój majątek narodowi. Spoczywa w kościele w Kórniku. Upamiętniają go 2 pomniki w Kórniku i głąz na terenie WPN.

Ulica Zamojskich [!] znajduje się w Środku Wlkp., ulice Władysława Zamoyskiego w Kórniku, Krosinku (poz) i Poznaniu (na Świerczewie).

ZAMOYSKI Jan (1542-1605). Studiował w Paryżu, Rzymie oraz Padwie, gdzie pełnił też funkcję rektora uniwersytetu. Od 1565 r. był sekretarzem królewskim, od 1578 r. kanclerzem, od 1581 r. hetmanem wlk. koronnym. Wywierał znaczny wpływ na politykę polską w okresie panowania Stefana Batorego i Zygmunta III. Doszedł do wielkiego majątku. W 1580 r. założył Zamość i ufundował w nim Akademię Zamoyską.

Ulica Jana Zamoyskiego znajduje się w Międzyrzeczu, ulica Zamoyskiego [bez wskazania imienia] – w Słupcy.

ZAMYSŁOWSKI Antoni (1897-1960). Urodził się we Wrześni. Był uczestnikiem strajku dzieci w tamt. szkole. Od 1922 r. prowadził piekarnię we Wrześni. W 1939 r. został tam burmistrzem i po wybuchu II wojny świat. organizował pomoc dla osób poszkodowanych. W latach 1945-47 był wiceburmistrzem Wrześni, działał też w Stronnictwie Demokratycznym. Od 1949 r. pełnił funkcję prezesa Pow. Związku Cechów.

Ulica Antoniego Zmysłowskiego znajduje się we Wrześni.

ZAN Tomasz (1796-1855). Urodził się w Miasocie na Białorusi. W latach 1815-50 studiował na uniwersytecie w Wilnie. W tym czasie działał w stowarzyszeniach młodzieży polskiej: należał do założycieli filomatów, przewodził filaretom, był przywódcą promienistych. Pisał też wiersze, ballady, elegie i poematy, był przyjacielem A. Mickiewicza. Aresztowany przez władze carskie, w latach 1823-37 przebywał na zesłaniu w Orenburgu na Uralu, gdzie zajmował się przekładami i badał minerały. W 1841 r. wrócił na Litwę. Zmarł w Kochaczynie k. Nowogródka.

Ulice Tomasza Zana znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na płn. od centrum) i Poznaniu (na Piątkowie).

ZAPOLSKA Gabriela (Maria Korwin-Piotrowska; 1857-1921). Urodziła się w Podhajcach na Ukrainie w rodzinie ziemiańskiej. Od 1879 r. była aktorką, występowała m.in. w Krakowie, Lwowie i Poznaniu, w latach 1889-95 w Paryżu. Zajmowała się też pisaniem opowiadań, powieści i dramatów. Znana jest przede wszystkim jako autorka komedii satyrycznych, krytykujących obłudę mieszczaństwa (np. *Moralność pani Dulskiej*). Zmarła we Lwowie.

Ulice Gabrieli Zapolskiej znajdują się w Kole, Koninie (na zach. od Starówki), Ostrowie Wlkp. (na Krępie), Rawiczu i Wrześni.

ZAREMBA Franciszek Ksawery (1841-1923). Urodził się w Ostrzeszowie. Wykształcenie muzyczne zdobył we Wrocławiu, od 1859 r. był organistą w Kowalewie k. Pleszewa i Brzostkowie. W 1871 r. osiadł w Środzie Wlkp. i pełnił funkcję organisty w kolegiacie. Założył chór św. Cecylii i orkiestrę, kształcił młodych organistów. Komponował utwory religijne i popularne, zajmował się także teatrem, pisał i wydawał muzykę do przedstawień. Zmarł w Środzie, spoczywa na tamt. cmentarzu.

Ulica Franciszka Ksawerego Zaremby znajduje się w Środzie Wlkp.

ZAREMBA Janusz → Janusz z Kalinowej, kasztelan.

ZAWADZKI Aleksander (1899-1964), gen. Urodził się w Będzinie. Był górnikiem i działaczem młodzieżowym, od 1923 r. członkiem KPP. W latach II wojny świat. przebywał w ZSRR, gdzie organizował Związek Patriotów Polskich i pełnił funkcję zastępcy dowódcy WP ds. politycznych. Później był działaczem PPR i PZPR. W latach 1945-48 pełnił funkcję wojewody śląskiego, potem był wicepremierem, w latach 1952-64 przewodniczącym Rady Państwa. Zmarł w Warszawie.

Ulice Aleksandra Zawadzkiego znajdują się w Kazimierzu Biskupim (kon), Kole, Międzyrzeczu, Ostrzeszowie i Ślesinie.

ZAWADZKI Józef (1781-1838). Pochodził z Koźmina. Ukończył szkołę pijarów w Rydzynie, zawód zdobywał w Poznaniu, Lipsku i Wrocławiu. W 1804 r. założył w Wilnie drukarnię i księgarnię, potem przejął drukarnię uniwersytecką. Od 1810 r. wspólnie z J. Węckim prowadził filię wydawnictwa w Warszawie. W 1822 r. opublikował *Poezje Adama Mickiewicza*, później m.in. dzieła S.B. Lindego i cenne prace bibliograficzne. Zmarł w Wilnie, spoczywa na Antokolu. Jego firma, która przetrwała do 1939 r., uważana jest za pierwsze nowoczesne wydawnictwo polskie.

Ulica Józefa Zawadzkiego znajduje się w Koźminie Wlkp.

ZAWADZKI Tadeusz (Zośka; 1921-43), ppor. Urodził się w Warszawie. Studiował na Politechnice Warszawskiej, działał w harcerstwie. W okresie okupacji hitler. był członkiem Szarych Szeregów i dowódcą ich grup szturmowych. Uczestniczył w wielu akcjach bojowych. Poległ w czasie ataku na posterunek niem. w Sieczkach k. Wyszkowa.

Ulice Tadeusza Zawadzkiego znajdują się w Kościanie i Mieścisku (wąg).

ZAWISZA CZARNY z Garbowa († 1428). Był sławnym rycerzem, symbolem prawości znanym w wielu krajach Europy (*polegać jak na Zawiszy*). Odznaczył się w bitwie pod Grunwaldem, w 1415 r. wchodził w skład polskiej delegacji na

sobór w Konstancji. Od 1420 r. był starostą spiskim. Podczas wyprawy cesarza Zygmunta Luksemburskiego przeciw Turkom został w pobliżu twierdzy Golubac nad Dunajem wzięty do niewoli i zamordowany. W kościele farnym w Kole znajduje się epitafium jego syna Jana.

Ulice Zawiszy Czarnego znajdują się w Babimoście, Jastrowiu, Kole, Lesznie (w Gronowie) i Ostrzeszowie, a plac jego imienia – w Turku.

ZBĄSCY – wywodząca się z Mazowsza rodzina Nałęczów Nowodworskich, do której od 1393 do 1613 r. należały dobra zbąszyńskie i od nich przyjęła nowe nazwisko. Sędzia poznański **Abraham ZBĄSKI** († 1441) sprzyjał reformacji i pod jego opieką wytworzył się w Zbąszyniu ośrodek husytyzmu (zlikwidowany w 1440 r. przez bp. Andrzeja z Bni-na). Inny **Abraham** w latach 1560-77 wybudował w Zbąszyniu zamek.

Ulica Zbąskich znajduje się w Zbąszyniu.

ZEIDLER Konstanty (1862-1954). Był mistrzem stolarskim w Ujściu, a zarazem działaczem narodowym, zwanym przez Niemców *królem polskim*. W 1905 r. wspierał dzieci podczas strajku szkolnego. W 1918 r. dzięki jego staraniom powstała w Ujściu Rada Ludowa, która odbywała posiedzenia w jego domu; później objął jej przewodnictwo.

Ulica Zeidlera znajduje się w Ujściu.

ZEMEŁKA (Zemelius) **Jan** (1524-1607). Był synem sołtysa Kurowa k. Konina. Studiował medycynę i filozofię we Włoszech. W latach 1580-96 pełnił funkcję rajcy i przez 5 lat burmistrza Kalisza, był też społecznikiem i filantropem. Ufundował katedry anatomii i botaniki na Akademii Krakowskiej oraz krakowski ogród botaniczny. Uczynił zapisy dla uczniów kolegium jezuickiego w Kaliszu i tamt. szpitala. W Koninie podarował na cele publiczne budynek przy pl. Wolności i ufundował kaplicę przy kościele farnym, w której został pochowany.

Ulica Jana Zamełki [!] znajduje się w Kaliszu (na Tyńcu), ulica i osiedle Jana Zamełki – w pld.-zach. części Konina.

ZENKTELER Kazimierz (1884-1955), ppłk. Urodził się w Wojnowicach k. Opa-lenicy w rodzinie kupieckiej. Pracował w handlu. W okresie I wojny świat. służył w armii niem. jako oficer artylerii. Zwolniony z wojska jako inwalida, zamieszkał w Buku, gdzie wstąpił do POW ZP, kierował Pow. Radą Ludową i został dowódcą Straży Ludowej na pow. grodziski. W powstaniu wlkp. organizował oddziały zbrojne, a następnie dowodził frontem zach. Później walczył w wojnie polsko-bolszewickiej i był dowódcą III powstania śl. Od 1921 r. gospodarował na roli w Mieściskach k. Dusznik. Wysiedlony przez hitlerowców do GG, zamieszkał w Jędrzejowie, zajął się handlem i tam zmarł w zapomnieniu. W 2001 r. jego prochy przeniesiono do grobowca rodzinnego na cmentarzu przy ul. św. Rocha w Buku.

Ulice por. Kazimierza Zenktelera znajdują się w Buku i Zbąszyniu.

ZEYLAND Janusz (1897-1944), prof. Urodził się w Poznaniu w rodzinie architekta i tu ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny. Studia medyczne odbył w Berlinie, Warszawie i Poznaniu, a następnie od 1924 r. pracował naukowo na UP jako anatom, a potem pediatra. Badał m.in. gruźlicę dziecięcą. Wysiedlony w 1940 r. przez hitlerowców do Warszawy, był ordynatorem Szpitala Wolskiego. Został rozstrzelany na dziedzińcu szpitala po wybuchu powstania warszawskiego. Spoczywa w grobie rodzinnym na cmentarzu jeżyckim w Poznaniu.

Ulica Zeylanda znajduje się w Poznaniu (na Jeżycach).

ZGAIŃSKI Stanisław Henryk (1907-44). Urodził się w Kruszwie k. Czarnkowa. Ukończył seminarium nauczycielskie w Lesznie, a następnie pracował w szkołach w Kaźmierzu i Szamotułach. Był również malarzem i rzeźbiarzem, uznanie przyniosły mu drzeworyty o tematyce religijnej i regionalnej. W 1939 r. uczestniczył w wojnie obronnej i do 1940 r. przebywał w obozie jenieckim. Po powrocie

do Szamotuł podjął działalność konspiracyjną, m.in. jako komendant placówki AK we Wronkach i obwodu w Szamotułach. Aresztowany przez gestapo, przez Poznań i Żabikowo trafił do obozu w Gross-Rosen, gdzie zmarł.

Ulica Stanisława Zgaińskiego znajduje się w Szamotułach.

ZIELEWICZ Ignacy (1841-1917). Urodził się w Powidzu. Studia medyczne odbył w Krakowie i Wrocławiu. Od 1872 r. był chirurgiem w Poznaniu. Założył szpital dziecięcy i w latach 1877-80 pełnił funkcję jego dyrektora. Pisał artykuły naukowe i literackie, w 1889 r. był współzałożycielem „Nowin Lekarskich”. Zmarł w Poznaniu.

Ulica Ignacego Zielewicza znajduje się w Poznaniu (na Junikowie).

ZIELEZIŃSKI Piotr (1873-1919). Urodził się w Sulmierzycach. W 1918 r. wstąpił ochotniczo do Straży Ludowej i walczył w powstaniu wlkp. Poległ 31 I podczas ataku niem. na Sulmierzyce. Miejsce, gdzie zginął (na skraju cmentarza), upamiętniono kopczykiem z kamieni.

Ulica Piotra Zielezińskiego znajduje się w Sulmierzycach.

ZIELIŃSKI Władysław (1931-2002). Urodził się w Aleksandrowie k. Żyrardowa. Od 1936 r. mieszkał w Pobiedziskach, pracował na roli we własnym gospodarstwie. Był aktywnym działaczem kółka rolniczego i spółdzielczości mleczarskiej.

Ulica Władysława Zielińskiego w Pobiedziskach została wytyczona na gruntach należących wcześniej do jego gospodarstwa.

ZIELIŃSKI Wojciech (1947-2000). Urodził się w Suchym Lesie i prowadził tam gospodarstwo ogrodnicze. Był także działaczem społecznym, w 1989 r. członkiem Komitetu Obywatelskiego i „Solidarności Rolniczej”. Pełnił funkcję radnego (w latach 1990-98) i członka Zarządu Gminy (1990-94). Współtworzył komitet budowy kościoła w Suchym Lesie. Pochowano go na cmentarzu w Morasku.

Ulica Wojciecha Zielińskiego znajduje się w Suchym Lesie (poz).

ZIEMOWIT → Siemowit.

ZIENTARA-MALEWSKA Maria (1894-1984). Urodziła się w Brąsławdzie k. Olsztyna. Była działaczką polską na Warmii. Pracowała jako nauczycielka w szkołach polskich na Warmii, od 1929 r. w Wlk. Buczku k. Złotowa, a potem w Złotowie i Nowym Kramsku. W latach 1939-40 była więziona w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Od 1951 r. publikowała patriotyczne utwory poetyckie, reportaże, wspomnienia. Zbierała pieśni i podania warmińskie. Zmarła w Olsztynie.

Ulica Marii Zientary-Malewskiej znajduje się w Złotowie.

ZIMNIAK Ignacy (1902-84), dr med. Urodził się w Sulistawiu k. Raszkowa. Naukę w gimnazjum w Ostrowie Wlkp. przejął mu udział w powstaniu wlkp. Studia medyczne na UP ukończył w 1928 r. i po krótkiej praktyce na Śląsku objął funkcję lekarza we Wronkach. W okresie okupacji hitler. pomagał osobom ukrywającym się i działaczom konspiracji. W latach 1945-82 był lekarzem kolejowym, prowadził też praktykę prywatną. Zyskał opinię wrażliwego lekarza i świetnego diagnosty.

Ulicę we Wronkach, przy której mieszkał dr Ignacy Zimniak, nazwano jego imieniem.

ZIOŁA Michał (1912-2002), płk. Urodził się w Borkach Wlk. k. Tarnopola. Ukończył szkołę oficerską w Riazaniu, walczył w składzie I Armii WP o Wał Pomorski i Kołobrzeg. Od 1948 r. był wykładowcą taktyki w Oficerskiej Szkole Samochodowej w Poznaniu, po przeniesieniu szkoły do Piły także jej komendantem, a następnie komendantem piłskiego garnizonu. Zmarł w Pile, pochowany został na tamt. cmentarzu komunalnym.

Ulica płk. Michała Zioly znajduje się w Pile (między Zamościem i Podlasiem).

ZŁOCH Edward († 1946), sierżant. Od czerwca 1945 r. pełnił funkcję komendanta posterunku MO w Kobylej Górze. Zginął 2 II w czasie ataku na posterunek

grupy konspiracji poakowskiej F. Olszówki „Otta”.

Ulica Edwarda Złocha znajduje się w Kobyłej Górze (osz).

ZNANIECKI Florian Witold (1882-1958), prof. Urodził się w Świątnikach k. Włocławka w rodzinie ziemiańskiej. Maturę uzyskał w Częstochowie, a następnie studiował filozofię i nauki społeczne w Warszawie, Genewie, Zurychu, Paryżu i Krakowie. W latach 1914-19 prowadził w USA badania nad emigrantami i wykładał socjologię w Chicago. W latach 1920-39 był prof. na UP. Określił zasady socjologii jako nauki, prowadził szereg badań szczegółowych. W 1939 r. wyjechał do USA, w następnym roku otrzymał katedrę na uniwersytecie Illinois. Zmarł w Champaign k. Chicago.

Ulica Floriana Znanieckiego znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

ZOŁOTOW Paweł (1892-1979). Był pilotem. W latach I wojny świat. służył jako chorąży w armii rosyjskiej. Potem pełnił funkcję instruktora w Wojskowej Szkole Lotniczej w Bydgoszczy, był współtwórcą szkół lotniczych w Grudziądzu i Dęblinie, pracował jako oblatywacz w wytwórni samolotów w Lublinie. Po wojnie reaktywował Aeroklub Lubelski. W latach 1957-74 tworzył dla muzeów lotniczych kopie hist. samolotów polskich.

Ulica Pawła Zołotowa znajduje się w Poznaniu (na os. Lotników Wlkp.).

ZUBRZYCKI Franciszek (1915-42). Urodził się w Radomiu. Był studentem Politechniki Warszawskiej, działał też w komunistycznym związku młodzieży, za co odbył karę więzienia. W okresie okupacji hitler. działał w konspiracji. Był dowódcą pierwszego oddziału partyzanckiego Gwardii Ludowej, dowodził m.in. w bitwie pod Polichnem. Aresztowany przez gestapo, zginął w Tomaszowie Maz. podczas próby ucieczki.

Ulice Franciszka Zubrzyckiego znajdują się w Ostrzeszowie i Świąciechowie (les).

ZWIERZYCKI Józef (1888-1961), prof. Urodził się w Krobi. Był geologiem.

W okresie międzywojennym badał geologię, florę i faunę kopalną oraz bogactwa naturalne w Afryce i na Archipelagu Malajskim. Hitlerowcy więzili go w obozie w Oświęcimiu. Od 1945 r. był organizatorem i wykładowcą uczelni wrocławskich. Badał także krajowe złoża kopalin. Zmarł we Wrocławiu.

Ulica prof. Józefa Zwierzyckiego znajduje się w Krobi.

ZWOLENKIEWICZ Stanisław (1898-1994). Pochodził z Mięcierzyna k. Żnina. W latach 1905-06 uczestniczył w strajku szkolnym. W latach 1916-18 służył w wojsku niem., a po powrocie wziął udział w powstaniu wlkp. i walczył na froncie ptn. Był też uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej. W latach 1921-57 pracował w przemyśle spirytusowym. Od 1922 r. mieszkał w Suchym Lesie, gdzie był działaczem społecznym, m.in. członkiem i prezesem straży pożarnej, radnym gromadzkim i gminnym, działaczem kombatanckim i spółdzielczości rolniczej. Zmarł w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu w Morasku.

Ulica w Suchym Lesie (poz), przy której mieszkał St. Zwolenkiewicz, nosi dziś jego imię.

ZYGALSKI Henryk Michał (1908-78). Urodził się w Poznaniu, był synem krawca. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny, a następnie studiował matematykę na UP. Wszedł w skład grupy kryptologów WP, od 1932 r. pracował w Biurze Szyfrów Sztabu Generalnego. Z M. Rejewskim i J. Różyckim złamał niem. sposób szyfrowy i odtworzył konstrukcję maszyny szyfrującej „Enigma”. W 1939 r. wyjechał przez Rumunię do Francji, a potem do Wlk. Brytanii, kontynuując tam prace wywiadowcze. Po wojnie wykładał w szkołach w Londynie, tam też został pochowany. Upamiętnia go tablica na szkole na Ogrodach w Poznaniu.

Ulica Henryka Zygałskiego znajduje się w Poznaniu (na Świerczewie).

ZYGMUNT I STARY (1467-1548), król z dynastii Jagiellonów. Był synem Kazimie-

rza Jagiellończyka. Otrzymał księstwo głogowskie i opawskie, od 1504 r. miał tytuł namiestnika Śląska, a potem Łużyc. W 1506 r. został królem Polski i włk. księciem litewskim. W 1518 r. ożenił się z Boną Sforzą, co wzmocniło kontakty Polski z Włochami. Przeprowadził sekularyzację zakonu krzyżackiego (hołd pruski w 1525 r.), w 1526 r. przyłączył Mazowsze do Korony. Okres jego panowania zapoczątkował w Polsce „złoty wiek”. Jest pochowany na Wawelu w zbudowanej przez siebie Kaplicy Zygmuntowskiej.

Ulice Zygmunta Starego znajdują się w Jarocinie, Kaliszu (na Czaszkach), Koninie (w Nowym Dworze), Lesznie (na os. Sułkowskiego), Ostrzeszowie, Pleszewie, Szamotułach, Wschowie i Zbąszyniu, a osiedle w Poznaniu (na Piątkowie). W Pile jego imię nadano ulicy w centrum i mostowi na Gwdzie.

ZYGMUNT II AUGUST (1520-72), król. Urodził się w Krakowie, był synem Zygmunta Starego. W 1522 r. został włk. księciem litewskim, a w 1548 r. królem Polski. Wziął w 1547 r. ślub z Barbarą → Radziwiłłówną, co wywołało protesty szlachty. Przyłączył jako lenno do Polski

płd. część Inflant, walczył z Moskwą. W 1569 r. zawarł w Lublinie unię z Litwą. Zapoczątkował budowę polskiej floty na Bałtyku. Zmarł w Knyszynie, spoczywa w Kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu. Na nim wygasa dynastia Jagiellonów.

Ulice Zygmunta Augusta znajdują się w Koninie (w Nowym Dworze), Ostrzeszowie, Pleszewie i Tucznie.

ZYGMUNT III WAZA (1566-1632), król. Urodził się w Gripsholmie, był synem króla szwedzkiego Jana III. W 1587 r. został wybrany na króla Polski. Jako gorliwy katolik popierał kontrreformację, co powodowało spory ze szlachtą. Od 1592 r. był też królem szwedzkim, ale po 7 latach został zdetronizowany, a próby odzyskania tego tronu wpłatały Polskę w długotrwałe wojny. By być bliżej Szwecji w latach 1596-1611 przeniósł swą rezydencję do Warszawy. Prowadził także wojny z Moskwą i Turcją, zabiegał o tron moskiewski dla swego syna Władysława IV. Zmarł w Warszawie.

Ulica Zygmunta III Wazy znajduje się w Jastrowiu, osiedle jego imienia – w Swarzędzu.

ŻEGOCKI Krzysztof (ok. 1618-73). Urodził się w Rostarzewie, był synem kasztelana przemęckiego. Uczył się w Poznaniu, uczestniczył też w walkach na Ukrainie. Od 1649 r. był starostą babińskiego. W okresie „potopu” szwedzkiego organizował oddziały partyzanckie, złożone głównie z chłopów i mieszczan. Zdobył 4 X 1655 r. Kościan, potem szedł na odsiecz Jasnej Góry. Później był m.in. podkomorzym kaliskim, wojewodą inowrocławskim, marszałkiem Trybunału Koronnego. Gdy owdowiał, przyjął w 1669 r. święcenia kapłańskie i wkrótce został biskupem chełmińskim. Pochowany jest w kościele w Gościeszynie k. Wolsztyna.

Ulice Krzysztofa Żegockiego znajdują się w Babimoście, Poznaniu (między Winarami i Piątkowem) i Wolsztynie, Wały Żegockiego – w Kościanie, osiedle Żegockiego – w Rostarzewie (gro).

ŻELAZEK Marian (* 1918), werbista. Urodził się w Pałędziu k. Poznania. Po maturze wstąpił do zgromadzenia werbistów. Jako kleryk został aresztowany przez hitlerowców i więziony w Forcie VII oraz Dachau. Po studiach w Rzymie przyjął w 1948 r. święcenia kapłańskie, 2 lata później wyjechał na placówkę misyjną w Indiach. Od 1975 r. przebywa w kilkusetosobowej kolonii trędowatych w Puri nad Zatoką Bengalską, zapewniając podopiecznym leczenie, mieszkania, żywność, pracę i wykształcenie. W 2002 r. jego kandydaturę zgłoszono do pokojowej nagrody Nobla.

Ulica o. Mariana Żelazka znajduje się w Pałędziu (poz).

ŻELAZKO Józef (poł. XIX w.), dr med. Od 1853 r. był właścicielem majątku w Kowanówku k. Obornik. Na jego tere-

nie w 1857 r. założył szpital „Miłowody”, leczący nerwowo chorych i alkoholików z wykorzystaniem wód leczniczych i właściwości tamt. mikroklimatu.

Ulica dr. Józefa Żelazko znajduje się w Kowanówku (obo).

ŻELEŃSKI Tadeusz (Boy; 1874-1941), dr med. Urodził się w Warszawie, był synem kompozytora Władysława. Studiował medycynę w Krakowie i Paryżu. W latach 1901-19 pracował jako lekarz w Krakowie. Później poświęcił się działalności literackiej. Tworzył wiersze i teksty do piosenek kabaretowych, tłumaczył autorów francuskich, pisał recenzje teatralne i szkice o literaturze, prowadził kampanie publicystyczne. Od 1939 r. mieszkał we Lwowie i tam został zamordowany przez hitlerowców.

Ulice Tadeusza Boya-Żeleńskiego znajdują się w Kaliszu (na Majkowie), Kaźmierzu, Krotoszynie, Lesznie (na Zatorzu), Pile (na ptn. od centrum) i Poznaniu (w Strzeszynie).

ŻELEŃSKI Władysław (1837-1921) prof. Urodził się w Grodkowicach k. Bochni. Studiował w Krakowie, Pradze i Paryżu. Od 1872 r. był wykładowcą muzyki, a następnie dyrektorem Tow. Muzycznego w Warszawie. W 1881 r. zamieszkał w Krakowie, gdzie przekształcił Tow. Muzyczne w konserwatorium. Tworzył opery neoromantyczne, utwory symfoniczne, kameralne i fortepianowe, pieśni. Pisał też podręczniki muzyczne. Zmarł w Krakowie. Jego synem był Tadeusz (Boy).

Ulica Władysława Żeleńskiego znajduje się w Turku.

ŻEROMSKI Stefan (1864-1925). Urodził się w Strawczynie k. Kielc. Ukończył gimnazjum w Kielcach, potem krótko studiował weterynarię w Warszawie. Od

1888 r. pracował jako nauczyciel domowy, w latach 1892-1904 był bibliotekarzem w Rapperswilu i Warszawie. Od 1889 r. publikował opowiadania i powieści, w których w doskonałej formie poruszał przede wszystkim współczesne problemy moralne i społeczne (np. *Ludzie bezdomni*, *Przedwiośnie*). Pisał też powieści hist. (np. *Popioły*) i dramaty (m.in. *Uciekła mi przepióreczka*). Zmarł w Warszawie.

Ulice Stefana Żeromskiego odnotowano w 58 miejscowościach Wielkopolski.

ŻMUDZIŃSKI Antoni (XIX w.). Był nauczycielem w Dobrzycy k. Pleszewa. W 1848 r. pełnił funkcję członka tamt. Komitetu Narodowego.

Ulica Żmudzińskiego znajduje się w Dobrzycy (ple).

ŻNINIEWICZ Jan Robert (1872-1952), dr med. Urodził się w Ostrowie Wlkp. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, w latach 1902-07 odbył studia medyczne w Gryfii. W 1908 r. założył w Poznaniu zakład wodoleczniczy, w którym stosował opracowaną przez siebie metodę terapii za pomocą bodźców wodno-ciepłych. Opisał ją też w książkach. Od 1950 r. był adiunktem na Akademii Medycznej w Poznaniu. Jego siostra **Janina** (1882-1940), również dr med., studiowała w Gryfii i Wrocławiu. Była działaczką społeczną, przewodniczącą PCK na Wielkopolskę i współzałożycielką szkoły pielęgniarstwa w Poznaniu. Od 1910 r. pracowała z bratem w zakładzie wodoleczniczym.

Ulica Janiny i Jana Żniniewiczów znajduje się w Poznaniu (na Piątkowie).

ŻÓŁKIEWSKI Stanisław (1547-1620). Pochodził z Turynki k. Lwowa. Był wybitnym dowódcą. Uczestniczył w walkach o Gdańsk, z Rosją, Szwecją, Tatarami i Turkami, zwyciężył m.in. w bitwach pod Pskowem, Guzowem, Kłuszynem. W 1610 r. zajął Moskwę i przeprowadził wybór Władysława IV na cara Rosji. Od 1588 r. był hetmanem polnym, a od 1618 r. – hetmanem wlk. koronnym, a tak-

że od 1590 r. kasztelanem lwowskim i od 1618 r. kanclerzem. Wybudował miasto-rezydencję Żółkiew. Poległ w bitwie pod Cecorą.

Ulice Stanisława Żółkiewskiego znajdują się w Lesznie (w Gronowie), Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Pile (na Górnym).

ŻUŁAWSKI Wawrzyniec Jerzy (1916-57), prof. Urodził się w Zakopanem. Był kompozytorem, autorem utworów symfonicznych, kameralnych, fortepianowych i pieśni, a także recenzji muzycznych. Po II wojnie świat. wykładał w konserwatorium w Łodzi i Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie. Od 1935 r. był również taternikiem i ratownikiem górskim, autorem książek o alpinizmie, od 1956 r. prezesem Klubu Wysokogórskiego. Zginął pod lawiną podczas akcji ratowniczej w Alpach.

Ulica Żuławskiego znajduje się w Gruszczyne (poz).

ŻUPAŃSKI Jan Konstanty (1804-83). Urodził się w Poznaniu w rodzinie kupieckiej pochodzenia greckiego. Ukończył gimnazjum św. Marii Magdaleny i prawo na uniwersytecie w Berlinie. Od 1835 r. mieszkał w Poznaniu i początkowo zajmował się tłumaczeniami. W 1839 r. założył księgarnię i wydawnictwo, które wkrótce stało się najważniejszym ośrodkiem wydawniczym w mieście. Opublikował wiele dzieł literackich i naukowych. Był też działaczem Tow. Naukowej Pomocy i jednym z inicjatorów PTPN. Zmarł w Poznaniu.

Ulice Jana Konstantego Żupańskiego znajdują się w Obornikach, Poznaniu (na Wildzie) i Puszczykówku.

ŻWIRKO Franciszek (1895-1932), por. Urodził się w Świącianach na Litwie. Był pilotem i instruktorem lotniczym. Wraz ze S. → Wigurą odbywał długodystansowe loty i startował w konkursach (w 1932 r. zwyciężyli w międzynarodowych zawodach Challenge'u). Zginęli w katastrofie pod Cierlickiem Grn. na Zaolziu.

Ulice Franciszka Żwirki znajdują się w Ostrowie Wlkp. (na pld. od centrum),

Poznaniu (na Woli) i Zbąszyniu, ulice Żwirki i Wigury – w 21 innych wlkp. miejscowościach.

ŻYMIERSKI Michał („Rola”; 1890-1989), marszałek. Pochodził z Krakowa. Po ukończeniu UJ i Akademii Handlowej w Krakowie pracował jako prawnik, działał też w organizacjach niepodległościowych. W latach 1911-12 służył w wojsku austriackim. W czasie I wojny świat. walczył w Legionach Polskich, a potem był oficerem WP. Usunięto go z wojska w 1927 r. za nadużycia. W latach 1931-38 mieszkał we Francji. W okresie okupacji hitler. działał w ruchu oporu, w 1944 r. został naczelnym dowódcą Armii Ludowej. Mianowany w 1945 r. mar-

szałkiem Polski, był do 1949 r. ministrem obrony narodowej. W latach 1952-55 przebywał w więzieniu w ramach czystek stalinowskich. Zmarł w Warszawie.

Ulica Michała Roli-Żymierskiego znajduje się w Jastrowiu.

ŻYMIRSKI Franciszek (1778-1831), gen. Urodził się w Warszawie. Uczestniczył w powstaniu kościuszkowskim, w 1797 r. wstąpił do Legionów Dąbrowskiego, brał udział w wojnach napoleońskich. Od 1815 r. służył w armii Królestwa Polskiego. W powstaniu listopadowym dowodził dywizją piechoty. Zmarł z ran odniesionych w bitwie pod Grochowem.

Ulica gen. Franciszka Żymirskiego znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie).

Nazwy zbiorowe

BOHATEROWIE BIELNIKA – zakładnicy skazani przez sąd doraźny na śmierć i rozstrzelani 7 IX 1939 r. przez żołnierzy Wehrmachtu w lasku zwanym Bielnik na skraju Wolsztyna. Zginęło wówczas 11 Polaków z Rakoniewic, Rostarzewa, Tęrespoła k. Wielichowa i Wolsztyna. Na miejscu egzekucji znajduje się pomnik.

Ulica w Wolsztynie, którą prowadzono więźniów na egzekucję, nosi imię Bohaterów Bielnika.

BOHATEROWIE BUKOWSCY – uczestnicy walk niepodległościowych, wywodzący się z Buku lub uczestniczący tu w działaniach zbrojnych. Przede wszystkim są to kosynierzy z okresu Wiosny Ludów, którzy 4 V 1848 r. stoczyli krwawą bitwę z Prusakami, oraz powstańcy wlkp., których 2 kompanie ochotnicze walczyły na froncie zach. Na pl. Reszki wzniesiono pomnik Bohaterów Ziemi Bukowskiej.

Ulica Bohaterów Bukowskich znajduje się w Buku.

BOHATEROWIE II WOJNY ŚWIATOWEJ – uczestnicy działań zbrojnych, polegli i pomordowani w wyniku eksterminacji hitler. oraz uczestnicy konspiracji z lat 1939-45. Druga wojna świat. była najbardziej tragicznym okresem w dziejach narodu, a jej skutki dotknęły każdą rodzinę. Polacy uczestniczyli w niej od pierwszego do ostatniego dnia. Oblicza się, że straciło w niej życie ponad 6 mln obywateli polskich.

Ulice Bohaterów II Wojny Światowej znajdują się w Golinie k. Konina i Sokolnikach (wrz), osiedle – w Poznaniu (na Ratajach).

BOHATEROWIE GETTA WARSZAWSKIEGO – uczestnicy powstania w getcie w Warszawie, które wybuchło w kwietniu 1943 r. przeciwko akcji likwidacji getta. Zostało krwawo stłumione

przez hitlerowców, a zabudowania tej części miasta doszczętnie zburzono.

Ulica Bohaterów Getta Warszawskiego znajduje się w Koźminku (kal).

BOHATEROWIE MONTE CASSINO
→ Zdobywcy Monte Cassino.

BOHATEROWIE 17 PAŹDZIERNIKA – ofiary egzekucji hitlerowskiej z 17 X 1939 r., gdy na stoku Gór Wysockich rozstrzelano 19 Polaków. Pierwotnie zostali oni pochowani na miejscu zbrodni (znajduje się tam pomnik), w 1945 r. ich prochy przeniesiono na cmentarz w Wysockiej.

Ulica Bohaterów 17 Października znajduje się w Wysokiej.

BOHATEROWIE STALINGRADU – żołnierze Armii Czerwonej, którzy w lipcu 1942 r. powstrzymali natarcie wojsk hitler. na przedpolu miasta Stalingrad (ob. Wołgograd) i do lutego następnego roku toczyli walki z okrażonym 300-tysięcznym zgrupowaniem Niemców. Była to jedna z decydujących operacji II wojny świat.

Ulica Bohaterów Stalingradu znajduje się w centrum Piły.

BOHATEROWIE WARSZAWY – mieszkańcy miasta i inne osoby uczestniczące w działaniach II wojny świat. w Warszawie. Próba powstrzymania wojsk Wehrmachtu na przedpolach miasta była jedną z ważniejszych operacji wojny obronnej w 1939 r. W czasie okupacji hitler. Warszawa stanowiła gł. ośrodek konspiracji. W 1943 r. wybuchło powstanie w getcie (→ Bohaterowie Getta Warszawskiego). Powstanie w sierpniu i wrześniu 1944 r. (→ Powstańcy Warszawscy) było powszechnym zrywem Polaków, którzy chcieli własnymi rękami wywalczyć wolność swej stolicy; choć zakończone

tragicznie, należy do najważniejszych elementów narodowej tradycji.

Ulica **Bohaterów Warszawy** znajduje się w Kobylej Górze (osz), plac Bohaterów Warszawy – w Słupcy. Ulice **Obróńców Warszawy** odnaleziono we Wschowie i Złotowie, plac ich imienia – w Lesznie (na Zatorzu).

BOHATEROWIE WESTERPLATTE → Obróńcy Westerplatte.

BOHATEROWIE WRZEŚNIA 1939 – uczestnicy wojny obronnej, w której żołnierze WP i jednostki obrony cywilnej próbowały powstrzymać najazd przeważających wojsk hitler. na Polskę. Mieszkańcy Wielkopolski walczyli przede wszystkim w składzie Armii „Poznań” (jej pomniki znajdują się w Poznaniu i Środzie Wlkp.), m.in. w bitwie nad Bzurą i w obronie Warszawy. Miejscowa ludność spontanicznie podjęła obronę swych miejscowości (→ Obróńcy Gniezna, → Obróńcy Kłecka, → Obróńcy Mogilna, → Obróńcy Żydowa).

Ulice **Bohaterów Września** 1939 r. znajdują się w Kępnie i Kłodawie, ulica **Żołnierzy Września** – w Miłostawiu.

BRACIA CZESCY – uczestnicy ruchu religijnego i społ., który powstał w Czechach w 1457 r. po upadku husytyzmu. Wobec prześladowań musieli emigrować; przybyli m.in. do Wielkopolski, gdzie zdobyli również wyznawców wśród polskiej szlachty i mieszczan. Osiedlali się przede wszystkim w dobrach Górków (Koźmin, Kórnik, Szamotuły, przedmieścia Poznania), potem na ich gł. siedzibę wyrosło należące do Leszczyńskich Leszno. Zakończyli działalność w Wielkopolsce po „potopie” szwedzkim.

Ulica Braci Czeskich znajduje się w centrum Szamotuł.

BYTOMIACY – uczniowie gimnazjum polskiego w Bytomiu. W okresie międzywojennym Polacy mieszkający na terenie Niemiec mieli ograniczone możliwości dalszego kształcenia po ukończeniu szkoły podstawowej. Młodzież ze Złotowszczyzny czy Babimojszczyzny mogła uczyć

się tylko w 2 polskich gimnazjach, otwartych w 1932 r. w Bytomiu i w 1937 r. w Kwidzynie (jego uczniowie to **KWIDZYNIACY**).

Ulice Bytomiaków i Kwidzyniaków znajdują się w Złotowie.

CYSTERSI – zakon katolicki, wywodzący się z benedyktynów i założony w 1098 r. w Cîteaux (Cistercium) w Burgundii przez św. Roberta. Swój szybki rozwój zawdzięcza św. Bernardowi z Clairvaux. Do Polski zakonnicy przybyli w poł. XII w. Żeński odłam tego zakonu to **CYSTERKI**. Ob. w Wielkopolsce nie ma cystersów. Do kasaty przeprowadzonej po rozbiorach przez Prusaków istniało 6 klasztorów cystersów (w Bledzewie, Gościńkowie (Paradyżu), Łądzie, Obrze, Przemęcie i Wągrowcu) oraz 2 klasztory cysterek (w Ołoboku i Owińskach).

Ulica Cysterek znajduje się przy dawnym klasztorze w Owińskach (poz), ulica Cystersów – w Wieleniu Zaobrzańskim (wol).

CYTADELOWCY – pomocnicza formacja, stworzona w lutym 1945 r. przez władze radzieckie z cywilnych mieszkańców Poznania. W sposób dobrowolny lub przymusowy zmobilizowano ok. 2 tys. osób, które wspierały oddziały Armii Czerwonej szturmujące Cytadelę. Poległo 96 z nich; większość pochowano w oddzielnej kwaterze na Cmentarzu Bohaterów Polskich na stoku Cytadeli.

Aleja Cytadelowców znajduje się w Poznaniu (w obrębie Cytadeli).

CZERWONI KOSYNIERZY – ochotnicza formacja, utworzona 9 IX 1939 r. w Gdyni z inicjatywy PPS, dowodzona przez ppłk. Stanisława Wężyka. Składała się gł. z gdyńskich robotników (do ok. 1000 osób), uzbrojonych początkowo w broń myśliwską, białą, piki i kosy. Walczyła z nacierającymi oddziałami hitler. i złożyła broń 19 IX jako jedna z ostatnich na Wybrzeżu.

Ulica **Czerwonych Kosynierów** znajduje się w Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), **Kosynierów Gdyńskich** – w Rawiczu.

CZWARTACY – żołnierze 4 pp armii Królestwa Polskiego, istniejącego od 1815 r. Wstąpili się podczas powstania listopadowego, m.in. w bitwach o Olszynkę Grochowską i pod Ostrołęką. Do tej formacji nawiązał utworzony w 1943 r. oddział szturmowy Armii Ludowej im. Czwartaków, w sile batalionu biorący udział w powstaniu warszawskim.

Ulice Czwartaków znajdują się w Mosinie, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Pile (na Górnym) i Poznaniu (na Wildzie), osiedle Czwartaków – w Swarzędzu.

DĄBROWSZCZACY, KILIŃSZCZACY, KOŚCIUSZKOWCY – żołnierze I Armii WP, sformowanej w ZSRR w latach 1943-44, którzy walczyli na szlaku bojowym od Lenino do Berlina (m.in. na Wale Pomorskim), a potem w dużej mierze zamieszkali na Ziemiach Odzyskanych. W skład tej Armii wchodziły 1 DP im. T. Kościuszki, 2 DP im. J.H. Dąbrowskiego i 4 DP im. J. Kilińskiego. Od nazwisk patronów dywizji wzięły się potoczne określenie walczących w nich żołnierzy.

Osiedla Dąbrowszczaków i Kościuszkowców znajdują się w Swarzędzu, ulice Kilińszczaków – w Jastrowiu i Wałczu, ulice Kościuszkowców – w Rokietnicy (poz), Starej Łubiance (pil) i Wałczu.

DZIECI MIŁOŚLAWSKIE – uczniowie szkoły w Miłostawiu, którzy walczyli o mowę polską. W strajkach szkolnych w latach 1901-04 i 1906-07 wzięło udział łącznie kilkuset uczniów – mimo bicia, przenoszenia do niższych klas, aresztu oraz dodatkowych zajęć z języka niem. czy historii Prus. Strajkujący w Miłostawiu byli wzorem dla innych miejscowości. Pamięć tych dzieci czci pomnik przed starą szkołą w Miłostawiu.

Ulica Dzieci Miłostawskich znajduje się w Miłostawiu.

DZIECI WRZESIŃSKIE – uczniowie szkoły we Wrześni, którzy w marcu 1901 r. odmówili uczenia się religii po niemiecku. Ich duchowym przywódcą był ks. J. → Laskowski. Protest odbił się światowym echem, a w tej sprawie wypo-

wiadali się m.in. M. Konopnicka i H. Sienkiewicz. Rodziców dzieci ukarano więzieniem. W dawnej szkole mieści się ob. muzeum, we Wrześni odsłonięto także pomnik Dzieci Wrzesińskich. Fot. 118.

Ulice Dzieci Wrzesińskich znajdują się w Gnieźnie (na Pustachowej), Poznaniu (w Kobyłempolu) i Wrześni.

GOCI – plemię wschodniogermańskie. Pochodzili ze Skandynawii, skąd na pocz. n.e. przybyli na ziemie nad Wisłą (pozostały po nich cmentarzyska, zaliczane do kultury wielbarskiej). W końcu II w. dotarli nad Morze Czarne i stworzyli tam własne państwo. W III w. podzielili się na Ostrogotów i Wizygotów.

Ulica Gotów znajduje się w Kaliszu (w Piwonicach).

GRYFICI – dynastia słowiańska, panująca na Pomorzu Zach. w latach ok. 1122-1637. Jej nazwa wywodzi się od gryfa widniejącego w herbie regionu. Tym mianem (również Gryfowie, Świebodzice) określano także ród rycerski, w XII-XIII w. mieszkający w Małopolsce i na Śląsku.

Ulica Gryfitów znajduje się w Pile (na Koszycach).

HUBALCZYCY – członkowie Oddziału Wydzielonego WP, utworzonego we wrześniu 1939 r. przez H. → Dobrzańskiego (Hubala) z żołnierzy 110. pułku ułanów, którzy nie dostali się do niewoli. Był to pierwszy na ziemiach polskich oddział partyzancki, ale występował w mundurach i miał organizację jednostki regularnej. Na pocz. 1940 r. liczył ok. 300 żołnierzy. Działał w okolicach Radomia i Kielc do czerwca 1940 r.

Ulica Hubalczyków znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

HUZARZY – żołnierze lekkiej kawalerii węgierskiej, sformowanej w XVI w. Później formacje tego typu były wprowadzone w innych krajach europejskich. Dwa pułki huzarów wchodziły w skład armii Księstwa Warszawskiego.

Ulica Huzarów znajduje się w Rokietnicy (poz).

INWALIDZI WOJENNI – osoby (głównie żołnierze), które utraciły zdrowie lub sprawność ruchową wskutek działań wojennych. Konieczność leczenia i opiekowania się nimi pojawiła się wraz z utworzeniem zawodowych oddziałów wojskowych. Ruch uczczenia i opieki nad inwalidami nasilił się na Zachodzie po I wojnie świat. Jeszcze więcej inwalidów straciło zdrowie w okresie II wojny świat.

Ulica Inwalidów Wojennych znajduje się w Środzie Wlkp., skwer im poświęcony – w nowej części Konina.

JAGIELLONOWIE – dynastia władców wywodząca się od Władysława Jagiełły. Panowali w Polsce (w latach 1386-1572), Wlk. Księstwie Litewskim (1377-1401 i 1440-1572), na Węgrzech (1440-44 i 1490-1526) i w Czechach (1471-1526). Okres ich rządów kojarzy się z czasami największej świetności politycznej, kulturalnej i gospodarczej dawnej Polski.

Jagiellonów uczczono ulicami w Raszkowie i Strzałkowie (ślą) oraz nazwy osiedla we Wschowie.

KILIŃSZCZACY → Dąbrowszczacy.

KOSYNIERZY – żołnierze piechoty, wobec braku dostatecznej ilości broni palnej uzbrojeni byli w kosy osadzone na drzewcu pionowo (na sztorc). Odegrali znaczącą rolę w powstaniach kościuszkowskim, listopadowym, krakowskim i styczniowym. Byli bardzo bitni, gdyż w oddziałach kosynierów służyli głównie ochotnicy. W 1848 r. w powstaniu Wiosny Ludów odznaczyli się m.in. podczas walki o Buk i w bitwie pod Miłosławiem. Do tej formacji nawiązali nazwą → Czerwonon Kosynierzy (Kosynierzy Gdyńscy). Fot. 117.

Ulice **Kosynierów** znajdują się w Kostrzynie, Koźminie Wlkp., Miłosławiu, Rogalinie (poz), Rokietnicy (poz) i Wirach (poz), plac ich imienia – w Książu Wlkp. **Kosynierów Bukowskich** upamiętniono w Buku, a **Kosynierów Miłosławskich** – w Puszczykówku i Witkowie.

KOŚCIUSZKOWCY → Dąbrowszczacy.

KWIDZYNIACY → Bytomiaczy.

LECHICI – patetyczne określenie Polaków, wg podania wywodzących się od Lecha – jednego z 3 braci Słowian (Lech, Czech i Rus). Po raz pierwszy użył go w swej kronice w XIII w. Wincenty Kadłubek na ogół plemion polskich i zachodniosłowiańskich. Być może podobne określenie używane było w czasach wczesnohist., czego pamiątką jest *Lach* – rosyjska nazwa Polaka.

Ulica Lechitów znajduje się w Wieleniu Zaobrzańskim (wol).

LOTNICY WIELKOPOLSCY – żołnierze służący w wojskach powietrznych i piloci cywilni. Pierwszą jednostkę lotniczą w Wielkopolsce utworzono po opanowaniu na pocz. 1919 r. lotniska na Ławicy przez powstańców wlkp. W tym samym roku powstał w Poznaniu Aeroklub Polski – organizacja sportu lotniczego. W 1925 r. zapoczątkowano regularne loty pasażerskie z Poznania. Po II wojnie świat. przez wiele lat Poznań był siedzibą Dowództwa Wojsk Lotniczych. Obecnie jednostki lotnicze stacjonują w Wielkopolsce w Powidzu i Poznaniu-Krzyszach.

Osiedle Lotników Wielkopolskich znajduje się w Poznaniu (między Ogrodami i Wolą).

NIEZNANY ŻOŁNIERZ – symboliczna ofiara działań wojennych. Idea uczczenia w ten sposób poległych narodziła się we Francji po I wojnie świat., w której zginęło wielu bezimiennych żołnierzy. W Polsce grób Nieznanego Żołnierza znajduje się w Warszawie, w Bydgoszczy urządzono grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego.

Ulica Nieznanego Żołnierza znajduje się w Złotowie.

OBROŃCY GNIEZNA – mieszkańcy miasta, którzy bronili Gniezna przed wkraczającymi do Wielkopolski oddziałami Wehrmachtu. Walki trwały w dniach 5-11 IX 1939 r. Prowadziły je przede wszystkim oddziały Straży Obywatelskiej, zorganizowanej pod dowództwem ks.

M. → Zabłockiego. Wielu uczestników walk zostało potem zamordowanych przez hitlerowców.

Ulica Obrońców Gniezna znajduje się w Gnieźnie (na Pławniku).

OBRONCY HELU – uczestnicy walk toczonych od 1 IX do 2 X 1939 r. na Półwyspie Helskim, zamienionym w rejon umocniony. Ok. 2,8 tys. żołnierzy broniło przed przeważającymi siłami niem. znajdującej się tu bazy okrętów wojennych i punktu strategicznego nad Bałtykiem. Załoga Helu skapitulowała jako jedna z ostatnich w wojnie obronnej.

Ulica Obrońców Helu znajduje się w Pile (na Górnym).

OBRONCY KŁECKA – mieszkańcy miasta, broniący Kłecka przed wkraczającymi wojskami niem. Walki toczył 8 i 9 IX 1939 r. ok. 300-osobowy oddział Obrony Narodowej, wspomagany przez ochotników z Gniezna. Opóźniło to o 2 dni marsz oddziałów Wehrmachtu w głąb Wielkopolski. W odwecie hitlerowcy aresztowali wielu obrońców i wymordowali ok. 320 z nich.

Ulica Obrońców Kłecka znajduje się w Janowcu Wlkp.

OBRONCY LWOWA – członkowie polskich oddziałów samoobrony, walczących w dniach 1-22 XI 1918 r. i od grudnia 1918 do kwietnia 1919 r. z oddziałami ukraińskimi. Wyróżniła się wśród nich grupa 1421 uczniów i studentów, którą później nazwano „Orlętami Lwowskimi”. Poległych (w tym 439 „orląt”) pochowano na Cmentarzu Obrońców Lwowa.

Ulica **Obrońców Lwowa** znajduje się w Lesznie (na Leszczynku), skwer **Orląt Lwowskich** – po wsch. stronie centrum Gniezna.

OBRONCY MOGILNA – mieszkańcy miasta i okolicy, próbujący obronić swoje miejscowości przed wkraczającymi wojskami hitler. Ochotnicza Straż Obywatelska w dniach 9-11 IX 1939 r. stawiała opór oddziałom niem. W odwecie wielu obrońców uwięziono, a ok. 200 z nich zamordowano. Pamięć ich czci pomnik

na Rynku w Mogilnie i mauzoleum na cmentarzu.

Ulica Obrońców Mogilna znajduje się w Mogilnie.

OBRONCY TOBRUKU – żołnierze broniący twierdzy w Tobruku (w ptn.-wsch. Libii) przed atakującymi ją wojskami niem. i włoskimi. W składzie oddziałów alianckich walczyła tam od sierpnia do listopada 1941 r. Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich, licząca ok. 5 tys. żołnierzy i dowodzona przez gen. Stanisława Kopańskiego.

Ulica Obrońców Tobruku znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

OBRONCY WARSZAWY → Bohaterowie Warszawy.

OBRONCY WESTERPLATTE – licząca 182 żołnierzy załoga polskiej straży wojskowej na półwyspie Westerplatte, u wejścia do portu w Gdańsku. Jej zaatakowanie 1 IX 1939 r. przez pancernik „Schleswig-Holstein” uznawane jest za symboliczny początek II wojny świat. Obrońcy, dowodzeni przez mjr. H. Sucharskiego, stawiali zacięty opór i skapitulowali dopiero po 7 dniach. Straty wyniosły 15 zabitych i 13 ciężko rannych.

Ulice **Obrońców Westerplatte** znajdują się w Chodzieży, Golinie k. Konina, Kobylej Górze (osz), Koninie (na Starówce), Obornikach, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie), Turku i Wałczu. Ulice **Bohaterów Westerplatte** odnotowano w Gnieźnie (na Pławniku), Lesznie (na os. Grunwald), Pile (na Staszycach), Pogorzeli, Poznaniu (na Świerczewie), Rawiczu, Wieleńiu, Wschowie i Złotowie.

OBRONCY ZBARAŻA – żołnierze polscy, broniący się w dniach 10 VII-22 VIII 1649 r. (w okresie powstania B. Chmielnickiego) w ufortyfikowanym obozie w Zbarażu w zach. Ukrainie, który atakowały wojska kozackie i tatarskie. Bohaterska obrona, w której brał udział M. → Skrzetuski (przedarł się przez okrążenie z wiadomością do króla), została spopularyzowana w *Ogniem i mieczem* H. Sienkiewicza.

Ulica Obrońców Zbaraża znajduje się w Lesznie-Gronowie.

OBRONCY ŻYDOWA – ochotniczy żołnierze, broniący Żydowa i pld. przedpola Gniezna przed wkraczającymi oddziałami Wehrmachtu. Oddział samoobrony, liczący kilkadziesiąt osób, obsadził 10 IX 1939 r. drogi wlotowe do wsi i stawiał przez 6 godzin opór Niemcom, ale musiał się wycofać do pobliskiego lasu. Czterech jego członków zostało potem zamordowanych (ich grób znajduje się na cmentarzu w Żydowie).

Plac Obrońców Żydowa znajduje się w centrum Żydowa (gnz).

OFIARY GÓR MORZEWSKICH – pomordowani przez hitlerowców na stożku wzgórza niedaleko Morzewa (na pld.wsch. od Piły). Hitlerowcy 7 XI 1939 r. rozstrzelali tu 41 Polaków z pow. chodzieskiego. Na miejscu zbrodni znajduje się pomnik.

Ulica, którą wieziono z Chodzieży więźniów na egzekucję, otrzymała nazwę Ofiar Gór Morzewskich.

OFIARY KATYNIA – polscy żołnierze i policjanci, pomordowani na rozkaz Stalina przez NKWD. W kwietniu i maju 1940 r. w lesie k. Katynia (niedaleko Smoleńska) zastrzelono ok. 4400 jeńców z obozu w Kozielsku, internowanych w 1939 r. na zajętych przez Armię Czerwoną wsch. ziemiach Polski. Podobny los spotkał jeńców z obozów w Ostaszkowie i Starobielsku, zamordowanych w Miednoje i Charkowie. Fot. 120.

Ulice Ofiar Katynia znajdują się w Krotoszynie, Lesznie (w centrum), Mogilnie i Pile (między Zamościem i Podlasiem).

OFIARY OŚWIECIMIA – więźniowie zespołu 3 hitler. obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu i Brzezince (niem. *Auschwitz i Birkenau*), istniejących w latach 1940-45. W nich i 45 podobozach zginęło co najmniej 1,1 mln więźniów z ok. 30 krajów podbitych przez Hitlera (90% z nich to Żydzi). Obóz ten jest symbolem hitler. akcji eksterminacyjnej i gł. miejscem pamięci o jej ofiarach.

Ulica Ofiar Oświęcimia znajduje się w Kępnie.

OFIARY TORZEŃCA I WYSZANOWA – mieszkańcy Torzeńca k. Ostrzeszowa i Wyszanova k. Wieruszowa, zamordowani 2 IX 1939 r. przez hitlerowców. Gdy dwa wkraczające oddziały Wehrmachtu ostrzelały się wzajemnie, Niemcy oskarżyli o to mieszkańców tych wsi, spalili ich zabudowania i zastrzelili łącznie 59 osób. Na miejscu zbrodni znajdują się pomniki, ofiary pochowano na cmentarzu w Wyszanowie.

Ulica Ofiar Torzeńca i Wyszanova znajduje się w Kępnie.

ORLĘTA LWOWSKIE → Obrońcy Lwowa.

ORLĘTA POLSKIE – dzieci i młodzież walczący o wolność kraju. Nazwa nawiązuje do „Orląt Lwowskich” (→ Obrońcy Lwowa), ale tym mianem można objąć też skautów walczących w powstaniu wlkp. i harcerzy Szarych Szeregów z okresu II wojny świat.

Ulica Orląt Polskich znajduje się w Kościance.

PIASTOWIE – dynastia władców Polski, mająca pochodzić od legendarnego → Piasta. Pierwszym historycznym księciem piastowskim był Mieszko I. Koronę królewską nosili Bolesław Chrobry, Mieszko II, Bolesław Śmiały, Przemysław II, Władysław Łokietek i Kazimierz Wielki, na którym w 1370 r. wygasła zasadnicza linia dynastii. Na Kujawach Piastowie panowali do 1388 r., na Mazowszu do 1526 r., na Śląsku do 1655 r.

Aleje Piastów znajdują się w Drezdenku i Pile (w centrum), ulica Piastów – w Słupcy i Wrześni, osiedle Piastów – w Ostrzeszowie.

PODCHORAŻOWIE – studenci szkół oficerskich. W latach 1815-30 w Królestwie Polskim istniała w Warszawie oddzielna Szkoła Podchorążych Piechoty i Kawalerii. Jej uczniowie zawiązali spisek niepodległościowy, a 29 XI 1830 r. udziałem w ataku na Belweder dali sygnał do wybuchu powstania listopadowego.

Ulice Podchorążych znajdują się w Gnieźnie (na Pławniku), Pile (między Zamościem i Podlasiem) i Poznaniu (na Raszynie).

PODOFICEROWIE MAŁOLETNI – młodociani uczniowie podoficerskich szkół piechoty, istniejących w okresie międzywojennym. Pierwsza w Polsce taka szkoła działała w latach 1928-38 w Koninie (na jej siedzibie przy ul. Kaliskiej znajduje się tablica pamiątkowa). W Wielkopolsce istniała także od 1931 r. druga szkoła w Śremie.

Imię Podoficerów Małoletnich nosi rondo w starej części Konina.

POLANIE – plemię słowiańskie, w VIII-X w. mieszkające w dorzeczu środk. Warty. Zjednoczyło lub podporządkowało sobie sąsiednie plemiona i stworzyło państwo, które w 2 poł. X w. dało początek Polsce. Później nazwa ta rozszerzyła się na całą ludność państwa polskiego.

Ulica Polan znajduje się w Bielsku (mch), osiedle Polan – w Poznaniu (na Żegrzu).

POWSTAŃCY – uczestnicy walk narodowo-wyzwoleńczych w XVIII-XX w., którzy z powodów ideowych podejmowali działania zbrojne przeciwko zaborcom i najeźdźcom. Stanowili wzór patriotycznej postawy dla następnych pokoleń. W Wielkopolsce najbardziej pamięta się o czynie powstańców wielkopolskich z lat 1918-19.

Ulice **Powstańców** znajdują się w Dopiewie (poz), Jerce (koś), Jutrosinie, Książu Wlkp., Środzie Wlkp. i Złotowie. **Powstańców Styczniowych** upamiętniono ulicami w Brdowie (kol) i Koninie (w centrum) oraz placem w centrum Tuliszkowa; ulica i most Powstańców 1863 Roku znajdują się w Kole. **Powstańcy Śląscy** są patronami ulic w Kole, Lesznie (na Leszczynku), Łobżenicy i Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) oraz osiedla w Poznaniu (na Świerczewie). **Powstańców Warszawskich (Warszawy)** upamiętniają nazwy ulic w Golinie k. Konina, Ostrowie Wlkp. (na Zacharzewie) i Turku, placu w centrum Piły i osiedla w Poznaniu (na Winiarach). Ulice, aleje, place, osiedla, parki i wały noszące imię **Powstańców Wielkopolskich** odnaleziono w 166 miejscowościach Wielkopolski.

SERAFITKI (Zgromadzenie Córek Matki Boskiej Bolesnej) – katolickie zgromadzenie żeńskie, założone w 1881 r. przez bł. Honorata Koźmińskiego. Jego celem jest opieka lekarska, społ. i religijna nad osobami niesamodzielnymi, starszymi, nieuleczalnie chorymi i upośledzonymi dziećmi, a także pomoc w pracach parafii. Dom Generalny zgromadzenia znajduje się w Krakowie, w Poznaniu zaś Dom Prowincjonalny, a placówki także w Chodzieży, Lesznie, Pile i Szamocinie.

Ulicę w Poznaniu (na Świętym Rochu), przy której znajduje się prowadzony przez siostry dom opieki dla dzieci, nazwano imieniem Serafitek.

SIOSTRY MISJONARKI (Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej) – katolickie zgromadzenie żeńskie założone w 1957 r. przez ks. I. → Posadzego. Jego celem jest posługa religijna wśród Polaków mieszkających na obczyźnie, opieka nad chorymi i starszymi, pomoc rodzinom i dzieciom. Siedzibą Domu Generalnego zgromadzenia jest dworek w Poznaniu-Morasku; w regionie siostry mają placówki także w Ostrowie Wlkp. i Suchym Lesie.

Ulica Sióstr Misjonarek znajduje się w Poznaniu (na Morasku).

SKAUCI – uczestnicy systemu wychowania społ. dzieci i młodzieży, zapoczątkowanego w latach 1907-08 w Wlk. Brytanii przez Roberta Baden-Powella. Rozpowszechnił się w wielu krajach, a do Polski przeschodził go A. → Małkowski. W Wielkopolsce pierwszą drużynę założono w 1913 r., a polscy skauci odegrali istotną rolę w przygotowaniach i przebiegu powstania wlkp. Na wzorach skautingu opiera się w znacznej mierze działalność harcerstwa.

Ulica Skautów znajduje się w Ostrzeszowie.

SŁOWIANIE – grupa ludów europejskich, posługujących się językami wywodzącymi się z tzw. języka prastłowiańskiego. Podzielić je można ogólnie na grupę wsch. (Rosjanie, Białorusini, Ukraińcy),

113. Tablica z 2002 r. na domu przy ul. Kasprzaka 27 w Poznaniu, w którym mieszkał Leon Wyczółkowski

114. Kamień ku czci ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego, odsłonięty w 2001 r. przy kościele w Dobrej

115. Tablica ku czci ks. Mateusza Zabłockiego przy kościele Świętej Trójcy w Gnieźnie

116. Kamień z 1997 r. w Goślinowie (gnz), przypominający miejsce urodzenia Ksawerego Zakrzewskiego

117. Pomnik kosynierów z 1853 r.
(zrekonstruowany w 1998 r.)
przy kościele w Miłostawiu

118. Pomnik we Wrześni, wystawiony
w 1975 r. ku czci dzieci broniących
mowy polskiej

119. Pomnik 15. Pułku Ułanów Poznańskich
przy ul. Ludgardy w Poznaniu, odsłonięty
w 1927 r. i zrekonstruowany w 1982 r.

120. Pomnik ofiar Katynia, odsłonięty
w 1998 r. w parku u zbiegu ulic Fredry
i Niepodległości w Poznaniu

zach. (Polacy, Czesi, Słowacy i Łużyczanie – potomkowie Słowian Połabskich) i płd. (Słoweńcy, Chorwaci, Serbowie).

Ulica Słowian znajduje się we Wrześni.

SOKOŁOWIE – członkowie organizacji sportowej (Towarzystwa Gimnastycznego) „Sokół”, działającej w jednostkach zwanych gniazdami od 1867 r. w Galicji, od 1885 r. w zaborze pruskim i nielegalnie od 1905 r. w zaborze rosyjskim. Pod zaborami miała ona charakter paramilitarny i przygotowywała kadry do przyszłej walki o wolność. „Sokół” istniał do 1939 r. i w 1989 r. został reaktywowany.

Ulica Sokołów znajduje się w Bukówcu Grn. (les).

STOCZNIOWCY GDAŃSCY – uczestnicy strajku okupacyjnego w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Podjęty 14 VIII 1980 r. strajk w obronie zwolnionych pracowników rozszerzył się na inne zakłady na Wybrzeżu, a potem w całym kraju, sformułowane zaś podczas niego słynne 21 postulatów stało się podstawą zawarcia tzw. porozumień sierpniowych i powołania NSZZ „Solidarność”.

Ulica Stoczniovców Gdańskich znajduje się w Międzyrzeczcu.

SYBIRACY – potoczna nazwa Polaków, w latach II wojny świat. przebywających w ZSRR i przymusowo osiedlonych na Syberii. Wielu z nich tam zmarło lub zginęło. Część z nich trafiła do armii gen. Andersa i w 1942 r. została ewakuowana na Bliski Wschód, inni powracali do kraju przez szereg lat po 1945 r. Zob. też Zesłańcy Sybiru.

Ulica Sybiraków znajduje się w Koninie (w centrum), ronda Sybiraków – w Lesznie (na Przylesiu) i Ostrowie Wlkp. (w centrum).

SYNOWIE PUŁKU – literacka nazwa bezdomnych chłopców, którzy podczas II wojny świat. utracili kontakt z rodziną lub których bliscy zginęli w wyniku działań wojennych. Przygarnięci przez żołnierzy, byli przez nich utrzymywani i wychowywani, a nawet brali udział w akcjach zbrojnych.

Ulica Synów Pułku znajduje się w Poznaniu (na Podolanach).

SZARYTKI (Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo) – katolickie zgromadzenie żeńskie, założone w Paryżu w 1633 r. przez św. Wincentego a Paulo i św. Ludwikę de Marillac. Jego celem jest służba chorym, ubogim i więźniom. W Polsce działają od 1652 r.

Ulica Szarytek znajduje się w Środzie Wlkp.

UŁANI – żołnierze lekkiej kawalerii. W Polsce jednostki ułanów istniały od XVIII w., później wprowadzono je też w innych krajach. Uzbrojeni byli w lance, szable i pistolety, a później karabiny. W okresie międzywojennym w Polsce istniało 27 pułków kawalerii, traktowanych jako elitarne jednostki wojskowe, co przyczyniło się do powstania wokół nich swoistej legendy, żywej do dziś. Fot. 119.

Ulica Ułanów znajduje się w Rokietnicy (poz).

URSZULANKI (Unia Rzymska Zakonu św. Urszuli) – katolickie zgromadzenie żeńskie, założone w 1535 r. w Brescii we Włoszech przez św. Anielę Merici. Jego celem jest kształcenie niezamożnych dziewcząt, katechizacja i opieka nad chorymi. Do Polski przybyły w 1857 r. Dom Prowincjonalny zgromadzenia znajduje się w Warszawie. Zakonnice prowadzą m.in. w Poznaniu znane liceum dla dziewcząt.

Ulica w Poznaniu (w Pokrzywnie), przy której znajduje się Dom Pomocy Społecznej prowadzony przez zakonnice, nosi imię Urszulanki.

WAZOWIE – dynastia pochodzenia szwedzkiego herbu Snopek (szwedzkie vasa = snopek). Panowali w Szwecji w latach 1522-1654 i w Polsce w latach 1587-1668. Na tronie polskim zasiadali królowie elekcyjni Zygmunt III, Władysław IV i Jan Kazimierz. Roszczenia dynastii do obu tronów były jedną z przyczyn wojen polsko-szwedzkich.

Ulice Wazów znajdują się w Pile (na Koszycach) i Rawiczu.

WENEDOWIE – lud, który wg źródeł rzymskich z I-II w. n.e. zamieszkiwał między Górami Wenedzkimi (Karpatami?) i Zatoką Wenedzką (Gdańską) oraz między Odrą i Dnieprem. Znał on koło garncarskie, sposób wytapiania żelaza z rud, używał brązu, srebra i szkła, wysyłał bursztyn do pld. Europy. Od VI w. utożsamiany był ze Słowianami.

Ulice Wenedów znajdują się w Kaliszu (w Piwonicach) i Pile (na Koszycach).

ZDOBYWCY MONTE CASSINO – żołnierze II Korpusu Polskiego (dowodzonego przez gen. W. Andersa), którzy w składzie wojsk alianckich oblegali ufortyfikowany klasztor na wzgórzu Monte Cassino (między Neapolem i Rzymem). Po kilku miesiącach ciężkich walk przeprowadzili oni w dniach 11-18 V 1944 r. ostateczny szturm i przy dużych stratach zdobyli wzgórze. Poległych pochowano na cmentarzu, urządzonym u stóp wzgórza.

Ulice Bohaterów Monte Cassino znajdują się w Krotoszynie, Ostrzeszowie i Wrześni, Zdobywców Monte Cassino – w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

ZDOBYWCY WAŁU POMORSKIEGO – żołnierze I Armii WP, którzy przy wsparciu oddziałów Armii Czerwonej w dniach 31 I-10 III 1945 r. toczyli ciężkie walki o Wał Pomorski – pas fortyfikacji hitler., rozciągający się między Słupskiem i Gorzowem Wlkp. Przelamanie gł. linii umocnień nastąpiło 5-6 II na ptn. od Zdbic. Poległych pochowano na cmentarzach wojennych w Drawsku Pomorskim, Szczecinku, Wałczu i Złotowie. Działania zbrojne upamiętniają pomniki i tablice w miejscach walk, muzeum w Mirosławcu oraz izba pamięci i skansen sprzętu bojowego w Zdbicach.

Aleja Zdobywców Wału Pomorskiego znajduje się w Wałczu, ulica ich imienia – w Okonku.

ZESŁAŃCY SYBIRU – osoby, które w XIX-XX w. przymusowo przebywały na Syberii. Władze carskie często stosowa-

ły karę katorgi – zesłania w odległe miejsce. Wśród zesłańców szczególnie wielu było uczestników powstań listopadowego i styczniowego, a także działaczy socjalistycznych i robotniczych. Na Syberię wywożono także Polaków, którzy znaleźli się w ZSRR w latach II wojny świat. (→ Sybiracy).

Ulica Zesłańców Sybiru znajduje się w Pile (między Zamościem i Podlasiem).

ZMARTWYCHWSTAŃCY (Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa) – polskie zgromadzenie misyjne, założone w 1836 r. w Paryżu przez Bogdana Jańskiego. Jego celem była początkowo działalność wśród emigracji, potem także w innych krajach, a od 1880 r. również w Polsce. Kuria Prowincjonalna znajduje się w Krakowie, w Poznaniu zaś zgromadzenie prowadzi Niższe Seminarium Duchowne i parafię.

Ulica Zmartwychwstańców znajduje się w Poznaniu (na Wildzie).

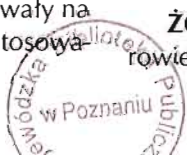
ŻOŁNIERZE LENINO – uczestnicy pierwszej bitwy, którą 12-13 X 1943 r. stoczyli z hitlerowcami żołnierze 1 DP im. T. Kościuszki w rejonie wsi Lenino k. Mohylewa (na Białorusi). Po ciężkich walkach i dużych stratach, przy niewystarczającym wsparciu oddziałów radzieckich, dywizja została wycofana z frontu.

Ulica Żołnierzy Lenino znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

ŻOŁNIERZE NARWIKU – uczestnicy walk o niezamarzający port Narvik w ptn. Norwegii, toczonych od kwietnia do czerwca 1940 r. i zakończonych zdobyciem miasta. W działaniach wojennych w tym rejonie w składzie wojsk alianckich brała udział Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich pod dowództwem gen. Zygmunta Szyszko-Bohusza oraz polskie okręty wojenne.

Ulica Żołnierzy Narwiku znajduje się w Poznaniu (na os. Wilczy Młyn).

ŻOŁNIERZE WRZEŚNIA → Bohaterowie Września 1939.

Ważniejsza literatura

- Anders P., *Miejsca pamięci powstania wielkopolskiego*, Poznań 2003.
- P. Berger, *Ulice i patroni Grodziska Wlkp.*, „Grodziskie Zapiski Regionalne” nr 4 (1997).
- Byli wśród nas*, pod red. F. Lenorta, Poznań 1978.
- Byli wśród nas*, pod red. Z. Knakiewicz, Poznań 2001.
- Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej*, pod red. M. Woźniaka, Poznań 1998.
- Forszpaniak M., *Ulice Miłostawia*, Miłostaw 1992.
- Gąsiorowski A., *Nazwy poznańskich ulic*, w: *Dzieje Poznania*, t. 2, Warszawa–Poznań 1994, s. 42-62.
- Gąsiorowski A., *Nazwy poznańskich ulic. Przemiany i trwanie: wieki XIV-XX*, „Kronika Miasta Poznania” 1984 nr 3/4.
- Gruszka F., Tyszkiewicz H., *Katolicka nekropolia w Kępnie*, Kępno 1994.
- Hoever H. *SOCist, Żywoty świętych pańskich*, Olsztyn 1988.
- Jaśkowski E., *Kolskie ulice i ich patroni*, Koło 2001.
- Kaczmarek A., *Dzieje kaliskich ulic*, Kalisz 2002.
- Krygier R., *Ich ślad na ziemi szamotulskiej*, Szamotuły 2001.
- Krygier R., *Szamotulanie znani i mniej znani*, Szamotuły 1992.
- Krygier R., *Wpisani w dzieje ziemi szamotulskiej*, Szamotuły 1998.
- Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919*, t. I, Gniezno 1992.
- Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, opr. W. Jacewicz i J. Woś, t. 3-4, Warszawa 1978.
- Na stolicy prymasowskiej w Gnieźnie i Poznaniu*, pod red. F. Lenorta. Poznań 1982.
- Nazewnictwo miejskie*, pod red. S. Urbańczyka, Bydgoszcz 1989.
- Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1964.
- Olejnik Cz., *Wolsztyński słownik biograficzny*, cz. I, Poznań 1994.
- Olejniczak M., *Bedekeer ostrowski*, Ostrów Wlkp. 2004.
- Opalenicki słownik biograficzny*, pod red. B. Wojcieszaka, t. 1-2, Opalenica 1993-94.
- Perzyński J., *Informator o nazwach ulic, parków i placów miasta Leszna*, Leszno 1982.
- Pisarze świata. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1999.
- Poczet wielkopolskich członków Polskiej Akademii Nauk*, Poznań 2000.
- Polski słownik biograficzny*, Kraków 1935-58, Wrocław 1960-93, Warszawa od 1994.
- Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, Wrocław 1971-86, Warszawa od 1993.

- Słownik biograficzny Leszna*, pod red. B. Głowinkowskiej i A. Koniora, Leszno 2004.
- Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, pod red. A. Czubińskiego i B. Polaka, Poznań 2002.
- Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej*, t. I, pod red. H. Tadeusiewicz, t. II, pod red. D. Wańki, Kalisz 1998, 2003.
- Słownik pisarzy polskich*, pod red. A. Latuska, Kraków 2004.
- Słownik władców polskich*, pod red. J. Dobosza, Poznań 1997.
- Śmigiel K., *Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Poznań 2002.
- Taczanowski A., *Międzychodzkie ulice* (płyta CD), Międzychód 2003.
- Ulice miasta Kościana*, Kościan 1995.
- Urbańska B., *Cmentarz średzki*, Środa Wlkp. 2004.
- Urbańska B., *Ludzie i historia w nazwach ulic Środy Wielkopolskiej*, Środa Wlkp. 2000.
- Walczak M., *Nauczyciele wielkopolscy w latach wojny i okupacji 1939-1945*, Poznań 1974.
- Wielkopole XIX wieku*, t. 1-2, pod red. W. Jakóbczyka, Poznań 1966-69.
- Wielkopole XX wieku*, pod red. A. Gulczyńskiego, Poznań 2001.
- Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981.
- Wilczyński L. ks., *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1919-1939*, Poznań 2003.
- Wpisani w historię ziemi kępińskiej*, pod red. K. Sumiśławskiej, Kępno 2004.
- Wrzeński słownik biograficzny*, pod red. W. Śliwczyńskiego, Września 2002.
- Wybitni historycy wielkopolscy*, pod red. J. Strzelczyka, Poznań 1989.
- Zakrzewski Z., *Nazwy osobowe i historyczne ulic Poznania*, Poznań 1971.
- Zaleski Z., *Nazwy ulic w Poznaniu*, Poznań 1926.

Skorowidz nazw geograficznych

Fot. – fotografia, jez. – jezioro, k. – koło, m. – miasto, n. – nad, rz. – rzeka, zob. – zobacz.
Wsie w Wielkopolsce podano z przynależnością do powiatu (zob. wykaz skrótów na s. 10).

Abbekerk 181	Arnhem 208	Barczewo m. 163
Adamaryn 54	Arnsberg 134	Bardo (wrz) 41
Afryka 34, 42, 52, 186, 204,
221, 230, 261	Askra 78	Bari m. 27, 151
Ajaccio m. 158	Assiten 104	Bartodzieje (wąg) 19
Alaska 121	Astapowo 230	Batorowo (poz) 50
Aleksandria m. 184	Asyż m. 62	Batowice 35
Aleksandrów 260	Ateny m. 79, 207	Bąblin (obo) 49
Aleppo m. 20	Atlantycki Ocean (Atlantyk)
81, 107	Bąkowice 11
Algeria 43	Augezd 15	Bejrut m. 167
Alpy 264	Augustowski Kanał 181	Bełęcín (wol) 154
Amélie-s-Bains 73	Augustów m. 189	Belgia 15, 86, 127, 138, 140,
184
Amiens m. 142	Auschwitz 271	Bełchatów m. 149
Amsterdam m. 107, 124	Australia 214, 257	Bełz m. 214
Andes 242	Austria 78, 127, 217	Benice (kro) 151, 193, 250
Andy 50	Auxerre 153	Beresteczko m. 246
Angere 191	Awinion m. 65	Berezyna rz. 59, 104
Anglia 34, 54, 60, 64, 89, 122,
141, 152, 162, 168, 184,
189, 212, 214, 219, 221,
240, 253. Zob. też Wiel-
ka Brytania	Babiak (kol) 206	Bergamo m. 85, 164
Anielin 49	Babimojszczyzna 53, 267	Bergen-Belsen 39
Aniza rz. 62	Babimost m. 64, 147, 259,
263	Berkeley 152
Annapole 103	Baborówko (sza) 60	Berlin m. 11, 16-18, 22, 23,
25, 28, 29, 33, 34, 37-42,
49, 51, 52, 54, 55, 57, 59-
61, 66, 67, 70, 72, 84, 87-
90, 94-98, 105-108, 110-
113, 115, 117, 118, 121,
126, 128, 130, 141, 143,
145, 147, 149, 151, 153,
154, 159, 162, 163, 167,
169, 171-173, 180, 183,
186, 187, 189, 192-195,
197, 212, 213, 217, 222-
224, 229-232, 238, 240,
243, 245, 250, 251, 253,
256, 257, 259, 264, 268
Antarktyda 15, 49, 184	Bad-Soden 57	- Plötzensee 30, 66
Antokol 258	Baden-Baden m. 105	
Antonin (ost) 26, 37, 115, 240	Badenia 150	
Antoninek → Poznań-Antoni-
nek	Badenwailer 42	
Antoniny → Leszno-Antoniny	Bagatelka (wrz) 204, 244	
Aquinium 93	Bagdad m. 218	
Arcetri 64	Bagdady (w Gruzji) 139	
Archangielsk m. 72, 189	Bajkał jez. 54	
Arciszewo 14	Baligród 226	
Argentyna 70, 87	Bar m. 210, 250	
	Baranowicze m. 25, 66	
	Baranów (kęp) 80, 93	
	Barcin m. 120, 249, 250	

- Berno m. 159
 Betlejem m. 91
 Będlewo (poz) 211
 Będomin 253
 Będzin m. 121, 258
 Biadki (kro) 95
 Białków (kol) 75
 Białogard m. 166
 Białogródka 171
 Białoruś 202, 274
 Białostoczczyzna 49
 Białosłowie (pil) 29, 110
 Białowieska Puszcza 237
 Białowieża 111, 159, 171, 240
 Białystok m. 27, 54, 61, 62, 142, 257
 Biedrusko (poz) 163, 222
 Bieganowo 152
 Bielewo (koś) 180
 Bielnik 266
 Bielsk 61
 Bielsko (mch) 49, 272
 Bielsko-Biała m. 92, 112
 Biełgorod m. 201
 Biezdrowo (sza) 244
 Biezuń m. 172
 Bijankowo 185
 Bilcza 224
 Biskupice (poz) 7
 Biskupice (w Małopolsce) 37
 Biskupin (żni) 113
 Bledzew (mrz) 47, 267
 Bletchley 107
 Blois 144
 Błaszki m. 123, 215
 Błażkowa 81
 Błażowa m. 73
 Błękwit (zło) 18
 Błonie 13
 Błotnica (wol) 181
 Bnin 34, 51, 61, 86, 89, 118, 131, 176, 221, 243, 251, 252
 Bobulczyn (sza) 212
 Bochnia m. 102
 Bochum m. 59, 79, 119, 172
 Boczki 35, 159
 Boczów (ost) 147
 Bodzanowo 43
 Bodzentyn m. 220
 Bogdanowo (wąg) 252
 Bogucin (poz) 87, 205, 206
 Bohdanów 246
 Bojaniec 153
 Bojanice (gnz) 231
 Bojanowo m. 22, 26, 91, 152, 235, 239
 Bojanówka 156
 Bolechowo (poz) 128, 150
 Bolesławiec (wie) 213
 Bolonia m. 109, 120, 132, 169, 231
 Bonn m. 128, 131, 135, 160, 222
 Borek (k. Nakła) 136
 Borek Wlkp. m. 25, 53, 69, 111
 Borki Wlk. 260
 Boroszków 31
 Borowe 139
 Borowo (cho) 217; fot. 94
 Borowo (koś) 143
 Borów 72, 139
 Borszczów 53
 Boruszyn (czł) 166, 185, 207
 Borysławice (sie) 215
 Borzechowo 73
 Borzęcice (kro) 151
 Bougival 233
 Bourge-la-Reine 143
 Bożacin (kro) 84, 85, 208
 Bóbrka 136
 Bralin (kęp) 48, 64, 88, 195
 Brandenburg m. 79, 143
 Brandenburgia 85
 Braniewo m. 44, 113
 Brazylia 14, 64, 204
 Brąswałd 260
 Brdów (kol) 272
 Brdowo (wąg) 130
 Bremenhaven m. 239
 Brescia m. 273
 Brodnica m. 68, 217
 Brodnica (śrm) 254
 Brodowo (śrd) 239
 Brody (na Podolu) m. 35, 37
 Brody (nto) 200
 Broniszewice (ple) fot. 62
 Broniszów 166
 Bronowice (k. Puław) 219
 Bronowice → Kraków-Bronowice
 Bronów (ple) 61
 Bronów (k. Poddębic) 108
 Bruczków (gos) 95
 Brudzeń 249
 Brudzew (tur) 249; fot. 109
 Bruksela m. 46, 117, 127, 236, 243
 Brundisium 242
 Brwinów m. 194
 Brześć n. Bugiem m. 46, 66, 89, 95
 Brześć Kujawski m. 123, 191
 Brzezinka (k. Oświęcimia) 271
 Brzezinka (k. Wadowic) 114
 Brzeziny (kal) 21, 118, 228, 256
 Brzeziny (k. Chełmna) 29
 Brzeziny (k. Łodzi) m. 56
 Brzeźnica 48
 Brzeźno 194
 Brzęczkowice 78
 Brzostków (jar) 258
 Brzozów m. 112
 Brzostowa 186
 Brzyków 61
 Buchenwald 54, 60, 71, 95, 177, 209
 Buda (Budapeszt) m. 53
 Budapeszt m. 142, 196
 Budziszław Grn. (kon) 11
 Budziszław Kościelny (kon) 11, 236
 Budziszyn m. 240
 Budzyń (cho) 121, 158, 214
 Bugaj (wrz) 32
 Buk m. 38, 71-73, 86, 118, 132, 160, 182, 190, 191, 200, 203, 216, 230, 233, 240, 241, 251-253, 259, 266, 269
 Bukownica (osz) 107
 Bukowiec (nto) 142
 Bukowiec Grn. (les) 140, 142, 174, 224, 234, 235, 239, 273
 Buszewo (sza) 156
 Bydgoszcz m. 18, 31, 32, 38, 66, 69, 79, 116, 161, 166, 187, 189, 195, 196, 204, 205, 212, 213, 219, 224, 233, 244, 245, 261, 269
 – Fordon 135, 172
 Byki 252
 Bystra 46, 59
 Bystrzyca (mog) 18
 Bytom m. 30, 132, 166, 172, 175, 213, 234, 267
 – Rozbark 132
 Bytom Odrzański m. 91

- Bytyń (sza) 28, 160
 Bzianka 178
 Bzura rz. 11, 13, 27, 29, 39, 40, 105, 124, 144, 150, 156, 184, 214, 215, 224, 248, 267
 Cambridge m. 159
 Champaign 261
 Casablanca m. 230
 Castelnovo 28
 Cecora 264
 Cegielsko (gro) 52
 Ceperce 25
 Ceradz Kościelny (poz) 57, 80
 Cerekwica 41
 Cerekwica (jar) 77, 225
 Cerekwica (poz) 182
 Cerekwica (żni) 244
 Cetia 62
 Chabsko (mog) 193
 Charków m. 18, 119, 154, 173, 201, 242, 271
 Charlottenburg 17, 107, 171, 188, 194, 205
 Chartowo → Poznań-Chartowo
 Charvein 209
 Chełmno m. 36, 49, 80, 94, 96, 126, 134, 135, 163
 Chełst (czt) 36
 Chicago m. 19, 104, 126, 261
 Chile 50
 Chiny 21
 Chłudowo (poz) 48, 241
 Chłopy 188
 Chmielnik → Kalisz-Chmielnik
 Chobienice (wol) 99, 149, 150
 Chocicza (śrd) 120
 Chocim m. 36
 Chocz (ple) 136, 174, 243
 Chodecz m. 220
 Chodel 224
 Chodów (kol) 89
 Chodzież m. 11, 31-33, 42, 51, 65, 74, 92, 108, 110, 115, 117, 119, 121, 136, 140, 141, 158, 165, 166, 174, 177, 180, 186, 201, 209, 213, 217, 220, 229, 253, 270-272; fot. 63
 Chojnata 140
 Chojnica (poz) 77
 Chojnice m. 71, 106, 174, 223
 Chojnów m. 185
 Chomęcice (wol) 109
 Chomęciska 157
 ChomiąŜa Szlachecka (żni) 90
 Chorborowo 107
 Choryń (koś) 148, 228
 Chorzów m. 125, 166, 193
 – Klimzowiec 160
 Chotomów 24
 Chraplewo (nto) 252
 Chroberz 203
 Chromiec (jar) 235
 Chrośnica (nto) 224
 Chróscin 213
 Chrzanów m. 37
 Chrzaszczycze 62
 Chwaliszewo → Poznań-Chwaliszewo
 Chylin (tur) 45
 CiąŜeń (słu) 107, 212
 Cibourne 189
 Cichowo (koś) 32, 100
 Ciechocinek m. 167
 Ciechrz (mog) 42
 Cieleśnica 110
 Cienin (słu) 167
 Cierlicko Grn. 244, 264
 Cieszęcin 24
 Cieszyn m. 126, 131, 148, 216, 237
 Citeaux (Cistertium) 267
 Clausthal 105
 Clichy 246
 Cottbus m. 19
 Czachurki (poz) 30
 Czacz (koś) 39, 59, 100, 101, 113
 Czamanin 217
 Zapła Wlk. 185
 Czarca 41
 Czarne Morze 268
 Czarnków m. 18, 19, 66, 69, 83, 87, 119, 124, 144, 150, 158, 168, 178, 185, 187, 212, 229
 Czarnolas 105
 Czarnotki (śrd) 200
 Czarny Bór 114
 Czarze 141
 Czaszki → Kalisz-Czaszki
 Czechel (ple) 201
 Czechosłowacja 247
 Czechowice-Dziedzice m. 92
 Czechy 26, 48, 107, 179, 267, 269
 Czeladź m. 96
 Czeluścín (gos) 236
 Czempin m. 20, 71, 101, 107, 121, 122, 143, 203
 Czerkasy m. 102
 Czermin (ple) 220, 239
 Czerminiek (ple) 27
 Czerna 95
 Czernichów (k. Krakowa) 22
 Czernihów m. (na Ukrainie) 135
 Czerniejewo m. 86, 109, 131, 205
 Czersk 74
 Czerwonak (poz) 92, 144, 182, 249
 Czeszewo (wąg) 130, 222
 Czeszewo (wrz) 176
 Częstochowa m. 23, 24, 104, 143, 167, 178, 205, 213, 222, 232, 246, 261
 Czołowo (poz) 98, 99
 Czorsztyn 112
 Czukiew m. 17
 Czyżówka 109
 Dachau m. 20, 22, 39, 45, 54, 62, 71, 72, 91, 94, 95, 102, 109, 116, 132, 139, 143, 144, 146, 155, 158, 165, 176, 177, 185, 211, 213, 223, 239, 241, 243, 263
 Dakar m. 41
 Dakowy Mokre (nto) 151, 207
 Dalki → Gniezno-Dalki
 Damasławek (wąg) 92
 Dania 14, 41, 127, 144
 Daszów 198
 Daugada 135
 Dąbcze (les) 86
 Dąbie m. 177
 Dąbrowa (kro) 97
 Dąbrowice 144
 Dąbrówka (raw) 114
 Dąbrówka Leśna (obo) 80
 Dąbrówka Ludomska (obo) 143
 Derkafy Wlk. 106

- Deszno 184
 Dębica m. 222
 Dębiec → Poznań-Dębiec
 Dęblin m. 60, 67, 127, 224, 261
 Dębłowo (gnz) 231
 Dębno (poz) 243
 Dębno (śrd) 145
 Dębno Polskie (raw) 163
 Dębogóra (poz) 252
 Dębowiec 174
 Dłużyna (les) 240
 Dniestr rz. 100
 Dobieszewko (nak) 96
 Dobra m. 47, 163, 165, 208; fot. 114
 Dobromil m. 83
 Dobrów (kol) 25
 Dobrzec → Kalisz-Dobrzec
 Dobrzyca (ple) 23, 32, 105, 117, 150, 151, 212, 252, 264
 Dokudów 31
 Dolny Śląsk 220. Zob. też Śląsk
 Dolsk m. 68, 139, 225
 Dołgoje 148
 Donaborów (kęp) 80
 Dopiewo (poz) 139, 272
 Dorpat m. 17, 33, 35, 54, 117, 130, 142, 194
 Dortmund m. 79
 Doruchów (osz) 69, 105
 Dössel 161
 Douai 217
 Drapałka (poz) 226
 Drawski Młyn (czt) 42, 162
 Drawsko (czt) 7, 42, 111, 162
 Drawsko Pomorskie m. 66, 274
 Drezdenko m. 27, 162, 215, 271
 Drezno m. 75, 103, 104, 115, 118, 193, 200, 226, 242
 Droginia 53
 Drohiczyn m. 110
 Drohobycz m. 43, 101, 230
 Drozdowo 48
 Drużbice 51
 Drużkopole-Żurawnyki 194
 Dryżyna (wsw) 75
 Drążgowo (poz) 57
 Drzeczkowo (les) 240
 Drzymałowo (gro) 52
 Dubiecko 117
 Dublany 69, 186
 Dubno m. 76, 145
 Duranów 65
 Dusina (gos) 153
 Duszniki (sza) 62, 223
 Duszno (gnz) 66
 Duża Cerkwica 106
 Dworszowice 49
 Dworzec 101
 Działkowo 101
 Dziecmierowo (poz) 226
 Dziedzice 92
 Dziekanka → Gniezno-Dziekanka
 Dzierżoniów m. 55
 Dzików 84
 Dzwonowo (wąg) 38, 90
 Dżakarta m. 107
 Dżuryń 214
 Eberswalde m. 88, 244
 Edwardowo → Poznań-Edwardowo
 Edynburg m. 92, 138, 195, 225
 Eickel 59
 Eisenach m. 16
 Elbląg m. 12, 249
 Eleusis 12
 Elstera rz. 179
 Emowo 147
 Enns rz. 62
 Erfurt m. 169
 Essen m. 18, 88
 Ettal 41
 Fabianowo → Poznań-Fabianowo
 Fabiszki 168
 Fajstławice 62
 Finlandia 127
 Flandria 16
 Florencja m. 165, 167
 Flossenburg m. 106
 Fordon → Bydgoszcz-Fordon
 Francja 21, 29, 37, 42, 46, 50, 52-54, 60-62, 64, 70, 76, 78, 86, 98, 100, 103, 107, 127, 128, 131-133, 138, 144, 148, 152, 168, 172, 185, 189, 193, 210, 216, 221, 228, 232, 239, 252, 253, 261, 265, 269
 Frankfurt n. Odrą m. 77, 99, 107, 116, 154, 190, 222
 Freiberg m. 228, 230
 Frombork m. 109
 Fryburg m. 52, 87, 90, 122, 232
 Frygia 58
 Fulda m. 52
 Gaj Wlk. (sza) 80, 251
 Galicja 36, 43, 46, 47, 54, 60, 67, 72, 109, 113, 153, 176, 191, 202, 215, 219, 221, 240, 257, 273
 Galilea 85
 Garbów 50
 Garmisch-Partenkirchen m. 13
 Gaskonia 79
 Gąbin m. 111, 204
 Gąsawa (żni) 100, 129
 Gdańsk m. 12, 14, 20, 40, 65, 71, 77, 80, 88, 103, 111, 155, 165, 171, 172, 177, 181, 194, 196, 211, 213, 215, 226, 236, 245, 264, 270, 273
 - Nowe Szkoty 253
 Gdańsk-Oliwa 65
 Gdów 207
 Gdynia m. 24, 37, 61, 125, 217, 267
 - Oksywie 73
 - Orłowo 233
 - Redłowo 183
 Geli 12
 Gelsenkirchen m. 215
 Genewa m. 117, 118, 149, 180, 261
 Genua m. 111
 Gettysburg m. 121
 Getynga m. 12, 72, 78, 105, 148, 225
 Gębice (czt) 29, 187, 232
 Gębice (gos) 156
 Gębice (mog) 72, 193
 Gibraltar 202
 Giessen m. 52, 197
 Giewartów (słu) 192, 242
 Glinienko (poz) 90
 Glinno (poz) 25
 Glinno (wąg) 51
 Gliwice m. 135, 166, 215
 Głogowa (ost) 33

- Głogowiec 115
 Głogów m. 26, 36, 146, 195, 241, 245
 Głogów Małopolski m. 120
 Głomsk (zło) 66
 Główny (sie) 113
 Główna → Poznań-Główna
 Głubczyce m. 98, 119
 Głubczyn (zło) 73; fot. 27
 Głuchów 42
 Głuszyna → Poznań-Głuszyna
 Gniewkowo m. 52, 90
 Gniezno m. 17, 18, 20, 23, 25, 26, 29-31, 36, 37, 40-42, 45, 55, 60, 61, 64, 66, 68, 70, 72, 79, 85-87, 90-92, 95, 101, 104, 112, 113, 116, 117, 120, 127, 131-134, 136-138, 152, 158, 159, 162, 172, 174, 179, 180, 182, 184, 189, 192, 193, 198, 201, 207, 210, 215, 217, 219, 230, 231, 233, 238, 239, 241, 244-246, 248, 249, 251, 256, 257, 269-271, 275; fot. 5, 15, 23, 108, 115
 - Dalki 132
 - Dziekanka 77
 - Kawiary 17, 171, 216
 - Konikowo 39, 127
 - os. Grunwaldzkie 40
 - os. Tysiąclecia 23, 171
 - os. Ustronie 127
 - Piekary 20
 - Pławnik 48, 228, 238, 270, 272
 - Pustachowa 268
 - Skierszewo 140, 152
 - Winiary 248
 Godurowo (gos) 204
 Godziesze Wlk. (kal) 76, 110
 Godziszewo 73
 Gogolewo (gos) 149
 Gola (gos) 43
 Gole 220
 Golejewko (raw) 29
 Golembice 182
 Gołęcin → Poznań-Gołęcin
 Gołęczewo (poz) 190
 Golina (k. Konina) m. 49, 99, 103, 117, 167, 266, 270, 272; fot. 37
 Golina (jar) 71, 230
 Golub-Dobrzyń m. 94, 141
 Golubac 259
 Gołaczewy 86
 Gołanice (les) 94
 Gołańcz m. 41, 74, 114, 115, 155, 177, 245; fot. 105
 Gołaszyn (raw) 26
 Gołąbki → Warszawa-Gołąbki
 Gołkowice 48
 Gołuchów (ple) 23, 26, 27, 29, 42, 55, 70, 88, 109, 121, 128, 171, 223, 249; fot. 49
 Gorzów Wlkp. m. 87, 102, 241, 274
 Gorzyce (koś) 107, 142, 143
 Gorzyce (żni) 158
 Gorzyce Wlk. (ost) 109, 110, 180, 191, 240
 Gorzykowo (gnz) 30
 Gosławice → Konin-Gosławice
 Gostynin m. 20, 144
 Gostyń m. 15, 24, 25, 43, 53, 61, 69, 77, 93, 109, 116, 138, 139, 161, 166, 174, 177, 187, 224, 227, 239, 240
 Gościeradz 254
 Gościeszyn (wol) 263
 Gościkowo (śwb) 267
 Gościm (std) 47
 Goślinowo (gnz) 64, 71, 92, 104, 158, 174, 179, 256, 257; fot. 116
 Gotha m. 221
 Gotta 94
 Gozdanin (mog) 257
 Gozdowo (wrz) 73
 Góra (k. Inowrocławia) 183
 Góra Kościuszki 214
 Góra św. Anny 133
 Górczyn → Poznań-Górczyn
 Góreckie Jez. (poz) 90, 180; fot. 35
 Górka → Odolanów-Górka
 Górka Duchowna (les) 25
 Górka Klasztorna (pil) 186
 Górki 127
 Górki Grubaków 184
 Górna Bystra 40
 Górne → Piła-Górne
 Górny Śląsk 110, 133, 134, 148, 196, 197, 225. Zob. też Śląsk
 Grabonóg (gos) 25
 Graboszewo (słu) 80
 Grabów n. Prosną m. 6, 23, 38, 69, 127, 147, 248
 Grabówno (pil) 52
 Graciosa wyspa 81
 Granowiec (ost) 208
 Granowo (gro) 195
 Graz m. 100, 234
 Grąbkowo (raw) 249
 Grąblin (kon) 104, 202
 Grecja 15, 79, 187
 Greiffenberg m. 72
 Grębanin (kep) 181
 Gręboszów 215
 Griphsholm 262
 Grobla → Poznań-Grobla
 Grochów → Warszawa-Grochów
 Grodkowice 263
 Grodno m. 100, 168, 206, 211, 218, 247, 253
 Grodziec (kon) 46
 Grodzisk Maz. m. 54, 104, 146
 Grodzisk Wlkp. m. 14, 19, 22, 36, 65, 68, 80, 83, 87, 89, 139, 141, 154, 162, 166, 187, 205, 232, 233, 275; fot. 98
 Grodzisko Dln. (k. Leżajska) 33
 Gromadnice 218
 Gronowo → Leszno-Gronowo
 Gross-Rosen 52, 59, 72, 108, 117, 143, 153, 251, 260
 Gródek Jagielloński m. 248
 Gródek Podolski 256
 Grójec m. 43, 203
 Grójec Wlk. (wol) 118
 Grudziądz m. 25, 26, 34, 38, 70, 81, 119, 120, 134, 141, 148, 261
 Grunwald (na Warmii) 218, 243, 247, 248, 258
 Grunwald → Leszno-os. Grunwald, Poznań-Grunwald
 Gruszczyn (poz) 18, 194, 220, 238, 264
 Gruszów 190

- Gryfia m. 26, 72, 94, 119, 196, 212, 227, 242, 252, 264
 Grzyżyna (koś) 57
 Grzebienisko (sza) 80
 Grzegorzew (kol) 210
 Grzymałowo 74
 Grzymysławice (wrz) 231
 Gulczewko (wrz) 231
 Gułtowy (poz) 24, 57; fot. 4
 Gusen 11, 45, 143, 144, 205, 239, 243
 Gusin 108
 Guzów 165, 264
 Gwda rz. 262
- H**
 Haga m. 246
 Halle m. 24, 78, 95, 98, 192
 Halsterhausen 151
 Hamburg m. 239
 Hanley Swan 64
 Hanowce 243
 Hanower m. 38
 Hanulin (kęp) 139
 Harenda 98
 Harrison 101
 Hartheim 132
 Heilbronn 182
 Heidelberg m. 41, 90, 92, 99, 113, 119, 129, 229, 232, 245, 246
 Hel m. 183, 270
 Helgoland 181
 Herten 105
 Hiszpania 98, 140, 158, 226, 240
 Hoetensleben 223
 Holandia 14, 23, 91, 138, 172, 181
 Hollywood 106
 Holszany 241
 Holzweissig 204
 Hołdowiec 76
 Hołosko Wlk. 69
 Homel m. 11
 Horb 215
 Horodec 211
 Horodło 248
 Hrubieszów m. 129, 182, 211
 Hucisko 149
 Humań m. 171, 236
 Huta (czt) fot. 21
 Huta Miastkowska 254
 Hutka (słu) 187
- Hyde Park 192
- I**
 Iganie 245
 Ignacewo (kol) 36, 173, 204, 228
 Igołomia 36
 Iłłowiejskoje 218
 Iłów 114
 Iłowiec (koś) 38
 Iłża m. 129
 Imbramowice 113
 Imielno (gnz) 216
 Indie 52, 64, 263
 Inflanty 211, 262
 Ingolstadt m. 36
 Innsbruck m. 141
 Inowrocław m. 15, 24, 31, 40, 42, 52, 75, 80, 90, 99, 103, 110, 127, 156, 163, 167, 200, 218, 238, 245, 247, 256
 Irkuck m. 129
 Islandia 107
 Iwanowice (kal) 110
 Iwno (poz) 149, 150
 Izabelin (kon) 104
 Izbice (raw) 19
- J**
 Jabłonowo Pomorskie m. 95
 Jadwiżyn → Piła-Jadwiżyn
 Jagły 168
 Janikowo m. 86, 116, 183, 245
 Janków Zaleśny (ost) 20
 Janowiec Wlkp. m. 45, 86, 270
 Janowo (poz) 172, 219
 Janów Podlaski 158
 Januszewo 248
 Januskowo (żni) 86
 Japonia 163, 192
 Jaraczewo (jar) fot. 31
 Jarocin m. 19, 22, 26-28, 57, 84, 91, 98, 100, 102, 141, 160, 169, 179, 181, 196, 200, 225, 228, 231, 239, 262
 Jaronty 183
 Jarosław m. 60
 Jaroszewice (kon) 167
 Jasin (poz) 74, 175, 195, 201
 Jasło m. 49, 52, 136, 174
 Jasna Góra 110, 255, 263
 Jasna Polana 230
- Jastrowie m. 101, 118, 119, 131, 192, 259, 262, 265, 268; fot. 47
 Jaszuny 225
 Jawa 186
 Jaworzno m. 213
 Jedlec (ple) fot. 74
 Jelenia Góra m. 233
 Jelesnia 178
 Jelizawetgrad m. 222
 Jelonek (gnz) 222
 Jemielnica 107
 Jena m. 68, 91, 159
 Jerka (koś) 100, 239, 272; fot. 103
 Jerozolima m. 14, 218
 Jeziora (na Wołyniu) 247
 Jezioro (poz) 47; fot. 16
 Jeżowa 107
 Jeżów 190
 Jeżyce → Poznań-Jeżyce
 Jędrzejów m. 190, 246, 259
 Jordan rz. 85
 Józefów 39
 Junikowo → Poznań-Junikowo
 Jurczyce 76
 Jurkowo (koś) 154, 191
 Jutrosin m. 96, 147, 272
- K**
 Kadłub 96
 Kair m. 216
 Kajew 144
 Kalisz m. 5, 6, 13, 15, 17, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 33, 36, 46, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 63, 67, 68, 70, 83, 84, 86, 91, 92, 99, 105, 108, 113, 115, 121-123, 134-136, 140, 145, 147, 150, 152, 168, 169, 172-174, 176, 178, 180, 184, 186-188, 191, 192, 194, 203, 206, 209, 210, 217, 218, 221, 222, 230, 232, 234, 238, 239, 241, 248, 250, 259, 275
 - Chmielnik 147, 221
 - Czaszki 26, 110, 216, 262
 - Dobrzec 32, 113, 170, 178, 179, 215, 221, 250
 - Kolonia Sulisławice 215
 - Korczak 123, 209
 - Majków 68, 97-99, 112, 113, 119, 121, 140, 148,

- 154, 169, 178, 209, 210,
220, 239, 254, 263
- Ogrody 209
- Piwonice 64, 65, 91, 184,
228, 249, 268, 274
- Rypinek 150, 162
- Sulisławice 215
- Szczypiorno 98, 147, 240
- Tyniec 23, 54, 81, 109, 152,
162, 174, 186, 187, 203,
218, 228, 259
- Zagorzynek 67, 140, 217
- Zawodzie 27, 77, 83, 150
Kaliszanki (wąg) 241
Kalnik 81
Kalwaria Zabrzędowska m. 40
Kałużyce 239
Kamczatka 21, 54, 111
Kamerun 221, 230
Kamieniec (gnz) 256
Kamieniec (gro) 252
Kamieniec Podolski m. 49
Kamień Śl. 43, 83
Kampinoska Puszcza 40
Kanada 199
Kapadocja 90
Kapustyn 35
Kargowa m. 22, 142, 244
Kargów 246
Karłowice 55
Karna (wol) 149
Karpicko (wol) 175
Karwina m. 154
Kasai 133
Kaszczor (wol) 85, 249
Kaszów 31
Katalonia 140
Katarzyna (kol) 220
Katowice m. 37, 40, 57, 76,
110, 131, 149, 194, 196,
197, 207, 213
- Panewniki 160
Katyń 50, 88, 104, 111, 122,
129, 130, 152, 174, 187,
206, 217, 240, 271
Kaukaz 49
Kawiary → Gniezno-Kawiary
Kazachstan 49, 157, 171, 251
Kazań m. 230
Kazimierz Biskupi (kon) 28,
132, 258; fot. 8
Kaźmierz (sza) 65, 229, 259,
263
Kąkolewo (les) 244
Kąty 100
Kcynia m. 33, 35, 43, 53, 92,
115, 172, 205
Kębłowo (wol) 92
Kępno m. 22, 25, 48, 57, 64,
80, 86, 105, 106, 121,
133, 139, 141, 153, 155,
162, 165, 178, 181, 182,
199, 200, 217, 233, 239,
245, 254, 257, 267, 271,
275, 276
Kęszycza Leśna (mrz) 103
Kicin (poz) 91, 92
Kiekrz (poz) 115, 150
Kielce m. 67, 68, 113, 121,
229, 234, 247, 263, 268
Kieleccyzna 27, 49, 55, 94,
163, 177
Kielkowo (wol) 92
Kijewo (śrd) 152
Kijów m. 32, 79, 81, 87, 107,
117, 129, 135, 163, 197,
206, 236, 253
Kilonia m. 41, 257
Kircholm 36
Kirschau 230
Kleczew m. 18, 54, 102, 165,
185
Kleszczewo (poz) 19
Kleszczyna (zło) 106, 139
Klimzowiec → Chorzów-
Klimzowiec
Kłeco m. 31, 32, 49, 50, 132,
159, 219, 251, 270
Kłobuck m. 168
Kłodawa m. 18, 74, 75, 96,
119, 176, 201, 247, 249,
267
Kłomino 118
Kłopoty 104
Kłuszyn 264
Kniaże 40
Knyszyn m. 262
Kobiele (k. Olkusza) 138
Kobiele Wlk. (k. Radomska)
190
Kobryń m. 103, 222
Kobyła Góra (osz) 144, 168,
202, 229, 260, 261, 267,
270
Kobylepole → Poznań-Koby-
lepole
Kobylin m. 6, 27, 28, 36, 43,
67, 72, 73, 107, 126, 128,
136, 138, 149, 160, 223,
234, 236; fot. 99
Kobylniki (koś) 40
Kobylniki (sza) 70, 72, 121
Kochaczyna 258
Kociołki (sie) 186
Kock m. 21, 103, 219
Kokanin (kal) 91
Kolno m. 177
Kolonia Sulisławice → Kalisz-
-Kolonia Sulisławice
Kolonos 207
Koloszwar m. 69, 253
Kończakowo (nak) 249
Kończakowo (wrz) 191; fot.
78
Końdrab (żni) 45, 222
Kończakowice (gos) 45
Koło m. 20, 21, 25, 31, 48,
61-63, 72, 75, 94, 107,
129, 158, 166-168, 176,
177, 184, 209, 213, 228,
247, 250, 258, 259, 272,
275
Kołobrzeg m. 30, 214, 260
Kołomyja m. 32, 219
Komandoria → Poznań-Ko-
mandoria
Komorniki (poz) 43, 68, 71,
94, 119, 141, 191; fot. 57
Konarskie (poz) 96, 230, 251
Konarskie (śrm) 230
Konarzewo (poz) 109, 126,
180
Kongo 133
Konikowo → Gniezno-Koni-
kowo
Konin m. 15, 17, 21, 24, 48,
49, 51, 54, 57, 63, 70, 75,
81, 83, 84, 89, 96, 101,
106, 116, 123, 125, 135,
137, 167, 176, 180, 191,
192, 202, 206, 207, 228,
229, 236, 258, 259, 269,
270, 272, 273; fot. 101
- Gosławice 13, 20, 91, 209
- Laskówiec 20, 49, 51, 69,
78, 123, 129, 136, 146,
166, 192, 202, 232, 253
- Morzysław 179
- Niestusz 28, 59, 67, 112,
115, 140, 148, 247
- Nowy Dwór 26, 129, 144,
150, 210, 229, 262

- os. Armii Krajowej 17, 21, 49, 95, 192, 208, 215, 228
- os. Zemełki 15, 57, 84, 95, 102, 123, 135
- Wilków 54, 56, 165, 184, 186, 201
- Zatorze 16, 162, 194, 206, 220, 242
- Konin (nto) 40, 138, 190
- Konstanca 170
- Konstancin m. 21, 37, 117
- Konstancja m. 13, 88, 162, 249, 259
- Konstantynopol m. 22, 126, 148, 218, 248
- Konstantynów Łódzki m. 142, 213
- Końskowola 256
- Kopanica (wol) 75, 139, 240, 244
- Kopaszewo (koś) 153
- Kopenhaga m. 13
- Kopyczyńce m. 27
- Korczak → Kalisz-Korczak
- Koryta (ost) 151
- Korzkwy (ple) 220
- Kosieczyn (śwb) 193
- Kosmów (kal) 65
- Kosowo (gos) 24, 77
- Kostkowie 126
- Kostrzyn m. 24, 26, 45, 52, 53, 57, 131, 132, 151, 163, 174, 175, 181, 210, 222, 226, 239, 245, 269
- Koszalin m. 233
- Koszyce (na Słowacji) m. 132
- Koszyce → Piła-Koszyce
- Kościąn m. 15, 16, 19, 20, 22, 26, 32, 36, 39-41, 59, 60, 68, 72, 82, 85, 100, 113, 119, 121, 143, 145, 146, 148, 154, 160, 187, 191, 200, 202, 209, 215, 216, 219, 223, 225, 228, 238, 246, 250, 258, 263, 271, 276; fot. 89, 93
- Kościąnki (słu) 80
- Kościelec (kol) 20, 75, 98, 123, 167
- Kościelna Wieś (ple) 118
- Kościierzyna m. 174
- Kościuszki Góra 214
- Kośmin (k. Dębina) 112
- Köthen m. 60
- Kotlin (jar) 111, 197, 206
- Kotłów (osz) 158, 225
- Kowal m. 90, 99
- Kowalew (ple) 258
- Kowalewko (kon) 236
- Kowanówko (obo) 87, 88, 155, 243, 263; fot. 34
- Kowel m. 172
- Koziegłowy m. 205
- Koziegłowy (poz) 228
- Kozielsk 50, 88, 104, 122, 129, 152, 174, 187, 206, 217, 271
- Kozielsko (wąg) 71
- Kozłowo (nto) 243
- Koźmin Wlkp. m. 21, 35, 39, 43, 44, 69, 74, 96, 105, 136, 139, 143, 153, 172, 183, 212, 215, 217, 230, 241, 242, 245, 246, 249, 255, 258, 267, 269; fot. 25
- Koźminek (kal) 18, 149, 266
- Kórnik m. 23, 34, 35, 42, 55, 61, 71, 74, 83, 89, 117, 118, 129, 139, 148, 180, 187, 211, 212, 217, 221, 223, 231, 233, 243, 252, 257, 267; fot. 20. Zob. też Bnin
- Krajenka m. 45, 50, 74, 178, 215, 216
- Kraków m. 11, 12, 14-17, 21, 24, 26-28, 31, 32, 35, 36, 38-42, 46, 48, 49, 51, 53, 54, 59-61, 65, 67-70, 73, 74, 76-81, 83, 85-89, 91, 96-101, 104-106, 108, 109, 111, 112, 114, 115, 118, 120, 122, 124, 125, 127, 129, 131, 132, 135, 138-142, 145, 146, 148, 152-156, 159, 164, 166-172, 174, 175, 178, 181-184, 188-192, 194-196, 199, 201-203, 206-208, 210, 212, 214-217, 219, 221-223, 225, 229, 231-233, 236, 237, 241-243, 246-249, 251, 253, 254, 258, 260-263, 265, 272, 274
- Bronowice 196
- Łagiewniki 115
- Nowa Huta 196
- Skałka 15, 48, 118, 140, 145, 152, 178, 201, 207, 210, 222, 254
- Kramarzyny 87
- Kramsk (kon) 11, 25, 217, 220
- Krasocin 68
- Kraszewice (osz) 213, 214
- Krąplewo (poz) 136
- Kretynga 21
- Krewo m. 248
- Krępa → Ostrów Wlkp.-Krępa
- Krobia m. 32, 38, 54, 68, 80, 81, 189, 225, 227, 241, 261
- Kroczyce 242
- Krokówko 115
- Krone 177
- Kronsztad 221
- Krosin (czł) 131, 206
- Krosinko (poz) 249, 257
- Krosno m. 70
- Krosno Odrzańskie m. 77
- Krostkowo (pil) 42, 116
- Krośniewice m. 222
- Krotoszyn m. 14, 19, 27, 29, 43, 46, 49, 54, 60, 65, 73, 85, 97, 103, 106, 110, 112, 116, 122, 126, 127, 136, 139-141, 145, 153, 157, 160-162, 165, 168, 179, 184, 193, 199, 202, 208, 215, 217, 221, 223, 224, 233, 234, 236, 241, 243, 244, 250, 263, 271, 274
- Królewiec m. 15, 68, 94, 105, 111, 134
- Kruchowo (gnz) 66
- Kruszewo (pil) 259
- Kruszwica m. 136, 175, 179, 183, 201, 256
- Krym 34
- Krzemieniec m. 40, 176, 206
- Krzemieniewo (les) 199
- Krzemionki 112
- Krzesiny → Poznań-Krzesiny
- Krzeszowice m. 141
- Krzycko Małe (les) 92, 120; fot. 48
- Krzycko Wlk. (les) 71, 94, 120, 182

- Krzykawka 164
 Krzyszkowo (poz) 42, 113, 117
 Krzysztoforzyce 148
 Krzywiń m. 14, 15, 25, 32, 77, 130, 158, 159, 191, 203, 212
 Krzyż Wlkp. m. 142, 190
 Książ Wlkp. m. 7, 46, 119, 269, 272; fot. 14
 Krzyżownicy → Poznań-Krzyżownicy
 Kucharki (ple) 27
 Kijawki (wąg) 222
 Kudowa Zdrój m. 246
 Kukłówka 35
 Kunka 52
 Kurów 220
 Kurów (kon) 259
 Kursk m. 175
 Kursko (mrz) 178
 Kuryłówka 171
 Kuślin (nto) 200
 Kutno m. 144
 Kuźnia (ple) 243
 Kuźnica (kon) 20
 Kuźnice 257
 Kwidzyn m. 30, 267
 La Ciotat 172
 Lailly-en-Val 154
 Lasek → Luboń-Lasek
 Łaski 230, 254
 Łaski (kęp) 213
 Łaskowo-Głuchy 162
 Łaskówiec → Konin-Łaskówiec
 Łasocice (les) 85
 Łąd (słu) 61, 72, 116, 150, 155, 228, 236, 237
 Łądek (słu) 167
 Le Mans 133
 Lechaczcha 236
 Lechlin (wąg) 69
 Lechlinek (wąg) 251
 Leicester m. 152
 Leningrad m. 114
 Lenino 220, 268, 274
 Lesbos wyspa 199
 Leszczyna 179
 Leszczynko → Leszno-Leszczynko
 Leszno m. 7, 14, 22, 29, 39-41, 44, 47, 54, 57, 59, 61, 62, 66, 71-73, 75, 79, 80, 89, 91, 97, 98, 100, 101, 103, 107, 110, 117, 122, 128, 130, 138, 140, 143, 147, 154, 157, 163, 165, 167, 173, 174, 179-181, 183, 190, 192, 195, 199, 203, 204, 207, 210, 212, 216, 217, 225, 241, 243, 249, 252, 253, 257, 259, 267, 271, 272, 275, 276; fot. 43
 – Antoniny 169
 – Gronowo 14, 80, 85, 106, 110, 120, 246, 247, 259, 264, 271
 – Leszczynko 36, 270, 272
 – os. Grunwald 50, 157, 270
 – os. Sułkowskiego 262
 – os. Wieniawa 143
 – Podwałe 22, 97, 98, 110, 166, 187, 245
 – Przylesie 49, 63, 84, 97, 138, 154, 226, 243, 273
 – Zaborowo 13, 47, 119, 140, 195, 205
 – Zatorze 25, 36, 47, 53, 55, 59, 61, 62, 66, 67, 71, 73, 77, 82, 86, 91, 112, 119, 120, 122, 133, 140, 147, 150, 165, 166, 168, 172, 178, 199, 201, 210, 215, 219, 229, 254, 263, 266
 Leśniewo (gnz) 48
 Leukas wyspa 199
 Lewków (ost) 62, 159
 Leżajsk m. 140
 Lgów (jar) 169
 Libawa m. 11
 Libice 249
 Liblice 47
 Licheń → Stary Licheń (kon)
 Lida m. 181
 Lidzbark (Welski) m. 70
 Liebenthal 115
 Ligota (osz) 202
 Limanowa m. 21, 117
 Limoges m. 128
 Linden 22
 Linie (nto) 195
 Linz m. 100, 223
 Lipnica Murowana 127
 Lipno m. 123, 142, 188, 210, 255
 Lipno (les) 84, 100, 101
 Lipsk m. 16, 34, 42, 61, 69, 77, 98, 119, 128, 129, 131, 140, 149, 154, 162, 168, 171, 179, 190, 192, 216, 221, 223, 227, 231, 234, 236, 256, 258
 Lisewo (kon) 101
 Lisków (kal) 24, 111, 221
 Litomyśl 15
 Litwa 28, 35, 42, 84, 89, 131, 135, 165, 166, 168, 176, 177, 191, 202, 221, 247, 258, 262
 Liverpool m. 41
 Liw 14
 Lizbona m. 14
 Llangefenia 105
 Londyn m. 13, 16, 25, 34, 51, 53, 67, 76, 90, 112, 124, 126, 140, 143, 151, 184, 204, 208, 214, 230, 251, 261
 Lorch 62
 Loreto m. 60
 Lotaryngia 210
 Łozanna m. 46, 67, 207, 222
 Lubartów m. 228
 Lubasz (czt) 132, 168
 Lubawa m. 49
 Lubeka m. 97
 Lubelszczyzna 31, 174, 206, 229, 253
 Lubień Kujawski m. 210
 Lubieszów 114
 Lubień (koś) 15, 22, 28, 32, 64, 71, 100, 158, 211, 212, 218, 223
 Lublin m. 17, 42, 44, 46, 62, 76, 79, 103, 105, 111, 172, 178, 180, 182, 196, 206, 208, 211, 213, 221, 224, 228, 243, 254, 261, 262
 Lubonia (les) 154
 Luboń m. 7, 13, 25, 31, 37, 39, 59, 62, 65, 78, 108, 115, 117, 123, 128, 129, 140, 146, 151, 162, 165, 172, 185, 188-191, 193, 195, 196, 205, 207, 213, 231
 – Łasek 59
 – Żabikowo 39, 92, 108, 115, 117, 122, 128, 146, 150,

- 159, 162, 172, 183, 231, 254, 260
 Lubowiczki (gnz) 30
 Lubraniec m. 132
 Lubstów (kon) 98
 Ludwinowo (gos) 168
 Ludzisko (ino) 86, 166, 185
 Ludźmierz 229
 Lugano 185
 Lukania 246
 Lulin (obo) 84, 208
 Lunéville 210
 Lusowo (poz) 50
 Lutogńiew (kro) 157, 235
 Lutomek (mch) 177
 Lutowo 73
 Lutynia (ple) 233
 Lwów m. 11, 12, 15-17, 20, 25, 29, 32, 34, 38, 41-43, 54, 57, 59-61, 63, 69, 70, 73, 74, 77, 78, 80, 81, 92, 95, 98, 108, 111, 112, 114, 115, 117, 120, 123, 129, 130, 135, 136, 141, 169, 171-175, 178, 182, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 200-203, 206, 209, 210, 214-216, 219, 222, 229, 230, 232, 234, 236, 243, 248, 251, 258, 263, 270
 Lwówek m. 18, 67, 143, 200, 213, 227, 247, 248
 Lyon m. 158
 Łabiszyn m. 31, 45, 120, 149, 195, 249
 Łabiszynek (gnz) 64
 Łagiewniki → Kraków-Łagiewniki, Łódź-Łagiewniki
 Łagiewniki Kościelne (gnz) 90
 Łagwy (nto) 211
 Łanczyn 84
 Łask m. 134
 Łaszczyn (raw) 24, 200
 Ławica → Poznań-Ławica
 Ławki (gnz) 34
 Łazarz → Poznań-Łazarz
 Łęczycza m. 91, 193, 211, 247
 Łęg (śrm) 171
 Łęgi Dębińskie → Poznań-Łęgi Dębińskie
 Łękno (śrd) fot. 110
 Łobzów 248
 Łobżenica m. 49, 90, 147, 177, 186, 197, 219, 272
 Łojewo 183
 Łomianki m. 27
 Łomża m. 67, 136, 150, 177
 Łopatyn 54
 Łopienno (gnz) 230
 Łopuchówko (poz) 152
 Łosiniec (wąg) 241
 Łotwa 216
 Łowczówek 113
 Łowicz m. 54, 119, 136, 172, 174
 Łowkowice 55
 Łódź m. 16, 20, 43, 48, 68, 76, 78, 88, 91, 95, 96, 99, 100, 106, 114, 129, 142, 161, 166, 186, 196, 211, 222, 233, 236, 239, 245, 253, 264
 – Łagiewniki 38
 Łódź (k. Stęszewa; poz) 211
 Łubinki 152
 Łubna 135
 Łubnica (gro) 123
 Łubowo (gnz) 66, 146
 Łuck m. 79, 144
 Łukowo (obo) 148; fot. 60
 Łuków m. 31
 Łuszczewo (kon) 137
 Łużyce 26, 262
 Łyche 202
 Maastricht-Tores m. 79
 Macedonia 59
 Maciejowice 78, 104, 160, 202
 Machcin (koś) 145
 Madagaskar 21
 Madryt m. 80
 Magdeburg m. 176, 188
 Majków → Kalisz-Majków
 Majorka 141
 Makowo (k. Raciborza) 119
 Maków Podhalański m. 97
 Malajski Archipelag 261
 Malbork m. 148, 228
 Malta → Poznań-Malta
 Małe Sokolniki (sza) 88
 Małopolska 77, 113, 124, 252, 268
 Małoszyce 70
 Mamlich (żni) 149
 Manchester m. 89
 Mandżuria 173
 Manieczki (śrm) 186, 200, 254
 Marburg m. 229
 Marchwacz (kal) 161; fot. 68
 Marcinkowo Grn. (żni) 129; fot. 53
 Marclin 147
 Margonin m. 216, 217, 226, 254; fot. 112
 Markowice (mog) 45
 Marlewo → Poznań-Marlewo
 Maroko 25
 Marszałki (osz) 115
 Martynówka 240
 Marymont → Warszawa-Marymont
 Marzenin (wrz) 31, 233
 Masanów (ost) 30
 Masłowo (raw) 67, 112, 215, 247, 254
 Mauthausen 11, 52, 73, 113, 123, 139, 153, 159, 162, 193, 207, 219, 221, 241
 Mazowsze 14, 99, 100, 222, 259, 262, 271
 Mazury 94, 126, 173, 239
 Mączniki (śrd) 225
 Mądre (śrd) 159, 175, 185
 Mechacz (nak) 65
 Meklemburgia 92
 Meksyk 173
 Mentona 55
 Merecz 248
 Mereczowszczyzna 114
 Miasota 258
 Miasteczko Krajeńskie (pil) 52; fot. 19
 Michalinów 217
 Michałowo (gos) 39
 Michorowo 134
 Michorzewo (nto) 200
 Miczurzyńsk 149
 Middletown 245
 Miechcin (gos) 51
 Miechów m. 135, 250
 Mieczownica (słu) 242
 Miednoje 271
 Miedzichowo (nto) 36, 235
 Miejska Górka m. 28, 33, 45, 49, 71, 96, 103, 183, 227, 239
 Miejskie Jez. 230
 Mierzyn (mch) 239

- Mieszków (jar) 228
 Mieściska (sza) 259
 Mieścisko (wąg) 31, 92, 249, 253, 258
 Mięcierzyn (żni) 261
 Międzybórz m. 69
 Międzybrodzie Bialskie 51
 Międzychód m. 37, 67, 72, 81, 85, 94, 109, 121, 134, 142, 155, 178, 183, 187, 229, 230, 235, 244, 276
 Międzychód (śrm) 113
 Międzyzlesie (wąg) 151
 Międzyrzecz m. 28, 80, 103, 112, 116, 117, 122, 163, 172, 177, 202, 215, 224, 240, 241, 247, 256-258, 273
 Mikorzyn (kęp) 53, 54
 Mikorzyn (kon) 115, 149
 Mikstat m. 57, 191
 Miłotowice 95
 Milicz m. 230
 Milsko 26
 Miłkowszczyzna 168
 Miłosław m. 30, 65, 80, 83, 96, 102, 111-113, 149, 150, 202, 204, 217, 244, 248, 254, 267-269, 275; fot. 86, 117
 Miłowody (obo) 134, 263
 Miński (Białoruski) m. 54, 153
 Mira 151
 Mirków (wie) 192, 197
 Mirosławiec m. 274
 Mirosławki (poz) 116
 Miśnia 26
 Młada Boleslav 179
 Mława m. 198
 Mnichy (mch) 81
 Mnichowice (kęp) 64
 Moabit 111
 Mogilno m. 34, 39, 40, 59, 60, 99, 112, 129, 136, 179, 180, 182, 188, 192, 228, 240, 249, 254, 256, 270, 271
 Möglin 165
 Mokrzec (mch) 94
 Mołdawia 85, 109
 Mołodeczno m. 25
 Mołoga 257
 Monachium m. 24, 28, 29, 35, 36, 41, 48, 51, 52, 59, 66-70, 77, 89-91, 107, 112, 115, 119, 145, 149, 154, 183, 190, 193, 201, 209, 220, 221, 227, 228, 234, 238, 240, 250, 254
 Monaster 102
 Mons Hainaut 140
 Monte Cassino 13, 28, 53, 70, 101, 152, 189, 212, 239, 274
 Montmorency 39, 47, 162
 Montpellier 191
 Montreal m. 141
 Morasko → Poznań-Morasko
 Morawy 179, 243
 Morges 167
 Morownica (koś) 100
 Morzewo (pil) 45, 271
 Morzysław → Konin-Morzysław
 Mosina m. 26, 36, 41, 47, 61, 65, 114, 118, 129, 153, 160, 165, 197, 208, 209, 268
 Moskwa m. 20, 32, 36, 41, 42, 50, 60-62, 69, 77, 89, 104, 108, 111, 113, 119, 128, 130, 139, 141, 148, 158, 161, 166, 173, 185, 205, 208, 211, 232, 243, 245-247, 262, 264
 Mosty Wlk. 184
 Mościce 125
 Możajsk m. 208
 Mroczka m. 161
 Muchlin (tur) 187
 Münster m. 29, 49, 77, 238, 240
 Murnau 13, 121, 241
 Murowana Goślina m. 34, 72, 104, 128, 152, 154, 187, 190
 Murzynowo Kościelne (śrd) 57
 Myjomice (kęp) 178
 Mystki (wrz) 98, 217
 Myślniew (osz) 202
 Naarden 107
 Nagasaki m. 106
 Nagłowice 189
 Nagyszombat 132
 Nakło n. Notecią m. 26, 27, 29, 40, 47, 92, 226
 Nancy m. 210
 Naramowice → Poznań-Naramowice
 Narvik m. 274
 Nauheim 219
 Nazaret m. 143
 Nądnia (nto) 143
 Neapol m. 190, 215, 274
 Nekiella (wrz) 131
 Nekla m. 22, 111, 131, 219
 Nemours 150
 Nepal 20
 Nerczyński 224
 Neubrandenburg m. 224
 Neuilly 78
 Nevers m. 85, 144
 New Haven 140
 New Jersey 245
 Newport 153
 Nicea m. 151
 Niderlandy 246
 Nieczajna (obo) 254
 Niedomice 60
 Niedźwiadka 50
 Niegolewo (nto) 160
 Niegosławice 54
 Niemcy 27, 34, 38, 43, 48, 50, 51, 66, 72, 78, 80, 92, 106, 129, 135, 138, 142, 145, 155, 163, 180, 192, 205, 225, 226, 232, 240, 243, 249
 Niemen rz. 222
 Niemieckowo (obo) 134
 Niepart (gos) 149, 233
 Niepokalanów 106
 Niesłusz → Konin-Niesłusz
 Nietązkowo (koś) 14, 251
 Nieznanice 109
 Nieżychowo (pil) 151
 Nigeria 211
 Nikomedia 18
 Niwnice 107
 Niżny Nowogród m. 100
 Northwood 61
 Norymberga m. 41, 94, 215
 Noteć rz. 60, 231
 Nowa Gwinea 140
 Nowa Huta → Kraków-Nowa Huta
 Nowa Obra (kro) 54
 Nowa Wieś (sza) 69
 Nowa Wieś (k. Radziejowa) 76

- Nowa Wieś (k. Włocławka) 149
 Nowa Wieś → Swarzędz-
 -Nowa Wieś
 Nowa Wieś Zbąska (nto) 118
 Nowe (nad Wisłą) m. 141
 Nowe Kramsko (zgó) 53, 260
 Nowe Miasto n. Wartą (śrd) 193
 Nowe Miasto Lubawskie m. 20
 Nowe Skalmierzyce m. 43, 147. Zob. też Skalmierzyce
 Nowe Szkoty → Gdańsk-
 -Nowe Szkoty
 Nowiec (śrm) 249
 Nowocerkask m. 117
 Nowogródek m. 72, 110, 148, 189
 Nowy Belęcin (gos) 19
 Nowy Dworek 178
 Nowy Dwór → Konin-Nowy Dwór
 Nowy Folwark (kro) 116
 Nowy Jork m. 27, 67, 68, 92, 121, 140, 171, 192
 Nowy Korczyn 95
 Nowy Lubosz (koś) 189
 Nowy Sącz m. 76, 200
 Nowy Świat (ple) 239
 Nowy Targ m. 196
 Nowy Tomyśl m. 17, 18, 79, 88, 103, 155, 200, 211, 225
 Nurzyna 31
 Nysa rz. 95
 Objezierze (obo) 114, 141, 217
 Obole 203
 Obora (gnz) 23
 Oborniki m. 11, 13, 21, 27, 48, 49, 57, 68, 84, 101, 103, 104, 107, 110, 119, 129, 134, 135, 138, 150, 151, 155, 166, 171, 192, 208, 212, 223, 228, 241, 264, 270; fot. 96
 Oborniki Śl. m. 60
 Obra (wol) 75, 267
 Obra rz. 60
 Obrzycko m. 61, 119, 186
 Oceania 257
 Ochle (kol) 167
 Ochodza (wąg) 19
 Ociąż (ost) 43, 71, 146
 Odensee m. 13
 Odessa m. 52, 69, 236
 Odolanów m. 18, 30, 39, 40, 67, 105, 157, 177, 202, 208, 216; fot. 26, 56
 - Górka 18
 Odra rz. 113, 274
 Ogrody → Kalisz-Ogrody, Poznań-Ogrody
 Okonek m. 36, 274
 Okopy Świętej Trójcy 100
 Oksywie → Gdynia-Oksywie
 Okulice 165
 Olesko 85
 Oliwa → Gdańsk-Oliwa
 Olkusz m. 43, 53, 138, 164
 Olszak (kol) 34
 Olszana 193, 210
 Olszanka 228
 Olsztyn m. 175, 176, 260
 Olszynka Grochowska 83, 268
 Ołobok (ost) 30, 189, 249, 267
 Ołtarzew 124
 Omieciny (osz) 72
 Omsk m. 250
 Opalenica m. 11, 12, 29, 37, 75, 97, 103, 116, 151, 160, 161, 166, 183, 200, 229, 244, 275
 Opatówek (kal) 31, 56, 67, 85, 256
 Opieczki (gnz) 31
 Opieszyn → Września-Opieszyn
 Opinogóra 117
 Opole m. 62, 153, 178, 193, 232
 Oporowo (les) 32, 70, 154
 Oporów (k. Kutna) 244
 Oranienburg m. 102
 Orenburg 258
 Orla (kro) 94
 Orłowo → Gdynia-Orłowo
 Orzechowo (wrz) 120
 Orzegów 35
 Orzeł m. 232
 Orzeszkowo (mch) 99
 Orzysz m. 94
 Osieczna m. 61, 62, 69, 130, 183, 212; fot. 22
 Osiny (żni) 114
 Osjak m. 26
 Osowo 239
 Osówka 142
 Ossolin 169
 Ossowo (Wileńszczyzna) 114
 Ossów (k. Wołomina) 205
 Ostaszewo 94
 Ostaszków 271
 Ostrołęka m. 33, 49, 139, 161, 268
 Ostroń m. 91, 94, 140, 169, 212; fot. 70
 Ostrowiec Świętokrzyski m. 51
 Ostrowieczko (śrm) 57
 Ostrowite (gnz) 225
 Ostrowite (słu) 185
 Ostróg m. 76, 232
 Ostrów Mazowiecka m. 25, 254
 Ostrów Tumski → Poznań-Ostrów Tumski
 Ostrów Wlkp. m. 7, 19, 20, 25, 26, 29, 31, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 48, 51-55, 60-63, 67, 83, 84, 86-88, 90, 92, 95, 96, 98, 103, 106, 107, 112, 115, 126, 127, 130-132, 139, 146, 147, 149, 157, 159, 161, 177, 178, 180, 192, 193, 200, 208, 218, 225, 228, 230, 238-241, 244, 247, 250, 257, 258, 260, 264, 272, 273, 275; fot. 2, 52
 - Krępa 16, 28, 29, 40, 54, 70, 81, 86, 87, 90, 92, 93, 95, 111, 112, 115, 130, 131, 140, 142, 146, 153, 161, 165, 179, 200, 220, 225, 258
 - Wenecja 46
 - Zacharzew 11, 14, 18, 36, 37, 47, 50, 53-55, 57, 67, 68, 89, 100, 103, 104, 107, 110, 123, 136, 138, 139, 145, 149, 160, 164, 169, 176, 177, 181, 182, 190, 202, 205, 208, 220, 224, 226, 228, 240, 253, 264, 265, 267, 268, 270, 272
 - Zacisze 18

- Ostrzeszów m. 12, 14, 21, 26, 27, 31, 43, 53, 55, 61, 69-72, 80, 85, 95, 100, 106, 107, 115, 116, 121, 122, 124, 132, 142, 143, 151, 161, 165, 166, 175, 188, 200, 201, 248, 258, 259, 261, 262, 271, 272, 274
- Ostrzyhom m. 91
- Oszmiana m. 27, 144
- Oświęcim m. 52, 53, 62, 78, 88, 106, 112, 140, 162, 183, 193, 196, 232, 235, 261, 271
- Otorowo (sza) 127
- Ottynia 248
- Ottyniowice 73
- Otwock m. 88
- Owińska (poz) 61, 128, 176, 182, 267
- Ozorzyn (kol) 206
- Ożarów (k. Wielunia) 43
- Ożarów Mazowiecki m. 31, 144
- Pabianice** m. 106
- Pacholewo (obo) 234
- Padeborn m. 223
- Padwa m. 13, 14, 64, 86, 105, 107, 109, 211, 214, 241, 249, 257
- Pakawie (sza) 226
- Pakosław (nto) 44, 200
- Pakość m. 76, 85, 101, 121, 127, 129, 151, 183
- Palestyna 28, 53
- Pałędzie (poz) 263
- Palmiry 80, 124, 160, 188
- Pamiętkowo (sza) 67, 182, 207
- Panewniki → Katowice-Panewniki
- Panonia 142
- Paradyż (śwb) 148, 155, 267
- Parkowo (obo) 45, 150
- Parnawa 194
- Paryż m. 16, 19, 21-25, 28, 29, 32, 35, 37, 39-41, 45, 46-48, 50, 52, 55, 61, 62, 72, 77, 79, 89, 90, 98, 102, 104, 109, 112, 114, 117, 120, 123, 127, 128, 130, 131, 133, 135, 140, 146, 150, 152, 160, 162, 167, 172, 174, 180, 181, 184, 189, 191, 193, 196-199, 203, 204, 206, 207, 210, 211, 213, 215, 220, 221, 228, 229, 232, 234, 243, 246, 256-258, 261, 263, 273, 274
- Pawia 225
- Pawłowice (les) 149, 150
- Pawłowo (gnz) 40
- Peenemünde 105
- Pella 58
- Pelplin m. 49, 73, 106, 134, 141, 174, 212
- Père-Lachaise 37, 47, 253
- Perzyny (nto) 224, 252
- Petersburg m. → Leningrad 18, 24, 27, 41, 42, 46, 50, 57, 60, 62, 66, 69, 81, 89, 95, 108, 114, 119, 123, 132, 144, 158, 159, 168, 172, 178, 185, 201, 202, 209, 210, 220, 232, 240, 242
- Pęckowo (czł) 162; fot. 69
- Pęckowo (sza) 212
- Pępowo (gos) 25, 45, 88, 89, 156, 157, 168, 177, 189, 236; fot. 7
- Piasek 216
- Piaski (gos) 25, 142, 148
- Piasutno 126
- Piatigorsk m. 128
- Piątkowo → Poznań-Piątkowo
- Pieczyska 228
- Piekary → Gniezno-Piekary
- Pielgrzymowice 148
- Pieniucha 191
- Pieranie 18
- Pierzchno (poz) 83
- Pierzchno (śrd) 22
- Pierzchowiec 46
- Pięćkościółów 53
- Piła m. 24, 28, 31, 36, 50, 52, 59, 65, 103, 106, 108, 123, 145, 157, 160, 162, 165, 169, 178, 179, 193, 196, 211, 222, 247, 248, 260, 262, 263, 266, 271, 272; fot. 92
- Górne 25, 48, 108, 117, 140, 146, 209, 217, 229, 232, 248, 264, 268, 270
- Jadwiżyn 248
- Koszyce 24, 71, 95, 108, 166, 268, 273, 274
- Podlasie 65, 67, 103, 112, 127, 148, 177, 191, 210, 215, 221, 260, 271, 272, 274
- Staszycy 47, 130, 201, 208, 257, 270
- Zamość 35, 103, 192, 260, 271, 272, 274
- Piła (ple) 243
- Piłka (czł) 22
- Pińczyszyna 158
- Piotrków Trybunalski m. 23, 182, 186, 192, 210, 247, 253
- Piotrowina 239
- Piotrowo → Poznań-Piotrowo
- Piotrówka (kęp) 22
- Piwnice → Kalisz-Piwnice
- Piza m. 64
- Pleszew m. 6, 17, 25, 26, 30, 39, 51, 63, 65, 67, 73, 84, 90, 97, 101, 102, 112, 115, 121, 140, 148, 161, 197, 207, 208, 210, 220, 247-249, 262; fot. 67, 72
- Plötensee → Berlin-Plötensee
- Pławnik → Gniezno-Pławnik
- Płock m. 18, 26, 29, 115, 120, 128, 144, 188
- Płonkowo 159
- Płowce 248
- Pniewy m. 41, 60, 72, 127, 132, 136, 138, 182, 225; fot. 51, 84
- Pobiedr 173
- Pobiedziska m. 18, 23, 31, 84, 99, 105, 113, 116, 129, 159, 217, 260
- Pociejki 165
- Poczdarn m. 128, 198, 203, 218
- Poczesna 91
- Podgórz (k. Krakowa) 47
- Podgórze (na łotwie) 130
- Podgradowice → Drzymałowo
- Podhajce m. 258
- Podhale 35, 112
- Podkowa Leśna m. 81
- Podlasie 211

- Podlasie → Piła-Podlasie 203-207, 209, 211-234, 236-248, 251-254, 256-261, 263, 264, 267, 269, 272-276; fot. 11, 18, 24, 28, 44, 58, 64-66, 73, 76, 77, 80-82, 97, 106, 113, 119, 120
- Podolany → Poznań-Podolany 203-207, 209, 211-234, 236-248, 251-254, 256-261, 263, 264, 267, 269, 272-276; fot. 11, 18, 24, 28, 44, 58, 64-66, 73, 76, 77, 80-82, 97, 106, 113, 119, 120
- Podole 84, 198
- Podróżna (złó) 30, 139; fot. 6
- Podwale → Leszno-Podwale 119, 120
- Podzamcze → Wieruszów-Podzamcze
- Pogorzela m. 33, 114, 270
- Pohost Zahorodny m. 131
- Pokrzywno → Poznań-Pokrzywno
- Polenisze 200
- Polesie 68, 89, 103, 152, 225, 231, 232
- Polichno 261
- Polwica (śrd) 22, 231
- Połajewo (czt) 55, 207, 235
- Połonne 179
- Połtawa 179
- Pomaranowice (poz) 84
- Pomianów Dln. 193
- Pomiechówek 104
- Pomorze 22, 26, 37, 97, 99, 100, 124, 134, 155, 177, 205, 213, 219, 225, 226, 230, 268
- Poniatowo 60
- Poniec m. 51, 62, 124, 190, 224
- Popłomyk (ost) 180
- Popowo (obo) 104
- Popowo-Ignacewo (gnz) 179
- Porażyn (nto) 207; fot. 88
- Poręba Wlk. 167
- Poronin 98
- Posada (kon) 36, 48, 82, 112, 129, 152, 247
- Posada Grn. (k. Rymanowa) 163
- Potok Złoty 200
- Potulice (wąg) 68
- Powązki → Warszawa-Powązki
- Powidz (słu) 16, 23, 100, 149, 150, 187, 260, 269
- Powiercie (kol) 98
- Poznań m. 5-7, 11-13, 15-26, 28-30, 32-34, 36-39, 41-48, 50-55, 57-61, 65-77, 79-81, 83, 84, 86-94, 96-116, 118-121, 124-132, 134-136, 138-154, 158-169, 171-198, 200, 201, 203-207, 209, 211-234, 236-248, 251-254, 256-261, 263, 264, 267, 269, 272-276; fot. 11, 18, 24, 28, 44, 58, 64-66, 73, 76, 77, 80-82, 97, 106, 113, 119, 120
- Antoninek 102, 201, 226
- Chartowo 175, 188
- Chwaliszewo 197, 231
- Dębiec 218
- Edwardowo 17, 20, 43, 65, 110, 129, 209, 217, 222, 244
- Fabianowo 230
- Główna 71
- Głuszyna 37, 77, 191, 214
- Gołęcin 191, 195, 224; fot. 81
- Górczyn 13, 14, 79, 104, 110, 118, 131, 172, 224
- Grobla 136
- Grunwald 78, 81, 132, 142, 149, 169, 172, 179, 203, 208, 222, 249
- Jeżyce 19, 48, 62, 65, 70, 84, 86, 99, 117, 142, 166, 183, 191, 192, 214, 218, 246, 250, 259; fot. 104
- Junikowo 11, 29, 66, 73, 79, 194, 205, 206, 244, 260
- Kobylepole 139, 268
- Komandoria 13, 108, 141, 231
- Krzesiny 269
- Krzyżowniki 113, 190
- Ławica 76, 88, 109, 153, 169, 188, 197, 207, 219, 269
- Łazarz 13, 22, 23, 25, 34, 36, 40, 48, 51, 66, 73, 88, 98, 103, 112, 130, 136, 141, 154, 159, 160, 180, 181, 192, 200, 201, 209, 214, 245, 246
- Łęgi Dębińskie 91
- Malta 17
- Marlewo 15, 42, 50, 141, 198, 214, 221
- Morasko 35, 41, 90, 121, 129, 190, 260, 261, 275
- Naramowice 11, 13, 27, 103, 105, 158, 179, 205, 248
- Nowe Miasto 26, 55, 78
- Ogrody 57, 94, 114, 131, 160, 173, 219, 245, 261, 269
- os. Bajkowe 13, 20, 58, 59, 72, 84, 88, 119, 140, 167, 180
- os. Kopernika 64, 100, 159
- os. Kosmonautów 49, 171, 251
- os. Lotników Wlkp. 14, 16, 52, 105, 127, 147, 157, 228, 261
- os. Powstańców Śl. 110, 133, 163, 197, 215, 234
- os. Przyjaźni 77, 128, 197
- os. Różany Potok 12, 17, 47, 48, 51, 73, 90, 117, 131, 138, 171, 178, 195, 203, 213, 222, 243
- os. Tysiąclecia 188
- os. Wilczy Młyn 21, 24, 115, 175, 192, 230, 268, 270, 274
- Ostrów Tumski 83, 130, 132, 180; fot. 33, 40
- Piątkowo 13, 23, 26, 28, 48, 49, 51, 52, 61, 66, 80, 85, 89, 109, 113, 134, 135, 144, 145, 167, 174, 177, 184, 194, 197, 205, 207, 211, 213, 214, 216-218, 220, 225, 230, 232, 234, 238, 242, 248, 251, 252, 257, 258, 261-264
- Piotrowo 64, 214
- Podolany 39, 45, 47, 94, 97, 108, 127, 143, 154, 166, 171, 187, 188, 193, 196, 198, 207, 232, 242, 244, 257, 273
- Pokrzywno 273
- Radojewo 76, 90, 128
- Raszyn 228, 254, 272
- Rataje 257, 266
- Sołacz 138, 249
- Sławie 92, 113
- Stare Miasto 34
- Starołęka 14, 114, 146, 184
- Strzeszyn 12, 15, 32, 42, 58, 61, 69, 70, 78, 79, 81, 90, 93, 128, 133, 170, 172, 173, 177, 182, 185, 199, 200, 207, 219, 229, 230, 233, 239, 242, 263

- Strzeszynek 183
- Śródka 212
- Świerczewo 25, 31, 33, 40, 43, 53, 71, 75, 87, 101, 105, 106, 114, 116, 120, 123, 125, 127, 160, 163, 165, 166, 168, 169, 176, 177, 183, 185, 189, 194, 200, 212, 215, 220, 232, 236, 237, 246, 247, 251, 253, 257, 261, 270, 272
- Święty Marcin 7
- Święty Roch 41, 272
- Święty Wojciech 7; fot. 36
- Wilda 21, 38, 43, 47, 52, 65, 90, 111, 126, 139, 149, 160, 180, 236, 253, 264, 268, 274
- Winiary 48, 49, 51, 128, 184, 190, 210, 253, 257, 263, 272
- Winogrody 28, 54, 64
- Wola 33, 76, 80, 81, 109, 172, 204, 218, 244, 265, 269
- Zawady 246
- Żegrze 272
- Pożarowo (sza) 83
- Północne Morze 129, 204
- Praga m. 13, 23, 43, 55, 95, 100, 126, 167, 216, 225, 246, 249, 263
- Praga → Warszawa-Praga
- Pranie leśniczówka 65
- Prądówka (nto) 88
- Preny 228
- Princeton m. 97, 245
- Prochy (gro) 22
- Prowansja 81
- Prowent 223
- Próchnowo (cho) 31
- Prusy Wsch. 126, 177
- Pruszków m. 110
- Pruśce (obo) 207
- Prużany 157
- Przechowo 197
- Przedecz m. 43, 122, 144, 168, 190, 220, 236, 254; fot. 100
- Przemęt (wol) 173, 184, 267
- Przemysł m. 74, 78, 91, 112
- Przeźmierowo (poz) 14, 96, 128
- Przybyszew 139
- Przygodzice (ost) 112, 147, 250; fot. 59
- Przylesie → Leszno-Przylesie
- Przyłubie (kon) 101
- Przyprostynia (nto) 86, 103, 130, 131, 181, 252
- Przystajnia (kal) 118
- Przysucha m. 106
- Przytarnia 49
- Psarskie (sza) 126
- Psary Polskie (wrz) 50
- Psie Pole 26
- Psków 264
- Pszczelin 221
- Pszczew (mrz) 8
- Ptaszyna 175
- Pudliszki (gos) 154, 189
- Puławy m. 22, 42, 69
- Pułtusk m. 253
- Punżanki 108
- Puri 263
- Pustachowa → Gniezno-Pustachowa
- Pustelnik 235
- Puszczykowo m. 13, 47, 61, 65, 126, 180, 249
- Puszczykówko 13, 22, 61, 84, 111, 126, 136, 144, 189, 194, 207, 264, 269
- Putywał 50
- Pyzdry m. 169, 173, 191, 202, 209, 228
- Querville 253
- Racibórz m. 189
- Racice (kon) 168
- Raławice 68, 226
- Racot (koś) 229
- Raczyńskie Jez. 186
- Radawnica (złó) 139
- Radłów (ost) 161
- Radogoszcz 57
- Radojewo → Poznań-Radojewo
- Radom m. 12, 23, 35, 127, 140, 205, 261, 268
- Radomskie 49
- Radusz (mch) 94
- Radziejów m. 167, 196
- Rakoniewice m. 45, 52, 53, 85, 89, 95, 105, 112, 179, 193, 215, 266
- Raków 221
- Ranguine 245
- Rapperswil 264
- Raszewy (jar) 70
- Raszków m. 269
- Raszyn (k. Warszawy) 68
- Raszyn → Poznań-Raszyn
- Rataje (gro) 92
- Rataje → Poznań-Rataje
- Ratyzbona m. 66, 163, 216
- Ravensbrück 48, 97, 260
- Rawicz m. 19, 21, 24, 31, 33, 35, 47, 50, 55, 57, 60, 65, 85, 95, 96, 105, 111, 115, 120, 149, 151, 161, 163, 172, 177, 179, 183, 185, 192, 193, 196, 199, 200, 202, 203, 215, 240, 248, 258, 267, 270, 273
- Sarnowa 124, 239
- Rąbiń (koś) 35
- Recklinghausen m. 105, 223, 238
- Redłowo → Gdynia-Redłowo
- Regensburg m. 100
- Reggio nell'Emilia 253
- Reichenhall 66
- Reims m. 128
- Rejowiec 189
- Republika Płd. Afryki 64
- Riazań m. 157, 260
- Rio de Janeiro m. 64
- Rogalin (poz) 14, 186, 269
- Rogalinek (poz) 61, 113, 183
- Rogowo (żni) 138
- Rogoźno m. 6, 23, 24, 31, 55, 57, 71, 73, 74, 92, 108, 118, 120, 121, 131, 138, 155, 158, 174, 182, 190, 206, 207, 241, 252
- Rogożewo (raw) 33
- Rokietnica (poz) 113, 152, 182, 268, 269, 273
- Rokitnica (k. Brodnicy) 160
- Romania 101
- Ropczyce m. 146
- Rosja 38, 42, 48, 50, 62, 69, 76, 85, 89, 100, 111, 114, 127, 128, 132, 142, 147, 148, 173, 181, 185, 187, 209, 216, 226, 243, 264
- Rosnówko (poz) 211
- Rostarzewo (gro) 215, 263, 266
- Rostkowo 112

- Sokołówka (k. Lwowa) 42
 Sokołówka (na Podolu) 87
 Solec Kujawski m. 70
 Solura m. 114
 Sołacz → Poznań-Sołacz
 Sołeczno (wrz) 73
 Somlyó 211
 Somosierra 116, 160
 Sompolno m. 18, 154, 193, 228; fot. 85
 Sopot m. 61, 165, 181, 196
 Soroczyńce 69
 Sosnowiec m. 101, 188, 234
 – Zagórz 253
 Sosnowka 163
 Sośnica (ple) 35
 Sośnie (ost) 126
 Sotto il Monte 85
 Sowy (raw) 19
 Spała 79
 Spisz 88
 Spitsbergen 15
 Spławie → Poznań-Spławie
 Srebrniki 166
 Srocko 168
 Sromowce Wyżne 142
 Stalingrad m. 266
 Stanisławowo (k. Witebska) 127
 Stanisławów m. 50, 67, 84, 109, 135, 207
 Stanisławówka (lès) 226
 Stany Zjednoczone (USA) 15, 19, 20, 68, 87, 97, 110, 114, 121, 126, 141, 152, 153, 185, 192, 214, 243, 245, 261
 Stańków 41
 Stara Dąbrowa (wol) 232
 Stara Korytnica 30
 Stała Łubianka (pil) 268
 Stara Wiśniewka (zło) 50, 129
 Stare Bojanowo (koś) 146
 Stare Dymaczewo (poz) 16
 Stare Oborzyska (koś) 30
 Stare Żukowice 88
 Starobielsk 18, 60, 119, 154, 173, 271
 Starołęka → Poznań-Starołęka
 Stary Gostyń (gos) 77, 221
 Stary Gród (kro) 35
 Stary Licheń (kon) 86, 104, 202
 Stary Sącz m. 91, 102
 Stary Tomysł (nto) 56
 Staszycy → Piła-Staszycy 209, 222, 229, 239, 245, 248, 254, 262, 268
 Staunton 245
 Stawisko 81
 Stepanie 251
 Stęszew m. 13, 23, 24, 38, 110, 136, 166, 205, 231, 250
 Stoczek Łukowski m. 54
 Stołęzyn (wąg) 245
 Strasburg m. 238
 Strawczyn 263
 Struga (kon) 214
 Strumbork 19
 Strusów 189
 Stryj m. 140, 234, 243, 250
 Strzała 209
 Strzałkowo (słu) 13, 30, 50, 57, 80, 82, 144, 183, 225, 227, 232, 269
 Strzałków (k. Kielc) 47
 Strzałków (k. Radomska) 201
 Strzelce Wlk. (gos) 71, 148
 Strzelno m. 42, 70, 90, 109, 249
 Strzeszyn → Poznań-Strzeszyn
 Strzeszynek → Poznań-Strzeszynek
 Strzygi 220
 Strzyżew (ost) 37
 Strzyżew (ple) 151
 Strzyżów (k. Hrubieszowa) 20
 Sucha 39
 Suchorowo 62
 Suchowola 179
 Suchy Las (poz) 25, 41, 77, 121, 190, 212, 260, 261, 272
 Suchylas (kro) 160
 Sulechów m. 80
 Sulejów m. 194
 Sulęcín m. 88
 Sulisław (ost) 260
 Sulisławice (k. Sandomierza) 19
 Sulisławice → Kalisz-Sulisławice
 Sulmierzyce m. 38, 103, 175, 241, 260; fot. 10, 39
 Suwałki m. 108, 115, 242, 247
 Swarzędz m. 22, 34, 39, 55, 61, 64, 71, 74, 83, 86, 102, 112, 124, 142, 150, 153, 183, 187, 191, 195, 209, 222, 229, 239, 245, 248, 254, 262, 268
 – Nowa Wieś 94, 176, 191, 231
 Syberia (Sybir) 47, 54, 67, 161, 176, 192, 202, 253, 254, 273, 274
 Syców m. 144
 Sycylia 167, 199
 Sycyna 105
 Sypniewo (zło) 180
 Syrakuzy m. 229
 Szadłowice 92, 180
 Szamocin m. 272
 Szamotuły m. 15, 25, 26, 34, 55, 60, 68, 69, 71, 75, 76, 91, 95, 104, 111, 127, 135, 136, 146, 153, 154, 158, 169, 173, 186, 200, 210, 212-214, 218, 226, 231, 235, 238, 242, 248, 256, 259, 260, 262, 267, 275; fot. 102
 Szataryp 80
 Szawle m. 64, 131, 186
 Szczaniec 200
 Szczara 134
 Szczecin m. 35, 40, 42, 65, 132, 155, 165, 193
 Szczecinek m. 87, 222, 274
 Szczeglin (mog) 91, 158
 Szczekociny m. 68
 Szczepanów 210
 Szczerbin (pil) 134
 Szczerzec 138
 Szczypiorno → Kalisz-Szczypiorno
 Szczytniki (kal) 110; fot. 41
 Szetajnie 152
 Szewce (poz) fot. 87
 Szkaradowo (raw) 92
 Szklarka Śl. (ost) 126
 Szkocja 67, 91, 140, 167
 Szlichtyngowa m. 12, 64
 Szlisselburg 136, 240
 Szostakowo 231
 Szreniawa (poz) 16, 189, 237
 Sztokholm m. 203
 Sztutowo 96, 132, 177
 Szubin m. 23, 38, 142, 146, 153, 197, 201, 220, 244
 Szwajcaria 49, 78, 87, 126, 141, 142, 156, 158, 167, 204, 217, 230, 239, 253

- Szwecja 127, 262, 264, 273
 Szydłowo (gnz) 111
 Szymborsze 98
 Śląsk 40, 77, 91, 96, 99, 109, 154, 196, 203, 220, 253, 260, 262, 268, 271. Zob. też Dolny Śląsk, Górny Śląsk
 Ślesin m. 22, 24, 50, 53, 114, 119, 126, 138, 152, 155, 158, 192, 199, 209, 258
 Śliwniki (ost) 161
 Śmielin 65
 Śmielów (jar) 35, 148
 Śmigiel m. 12, 14, 35, 53, 59, 82, 86, 100, 101, 116, 121, 134, 136, 137, 145, 150, 194, 203, 221, 246, 247, 250
 Śniaty (gro) 188; fot. 79
 Śrem m. 6, 12, 13, 22, 28, 30, 35, 37, 38, 40, 46, 53, 55, 63, 67, 73, 80, 83, 106, 107, 112, 128, 139, 140, 143, 145, 148, 155, 159, 160, 166, 168, 169, 171, 179, 182, 184, 192, 197, 205, 214, 216, 225, 226, 229, 230, 240, 242, 247, 251, 254, 257, 272; fot. 83
 Środa Wlkp. m. 8, 21, 22, 24, 37, 42, 47, 50, 55-57, 65, 69, 71, 78, 84, 87, 90, 95, 96, 98, 100, 107, 116, 118, 119, 128-130, 138, 147, 148, 152, 159, 160, 165, 167, 169, 172, 175, 178, 179, 181, 187-190, 192, 197, 198, 200, 208, 209, 213, 215, 216, 218, 221, 223, 225, 228, 231, 233, 242, 252, 257, 258, 267, 269, 272, 273, 276; fot. 13
 Śródka → Poznań-Śródka
 Śródziemne Morze 141, 194
 Świątniki 261
 Świeca (ost) 62
 Świedziebnia 161
 Świerczewo → Poznań-Świerczewo
 Święciany m. 264
 Święciechowa (les) 22, 49, 106, 107, 138, 177, 192, 215, 239, 261
 Święta (złó) 79, 138, 193
 Święty Krzyż 246
 Święty Marcin → Poznań-Święty Marcin
 Święty Roch → Poznań-Święty Roch
 Święty Wojciech (mrz) 28
 Święty Wojciech → Poznań-Święty Wojciech
 Taganrog m. 42
 Tallin m. 129
 Tarbes 62
 Tarce (jar) 169; fot. 71
 Targoszyce (kro) 136
 Targowa Górka (wrz) 98, 111, 136, 151, 152, 181
 Tarnobrzeg m. 12
 Tarnopol m. 12, 103, 185
 Tarnowo Podgórne (poz) 30, 50, 183, 209, 251
 Tarnów m. 20, 28, 51, 113, 141, 196, 216
 Tarnówko (czł) 38
 Tasmania 214
 Tatry 15, 96, 97, 153, 211
 Tauer 240
 Tczew m. 49, 175
 Teheran m. 192
 Terechowa 24
 Terespol (gro) 266
 Terespotockie (nto) 80, 97
 Telsze 158
 Tharandt 191, 231
 Thildonck 72
 Tobruk m. 270
 Tomaszów Maz. m. 71, 126, 176, 261
 Tomi 170
 Tomice (poz) 231
 Topola Mała (ost) 173
 Topola Osiedle (ost) 173, 250
 Topola Wlk. (ost) 173, 250
 Toruń m. 26, 73, 76, 85, 89, 91, 109, 111, 131, 134, 143, 174, 191, 193, 195, 197, 200, 203
 Torzeniec (osz) 271
 Tours m. 142
 Trawnik 60
 Trąbki 141
 Treblinka 110
 Trębaczów (kęp) 107
 Trojany 46
 Troki m. 247
 Truskolasy 210
 Trzcianka m. 26, 50, 59, 73, 86, 105, 127, 153, 179, 192, 198, 215, 229, 249
 Trzciel m. 85
 Trzcielina (poz) 108, 109
 Trzcinica (kęp) 22
 Trzebania (les) 14, 249
 Trzebaw (poz) 122
 Trzebnica m. 77, 195
 Trzeboń (pil) 155
 Trzemeszno m. 22, 27, 32, 34, 36, 39, 40, 60, 65, 80, 85, 100, 102, 111, 112, 116, 126, 127, 136, 152, 159, 172, 209, 222, 231, 242, 248, 256; fot. 38, 90, 95
 Trzemeszno (kro) 43
 Trzemżał (gnz) 172
 Trzęśniew (kol) 123
 Tuchola m. 22, 141
 Tuchorza (wol) 75
 Tuczo m. 73, 262
 Tulce (poz) 18, 38
 Tuligłowy 59
 Tuliszków m. 31, 75, 88, 141, 173, 192, 272; fot. 45
 Tułuz m. 245
 Tułowice 205
 Turcja 20, 22, 37, 67, 126, 158, 185, 198, 228, 262
 Turek m. 16, 48, 49, 62, 65, 68, 91, 100, 119, 123, 133, 136, 138, 144, 147, 152, 165, 167, 176, 177, 194, 201, 204, 206, 208, 211, 215, 259, 263, 270, 272
 Turew (koś) 35, 73
 Turyn m. 197
 Turynka 264
 Turza (wąg) 138
 Tuszów Narodowy 202
 Twer m. 48
 Tworzanki (les) 145
 Tyflis m. 123
 Tymoszkówka 222
 Tyniec → Kalisz-Tyniec
 Ubiel 153
 Udrycze 54

- Ujezd 15
 Ujście m. 166, 259
 Ukraina 76, 171, 188, 193, 205, 214, 246, 254, 263
 Ulm m. 100
 Unia (słu) 190
 Uniejów m. 25, 36, 117, 196, 224
 Unisław (kro) 122
 USA → Stany Zjednoczone
 Ustronie → Gniezno-os. Ustronie
 Vanves 161
 Vence 70
 Verdun m. 175
 Vevey m. 41, 202
 Vigevano 27
 Vorderbrühl 206
 Wadowice m. 37, 86, 95, 97
 Wał Pomorski 101, 131, 260, 268, 274
 Wałbrzych m. 106
 Wałcz m. 28, 50, 79, 85, 135, 166, 177, 193, 268, 270, 274
 Wałdowo 141
 Wargowo (obo) 254
 Warka m. 184, 254
 Warm Springs 192
 Warmia 87, 94, 100, 176, 260
 Warna m. 248
 Warnele 144
 Warszawa m. 11-13, 15-25, 27-30, 32-37, 40-44, 46-50, 53-55, 59-70, 72, 73, 76-85, 87-91, 95-98, 101-117, 119-124, 127, 129-131, 133, 135-137, 140-142, 145, 147-149, 152, 153, 157-163, 165, 167-169, 171-185, 187-189, 191-196, 198-206, 208-211, 213, 214, 216-222, 224, 226, 228-236, 238-240, 242, 244-247, 250-259, 261-267, 269, 271-273
 – Gołębki 250
 – Grochów 35, 36, 131, 208, 265
 – Marymont 165
 – Powązki 42, 46, 81, 129, 142, 175, 179, 205, 208, 248
 – Praga 89, 157, 165, 247
 – Wola 208
 Waszkowo (gos) 124, 147
 Waszyngton m. 80, 151, 152
 Warta m. 36, 99, 203, 272
 Warta rz. 17, 25, 26, 249
 Waszyngton m. 245
 Wattenscheid 233
 Watykan 62, 86
 Wąbrzeźno m. 22
 Wągrowiec m. 19, 32, 66, 69, 73, 90, 109, 114-116, 122, 124, 132, 134, 138, 152, 155, 159, 162, 172, 183, 185, 205, 207, 212, 217, 234, 238, 241, 245, 249, 252, 253, 267; fot. 111
 Wąsowo (nto) 200
 Weil der Stadt 100
 Weinsberg 31
 Wejherowo m. 134
 Wełna (gnz) 256
 Wenecja m. 85, 191, 237
 Wenecja → Ostrów Wlkp.-Wenecja
 Wendyczany 180
 Wenuzja 79
 Werbowo 21
 Westerplatte 17, 215, 270
 Westfalia 38, 50, 66, 120, 147, 151, 188, 197, 213, 223
 Węglewo (poz) 112
 Węgry 20, 26, 47, 67, 73, 78, 102, 132, 138, 142, 167, 211, 214, 248, 257, 269
 Wiaźma m. 229
 Wieczyn (ple) 228
 Wiedeń m. 16, 17, 31, 41, 48, 53, 61, 65, 73, 76, 85, 112, 128, 145-147, 169, 171, 174, 179, 191, 192, 199, 215, 236, 237, 239, 253
 Wielen m. 30, 49, 68, 87, 126, 162, 215, 218, 254, 270
 Wielen Zaobrzański (wol) 267, 269
 Wielichowo m. 209, 223
 Wielka Brytania 14, 16, 43, 60, 62, 67, 107, 112, 126, 142, 147, 172, 181, 187, 189, 204, 241, 261, 272.
 Zob. też Anglia, Szkocja
 Wielki Buczek (zło) 193, 260
 Wielowieś (ino) 191
 Wielowieś (Klasztorna; ost) 45, 118
 Wieluń m. 98, 160, 192
 Wieniawa → Leszno-os. Wieniawa
 Wieruszów m. 30, 110
 – Podzamcze 153
 Wierzbiczany (gnz) 174
 Wierzbnik 12
 Wierzbno 86, 196
 Wierzchosławice 247
 Wierzchy (kon) 152
 Wierzenica (poz) 39, 117, 139; fot. 12
 Wiesbaden m. 78, 236
 Wieszczyżyn (śrm) 143
 Wilczy Młyn → Poznań-os. Wilczy Młyn
 Wilda → Poznań-Wilda
 Wileńszczyzna 69, 152, 156, 181, 217, 254
 Wilkołaz 224
 Wilkowice (les) 7, 103, 242
 Wilkowo Polskie (gro) 168
 Wilkowyja (jar) 28, 169
 Wilków → Konin-Wilków
 Wilno m. 12, 25, 27, 30, 31, 35, 36, 48, 50, 70, 80, 81, 110, 111, 115, 117, 127, 135, 144, 148, 152, 153, 160, 165, 167, 169, 173, 176, 177, 188, 196, 197, 201-203, 206, 211, 213, 219, 220, 225, 229, 237, 247, 249, 251, 253, 258
 Winiary → Gniezno-Winiary, Poznań-Winiary
 Winna Góra (wieś; śrd) 46, 49, 71, 116
 Winnica m. 109
 Winograpy → Poznań-Winograpy
 Wiórek (poz) 113
 Wiry (poz) 37, 38, 121, 269
 Wiskitki 33
 Wiśła rz. 103, 113, 268
 Wiszniew 97

- Wiśnicz 112
 Witaszyce (jar) 19, 97, 104, 143
 Witkowo m. 29, 66, 80, 90, 115, 137, 244, 269
 Witoldówka 232
 Wittenberga m. 107, 190
 Władysławowo (czł) 222
 Władysławowo (k. Pucka) 248
 Włochy 14, 43, 46, 53, 68, 70, 74, 90, 99, 104, 106, 110, 126, 142, 150, 158, 160, 197, 215, 226, 241, 246, 253, 259, 262
 Włocławek m. 24, 71, 74, 91, 116, 123, 142, 157, 168, 179, 192, 210, 254
 Włoszakowice (les) 25, 68, 71, 123, 124, 153, 163, 165, 169, 181-183, 204; fot. 50
 Włoskiejewki (śrm) 160
 Wodzieńska (kęp) 22
 Wodzierady 172
 Wojciechowo (jar) 57
 Wojnowice (nto) 37, 259
 Wojnowo (poz) 37
 Wojutyn 60
 Wola → Poznań-Wola, Warszawska-Wola
 Wola Gułowska 206
 Wola Książęca (jar) 228
 Wola Okrzejska 201
 Wola Przemyska 210
 Wola Stanomińska 129
 Wola Szydłowiecka 122
 Wolbórz 63
 Wolica (kal) 69, 113
 Wolsztyn m. 12, 64, 75, 78, 79, 92, 105, 113, 184, 187, 193, 215, 225, 240, 266, 275; fot. 30
 Wolwark (nak) 38
 Wołczyn 209
 Wołgograd m. 266
 Wołogda 154
 Wołów m. 241
 Wołyń 54, 76, 97
 Wonieść (koś) 71
 Worcester 163
 Workuta m. 57
 Woroneż m. 32
 Wotkiński 41
 Woźniki (gro) 150; fot. 29
 Wójcin (mog) 159
 Wręcza 235
 Wrocław m. 15, 18, 22, 24, 25, 27-29, 34, 38, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 54, 57, 59, 60, 62, 67, 73, 78, 80, 89-91, 93, 95, 96, 98, 103, 107, 110, 112, 119, 122, 126, 128, 134, 145, 146, 156, 159, 160, 163, 169, 183, 186, 190, 195, 196, 212, 217, 221-224, 226, 227, 231, 232, 234, 240, 241, 245, 252, 257, 258, 260, 261, 264
 Wronczyn (poz) 84; fot. 32
 Wronki m. 34, 52, 116, 150, 185, 206, 208, 209, 211, 218, 260
 Wróblin 40
 Września m. 11, 36, 37, 39-41, 48, 50, 55, 59, 60, 65, 73, 98, 108, 111, 112, 119, 121, 126, 129, 140, 150, 156, 161-163, 168, 178, 181, 197, 204, 209-211, 215, 218, 224, 225, 231-233, 244-247, 251, 257, 258, 268, 272, 274, 276; fot. 42, 118
 – Opieszyn 60, 73
 Wschowa m. 11, 22, 61, 75, 77, 85, 99, 110, 112, 165, 180, 192, 197, 209, 212, 224, 244, 262, 267, 269, 270
 Würzburg m. 35, 51, 52, 68, 97, 119, 127, 256
 Wyganów (kro) 45; fot. 55
 Wyłatowo (mog) 66
 Wyrzeka (śrm) 240
 Wyrzysk m. 29, 156, 196; fot. 1
 Wysokość (koś) 184
 Wysockie Góry 266
 Wysocko Wlk. (ost) 220, 250
 Wysoczka (poz) 38
 Wysoka m. 31, 132, 239, 266
 Wyspa św. Heleny 158
 Wyszanów (wie) 121, 271
 Wyszaków m. 184
 Wyszyna (tur) 75, 91
 Wyszyny (cho) 214
 Yale 140
 Zabełków 197
 Zaborowo → Leszno-Zaborowo
 Zabrze m. 184
 Zacharzew → Ostrów Wlkp.-Zacharzew
 Zacisze → Ostrów Wlkp.-Zacisze
 Zaduszniki 136
 Zadzim 91
 Zagorzynek → Kalisz-Zagorzynek
 Zagórów m. 130
 Zagórz → Sosnowiec-Zagórz
 Zakopane m. 17, 35, 37, 51, 76, 97, 113, 140, 142, 186, 219, 233, 247, 257, 264
 Zakrzewo (poz) 179
 Zakrzewo (złó) 49, 50, 79, 89, 169, 219; fot. 17
 Zakrzów (k. Skalmierza) 68
 Zakrzów (k. Wieliczki) 226
 Zalasewo (poz) 22, 113, 191
 Zalesie Wlk. (kro) 188, 189, 234
 Zamojszczyzna 95
 Zamość m. 93, 129, 136, 257
 Zamość → Piła-Zamość
 Zaniemyśl (śrd) 22, 84, 159, 186, 187, 231; fot. 3
 Zaolzie 27, 122
 Zaosie 148
 Zasław 102
 Zatorze → Konin-Zatorze, Leszno-Zatorze
 Zawady → Poznań-Zawady
 Zawodzie → Kalisz-Zawodzie
 Zawory (śrm) 168
 Zbaraż m. 46, 205, 246, 270
 Zbarzewo (les) 121, 163, 169, 180
 Zbąszynek m. 87, 114; fot. 46
 Zbąszyń m. 6, 7, 34, 39, 42, 50, 60, 61, 65, 86, 87, 99, 103, 116, 118, 122, 141, 143, 150, 157, 177, 190, 221, 224, 228, 240, 244, 252, 259, 262, 265
 Zbrucz rz. 100
 Zbrudzewo (śrm) 12, 205
 Zdbice (wał) 274

- Zdrój (gro) 52
 Zduny m. 32, 34, 43, 54, 85,
 90, 139, 145, 190, 208,
 243
 Zduńska Wola m. 106, 142
 Zdziechowa (gnz) 50, 197
 Zdzież 69
 Zeiselmauer 62
 Zębowo (nto) 85
 Zgierz m. 84, 176, 178
 Zgorzelec m. 188
 Zielątkowo (poz) 153, 154,
 254
 Zieleńce 179
 Zielona Góra m. 139
 Zielona Wieś (raw) 74
 Ziemin (gro) 163
 Zimin (poz) 20, 131
 Złotniki (kal) 149
 Złotoryja m. 68
 Złotowszczyzna 50, 89, 106,
 138, 193, 267
 Złotów m. 18, 26, 30, 31, 45,
 50, 54, 66, 74, 79, 89,
 105, 106, 128, 139, 143,
 155, 174, 175, 180, 187,
 191, 193, 239, 260, 267,
 269, 270, 272, 274
 Zmyślona Ligocka (osz) 208
 Zochcin 41
 ZSRR 20, 21, 29, 57, 64, 69,
 78, 89, 101, 113, 115,
 117, 128, 163, 166, 173,
 180, 226, 268, 273, 274
 Zułów 176
 Zurych m. 16, 42, 46, 129,
 158, 204, 229, 253, 261
 Zuzela 254
 Zwickau m. 75, 96
 Zwoleń m. 105
 Żabikowo → Luboń-Żabiko-
 wo
 Żabno (śrm) 194
 Żagań m. 94, 98, 100, 151,
 195, 224, 226
 Żarczyce Duże 107
 Żarnowiec 108
 Żarowo (kol) 122
 Żary m. 88
 Żebrowszczyzna 144
 Żegocin (ple) 238
 Żegrze → Poznań-Żegrze
 Żelazna 191
 Żelazowa Wola 36
 Żerków m. 82
 Żerniki (żni) 162
 Żędowo (nak) 124
 Żmerynka m. 30
 Żnin m. 23, 26, 48, 62, 68,
 86, 117, 129, 130, 160,
 163, 175, 176, 180, 182,
 196, 225, 254
 Żodyń (wol) 92
 Żołudek m. 253
 Żoń (cho) 174
 Żółkiew m. 33, 264
 Żórawno 189
 Żurawice 256
 Żychlin (kon) 37; fot. 9
 Żydowo (gnz) 256, 271
 Żyrardów m. 81, 239
 Żylice (raw) 24
 Żytomierz m. 46, 206, 219
 Żytowiecko (gos) 20, 50, 249

Spis treści

O wielkopolskich ulicach	5
Układ i zawartość książki	7
Wykaz skrótów	9
Hasła biograficzne	11
Nazwy zbiorowe	266
Ważniejsza literatura	275
Skorowidz nazw geograficznych	277